3

Tefsiru'l Kur'ân

Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri

تفسير القرآن

ABDÜRREZZÂK B. HEMMÂM ES-SAN'ÂNÎ

للإمام عبد الرزاق بن همام الصنعاني

beka

Abdürrezzâk'ın, *Tefsîru'l-Kur'ân* veya *et-Tefsîr* şeklinde anılan tefsiri, kendisinden önceki rivayetlerin ve tefsir birikiminin sonraki döneme ulaşmasına büyük katkıda bulunmuştur. Abdürrezzâk tefsirinde sûreleri Mushaf sırasına göre sıralamış, hakkında rivayet bulunan âyetleri tefsir etmiştir. Eserde büyük çoğunluğu isnadlı 3755 rivayet yer almaktadır. Farklı âyetlerin tefsirinde tekrar eden rivayetler bulunan eserde, her bir âyet hakkında genellikle kısa açıklamalar ihtiva eden bir veya iki rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetler kaynağına göre değerlendirildiğinde; Hz. Peygamber'den nakledilen 434 rivayet bulunmaktadır. Bunların 230'u mürseldir. Sahâbeden nakledilen 463 rivayet bulunan eserde, İbn Abbâs (186), İbn Mes'ûd (79) ve Hz. Ali'nin (39) görüşleri öne çıkmaktadır. Tefsirdeki rivayetlerin 2451'i tâbiînden gelmektedir. Dolayısıyla tefsirin çoğunluğu tâbiîn görüşlerinden; tâbiîn görüşlerinin de yaklaşık olarak % 60'ı Katâde'nin rivayetlerinden oluşmaktadır. Tebe-i tâbiînden nakledilen 400 civarındaki rivayet ile birlikte eserde toplam 2850 maktû rivayet bulunmaktadır.

Abdürrezzâk'ın tefsiri, elimizde bulunan ilk dönem kitâbu't-tefsîr eserlerinin en önemli ve en hacimli örneklerindendir. Tamamı günümüze ulaşan eser, kendisinden önceki tefsir rivayetlerinin bir kısmını kendisinden sonraki eserlere ulaştırmak yönünden literatüre katkıda bulunmuştur. Çoğunlukla isnadlı bilgiler içeren eser, tâbiîn tefsirinin önemli kaynaklarından sayılabilir. Abdürrezzâk eserinde, isnadları naklederken hadis rivayet usûlüne büyük ölçüde uygun hareket etmekte ve kendi görüşüne yer vermeyerek tefsirde re'yden kaçınmaktadır.

TAKIM ISBN: 978-625-6400-23-8
CİLT ISBN
beka
9786256400269

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

HADİSLERLE KUR'ÂN-I KERÎM TEFSİRİ TEFSÎRU'L-KUR'ÂN

CİLT 3

KITABIN ADI & YAZARI
HADİSLERLE KUR'ÂN-I KERÎM TEFSİRİ
TEFSÎRU'L-KUR'ÂN
ABDÜRREZZÂK B. HEMMÂM ES-SAN'ÂNÎ

EDİTÖR
Dr. Öğr. Üyesi Faik AKCAOĞLU

TERCÜME
Kasım KOÇ - (Ana Metin)
Mükerrem AYHAN - (Giriş Ve Dipnotlar)

SON OKUMA
Vahit Metin

İÇ & KAPAK TASARIM
A. Azzam ÖZEL & InkreativArts

ISBN

MATBAA
Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.
Göztepe Mahallesi Bosna Caddesi No.11
Bağcılar/İstanbul Telefon: 0212 446 88 46
Matbaa Sertifika No: 45522

beka

ŞABAN - 1444 / MART - 2023
1. BASKI

Alayköşkü Cad. Zeynep Sultan Camii Sok. No:2
Cağaloğlu - İSTANBUL
Telefon/Faks: 0212 512 45 43 - 512 51 66 - 512 90 40
Web: www.bekakitap.com
Eposta: bekayay@hotmail.com
Yayıncılık Sertifika No: 50128

ABDÜRREZZÂK B. HEMMÂM ES-SAN'ÂNÎ
(Ö. 211/826-27)

HADİSLERLE KUR'ÂN-I KERÎM TEFSİRİ TEFSÎRU'L-KUR'ÂN

TERCÜME
KASIM KOÇ - MÜKERREM AYHAN

beka

İÇİNDEKİLER

سُورَةُ يُونُسَ

10. YÛNUS SÛRESİ

Mekke döneminde indirilmiştir.[1]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[2]

الر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَا إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ أَنْ أَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ الْكَافِرُونَ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ ﴿٢﴾ إِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ذَلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا إِنَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾ هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ فِي

---

1 Mekkî bir sûre olarak meşhurdur. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 121; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XVII, 2; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 299; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XI, 58.

2 Besmele asıl nüshada mevcut değildir.

السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا
وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿٧﴾ أُولَئِكَ
مَأْوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٩﴾
دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ
رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾ وَلَوْ يُعَجِّلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ
إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾ وَإِذَا
مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ
كَأَنْ لَمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرٍّ مَسَّهُ كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾
وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا
كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ
فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا
بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ
لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ
رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ
فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى
عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ
دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ
أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾ وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾ وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ
آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾
وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِي آيَاتِنَا قُلِ اللَّهُ

أَسْرَعُ مَكْرًا إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ
وَالْبَحْرِ حَتَّى إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلْكِ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهَا
رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا
اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنْ أَنْجَيْتَنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٢٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Elif, Lâm, Râ. İşte bunlar hikmet dolu Kitab'ın âyetleridir. 2. İçlerinden bir adama "İnsanları uyar, iman edenlere Rableri katında kendileri için muhakkak bir kadem-i sıdk (pek yüksek bir mevki, pek güzel bir ecir, bir öncelik ve bir üstünlük) olduğunu müjdele" diye vahiy göndermemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi ki o kâfirler "Şüphesiz bu apaçık bir sihirbazdır" dediler. 3. Şüphesiz ki sizin Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra Arş üzerine istivâ eden, işleri yerli yerince yöneten Allah'tır. O'nun izni olmadıkça hiçbir kimse şefaatçi olamaz. İşte Rabbiniz olan Allah budur. O halde O'na ibadet edin. Artık iyice düşünmez misiniz? 4. Hepinizin dönüşü ancak O'nadır. Bu Allah'ın hak vaadidir. İman edip sâlih ameller işleyenleri adaleti ile mükâfatlandırmak için önce yaratıp sonra onu tekrarlayacak olan şüphesiz O'dur. Kâfirlere gelince; kâfir olmalarından ötürü onlar için kaynar sudan bir içecek ve acıklı bir azap vardır. 5. Güneşi ışık saçıcı, ay'ı nurlu yaratan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona konak yerleri belirleyen O'dur. Allah bunları ancak hak ile yaratmıştır. O, bilen bir topluluk için âyetleri geniş geniş açıklar. 6. Gece ve gündüzün değişip durmasında, Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı şeylerde sakınacak bir topluluk için şüphesiz nice âyetler (ibretler, belgeler) vardır. 7. Muhakkak bize kavuşmayı ummayanlar, dünya hayatıyla yetinip ona bağlananlar ve âyetlerimizden habersiz bulunanların; 8. İşte onların, kazandıkları yüzünden, varacakları yer cehennemdir. 9. İman edip sâlih amel işleyenlere gelince; imanları sebebiyle

Rableri onları doğru yola iletir. Nimet dolu cennetlerde altlarından ırmaklar akar. 10. Oradaki duaları "Allah'ım! Seni tenzih ederiz" sözüdür. Oradaki tahiyyetleri ise selâmdır. Dualarının sonu da "el-Hamdulillâhi Rabbi'l-âlemîn"dir. 11. Eğer Allah, insanlara hayrı çabukça istedikleri gibi şerri de çabucak verseydi elbette onların ecellerine hüküm verilirdi. İşte Biz, Bize kavuşmayı ummayanları azgınlıkları içinde bırakırız. Onlar da şaşkın şaşkın dolaşıp dururlar. 12. İnsana bir sıkıntı gelip çattığında yanı üzereyken, otururken veya ayakta iken Bize dua eder. Fakat Biz onun sıkıntısını giderdiğimiz zaman sanki kendisine dokunan bir sıkıntı için bizi çağırmamış gibi geçer gider. İşte haddi aşanlara işledikleri böylece süslü gösterilir. 13. And olsun ki biz sizden önceki nesilleri peygamberleri kendilerine apaçık deliller getirdikleri halde, zulmettikleri ve iman etmeyecekleri için helâk ettik. İşte biz, günahkârlar topluluğunu böyle cezalandırırız. 14. Sonra nasıl işler yapacağınızı görmek için sizi arkalarından yeryüzünde halifeler kıldık. 15. Âyetlerimiz onlara apaçık deliller halinde okunduğu zaman bize kavuşmayı ummayanlar "Ya bundan başka bir Kur'ân getir yahut onu değiştir" dediler. De ki: "Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değil. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Şayet Rabbime isyan edersem, şüphesiz büyük bir günün azabından korkarım." 16. De ki: "Eğer Allah dileseydi onu size okumazdım, Allah da onu size bildirmezdi. Hem ben bundan önce aranızda bir ömür zaman geçirdim. Hâlâ akıllanmaz mısınız?" 17. Allah'a iftira ederek yalan uydurandan yahut âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Muhakkak ki günahkârlar iflah olmazlar. 18. Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine hiçbir zarar ve hiçbir fayda vermeyecek olan şeylere taparlar. Bir de "Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir" derler. De ki: "Siz Allah'a göklerde ve yerde bilmeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? O münezzehtir ve ortak tutmakta oldukları her şeyden yücedir." 19. İnsanlar ancak tek bir ümmetti;

sonradan ayrılığa düştüler. Eğer Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı anlaşmazlığa düştükleri şeylere dair aralarında hüküm verilmiş olurdu. 20. "Ona Rabbinden bir âyet indirilmeli değil miydi?" derler. De ki: "Gayb ancak Allah'ındır. O halde bekleyedurun. Ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim." 21. İnsanlara kendilerine dokunan bir sıkıntıdan sonra bir rahmet tattırmamızın ardından bakarsın ki onların âyetlerimiz hakkında bir tuzakları (onlara karşı çıkışları, tenkit ve alayları) olur. De ki: "Allah'ın karşılık vermesi daha çabuktur." Elçilerimiz, kurduğunuz tuzakları hiç şüphesiz yazıyorlar. 22. O, sizi karada ve denizde gezdirendir. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz zaman, onlar da içindekileri güzel bir rüzgâr ile götürüp kendileri de bununla sevindikleri sırada gemilere şiddetli bir fırtına gelip çatar. Her taraftan da şiddetli dalgalar onlara hücum etmeye başlayıp kendilerinin çepeçevre kuşatıldıklarını sandıkları bir sırada dinlerini yalnızca Allah'a halis kılanlar olarak O'na "And olsun ki, eğer bizi bundan kurtarırsan muhakkak şükredenlerden oluruz" diye dua ederler.

١١٤٩ - أَخْبَرَنَا[3] مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ السَّلَامِ قَالَ: نا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ} قَالَ: إِذَا مَسَّهُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ أَخْلَصُوا لِلَّهِ النِّيَّةَ[4].

1149- Muhammed b. Selâm > Seleme b. Şebîb > Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Her taraftan da şiddetli dalgalar onlara hücum etmeye başlayıp kendilerinin çepeçevre kuşatıldıklarını sandıkları bir sırada dinlerini yalnızca Allah'a hâlis kılanlar olarak O'na 'And olsun ki, eğer bizi bundan kurtarırsan muhakkak şükredenlerden oluruz' diye dua ederler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlara denizde bir zarar dokunduğunda samimi bir şekilde sadece Allah'a dua ederler."[5]

---

3 Mısır nüshasında tefsir isnadının tam olarak zikredildiği bir yerdir.

4 Türkiye nüshasında "الدعاء/ed-duâ" şeklinde geçmektedir.

5 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 51; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 124; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 149.

١١٥٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ} قَالَ: هيا شرا هيا، قَالَ سُفْيَانُ: تَفْسِيرُهُ يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ.

1150- Abdürrezzâk > Sevrî > A'meş > Amr b. Mürre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Ubeyde, ***"Her taraftan da şiddetli dalgalar onlara hücum etmeye başlayıp kendilerinin çepeçevre kuşatıldıklarını sandıkları bir sırada dinlerini yalnızca Allah'a hâlis kılanlar olarak O'na 'And olsun ki, eğer bizi bundan kurtarırsan muhakkak şükredenlerden oluruz' diye dua ederler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İbranice yâ Hayy yâ Kayyûm demektir."[6]

Süfyân şöyle dedi: "Bunun tefsiri, 'Yâ Hayy ya Kayyûm"dur (Ey Hayat sahibi ve ey tüm varlıkları yönetip kollayan)."

فَلَمَّا أَنْجَاهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾ إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

23. Fakat onları kurtarınca hemen arkasından yeryüzünde haksız yere taşkınlıklarda bulunurlar. Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir. Yapabileceğiniz, dünya hayatından faydalanmaktan ibarettir. Nihayet dönüşünüz ancak bizedir. Yaptıklarınızı size bildireceğiz. 24. Dünya hayatı ancak gökten indirdiğimiz su gibidir. Sonra ona yeryüzünde insanların ve hayvanların yediği bitkiler karışır. Nihayet yeryüzü çeşit çeşit ziynetini takınıp süslendiği, sahipleri de bunları elde etmeye güç yetireceklerini sandıkları bir sırada geceleyin yahut gündüzün emrimiz

6 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 100; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 114; Kurtubî, *Tefsîr*, III, 149.

ona geliverir de orayı sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılıp biçilmiş bir hale getiriveririz. İşte biz düşünen bir topluluğa âyetleri böylece açıklarız.

١١٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَازَّيَّنَتْ} قَالَ: أَنْبَتَتْ وَحَسُنَتْ.

1151- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Nihayet yeryüzü çeşit çeşit ziynetini takınıp süslendiği..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bitkileri bitirdi ve güzelleşti."

١١٥٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَأَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ} كَأَنْ لَمْ تُنَعَّمْ.

1152- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Orayı sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılıp biçilmiş bir hale getiriveririz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sanki dün yeşil ve taze olmamış gibi..."[7]

وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٥﴾

25. Allah ise dâru's-selâm'a (esenlik yurdu olan cennete) çağırır ve O, dilediğini dosdoğru yola iletir.

١١٥٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ} قَالَ: اللَّهُ هُوَ السَّلَامُ، وَالدَّارُ الْجَنَّةُ.

1153- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah ise dâru's-selâm'a (esenlik yurdu olan cennete) çağırır ve O, dilediğini dosdoğru yola iletir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Selâm (Esenlik veren), Allah'ın adıdır. Yurt (Dâr) ise cennettir."[8]

---

7 Taberî bu hadisi "كأن لم تعش كأن لم تنعم" lafzıyla rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 103; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 124; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 150; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 412; Kurtubî, *Tefsîr*, VIII, 329; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, II, 417.

8 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 103; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 114. Kurtubî bu hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, VIII, 328; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, II, 420.

١١٥٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، يَرْفَعُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قِيلَ لِي لِتَنَمْ عَيْنُكَ، وَلْيَعْقِلْ قَلْبُكَ، وَلْتَسْمَعْ أُذُنُكَ، قَالَ فَنَامَتْ عَيْنِي، وَعَقَلَ قَلْبِي، وَسَمِعَتْ أُذُنَايَ، ثُمَّ قِيلَ لِي: سَيِّدٌ ابْتَنَى دَارًا، وَصَنَعَ مَأْدُبَةً، وَأَرْسَلَ دَاعِيًا فَمَنْ أَجَابَ الدَّاعِيَ دَخَلَ الدَّارَ، وَأَكَلَ مِنَ الْمَأْدُبَةِ وَرَضِيَ عَنْهُ السَّيِّدُ، وَمَنْ لَمْ يُجِبِ الدَّاعِيَ لَمْ يَدْخُلِ الدَّارَ، وَلَمْ يَأْكُلْ مِنَ الْمَأْدُبَةِ، وَلَمْ يَرْضَ عَنْهُ السَّيِّدُ، فَاللهُ السَّيِّدُ، وَالدَّارُ الْإِسْلَامُ، وَالْمَأْدُبَةُ الْجَنَّةُ، وَالدَّاعِي مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

1154- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb > Ebû Kılâbe isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Bana 'Gözün uyusun, kalbin düşünüp anlasın ve kulağın duysun' denilince gözüm uyudu, kalbim düşünüp anladı ve kulaklarım duydu. Sonra bana şöyle denildi: Bir bey, bir saray yaptırıp ziyafet hazırlattı ve bir davetçi gönderdi. Davetçinin davetini kabul eden, saraya girip ziyafetten yedi, bey de ondan razı oldu. Davetçinin çağrısını kabul etmeyen, ne saraya girebildi ne ziyafetten yiyebildi ne de bey ondan razı oldu. Burada bey (ev sahibi), Allah'tır. Saray, İslâm'dır. Ziyafet, cennettir. Davetçi de Muhammed'dir."***[9]

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾

26. Güzel iş yapanlara (karşılık olarak) daha güzeli ve bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir kara bulaşır ne de bir zillet. İşte onlar cennetliklerdir ve orada ebedî kalacaklardır.

١١٥٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ} قَالَ: الْحُسْنَى الْجَنَّةُ، وَالزِّيَادَةُ فِيمَا بَلَغَنَا النَّظَرُ إِلَى وَجْهِ اللهِ.

---

9 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 103. İbn Kesîr bu hadisi Ebû Kılâbe'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 413. Buhârî ve Tirmizî hadisi Câbir'den rivayet etmişlerdir. Bk. Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, I, 454. Begavî de Câbir'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 151.

1155- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Güzel iş yapanlara (karşılık olarak) daha güzeli ve bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir kara bulaşır ne de bir zillet. İşte onlar cennetliklerdir ve orada ebedî kalacaklardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْحُسْنَى/Hüsnâ (daha güzeli),' cennet demektir. 'زِيَادَةٌ/Ziyâde (daha fazlası)' ise öğrendiğimize göre Allah'ın yüzüne bakmaktır."[10]

١١٥٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبِي رَجَاءٍ الْعُطَارِدِيِّ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَلَا أَدْرِي أَقَالَ فِي الْمَنَامِ أَمْ لَا، وَكَانَ مَنَامُهُ وَحْيًا: رَأَيْتُ رَجُلًا شَقَّ أَحَدَ شِدْقَيْهِ حَتَّى يَنْفَكَّ لَحْيُهُ، وَتَحَوَّلَ إِلَى الشِّقِّ الْآخَرِ فَيَشُقُّهُ وَيَلْتَئِمُ هَذَا ثُمَّ يَعُودُ إِلَيْهِ أَيْضًا فَيَشُقُّهُ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: هُوَ الَّذِي يَكْذِبُ الْكَذِبَةَ تَطِيرُ فِي الْآفَاقِ، قَالَ: ورَأَيْتُ رَجُلًا يُرْضَخُ رَأْسُهُ بِحَجَرٍ فَكُلَّمَا رُضِخَ رَضْخَةً ثَأَتَ الْحَجَرُ أَوْ تَدَأَّتَ، ثُمَّ يَعُودُ رَأْسُهُ فَيُرْضَخُ، قَالَ: فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا، فَقِيلَ: كَانَ يَنَامُ عَنِ الصَّلَاةِ، وَلَا يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ شَيْئًا.

1156- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebû Recâ el-Utâridî[11] > İmrân b. Husayn isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, -uykuda mı uyanıkken mi dediğini bilemiyorum. Onun rüyası da vahiy idi- şöyle buyurmuştur: ***"Çene kemikleri düşünceye dek avurdunu parçalayan, sonra diğer tarafına yönelip onu parçalayan, avurdu düzelince tekrar parçalamaya başlayan bir adam gördüm. 'Bu kimdir?' dediğimde 'Bu, uzak bölgelerde hızla yayılan yalanlar söyleyen kişidir' denildi. Sonra başını taşla delen bir adam gördüm. Başına vurduğu her defasında taşla başını deliyor, başı önceki hâline dönünce tekrar vuruyordu. 'Bu kimdir?' dediğimde ise 'Namazı terk edip uyuyan ve gece hiç namaz kılmayandır' denildi."***[12]

---

10 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 108. Hâfız bu hadisi bu isnadla nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 347. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî, İbn Ebî Hâtim, Dârekutnî ve İbn Merdûye'nin Ebû Musa ve İbn Ömer'den merfû olarak rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 305.

11 O, İmrân b. Milhân Ebû Recâ el-Utâridî'dir. Künyesi ile meşhurdur. Muhadram ve sikadır. 105 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 85. Mısır nüshasında Ebû Evfâ el-Utâridî şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır.

12 Hadisin başka bir kaynağı tespit edilememiştir.

١١٥٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْبَيْلَمَانِيِّ، قَالَ: مَا مِنْ لَيْلَةٍ إِلَّا يَنْزِلُ رَبُّكُمْ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا، وَمَا مِنْ سَمَاءٍ إِلَّا وَلَهُ فِيهَا كُرْسِيٌّ، فَإِذَا نَزَلَ إِلَى سَمَاءٍ خَرَّ أَهْلُهَا سُجُودًا حَتَّى يَرْجِعَ، فَإِذَا أَتَى إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا تَأَطَّطَتْ، وَتَزَعْزَعَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ، وَهُوَ بَاسِطٌ يَدَيْهِ، يَقُولُ: مَنْ يَدْعُنِي أُجِبْهُ، وَمَنْ يَتُبْ إِلَيَّ أَتُبْ عَلَيْهِ، وَمَنْ يَسْتَغْفِرْنِي فَأَغْفِرْ لَهُ، وَمَنْ يَسْأَلْنِي فَأُعْطِهِ، وَمَنْ يُقْرِضْ غَيْرَ عَدُومٍ وَلَا ظَلُومٍ.

1157- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Yahyâ b. Ebî Kesîr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdurrahmân b. el-Beylekânî şöyle demiştir: “Rabbiniz, mutlaka her gece dünya semasına iner. Her semada da mutlaka bir kürsî vardır. Bir semaya indiğinde oradan ayrılıncaya dek sema halkı secdeye kapanır. Dünya semasına indiğinde ise dünya seması, Allah korkusundan dolayı çığlık atıp sarsılır. Allah Teâlâ ellerini uzatıp ***‘Bana dua edenin duasını kabul ederim. Bana tevbe edenin tevbesini kabul ederim. Kendisini bağışlamamı isteyeni bağışlarım. Benden istekte bulunana veririm. Verilen kimse de yoksul ve zalim olmaz. Borç verip de yoksul kalmayan, borç verip de zulmetmeyen kim var (benden başka)? Zengine ve zalime benden başka kim verir?’*** buyurur.”[13]

١١٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيِّ، عَنِ الْأَغَرِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَوْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ يُمْهِلُ حَتَّى إِذَا كَانَ ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرُ نَزَلَ إِلَى هَذِهِ السَّمَاءِ، فَنَادَى يَقُولُ: هَلْ مِنْ مُذْنِبٍ يَتُوبُ؟ هَلْ مَنْ يَسْتَغْفِرُ؟ هَلْ مِنْ دَاعٍ؟ هَلْ مِنْ سَائِلٍ؟ إِلَى الْفَجْرِ.

1158- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Ebû İshâk > Eğar[14] > Ebû Hureyre veya Ebû Saîd el-Hudrî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***“Allah, mühlet verir. Gecenin son üçte biri gelince bu semaya iner ve ‘Tevbe eden bir günahkâr***

---

13 Bk. İbnu’l-Esîr, *Câmiu’l-Usûl*, IV, 13.

14 O, Eğar Ebû Müslim el-Medînî’dir. Kûfe’de ikâmet etmiştir. Üçüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîbu’t-Tehzîb*, I, 82.

***var mı? İstiğfar eden var mı? Dua eden var mı? Bir şey isteyen var mı?' diyerek fecre kadar seslenir."*[15]**

١١٥٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، قَالَ: الْحُسْنَى الْجَنَّةُ، وَالزِّيَادَةُ النَّظَرُ إِلَى وَجْهِ اللهِ.

1159- Abdürrezzâk > Ma'mer > Sâbit el-Bünânî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdurrahmân b. Ebî Leylâ şöyle demiştir: "'الْحُسْنَى/Hüsnâ (daha güzeli),' cennet demektir. 'زِيَادَةٌ/Ziyâde (daha fazlası)' ise Allah'ın yüzüne bakmaktır."[16]

وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَا لَهُمْ مِنَ اللهِ مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧﴾

27. Günahlar kazanmış olanlara gelince; bir günahın cezası misli iledir. Onları bir zillet kaplayacaktır. Onları Allah'tan kurtaracak bir kimse de yoktur. Onların yüzleri sanki karanlık geceden bir parçaya bürünmüştür. İşte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalıcıdırlar.

١١٦٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قِطَعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا} قَالَ: ظُلْمَةٌ مِنَ اللَّيْلِ.

1160- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onların yüzleri sanki karanlık geceden bir parçaya***

---

15 Buhârî, Kitâbu'd-Deavât, XI, 128, Kitâbu't-Tevhîd, XIII, 464; Müslim, Kitâbu's-Salât, I, 522; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 267; İbnu'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, IV, 138.

16 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 106. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve Dârekutnî'nin Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 306. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Ebû Musa el-Eş'arî'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 126.

bürünmüştür” âyeti hakkında şöyle demiştir: “Gece karanlığından (bir parçaya bürünmüştür).”[17]

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ
فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ فَكَفَى بِاللَّهِ
شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ إِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾ هُنَالِكَ تَبْلُو
كُلُّ نَفْسٍ مَا أَسْلَفَتْ وَرُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا
يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾ قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ
وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ
يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ
فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ
رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ
يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾

28. Onların hepsini bir araya toplayacağımız sonra da Allah’a ortak koşanlara “Siz ve koştuğunuz ortaklar yerinizde bekleyin” diyeceğimiz gün artık onların (putlarıyla) aralarını tamamen ayırmışızdır. Ve onların ortakları, (putları) derler ki: “Siz, bize ibadet etmiyordunuz.” 29. “Bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Şüphesiz ki biz sizin (bize) tapmanızdan tamamen habersizdik.” 30. Orada herkes önceden ne gönderdiyse onun imtihanını verecektir. Hepsi gerçek mevlâları olan Allah’a döndürülmüş olacaktır. Uydurmakta oldukları da önlerinden kaybolup gidecektir. 31. De ki: “Size gökten ve yerden rızık veren kimdir? Yahut o gözlere ve kulaklara mâlik olan kimdir? Ölüden diriyi çıkaran ve diriden ölüyü

---

17 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XI, 115; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 127. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu’l-Münzir ve Ebu’ş-Şeyh’in Katâde’den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, III, 308.

çıkaran kimdir? İşleri yerli yerince kim yönetiyor?" Hemen "Allah" diyeceklerdir. O halde (O'na isyan etmekten) korkmaz mısınız? 32. İşte gerçek Rabbiniz olan Allah budur. Artık haktan sonra sapıklıktan başka ne var? O halde nasıl oluyor da döndürülüyorsunuz? 33. İşte Rabbinin şu sözü o fâsıklar için şöylece sabit olmuştur: "Gerçekten onlar iman etmezler." 34. De ki: "Allah'a koştuğunuz ortaklarınızdan, başlangıçta yaratmayı yapacak sonra onu tekrarlayacak kimse var mı?" De ki: "İlkin yaratan sonra onu tekrar eden Allah'tır. O halde nasıl oluyor da (haktan) döndürülüyorsunuz?"

١١٦١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ} قَالَ: أَنَّى تُصْرَفُونَ؟

1161- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, ***"O halde nasıl oluyor da (haktan) döndürülüyorsunuz?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Nasıl döndürülüyor, uzaklaştırılıyorsunuz?"[18]

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ أَفَمَنْ
يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمَّنْ لَا يَهِدِّي إِلَّا أَنْ يُهْدَى فَمَا لَكُمْ كَيْفَ
تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾ وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ
شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَى مِنْ
دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ
رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٧﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ
اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا
بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ
عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٣٩﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهِ وَرَبُّكَ
أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾ وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنْتُمْ

---

18 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 135; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 129; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 154; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, V, 417.

بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ
إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ
إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ
النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَنْ لَمْ
يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ
وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿٤٥﴾ وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا
مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ فَإِذَا جَاءَ
رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا
الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾ قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا
شَاءَ اللَّهُ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ
﴿٤٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا أَوْ نَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ
﴿٥٠﴾ أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ آمَنْتُمْ بِهِ آلْآنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ
قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ
﴿٥٢﴾ وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقٌّ هُوَ قُلْ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ
﴿٥٣﴾ وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ
لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾ أَلَا إِنَّ لِلَّهِ
مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَلَا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ
﴿٥٥﴾ هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ
مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾
قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾

35. De ki: "Ortak koştuklarınızdan hakkı gösterecek bir kimse var mıdır?" De ki: "Hakkı gösterecek Allah'tır. Acaba hakka ileten mi (kendisine) uyulmaya daha layıktır, yoksa hidayet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan

mı? Ne oluyor size? Nasıl hükmediyorsunuz?" 36. Onların çoğu zandan başkasına uymaz. Zan ise hiç şüphesiz hak olan hiçbir şeyin yerini tutmaz. Şüphesiz ki Allah yaptıklarını çok iyi bilendir. 37. Bu Kur'ân'ın Allah'tan başkası tarafından uydurulması olacak bir şey değildir. Ancak kendinden öncekini doğrulayan ve o Kitab'ı açıklayandır. Onda şüphe yoktur, o âlemlerin Rabbindendir. 38. Yoksa onlar "Onu kendiliğinden uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Öyle ise, eğer doğru söyleyenler iseniz, siz de onun benzeri bir sûre getirin. Hatta Allah'tan başka kimi çağırabilecekseniz çağırın!" 39. Hayır! Onlar ilmini kavrayamadıkları ve te'vili kendilerine henüz gelmedik bir şeyi yalanladılar. Onlardan önce gelenler de böyle yalanladılar. Zalimlerin sonunun nasıl olduğuna bir bak! 40. Aralarından O'na inanan kimseler de vardır. O'na iman etmeyenler de vardır. Rabbin, fesatçıları en iyi bilendir. 41. Eğer onlar seni yalanlarlarsa de ki: "Benim yaptığım bana aittir, sizin yaptığınız size aittir. Benim yaptıklarımdan siz uzaksınız; sizin yaptıklarınızdan da ben uzağım." 42. Onlardan sana kulak verenler de vardır. Fakat sağırlara, üstelik akıl da erdiremiyorlarsa sen mi duyuracaksın? 43. Aralarında sana bakanlar da vardır. Fakat -hele (gerçeği) göremiyorlarsa- körleri sen mi doğru yola ileteceksin? 44. Şüphesiz Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez. Fakat insanlar kendi kendilerine zulmederler. 45. Onları haşredeceği o günde sanki gündüzün ancak bir saati kadar eğlenmişler gibi (gelecek), birbirlerini tanıyacaklar. Allah'a kavuşmayı yalanlamış olanlar hem en büyük zarara uğramışlardır hem de doğru yolu bulamamışlardır. 46. Onlara vaat ettiğimizin bir kısmını sana göstersek yahut senin ruhunu alsak da yine onların dönüşü bize olacaktır. Hem Allah ne yapacaklarını görüp gözetendir. 47. Her ümmetin bir peygamberi vardır. Resûlleri geldiği zaman aralarında adalet ile hükmedilir ve onlara zulmedilmez. 48. "Eğer doğru söyleyenler iseniz bu vaat (ettiğiniz) ne zaman (gerçekleşecek)?" derler. 49. De ki:

"Allah'ın dilediğinden başka kendime ne bir zarar verebilirim ne de bir fayda sağlayabilirim." Her ümmetin bir eceli vardır. Artık ecelleri geldiği zaman bir an ne geri kalabilirler ne de öne geçebilirler. 50. De ki: "Ya O'nun azabı geceleyin ya da gündüzün size gelirse (ne yaparsınız?) Söyleyin bana o günahkârlar onun nesini acele isterler?" 51. Vuku bulduktan sonra mı O'na iman edeceksiniz? Şimdi mi? Hani siz onun mutlaka çabucak gelmesini isteyip duruyordunuz? 52. Sonra zulmedenlere "Şu sürekli azabı tadın! Ne kazandıysanız O'ndan başkası ile mi cezalandırılacaksınız?" denilecek. 53. "O gerçek midir?" diye senden haber almak isterler. De ki: "Evet, Rabbim hakkı için o elbette gerçektir ve siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz." 54. Zulmeden herkes, eğer yeryüzünde bulunan her şeye sahip olsaydı, elbette onu fidye olarak verirdi. Azabı gördükleri zaman pişmanlıklarını gizlerler. Aralarında adalet ile hükmedilir ve onlara asla zulmedilmez. 55. İyi bilin ki; göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Şunu da iyi bilin ki, şüphesiz Allah'ın vaadi haktır. Fakat onların çoğu bilmezler. 56. O hem diriltir hem öldürür. Ve siz, O'na döndürüleceksiniz. 57. Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, kalplerde olanlara bir şifa, mü'minler için de bir hidayet ve rahmet gelmiştir. 58. De ki: "Allah'ın lütfu ve rahmetiyle ve yalnız bunlar ile sevinsinler. Bu, onların topladıklarından daha hayırlıdır."

١١٦٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قُلْ بِفَضْلِ اللهِ وَبِرَحْمَتِهِ} قَالَ: فَضْلُ اللهِ الْإِسْلَامُ، وَرَحْمَتُهُ الْقُرْآنُ.

1162- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, ***"De ki: Allah'ın lütfu ve rahmetiyle ve yalnız bunlar ile sevinsinler. Bu, onların topladıklarından daha hayırlıdır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın lütfu İslâm'dır, rahmeti ise Kur'ân'dır."[19]

---

19 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 125; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 32; Ebû Hayyân bu hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 171. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Hasan ve Katâde'ye

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ آللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾ وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦٠﴾ وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦١﴾ أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٤﴾

59. De ki: "Allah'ın size indirdiği rızıktan bir kısmını helâl, bir kısmını da haram bulmanıza ne dersiniz?" De ki: "Allah mı size izin verdi yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?" 60. Allah'a karşı yalan uyduranlar kıyamet gününde ne (ile karşılaşacaklarını) zannederler? Şüphesiz ki Allah insanlara lütufkârdır. Fakat onların çoğu şükretmezler. 61. (Ey Muhammed!) Ne zaman sen bir işte bulunsan, ne zaman Kur'ân'dan bir şey okusan ve siz ne zaman bir iş yaparsanız, o işe daldığınız zaman Biz mutlaka üstünüzde şahidizdir. Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden uzak (ve gizli) kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki apaçık kitapta (Levh-i Mahfûz'da) bulunmasın. 62. Haberiniz olsun ki Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur, onlar kederlenecek de değillerdir. 63. Onlar iman edip, takvalı davrananlardır. 64. Onlar için dünya hayatında da ahirette de müjde vardır. Allah'ın sözlerinde asla değişiklik olmaz. İşte bu, en büyük kurtuluşun ta kendisidir.

---

isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 308. Sevrî bu hadisi Mansûr > Hilâl b. Yesâf tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 128.

١١٦٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا} قَالَ: الْبِشَارَةُ عِنْدَ الْمَوْتِ، قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الزُّهْرِيُّ: الْبِشَارَةُ عِنْدَ الْمَوْتِ.

1163- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar için dünya hayatında da ahirette de müjde vardır. Allah'ın sözlerinde asla değişiklik olmaz. İşte bu, en büyük kurtuluşun ta kendisidir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Müjdeleme, ölüm anında yapılır."[20]

Ma'mer, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Müjdeleme ölüm sırasında yapılır."

١١٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، يَرْوِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا} قَالَ: الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ يَرَاهَا الْمُؤْمِنُ أَوْ تُرَى لَهُ.

1164- Abdürrezzâk > Ma'mer > Yahyâ b. Ebî Kesîr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Onlar için dünya hayatında da ahirette de müjde vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, mü'minin gördüğü veya ona gösterilen sâlih rüyadır."[21]

وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٥﴾ أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ شُرَكَاءَ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا

---

20 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 138; Kurtubî, *Tefsîr*, VIII, 358; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 162. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Dahhâk'tan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 165. Zemahşerî hadisi Atâ'dan nakletmiştir. Bk. Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 279. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Zührî ve Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 313.

21 Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 287; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 447; Tayâlisî, *Müsned*, II, 19; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 135,137; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 135; Kurtubî, *Tefsîr*, VIII, 358; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 423.

فِي الْأَرْضِ إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهَذَا أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ
﴿٦٨﴾ قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾ مَتَاعٌ
فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ
﴿٧٠﴾ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَاقَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ
مَقَامِي وَتَذْكِيرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ
ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾

65. Onların söyledikleri seni üzmesin. Çünkü izzet yalnız Allah'ındır. O, hakkıyla işitendir, bilendir. 66. İyi bilin ki, göklerde kim var, yerde kim varsa şüphesiz Allah'ındır. Allah'tan başkasına tapanlar dahi Allah'a koştukları ortaklara uymuyorlar. Onlar ancak zanna uyarlar ve ancak yalan söylerler. 67. Geceyi içinde dinlenmeniz için, gündüzü ise aydınlık olarak yaratan O'dur. Şüphe yok ki bunda kulak verecek bir topluluk için âyetler (alâmetler) vardır. 68. "Allah evlat edindi" dediler. O, bundan münezzehtir. O, hiçbir şeye muhtaç olmayandır. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Elinizde buna dair hiçbir delil yoktur. Allah'a karşı bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz? 69. De ki: "Allah'a karşı yalan söyleyip iftira edenler asla kurtulamayacaklardır." 70. Dünyada bir süre faydalanmadan sonra dönüşleri ancak bize olacaktır. Sonra da inkâr ettikleri için onlara en şiddetli azabı tattıracağız. 71. Onlara (Mekke müşriklerine) Nûh'un haberini de oku! Hani o, kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim! Eğer aranızda kalmam ve Allah'ın âyetleri ile öğüt vermem size ağır geliyorsa -ki ben ancak Allah'a dayanıp güvenirim- haydi işinizi sağlam tutun, ortaklarınızı da bir araya getirin. Sonra işiniz size hiçbir tasa vermesin. Sonra da mühlet vermeksizin bana hükmünüzü uygulayın."

١١٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً} قَالَ: لَا يَكُنْ عَلَيْكُمْ أَمْرُكُمْ، ثُمَّ اقْضُوا مَا أَنْتُمْ قَاضُونَ.

1165- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sonra işiniz size hiçbir tasa vermesin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İşiniz size ağır ve zor gelmesin. Sonra da ne yapacaksanız yapın."[22]

فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾ فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ كَذَلِكَ نَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَى وَهَارُونَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ بِآيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧٦﴾ قَالَ مُوسَى أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ أَسِحْرٌ هَذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ ﴿٧٧﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَاءُ فِي الْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسَى أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾ فَلَمَّا أَلْقَوْا قَالَ مُوسَى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾ فَمَا آمَنَ لِمُوسَى إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلَى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَنْ يَفْتِنَهُمْ وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَقَالَ مُوسَى يَاقَوْمِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ ﴿٨٤﴾ فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا

---

22 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 143; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 137. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 313.

فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾ وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٧﴾ وَقَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَى أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٨٨﴾

72. "Eğer yüz çevirirseniz zaten ben sizden bir ücret de istemem. Benim ücretimi (sevabımı) ancak Allah verecektir. Bana Müslümanlardan olmam emredildi. 73. Yine de onu yalanladılar. Biz de onu ve onunla birlikte gemide olanları kurtardık ve onları halifeler kıldık. Âyetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk. Uyarılanların sonunun nasıl olduğuna bir bak. 74. Sonra onun arkasından kendi kavimlerine nice peygamberler gönderdik de onlara apaçık belgelerle geldiler. Fakat önceden yalanladıkları şeye iman etmediler. İşte biz de haddi aşanların kalpleri üzerine böyle mühür basarız. 75. Sonra bunların ardından da Musa'yı ve Hârûn'u âyetlerimizle Firavun'a ve onun (kavminin) ileri gelenlerine gönderdik. Fakat onlar büyüklük tasladılar. Onlar zaten günahkâr bir kavim idiler. 76. Tarafımızdan kendilerine hak geldiği zaman "Herhalde bu, apaçık bir sihirdir" dediler. 77. Musa "Size hak geldiğinde onun için (hep böyle) mi dersiniz? Bu bir sihir midir? Hâlbuki sihirbazlar iflâh olmazlar" dedi. 78. Onlar dediler ki: "Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (dinden) bizi döndüresin ve yeryüzünde ululuk sizin ikinizin olsun diye mi bize geldin? Hâlbuki biz size inanacak değiliz." 79. Firavun "Bütün bilgin sihirbazları bana getirin" dedi. 80. Nihayet sihirbazlar gelince Musa onlara "Atacağınızı atın" dedi. 81. Onlar (iplerini ve asalarını yere) atınca Musa "Sizin bu yaptığınız sihirdir. Şüphesiz Allah onu boşa çıkaracaktır. Elbette Allah o bozguncuların işini düzeltmez" dedi. 82. Allah günahkârların hoşuna gitmese de kelimeleri ile hakkı ortaya

koyup gerçekleştirecektir. 83. Musa'ya kavminden birtakım gençler dışında kimse iman etmedi. Bunlar Firavun'un ve ileri gelenlerinin kendilerini fitneye düşürmelerinden korkuyorlardı. Çünkü Firavun yeryüzünde gerçekten yücelik taslayan bir kişi idi ve gerçekten o haddi aşanlardandı. 84. Musa "Ey kavmim! Eğer siz Allah'a iman etmiş ve O'na teslim olmuşsanız artık O'na güvenip dayanın" dedi. 85. Onlar da şöyle dediler: "Biz yalnız Allah'a güvenip dayandık. Rabbimiz! Bizi o zalimler topluluğunun fitnesine uğratma." 86. "Ve rahmetinle bizi o kâfirler topluluğundan kurtar." 87. Musa'ya ve kardeşine "Mısır'da kavminize evler hazırlayın. O evlerinizi namazgâh yapın ve namazı dosdoğru kılın. Mü'minleri müjdele" diye vahyettik. 88. Musa "Rabbimiz!" dedi. "Gerçekten Sen Firavun'a ve ileri gelenlerine dünya hayatında bir ziynet ve mallar verdin. Rabbimiz! Senin yolundan saptırsınlar diye mi? Rabbimiz! Mallarını yok et, kalplerini mühürle. Çünkü onlar can yakıcı azabı görmedikçe iman etmeyeceklerdir."

١١٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَى أَمْوَالِهِمْ} قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ حُرُوثًا لَهُمْ صَارَتْ حِجَارَةً.

1166- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Rabbimiz! Mallarını yok et"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bizim öğrendiğimize göre onların mal ve ürünleri taşa dönüşmüştür."[23]

قَالَ قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾ وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ

23 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 158; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 142; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 167; Kurtubî, *Tefsîr*, VIII, 374; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 429. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 315.

وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ
إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩٠﴾

89. Buyurdu ki: "İkinizin de duası kabul edildi. O hâlde siz doğruluğa devam edin. Sakın bilmezlerin yoluna uymayın." 90. İsrâiloğulları'nı denizden geçirdik. Hemen Firavun askerleri ile beraber haddi aşarak ve zulmederek peşlerine düştü. Nihayet boğulacağı anda "İsrâiloğulları'nın iman ettiklerinden başka bir ilahın olmadığına inandım. Ben de Müslümanlardanım" dedi.

١١٦٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي مَنْ سَمِعَ مَيْمُونَ بْنَ مِهْرَانَ، يَقُولُ: كُلَّمَا قَالَ فِرْعَوْنُ: آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ أَخَذَ جِبْرِيلُ مِنْ حَمْأَةِ الْبَحْرِ، فَضَرَبَ بِهَا فَاهُ مَخَافَةَ أَنْ تُدْرِكَهُ رَحْمَةُ اللَّهِ تَعَالَى

1167- Abdürrezzâk > Ma'mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Meymûn b. Mihrân[24] şöyle demiştir: "Firavun, ***'İsrâiloğulları'nın iman ettiklerinden başka bir ilahın olmadığına inandım. Ben de Müslümanlardanım'*** dediği her defasında Cebrâil, Allah'ın rahmetinin ona ulaşmaması için deniz balçığı alıp onunla Firavun'un ağzını kapamıştır."[25]

24 O, Meymûn b. Mihrân el-Cezerî Ebû Eyyûb'dür. Aslen Kûfelidir. Rakka'da ikâmet etmiştir. Sika ve fakîhtir. 117 yılında vefat etmiştir. Buhârî ve Müslim ondan hadis rivayet etmişlerdir. Bk. *Takrîb*, II, 292.

25 Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-garib-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 288; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 309; Tayâlisî, *Müsned*, II, 84; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 163; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 143; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 169; Kurtubî, *Tefsîr*, VIII, 538; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 430; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 189. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Tayâlisî, Tirmizî, Ebû Hayyân, Hâkim, İbn Merdûye, Beyhakî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 316; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XI, 182.

آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٩١﴾ فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴿٩٢﴾

91. "Şimdi mi (inanıyorsun)? Hâlbuki sen bundan önce isyan etmiş ve fesatçılardan olmuştun. 92. Senden sonrakilere bir ibret olman için bugün senin bedenini kurtaracağız. İnsanların birçoğu şüphesiz âyetlerimizden gafildirler."

١١٦٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ} قَالَ: لَمَّا أَغْرَقَ اللَّهُ فِرْعَوْنَ لَمْ تُصَدِّقْ طَائِفَةٌ مِنَ النَّاسِ بِذَلِكَ، فَأَخْرَجَهُ اللَّهُ؛ لِيَكُونَ عِظَةً وَآيَةً.

1168- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Senden sonrakilere bir ibret olman için bugün senin bedenini kurtaracağız. İnsanların birçoğu şüphesiz âyetlerimizden gafildirler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Teâlâ, Firavun'u suda boğunca insanların bir kısmı buna inanmadı. Bundan dolayı âyet, ibret ve öğüt olması için Allah Teâlâ onu açığa çıkardı."[26]

١١٦٩ - مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً} قَالَ: نَحْوَ الْقِبْلَةِ.

1169- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O evlerinizi namazgâh yapın"***[27] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kıble'ye doğru (yapın)."[28]

١١٧٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ} قَالَ: لَا تُسَلِّطْهُمْ عَلَيْنَا فَيَقْتُلُونَا.

---

26 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 165; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 144; Kurtubî, *Tefsîr*, VIII, 379; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 348; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, II, 451.

27 Yûnus 10/87.

28 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 165; Sevrî, *Tefsîr*, s. 128. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 141. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ebu'ş-Şeyh'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 314; Kurtubî, *Tefsîr*, VIII, 371.

1170- Abdürrezzâk > Süfyân b. Uyeyne > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Rabbimiz! Bizi o zalimler topluluğunun fitnesine uğratma"***[29] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onları bize musallat etme! Yoksa bizi öldürürler."[30]

١١٧١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا}.

1171- Abdürrezzâk > Sevrî > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime, ***"İkinizin de duası kabul edildi"***[31] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Musa *aleyhisselâm* dua ediyor, Hârûn *aleyhisselâm* da 'Âmîn' diyordu. Bundan dolayı Allah Teâlâ, ***'İkinizin de duası kabul edildi'*** buyurdu.[32]

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾

93. And olsun ki biz, İsrâiloğulları'nı gerçekten çok güzel bir yere yerleştirdik. Onları hoş ve temiz şeylerle rızıklandırdık. Kendilerine ilim gelinceye kadar anlaşmazlığa düşmediler. Muhakkak ki Rabbin anlaşmazlığa düştüğü şeyler hakkında kıyamet günü aralarında hüküm verecektir.

---

29 Yûnus 10/85.

30 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 152; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 166; Kurtubî, *Tefsîr*, VIII, 371; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 428. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Nuaym b. Hammâd ve Ebu'ş-Şeyh'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 314.

31 Yûnus 10/89.

32 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 161; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 143. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve Ebu'ş-Şeyh'in İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 315. Begavî bu hadisi Süddî'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 168. Kurtubî de hadisi Ebu'l-Âliye'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, VIII, 375.

١١٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ} قَالَ: بَوَّأَهُمُ اللهُ الشَّامَ، وَبَيْتَ الْمَقْدِسِ.

1172- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun ki Biz, İsrâiloğulları'nı gerçekten çok güzel bir yere yerleştirdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, onları Şam'a ve Beytü'l-Makdis'e yerleştirdi."[33]

فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾

94. Eğer sana indirdiğimizden şüphede isen senden önce kitabı okuyanlara sor! And olsun ki sana Rabbinden hak gelmiştir. O hâlde sakın şüphe edenlerden olma.

١١٧٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ}، قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا أَشُكُّ وَلَا أَسْأَلُ.

1173- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Eğer sana indirdiğimizden şüphede isen senden önce kitabı okuyanlara sor! And olsun ki sana Rabbinden hak gelmiştir. O hâlde sakın şüphe edenlerden olma"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bize ulaştığına göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***'Şüphe duymuyorum ve sorgulamıyorum'*** demiştir."[34]

---

33 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 166; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 144; İbn Asâkir, *Târîh*, I, 35. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir, İbn Asâkir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 316. Begavî de hadisi Dahhâk'tan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 171.

34 Abdürrezzâk, *Musannef*, VI, 405; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 168; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 145; Kurtubî, *Tefsîr*, VIII, 382; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 432; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 290; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 191.

١١٧٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي السَّلِيلِ، عَنْ قَيْسِ بْنِ عَبَّادٍ، أَوْ غَيْرِهِ، قَالَ: قَالَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ: لَمْ يَمُتْ، يَعْنُونَ فِرْعَوْنَ، قَالَ: فَأَخْرَجَهُ اللهُ تَعَالَى إِلَيْهِمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ مِثْلَ الثَّوْرِ الْأَحْمَرِ.

1174- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Babası > Ebu's-Selîl[35] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kays b. Abbâd[36] veya başkası şöyle demiştir: "İsrâiloğulları, Firavun'u kastederek 'O ölmedi' dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, onu meydana çıkarıp onlara gösterdi. Yahudiler ona kızıl öküze bakar gibi bakıyorlardı."[37]

وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٩٧﴾

95. Sakın Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan da olma! Sonra zarara uğramışlardan olursun. 96-97. Gerçekten haklarında Rabbinin sözü (hükmü) sabit olanlar, kendilerine (istedikleri) bütün mûcizeler gelmiş olsa bile, elem verici azabı görünceye kadar inanmayacaklardır.

---

35 O, Dureyb b. Nukayr Ebu's-Selîl el-Kaysî el-Cerîrî'dir. Altıncı tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 374.

36 O, Kays b. Abbâd ed-Dabbî Ebû Abdillah el-Basrî'dir. İkinci tabakadan olup sikadır. Muhadramdır. 80 yılından sonra vefat etmiştir. Onu bazı kimseler sahâbeden kabul etmişlerdir. Bk. *Takrîbu't-Tehzîb*, II, 129.

37 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 165. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 316. Ebû Hayyân bu hadisi Ka'b'dan nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 189. İbn Kesîr de hadisi İbn Abbâs'tan ve diğer bazı seleften nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 231.

١١٧٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ}، قَالَ: حَقَّتْ عَلَيْهِمْ سَخْطَةُ اللَّهِ بِمَا عَصَوْا.

1175- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gerçekten haklarında Rabbinin sözü sabit olanlar inanmayacaklardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İsyan ettikleri için Allah'ın öfkesine uğradılar."[38]

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ ﴿٩٨﴾

98. İman edip de imanı kendisine fayda sağlayan bir ülke olsaydı ya! Yûnus'un kavmi bundan müstesnadır. Bunlar iman edince üzerlerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azabını kaldırıp giderdik ve onları bir süreye kadar faydalandırdık.

١١٧٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا} قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّهُمْ خَرَجُوا، فَنَزَلُوا عَلَى تَلٍّ وَفَرَّقُوا بَيْنَ كُلِّ بَهِيمَةٍ وَوَلَدِهَا، فَدَعَوَا اللَّهَ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً حَتَّى تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ، وَفِي حَرْفِ ابْنِ مَسْعُودٍ: فَلَوْلَا، يَقُولُ: فَهَلَّا.

1176- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yûnus'un kavmi bundan müstesnadır. Bunlar iman edince üzerlerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azabını kaldırıp giderdik ve onları bir süreye kadar faydalandırdık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Öğrendiğimize göre İsrâiloğulları, çıkıp bir tepede konakladılar. Her hayvanı yavrusundan ayırdılar. Bu şekilde kırk gün dua ettiler. Sonunda

---

38 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 170; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 145. Ebû Hayyân bu hadisi benzer şekilde nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 191. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 317.

Allah tevbelerini kabul etti."[39] İbn Mes'ûd kırâatında 'فَلَوْلَا/felevlâ' kelimesi, 'فَهَلَّا/fehellâ' şeklindedir."[40]

١١٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ يُونُسَ لَمَّا نُبِذَ بِالْعَرَاءِ أَنْبَتَ اللَّهُ عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ، قَالَ: قَالَ فَأَيْبَسَهَا اللَّهُ فَحَزِنَ، قَالَ: فَقَالَ: أَتَحْزَنُ عَلَى شَجَرَةٍ أَيْبَسْتُهَا، وَلَا تَحْزَنُ عَلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ أَرَدْتُ أَنْ أُهْلِكَهُمْ.

1177- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus) şöyle demiştir: Yûnus *aleyhisselâm* çıplak olarak kenara bırakılınca Allah Teâlâ onun üzerinde kabak türünden bir bitki bitirdi. Sonra Allah Teâlâ onu kurutunca Yûnus *aleyhisselâm* üzüldü. Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu: ***"Kuruttuğum bir bitkiye üzülüyorsun. Ama helâk etmek istediğim yüz bin veya daha fazla insana üzülmüyorsun."***[41]

١١٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَقُولَ: إِنِّي خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى نَسَبَهُ اللَّهُ إِلَى أُمِّهِ أَصَابَ ذَنْبًا ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ.

1178- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > Ebu'l-Âliye > İbn Abbâs isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*

---

39 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 171; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 146; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 433. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Ahmed ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 318. Ebû Hayyân şöyle demiştir: "Müfessirler, Yûnus *aleyhisselâm*'ın kavmine yapılan azabın ayrıntılarını zikretmişlerdir. Söylediklerinin sıhhatini Allah bilir." Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 192.

40 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 170. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 317; Kurtubî, *Tefsîr*, VIII, 383; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 433. Ebû Hayyân şöyle demiştir: "'لولا/Levlâ' burada tevbih/azarlamaya eşlik eden bir tahsistir. Kur'ân'da çoğu zaman 'هلا/hellâ' anlamında geçmiştir. Übey ve Abdullah 'فهلا/fehellâ' şeklinde okumuşlardır. Onların mushafında da bu şekilde geçmektedir. Buradaki tahsis ile insanın teşvik edilen şeyi yaptığı kastedilmektedir." Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 192.

41 Sâffât sûresinde aynı isnad ve lafız ile zikredilecektir.

şöyle buyurmuştur: ***"Kimse 'Ben, Yûnus b. Mettâ'dan daha hayırlıyım' dememelidir. Zira Allah, onu annesine nispet etti. Yûnus bir günah işledi fakat sonra Rabbi onu seçtiği kullardan yaptı."***[42]

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى
يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ
عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾ قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾ فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ
أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ قُلْ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿١٠٢﴾
ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ قُلْ
يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ
اللَّهِ وَلَكِنْ أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٤﴾
وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ
مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذًا مِنَ الظَّالِمِينَ
﴿١٠٦﴾ وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا
رَادَّ لِفَضْلِهِ يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾
قُلْ يَاأَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي
لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾ وَاتَّبِعْ
مَا يُوحَى إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

99. Eğer Rabbin dileseydi yeryüzünde bulunanların hepsi elbette toptan iman ederlerdi. Böyle iken sen, iman etsinler diye insanları zorlayıp duracak mısın? 100. Allah'ın izni olmadan hiçbir kimsenin iman etmesi mümkün değildir. O, akıllarını kullanmayanları murdar (inkârcı) kılar. 101. De ki: "Göklerde ve yerde neler var, bir bakın. O âyetler ve

42 Buhârî, Kitâbu'l-Enbiyâ, VI, 450, Kitâbu't-Tevhîd, XIII, 512; Müslim, Kitâbu'l-Fezâil, IV, 1846.

korkutmalar iman etmeyecek bir topluluğa fayda vermez." 102. Onlar kendilerinden önce geçmiş olanların günleri gibisinden başkasını mı bekliyorlar? De ki: "Haydi bekleyin, ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim." 103. Sonunda Biz, peygamberlerimizi ve aynı şekilde iman edenleri esenliğe kavuştururuz. Mü'minleri kurtarmamız, üzerimize bir haktır. 104. De ki: "Ey insanlar! Eğer benim dinimden bir şüphe içinde iseniz ben sizin Allah'tan başka taptıklarınıza tapmam. Ancak sizi öldürecek olan Allah'a kulluk ederim. Bana mü'minlerden olmam emredildi." 105. "Ve yüzünü dine Hanif olarak döndür, sakın müşriklerden olma" diye bana emir verildi. 106. Allah'tan başka sana faydası da olmayan zarar da veremeyen şeylere dua etme! Eğer böyle yaparsan o takdirde şüphesiz ki zalimlerden olursun. 107. Allah sana bir sıkıntı dokundurursa onu O'ndan başka hiçbir kimse açamaz. Sana bir hayır dilerse O'nun lütfunu geri çevirecek hiçbir kimse yoktur. O, bunu kullarından dilediğine eriştirir. O, mağfiret edendir, rahmet edendir. 108. De ki: "Ey insanlar! Şüphe yok ki size Rabbinizden hak gelmiştir. Artık kim hidayet bulursa o, ancak kendi faydasına olmak üzere hidayete ermiş olur. Kim saparsa yalnız kendi zararına sapmış olur. Ben başınıza bir bekçi de değilim." 109. Sana vahyedilene uy ve Allah hükmedinceye kadar sabret. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.

سُورَةُ هُودٍ

11. HÛD SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[43]

الر كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Elif, Lâm, Râ. Bu, âyetleri sağlamlaştırılmış sonra da Hakîm ve Habîr tarafından geniş geniş açıklanmış bir kitaptır.

١١٧٩ - نا سَلَمَةُ قَالَ: نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الر كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ} قَالَ: أَحْكَمَهَا اللَّهُ عَنِ الْبَاطِلِ وَفَصَّلَهَا، يَقُولُ: بَيَّنَهَا.

1179- Seleme > Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Elif, Lâm, Râ. Bu, âyetleri sağlamlaştırılmış sonra da Hakîm ve Habîr tarafından geniş geniş açıklanmış bir kitaptır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, o âyetleri muhkem (sağlam ve açık) hale getirip bâtıldan uzak tutmuş ve onları tafsilatlı bir şekilde açıklamıştır. Yani izah etmiştir."[44]

---

43 Besmele asıl nüshada mevcut değildir.

44 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 180; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 148. Begavî bu hadisi Katâde ve Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 177; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 3; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 200. İbn Kesîr de hadisi Katâde ve Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 435.

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللّٰهَ إِنَّنِي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ ﴿٢﴾ وَأَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ ﴿٣﴾

2. (De ki: "Bu Kitap) Allah'tan başkasına ibadet etmemeniz için (indirildi). Şüphesiz ki ben, O'nun tarafından size (gönderilmiş) bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim. 3. Bir de Rabbinizden mağfiret dileyin. Sonra O'na tevbe edin ki belli bir süreye kadar sizi güzel bir şekilde faydalandırsın ve her fazilet sahibine kendi lütfunu versin. Eğer yüz çevirirseniz muhakkak ben sizin için büyük bir günün azabından korkarım."

١١٨٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى} قَالَ: إِلَى الْمَوْتِ.

1180- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sonra O'na tevbe edin ki belli bir süreye kadar sizi güzel bir şekilde faydalandırsın ve her fazilet sahibine kendi lütfunu versin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Belli bir süreye kadar ifadesiyle kastedilen) ölüme kadardır."[45]

إِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤﴾ أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥﴾

4. Dönüşünüz ancak Allah'adır. O, her şeye gücü yetendir. 5. Bilesiniz ki, onlar Peygamber'den, (düşmanlıklarını) gizlemek için göğüslerini çevirirler (gönüllerinden geçeni gizlerler). Allah elbiseleri ile örtündükleri zamanda

45 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 181; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 149; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 177; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 435.

onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. Çünkü O, kalplerin özünde olanı çok iyi bilendir.

١١٨١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ، وَمَا يُعْلِنُونَ} قَالَ: أَخْفَى مَا يَكُونُ إِذَا أَسَرَّ فِي نَفْسِهِ شَيْئًا، وَتَغَطَّى بِثَوْبِهِ؛ فَذَلِكَ أَخْفَى مَا يَكُونُ، فَاللَّهُ يَطَّلِعُ عَلَى مَا فِي نُفُوسِكُمْ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ.

1181- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bilesiniz ki, onlar Peygamber'den, (düşmanlıklarını) gizlemek için göğüslerini çevirirler (gönüllerinden geçeni gizlerler). Allah elbiseleri ile örtündükleri zamanda onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. Çünkü O, kalplerin özünde olanı çok iyi bilendir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İnsanın en gizli hali, bir şeyi içinde gizlediği zamandır. Elbiselerine büründüğü zaman da en gizli halidir. Ancak Allah, sizin içinizdekilerden haberdardır, sizin gizli ve açıktan yaptığınız şeyleri bilir."[46]

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتَ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾

6. Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah'ın üzerinedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekânı bilir. Bunların hepsi apaçık bir kitaptadır. 7. Gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur. Ki önceden Arş'ı su üstünde olup hanginizin daha güzel amelde bulunacağını ortaya çıkarmak için (böyle yaptı). And olsun ki "Ölümden

46 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 184; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 151; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 203. İbn Kesîr bu hadisi Hasan ve Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 346.

sonra muhakkak diriltileceksiniz" diyecek olsan, kâfirler de muhakkak "Bu ancak apaçık bir sihirdir" derler.

١١٨٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ} قَالَ: هَذَا بَدْءُ خَلْقِهِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ.

1182- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ki önceden Arş'ı su üstünde olup..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu durum, yaratılışın başlangıcıdır ve Allah'ın gökleri ve yeri yaratmasından öncedir."[47]

١١٨٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا} قَالَ: مُسْتَقَرُّهَا فِي الرَّحِمِ، وَمُسْتَوْدَعُهَا فِي الصُّلْبِ.

1183- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekânı bilir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مُسْتَقَر/Müstekar,' rahîmdir. 'مُسْتَوْدَع/Müstevda'' ise döl/bel kemiğidir."[48]

١١٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ التَّيْمِيِّ، عَنْ لَيْثٍ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ مِقْسَمٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، {وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا} قَالَ: {مُسْتَقَرُّهَا} حَيْثُ تَأْوِي، {وَمُسْتَوْدَعُهَا} حَيْثُ تَمُوتُ.

1184- Abdürrezzâk > İbrahim > Leys > Hakem > Miksem isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "'مُسْتَقَر/Müstekar,' sığınıp barınacağı yerdir. 'مُسْتَوْدَع/Müstevda'' ise öleceği yerdir."[49]

---

47 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 4; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 135; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 437; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 179.

48 Taberî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 2. İbn Ebî Hâtim hadisi İbn Abbâs, İbn Mes'ûd, Kays b. Ebî Hâzim, Ebû Abdirrahmân es-Sülemî, Atâ, Mücâhid, Nehaî, Dahhâk, Süddî ve Atâ el-Horâsânî'den benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 151. Begavî de hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 178.

49 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 2; Mücâhid, *Tefsîr*, II, 277; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*,

١١٨٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: سُئِلَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ} عَلَى أَيِّ شَيْءٍ كَانَ الْمَاءُ؟، قَالَ: عَلَى مَتْنِ الرِّيحِ.

1185- Abdürrezzâk > Ma'mer > A'meş isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: İbn Abbâs'a ***"Ki önceden Arş'ı su üstünde olup..."*** âyeti hakkında "Su neyin üzerindeydi?" diye soruldu. İbn Abbâs "Rüzgârın üzerindeydi" dedi.[50]

وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٨﴾

8. Biz onlardan azabı belirli bir süreye kadar geciktirsek, "Bunu alıkoyan nedir?" derler. Haberiniz olsun ki bunlara azabın geleceği gün kendilerinden geri döndürülecek değildir. Alay etmekte oldukları şey de onları çepeçevre kuşatacaktır.

١١٨٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي رَزِينٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ} قَالَ: إِلَى أَجَلٍ مَعْدُودٍ.

1186- Abdürrezzâk > Sevrî > Âsım > Ebû Rezîn isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Biz onlardan azabı belirli bir süreye kadar geciktirsek..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sayılı, belirli bir zamana kadar (geciktirsek)..."[51]

IV, 151; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 178; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 8; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 436.

50 Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 90; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 204; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 5; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 437. Tirmizî bu hadisi Ebû Rezîn'den benzer şekilde rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis hasendir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 288.

51 İbn Abbâs, Katâde, Mücâhid ve cumhur, ***"Belirli bir süreye kadar"*** âyeti hakkında şöyle demişlerdir: "Sayılı, belirli bir zamana kadar." Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 205.

١١٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ} قَالَ: إِلَى أَجَلٍ مَعْدُودٍ.

1187- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde[52], ***"Belirli bir süreye kadar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sayılı, belirli bir zamana kadar."[53]

وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَئُوسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾ فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَى إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾ فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٤﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ ﴿١٥﴾

9. İnsana tarafımızdan bir rahmet tattırıp da sonra bunu kendisinden alıversek muhakkak o, ümidini kesmiş bir nankör olur. 10. Şayet kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra ona bir nimet tattırsak elbetteki "Kötülükler benden uzaklaşıp gitti" der. Çünkü o şımarıktır, böbürlenendir. 11. Sabredip sâlih amellerde bulunan müstesnadır. İşte onlara mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır. 12. Şimdi sen "Ona bir hazine indirilmeli yahut onunla beraber bir melek gelmeli değil miydi?" demeleri yüzünden sana vahyolunandan bir kısmını terk etmek isteyecek misin ve bundan dolayı göğsün daralacak mı? Sen ancak bir uyarıcısın.

---

52 Türkiye nüshasında tamamı mevcut değildir.

53 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 6. Kurtubî bu hadisi İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve cumhur müfessirden nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 9.

Allah ise her şeye vekildir. 13. Yoksa "Onu kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz öyleyse haydi siz de onun gibi uydurma on sûre getirin. Allah'tan başka kime gücünüz yetiyorsa onları da çağırın." 14. Eğer bunun üzerine size cevap vermezlerse bilin ki, demek o ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir. Ve gerçekten O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Artık Müslüman oluyor musunuz? 15. Kim dünya hayatını ve onun süsünü arzu ederse onlara amellerinin karşılığını orada tamamen öderiz. Onlar bu hususta zarara uğratılmazlar.

١١٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا، وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ} قَالَ: مَنْ كَانَ إِنَّمَا هَمُّهُ الدُّنْيَا أَنْ يَطْلُبَهَا أَعْطَاهُ اللَّهُ مَالًا، وَأَعْطَاهُ مَا يَعِيشُ بِهِ، وَكَانَ ذَلِكَ قِصَاصًا لَهُ بِعَمَلِهِ، قَالَ: {وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ} يَقُولُ: لَا يُظْلَمُونَ.

1188- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kim dünya hayatını ve onun süsünü arzu ederse onlara amellerinin karşılığını orada tamamen öderiz. Onlar bu hususta zarara uğratılmazlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Tek derdi dünyanın peşinden koşmak olan kimseye Allah Teâlâ hem mal bağışlar hem de yaşam araçlarını verir. Bunlar da amellerinin karşılığı olur. ***'Onlar bu hususta zarara uğratılmazlar.'*** Yani onlara haksızlık yapılmaz ve zulmedilmez."[54]

١١٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ لَيْثِ بْنِ أَبِي سُلَيْمٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ أَحْسَنَ[55] مِنْ مُحْسِنٍ، فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ فِي عَاجِلِ الدُّنْيَا وَآجِلِ الْآخِرَةِ.

---

54 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 12; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 156; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 439. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 324; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 182.

55 Mısır nüshasında "أن الله قال من أحسن" şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır.

1189- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Leys b. Ebî Süleym > Muhammed b. Ka‘b el-Kurazî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle demiştir: ***"İyilikte bulunana kim iyilikte bulunursa dünyada erkenden, ahirette ise geç olarak onun mükâfatını ödemek, Allah'a aittir."***[56]

١١٩٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عِيسَى، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا} مِمَّنْ لَا يُقْبَلُ مِنْهُ جُوزِيَ بِهِ يُعْطَى ثَوَابَهُ فِي الدُّنْيَا.

1190- Abdürrezzâk > Sevrî > İsa[57] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Kim dünya hayatını ve onun süsünü arzu ederse onlara amellerinin karşılığını orada tamamen öderiz. Onlar bu hususta zarara uğratılmazlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kendisinden amelleri kabul edilmeyen bazı kişiler onlara karşılık ödüllendirilir ve sevabı onlara dünyada iken verilir."[58]

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ أَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾

16. İşte onlar ahirette ateşten başka bir şeyleri olmayacak kimselerdir. Orada, işledikleri şeyler boşa gitmiş olacaktır. Zaten yapageldikleri de hep bâtıldı. 17. Rabbi katından açık bir delile dayanan kimse, yalnız dünyalık isteyen kimse gibi midir? Kaldı ki, bu delili Rabbinden bir şahit (Kur'ân) ve bir

---

56 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 130; Kurtubî, *Tefsîr*, XX, 151.

57 O, İsa b. Abdirrahmân es-Sülemî el-Becelî'dir. Altıncı tabakadan olup sikadır. 150 yılından sonra vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 99.

58 Sevrî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 129; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 12; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 156; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, I, 182. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ebu'ş-Şeyh'in Mücâhid'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, II, 324.

de ondan (Kur'ân'dan) önce bir önder ve bir rahmet olarak (indirilmiş olan) Musa'nın kitabı (Tevrat) desteklemektedir. İşte bunlar ona (Kur'ân'a) inanırlar. Artık bu gruplardan her kim onu inkâr ederse, cehennem onun varacağı yerdir. Ondan hiç şüphen olmasın. Şüphesiz o, Rabbin tarafından (bildirilmiş) gerçektir. Fakat insanların çoğu inanmazlar.

١١٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ} قَالَ: لِسَانُهُ هُوَ الشَّاهِدُ، قَالَ مَعْمَرٌ: قَالَ الْكَلْبِيُّ: جِبْرِيلُ شَاهِدٌ مِنَ اللهِ.

1191- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Rabbi katından açık bir delile dayanan kimse, yalnız dünyalık isteyen kimse gibi midir? Kaldı ki, bu delili Rabbinden bir şahit (Kur'ân) ve bir de ondan (Kur'ân'dan) önce bir önder ve bir rahmet olarak (indirilmiş olan) Musa'nın kitabı (Tevrat) desteklemektedir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onun dili, onun şahididir."[59]

Ma'mer, Kelbî[60]'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Cebrâil, Allah adına bir şahittir."

١١٩٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ} قَالَ: مُحَمَّدٌ، {وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ} قَالَ: جِبْرِيلُ.

1192- Abdürrezzâk Sevrî > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbrahim, ***"Rabbi katından açık bir delile dayanan kimse, yalnız dünyalık isteyen kimse gibi midir? Kaldı ki, bu delili Rabbinden bir şahit ve bir de ondan önce bir önder ve bir rahmet olarak (indirilmiş olan) Musa'nın kitabı (Tevrat) desteklemektedir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada sözü edilen şahid, Cebrâil'dir."[61]

---

59 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 15; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 156; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 16. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Muhammed b. el-Hanefiyye'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 324.

60 Kurtubî'nin belirttiğine göre bu, Kelbî'nin değil Mücâhid'in hadisidir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 16.

61 Sevrî, *Tefsîr*, s. 129; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 19; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, I, 183; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 440; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*,

١١٩٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ} قَالَ: الْكُفَّارُ أَحْزَابٌ كُلُّهُمْ عَلَى الْكُفْرِ.

1193- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"Artık bu gruplardan her kim onu inkâr ederse, cehennem onun varacağı yerdir"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kâfirler, tümü küfür üzere olan farklı topluluklardan oluşurlar."[62]

١١٩٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَيُّوبُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ أَحَدٍ يَسْمَعُ بِي مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ، وَلَا يَهُودِيٌّ وَلَا نَصْرَانِيٌّ فَلَا يُؤْمِنُ بِي إِلَّا دَخَلَ النَّارَ. فَجَعَلْتُ أَقُولُ: فَأَيْنَ تَصْدِيقُهَا فِي كِتَابِ اللهِ؟ وَقَلَّمَا سَمِعْتُ حَدِيثًا إِلَّا وَجَدْتُ لَهُ تَصْدِيقًا فِي الْقُرْآنِ، حَتَّى وَجَدْتُ هَذِهِ الْآيَةَ: {وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ} فَالْأَحْزَابُ: الْمِلَلُ كُلُّهَا {فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ} قَالَ: الْكُفَّارُ أَحْزَابٌ كُلُّهُمْ عَلَى الْكُفْرِ.

1194- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, **"Yahudi olsun Hıristiyan olsun bu ümmetten beni duyduğu hâlde iman etmeyen herkes cehenneme girer"** dedi. Bunun üzerine "Bu hadisi doğrulayan âyet, Allah'ın Kitabı'nda nerededir?" demeye başladım. Allah'ın Resûlü'nden duyduğum bir hadisi doğrulayan Kur'ân'da bir âyetin bulunmadığını pek görmedim. Sonunda bu hadisi tasdik eden, **'Artık bu gruplardan her kim onu inkâr ederse, cehennem onun varacağı yerdir'** âyetini buldum. Âyette geçen gruplardan kasıt, bütün milletlerdir. **'Cehennem onun varacağı yerdir.'** Kâfirler, tümü küfür üzere olan farklı topluluklardan oluşurlar."[63]

III, 324; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, IV, 150. Âlûsî hadisi *Rûhu'l-Meânî*'de nakletmiş ve İbn Abbâs, Mücâhid, Nehaî, Dahhâk, İkrime, Ebû Sâlih ve Saîd b. Cübeyr'e isnad etmiştir. Bk. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, I, 27.

62 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 19. İbn Ebî Hâtim bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 157; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 17. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 325.

63 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 130; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 157. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Saîd b. Cübeyr'den nakletmiştir ve bu rivayet mürseldir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 325; Müslim, Kitâbu'l-Îmân, I, 134. Ahmed b.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أُولَئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَى رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٨﴾ الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾ أُولَئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢١﴾ لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ﴿٢٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَخْبَتُوا إِلَى رَبِّهِمْ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٣﴾ مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٢٥﴾ أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٢٦﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا نَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرَاكَ اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِ وَمَا نَرَى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ يَاقَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَآتَانِي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِهِ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ أَنُلْزِمُكُمُوهَا وَأَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَاقَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلَاقُو رَبِّهِمْ وَلَكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٩﴾ وَيَاقَوْمِ مَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ طَرَدْتُهُمْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي أَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ إِنِّي إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا يَانُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيكُمْ بِهِ اللَّهُ إِنْ شَاءَ وَمَا

Hanbel bu hadisi Ebû Musa'dan rivayet etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 398. *el-Fethu'l-Kebîr*'de zikredildiği üzere, Ahmed ve Müslim bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir. Bk. Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr,* III, 296.

أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللّٰهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾ وَأُوحِيَ إِلَى نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

18. Allah'a karşı yalan düzerek iftira edenden daha zalim kim olabilir? Bunlar Rablerine arz olunurlar. Şahitler de "İşte Rablerine karşı yalan söyleyenler bunlardır" derler. Haberiniz olsun ki Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir. 19. O zalimler ki Allah yolundan alıkoyarlar ve onu eğri göstermek isterler. Onlar ahireti inkâr edenlerin de ta kendileridirler. 20. Onlar yeryüzünde âciz bırakabilecek değillerdir. Kendilerinin Allah'tan başka hiçbir velileri (yardımcıları) da yoktur. Onlara azapları kat kat verilecektir. Onların işitmeye güçleri yetmezdi ve görmezlerdi. 21. İşte bunlar kendilerine yazık edenlerdir. Uydurmakta oldukları şeyler de önlerinden kaybolup gitti. 22. Şüphesiz onlar ahirette en çok zarara uğrayacak kimselerdir. 23. İnanıp da güzel işler yapan ve Rablerine gönülden boyun eğenlere gelince; işte onlar cennetlik olanlardır. Onlar orada ebediyen kalacaklardır. 24. Bu iki zümrenin hali kör ve sağırla, gören ve işitenin haline benzer. Örnek olarak ikisi eşit olurlar mı? Hâlâ iyice düşünmez misiniz? 25. And olsun Biz, Nûh'u kavmine göndermiştik: "Şüphesiz ki ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım." 26. "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Gerçekten ben sizin için acıklı bir günün azabından korkuyorum" demişti. 27. Bunun üzerine kavminden kâfirlerin ileri gelenleri dediler ki: "Biz senin ancak kendimiz gibi bir insan olduğunu görüyoruz. Bizden, basit görüşle hareket eden alt tabakamızdan başkasının sana uyduğunu görmüyoruz. Sizin bize karşı üstün bir tarafınızı da görmüyoruz. Hatta

biz sizi yalancı sanıyoruz." 28. Dedi ki: "Ey kavmim! Haber verin bana. Şayet ben Rabbimden apaçık bir delil üzerinde isem ve O bana katından bir rahmet vermiş ve bunlar size gizli kalmışsa siz onu istemediğiniz halde onu size zorla mı kabul ettireceğiz?" 29. "Ey kavmim! Buna karşı sizden hiçbir mal istemiyorum. Benim mükâfatımı vermek ancak Allah'a aittir. Ben iman edenleri kovacak da değilim. Çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Ne var ki ben sizi cahillik eden bir kavim görüyorum." 30. "Ey kavmim! Ben onları kovarsam Allah'a karşı bana kim yardım eder?" 31. "Ben size 'Allah'ın hazineleri yanımdadır' demiyorum. Gaybı da bilmiyorum. 'Muhakkak ben bir meleğim' de demiyorum. Bununla beraber gözlerinizin hor gördüğü kimselere "Allah asla bir iyilik vermeyecektir" de demiyorum. Allah nefislerinde olanı en iyi bilendir. O takdirde ben şüphesiz zalimlerden olurum." 32. Dediler ki: "Ey Nûh! Bizimle gerçekten mücadele ettin, bizimle olan bu mücadeleni de uzattın. Şimdi eğer doğru söyleyenlerden isen bizi kendisi ile tehdit edip durduğunu bize getir." 33. Dedi ki: "Dilerse onu size ancak Allah getirir. Siz âciz bırakabilecekler değilsiniz." 34. "Eğer Allah sizi saptırmak isterse ben size öğüt vermek istesem bile bu öğüdüm size fayda vermez. O sizin Rabbinizdir ve nihayet ancak O'na döndürüleceksiniz." 35. Yoksa "Onu kendiliğinden uydurdu" mu derler? De ki: "Eğer ben onu kendim uydurduysam günahı bana aittir ve ben de sizin kazanmakta olduğunuz günahlardan uzağım." 36. Nûh'a şöyle vahyedildi: Kavminden daha önce iman etmiş olanlardan başkası asla iman etmeyecektir. O hâlde işlemekte olduklarından (günahlardan) dolayı üzülme.

١١٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ} قَالَ: لَا تَبْتَئِسْ وَلَا تَحْزَنْ.

1195- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O halde işlemekte olduklarından (günahlardan) dolayı üzülme"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hüzünlenme, tasalanma."[64]

١١٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَخْبَتُوا إِلَى رَبِّهِمْ} قَالَ: الْإِخْبَاتُ التَّخَشُّعُ، وَالتَّوَاضُعُ.

1196- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İnanıp da güzel işler yapan ve Rablerine gönülden boyun eğenlere gelince"***[65] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Mütevazı davrananlara ve itaat edenlere (gelince)..."[66]

١١٩٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ} قَالَ: الْأَشْهَادُ الْخَلَائِقُ، أَوْ قَالَ: الْمَلَائِكَةُ.

1197- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şahitler de 'İşte Rablerine karşı yalan söyleyenler bunlardır' derler"***[67] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şahitler, yaratılmışlardır." Veya şöyle dedi: "Meleklerdir."[68]

---

64 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 33. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 162; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 187; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 30.

65 Hûd 11/23.

66 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 24; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 159. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 326.

67 Hûd 11/18.

68 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, III, 325; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 157; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, II, 184; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 18; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 441. Hâfız bu hadisi *el-Feth*'te Abdürrezzâk'tan bu isnadla nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 351. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 326.

١١٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ، وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ} قَالَ: مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ أَنْ يَسْمَعُوا خَيْرًا فَيَنْتَفِعُوا بِهِ، وَلَا يُبْصِرُوا خَيْرًا فَيَأْخُذُوا بِهِ.

1198- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar yeryüzünde âciz bırakabilecek değillerdir. Kendilerinin Allah'tan başka hiçbir velileri (yardımcıları) da yoktur. Onlara azapları kat kat verilecektir. Onların işitmeye güçleri yetmezdi ve görmezlerdi"***[69] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ne bir hayrı duyup ondan faydalanabilirler ne de bir hayrı görüp benimseyebilirler."[70]

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾

37. Gözümüzün önünde ve vahyimizle gemiyi yap, zulmedenler hakkında da Bana bir şey söyleme! Çünkü onlar suda boğulacaklardır.

١١٩٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا} قَالَ: بِعَيْنِ اللَّهِ تَعَالَى وَوَحْيِهِ.

1199- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gözümüzün önünde ve vahyimizle gemiyi yap"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın gözetimi ve vahyi altında (gemiyi yap)."[71]

---

69 Hûd 11/20.

70 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 22; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 160. Begavî bu hadisi *Meâlimü't-Tenzîl*'de rivayet etmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, XII, 34.

71 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 34; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 162. Begavî bu hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 188; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 30. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim, Beyhakî ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 327.

وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا
مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ
يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٩﴾ حَتَّى إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا
احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ
وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾ وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا إِنَّ
رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٤١﴾ وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ
وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَابُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ سَآوِي
إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ
وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ ﴿٤٣﴾ وَقِيلَ يَاأَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ
وَيَاسَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ
بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾ وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ
وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يَانُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ
إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ
الْجَاهِلِينَ ﴿٤٦﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا
تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٤٧﴾ قِيلَ يَانُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا
وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ
أَلِيمٌ ﴿٤٨﴾ تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا
قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا
قَالَ يَاقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ يَاقَوْمِ
لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾
وَيَاقَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً
إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا يَاهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ

بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٥٣﴾ إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾

38. Gemiyi yaparken kavminden ileri gelenler, yanına her uğradıklarında onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: "Eğer bizimle alay ederseniz bizimle alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz." 39. Artık kendisini rezil edecek azabın kime gelip çatacağını ve kalıcı azabın da kimin başına ineceğini yakında bileceksiniz. 40. Nihayet emrimiz gelip de tandır kaynayınca "(Canlıların) her birinden çifter çifter ve -(boğulacağına dair) aleyhinde söz geçmiş olanlar dışında- aileni ve iman edenleri gemiye yükle" dedik. Zaten onunla birlikte ancak çok az kimse iman etmişti. 41. "Binin içerisine! Onun akması da durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz Rabbim günahları bağışlayandır, Rahîm'dir" dedi." 42. O içindekilerle birlikte dağlar gibi dalgalar arasından akıp giderken Nuh ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna seslendi: "Oğlum, gel! Bizimle birlikte sen de bin. Kâfirlerle beraber olma!" 43. O "Ben kendimi sudan koruyacak bir dağa sığınırım" dedi. "Bugün -rahmet ettiği kimselerden başka- Allah'ın emrinden kurtaracak hiçbir koruyucu yoktur" dedi. Derken ikisinin arasına dalgalar girdi. Böylelikle o, suda boğulanlardan oldu. 44. "Ey yer! Suyunu yut. Ey gök! Sen de tut" denildi. Su kesildi, iş olup bitti. (Gemi de) Cûdî'nin üzerinde durdu. "O zalimler topluluğu uzak olsunlar" denildi. 45. Nûh, Rabbine dua edip dedi ki: "Rabbim! Benim oğlum da şüphesiz benim aile halkımdandır. Senin vaadin de elbette haktır ve Sen hâkimler hâkimisin." 46. "Ey Nûh! O, senin ailenden değildir. Çünkü o, sâlih olmayan bir ameldir. Öyleyse bilmediğin bir şeyi benden isteme. Ben, cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum" dedi. 47. "Rabbim! Ben bilmediğim şeyi senden istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve merhamet etmez isen, en büyük zarara uğrayanlardan olurum" dedi. 48. Denildi ki: Ey Nûh! Sana ve seninle beraber

olan ümmetlere bizden selâm ve bereketlerle (gemiden) in. Kendilerini (dünyada) faydalandıracağımız sonra da bizden kendilerine elem verici bir azabın dokunacağı ümmetler de olacaktır. 49. Bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Onları bundan evvel ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde sabret, akıbet hiç şüphesiz takva sahiplerinindir. 50. Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik. "Ey kavmim" dedi." Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka hiçbir ilahınız yoktur. Siz ancak yalan uyduranlarsınız." 51. "Kavmim, ben buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükâfatım ancak beni yaratana aittir. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?" 52. "Kavmim! Rabbinizden mağfiret dileyin sonra O'na tevbe edin ki üzerinize gökten bol bol yağmur göndersin, gücünüze güç katsın. Günah işleyip durarak yüz çevirmeyin." 53. Dediler ki: "Ey Hûd! Sen bize apaçık bir belge getirmedin. Biz sen söyledin diye tanrılarımızı terk edecek de değiliz. Sana inanacak da değiliz." 54. "Biz ancak şunu deriz: İlahlarımızdan biri seni fena çarpmış." Dedi ki: "Gerçekten ben, Allah'ı şahit gösteriyorum. Siz de şahit olun ki ben sizin ortak tuttuğunuz şeylerden uzağım."

١٢٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ} قَالَ: مَا يَحْمِلُكَ عَلَى ذَمِّ آلِهَتِنَا إِلَّا أَنَّهُ قَدْ أَصَابَكَ مِنْهَا سُوءٌ.

1200- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz ancak şunu deriz: İlahlarımızdan biri seni fena çarpmış"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Seni tanrılarımızı kötülemeye sevk eden şey, bir kötülüğe uğramandan başka bir şey değildir."[72]

---

72 İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 172. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 337.

١٢٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: ذُكِرَ لَنَا أَنَّ الْغُرَابَ بُعِثَ؛ لِيَنْظُرَ إِلَى الْأَرْضِ فَرَأَى جِيفَةً، فَوَقَعَ عَلَيْهَا، فَبُعِثَتِ الْحَمَامَةُ، فَجَاءَتْ بِوَرَقِ الزَّيْتُونِ، فَأُعْطِيَتِ الطَّوْقَ الَّذِي فِي عُنُقِهَا، وَخِضَابَ رِجْلَيْهَا.

1201- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Bize anlatılanlara göre, karga yeryüzüne bakması için gönderildi. Ama o bir leş görünce üzerine kondu. Peşinden güvercin gönderildi. Güvercin yerden zeytin yaprağı getirdi. Buna karşılık kendisine boynundaki gerdanlık ve ayaklarının boyası verildi."[73]

مِنْ دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُونِ ﴿٥٥﴾ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٦﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٥٧﴾ وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٥٩﴾ وَأُتْبِعُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ﴿٦٠﴾ وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَاقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ ﴿٦١﴾ قَالُوا يَاصَالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهَانَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا وَإِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٦٢﴾ قَالَ يَاقَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَآتَانِي مِنْهُ رَحْمَةً فَمَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيْرَ تَخْسِيرٍ ﴿٦٣﴾ وَيَاقَوْمِ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ

73 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve İbn Asâkir'in İkrime tarîkiyle İbn Abbâs'tan benzer şekilde rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 333.

فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴿٦٤﴾ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ
ذَلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿٦٥﴾ فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا
مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿٦٦﴾ وَأَخَذَ
الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٦٧﴾ كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا
فِيهَا أَلَا إِنَّ ثَمُودَ كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِثَمُودَ ﴿٦٨﴾ وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا
إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ
﴿٦٩﴾ فَلَمَّا رَأَى أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا
تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٠﴾ وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا
بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾ قَالَتْ يَاوَيْلَتَا أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ
وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ
اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ ﴿٧٣﴾ فَلَمَّا
ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ الْبُشْرَى يُجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾

55. "O'ndan başka (taptıklarınızın hepsinden uzağım). Haydi hepiniz bana tuzak kurun; sonra da bana mühlet vermeyin. 56. Şüphesiz ki ben, benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah'a güvenip dayandım. Hareket eden ne kadar canlı varsa hepsinin alnından tutan (hepsinin mâliki olan) O'dur. Benim Rabbim gerçekten dosdoğru bir yol üzeredir. 57. Eğer siz yüz çevirirseniz, işte ben size benimle gönderileni tebliğ ettim. Rabbim sizin yerinize başka bir kavim getirir ve siz O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Şüphesiz ki Rabbim her şeyin üstünde gözetleyicidir." 58. Emrimiz gelince Hûd'u da beraberindeki mü'minleri de rahmetimizle kurtuluşa erdirdik. Onları çok ağır bir azaptan da kurtardık. 59. İşte Âd kavmi. Rablerinin âyetlerini bilerek inkâr ettiler, peygamberlerine başkaldırdılar. Her inatçı zorbanın emri ardınca gittiler. 60. Onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lanete tâbi tutuldular. Bilin ki, Âd (kavmi) Rablerini inkâr ettiler. (Şunu da) bilin

ki Hûd'un kavmi Âd, Allah'ın rahmetinden uzak kılındı. 61. Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i gönderdik. Dedi ki: "Kavmim! Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka hiçbir ilahınız yoktur. O, sizi yerden yaratıp sizi orada bir ömür boyu yaşattı. O halde O'ndan mağfiret dileyin. Sonra O'na tevbe edin. Şüphesiz ki Rabbim çok yakındır, duaları kabul edendir." 62. "Ey Sâlih! Sen bundan evvel aramızda ümit beslenen bir kimseydin. Şimdi bizi atalarımızın taptığı şeylere tapmamızdan vazgeçirmek mi istiyorsun? Senin bizi davet ettiğinden gerçekten tereddüde düşüren bir şüphe içindeyiz" dediler. 63. Dedi ki: "Kavmim! Ne dersiniz? Ben, Rabbimden gelen apaçık bir delile sahipken ve O, kendinden bana bir rahmet vermişken O'na isyan edersem Allah'a karşı bana kim yardım eder? Hâlbuki sizin bana zarardan başka bir katkınız olmaz." 64. "Kavmim! İşte size bir âyet (mûcize) olmak üzere Allah'ın dişi devesi. Artık onu bırakın da Allah'ın arzında otlasın. Ona kötü bir maksatla dokunmayın. Sonra sizi yakın bir azap yakalar." 65. Derken onu ayaklarını keserek öldürdüler. Bunun üzerine dedi ki: "Yurdunuzda üç gün daha yaşayın. İşte bu, yalanı olmayan bir tehdittir." 66. Emrimiz gelince Sâlih'i ve onunla beraber olan mü'minleri tarafımızdan bir rahmet ile (azaptan) ve o günün zilletinden kurtardık. Şüphesiz senin Rabbin, çok güçlüdür, mutlak galip olandır. 67. O zulmedenleri ise sayha (semadan gelen helâk edici bir çığlık) yakaladı da yurtlarında dizüstü çöküp kaldılar. 68. Sanki orada hiç oturmamışlardı. Haberiniz olsun ki Semûd kavmi, Rablerini inkâr ettiler. Yine haberiniz olsun ki Semûd kavmi (Allah'ın rahmetinden) uzak kılındı. 69. And olsun ki elçilerimiz İbrahim'e müjde ile gelip "Selâm" dediler. O da "Selâm" dedi ve vakit geçirmeden kızartılmış bir buzağıyı getirdi. 70. Ellerinin buna uzanmadığını görünce onlardan çekindi ve kalbine bir korku girdi. Onlar "Korkma, biz Lût kavmi için gönderildik" dediler. 71. Eşi de ayaktaydı. Güldü. Biz de ona İshâk'ı ve İshâk'ın ardından Ya'kûb'u müjdeledik. 72. Dedi ki: "Vay halime! Ben kocamış

bir kadın ve şu eşim de bir ihtiyar iken, ben mi doğuracak mışım? Doğrusu bu, pek şaşılacak bir şey!" 73. Dediler ki: "Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmet ve bereketleri sizin üzerinize olsun ey hane halkı! Şüphe yok ki O, Hamîd'dir, Mecîd'dir." 74. İbrahim'in korkusu gidip kendisine müjde gelince Lût kavmi hakkında bizimle tartışmaya başladı.

١٢٠٢ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ} قَالَ: الْخَوْفُ.

1202- Ma'mer, Katâde'nin ***"İbrahim'in korkusu gidip kendisine müjde gelince Lût kavmi hakkında bizimle tartışmaya başladı"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'الرَّوْعُ/er-Rav'u,' korku demektir."[74]

١٢٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ} قَالَ: بَقِيَّةَ آجَالِهِمْ.

1203- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Derken onu (deveyi) ayaklarını keserek öldürdüler. Bunun üzerine dedi ki: Yurdunuzda üç gün daha yaşayın. İşte bu, yalanı olmayan bir tehdittir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Geriye kalan ecelleri, ömürleri (üç gündür)."[75]

١٢٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ، قَالَ: نَجَّاهُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ، وَنَجَّاهُ مِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ.

1204- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Emrimiz gelince Sâlih'i ve onunla beraber olan mü'minleri tarafımızdan bir rahmet ile (azaptan) ve o günün zilletinden kurtardık"***

---

74 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 77.

75 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ebu'ş-Şeyh'in İbn Cüreyc'ten rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 338; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 60.

âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, onu rahmetiyle ondan kurtardı. Yine Allah, onu o günün zilletinden kurtardı."[76]

١٢٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ، قَالَ: لَوْ صَعَدْتُمْ عَلَى الْقَارَةِ لَرَأَيْتُمْ عِظَامَ الْفَصِيلِ.

1205- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Yüksek bir platoya çıksaydınız deve yavrusunun kemiklerini görürdünüz."[77]

١٢٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ} قَالَ: مَيِّتِينَ.

1206- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O zulmedenleri ise sayha (semadan gelen helâk edici bir çığlık) yakaladı da yurtlarında dizüstü çöküp kaldılar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Öldüler."[78]

١٢٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِعِجْلٍ حَنِيذٍ} قَالَ: نَضِيجٍ.

1207- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Vakit geçirmeden kızartılmış bir buzağıyı getirdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Pişmiş bir buzağı getirdi."[79]

---

76 İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 174. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 331.

77 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 372.

78 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 380; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 175. Begavî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 196; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 63; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 338.

79 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 70; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 451. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 338.

١٢٠٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: الْحَنِيذُ الَّذِي يَحْنِذُ فِي الْأَرْضِ.

1208- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî şöyle demiştir: "'عِجْلٍ حَنِيذٍ/Iclîn hanîz,' toprak içinde kızartılmış demektir."[80]

١٢٠٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَمَّا رَأَى أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ} قَالَ: كَانُوا إِذَا نَزَلَ بِهِمْ ضَيْفٌ، فَلَمْ يَأْكُلْ مِنْ طَعَامِهِمْ ظَنُّوا أَنَّهُ لَمْ يَأْتِ بِخَيْرٍ، وَأَنَّهُ يُحَدِّثُ نَفْسَهُ بِشَرٍّ، ثُمَّ حَدَّثُوهُ عِنْدَ ذَلِكَ لَمَّا جَاءُوهُ فَضَحِكَتِ امْرَأَتُهُ عِنْدَ ذَلِكَ تَعَجُّبًا مِنْ غَفْلَةِ الْقَوْمِ، وَمَا أَتَاهُمْ مِنَ الْعَذَابِ فَبَشَّرُوهَا بِإِسْحَاقَ بَعْدَ الَّذِي كَانَ مِنْ أَمْرِهِ، وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ.

1209- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ellerinin buna uzanmadığını görünce onlardan çekindi ve kalbine bir korku girdi. Onlar 'Korkma, biz Lût kavmi için gönderildik' dediler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O zaman insanlar, yanlarına bir misafir geldiğinde yemeklerinden yemezse, onun hayırlı bir şey için gelmediğini ve kendilerine bir kötülük yapacağını düşünürlerdi. Sonra melekler, İbrahim'e ne için geldiklerini anlatınca hanımı, kavmin gafletine ve başlarına gelecek azaba şaşırarak güldü. Peşinden melekler, onu İshâk *aleyhisselâm*'la, onun ardından da Ya'kûb *aleyhisselâm*'la müjdelediler."[81]

١٢١٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَضَحِكَتْ} قَالَ: ضَحِكَتْ حِينَ رَاعُوا إِبْرَاهِيمَ مِمَّا رَأَتْ مِنَ الرَّوْعِ بِإِبْرَاهِيمَ.

---

80 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 70. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Dahhâk'tan "الحنيذ الذي اتضح بالحجاز" lafzıyla rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 75. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Dahhâk'tan nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 338; *el-Lisân*, II, 102.

81 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 71; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 176; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 197. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 340.

1210- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Eşi de ayaktaydı. Güldü"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Eşi, İbrahim *aleyhisselâm*'da gördüğü korkudan dolayı melekler onu koruyup gözlemeye başlayınca gülmüştür."[82]

١٢١١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٍ، وَقَالَ قَتَادَةُ: فَضَحِكَتْ تَعَجُّبًا مِمَّا فِيهِ قَوْمُ لُوطٍ مِنَ الْغَفْلَةِ، وَمَا أَتَاهُمْ مِنَ الْعَذَابِ.

1211- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Eşi, Lût kavminin gafletine ve başlarına gelecek azaba şaşırdığı için güldü."[83]

١٢١٢ - نا سَلَمَةُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحَكَمِ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ عِكْرِمَةَ[84]، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَضَحِكَتْ} قَالَ: حَاضَتْ.

1212- Seleme[85] > İbrahim b. Hakem > Babası (Hakem) isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime, "فضحكت/Fe-dahiket" ifadesi hakkında şöyle demiştir: "Hayız oldu."[86]

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ ﴿٧٥﴾ يَاإِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾ وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا

---

82 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 72; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 197; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 66-67; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 452. Ebû Hayyân şöyle demiştir: Cumhur dedi ki: "O, maruf Dahhâk'tır." Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 232.

83 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 72. İbn Ebî Hâtim bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 176; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 197; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 452. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 340.

84 Asıl nüshada "حدثني أبو عكرمة/haddesenî Ebû İkrime" şeklinde geçmektedir.

85 O, İbn Şebîb'dir.

86 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 83; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 186. Begavî bu hadisi Mücâhid ve İkrime'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 197. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da İkrime'den nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 340.

سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ ﴿٧٧﴾ وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَاقَوْمِ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ ﴿٧٨﴾

75. İbrahim cidden yumuşak huylu, bağrı yanık, kendisini Allah'a vermiş biri idi. 76. (Melekler dediler ki:) "Ey İbrahim! Bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin emri gelmiştir. Onlara reddolunmayacak bir azap gelip çatacaktır." 77. Elçilerimiz Lût'a geldikleri vakit o bunlar yüzünden kaygıya düştü, göğsü daraldı ve "İşte bu çok zor bir gündür" dedi. 78. Lût'un kavmi, koşarak onun yanına geldiler. Daha önce de o kötü işleri yapmaktaydılar. (Lût) "Ey kavmim! İşte şunlar kızlarımdır (onlarla evlenin); sizin için onlar daha temizdir. Allah'tan korkun ve misafirlerimin önünde beni rezil etmeyin! İçinizde aklı başında bir adam yok mu?" dedi.

١٢١٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى {هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ} قَالَ: أَمَرَهُمْ لُوطٌ أَنْ يَتَزَوَّجُوا مِنَ النِّسَاءِ، وَقَالَ: هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ.

1213- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey kavmim! İşte şunlar kızlarımdır (onlarla evlenin); sizin için onlar daha temizdir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Lût *aleyhisselâm,* onlara kadınlarla evlenmelerini emretti ve 'Onlar sizin için daha temizdir' dedi."[87]

١٢١٤ - قَالَ: مَعْمَرٌ، وَبَلَغَنِي مِثْلُ ذَلِكَ، عَنْ مُجَاهِدٍ.

1214- Ma'mer şöyle demiştir: "Aynı söz bana Mücâhid'den de ulaştı."[88]

---

87 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 84; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XVIII, 32; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 353. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 343.

88 Sevrî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 131; Taberî,

١٢١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ الْحَسَنِ، فَقَالَ: {وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ} لَعَمْرُ اللهِ مَا هُوَ ابْنُهُ قَالَ: قُلْتُ: يَا أَبَا سَعِيدٍ، يَقُولُ اللهُ تَعَالَى: {وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ}، وَتَقُولُ: لَيْسَ بِابْنِهِ قَالَ: أَفَرَأَيْتَ قَوْلَهُ: {إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ}؟ قَالَ: قُلْتُ: إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ الَّذِينَ وَعَدْتُكَ أَنْ أُنَجِّيَهُمْ مَعَكَ، وَلَا يَخْتَلِفُ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنَّهُ ابْنُهُ، قَالَ: إِنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ يَكْذِبُونَ.

1215- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Hasan'ın yanında idim. O ***"O (Gemi) içindekilerle birlikte dağlar gibi dalgalar arasından akıp giderken Nûh ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna seslendi: Oğlum, gel! Bizimle birlikte sen de bin. Kâfirlerle beraber olma!"***[89] âyetini okuyup "Allah'a yemin olsun ki, o onun oğlu değildi" dedi. Bunun üzerine ben, "Ey Ebû Saîd! Allah, ***'Nûh, oğluna seslendi'*** diyor. Ama sen oğlu olmadığını söylüyorsun!" dedim. Buna karşılık Hasan, ***"'Allah dedi ki: Ey Nûh! O, senin ailenden değildir. Çünkü o, sâlih olmayan bir ameldir. Öyleyse bilmediğin bir şeyi benden isteme. Ben, cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum'***[90] âyetini hiç görmedin mi?" dedi. Buna karşılık ben, "Bu, seninle birlikte kurtarmaya söz verdiğim ailenden değildir anlamındadır. Kitap ehli de onun oğlu olduğu hakkında hemfikirdir" deyince o "Kitap ehli yalan söylüyor" dedi.[91]

Câmiu'l-Beyân, XII, 84. İbn Ebî Hâtim hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 180. Begavî hadisi Mücâhid ve Saîd b. Cübeyr'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 200. İbn Ebi'd-Dünyâ ve İbn Asâkir ise hadisi Süddî'den rivayet etmişlerdir. Bk. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, X, 106.

89 Hûd 11/42.

90 Hûd 11/46.

91 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 50. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 166. Begavî hadisi Hasan ve Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 192; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XVII, 231. Kurtubî hadisi nakledip şöyle demiştir: "Hasan, Ali'nin 'Nûh oğluna seslendi yani karısının oğluna' kıraatiyle delil getirmiştir. Bu kabul edilemeyecek şâz bir kıraattir ve terk edilmesi konusunda icmâ vardır." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, VII, 444. Katâde'nin hadisi şu kaynaklarda rivayet edilmiştir: Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 50; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 168.

١٢١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ أنا مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ وَغَيْرِهِ عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: هُوَ ابْنُهُ غَيْرَ أَنَّهُ خَالَفَهُ فِي الْعَمَلِ وَالنِّيَّةِ.

1216- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > İkrime ve başkaları isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "O, Nûh *aleyhisselâm*'ın oğludur. Ancak amel ve niyette ona aykırı davrandı."[92]

١٢١٧ - قَالَ: وَقَالَ عِكْرِمَةُ: فِي بَعْضِ الْحُرُوفِ أَنَّهُ عَمِلَ عَمَلاً[93] غَيْرَ صَالِحٍ، فَالْخِيَانَةُ تَكُونُ عَلَى غَيْرِ بَابٍ.

1217- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: "Bazı lehçelerde (kırâatlerde) 'انَّهُ عَمِلَ عملاً غَيْرَ صَالِحٌ/**O, sâlih olmayan bir amel işlemiştir'** şeklinde okunur. Buradaki ihanet, asıl konu dışıdır (zina değildir)."[94]

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ﴿٧٩﴾ قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿٨٠﴾ قَالُوا يَالُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا امْرَأَتَكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴿٨١﴾

79. "Sen de biliyorsun ki senin kızlarında hiçbir hakkımız yoktur. Sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin" dediler. 80. "Keşke size yetecek bir gücüm olsaydı. Yahut güçlü bir yere sığınabilseydim" dedi. 81. Dediler ki: "Ey Lût! Biz

---

92 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 130; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 169; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 338; Kurtubî, *Tefsîr*, VII, 444. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 333-334.

93 Mısır nüshasında silinmiştir.

94 Burada şu âyeti kastetmektedir: ***"Allah, inkâr edenlere, Nûh'un karısı ile Lût'un karısını örnek gösterdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki sâlih kişinin nikâhları altında bulunuyorlardı. Derken onlara ihanet ettiler de kocaları, Allah'ın azabından hiçbir şeyi onlardan savamadılar. Onlara, 'Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!' denildi."*** Bk. Tahrîm 66/10.

Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla ulaşamazlar. Sen gecenin bir kısmında ailenle (yola çıkıp) yürü. Karından başka sizden hiç kimse geride kalmasın." Çünkü onlara gelecek olan (azap) şüphesiz ona da isabet edecektir. Onlara vaat edilen vakit sabahtır. Sabah da yakın değil mi?

١٢١٨ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: قَالَ حُذَيْفَةُ: جَاءَتِ الْمَلَائِكَةُ لُوطًا، وَهُوَ يَعْمَلُ فِي أَرْضٍ لَهُ، فَقَالُوا: إِنَّا مُتَضَيِّفُوكَ اللَّيْلَةَ، فَانْطَلَقَ مَعَهُمْ فَلَمَّا مَشَى مَعَهُمْ سَاعَةً الْتَفَتَ إِلَيْهِمْ، فَقَالَ: أَمَا تَعْلَمُونَ مَا يَعْمَلُ أَهْلُ هَذِهِ الْقَرْيَةِ؟ مَا أَعْلَمُ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ أَهْلَ قَرْيَةٍ أَشَرَّ مِنْهُمْ، ثُمَّ مَشَى سَاعَةً، فَقَالَ: أَمَا تَعْلَمُونَ مَا يَعْمَلُ أَهْلُ هَذِهِ الْقَرْيَةِ؟ مَا أَعْلَمُ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ أَهْلَ قَرْيَةٍ شَرًّا مِنْهُمْ، فَقَالَ ذَلِكَ ثَلَاثَةَ مَرَّاتٍ، وَكَانُوا أُمِرُوا أَلَا يُعَذِّبُوهُمْ حَتَّى يَشْهَدَ عَلَيْهِمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ ذَهَبَتْ عَجُوزُ السُّوءِ، فَأَتَتْ قَوْمَهَا، فَقَالَتْ: يُضَيِّفُ لُوطٌ اللَّيْلَةَ قَوْمًا مَا رَأَيْتُ قَوْمًا قَطُّ أَحْسَنَ وُجُوهًا مِنْهُمْ، قَالَ: فَجَاءُوا يُسْرِعُونَ فَعَاجَلَهُمْ لُوطٌ عَلَى الْبَابِ، قَالَ: فَقَامَ مَلَكٌ فَلَزَّ الْبَابَ، يَقُولُ: فَسَدَّهُ وَاسْتَأْذَنَ جِبْرِيلُ رَبَّهُ فِي عُقُوبَتِهِمْ، فَأَذِنَ لَهُ فَضَرَبَهُمْ جِبْرِيلُ بِجَنَاحِهِ فَتَرَكَهُمْ عُمْيًا، فَبَاتُوا بِشَرِّ لَيْلَةٍ، ثُمَّ قَالُوا: إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ، وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا امْرَأَتَكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ، قَالَ: فَبَلَغَنَا أَنَّهَا سَمِعَتْ صَوْتًا فَالْتَفَتَتْ فَأَصَابَهَا حَجَرٌ، وَهِيَ شَاذَّةٌ مِنَ الْقَوْمِ مَعْلُومٌ مَكَانُهَا قَالَ قَتَادَةُ: وَبَلَغَنَا أَنَّ جِبْرِيلَ أَخَذَ بِعُرْوَةِ الْقَرْيَةِ الْوُسْطَى، ثُمَّ أَلْوَى بِهَا إِلَى السَّمَاءِ حَتَّى سَمِعَ أَهْلُ السَّمَاءِ ضَوَاغِيَ كِلَابِهِمْ، ثُمَّ دَمْدَمَ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ، فَجَعَلَ عَالِيَهَا سَافِلَهَا، ثُمَّ تَبِعَتْهُمُ الْحِجَارَةُ. قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ: وَبَلَغَنَا أَنَّهُمْ كَانُوا أَرْبَعَةَ آلَافِ أَلْفٍ.

1218- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Melekler, tarlasında çalışmakta olan Lût'un yanına gelip "Biz bu akşam sana misafir olacağız" dediler. Hemen Lût, onlarla birlikte hareket etti. Meleklerle birlikte bir saat yürüyünce onlara dönüp "Şu kasabanın halkının ne yaptığını biliyor musunuz? Yeryüzünde onlardan daha kötü bir kasaba halkı olduğunu bilmiyorum" dedi. Sonra bir saat geçince "Şu kasabanın halkının ne yaptığını biliyor musunuz? Yeryüzünde onlardan daha kötü bir kasaba halkı olduğunu

bilmiyorum" dedi. Lût bu sözü üç defa tekrar etti. Lût *aleyhisselâm* onların aleyhine üç defa şahitlik etmedikçe meleklere onlara azap etmemeleri emredilmişti. Melekler eve gelip Lût *aleyhisselâm*'ın yanına girince kötü yaşlı kadın kavmine gidip "Bu gece Lût, öyle kimseleri misafir etti ki, bugüne kadar onlar gibi güzel yüzlü erkekler görmedim" dedi. Kavmi koşarak gelince Lût *aleyhisselâm*, kapıda onlarla uğraştı. Hemen bir melek yerinden kalkıp kapıyı kapattı. Cebrâil de onları cezalandırmak için Rabbinden izin istedi ve ona izin verildi. Akabinde kanadıyla onlara vurunca onları körleştirdi. Gecenin müjdesini verip şöyle dediler: ***"Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla ulaşamazlar. Sen gecenin bir kısmında ailenle (yola çıkıp) yürü. Karından başka sizden hiç kimse geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek olan (azap) şüphesiz ona da isabet edecektir. Onlara vaat edilen vakit sabahtır. Sabah da yakın değil mi?"*** Öğrendiğimize göre Lût *aleyhisselâm*'ın eşi bir ses duyunca dönüp baktı ve ona bir taş isabet etti. O, o topluluktan farklı ve yeri bilinen biriydi. Yine bize ulaştığına göre, Cebrâil kasabayı orta yerinden tutup semaya öyle savurdu ki sema sakinleri onların köpek gibi bağırışlarını dinlediler. Sonra birbirlerine öfkelendiler ve kasabanın altı üstüne getirildi. Sonra taşlar onları takip etti.

Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bize ulaşan bilgilere göre onlar, dört milyon kişiydiler."

١٢١٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجَاءَتْهُ الْبُشْرَى} قَالَ: حِينَ أَخْبَرُوهُ أَنَّهُمْ أُرْسِلُوا إِلَى قَوْمِ لُوطٍ، أَنَّهُمْ لَيْسُوا إِيَّاهُ يُرِيدُونَ.

1219- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İbrahim'in korkusu gidip kendisine müjde gelince Lût kavmi hakkında bizimle tartışmaya başladı"***[95] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Melekler, kendilerinin Lût *aleyhisselâm*'ın kavmine gönderildiğini, İbrahim *aleyhisselâm*'ı hedeflemediklerini haber verdikleri zaman..."[96]

---

95 Hûd 11/74.

96 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 77; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 177; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 72. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 346.

١٢٢٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ آخَرُونَ: بُشِّرَ بِإِسْحَاقَ.

1220- Abdürrezzâk, Ma'mer'in ve başkalarının şöyle dediklerini rivayet etmiştir: "İshâk *aleyhisselâm*'la müjdelendi."[97]

١٢٢١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ} قَالَ: إِنَّهُ قَالَ لَهُمْ يَوْمَئِذٍ: أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ فِيهِمْ خَمْسُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ؟، قَالَ: إِنْ كَانَ فِيهِمْ خَمْسُونَ لَمْ نُعَذِّبْهُمْ، قَالَ: أَرْبَعُونَ؟، قَالَ: أَرْبَعُونَ، قَالَ: ثَلَاثُونَ؟، قَالَ: ثَلَاثُونَ، قَالَ: حَتَّى بَلَغَ عَشَرَةً، قَالَ: وَإِنْ كَانَ فِيهِمْ عَشَرَةٌ، قَالَ: مَا قَوْمٌ لَا يَكُونُ فِيهِمْ عَشَرَةٌ فِيهِمْ خَيْرٌ.

1221- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İbrahim'in korkusu gidip kendisine müjde gelince Lût kavmi hakkında bizimle tartışmaya başladı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: İbrahim *aleyhisselâm* o gün onlara "İçinde elli mü'min olsaydı ne yapardınız?" deyince melekler, "Eğer içlerinde elli mü'min varsa onlara azap etmeyiz" dediler. "Kırk mü'min olsaydı?" deyince melekler, "Kırk kişi olursa yine azap etmeyiz" dediler. "Otuz kişi olsaydı?" deyince "Otuz kişi olsaydı yine azap etmeyiz" dediler. Sayı ona gelinceye dek devam etti. İbrahim *aleyhisselâm*, "Eğer on kişi olsaydı?" deyince melekler "İçlerinde hayırlı on kişi bulunmayan bir topluluk yoktur" dediler.[98]

١٢٢٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّهُ كَانَ فِي قَرْيَةِ لُوطٍ أَرْبَعَةُ آلَافِ أَلْفِ إِنْسَانٍ أَوْ مَا شَاءَ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ.

1222- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Lût'un kasabasında dört milyon veya Allah'ın dilediği sayıda insan vardı."[99]

---

97 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 77; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 177; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 341. Kurtubî bu hadisi "جاءته البشري بإسحاق ويعقوب/câethu'l-büşra bi-İshaka ve Ya'kûbe" lafzıyla nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 72.

98 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 79; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 199. Kurtubî bu hadisi Huzeyfe b. el-Yemân'dan rivayet etmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 72. İbn Ebî Hâtim hadisi Huzeyfe b. el-Yemân'dan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 177.

99 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 79. Begavî bu hadisi İbn Cüreyc'den rivayet etmiştir.

١٢٢٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ}، قَالَ: شَدِيدٌ.

1223- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ/***Hâzâ yevmun asîbun***"[100] ifadesi hakkında şöyle demiştir: "İşte bu zor bir gündür."[101]

١٢٢٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ أَنَّ عُبَيْدَ بْنَ عُمَيْرٍ، كَانَ إِذَا ذَكَرَ[102] النَّارَ، قَالَ: أَوَّهْ أَوَّهْ، وَذَلِكَ قَوْلُهُ: {أَوَّاهٌ مُنِيبٌ}.

1224- Abdürrezzâk > Muhammed b. Müslim isnadıyla rivayet edildiğine göre, Amr b. Dînâr şöyle demiştir: Ubeyd b. Umeyr, cehennemi hatırlayınca ***"İbrahim cidden yumuşak huylu, bağrı yanık, kendisini Allah'a vermiş biri idi"***[103] âyeti sebebiyle "Evvah! Evvah!" derdi."[104]

١٢٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ} قَالَ: يُسْرِعُونَ إِلَيْهِ.

1225- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "يُهْرَعُونَ

إِلَيْهِ/***yuhraûne ileyhi***"[105] ifadesi hakkında şöyle demiştir: "Hızlıca, aceleyle yanına geldiler."[106]

Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 199. Kurtubî, İbn Cüreyc'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Dört bindi." Abdurrahmân b. Semüre de şöyle demiştir: "Dört yüz bindi." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 72. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ebu'ş-Şeyh'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 342.

100 Hûd 11/77.

101 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 82. İbn Ebî Hâtim bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis Süddî ve Katâde'den benzer şekilde rivayet edilmiştir." Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 179; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 74. İbn Kesîr de hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 453.

102 Türkiye nüshasında "اذكر" şeklinde geçmektedir.

103 Hûd 11/75.

104 Ahmed, *ez-Zühd*, s. 78; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 178.

105 Hûd 11/78.

106 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 83. Begavî bu hadisi Katâde ve İbn Abbâs'tan

١٢٢٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ} قَالَ: بِطَائِفَةٍ مِنَ اللَّيْلِ.

1226- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ/**bi-kıd'in mine'l-leyli**"[107] ifadesi hakkında şöyle demiştir: "Gecenin bir bölümünde, bir kısmında."[108]

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضُودٍ ﴿٨٢﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾

82. Emrimiz geldiği zaman oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine pişirilmiş çamurdan birbiri ardınca taşlar yağdırdık. 83. Rabbinin katında hep işaretlenmişlerdi. Bu, zalimlerden uzak değildir.

١٢٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، وَعِكْرِمَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ سِجِّيلٍ} قَالَ: مِنْ طِينٍ {مُسَوَّمَةً} قَالَا: مُطَوَّقَةٌ بِهَا نَضْحٌ مِنْ حُمْرَةٍ {مَنْضُودٍ} يَقُولُ: مَصْفُوفَةٌ، قَالَ: {وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ}، يَقُولُ: لَمْ يَبْرَأْ مِنْهَا ظَالِمٌ بَعْدَهُمْ.

1227- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime ve Katâde ***"Emrimiz geldiği zaman oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine pişirilmiş çamurdan birbiri ardınca taşlar yağdırdık. Rabbinin katında hep işaretlenmişlerdi. Bu, zalimlerden uzak değildir"*** âyetleri hakkında şöyle demişlerdir: "'مِنْ سِجِّيلٍ/**Min siccîlin,**' çamurdan, balçıktan

---

nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 199; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 453. İbn Ebî Hâtim hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 179. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 342.

107 Hûd 11/81.

108 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 93; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 181; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 350. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 345. Begavî de hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 201.

demektir.[109] 'مُسَوَّمَةً/Müsevveme,' çevresine kırmızı renk püskürtülmüş demektir. 'مَنْضُودٍ/Mendûd,' sıra sıra dizilmiş demektir. ***'Bu, zalimlerden uzak değildir.'*** Yani onlardan sonraki hiçbir zalim, o taşlardan kurtulamadı."[110]

١٢٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: مَنْ عَمِلَ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ رُجِمَ إِنْ كَانَ مُحْصَنًا، وَإِنْ كَانَ بِكْرًا جُلِدَ مِائَةً.

1228- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Kim Lût *aleyhisselâm*'ın kavminin yaptığını yaparsa evliyse recmedilir, bekârsa yüz celde vurulur."[111]

١٢٢٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ مِثْلَهُ، قَالَ: يُرْجَمُ إِنْ كَانَ مُحْصَنًا، وَيُجْلَدُ إِنْ كَانَ بِكْرًا، وَيُغَلَّظُ عَلَيْهِ فِي الْحَبْسِ وَالنَّفْيِ.

1229- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî şöyle demiştir: "Evliyse recmedilir. Bekârsa celde vurulur ve hapsetme ve sürme konusunda kendisine tavizsiz katı davranılır."[112]

١٢٣٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: أَوَّلُ مَا اتُّهِمَ بِالْأَمْرِ الْقَبِيحِ يَعْنِي عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ عَلَى عَهْدِ عُمَرَ اتُّهِمَ بِهِ رَجُلٌ، فَأَمَرَ عُمَرُ بَعْضَ شَبَابِ قُرَيْشٍ أَلَّا يُجَالِسُوهُ.

1230- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Urve isnadıyla rivayet edildiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: "Bu çirkin işle

---

109 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 94. Sevrî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 132; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 82; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 454.

110 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 95-96; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 445; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 183. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 346.

111 Abdürrezzâk bu hadisi benzer şekilde İbn Cüreyc'den rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis, İbn Uyeyne > Ebû Necîh > Mücâhid isnadıyla benzer şekilde rivayet edilmiştir." Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 363.

112 Abdürrezzâk bu hadisi benzer şekilde İbrahim ve Saîd b. el-Müseyyeb'den rivayet etmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 363.

yani Lût *aleyhisselâm*'ın kavminin çirkin davranışıyla ilk suçlanma, Ömer b. el-Hattâb döneminde olmuştur. Bir adam, bununla itham edilince Ömer b. el-Hattâb, Kureyş'in bazı gençlerine onunla oturup arkadaşlık etmemelerini emretti."[113]

١٢٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ فِي الَّذِي يَأْتِي الْبَهِيمَةَ، قَالَ: يُجْلَدُ مِائَةً أُحْصِنَ أَوْ لَمْ يُحْصَنْ.

1231- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zühri şöyle demiştir: "Hayvanla ilişkiye giren kişiye, ister evli isterse bekâr olsun yüz celde vurulur."[114]

١٢٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: مَنْ قَذَفَ رَجُلًا بِبَهِيمَةٍ جُلِدَ حَدَّ الْفِرْيَةِ.

1232- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zühri şöyle demiştir: "Kim bir kişiye hayvanla ilişkiye girme iftirası atarsa ona kazf (iftira atma) cezası uygulanır."[115]

١٢٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ أَبِي عَامِرٍ الْهَمْدَانِيِّ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ مُزَاحِمٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: مَا بَغَتِ امْرَأَةُ نَبِيٍّ قَطُّ، وَقَوْلُهُ تَعَالَى: {إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ} الَّذِينَ وَعَدْتُكَ أَنْ أُنَجِّيَهُمْ مَعَكَ.

1233- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû Âmir el-Hemedânî > Dahhâk b. Müzâhim isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Hiçbir peygamberin eşi zina etmemiştir. ***'Allah buyurdu ki: Ey Nûh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir'***[116]

113 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.
114 Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 366.
115 Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 367. İbn Ebî Şeybe bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IX, 534. Tirmizî ve Ebû Davud bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmişlerdir. Bu, Ahmed ve İshâk'ın kavlidir. Bk. İbnu'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, III, 552.
116 Hûd 11/46.

âyeti ise 'Seninle birlikte kurtarmaya söz verdiğim kişilerden değildir' anlamındadır."[117]

١٢٣٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، وَابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ قَتَّةَ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يُسْأَلُ وَهُوَ إِلَى جَنْبِ الْكَعْبَةِ، عَنْ قَوْلِ اللّٰهِ، تَعَالَى: {فَخَانَتَاهُمَا} فَقَالَ: أَمَا إِنَّهُ لَيْسَ بِالزِّنَا، وَلَكِنْ كَانَتْ هَذِهِ تُخْبِرُ النَّاسَ أَنَّهُ مَجْنُونٌ، وَكَانَتْ هَذِهِ تَدُلُّ عَلَى الْأَضْيَافِ. ثُمَّ قَرَأَ {إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ}.

1234- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Uyeyne > Musa b. Ebî Âişe[118] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Süleymân b. Katte şöyle demiştir: Kâbe'nin yanında İbn Abbâs'a ***"Allah, inkâr edenlere, Nûh'un karısı ile Lût'un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki sâlih kişinin nikâhları altında iken onlara ihanet ettiler. Kocaları Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara 'Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!' denildi"***[119] âyetinin sorulduğunu duydum. İbn Abbâs şöyle dedi: "Bu, zina değildir. (İhanet ile kastedilen şudur:) Nûh'un eşi insanlara Nûh *aleyhisselâm*'ın deli olduğunu söylemiştir. Lût'un hanımı da halka misafirlerin yerini göstermiştir." Sonra ***"Allah buyurdu ki: Ey Nûh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir"***[120] âyetini okudu.[121]

وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَاقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ وَلَا تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِنِّي أَرَاكُمْ بِخَيْرٍ وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُحِيطٍ ﴿٨٤﴾ وَيَاقَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا

117 Sevrî, *Tefsîr,* s. 130; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 29; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 196; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 192; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 46; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 448.

118 O, Musa b. Ebî Âişe el-Hemedânî -onların azadlı kölesidir- Ebu'l-Hasan el-Kûfî'dir. Beşinci tabakadan olup sika ve âbiddir. Mürsel rivayette bulunmaktadır. Bk. *Takrîb*, II, 285.

119 Tahrîm 66/10.

120 Hûd 11/46.

121 İbn Kesîr bu hadisi Abdürrezzâk'tan aynı isnadla nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 448; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 192; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 47.

النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾ بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ
لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾ قَالُوا يَاشُعَيْبُ
أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ
إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾ قَالَ يَاقَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ
رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَى مَا أَنْهَاكُمْ عَنْهُ إِنْ
أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ
أُنِيبُ ﴿٨٨﴾ وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ
قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ ﴿٨٩﴾

84. Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibadet edin, O'ndan başka hiçbir ilahınız yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik tutmayın. Ben sizi gerçekten bir hayır (bolluk) içinde görüyorum ve ben sizin için çepeçevre kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum." 85. "Ey kavmim! Ölçü ve tartıyı adaletle tastamam yerine getirin. İnsanlara eşyalarını eksik vermeyin. Yeryüzünde fesatçılar olarak kötülük yapmayın." 86. "Eğer mü'min kimseler iseniz Allah'ın bıraktığı sizin için daha hayırlıdır. Yoksa ben üzerinize koruyucu değilim." 87. Dediler ki: "Ey Şuayb! Bize babalarımızın taptıklarından yahut kendi mallarımızda dilediğimiz gibi tasarruf etmekten vazgeçmemizi sana namazın mı emrediyor? Çünkü sen muhakkak yumuşak huylu ve aklı başında bir kimsesin." 88. Dedi ki: "Ey kavmim! Şayet ben, Rabbimden gelen apaçık bir belgeye sahipsem ve O bana kendisinden güzel bir rızık ihsan etmiş ise, ne dersiniz? Size yasakladığım şeylere kendim uymayarak size (emrettiklerime) aykırı davranmak istemiyorum. Ben, gücümün yettiği kadar ıslahtan başkasını istemem. Benim başarım ancak Allah iledir. Ben yalnız O'na güvenip dayandım ve yalnız O'na dönerim." 89. "Ey kavmim! Bana muhalefetiniz sakın Nûh kavminin yahut Hûd kavminin ya da Sâlih

kavminin başlarına gelen musibetin bir benzerinin başınıza gelmesine sebep olmasın. Lût kavmi de sizden uzak değildir.

١٢٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ} قَالَ: إِنَّمَا كَانُوا حَدِيثِي عَهْدٍ قَرِيبٍ بَعْدَ نُوحٍ، وَعَادٍ، وَثَمُودَ.

1235- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Lût kavmi de sizden uzak değildir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Lût *aleyhisselâm*'ın kavmi, Nûh *aleyhisselâm*'dan, Âd ve Semûd kavimlerinden sonra ve onlara yakın bir dönemde yaşamıştır."[122]

١٢٣٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بَقِيَّةُ اللهِ خَيْرٌ لَكُمْ} قَالَ: حَظُّكُمْ مِنَ اللهِ خَيْرٌ لَكُمْ.

1236- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Eğer mü'min kimseler iseniz Allah'ın bıraktığı sizin için daha hayırlıdır. Yoksa ben üzerinize koruyucu değilim"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'tan gelecek nasibiniz, sizin için daha hayırlıdır."[123]

١٢٣٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: {بَقِيَّةُ اللهِ خَيْرٌ لَكُمْ} قَالَ: طَاعَةُ اللهِ خَيْرٌ لَكُمْ.

1237- Abdürrezzâk > Sevrî > Leys isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Eğer mü'min kimseler iseniz Allah'ın bıraktığı sizin için daha hayırlıdır. Yoksa ben üzerinize koruyucu değilim"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'a ibadet ve itaat, sizin için daha hayırlıdır."[124]

---

122 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 104; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 185; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 457. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 347.

123 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 101; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 184; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 86; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 252; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 456. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 346.

124 Sevrî, *Tefsîr*, s. 132; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 100; Ebû Nuaym, *el-Hilye*, III,

١٢٣٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ} قَالَ: الْعَشِيرَةُ.

1238- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yahut güçlü bir yere sığınabilseydim"***[125] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bir aşiretim olsaydı."[126]

١٢٣٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ} قَالَ: أَقِرَاءَتُكَ.

1239- Abdürrezzâk > Sevrî isnadıyla rivayet edildiğine göre, A'meş, ***"Dediler ki: "Ey Şuayb! Bize babalarımızın taptıklarından yahut kendi mallarımızda dilediğimiz gibi tasarruf etmekten vazgeçmemizi sana namazın mı emrediyor?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Okumanı mı (emrediyor)?"[127]

١٢٤٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {إِنِّي أَرَاكُمْ بِخَيْرٍ} قَالَ: خَيْرُ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا.

1240- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ben sizi gerçekten bir hayır içinde görüyorum"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dünya hayrı, malı ve süsü içinde görüyorum."[128]

285; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 203; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 456. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 346.

125 Hûd 11/80.

126 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 87. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve İbn Asâkir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 343. İbn Ebî Hâtim bu hadisi İbn Abbâs'tan ve Ka'b'dan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 108; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 200; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 456.

127 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 102; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 184. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in A'meş'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 346; Sevrî, *Tefsîr*, s. 133; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 256; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, II, 256.

128 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 99. İbn Ebî Hâtim bu hadisi benzer şekilde rivayet

١٢٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ}، قَالَ يَقُولُ: لَا تَسِيرُوا.

1241- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey kavmim! Ölçü ve tartıyı adaletle tastamam yerine getirin. İnsanlara eşyalarını eksik vermeyin. Yeryüzünde fesatçılar olarak kötülük yapmayın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yeryüzünde bozguncular olarak hareket etmeyin."[129]

١٢٤٢ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي} قَالَ: لَا يَحْمِلَنَّكُمْ شِقَاقٌ.

1242- Ma'mer, Katâde'nin ***"Ey Kavmim! Bana muhalefetiniz sakın Nuh kavminin yahut Hud kavminin ya da Sâlih kavminin başlarına gelen musibetin bir benzerinin başınıza gelmesine sebep olmasın"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bana karşı çıkmanız, düşmanlığınız sizi musibete sevk etmesin."[130]

وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ ﴿٩٠﴾ قَالُوا يَاشُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرَاكَ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴿٩١﴾ قَالَ يَاقَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾

90. "Rabbinizden mağfiret dileyin ve sonra O'na tevbe edin. Şüphesiz Rabbim rahmet edicidir, Vedûd'dur (kullarını

---

etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 183. Begavî bu hadisi İbn Abbâs ve Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 202.

129 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 100; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 184; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 456.

130 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 104; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 185. Kurtubî bu hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 90; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 457. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 347. Sevrî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 133.

pek sevendir)." 91. Dediler ki: "Ey Şuayb! Biz senin söylediklerinden birçoğunu anlamıyoruz. Hem biz seni aramızda gerçekten güçsüz görüyoruz. Eğer senin aşiretin olmasaydı seni taşa tutardık. Zaten sen bizim için değerli bir kimse değilsin." 92. Dedi ki: "Ey kavmim! Size göre benim aşiretim Allah'tan daha mı güçlü ve değerli ki, onu (Allah'ın emirlerini) arkanıza atıp unuttunuz. Şüphesiz ki Rabbim yapmakta olduklarınızı çepeçevre kuşatıcıdır."

١٢٤٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا} قَالَ: لَمْ تُرَاقِبُوهُ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا تُرَاقِبُونَ قَوْمِي، وَاتَّخَذْتُمُ اللَّهَ وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا لَا تَخَافُوهُ.

1243- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Dedi ki: Ey kavmim! Size göre benim aşiretim Allah'tan daha mı güçlü ve değerli ki, onu (Allah'ın emirlerini) arkanıza atıp unuttunuz. Şüphesiz ki Rabbim yapmakta olduklarınızı çepeçevre kuşatıcıdır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hiçbir şeyde Allah'ı gözetmediniz, sadece benim kavmime baktınız. Allah'ı arkanıza atıp unuttunuz. Artık O'ndan korkmuyorsunuz."[131]

وَيَاقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩٤﴾ كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا أَلَا بُعْدًا لِمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ ﴿٩٥﴾

93. "Ey kavmim! Elinizden geleni yapın. Muhakkak ben de yapacağım. Yakında kendisini rezil edecek azabın kime geleceğini ve kimin yalancı olduğunu bileceksiniz.

---

131 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 107; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 186. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin Katâde'den benzer şekilde rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 347. Sevrî bu hadisi Mücâhid'den benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 133.

Bekleyin! Gerçekten ben de sizinle beraber beklemekteyim." 94. Emrimiz gelince Şuayb'ı ve beraberindeki mü'minleri nezdimizden bir rahmetle kurtardık. Zulmedenleri ise o korkunç ses yakalayıverdi de yurtlarında dizüstü çöküp kaldılar. 95. Sanki orada hiç barınmamışlardı. Haberiniz olsun ki, Semûd kavmi Allah'ın rahmetinden nasıl uzaklaştıysa Medyen kavmi de öylece uzaklaştı.

١٢٤٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا} يَقُولُ: كَأَنْ لَمْ يَعْتَوْا فِيهَا.

1244- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sanki orada hiç barınmamışlardı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sanki orada hiç yaşamamışlardı."[132]

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٩٦﴾ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾ يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾

96. And olsun ki biz, Musa'yı mûcizelerimizle ve apaçık bir delille gönderdik. 97. Firavun'a ve ileri gelenlerine. Onlar her şeye rağmen Firavun'un emrine uydular. Hâlbuki Firavun'un emri hiç de doğru değildi. 98. O, kıyamet günü kavminin önüne düşecek ve onları ateşe sürüklemiş olacaktır. O varacakları yer, ne kötü yerdir!

١٢٤٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ}، قَالَ: فِرْعَوْنُ يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَقُولُ: يَمْضِي بِهِمْ حَتَّى يَهْجُمَ بِهِمْ عَلَى النَّارِ.

1245- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O, kıyamet günü kavminin önüne düşecek ve onları ateşe***

---

132 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 109; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 205; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 457.

sürüklemiş olacaktır. O varacakları yer, ne kötü yerdir!" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne geçer. Önlerinde yürüyüp onları cehenneme götürür."[133]

١٢٤٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ} قَالَ: عَزَّزْتُمْ قَوْمَكُمْ، وَاغْتَرَرْتُمْ بِرَبِّكُمْ.

1246- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey kavmim! Size göre benim aşiretim Allah'tan daha mı güçlü ve değerli ki..."***[134] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kavminizi yüceltip Rabbinize karşı gururlandınız."[135]

﴿وَأُتْبِعُوا فِي هَذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾﴾

99. Onlar burada da kıyamet gününde de lanete uğratıldılar. Yapılan bu bağış, ne kötü bir bağıştır.

١٢٤٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ}، قَالَ: لَعْنَةٌ فِي الدُّنْيَا، وَزِيدُوا فِيهَا لَعْنَةً فِي الْآخِرَةِ.

1247- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar burada da kıyamet gününde de lanete uğratıldılar. Yapılan bu bağış, ne kötü bir bağıştır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dünyada lanet edildiler, ahiretteki lanetleri ise artırıldı."[136]

---

133 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 110; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 187. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 348.

134 Hûd 11/92.

135 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 107; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 186; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 204; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 457.

136 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 111; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 87. İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs, Katâde ve Dahhâk'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 459. Fahrüddîn er-Râzî şöyle demiştir: "Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a 'بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُود' âyeti hakkında soru sorunca, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Bu, 'lanetten sonra lanet' anlamına gelmektedir." Katâde de şöyle demiştir: "Onlara Allah katından iki lanet gelmiştir. Lanetin biri bu dünyada, diğeri ise öbür dünyadadır." Bk. Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XVIII, 55.

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْقُرَى نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ ﴿١٠٠﴾

100. İşte bu, (halkı helâk olmuş) memleketlerin haberlerindendir. Biz onu sana anlatıyoruz; onlardan (bugüne kadar izleri) kalan da vardır, biçilmiş ekin (gibi yok olan) da vardır.

١٢٤٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ} قَالَ: قَائِمَةٌ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا، وَحَصِيدٌ وَتَأْصِلَةٌ.

1248- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"İşte bu, (halkı helâk olmuş) memleketlerin haberlerindendir. Biz onu sana anlatıyoruz; onlardan (bugüne kadar izleri) kalan da vardır, biçilmiş ekin (gibi yok olan) da vardır"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ayakta kalanlar, duvarları, çatıları üzerine çökmüş hâldedir. Biçilmiş ekin (gibi olanlar), kökünden sökülmüş (yok olmuş) hâldedir."[137]

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ ﴿١٠١﴾

101. Biz onlara zulmetmedik fakat onlar kendilerine zulmettiler. Rabbinin emri gelince, Allah'ı bırakıp da taptıkları ilâhları onlara bir fayda sağlamadı. Zarara uğratmaktan başka bir şeylerini de artırmadılar.

١٢٤٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {غَيْرَ تَتْبِيبٍ} قَالَ: غَيْرَ تَخْسِيرٍ.

1249- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"غَيْرَ تَتْبِيبٍ/Ğayra tetbîb"** ifadesi hakkında şöyle demiştir: "Zararlarını artırmaktan başka (bir şeye yaramadı)."[138]

---

137 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 112; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 188. Begavî bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IX, 95. Ebû Hayyân da hadisi Katâde ve İbn Cüreyc'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, III, 349.

138 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 113; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 188. İbn Kesîr bu

وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ﴿١٠٢﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَلِكَ يَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾ وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾ يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١٠٥﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴿١٠٦﴾

102. Rabbin, zulüm yapan ülkeleri yakaladığında işte böyle yakalar. Şüphesiz O'nun yakalayışı pek acıklı, pek şiddetlidir. 103. Bunda ahiret azabından korkanlar için elbette bir âyet (ibret) vardır. O, kendisinde bütün insanların toplanacakları bir gündür. O, tanık olunacak bir gündür. 104. Biz onu ancak sayısı belli bir zamana kadar geciktiririz. 105. O gün gelince Allah'ın izni olmaksızın hiçbir kimse söz söyleyemez. Onlardan kimisi bedbaht, kimisi bahtiyardır. 106. Bedbaht olanlar ateştedirler. Onlar orada yüksek hırıltılarla ve inleyerek solurlar.

•

١٢٥٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ} إِلَى قَوْلِهِ: {إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ}، قَالَ: اللهُ أَعْلَمُ بِثُنْيَاهُ، وَقَدْ ذُكِرَ لَنَا أَنَّ نَاسًا تُصِيبُهُمْ سَفْعٌ مِنَ النَّارِ بِذُنُوبٍ أَصَابُوهَا، ثُمَّ يُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ.

1250- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bedbaht olanlar ateştedirler. Onlar orada yüksek hırıltılarla ve inleyerek solurlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, onun iç durumunu daha iyi bilir. Bize nakledildiğine göre, işledikleri günahlardan dolayı bazı insanları cehennem biraz yakar sonra Allah onları cennete koyar."[139]

---

hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 459. Fahrüddîn er-Râzî de hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XVIII, 56.

139 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 117; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 191; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 460. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 350.

خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا
شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾

107. Rabbinin dilediği hariç, (onlar) gökler ve yer durdukça o ateşte ebedî kalacaklardır. Çünkü Rabbin, istediğini hakkıyla yapandır.

١٢٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَوْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، أَوْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ} قَالَ: هَذِهِ الْآيَةُ تَأْتِي عَلَى الْقُرْآنِ كُلِّهِ. يَقُولُ: حَيْثُ كَانَ فِي الْقُرْآنِ خَالِدِينَ فِيهَا تَأْتِي عَلَيْهِ، قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا مِجْلَزٍ، يَقُولُ: هُوَ جَزَاؤُهُ، فَإِنْ شَاءَ اللَّهُ تَجَاوَزَ عَنْ عَذَابِهِ.

1251- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Babası > Ebû Nadra[140] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Câbir b. Abdullah veya Ebû Saîd el-Hudrî ya da (başka) bir sahâbî, ***"Rabbinin dilediği hariç, (onlar) gökler ve yer durdukça o ateşte ebedî kalacaklardır. Çünkü Rabbin, istediğini hakkıyla yapandır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyet, Kur'ân'ın tümünü tamamlar. Kur'ân'da nerede 'Orada ebedî kalacaklardır' ifadesi varsa onu da tamamlar."

(Teymî) dedi ki: Ebû Miclez[141]'i şöyle derken dinledim: "Bu, onun cezasıdır. Allah, isterse ona azap etmekten vazgeçer."[142]

---

140 O, Münzir b. Mâlik b. Kut'a el-Abdî el-Avfî el-Basrî Ebû Nadra'dır. Künyesi ile meşhurdur. Üçüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 275.

141 Lâhık b. Humeyd b. Saîd es-Sedûsî el-Basrî Ebû Miclez'dir. Künyesi ile meşhurdur. Üçüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 340.

142 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 118. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'd-Dureys, Taberî, İbnu'l-Münzir, Taberânî ve *el-Esmâ ve's-Sıfât*'ta Beyhakî'nin Ebû Nadra > Câbir > Abdullah el-Ensârî > Ebû Saîd veya ashâbdan birinden isnadıyla rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 350. İbn Ebî Hâtim de hadisi Ebû Nadra'dan benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 191.

١٢٥٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَمَّنْ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ، يَقُولُ: {فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ} قَالَ: الْوِرْدُ الدُّخُولُ.

1252- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"O (Firavun), kıyamet günü kavminin önüne düşecek ve onları ateşe sürüklemiş olacaktır. O varacakları yer, ne kötü yerdir"***[143] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onları cehenneme sokar."[144]

وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هَؤُلَاءِ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ ﴿١٠٩﴾

108. O bahtiyar olanlara gelince; onlar da cennettedirler. Rabbinin dilediği hariç, gökler ve yer durdukça onlar da orada ebedî kalacaklardır. Bu (nimetler) bitmez, tükenmez bir lütuftur. 109. O halde bunların tapmakta oldukları şeylerden hiç şüphen olmasın. Onlar ancak önceden babalarının taptıkları gibi tapıyorlar. Biz de onların paylarını muhakkak eksiksiz vereceğiz.

١٢٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ} قَالَ: مَا يُصِيبُهُمْ مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ.

1253- Abdürrezzâk > Sevrî > Câbir[145] > Mücâhid isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Biz de onların paylarını muhakkak eksiksiz***

---

143 Hûd 11/98.

144 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 110; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 187. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 348; *el-Lisân,* VI, 481.

145 el-Cu'fî'dir. Daha önce onunla ilgili bilgi verildi.

vereceğiz" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Payları ile kastedilen onların yaptıkları (veya kendileri için takdir edilen)[146] hayır ve şerdir."[147]

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١١٠﴾ وَإِنَّ كُلًّا لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾ فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾ وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿١١٣﴾ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ ﴿١١٤﴾

110. And olsun biz, Musa'ya o kitabı verdik de hakkında ayrılığa düşüldü. Eğer Rabbinden bir söz geçmemiş olsaydı elbette aralarında hüküm verilmiş olurdu. Hâlbuki muhakkak onlar bundan yana tereddüde düşüren bir kuşku içindedirler. 111. Şüphesiz Rabbin, her birinin amellerinin karşılığını onlara tam olarak verecektir. Çünkü O, yaptıklarından haberdardır. 112. O halde seninle beraber tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Aşırı da gitmeyin. Çünkü O, sizin yaptıklarınızı çok iyi görür. 113. Bir de zulmedenlere meyletmeyin. Sonra size ateş dokunur. Zaten sizin Allah'tan başka yardımcılarınız da yoktur. Sonra size yardım da edilmez. 114. Gündüzün iki tarafında, gecenin de birbirine yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl! Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, iyi düşünenler için bir öğüttür.

---

146 *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da "Kendileri için takdir edilen hayır ve şerdir" şeklinde geçmektedir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 479.

147 Sevrî, *Tefsîr,* s. 135; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 122; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 191. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 351.

١٢٥٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، فِي قَوْلِهِ: {وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ} قَالَ: ضَرَبَ رَجُلٌ عَلَى كَفَلِ امْرَأَةٍ، ثُمَّ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَسَأَلَهُ وَأَبَا بَكْرٍ، وَعُمَرَ، فَكُلَّمَا سَأَلَ رَجُلًا مِنْهُمْ عَنْ كَفَّارَةِ ذَلِكَ، قَالَ: أَمُعْزِبَةٌ هِيَ؟، قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: لَا أَدْرِي، حَتَّى أَنْزَلَ اللهُ: {وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ}.

1254- Abdürrezzâk > Ma'mer > Süleymân et-Teymî > Ebû Osmân el-Hindî isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd, ***"Gündüzün iki tarafında, gecenin de birbirine yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl! Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, iyi düşünenler için bir öğüttür"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bir adam, bir kadının kalçasına vurdu. Sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, Ebû Bekir ve Ömer'e gidip bunu sordu. Hangisine bunun kefâretini sorsa o, 'O, bir gazinin eşi mi?' diye sordu. Adam 'Evet' deyince de 'Bilmiyorum' dedi. Sonunda Allah Teâlâ bu âyeti indirdi."[148]

١٢٥٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ مِثْلَهُ.

1255- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Babası > Ebû Osmân el-Hindî isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd da aynı şeyi söylemiştir.[149]

١٢٥٦ - قَالَ مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، هِيَ الصُّبْحُ وَالْعَصْرُ {وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ}: هِيَ الْمَغْرِبُ وَالْعِشَاءُ {إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ}.

1256- Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "***'Gecenin de birbirine yakın saatlerinde'*** sözüyle kastedilen, akşam ve yatsı namazlarıdır. ***'Çünkü iyilikler kötülükleri giderir'*** sözündeki iyiliklerden kasıt da namazlardır."[150]

---

148 İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 193; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 180; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 210; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 357; *el-Muğnî*, X, 162.

149 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 355; Tayâlisî, *Müsned*, II, 20.

150 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 504; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 270. İbn Kesîr

١٢٥٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ}، قَالَ: صَلَاةُ الْفَجْرِ، وَصَلَاةُ الْعَصْرِ، {وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ}، قَالَ: الْمَغْرِبُ وَالْعِشَاءُ[151] {إِنَّ الْحَسَنَاتِ}: الصَّلَوَاتُ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ.

1257- Abdürrezzâk > Sevrî > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid ***"Gündüzün iki tarafında... namaz kıl"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Burada kastedilen sabah namazı ile ikindi namazıdır. ***"Gecenin de birbirine yakın saatlerinde." Burada kastedilen de akşam namazı ile yatsı namazıdır. "Çünkü iyilikler" yani namazlar "kötülükleri giderir."***[152]

١٢٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: {إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ} قَالَ: الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ {وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ} الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ.

1258- Abdürrezzâk > Sevrî > Abdullah b. Müslim > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: ***"'Çünkü iyilikler kötülükleri giderir' âyetinde kastedilen, beş*** vakit namazdır. ***'Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür; sürekli kalan sâlih ameller ise Rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı, hem de ümit bağlamaya daha lâyıktır'***[153] ***âyetinde 'sürekli kalan sâlih ameller' ile kastedilen*** de beş vakit namazdır."[154]

---

bu hadisi benzer şekilde nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 462. İbn Ebî Hâtim de hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 193.

151 Türkiye nüshasında "العشى/el-aşiyyi" şeklinde geçmektedir.

152 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 128. Kurtubî bu hadisi benzer şekilde nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 109. Ebû Hayyân hadisi Mücâhid ve Dahhâk'tan nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, IV, 236; İbnu'l-Mübârek hadisi Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den rivayet etmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd,* s. 317. Taberî şöyle demiştir: "Herkes iki taraftan birinin sabah olduğu hususunda hemfikirdir."

153 Kehf 18/46.

154 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 132; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 193; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 210; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 110; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 462. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve

١٢٥٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ بْنِ يُونُسَ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ أَنَّهُ سَمِعَ إِبْرَاهِيمَ بْنَ يَزِيدَ، يُحَدِّثُ عَنْ عَلْقَمَةَ، وَالْأَسْوَدِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أَخَذْتُ امْرَأَةً فِي الْبُسْتَانِ، فَفَعَلْتُ بِهَا كُلَّ شَيْءٍ غَيْرَ أَنِّي لَمْ أُجَامِعْهَا، قَبَّلْتُهَا، وَلَزِمْتُهَا، وَلَمْ أَفْعَلْ غَيْرَ ذَلِكَ، فَافْعَلْ بِي مَا شِئْتَ، فَلَمْ يَقُلْ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا فَذَهَبَ الرَّجُلُ، فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: لَقَدْ سَتَرَ اللَّهُ عَلَيْهِ لَوْ سَتَرَ عَلَى نَفْسِهِ، فَأَشْخَصَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَصَرَهُ، فَقَالَ: رُدُّوهُ عَلَيَّ، فَرَدُّوهُ عَلَيْهِ فَقَرَأَ عَلَيْهِ {وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ، وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ} إِلَى {ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ}، قَالَ: فَقَالَ لَهُ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ: أَلَهُ وَحْدَهُ أَمْ لِلنَّاسِ كَافَّةً يَا نَبِيَّ اللَّهِ؟، فَقَالَ: بَلْ لِلنَّاسِ كَافَّةً.

1259- Abdürrezzâk > İsrâil b. Yûnus > İbrahim b. Yezîd > Alkame ve Esved isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Mes'ûd şöyle demiştir: Bir kişi,[155] Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip "Ey Allah'ın Resûlü! Ben bir bahçede bir kadını tutup ona her şeyi yaptım. Ancak onunla cinsî temasta bulunmadım. Onu öptüm ve kucakladım, bundan başka bir şey yapmadım. Bana dilediğini yap" dedi. Allah Resûlü bir şey söylemedi. Adam gidince Ömer, "Allah bunu onun için gizlemiş, keşke o da kendi içinde gizleseydi" dedi. Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* adamın peşinden birini gönderip **"Onu bana geri getirin"** buyurdu. Adam gelince Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* ona **"Gündüzün iki tarafında, gecenin de birbirine yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl! Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, iyi düşünenler için bir öğüttür"** âyetini okudu. Muâz b. Cebel, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu âyet, sadece onu mu, yoksa bütün insanları mı

Abdürrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Muhammed b. Nasr, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 352. Bu, sahâbeden ve tâbiînden müfessirlerin cumhurunun görüşüdür. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 110.

155 Hâfız, *el-Feth*'te şöyle demiştir: "Bir rivayete göre bu kişinin ismi Ka'b b. Amr'dır. O, Ebu'l-Yesâr el-Ensârî'dir. Aynı zamanda bu kişinin Amr b. Gaziyye, Ebu'l-Amr Zeyd b. Amr b. Gaziyye, Âmir b. Kays ve Abbâd oduğu ile ilgili de çeşitli rivayetler vardır. Ancak en kuvvetli rivayet, onun Ebu'l-Yesâr olduğundan söz eden rivayettir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 357.

kapsamaktadır?" diye sorunca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* **"Bütün insanları kapsamaktadır"** buyurdu.[156]

١٢٦٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ جَعْدَةَ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرَ امْرَأَةً وَهُوَ جَالِسٌ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَاسْتَأْذَنَهُ لِحَاجَةٍ فَذَهَبَ فِي طَلَبِهَا فَلَمْ يَجِدْهَا، فَأَقْبَلَ الرَّجُلُ يُرِيدُ أَنْ يُبَشِّرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمَطَرِ، فَوَجَدَ الْمَرْأَةَ جَالِسَةً عَلَى غَدِيرٍ، فَدَفَعَ صَدْرَهَا، وَجَلَسَ بَيْنَ رِجْلَيْهَا فَصَارَ ذَكَرُهُ مِثْلَ الْهُدْبَةِ، فَقَامَ نَادِمًا حَتَّى أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخْبَرَهُ بِمَا صَنَعَ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ: اسْتَغْفِرْ رَبَّكَ وَصَلِّ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ، قَالَ ثُمَّ تَلَا عَلَيْهِ {وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ، وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ} الْآيَةَ.

1260- Abdürrezzâk > Muhammed b. Müslim > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Yahyâ b. Ca'de[157] şöyle demiştir: Sahâbeden bir kişi, Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'ın yanında otururken bir kadını hatırladı. Hemen bir işi için izin isteyip onu aramaya başladı fakat bulamadı. Akabinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e yağmur müjdesini vermek için ona yöneldi. Bu sırada kadını bir gölette oturmuş hâlde gördü ve göğsünden itip kadının bacakları arasına oturdu. Adam, erkeklik organı sertleşince pişman olup kalktı ve Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip yaptığını haber verdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona **"Rabbinden mağfiret dile ve dört rekât namaz kıl"** buyurdu. Ardından ona **"Gündüzün iki tarafında, gecenin de birbirine yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl! Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, iyi düşünenler için bir öğüttür"** âyetini okudu.[158]

---

156 Buhârî, Kitâbu Mevâkiti's-Salât, II, 7. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, no: 2975; Ebû Davud, Kitâbu'l-Hudûd, no: 3368; Tayâlisî, *Müsned*, II, 20; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 445; Taberî, *Câmiu'l-Beyân* XII, 134-135.

157 O, Yahyâ b. Ca'de b. Hübeyre'dir. İbn Mes'ûd'dan mürsel hadis rivayet etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 344.

158 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 136-137; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 181. İbn Kesîr bu hadisi aynı isnadla Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 463. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Taberî'nin Yahyâ b. Ca'de'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 353.

١٢٦١ - مَعْمَرٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ أَنَّ رَجُلًا كَانَ فِي الْأُمَمِ الْمَاضِيَةِ يَجْتَهِدُ فِي الْعِبَادَةِ وَيُشَدِّدُ عَلَى نَفْسِهِ، وَيُقَنِّطُ النَّاسَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ ثُمَّ مَاتَ، فَقَالَ: أَيْ رَبِّ مَا لِيَ عِنْدَكَ؟، قَالَ: النَّارُ، قَالَ: أَيْ رَبِّ، فَأَيْنَ عِبَادَتِي وَاجْتِهَادِي؟، قَالَ: فَيَقُولُ: إِنَّكَ كُنْتَ تُقَنِّطُ النَّاسَ مِنْ رَحْمَتِي فِي الدُّنْيَا، فَأَنَا أُقَنِّطُكَ الْيَوْمَ مِنْ رَحْمَتِي.

1261- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zeyd b. Eslem şöyle demiştir: "Geçmiş ümmetlerden bir adam, ibadet ediyor, kendini zorluyor ve insanların Allah'ın rahmetinden ümidini kırıyordu. Öldükten sonra 'Ey Rabbim! Katında bana ne var?' deyince Allah Teâlâ ***"Ateş"*** dedi. Adam, 'Ey Rabbim! Benim ibadetim ve gayretim nerede?' deyince Allah Teâlâ ***'Sen dünyada insanları rahmetimden ümitsizliğe sevk ediyordun. Ben de bugün senin rahmetimden ümidini keseceğim'*** buyurdu."[159]

١٢٦٢ - مَعْمَرٌ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ فَأَخَذَ رَجُلٌ فَرْخَ طَائِرٍ، فَجَاءَ الطَّائِرُ فَأَلْقَى نَفْسَهُ فِي حِجْرِ الرَّجُلِ مَعَ فَرْخِهِ فَأَخَذَهُ الرَّجُلُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَجِبْتُمْ لِهَذَا الطَّائِرِ جَاءَ، فَأَلْقَى نَفْسَهُ فِي أَيْدِيكُمْ رَحْمَةً لِوَلَدِهِ، فَوَاللَّهِ لَلَّهُ أَرْحَمُ بِعَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ مِنْ هَذَا الطَّائِرِ بِفَرْخِهِ.

1262- Ma'mer, Zeyd b. Eslem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in seferlerinden birinde bir adam bir kuş yavrusu yakaladı. Bunun üzerine kuş gelip kendini adamın avucuna, yavrusunun yanına attı. Adam onları alıp Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e getirince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Yavrusuna merhametinden dolayı kendisini ellerinize atan bu kuşa hayret ettiniz. Allah'a yemin olsun ki, Allah'ın mü'min kuluna olan merhameti, bu kuşun yavrusuna olan merhametinden daha fazladır."***[160]

---

159 Bu hadisi kaynaklarda aynı lafızla bulmadım. Ebû Davud ve Ahmed bu hadisi benzer şekilde Ebû Hureyre'den rivayet etmişerdir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, II, 311. Begavî ve Hâzin de hadisi benzer şekilde Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir.

160 Kuş kıssası Ebû Davud'un yaptığı rivayetin bir cüzünü teşkil etmektedir. Bk. Ebû Davud, Kitâbu'l-Cenâiz, III, 469.

وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾ فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُو بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿١١٦﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾ إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾

115. Sabret! Çünkü Allah iyi hareket edenleri mükâfatsız bırakmaz. 116. Sizden önceki asırlarda yeryüzünde (insanları) bozgunculuktan alıkoyacak faziletli kimseler bulunsaydı ya! Fakat onlardan, kurtuluşa erdirdiğimiz az bir kısmı müstesnadır (bunlar görevlerini yaptılar). Zulmedenler ise kendilerine verilen refahın peşine düştüler. Zaten günahkâr idiler. 117. Halkı iyi olduğu halde Rabbin, haksızlıkla memleketleri helâk etmez. 118. Rabbin dileseydi bütün insanları bir tek ümmet yapardı. Onlarsa hâlâ anlaşmazlık içerisindedirler. 119. Rabbinin rahmet ettikleri hariçtir. Zaten onları bunun için yaratmıştır. Rabbinin "And olsun ki ben cehennemi cin ve insanlarla dolduracağım" sözü de tümüyle gerçekleşmiştir.

١٢٦٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ}، لِلرَّحْمَةِ خَلَقَهُمْ.

1263- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Rabbinin rahmet ettikleri hariçtir. Zaten onları bunun için yaratmıştır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Rahmetinden dolayı onları yarattı."[161]

---

161 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 144. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde, Tâvus ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 211; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, III, 211; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 465; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 115. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim

١٢٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ التَّيْمِيِّ، عَنْ جَعْفَرٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: {وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ} قَالَ: إِلَّا أَهْلَ رَحْمَتِهِ، فَإِنَّهُمْ لَا يَخْتَلِفُونَ؛ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ.

1264- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Ca'fer[162] > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Rabbin dileseydi bütün insanları bir tek ümmet yapardı. Onlarsa hâlâ anlaşmazlık içerisindedirler. Rabbinin rahmet ettikleri hariçtir. Zaten onları bunun için yaratmıştır"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Bunlar O'nun rahmetine erenlerdir. Zira bunlar, ihtilâfa, anlaşmazlığa düşmezler. Zaten bunun için yaratılmışlardır."[163]

١٢٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَمَّا لَعَنَ إِبْلِيسَ سَأَلَهُ النَّظِرَةَ، فَقَالَ: وَعِزَّتِكَ لَا أَخْرُجُ مِنْ صَدْرِ عَبْدِكَ حَتَّى يَخْرُجَ نَفْسُهُ، فَقَالَ اللَّهُ: وَعِزَّتِي لَا أَحْجُبُ تَوْبَتِي عَنْ عَبْدِي حَتَّى تَخْرُجَ نَفْسُهُ.

1265- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Kılâbe şöyle demiştir: Allah Teâlâ İblis'i lanetlediğinde İblis, O'ndan mühlet istedi ve "Senin azametine yemin olsun ki, ruhu çıkıncaya kadar kulunun göğsünden çıkmayacağım" dedi. Buna karşılık Allah Teâlâ ***"İzzetime yemin olsun ki ruhu çıkıncaya kadar kulumun tevbe etmesine engel olmayacağım"*** dedi.[164]

---

ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 356.

162 O, Ca'fer b. Hayyân es-Sa'dî Ebu'l-Eşheb el-Utâradî el-Basrî'dir. Künyesi ile meşhurdur. Altıncı tabakadan olup sikadır. İkrime'den hadis rivayet etmiştir. Utâridî'den ise İbnu't-Teymî rivayette bulunmuştur. Bk. *Takrîb*, I, 130.

163 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 357. İbn Kesîr hadisi Atâ b. Ebî Rebâh ve A'meş'ten nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 465.

164 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 275. Ahmed, Ebu'l-Ya'lâ ve Hâkim bu hadisi Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet etmişlerdir. Hâkim bu hadisin sahih olduğunu söylemiş ve Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 351.

١٢٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عُبَيْدٍ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: لِلاخْتِلَافِ خَلَقَهُمْ.

1266- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân > Amr b. Ubeyd isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Onları ihtilâf için yarattı."[165]

وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾

120. Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini (tatmin ve) teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz. Bunda sana gerçeğin bilgisi, mü'minlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir.

١٢٦٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ}، قَالَ: فِي هَذِهِ السُّورَةِ.

1267- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini (tatmin ve) teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz. Bunda sana gerçeğin bilgisi, mü'minlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu sûrede (gelmiştir)."[166]

١٢٦٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ}، قَالَ: فِي هَذِهِ السُّورَةِ.

---

165 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 146; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 196; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 211; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 115; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 365. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 356.

166 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 146. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 357.

1268- Abdürrezzâk > Ma'mer > A'meş > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini (tatmin ve) teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz. Bunda sana gerçeğin bilgisi, mü'minlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu sûrede (gelmiştir)."[167]

وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ ﴿١٢١﴾ وَانْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

121. İman etmeyenlere de ki: "Elinizden geleni yapın. Biz de yapacağız. 122. Bekleyin. Çünkü biz de beklemekteyiz." 123. Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Bütün işler O'na döndürülür. Öyleyse O'na ibadet et. O'na güvenip dayan. Rabbin yaptıklarınızdan asla habersiz değildir.

---

167 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 146; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 196; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, II, 212; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 116; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 465. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve Ebu'ş-Şeyh'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 356.

سُورَةُ يُوسُفَ

12. YÛSUF SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[168]

الر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.
1. Elif, Lâm, Râ. Bunlar apaçık Kitab'ın âyetleridir.

١٢٦٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ}، قَالَ: بَيَّنَ اللهُ تَعَالَى رُشْدَهُ وَهُدَاهُ.

1269- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Elif, Lâm, Râ. Bunlar apaçık Kitab'ın âyetleridir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, Kur'ân'ın doğruluğunu ve hidayet rehberi olduğunu açıkladı."[169]

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢﴾ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ

---

168 Besmele asıl nüshada bulunmamaktadır.

169 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 130; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 197; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 213. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 3.

لِمِنَ الْغَافِلِينَ ﴿٣﴾ إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَاأَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ ﴿٤﴾

2. Muhakkak biz onu anlayıp düşünesiniz diye Arapça bir Kur'ân olarak indirdik. 3. Biz sana bu Kur'ân'ı vahyetmekle en güzel kıssayı anlatacağız. Hâlbuki sen şüphesiz bundan önce haberdar olmayanlardandın. 4. Hani Yusuf, babasına şöyle demişti: "Babacığım! (Rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm."

١٢٧٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا، وَالشَّمْسَ، وَالْقَمَرَ}، قَالَ: الْكَوَاكِبُ إِخْوَتُهُ، وَالشَّمْسُ، وَالْقَمَرُ أَبَوَاهُ.

1270- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hani Yusuf, babasına şöyle demişti: Babacığım! (Rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Gezegenler kardeşlerini, güneş ve ay ise anne-babasını temsil etmektedir."[170]

١٢٧١ - قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: أَبُوهُ وَخَالَتُهُ.

1271- Ma'mer, bazı ilim ehlinin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Güneş ve ay, babası ve teyzesini temsil etmektedir."[171]

١٢٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي سِنَانٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادِ بْنِ الْهَادِ، قَالَ: كَانَ بَيْنَ رُؤْيَا يُوسُفَ، وَبَيْنَ تَعْبِيرِهَا أَرْبَعُونَ سَنَةً، وَذَلِكَ أَقْصَى مُنْتَهَى الرُّؤْيَا.

---

170 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 152; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 198; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 213. Kurtubî bu hadisi Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 137. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 4.

171 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 152; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 121. Begavî bu hadisi Süddî'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 214.

1272- Abdürrezzâk > İsrâil > Ebû Sinân[172] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Şeddâd b. el-Hâd[173] şöyle demiştir: "Yusuf *aleyhisselâm*'ın gördüğü rüya ile onun yorumlanması arasında kırk yıl vardır. Bu, rüyanın en fazla bitiş süresidir."[174]

١٢٧٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ، عَنْ سَلْمَانَ، قَالَ: كَانَ بَيْنَ رُؤْيَا يُوسُفَ، وَبَيْنَ تَعْبِيرِهَا أَرْبَعُونَ سَنَةً.

1273- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Babası (Teymî) > Ebû Osmân[175] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Selmân şöyle demiştir: "Yusuf *aleyhisselâm*'ın gördüğü rüya ile onun yorumlanması arasında kırk yıl vardır."[176]

قَالَ يَابُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَى إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٥﴾ وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَى آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَى أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦﴾

---

172 O, Dırâr b. Mürre el-Kûfî Ebû Sinân eş-Şeybânî'dir. Sikadır ve sağlamdır. 132 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 374.

173 O, Abdullah b. Şeddâd b. el-Hâd el-Leysî Ebu'l-Velîd el-Medenî'dir. Tâbiînin büyüklerindendir. Sikadır ve fakîhlerden kabul edilmektedir. Bk. *Takrîbu't-Tehzîb*, IV, 38.

174 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 68. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Taberî, Beyhakî ve Ebu'ş-Şeyh'in Abdullah b. Şeddâd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 38.

175 O, Abdurrahmân b. Mül Ebû Osmân el-Hindî'dir. Künyesi ile meşhurdur. Muhadramdır. Sika ve sağlam bir ravidir. 95 yılında vefat etmiştir. Bu tarihten sonra vefat ettiği ve 130 yıl yaşadığı ile ilgili rivayetler de vardır. Bk. *Takrîbu't-Tehzîb*, II, 499.

176 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 70. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, İbn Ebi'd-Dünyâ, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir, Beyhakî, Hâkim ve Ebu'ş-Şeyh'in Selmân el-Fârisî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 38. Begavî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu, müfessirlerin çoğunun zikrettiği bir şeydir." Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 215. Ahmed bu hadisi *ez-Zühd* adlı eserinde Hasan'dan rivayet etmiş ve müddetin seksen yıl olduğunu söylemiştir. Bk. Ahmed, *ez-Zühd*, s. 84.

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ لِلسَّائِلِينَ ﴿٧﴾ إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَى أَبِينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨﴾ اقْتُلُوا يُوسُفَ أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ ﴿٩﴾ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَأَلْقُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿١٠﴾

5. Dedi ki: "Oğulcuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık bir düşmanıdır." 6. Rabbin seni böylece beğenip seçecek, sana rüya yorumuna dair bilgi öğretecek, nimetini daha önce ataların İbrahim ve İshâk'a tamamladığı gibi, sana ve Ya'kûb oğullarına da tamamlayacaktır. Şüphesiz ki Rabbin her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. 7. And olsun ki Yusuf'un ve kardeşlerinin durumunda soranlar için nice âyetler (ibretler) vardır. 8. Hani onlar şöyle demişlerdi: "Doğrusu biz güçlü bir topluluk olduğumuz halde babamızın nezdinde Yusuf ile kardeşi bizden daha sevgilidir. Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanlışlık içindedir." 9. "Yusuf'u öldürün yahut onu bir yere atıverin. Babanız yalnız size yönelsin. Bundan sonra da sâlih bir topluluk olursunuz." 10. İçlerinden biri "Yusuf'u öldürmeyin. Eğer yapacaksanız onu kuyunun dibine bırakın da geçen kervanlardan biri onu alsın" dedi.

١٢٧٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ} قَالَ: كَانَ أَكْبَرَ إِخْوَتِهِ، وَكَانَ ابْنَ خَالَةِ يُوسُفَ فَنَهَاهُمْ عَنْ قَتْلِهِ.

1274- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İçlerinden biri 'Yusuf'u öldürmeyin. Eğer yapacaksanız onu kuyunun dibine bırakın da geçen kervanlardan biri onu alsın' dedi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Böyle diyen, Yusuf *aleyhisselâm*'ın

kardeşlerinin en büyüğü ve teyzesinin oğluydu[177]. Bundan dolayı onları Yusuf *aleyhisselâm*'ı öldürmekten sakındırdı."[178]

١٢٧٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْجَحْشِيِّ، قَالَ: لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَى امْرَأَةٍ[179]، وَلاَ تُخْبِرْ بِهَا حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصُّبْحَ، ثُمَّ انْفَتَلَ إِلَيْهِمْ، فَقَالَ: مَنْ رَأَى مِنْكُمْ رُؤْيَا صَالِحَةً فَلْيُحَدِّثْنَا بِهَا.

1275- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Abdurrahmân el-Cahşî[180] şöyle demiştir: "Güneş doğuncaya dek rüyanı eşine anlatma ve bildirme. Zira Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sabah namazını kıldıktan sonra ashâbına dönüp ***'Sizden kim sâlih bir rüya gördüyse onu bize anlatsın'*** buyururdu."[181]

١٢٧٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {غَيَابَةِ الْجُبِّ}، قَالَ: بِئْرٌ بِبَيْتِ الْمَقْدِسِ بِئْرٌ فِي بَعْضِ نَوَاحِيهَا[182].

1276- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"kuyunun dibine"*** ifadesi hakkında şöyle demiştir: "Bu, Beytü'l-Makdis'de bir kuyudur, Beytü'l-Makdis'in bölgelerinden birinde bir kuyudur."[183]

---

177 Begavî, teyzesinin oğlunun Rûbîl olduğunu söylemiştir. Bu, daha sonra Abdürrezzâk'ın (1330 no'lu) rivayetinde zikredilecektir.

178 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 156; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 200; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 217; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 470. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 8.

179 Türkiye nüshasında "امرأتك/imraetike" şeklinde geçmektedir.

180 O, Saîd b. Abdurrahmân el-Cahşî el-Hicâzî'dir. Beşinci tabakadan olup sıdk sahibidir. Bk. *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 300.

181 İbn Ebî Hâtim bu hadisi Süddî'den benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 198.

182 Taberî'de "أسفلها/esfelihâ" şeklinde geçmektedir.

183 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 156; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 200; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 219; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 480. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 8.

قَالُوا يَاأَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ ﴿١١﴾
أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿١٢﴾

11. "Babamız" dediler. "Sana ne oluyor da Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun? Hâlbuki biz elbette onun iyiliğini isteyenleriz. 12. Yarın onu bizimle beraber gönder de bol bol yesin, oynasın. Biz onu mutlaka koruruz."

١٢٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ}، قَالَ: نَسْمُرُ وَنَلْهُو.

1277- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yarın onu bizimle beraber (kıra) gönder de bol bol yesin, oynasın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Koşup eğlenelim ve muhabbet edelim."[184]

قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾ فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾ وَجَاءُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ ﴿١٦﴾ قَالُوا يَاأَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ وَجَاءُوا عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

13. "Onu alıp gitmeniz muhakkak ki beni tasaya düşürür. Siz kendisinden habersizken kurdun onu yemesinden korkarım" dedi. 14. "And olsun ki, biz güçlü bir topluluk iken onu kurt yerse, doğrusu biz zarara uğrayanlar oluruz" dediler. 15. Onu götürüp de kuyunun dibine atmaya ittifakla karar

---

184 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 159; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 401; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 470. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 9.

verdikleri zaman, biz Yusuf'a "And olsun ki sen onların bu işlerini onlar (işin) farkına varmadan, kendilerine haber vereceksin" diye vahyettik. 16. Akşam ağlaya ağlaya babalarına geldiler. 17. "Babamız! Biz yarış yapmak için gitmiş, Yusuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık. Onu kurt yemiş. Biz doğru söyleyenler olsak bile zaten sen bize inanmazsın" dediler. 18. Gömleğinin üstünde sahte bir kan ile geldiler. "Hayır, nefsiniz sizi aldatmış, böyle bir işe sürüklemiş. Artık bana düşen güzel bir sabırdır. Sizin şu söylediklerinize karşı yardımına sığınılacak Allah'tır" dedi.

١٢٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، {وَجَاءُوا عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ}، قَالَ: كَانَ دَمَ سَخْلَةٍ[185].

1278- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk b. Harb > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Gömleğinin üstünde sahte bir kan ile geldiler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, kuzu kanıydı."[186]

١٢٧٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ}، قَالَ: فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى يُوسُفَ، وَهُوَ فِي الْجُبِّ أَنْ سَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا صَنَعُوا بِهِ، وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ بِذَلِكَ الْوَحْيِ.

1279- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz Yusuf'a 'And olsun ki sen onların bu işlerini onlar (işin) farkına varmadan, kendilerine haber vereceksin' diye vahyettik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, Yusuf *aleyhisselâm*'a kuyudayken kardeşlerinin kendisine yaptıklarını onlara ileride haber vereceğini vahyetti. Ama onlar, bu vahiyden habersizdiler."[187]

---

185 Erkek veya dişi kuzu.

186 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 163; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 202; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 148. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 7.

187 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 576; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 202. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-

١٢٨٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجَاءُوا عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ}، قَالَ: كَانَ ذَلِكَ الدَّمُ كَاذِبًا لَمْ يَكُنْ دَمَ يُوسُفَ.

1280- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gömleğinin üstünde sahte bir kan ile geldiler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu kan, sahteydi ve Yusuf *aleyhisselâm*'ın kanı değildi."[188]

١٢٨١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ}، قَالَ: كَانَ أَكْبَرَ إِخْوَتِهِ، وَكَانَ ابْنَ خَالَةِ يُوسُفَ فَنَهَاهُمْ عَنْهُ.

1281- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İçlerinden biri 'Yusuf'u öldürmeyin. Eğer yapacaksanız onu kuyunun dibine bırakın da geçen kervanlardan biri onu alsın' dedi"***[189] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Böyle diyen, Yusuf *aleyhisselâm*'ın kardeşlerinin en büyüğü ve teyzesinin oğluydu. Bundan dolayı onları Yusuf *aleyhisselâm*'ı öldürmekten sakındırdı."[190]

١٢٨٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عَامِرٍ الشَّعْبِيِّ، قَالَ: كَانَ فِي قَمِيصِ يُوسُفَ ثَلَاثُ آيَاتٍ الشَّقُّ، وَالدَّمُ وَإِلْقَاؤُهُ[191] عَلَى وَجْهِهِ، يَعْنِي أَبَاهُ[192]، فَارْتَدَّ بَصِيرًا.

1282- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk b. Harb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Âmir eş-Şa'bî şöyle demiştir: Yusuf *aleyhisselâm*'ın, gömleğinde

---

Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 9.

188 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 164. Kurtubî bu hadisi Katâde'den nakledip şöyle demiştir: "Kan bir geyiğin kanıydı." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 149; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XII, 200.

189 Yusuf 12/10.

190 Bu hadis 1274 no'da aynı isnadla zikredilmiştir ve aralarında sadece bazı lafızlarında farklılık vardır.

191 Mısır nüshasında "ألقاه/elkâhu" şeklinde geçmektedir.

192 Mısır nüshasında silinmiştir.

üç özelliği vardı: Yırtılma, kan ve babasının yüzüne bırakılması. ***"Müjdeci gelince, gömleği onun yüzüne koyar koymaz (Ya'kûb) görür oldu."***[193]

١٢٨٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَصَبْرٌ جَمِيلٌ}، قَالَ: فِي غَيْرِ جَزَعٍ.

1283- Abdürrezzâk > Sevrî > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Artık bana düşen güzel bir sabırdır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sızlanıp feryat etmeden..."[194]

١٢٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ قَالَ: يُقَالُ: ثَلَاثٌ مِنَ الصَّبْرِ أَلَّا تُحَدِّثَ بِمَوْجِعِكَ، وَلَا بِمُصِيبَتِكَ، وَلَا تُزَكِّيَ نَفْسَكَ.

1284- Abdürrezzâk > Sevrî isnadıyla rivayet edildiğine göre, arkadaşlarından biri şöyle demiştir: "Sabrın üç türü olduğu söylenir: Sana acı veren şeyi dile getirmemen, başına gelen musibetten bahsetmemen ve kendini temize çıkarmaman."[195]

١٢٨٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ أَنَّ يَعْقُوبَ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ قَدْ سَقَطَ حَاجِبَاهُ، فَكَانَ يَرْفَعُهُمَا بِخِرْقَةٍ، فَقِيلَ لَهُ: مَا هَذَا؟، فَقَالَ: طُولُ الزَّمَانِ وَكَثْرَةُ الْأَحْزَانِ، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ يَا يَعْقُوبُ أَتَشْكُونِي؟ فَقَالَ: يَا رَبِّ خَطِيئَةٌ أَخْطَأْتُهَا فَاغْفِرْهَا لِي.

1285- Abdürrezzâk > Sevrî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Habîb b. Ebî Sâbit şöyle demiştir: Ya'kûb *aleyhisselâm*'ın iki kaşı düşmüştü ve kaşlarını bir bez parçasıyla yukarı kaldırıyordu. Kendisine "Bu nedir?"

---

193 Yusuf 12/96. Hadis için bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 165; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 202. Kurtubî bu hadisi Mâverdî'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 150.

194 Sevrî, *Tefsîr,* s. 138; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 166; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 204; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 441. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 10.

195 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 166. Ebû Hayyân bu hadisi Sevrî'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 289. İbn Kesîr de hadisi Abdürrezzâk > Sevrî tarîkiyle nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 471-472.

denilince “Zamanın uzunluğundan ve hüzünlerin çokluğundan böyle oldu” dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ***“Ey Ya‘kûb! Beni şikâyet mi ediyorsun?”*** deyince Ya‘kûb *aleyhisselâm* şöyle dedi: “Ey Rabbim! Ben bir hata yaptım, sen onu bana bağışla.”[196]

١٢٨٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْحُسَيْنِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ أُصِيبَ بِمُصِيبَةٍ، فَذَكَرَهَا وَاسْتَرْجَعَ كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُهُ حِينَ أُصِيبَ بِهَا أَوَّلَ مَا أُصِيبَ بِهَا فَاسْتَرْجَعَ.

1286- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > İsrâil > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi > Fâtıma bint Hüseyn[197] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***“Kimin başına bir musibet gelir de onu hatırlar ve istircâ ederse (‘Biz Allah’a aidiz ve O’na döneceğiz’ derse) ona başına gelen ilk musibetin sevabının bir misli yazılır.”***[198]

١٢٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْجَحْشِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: لِحَمْنَةَ بِنْتِ جَحْشٍ: قُولِي: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ، فَقَالَتْ: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ، قَالَ قُتِلَ أَخُوكِ عَبْدُ اللهِ بْنُ جَحْشٍ، قَالَتْ: يَرْحَمُهُ اللهُ، ثُمَّ قَالَ لَهَا قُولِي: إِنَّا لِلَّهِ، وَإِنَّا إِلَيْهِ

---

196 Ahmed, *ez-Zühd*, s. 84; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 166; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 237. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Habîb b. Ebî Sâbit'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 32.

197 O, Fâtıma bint Hüseyn b. Ali b. Ebî Tâlib el-Hâşimiyye'dir. Dördüncü tabakadan olup sikadır. Yüz yılından sonra vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 609.

198 İbn Mâce bu hadisi başka bir isnadla muttasıl olarak rivayet etmiştir. Bk. İbn Mâce, Cenâiz, 1600. Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Vekî‘ b. el-Cerrâh > Hişâm b. Ziyâd > Annesi tarîkiyle Fâtıma bint el-Hüseyn'in babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu. Ardından hadisi zikretti. Heysemî, *Zevâid*'de şöyle demiştir: Bu hadisin isnadı zayıftır. Çünkü bu isnadda Hişâm b. Ziyâd bulunmaktadır. Burada onun annesinden mi yoksa babasından mı rivayette bulunduğu konusunda ihtilâf edilmiştir. Annesinin ve babasının bir ravi olarak durumları hakkında bilgi yoktur yani maruf değillerdir. İmâm Ahmed'in de Hişâm b. Ziyâd'ı zayıf kabul ettiği rivayet edilmektedir. İbn Hibbân ise şöyle demiştir: “Sika ravilerden mevzû hadisler rivayet etmiştir.” Ayrıca bk. Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, I, 156; Süyûtî, *el-Fethu'l-Kadîr*, III, 163.

رَاجِعُونَ، فَقَالَتْ: ذَلِكَ، فَقَالَ: قُتِلَ حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، قَالَتْ: يَرْحَمُهُ اللهُ، ثُمَّ قَالَ لَهَا: قُولِي: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ، فَقَالَتْ: ذَلِكَ، فَقَالَ: قُتِلَ زَوْجُكِ مُصْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ، فَصَاحَتْ وَبَكَتْ، فَعَجِبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَالَ: إِنَّ الزَّوْجَ لَيَقَعُ مِنَ الْمَرْأَةِ مَوْقِعًا مَا يَقَعُهُ شَيْءٌ.

1287- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Cahşî şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hamne binti Cahş'a ***"'Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz' de"*** deyince Hamne "Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz" dedi. Ardından ***"Kardeşin Abdullah b. Cahş öldürüldü"*** deyince Hamne "Allah, ona rahmet etsin" dedi. Ardından Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ona ***"'Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz' de"*** deyince, o da onu söyledi. Ardından Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Hamza b. Abdülmuttalib öldürüldü"*** deyince Hamne "Allah, ona rahmet etsin" dedi. Ardından Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ona ***"'Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz' de"*** deyince o da onu söyledi. Ardından Allah Resûlü ***"Kocan Mus'ab b. Umeyr öldürüldü"*** deyince Hamne çığlık atıp ağladı. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Kadının yanında kocasının hiçbir şeyin sahip olmadığı bir yeri ve konumu vardır"*** dedi.[199]

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَهُ قَالَ يَا بُشْرَى هَذَا غُلَامٌ وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

19. Derken bir yolcu kafilesi gelip sucularını yolladılar. O da kovasını sarkıttı. "Müjde, bu bir çocuk" dedi. Onu bir ticaret malı gibi sakladılar. Allah ise ne yaptıklarını çok iyi bilendir.

١٢٨٨ - مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَهُ}، قَالَ: فَتَشَبَّثَ الْغُلَامُ بِالدَّلْوِ فَلَمَّا خَرَجَ، قَالَ: يَا بُشْرَى هَذَا غُلَامٌ، قَالَ قَتَادَةُ: بَشَّرَهُمْ وَارِدُهُمْ حِينَ وَجَدَ يُوسُفَ.

1288- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Derken bir yolcu kafilesi gelip sucularını yolladılar. O da***

199 İbn Hişâm, *Sîre*, III, 613; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve n-Nihâye*, IV, 46.

kovasını sarkıttı. 'Müjde, bu bir çocuk' dedi. Onu bir ticaret malı gibi sakladılar. Allah ise ne yaptıklarını çok iyi bilendir" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Köle kovayı tutup çekti. Kova çıkınca 'Müjde! İşte bir oğlan' dedi. Suculan, Yusuf *aleyhisselâm*'ı bulunca kervancıları müjdeledi."[200]

١٢٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً}، قَالَ: أَسَرُّوا بَيْعَهُ.

1289- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onu bir ticaret malı gibi sakladılar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onun satıldığını gizlediler."[201]

﴿وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٢٠﴾

20. Onu düşük bir fiyata, sayılı bir kaç dirheme sattılar. Bunların ona rağbetleri yoktu.

١٢٩٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ}، قَالَ: ظُلْمٌ، وَهُمُ السَّيَّارَةُ الَّذِينَ بَاعُوهُ بِعِشْرِينَ دِرْهَمًا، وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ.

1290- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onu düşük bir fiyata, sayılı bir kaç dirheme sattılar. Bunların ona rağbetleri yoktu"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Âyette geçen **'بَخْس/bahs'**) zulüm anlamındadır. Onlar, onu yirmi dinara satan kervan sahipleridir ve Yusuf *aleyhisselâm*'a az değer vermişlerdir."[202]

---

200 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 197; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 203; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 153. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 10.

201 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 169; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 204. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 11.

202 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 173; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 204. Begavî bu hadisi İbn Abbâs, İbn Mes'ûd ve Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 221; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 247; Ebû Nuaym, *el-Hilye*, VI, 52. Ebû Hayyân bu hadisi Katâde'den benzer şekilde nakletmiştir. Bk. Ebû

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾ وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾

21. Onu satın alan Mısırlı, eşine "Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur. Veya onu evlat ediniriz" dedi. İşte böylece (Mısır'da adaletle hükmetmesi) ve kendisine (rüyadaki) olayların yorumunu öğretmemiz için Yusuf'u o yere yerleştirdik. Allah, emrini yerine getirmeye kadirdir. Fakat insanların çoğu (bunu) bilmezler. 22. Tam ergenlik çağına varınca kendisine hüküm ve ilim verdik. İşte iyilik yapanları biz böyle mükâfatlandırırız. 23. Evinde bulunduğu kadın kendisinden murad almak istedi. Kapıları sımsıkı kapadı ve "Haydi gel" dedi. O ise "Allah'a sığınırım. Doğrusu o (kocanız) benim efendimdir. O bana iyi bakmış, iyi bir mevki vermiştir. Gerçekten zalimler kurtuluşa eremezler" dedi.

١٢٩١ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ} قَالَ: يَقُولُ بَعْضُهُمْ: هَلُمَّ لَكَ.

1291- Ma'mer, Katâde'nin ***"Haydi gel"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bazıları 'هَلُمَّ لَكَ/helümme leke (haydi gel)' diyor."[203]

Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 291. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 11; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 13.

203 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 179. İbn Kesîr bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 473. Bu hadis İbn Abbâs ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 12.

١٢٩٢ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، قَالَ قَتَادَةُ: قَالَ عِكْرِمَةُ: تَهَيَّأْتُ لَكَ.

1292- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: "'هَيْتَ لَكَ/***Heyte leke'*** ifadesi, 'Senin için hazırlandım' anlamındadır."[204]

١٢٩٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا} قَالَ: جَلَسَ مِنْهَا مَجْلِسَ الرَّجُلِ مِنَ امْرَأَتِهِ حَتَّى رَأَى صُورَةَ يَعْقُوبَ فِي الْجِدَارِ.

1293- Abdürrezzâk > Sevrî > A'meş > Ebû Vâil isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "Kurrâyı dinledim, onların okuyuşlarının birbirine yakın olduğunu gördüm. Dolayısıyla siz öğretildiğiniz gibi okuyun. Ayrılıktan ve güzel okumak için zorlamaktan sakının. O (هَيْتَ لَكَ/***heyte leke***) birinizin 'هَلُمَّ لَكَ/تَعَالَ/helümme leke/teâle (Haydi gel)' demesi gibidir."

Sonra Abdullah b. Mes'ûd, "هَيْتَ لَكَ/***heyte leke***" şeklinde okudu. Bunun üzerine ben, "Bazı insanlar, 'هِيتَ لَكَ/hîte leke' şeklinde okuyor" deyince "Onu öğretildiğim gibi okumak, bana daha hoş geliyor" dedi.[205]

---

204 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 180. İbn Kesîr bu hadisi Abdürrezzâk'tan aynı isnadla nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 474. Kurtubî şöyle demiştir: "Bu kırâatte 'he' ve 'te' harfi fethalı okunur. Bu, İbn Abbâs, İbn Cübeyr, Hasan, Mücâhid ve İkrime'nin kırâatidir." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 163.

205 Buhârî bu hadisi Kitâbu't-Tefsîr'de İbn Mes'ûd'dan rivayet etmiştir: O "هَيْتَ لَكَ" ifadesi hakkında şöyle demiştir: "Biz bu ibareyi öğrendiğimiz gibi okuyoruz." Hâfız, *el-Feth*'te Abdürrezzâk'ın rivayetini nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth,* VIII, 363-364; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 181; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 207. Hâfız, *el-Feth*'te şöyle demiştir: "İbn Mes'ûd'un kırâatine göre hemze olmadan, 'he' harfi dammel, kesralı ve fethalı okunur." Yine Hâfız aynı eserde, Abd b. Humeyd yoluyla Ebû Vâil'den hemzenin olduğunu ve aynı şekilde "he" harfinin damme ve fethalı okunduğunu rivayet etmiştir. İbn Kesîr bunu "he"nin fethası ve kesrası ile okumuş ve şöyle demiştir: "İbn Zekvân ile başını kesra ile sonunu fethalı okuduk." Cumhur her iki harfi fethalı okumuştur. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr,* II, 324; Abdulğanî el-Bennâ, *İthâfu Fudâlâi'l-Beşer*, s. 263; Hâfız, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 363. Nehhâs, bu ibare ile ilgili sekiz farklı kırâat olduğunu, bunların en üstününün ve isnad olarak en sahihinin İbn Mes'ûd'un kırâati olduğunu zikretmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 163.

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ
عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴿٢٤﴾

24. And olsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti. İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik). Şüphesiz o, ihlâslı kullarımızdandı.

١٢٩٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ ,عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا} قَالَ: جَلَسَ مِنْهَا مَجْلِسَ الرَّجُلِ مِنَ امْرَأَتِهِ حَتَّى رَأَى صُورَةَ يَعْقُوبَ فِي الْجِدَارِ.

1294- Abdürrezzâk > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"And olsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti. İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik). Şüphesiz o, ihlâslı kullarımızdandı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Adamın eşinin yanına oturması gibi kadının yanına oturunca duvarda Ya'kûb *aleyhisselâm*'ın suretini gördü."[206]

١٢٩٥ - قَالَ مَعْمَرٌ، قَالَ قَتَادَةُ: بَلْ رَأَى صُورَةَ يَعْقُوبَ فِي الْجِدَارِ، فَقَالَ: يَا يُوسُفُ أَتَعْمَلُ عَمَلَ الْفُجَّارِ، وَأَنْتَ مَكْتُوبٌ فِي الْأَنْبِيَاءِ؟ فَاسْتَحَى مِنْهُ.

1295- Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Duvarda Ya'kûb *aleyhisselâm*'ın suretini gördü. Ya'kûb *aleyhisselâm*, ona 'Ey Yusuf! Peygamberlerin içine adın yazıldığı halde fâcirlerin yaptığı işi mi yapacaksın?' deyince ondan utandı."[207]

---

206 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 188. Begavî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu, Saîd b. Cübeyr ve Hasan gibi birçok mütekaddimînin görüşüdür." Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 223. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Taberî'nin Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 13.

207 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 189. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 11.

١٢٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ أَبِي حُصَيْنٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ} قَالَ: يَعْقُوبُ ضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى صَدْرِهِ فَخَرَجَتْ شَهْوَةُ يُوسُفَ مِنْ أَنَامِلِهِ.

1296- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû Husayn isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr, ***"Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ya'kûb *aleyhisselâm* eliyle Yusuf *aleyhisselâm*'ın göğsüne vurunca Yusuf'un şehveti, parmak uçlarından çıkıp gitti."[208]

١٢٩٧ - عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ يَعْقُوبُ مَثَلٌ لَهُ.

1297- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "Ya'kûb *aleyhisselâm* ona temessül etti (göründü)."[209]

١٢٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: رَأَى يَعْقُوبَ عَاضًّا عَلَى يَدِهِ.

1298- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân > Yûnus[210] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan şöyle demiştir: "Ya'kûb *aleyhisselâm*'ı elini ısırmış halde gördü."[211]

---

208 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 104; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 225; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 249; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XVIII, 120; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 169; Ebû Nuaym, *el-Hilye*, IV, 1985; Hâkim, *Müstedrek*, II, 246; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 474. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Cübeyr, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in İkrime ve Saîd b. Cübeyr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 13.

209 Sevrî, *Tefsîr*, s. 141; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 104; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 207; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 249; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 474.

210 O, Yûnus b. Ubeyd b. Dînâr el-Abdî Ebû Ubeyd el-Basrî'dir. Sikadır, sağlamdır, verâ ve fazilet sahibidir. 137 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 385.

211 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 190. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 13.

١٢٩٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، قَالَ: شَهِدْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ وَهُوَ يُسْأَلُ عَنْ هَمِّ يُوسُفَ مَا بَلَغَ؟ قَالَ: حَلَّ الْهِمْيَانَ[212]، وَجَلَسَ مِنْهَا مَجْلِسَ الْخَاتِنِ فَنُودِيَ يَا ابْنَ يَعْقُوبَ أَتَزْنِي فَتَكُونَ كَالطَّائِرِ وَقَعَ رِيشُهُ، فَذَهَبَ يَطِيرُ فَلَا رِيشَ لَهُ؟

1299- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Osmân b. Ebî Süleymân[213] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Ebî Müleyke şöyle demiştir: İbn Abbâs'ı gördüm. Ona Yusuf *aleyhisselâm*'ın meylinin nereye ulaştığı soruldu. İbn Abbâs şöyle dedi: "Şalvarının bağını çözüp sünnetçi gibi kadının önüne oturdu. Bunun üzerine semadan 'Ey Ya'kûb'un oğlu! Zina mı edeceksin? Edersen tüyleri düştüğünden dolayı tüysüz uçup giden kuş gibi olursun' diye seslenildi."[214]

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ
مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

25. İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkasından boylu boyunca yırttı. Kapının yanında da efendisine rastgeldiler. Kadın "Eşine kötülük yapmak isteyenin cezası zindana atılmaktan yahut can yakıcı bir azaptan başka ne olabilir?" dedi.

١٣٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاسْتَبَقَا الْبَابَ} قَالَ: اسْتَبَقَ هُوَ وَالْمَرْأَةُ {وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ}.

1300- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkasından boylu boyunca yırttı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yusuf

---

212 Şalvar veya pantolon gibi elbiselerin bağı.

213 O, Osmân b. Ebî Süleymân b. Cübeyr b. Mut'im el-Kuraşî'dir. Altıncı tabakadan olup sikadır. Mekke kadılığı yapmıştır. Bk. *Takrîb*, II, 9.

214 Sevrî, *Tefsîr*, s. 140; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 190; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 208. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Hâkim, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 13.

aleyhisselâm ve kadın koştular. Kadın, Yusuf *aleyhisselâm*'ın gömleğini arkadan yırttı."[215]

قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٦﴾

26. "Benden murad almak isteyen O'dur" dedi. Kadının yakınlarından bir şahit şöyle şahitlik etti: "Eğer gömleği önden yırtıldıysa kadın doğru söylemiştir. Bu ise yalancılardandır.

١٣٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا} قَالَ: رَجُلٌ حَكِيمٌ مِنْ أَهْلِهَا.

1301- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kadının yakınlarından bir şahit..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kadının ailesinden bilge bir adam..."[216]

١٣٠٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ {وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا} قَالَ: مَنْ ذُو لِحْيَةٍ.

1302- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Kadının yakınlarından bir şahit..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sakallı biri..."[217]

---

215 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 192; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 209; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 226; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 475. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 14.

216 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 195; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 210; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 475. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 15. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Hasan, Katâde, Dahhâk ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 173.

217 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 195; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 210; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 173; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 475. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, İbn Merdûye, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini

وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾

27. "Yok eğer gömleği arkadan yırtıldıysa, kadın yalan söylemiştir. Bu ise doğru söyleyenlerdendir" dedi. 28. Kocası, gömleğinin arkasından yırtılmış olduğunu görünce (kadına) "Şüphesiz ki bu, sizin hilelerindenizdir. Doğrusu siz kadınların hilesi büyüktür" dedi. 29. Yusuf sen bundan vazgeç. (Ey kadın!) Sen de günahının bağışlanmasını dile! Çünkü sen gerçekten günahkârlardan oldun. 30. Şehirde bir kısım kadınlar "Aziz'in karısı delikanlısından murad almak istiyormuş. Sevgisi yüreğinin zarını delip girmiş. Biz onu gerçekten apaçık bir şaşkınlık içinde görüyoruz" dediler.

١٣٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا}، قَالَ: اسْتَبْطَنَهَا حُبُّهَا إِيَّاهُ.

1303- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sevgisi yüreğinin zarını delip girmiş"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ona olan aşkını içinde tuttu."[218]

---

belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 15. Sevrî de hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 141.

218 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 199; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 211; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 475; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 476. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve Ebu'ş-Şeyh'in Mücâhid ve İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 16.

١٣٠٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {امْرَأَةُ الْعَزِيزِ} قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّهُ كَانَ يَلِي عَمَلًا مِنْ أَعْمَالِ الْمَلِكِ.

1304- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Aziz'in karısı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bize ulaştığına göre, bu Aziz, kralın görevlerinden birini üstlenmişti."[219]

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾

31. (Aziz'in hanımı)o kadınların gizliden gizliye kendisini kınadıklarını işitince kendilerine haber gönderdi. Onlara rahatça yaslanacakları bir yer hazırladı. Onların her birine de birer bıçak verdi ve (Yusuf'a) "Çık karşılarına" dedi. Kadınlar onu görünce onun gerçekten büyük bir güzelliğe sahip birisi olduğunu anladılar. (Şaşkınlıklarından) ellerini kestiler ve dediler ki: "Allah'ı tenzih ederiz. Bu bir beşer değildir. Bu ancak çok şerefli bir melektir."

١٣٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {مُتَّكَأً} قَالَ: طَعَامًا.

1305- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "**مُتَّكَأً/müttekeen**" ifadesi hakkında şöyle demiştir: "(Onlara) yemek (hazırladı)."[220]

---

219 Sevrî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 141; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 108; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 223; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 173; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 475; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 15.

220 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 203; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 212; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 228; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 179; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 476. Sevrî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 141; Mücâhid, *Tefsîr,* I, 314.

١٣٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ}، قَالَ: كُنَّ[221] يَحْزُزْنَ أَيْدِيَهُنَّ، وَلاَ يَشْعُرْنَ بِذَلِكَ.

1306- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ellerini kestiler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kendileri farkına varmadan ellerini çizik çizik kesmeye başladılar."[222]

١٣٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، {قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ} قَالَ: قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ حَتَّى أَلْقَيْنَهَا.

1307- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Ellerini kestiler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ellerini kesip attılar."[223]

١٣٠٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ} قَالَ: قُلْنَ مَلَكٌ مِنَ الْمَلاَئِكَةِ.

1308- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu ancak çok şerefli bir melektir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kadınlar, 'Meleklerden bir melektir' dediler."[224]

---

221 Türkiye nüshasında "جعلن/cealne" şeklinde geçmektedir.

222 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 206; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 229. İbn Ebî Hâtim bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 213. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 7.

223 Sevrî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 315; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 207; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 476; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 180. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 16.

224 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 209; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 213; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 229. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 17.

قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٣﴾ فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتَّى حِينٍ ﴿٣٥﴾

32. Kadın dedi ki: "Kendisi dolayısı ile beni ayıpladığınız işte budur. Evet, and olsun ben ondan murad almak istedim. Fakat o kendisini korudu. Şayet kendisine emredeceğimi yapmazsa, and olsun, zindana atılacak ve elbette zillete uğrayanlardan olacaktır." 33. Dedi ki: "Rabbim! Ben zindanı bu kadınların beni kendisine çağırageldikleri şeye tercih ederim. Eğer sen bunların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan onlara meyleder ve cahillerden olurum." 34. Bunun üzerine Rabbi onun duasını kabul etti. O, kadınların tuzaklarını üzerinden savdı. Çünkü O, hakkıyla işitendir, bilendir. 35. Sonra bütün delilleri gördükleri halde yine de onu bir süreye kadar zindana atmak onlar tarafından uygun görüldü.

١٣٠٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ} قَالَ: الْآيَاتُ حَزُّهُنَّ أَيْدِيَهُنَّ وَقَدُّ الْقَمِيصِ.

1309- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sonra bütün delilleri gördükleri halde yine de onu bir süreye kadar zindana atmak onlar tarafından uygun görüldü"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kesin deliller, kadınların ellerini doğraması ve gömleğin yırtılmasıdır."[225]

---

225 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 212. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 18; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 307; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 124; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 230; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 477.

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرَانِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْزًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِّئْنَا بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٦﴾ قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ذَلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٧﴾ وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ لَنَا أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾ يَاصَاحِبَيِ السِّجْنِ أَأَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٣٩﴾ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءً سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾ يَاصَاحِبَيِ السِّجْنِ أَمَّا أَحَدُكُمَا فَيَسْقِي رَبَّهُ خَمْرًا وَأَمَّا الْآخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ قُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ ﴿٤١﴾ وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنْسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾

36. Onunla birlikte zindana iki de delikanlı girdi. Bunlardan biri "Ben rüyamda şarap sıktığımı gördüm" dedi. Öbürü ise "Ben de başımın üstünde kuşların yemekte olduğu bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bize bunun yorumunu bildir. Çünkü biz seni iyilik edenlerden görüyoruz" dedi. 37. Dedi ki: "Size yedirilecek yemek gelmeden önce onun yorumunu mutlaka size haber vereceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiği ilimlerdendir. Gerçekten ben Allah'a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir kavmin dinini terk ettim." 38. "Atalarım İbrahim, İshâk ve Ya'kûb'un dinine uydum. Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız yapabileceğimiz bir iş değildir. Bu hem bize hem insanlara Allah'ın lütuf ve keremindendir. Fakat insanların çoğu şükretmezler." 39. "Ey zindan arkadaşlarım! Çeşitli tanrılar mı daha iyi, yoksa gücüne karşı durulamaz olan bir tek

Allah mı?" 40. "Sizin Onu bırakıp da taptıklarınız kendinizin ve babalarınızın adlandırdığı birtakım isimlerden başkası değildir. Allah bunlara dair hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah'ındır. O, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler." 41. "Ey zindan arkadaşlarım! Biriniz efendisine şarap sunacak, diğeri ise asılacak ve kuşlar başından yiyecektir. İşte hakkında sorduğunuz iş olup bitmiştir." 42. Bu ikisinden kurtulacağını bildiği kimseye "Beni efendinin yanında an" dedi. Fakat şeytan ona kendisini efendisinin yanında anmasını unutturdu. Bu yüzden (Yusuf) daha nice yıllar zindanda kaldı.

١٣١٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ}، قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: لَوْ لَمْ يَسْتَعِنْ يُوسُفُ عَلَى رَبِّهِ مَا لَبِثَ فِي السِّجْنِ كُلَّ مَا لَبِثَ.

1310- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"Beni efendinin yanında an"** âyeti hakkında şöyle demiştir: Bize ulaştığına göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Yusuf aleyhisselâm, Rabbine karşı müstağnî (ihtiyacı yokmuş gibi) davranmasaydı orada kaldığı zamanın tümünü hapiste geçirmezdi (daha erken çıkardı)."***[226]

١٣١١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ}، قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّهُ لَبِثَ فِي السِّجْنِ سَبْعَ سِنِينَ.

1311- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu yüzden (Yusuf) daha nice yıllar zindanda kaldı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bize bildirildiğine göre, hapiste yedi yıl kaldı."[227]

---

226 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 233. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Ebû Hureyre'den merfû olarak rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 217; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 28.

227 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 224; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 219. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-

١٣١٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ عِمْرَانَ أَبِي الْهُذَيْلِ الصَّنْعَانِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ وَهْبَ بْنَ مُنَبِّهٍ، يَقُولُ: أَصَابَ أَيُّوبَ الْبَلَاءُ سَبْعَ سِنِينَ، وَلَبِثَ يُوسُفُ فِي السِّجْنِ سَبْعَ سِنِينَ، وَعُذِّبَ بُخْتَنَصَّرَ يَجُولُ فِي السِّبَاعِ سَبْعَ سِنِينَ.

1312- Abdürrezzâk > İmrân b. Hüzeyl es-San'ânî[228] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Vehb b. Münebbih şöyle demiştir: "Eyyûb *aleyhisselâm*, musibeti (hastalığı) yedi yıl çekti. Yusuf *aleyhisselâm* hapiste yedi yıl kaldı. Yırtıcı hayvana dönüştürülerek ve onların içinde bırakılarak Buhtunnasr'a yedi yıl işkence edildi."[229]

١٣١٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرٍو، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ: قَالَ: رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَقَدْ عَجِبْتُ مِنْ يُوسُفَ، وَصَبْرِهِ، وَكَرَمِهِ فَاللهُ يَغْفِرُ لَهُ حِينَ سُئِلَ عَنِ الْبَقَرَاتِ الْعِجَافِ السِّمَانِ، وَلَوْ كُنْتُ مَكَانَهُ مَا أَخْبَرْتُهُمْ حَتَّى أَشْتَرِطَ[230] عَلَيْهِمْ أَنْ يُخْرِجُونِي، وَلَقَدْ عَجِبْتُ مِنْ يُوسُفَ وَصَبْرِهِ وَكَرَمِهِ، وَاللهُ يَغْفِرُ لَهُ حِينَ أَتَاهُ الرَّسُولُ، وَلَوْ كُنْتُ مَكَانَهُ لَبَادَرْتُهُمُ الْبَابَ، وَلَكِنَّهُ أَرَادَ أَنْ يَكُونَ لَهُ الْعُذْرُ وَلَوْلَا أَنَّهُ قَالَ الْكَلِمَةَ الَّتِي قَالَ مَا لَبِثَ فِي السِّجْنِ طُولَ مَا لَبِثَ.

1313- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Ben Yusuf'un sabır ve keremine şaşıyorum. Allah onu affetsin! Ona zayıf ve semiz ineklerin hadisesi sorulduğunda eğer***

Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 20. Begavî şöyle demiştir: "Müfessirlerin çoğu, âyette geçen 'بِضْعَ سِنِينَ' ifadesinin 'yedi yıl' anlamında olduğu görüşündedir." Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 233.

228 O, İmrân b. Abdirrahmân b. Mersed Ebû Hüzeyl'dir. Vehb b. Münebbih ve Ziyâd b. Feyrûz'dan hadis dinlemiştir. İbn Maîn şöyle demiştir: "İmrân Ebû Hüzeyl, sikadır." Bk. *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 301.

229 Ahmed b. Hanbel, *Zühd*, s. 42; Sevrî, *Tefsîr*, s. 142; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 224; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 233; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 479. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Ahmed, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Vehb'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 21.

230 Türkiye nüshasında "أشراط/eşrât" olarak geçmektedir.

ben onun yerinde olsaydım, beni hapishaneden çıkarmaları şartını ileri sürmeden onları bırakmazdım. Yine ben Yusuf'un sabır ve keremine şaşıyorum. Allah onu affetsin! Elçi ona geldiğinde eğer ben onun yerinde olsaydım, kapıya onların yanına koşardım. Ancak Yusuf aleyhisselâm, özür dilenmesini (suçsuz olduğunun ortaya çıkmasını) istemiştir. Söylediği o sözü söylememiş olsaydı hapiste o kadar uzun müddet kalmazdı."[231]

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ يَاأَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ ﴿٤٣﴾ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالِمِينَ ﴿٤٤﴾

43. Hükümdar dedi ki: "Ben (rüyada) yedi zayıf ineğin yediği yedi semiz inek gördüm. Ayrıca yedi yeşil başak ve diğerlerini de kuru gördüm. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumunu biliyorsanız şu benim rüyamı açıklayın."
44. Dediler ki: "(Bunlar) karmakarışık rüyalardır. Biz böyle karışık rüyaların yorumunu bilenler değiliz."

١٣١٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ}، قَالَ: أَخْلَاطُ أَحْلَامٍ {وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالِمِينَ}.

1314- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"(Bunlar) karmakarışık rüyalardır. Biz böyle karışık rüyaların yorumunu bilenler değiliz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar karışık rüyalardır."[232]

---

231 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 235. İbn Kesîr bu hadisi nakledip şöyle demiştir: "Bu hadis Hasan ve Katâde'den mürsel olarak rivayet edilmiştir." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 479. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 22. Ahmed b. Hanbel bu hadisi Hasan'dan mürsel olarak rivayet etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Zühd*, s. 80.

232 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 226; İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Kur'ân*, s. 217; İbn Manzûr, *el-Lisân*, IV, 2590; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 234; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 480; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 200.

وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾

45. O ikisinden kurtulmuş olan uzun bir süre sonra (Yusuf'un) tavsiyesini hatırladı ve dedi ki: "Ben size bunun yorumunu haber veririm, hemen beni (zindana) gönderin."

١٣١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي رَزِينٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، {وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ}، قَالَ: بَعْدَ حِينٍ.

1315- Abdürrezzâk > Sevrî > Âsım > Ebû Rezîn isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Bir süre sonra"*** ifadesi hakkında şöyle demiştir: "Bir zaman sonra."[233]

١٣١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ}، قَالَ: بَعْدَ نِسْيَانِهِ، قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: بَعْدَ حِينَ.

1316- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bir süre sonra"*** ifadesi hakkında şöyle demiştir: "Unuttuktan sonra." [234] Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir vakit sonra."[235]

يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ

233 Sevrî, *Tefsîr,* s. 143; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 227; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 220. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 41.

234 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 229; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 220. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 22. Bu hadis İbn Abbâs, İkrime ve Dahhâk'tan da rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 201.

235 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 228. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Hasan'a isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 22. Bu hadis Ebû Rezîn'in ondan rivayetinde olduğu gibi İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir.

فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ
شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تُحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأْتِي
مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿٤٩﴾

46. (Zindana varıp) "Yusuf, ey doğru sözlü kişi, bize söyler misin; yedi semiz ineği yiyen yedi zayıf inek ile yedi yeşil başak ve diğerleri kuru olan (yedi başak) ne demektir? Ümit ederim ki, insanlara (isabetli yorumunla) dönerim de belki onlar da doğruyu öğrenirler." 47. Dedi ki: "Yedi yıl âdetiniz üzere ekin. Yiyeceğiniz az bir miktarın dışındaki tüm biçtiklerinizi başağında bırakın. 48. Sonra bunun ardından, saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, o yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek yedi kıtlık yılı gelecektir. 49. Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki insanlar onda yağmura kavuşturulacak ve onda (zeytin gibi sıkılması mümkün olan ürünleri) sıkacaklar."

١٣١٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ}، قَالَ: أَمَّا السِّمَانُ فَسِنُونَ فِيهَا خِصْبٌ، وَأَمَّا السَّبْعُ الْعِجَافِ فَسِنُونَ مُجْدِبَةٌ لَا تُنْبِتُ شَيْئًا. وَأَمَّا قَوْلُهُ تَعَالَى: {يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا}، فَيَقُولُ: يَأْكُلْنَ مَا كُنْتُمْ اتَّخَذْتُمْ[236] فِيهِنَّ مِنَ الْقُوَّةِ إِلاَّ قَلِيلاً مِمَّا كُنْتُمْ تُحْصِنُونَ، قَالَ قَتَادَةُ: فَزَادَهُ اللّٰهُ عِلْمَ سَنَةٍ لَمْ يَسْأَلُوهُ عَنْهَا، فَقَالَ: {ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ}، قَالَ: يَعْصِرُونَ الْأَعْنَابَ وَالثِّمَارَ.

1317- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"(Zindana varıp) 'Yusuf, ey doğru sözlü kişi, bize söyler misin; yedi semiz ineği yiyen yedi zayıf inek ile yedi yeşil başak ve diğerleri kuru olan (yedi başak) ne demektir? Ümit ederim ki, insanlara (isabetli yorumunla) dönerim de belki onlar da doğruyu öğrenirler'"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yedi semiz inek, bolluğun olduğu yıllar demektir.

236 Türkiye nüshasında silinmiştir.

Yedi zayıf inek ise hiçbir şey bitirmeyen kıtlığın olduğu yıllar demektir. Yüce Allah'ın ***'Sonra bunun ardından, saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, o yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek yedi kıtlık yılı gelecektir'*** âyeti şunu söylüyor: O yıllar, biriktirip depoladığınız az bir kısmı hariç onlardan elde ettiğiniz gıdayı yer bitirir. Allah, onların sormadığı bir yılla ilgili fazladan bilgi verince Yusuf *aleyhisselâm*, ***'Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki insanlar onda yağmura kavuşturulacak ve onda (zeytin gibi sıkılması mümkün olan ürünleri) sıkacaklar'*** dedi. O yıl üzümleri ve meyveleri sıkacaklar."[237]

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴿٥٠﴾ قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ إِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ أَنَا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٥١﴾

50. Hükümdar dedi ki: "Onu bana getirin." Bunun üzerine elçi yanına gelince "Efendine dön de 'O ellerini kesen kadınlara ne oldu?' diye sor. Şüphe yok ki benim Rabbim onların hilelerini çok iyi bilendir" dedi. 51. "Yusuf'tan murad almak istediğiniz zaman haliniz ne idi?" dedi. Kadınlar "Hâşâ. Allah için biz onun hiçbir kötülüğünü bilmiyoruz" dediler. Aziz'in karısı da şöyle dedi: "Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben onun nefsinden murad almak istemiştim. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir."

---

237 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 230; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 221. Kurtubî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 203-205. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 22.

١٣١٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ}، قَالَ: تَبَيَّنَ الْحَقُّ.

1318- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şimdi gerçek ortaya çıktı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hakikat şimdi açıkça göründü, açığa çıktı."[238]

ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ ﴿٥٢﴾

52. (Yusuf dedi ki): "Bu, Aziz'in yokluğunda ona hainlik etmediğimi ve Allah'ın hainlerin hilesini başarıya ulaştırmayacağını (herkesin) bilmesi içindir."

١٣١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ} قَالَ: هُوَ قَوْلُ يُوسُفَ، قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ الْمَلِكَ حِينَ قَالَ هَذَا، قَالَ: اذْكُرْ هَمَّكَ، قَالَ: {وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ}.

1319- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu, Aziz'in yokluğunda ona hainlik etmediğimi ve Allah'ın hainlerin hilesini başarıya ulaştırmayacağını (herkesin) bilmesi içindir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu sözler Yusuf *aleyhisselâm*'a aittir. Yusuf *aleyhisselâm* bunu söyleyince kral, 'Ben senin derdini hatırlıyorum' dedi."[239]

وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٣﴾ وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي فَلَمَّا

---

238 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 237; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 222. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 23.

239 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 238; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 223. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 24. Bu hadis Enes, İbn Abbâs ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 143; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 236; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 24.

كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ ﴿٥٤﴾ قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ ﴿٥٥﴾ وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٧﴾ وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٨﴾

53. "Bununla beraber ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis şüphesiz var gücüyle kötülüğü emreder. Rabbimin rahmet edip esirgediği müstesna. Çünkü Rabbim günahları bağışlayandır, merhamet edendir." 54. Hükümdar "Onu bana getirin. Onu kendime en yakınlardan kılayım" dedi. Onunla konuşunca da şöyle dedi: "Sen bugün bizim nezdimizde önemli bir mevki sahibisin, eminsin." 55. Dedi ki: "Beni ülkenin hazineleri üzerine tayin et. Çünkü ben iyice koruyanım, bilenim." 56. İşte böylece o yerde Yusuf'a iktidar verdik. O, orada dilediği yerde konaklardı. Rahmetimizi dilediğimize veririz. İyi hareket edenlerin de yaptıklarını boşa çıkarmayız. 57. İman edip takvaya devam edenler için ahiret mükâfatı ise elbet daha hayırlıdır. 58. Yusuf'un kardeşleri gelip onun huzuruna girdiler. O kendilerini tanıdığı halde onlar onu tanımadılar.

١٣٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ} قَالَ: لَا يَعْرِفُونَهُ.

1320- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yusuf'un kardeşleri gelip onun huzuruna girdiler. O kendilerini tanıdığı halde onlar onu tanımadılar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onu bilmiyorlar, tanımıyorlardı."[240]

---

240 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 7; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 225. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 25.

وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٥٩﴾ فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾ قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ ﴿٦١﴾ وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾ فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَى أَبِيهِمْ قَالُوا يَاأَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا أَخَانَا نَكْتَلْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٦٣﴾ قَالَ هَلْ آمَنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمِنْتُكُمْ عَلَى أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَاأَبَانَا مَا نَبْغِي هَذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ ذَلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إِلَّا أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٦٦﴾

59. Yüklerini hazırlayınca (ihtiyaç duydukları şeyi onlara verince) dedi ki: "Bana baba bir kardeşinizi de getirin. Görüyorsunuz ki ben ölçeği tam veriyorum ve ben misafirperverlerin en iyisiyim. 60. Eğer onu bana getirmezseniz artık benim yanımda size verilecek bir ölçek (erzak) yoktur, bana hiç yaklaşmayın." 61. "Ne yapıp edip onu babasından almaya çalışacağız. Herhalde yaparız" dediler. 62. Yusuf memurlarına: Bedellerini (satın aldıkları buğdayın bedelini) yüklerinin içine koyun. Belki ailelerine dönünce bunun farkına varırlar da yine geri dönerler" demişti. 63. Babalarına döndüklerinde dediler ki: "Babamız, artık bize ölçek ile azık verilmeyecek. Kardeşimizi (Bünyamin'i) bizimle beraber gönder de (onun sayesinde) ölçüp alalım. Biz onu mutlaka koruyacağız." 64. Dedi ki: "Daha önceden kardeşi (Yusuf) hakkında size ne kadar güvendi isem bunun hakkında da ancak o kadar güvenebilirim değil mi? Allah en hayırlı koruyucudur.

O, merhametlilerin en merhametlisidir." 65. Zahire yüklerini açtıkları zaman bedellerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. "Babamız, daha ne istiyoruz? İşte bu götürdüğümüz bedellerimiz de bize geri verilmiş. Ailemize erzak getiririz. Kardeşimizi koruruz. Bir deve yükü daha zahire alırız. Bu zaten az bir ölçektir" dediler. 66. "Etrafınız kuşatılmadıkça onu kesin olarak bana getireceğinize dair Allah'tan sağlam bir taahhüt vermediğiniz sürece onu sizinle beraber asla göndermem" dedi. Artık ona kesin teminatlarını verince o da "Allah söylediklerimize vekildir" dedi.

١٣٢١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ} قَالَ: إِلَّا أَنْ تُغْلَبُوا حَتَّى لَا تُطِيقُوا ذَلِكَ.

1321- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Etrafınız kuşatılmadıkça..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ele geçirilip çaresiz kalmanız dışında..."[241]

وَقَالَ يَابَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾

67. "Oğullarım! Hepiniz bir kapıdan girmeyin. Ayrı ayrı kapılardan girin. Bununla beraber Allah'tan size gelecek hiçbir şeyi sizden geri çeviremem. Hüküm ancak Allah'ındır. Ben yalnız O'na güvenip dayandım. Tevekkül edenler de yalnız O'na güvenip dayanmalıdırlar" dedi.

241 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 12; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 227; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 243. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 26.

١٣٢٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ}، قَالَ: كَانُوا قَدْ أُوتُوا صُورَةً، وَجَمَالًا فَخَشِيَ عَلَيْهِمْ أَنْفُسَ النَّاسِ.

1322- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Oğullarım! Hepiniz bir kapıdan girmeyin. Ayrı ayrı kapılardan girin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kendilerine güzel bir şekil ve güzellik verilmişti. Bundan dolayı insanların nefislerinin onlara kötülük yapmasından çekindi."[242]

وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾ وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾

68. Babalarının kendilerine emrettiği şekilde girdiler. Fakat bu, Allah'tan gelecek hiçbir şeyi önleyemezdi. Sadece Ya'kûb'un içindeki bir dileği olup o da bunu açığa çıkardı. Şüphesiz ki o kendisine öğrettiğimiz için bir ilim sahibi idi. Fakat insanların çoğu bilmezler. 69. Yusuf'un huzuruna girdiklerinde o kardeşini (öz kardeşi Bünyamin'i) yanına aldı. "Ben senin kardeşinim. Onların sana yapmış olduklarına artık üzülme" dedi. 70. Onların yüklerini hazırla(t)dığında su kabını kardeşinin yükü arasına koydu. Sonra bir münadi Ey kafile! Siz gerçekten hırsızlık yaptınız!" diye bağırdı.

---

242 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 13; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 227. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 26. Mücâhid bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Mücâhid, *Tefsîr*, I, 318; Sevrî, *Tefsîr,* s. 144. Bu hadis İbn Abbâs, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Dahhâk ve Süddî'den de rivayet edilmiştir. Bk. Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, III, 243; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 484.

١٣٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {جَعَلَ السِّقَايَةَ}، قَالَ: مِشْرَبَةُ الْمَلِكِ إِنَاءٌ، قَالَ: وَصُوَاعُ الْمَلِكِ إِنَاءُ الْمَلِكِ الَّذِي يَشْرَبُ فِيهِ.

1323- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onların yüklerini hazırla(t)dığında su kabını kardeşinin yükü arasına koydu"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'السِّقَايَة/es-Sikâye,' hükümdarın su tası, su kabıdır. 'صُوَاع الْمَلِك/Suvâu'l-melik,' hükümdarın su içtiği kaptır."[243]

قَالُوا وَأَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾

71. (Ya'kûb'un oğulları) onlara dönerek "Ne kaybettiniz, (ne arıyorsunuz)?" dediler. 72. "Hükümdarın su kabını kaybettik. Onu getirene bir deve yükü var" dediler. (İçlerinden biri) "Ben de buna kefilim" dedi.

١٣٢٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ} قَالَ: حَمِيلٌ.

1324- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ben de buna kefilim"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ben ona garantör, vekil, kefilim."[244]

قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ ﴿٧٤﴾ قَالُوا جَزَاؤُهُ مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ

---

243 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 19; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 229. İbn Kuteybe bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Kur'ân*, s. 219; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 229. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 226; Mücâhid, *Tefsîr*, I, 318; Sevrî, *Tefsîr*, s. 144.

244 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 20; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 230. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin Mücâhid, Saîd b. Cübeyr ve Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 27; Sevrî, *Tefsîr*, s. 145; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 229.

كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾

73. "Allah'a and olsun ki sizin de bildiğiniz gibi biz bu yere fesat çıkarmak için gelmedik. Hırsız kimseler de değiliz" dediler. 74. "Eğer yalancılar iseniz cezası nedir?" dediler. 75. "Bunun cezası yükünde (çalınmış mal) bulunan kimsenin kendisinin karşılık olarak alınmasıdır. Biz zalimleri böylece cezalandırırız" dediler. 76. Bunun üzerine kardeşinin yükünden önce onların yüklerini araştırmaya başladı. Sonra kabı kardeşinin yükü arasından çıkardı. İşte biz Yusuf'un lehine böyle takdirde bulunduk. Yoksa o hükümdarın kanununa göre kardeşini alıkoyabilecek değildi. Bu ancak Allah'ın dilemesi ile oldu. Biz dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır.

١٣٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ}، قَالَ: كَانَ كُلَّمَا فَتَحَ مَتَاعَ رَجُلٍ اسْتَغْفَرَ تَائِبًا مِمَّا صَنَعَ حَتَّى أَتَى مَتَاعَ الْغُلَامِ، فَقَالَ: مَا أَظُنُّ هَذَا أَخَذَ شَيْئًا، قَالُوا: بَلَى فَاسْتَبْرِهْ.

1325- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bunun üzerine kardeşinin yükünden önce onların yüklerini araştırmaya başladı. Sonra kabı kardeşinin yükü arasından çıkardı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Her birinin eşyasını açarken Yusuf *aleyhisselâm*, yaptığına tevbe ve istiğfar ediyordu. Nihayet çocuğun eşyasına gelince 'Bunun bir şey aldığını zannetmem' dedi. Onlar da 'Evet, onu da ara' dediler."[245]

---

245 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 23; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 230; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 246; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 235. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 27.

١٣٢٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، قَالَ: أَخْبَرُوهُ بِمَا يُحْكَمُ بِهِ فِي بِلَادِهِمْ أَنَّهُ مَنْ سَرَقَ أُخِذَ عَبْدًا، فَقَالُوا: {جَزَاؤُهُ مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ}، وَأَمَّا قَوْلُهُ: {مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ}، قَالَ: كَانَ حُكْمُ الْمَلِكِ أَنَّ مَنْ سَرَقَ ضَاعَفَ عَلَيْهِ الْغُرْمَ.

1326- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî şöyle demiştir: "Bana naklettiklerine göre, onların (Yusuf *aleyhisselâm*'ın kardeşlerinin) ülkesinde hırsızlık yapanın köle olarak alıkonulmasına hükmediliyordu. Bundan dolayı ***'Bunun cezası yükünde (çalınmış mal) bulunan kimsenin kendisinin karşılık olarak alınmasıdır. Biz zalimleri böylece cezalandırırız'*** dediler. ***'Yoksa o hükümdarın kanununa göre kardeşini alıkoyabilecek değildi. Bu ancak Allah'ın dilemesi ile oldu'*** âyetine gelince; hükümdarın hükmü, hırsızlık yapana iki katı ceza kesilmesiydi."[246]

١٣٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ} قَالَ: لَمْ يَكُنْ ذَلِكَ فِي دِينِ الْمَلِكِ أَن[247] مَنْ سَرَقَ أُخِذَ عَبْدًا. {قَالُوا جَزَاؤُهُ مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ}، قَالَ: كَانُوا أَخْبَرُوهُ بِمَا يُحْكَمُ فِي بِلَادِهِمْ أَنَّهُ مَنْ سَرَقَ ضُعِّفَ عَلَيْهِ الْغُرْمُ وَلَمْ يُؤْخَذْ عَبْدًا.

1327- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yoksa o hükümdarın kanununa göre kardeşini alıkoyabilecek değildi. Bu ancak Allah'ın dilemesi ile oldu"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hırsızlık yapanın köle edinilmesi, kralın kanununda yoktu. Yusuf *aleyhisselâm*'ın kardeşleri, ***'Bunun cezası yükünde (çalınmış mal) bulunan kimsenin kendisinin karşılık olarak alınmasıdır. Biz zalimleri böylece cezalandırırız'*** dediler. Mısırlılar, ülkelerinde hırsızlık yapana iki kat ceza kesilmesine ve onun köle yapılmamasına hükmedildiğini ona bildirmişlerdi."[248]

---

246 Taberî bu hadisi rivayet etmiş ancak Kelbî'yi zikretmemiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 25. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Kelbî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 27.

247 Türkiye nüshasında "أن يأخذ/en ye'huze" şeklinde geçmektedir.

248 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 12; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 231. Süyûtî hadisi

قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴿٧٧﴾

77. *"Eğer o çaldıysa daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı" dediler. O vakit Yusuf bu sözleri içinde gizledi ve bunu onlara açıklamayıp dedi ki: "Sizin durumunuz daha da kötüdür. Allah sizin söylemekte olduğunuzun mahiyetini en iyi bilendir."*

١٣٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى {فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ} قَالَ: ذُكِرَ لَنَا أَنَّهُ كَانَ سَرَقَ حِينَمَا كَانَ لِجَدِّهِ أَبِي أُمِّهِ فَعَيَّرُوهُ بِذَلِكَ {فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ، قَالَ أَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ} أَسَرَّ هَذَا الْقَوْلَ.

1328- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Eğer o çaldıysa daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Bize bildirildiğine göre, Yusuf *aleyhisselâm*, annesinin babası olan dedesine ait bir putu çalmış, bundan dolayı onu ayıplamışlardı. Ardından içinden şöyle demişti: ***"O vakit Yusuf bu sözleri içinde gizledi ve bunu onlara açıklamayıp dedi ki: Sizin durumunuz daha da kötüdür. Allah sizin söylemekte olduğunuzun mahiyetini en iyi bilendir."***[249]

١٣٢٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ فَحَدَّثَ حَدِيثًا، فَتَعَجَّبَ رَجُلٌ، فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ فَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: بِئْسَ مَا قُلْتَ اللَّهُ الْعَلِيمُ وَهُوَ فَوْقَ كُلِّ عَالِمٍ.

---

ed-Dürrü'l-Mensûr'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 27. Sevrî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 145.

249 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 29; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 231. Begavî bu hadisi Saîd b. Cübeyr ve Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 247; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 486. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan benzer şekilde rivayet ettiklerini belirtmiştir.

1329- Abdürrezzâk > Sevrî > Abdüla'lâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: Biz, İbn Abbâs'ın yanındayken İbn Abbâs bir konuyu anlatınca bir adam hayrete düşerek "Allah'a hamd olsun, ***'Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır'*"** dedi. Bunun üzerine İbn Abbâs, "Söylediğin şey ne kadar kötüdür. Her şeyi bilen ve her bilgi sahibinin üstünde olan Allah'tır" dedi.[250]

قَالُوا يَاأَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ إِنَّا إِذًا لَظَالِمُونَ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا اسْتَيْأَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٠﴾

78. "Ey Aziz! Onun çok ihtiyar bir babası var. Bunun için onun yerine birimizi alıkoy. Biz seni gerçekten iyilik edenlerden görüyoruz" dediler. 79. "Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını yakalamaktan Allah'a sığınırız, o takdirde biz gerçekten zalimler oluruz" dedi. 80. Artık ondan ümitlerini kesince fısıldaşarak bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: "Babanızın sizden Allah adına teminat almış olduğunu, daha önce de Yusuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmez misiniz? Artık ya babam bana izin verinceye yahut Allah benim için hükmedinceye kadar kesinlikle bu yerden ayrılmam. O hükmedicilerin en hayırlısıdır."

250 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 27; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 231; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 485; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 238. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Taberî, İbn Ebî Hâtim, Beyhakî, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Saîd b. Cübeyr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 28.

١٣٣٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَبِيرُهُمْ} قَالَ: هُوَ رُوبِيلُ الَّذِي أَشَارَ عَلَيْهِمْ أَلَّا يَقْتُلُوا.

1330- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Büyükleri dedi ki"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, onlara Yusuf *aleyhisselâm*'ı öldürmemelerini tavsiye eden Rûbîl[251]'dir."[252]

ارْجِعُوا إِلَى أَبِيكُمْ فَقُولُوا يَاأَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ ﴿٨١﴾

81. "Siz babanıza dönün ve 'Ey babamız! Gerçek şu ki, oğlun (Bünyamin) hırsızlık etti (hırsızlık ithamıyla tutuklandı). Biz ancak bildiğimize göre şahitlik ediyoruz. Biz gaybın bekçileri de değiliz' deyin."

١٣٣١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ} قَالَ: يَقُولُ: مَا كُنَّا نَظُنُّ أَنَّ ابْنَكَ يَسْرِقُ.

1331- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz gaybın bekçileri de değiliz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, 'Oğlunun hırsızlık yaptığını zannetmiyoruz' anlamındadır."[253]

---

251 Aklî anlamda değerlendirildiğinde onların en akıllısının Yehûda olduğu rivayet edilmektedir.

252 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 34; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 233; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 249; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 241; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 487. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 29. Taberî şöyle demiştir: "Bu bağlamda yapılan rivayetlere Rûbîl'in onların en büyüğü olduğu konusunda icmâ vardır. Ancak Rûbîl onların yaş olarak en büyüğüdür. Araplarda 'Falanca kavmin en büyüğü şudur' denildiğinde bu şu anlamlara gelmektedir: Kavme reislik yapması, yaş olarak büyük olması ve akıl bakımından kabilenin önde geleni olması."

253 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 37; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 234. Begavî bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, II, 487. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, XIII, 37.

وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٨٢﴾ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾ وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَاأَسَفَا عَلَى يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾

82. "İçinde bulunduğumuz şehre, beraber geldiğimiz kafileye de sor. Biz gerçekten doğru söyleyenleriz." 83. "Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp bir işe sürüklemiş. Artık (bana düşen) güzel bir sabırdır. Allah'ın hep birlikte onları bana kavuşturacağını ümit ederim. Her şeyi bilen, biricik hüküm sahibi olan şüphesiz ki O'dur" dedi. 84. Onlardan yüz çevirdi, "Vah Yusuf'uma vah!" diye sızlandı ve kederini içine gömmesi yüzünden gözlerine boz geldi.

١٣٣٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَا أَسَفَى عَلَى يُوسُفَ} قَالَ: يَا حَسْرَتَا[254] عَلَى يُوسُفَ.

1332- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "يَا اَسفَى عَلَى يُوسُفَ/**Yâ esefâ alâ yûsufe**" ifadesi hakkında şöyle demiştir: "(Bunun anlamı şudur:) Vah Yusuf'uma vah."[255]

---

254 Türkiye nüshasında "يا حزنا/yâ hazenâ" şeklinde geçmektedir.

255 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 39. İbn Ebî Hâtim bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis Dahhâk ve Katâde'den aynı şekilde rivayet edilmiştir." Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 235. Kurtubî hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 248. Begavî hadisi "يا حزنا/yâ hazenâ" lafzıyla rivayet etmiş ancak rivayeti kimseye nispet etmemiştir." Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 251. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 29.

١٣٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ سُفْيَانَ بْنِ زِيَادٍ الْعُصْفُرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: لَمْ يُعْطَ أَحَدٌ غَيْرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ الِاسْتِرْجَاعَ، أَلَا تَسْمَعُونَ إِلَى قَوْلِ يَعْقُوبَ {يَا أَسَفَى عَلَى يُوسُفَ}.

1333- Abdürrezzâk > Sevrî > Süfyân b. Ziyâd el-Usfurî[256] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: "İstircâ (bir musibete maruz kalınınca 'İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn (Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz' demek) bu ümmetin dışında hiç kimseye verilmemiştir. Ya'kûb *aleyhisselâm*'ın 'Vah! Yusuf'a vah!' dediğini duymaz mısınız?"[257]

١٣٣٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَهُوَ كَظِيمٌ} قَالَ: كَظِيمٌ عَلَى الْحُزْنِ فَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا.

1334- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kederini içine gömmesi yüzünden"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, üzüntüsünü içine atan, kimseye bir şey söylemeyen kişidir."[258]

قَالُوا تَاللَّهِ تَفْتَأُ تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتَّى تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ ﴿٨٥﴾

85. Dediler ki: "Hâlâ Yusuf'u anıp duruyorsun. Allah'a and olsun ki sonunda ya kederinden hastalanıp eriyeceksin veya ölüp gidenlerden olacaksın."

---

256 O, Süfyân b. Ziyâd'dır. Ona İbn Dînâr el-Usfurî Ebu'l-Verkâ el-Ahmerî veya el-Esedî el-Kûfî de denilmektedir. Altıncı tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 311.

257 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 39; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 235. Kurtubî bu hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 248. İbn Kesîr hadisi Abdürrezzâk'tan bu isnadla nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 487. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Saîd b. Cübeyr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 30.

258 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 40; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 236; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 251. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Mübârek, Abdürrezzâk, Taberî, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 30.

١٣٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَاللَّهِ تَفْتَأُ تَذْكُرُ يُوسُفَ} قَالَ: لَا تَزَالُ تَذْكُرُ يُوسُفَ {حَتَّى تَكُونَ حَرَضًا} قَالَ: حَتَّى تَكُونَ هَرِمًا {أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ} قَالَ: مِنَ الْمَيِّتِينَ.

1335- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Dediler ki: Hâlâ Yusuf'u anıp duruyorsun. Allah'a and olsun ki sonunda ya kederinden hastalanıp eriyeceksin veya ölüp gidenlerden olacaksın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sen hâlâ Yusuf'u anmaya devam ediyorsun. Sonunda kötü olacaksın. İyice yaşlanacaksın veya öleceksin."[259]

﴿قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾﴾

86. "Ben keder ve üzüntümü ancak Allah'a açarım. Ben, Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum" dedi.

١٣٣٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ مُسْلِمِ بْنِ يَسَارٍ رَفَعَهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ بَثَّ فَلَمْ يُبْصِرْ، ثُمَّ قَرَأَ {إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي، وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ}.

1336- Abdürrezzâk > Sevrî > Abdurrahmân b. Ziyâd[260] > Müslim b. Yesâr[261] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Kim derdini yayarsa sabretmemiş olur"*** dedi ve ardından **"'Ben**

---

259 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 41; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 236; Sevrî, *Tefsîr,* s. 461; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 250. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 31.

260 O, Abdurrahman b. Ziyâd b. En'um el-Ifrîkî'dir. Yedinci tabakadan olup hafızası zayıftır. 156 yılında vefat etmiştir. Bu tarihten sonra vefat ettiği de söylenmektedir. Buhârî, Ebû Davud, Tirmizî ve İbn Mâce ondan hadis rivayet etmişlerdir. Bk. *Takrîb*, II, 247.

261 O, Müslim b. Yesâr el-Mısrî Ebû Osmân et-Tanbezî'dir. Ensâr'ın azadlı kölesidir. Dördüncü tabakadan olup makbüldür. Buhârî, Ebû Davud, Tirmizî ve İbn Mâce ondan hadis rivayet etmişlerdir. Bk. *Takrîb*, II, 247.

keder ve üzüntümü ancak Allah'a açarım. Ben, Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum' dedi" âyetini okudu.[262]

يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ
اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٧﴾

87. "Oğullarım gidin, Yusuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allah'ın rahmetinden de ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."

١٣٣٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ}، قَالَ: مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ.

1337- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah'ın rahmetinden de ümit kesmeyin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin."[263]

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ
مُزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ ﴿٨٨﴾
قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ ﴿٨٩﴾ قَالُوا
أَإِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ
يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾ قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ آثَرَكَ
اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ ﴿٩١﴾ قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ

---

262 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 48; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 137. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Taberî'nin Müslim b. Yesâr'dan; İbn Adî ve Beyhakî'nin ise İbn Ömer'den merfû olarak rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 31.

263 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 49; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 237. Kurtubî bu hadisi Katâde ve Dahhâk'tan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 252. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 33.

لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٩٢﴾ اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَأَلْقُوهُ عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾

88. Bunun üzerine huzuruna girdiklerinde dediler ki: "Ey Aziz! Bizi ve ailemizi kıtlık bastı ve biz değersiz bir sermaye ile geldik. Bize yine tam ölçek ver ve ayrıca bize tasadduk et. Çünkü Allah sadaka verenleri mükâfatlandırır." 89. "Siz cahiller iken Yusuf'a ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?" dedi. 90. "Yoksa sen, gerçekten Yusuf musun?" dediler. O da "Ben Yusuf'um. Bu da kardeşimdir. Allah bize lütfetti. Çünkü kim korkar ve sabrederse şüphesiz Allah iyilik edenlerin mükâfatlarını boşa çıkarmaz" dedi. 91. "Allah'a yemin ederiz ki Allah seni gerçekten bizden üstün kılmıştır. Gerçekten biz hataya düşmüşüz" dediler. 92. Dedi ki: "Bugün başınıza bir şey kakılmayacaktır. Allah size mağfiret etsin. O, merhamet edenlerin en merhametlisidir." 93. "Şu gömleğimi götürün de babamın yüzüne sürün. Hemen görmeye başlayacaktır. Bütün ailenizi de alıp bana getirin." 94. Kafile ayrılınca babaları "Bana bunak demeyecekseniz inanın ki Yusuf'un kokusunu alıyorum" dedi.

١٣٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَوْلَا أَنْ تُفَنِّدُونِ}، قَالَ: لَوْلَا أَنْ تُسَفِّهُونِ تُهَرِّمُونِ.

1338- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bana bunak demeyecekseniz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Beni aptal ve iyice kocamış görmezseniz."[264]

264 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 60. Sevrî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 146; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 490.

١٣٣٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِبِضَاعَةٍ مُزْجَاةٍ} قَالَ: يَسِيرَةٌ.

1339- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Değersiz bir sermaye ile geldik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Az ve önemsiz bir sermaye getirdik."[265]

١٣٤٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ ,عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، وَسُئِلَ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجَاةٍ}، قَالَ: رَثَّةُ الْمَتَاعِ خَلَقُ الْحَبْلِ، وَالْغِرَارَةِ وَالشَّيْءِ.

1340- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Osmân b. Ebî Süleymân isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Ebî Müleyke şöyle demiştir: İbn Abbâs'ı dinledim. Kendisine ***"Değersiz bir sermaye ile geldik"*** âyeti sorulunca şöyle dedi: "Burada kastedilen değersiz mal, eski ip ve çul gibi şeylerdir."[266]

قَالُوا تَاللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ﴿٩٥﴾ فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقَاهُ عَلَى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا يَاأَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ ﴿٩٧﴾ قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾ فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَاأَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي

---

265 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 51; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 238; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 361; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 33.

266 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 50; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 238; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 254; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 253; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 488. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 37.

مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿١٠٠﴾

95. "Allah'a yemin ederiz ki sen hâlâ eski şaşkınlığındasın" dediler. 96. Müjdeci gelince gömleğini yüzüne sürmesi ile birlikte derhal görmeye başladı ve "Ben size sizin bilmediğiniz şeyleri Allah tarafından muhakkak biliyorum dememiş miydim?" dedi. 97. "Ey babamız! Günahlarımızın bağışlanmasını dile. Biz, gerçekten günah işleyenler olduk" dediler. 98. "Sizin için ileride Rabbimden mağfiret dileyeceğim. O, gerçekten mağfiret edendir, Rahîm'dir" dedi. 99. Sonra onlar Yusuf'un huzuruna girdiklerinde o, babasını ve annesini bağrına bastı, kucakladı ve "Allah'ın iradesi ile hepiniz emin olarak Mısır'a girin" dedi. 100. Babasını ve annesini tahtın(ın) üzerine çıkartıp oturttu. Hepsi onun için secde ettiler. O zaman Yusuf dedi ki: "Babacığım, işte bu, önceleri gördüğüm rüyanın te'vilidir. Rabbim onu doğru çıkardı. Bana da iyilikte bulundu. Çünkü beni zindandan çıkardı ve şeytan, kardeşlerimle aramı bozmuşken sizi çölden getirdi. Şüphesiz Rabbim dilediği şeyi lütfedicidir. O, hakkıyla bilen, tam hikmet sahibi olandır."

١٣٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ}، قَالَ: عَلَى السَّرِيرِ {وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا} قَالَ: كَانَ تَحِيَّةُ النَّاسِ يَوْمَئِذٍ أَنْ يَسْجُدَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ.

1341- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "'عَلَى الْعَرْشِ/***Ale'l-arşi'*** tahtın, yöneticinin koltuğunun üzerine demektir. "وَخَرُّوا لَهُ سُجَّداً/***Ve harrû lehû sücceden (Hepsi onun için secde ettiler.)*** O günkü insanların selâmlaşması, birbirlerine secde eder gibi eğilmeleriydi."[267]

---

267 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 67; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 243; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 264. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve İbn Ebî

رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿١٠١﴾ ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾ وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾

101. "Rabbim! Sen bana mülk verdin ve bana sözlerin te'vilinden öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahirette de benim velimsin. Benim canımı Müslüman olarak al ve beni sâlihlere kat." 102. İşte bu sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Yoksa onlar hile yaparak işlerini kararlaştırdıkları zaman sen yanlarında değildin. 103. Sen ne kadar hırs göstersen de insanların çoğu iman etmezler. 104. Hâlbuki sen, buna karşı onlardan hiçbir ücret de istemiyorsun. O, âlemlere ancak bir öğüttür. 105. Göklerde ve yerde nice âyetler vardır ki onlar bunlardan yüz çevirerek üzerlerinden geçer giderler. 106. Onların çoğu şirk koşmaksızın (bir türlü) Allah'a iman etmezler.

١٣٤٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ} قَالَ: لَا يُسْأَلُ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ مَنْ رَبُّكَ؟، إِلَّا قَالَ: اللَّهُ وَهُوَ يُشْرِكُ فِي ذَلِكَ.

1342- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onların çoğu şirk koşmaksızın (bir türlü) Allah'a iman etmezler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Müşriklerin her birine 'Rabbin kim?' diye sorduğunda mutlaka Allah'a şirk koştuğu hâlde 'Allah' der."[268]

Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 37. Sevrî de hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 147.

268 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 78. İbn Ebî Hâtim bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 246. Ebû Hayyân hadisi İkrime, Mücâhid

١٣٤٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي سِنَانٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي الْهُذَيْلِ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، يَقُولُ: {وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ}، قَالَ: لَمَّا خَرَجَتِ الْعِيرُ[269] هَاجَتْ رِيحٌ، فَجَاءَتْ يَعْقُوبَ بِرِيحِ قَمِيصِ يُوسُفَ، فَقَالَ: {إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ تُفَنِّدُونِ}، يَقُولُ: تُسَفِّهُونِ، قَالَ: فَوَجَدَ رِيحَهُ مِنْ مَسِيرَةِ ثَمَانِيَةِ أَيَّامٍ.

1343- Abdürrezzâk > İsrâil > Ebû Sinân > Abdullah b. Ebi'l-Hüzeyl[270] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: ***"Kafile (Mısır'dan) ayrılınca..."***[271] Kafile yola çıkınca şiddetli bir rüzgâr esti ve Ya'kûb *aleyhisselâm*'a Yusuf *aleyhisselâm*'ın gömleğinin kokusunu getirdi. ***"Babaları 'Bana bunak demeyecekseniz inanın ki Yusuf'un kokusunu alıyorum' dedi."*** Bana ahmak ve bunak demezseniz. Ya'kûb *aleyhisselâm*, Yusuf *aleyhisselâm*'ın kokusunu sekiz günlük mesafeden duymuştur.[272]

أَفَأَمِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾

107. Yoksa Allah tarafından kendilerini kuşatacak bir azabın gelmeyeceğinden veya onlar farkında olmadan kıyametin ansızın gelip çatmayacağından emin mi oldular?

---

ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 351. Kurtubî hadisi Hasan, Mücâhid ve Âmir eş-Şa'bî'den nakletmiş ve şöyle demiştir: "Bu, müfessirlerin çoğunun görüşüdür." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 272. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Atâ'dan nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 40.

269 Mısır nüshasında silinmiştir.

270 O, Abdullah b. Ebi'l-Hüzeyl el-Kûfî Ebu'l-Mugîre'dir. İkinci tabakadan olup sikadır. Irak'ta vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 358.

271 Yusuf 12/94.

272 Sevrî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 147; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 58; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 241. Begavî bu hadisi nakletmiş ancak "sekiz gün" lafzını zikretmemiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, III, 457; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 489. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Ahmed, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve Ebu'ş-Şeyh'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 35.

١٣٤٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ} قَالَ: غَاشِيَةٌ وَقِيعَةٌ تَغْشَاهُمْ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ.

1344- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kendilerini kuşatacak bir azabın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın azabından kendilerini kaplayacak bir olayın."[273]

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾ حَتَّى إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ نَشَاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١١٠﴾

108. De ki: "İşte bu benim yolumdur. Ben Allah'a çağırıyorum, ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz. Allah'ı tenzih ederim. Ben müşriklerden değilim." 109. Senden önce de şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik. Kendilerinden öncekilerin nasıl bir akıbete uğradıklarını görmeleri için hiç yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Ahiret yurdu sakınanlar için elbette daha hayırlıdır. Siz hâlâ akıllanmayacak mısınız? 110. Nihayet o peygamberler ümitlerini kesecek hale gelip yalanlandıklarını düşündükleri sırada, onlara yardımımız geldi de böylece dilediğimiz kimseler kurtuluşa erdirildi. Azabımız ise, suçlular topluluğundan geri çevrilemez.

273 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 79; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 361; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 273. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 40.

١٣٤٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَتَّى إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ} قَالَ: مِمَّنْ كَذَّبَهُمْ مِنْ قَوْمِهِمْ أَنْ يُصَدِّقُوهُمْ، وَظَنَّتِ الرُّسُلُ أَنَّ مَنْ آمَنَ بِهِمْ مِنْ قَوْمِهِمْ قَدْ [274]كَذَّبُوهُمْ جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ عِنْدَ ذَلِكَ.

1345- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Nihayet o peygamberler ümitlerini kesecek hale gelip yalanlandıklarını düşündükleri sırada, onlara yardımımız geldi de böylece dilediğimiz kimseler kurtuluşa erdirildi. Azabımız ise, suçlular topluluğundan geri çevrilemez"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Peygamberler, kavimlerinden kendilerini yalanlayan kimselerin iman etmesinden ümit kesip kendilerine inananların da kendilerini yalanladıklarını zannettiklerinde tam o zaman Allah'ın yardımı gelir."[275]

١٣٤٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ شُبْرُمَةَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي تَمِيمُ بْنُ حَذْلَمٍ، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى ابْنِ مَسْعُودٍ الْقُرْآنَ فَلَمْ يَأْخُذْ عَلَيَّ إِلَّا حَرْفَيْنِ، قَالَ: قَرَأْتُ {وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ} مُشَدَّدَةً، فَقَالَ: {كُلٌّ آتُوهُ} مُخَفَّفَةً، وَقَرَأْتُ عَلَيْهِ {حَتَّى إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا} مُشَدَّدَةً، فَقَالَ: {كُذِبُوا} مُخَفَّفَةً.

1346- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > İbn Şübrüme isnadıyla rivayet edildiğine göre, Temîm b. Hazlem[276] şöyle demiştir: Abdullah b. Mes'ûd'a Kur'ân okudum. Beni sadece iki harfte eleştirdi.

Ben, 'كلٌّ أَتَوْهُ داخِرين/***küllün etevhü dâhirîne'*** şeklinde okuyunca o 'كلٌّ آتُوهُ داخِرين/***küllün âtûhü dâhirîne (Hepsi Allah'a boyunları bükülmüş olarak gelirler)'***[277] dedi. Ben, 'وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا/***ve zannû ennehüm kad küzzibû (onlar yalanlandıklarını düşündüklerinde)'*** şeklinde okuduğum

274 Altı çizili ibare Mısır nüshasında silinmiştir.
275 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 88. Sevrî bu hadisi benzer şekilde İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 148. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 41.
276 O, Temîm b. Hazlem ed-Dabbî Ebû Seleme el-Kûfî'dir. İkinci tabakadan olup sikadır. 100 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 113.
277 Neml 27/87.

zaman o ‘وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا/***ve zannû ennehüm kad küzibû (onlar kendilerine yalan söylendiğini düşündüklerinde)’*** dedi.”[278]

١٣٤٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: كُنْتُ مَعَ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ فَمَرَّ بِرَجُلٍ فَقَرَأَ عَلَى قَوْمٍ سُورَةَ يُوسُفَ فَاشْتَهَى عِمْرَانُ قِرَاءَتَهُ فَجَلَسَ فَلَمَّا فَرَغَ سَأَلَهُمْ[279] فَقَالَ عِمْرَانُ: إِنَّا لِلَّهِ، وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ فَأَخَذَ[280] بِيَدِي وَقَالَ[281]: اذْهَبْ بِنَا فَإِنِّي[282] سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: اقْرَءُوا الْقُرْآنَ وَسَلُوا[283] اللَّهَ بِهِ، فَإِنَّهُ[284] سَيَأْتِي أَقْوَامٌ[285] يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ يَسْأَلُونَ بِهِ النَّاسَ.

1347- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: İmrân b. Husayn’la birlikteydim. Bir topluluğa Yusuf sûresini okuyan bir adama rastladı. Okuyuşunu çok beğenince oturdu. Adam okumayı bitirince onlardan bir şeyler istedi. Bunun üzerine İmrân b. Husayn, “Biz Allah’a aidiz ve O’na döneceğiz” dedi. Ardından da elimi tutup şöyle dedi: Bizi götür. Zira ben, Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’i şöyle buyururken dinledim: ***“Kur’ân okuyun ve onun vasıtasıyla Allah’tan isteyin. Zira öyle topluluklar gelecek ki Kur’ân okuyup onunla insanlardan isteyecekler.”***[286]

---

278 Sevrî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 149; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XIII, 85. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Taberî, İbnu’l-Münzir, Taberânî ve Ebu’ş-Şeyh’in Temîm b. Hazlem > Abdullah b. Mes‘ûd tarîkiyle rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, IV, 41. Hâfız, *el-Feth*’te şöyle demiştir: “Âişe, sakin okuyuşun olmadığını yani Abdullah b. Mes‘ûd’un rivayette geçen kırâatinin doğru olmadığını zikretmiştir. Onun zikrettiğine göre burada zamir peygamberler için değildir. Kûfe imamlarından, Âsım, Yahyâ b. Vessâb, A‘meş, Hamza ve Kisâî bu ibareyi sakin olarak okumuşlardır. Hicâz âlimlerinden Ebû Ca‘fer b. el-Ka‘kâ‘da bu kırâati onaylamıştır. Bu, İbn Mes‘ûd, Hasan el-Basrî, Muhammed b. Ka‘b el-Kurazî vdğ. imamların kırâatidir.” Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 267.

279 Mısır nüshasında “سأله/seelehû” şeklinde geçmektedir.

280 Türkiye nüshasında “وأخذ/ve ehaze” şeklinde geçmektedir.

281 Türkiye nüshasında “فقال/fekâle” şeklinde geçmektedir.

282 Mısır nüshasında silinmiştir.

283 Mısır nüshasında “فسلوا/feselû” şeklinde geçmektedir.

284 Türkiye nüshasında “فإني/feinî” şeklinde geçmektedir.

285 Mısır nüshasında “قوما/kavmen” şeklinde geçmektedir.

286 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 432-433; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Kebîr*’de ve

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

111. And olsun ki onların kıssalarında akıl sahipleri için bir ibret vardır. O (Kur'ân), uydurulan bir söz değildir. Fakat kendisinden önce olanları doğrulayıcı, gerekli her şeyin açıklayıcısı, iman eden bir topluluk için de hidayet ve rahmettir.

Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*'da bu hadisi İmrân b. Husayn'dan rivayet etmişlerdir. Bk. Süyûtî, *Fethu'l-Kebîr*, I, 218.

سُورَةُ الرَّعْدِ

13. RA‘D SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[287]

المر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ وَالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ اللهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا[288] ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Elif, Lâm, Mîm, Râ. Bunlar Kitab'ın âyetleridir. Sana Rabbinden indirilen haktır. Fakat insanların çoğu inanmazlar. 2. Allah O'dur ki, gökleri gördüğünüz şekilde direksiz yükseltmiştir. Sonra Arş üzerine istivâ etmiştir. Güneşi de ayı da emrine boyun eğdirmiştir. Her biri belirli bir süreye kadar akıp gider. O, her işi yerli yerince düzenler. Âyetleri uzun uzadıya açıklar ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanasınız.

---

287 Besmele asıl nüshada mevcut değildir.
288 Mısır nüshasında silinmiştir.

١٣٤٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا}، قَالَا: رَفَعَهَا بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا، قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَفَعَ السَّمَاءَ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا، يَقُولُ: لَهَا. عَمَدٌ وَلَكِنْ لَا تَرَوْنَهَا يَعْنِي الْأَعْمَادَ.

1348- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan ve Katâde, ***"Allah O'dur ki, gökleri gördüğünüz şekilde direksiz yükseltmiştir"*** âyeti hakkında şöyle demişlerdir: "Göğü sizin görebileceğiniz direkler olmaksızın yükseltti."

Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Göğü sizin görebileceğiniz direkler olmaksızın yükseltti." Yani "Onun direkleri vardır fakat siz göremezsiniz, diyor.[289]

وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَفِي الْأَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾

3. Yeri döşeyen, onda sabit dağlar ve ırmaklar yaratan ve orada bütün meyvelerden çifter çifter yaratan O'dur. Geceyi gündüze O bürüyor. Muhakkak bunlarda iyi düşünenler için âyetler vardır. 4. Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekinler ve çatallı ve çatalsız hurmalıklar vardır ki hepsi bir su ile sulanır. Yine de onlardan bir kısmını

---

289 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 94; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 239. Kurtubî bu hadisi Katâde ve Îyâs b. Muâviye'den rivayet etmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 279. İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 499. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 42. Ferrâ hadisi Katâde, Hasan ve İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 57. Şevkânî de hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, I, 120.

lezzetlerinde bir kısmından üstün kılıyoruz. Şüphesiz bunlarda da aklını kullananlar için âyetler vardır.

١٣٤٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَفِي الْأَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ}، قَالَ: قُرًى مُتَجَاوِرَاتٌ.

1349- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Birbirine komşu şehirler, memleketler vardır."[290]

١٣٥٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ} قَالَ: صِنْوَانٌ النَّخْلَةُ الَّتِي يَكُونُ فِي أَصْلِهَا نَخْلَتَانِ، وَثَلَاثٌ أَصْلُهُنَّ وَاحِدٌ وَكَانَ بَيْنَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، وَبَيْنَ الْعَبَّاسِ قَوْلٌ فَأَسْرَعَ إِلَيْهِ الْعَبَّاسُ، فَجَاءَ عُمَرُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، أَلَمْ تَرَ عَبَّاسًا فَعَلَ بِي، وَفَعَلَ بِي، فَأَرَدْتُ أَنْ أُجِيبَهُ فَذَكَرْتُ مَكَانَهُ مِنْكَ فَكَفَفْتُ عَنْهُ، فَقَالَ: يَرْحَمُكَ اللهُ إِنَّ عَمَّ الرَّجُلِ صِنْوُ أَبِيهِ.

1350- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"صِنْوَانٌ/sınvânun"*** kelimesi hakkında şöyle demiştir: "Aynı kökten çıkan iki veya üç hurma ağacıdır."

Ömer ve Abbâs münakaşa edince Abbâs, Ömer'e ağır konuştu. Bunun üzerine Ömer Allah Resûlü'ne gelip "Ey Allah'ın Resûlü! Abbâs'ı görmüyor musun? Bana şöyle şöyle yaptı, ben ona karşılık vermek istedim fakat senin yanındaki konumunu hatırlayınca karşılık vermekten vazgeçtim" dedi. Bunun üzerine Peygamber, ***"Allah sana merhamet etsin. Kişinin amcası babası gibidir"*** buyurdu.[291]

---

290 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 67; İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Kur'ân*, s. 224; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 251; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 251. Ebû Hayyân bu hadisi Kuteybe ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 362. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 63. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Ebu'l-Âliye ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Taberî şöyle demiştir: "Birbirine yakın, yan yana ve topluluk hâlindeki şehirlerdir. Bu şehirler içlerindeki bazı ayrıntılarla birbirlerinden farklılık arz etmektedir."

291 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 100. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş

١٣٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ شَابُورَ، عَنْ مُجَاهِدٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا تُؤْذُونِي فِي الْعَبَّاسِ، فَإِنَّهُ بَقِيَّةُ آبَائِي، وَإِنَّ عَمَّ الرَّجُلِ صِنْوُ أَبِيهِ.

1351- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Davud b. Şâbûr[292] > Mücâhid isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Abbâs ile (ona eziyet etmek suretiyle) bana eziyet etmeyin. O bana atalarımdan miras kalandır. Kişinin amcası da babası gibidir."***[293]

وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أَإِذَا كُنَّا تُرَابًا أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٥﴾ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾

5. Eğer şaşırıyorsan asıl şaşılacak olan onların "Acaba biz toprak olduktan sonra mı yeniden yaratılacağız?" demeleridir. İşte Rabbini inkâr edenler bunlardır. Boyunlarında demir halkalar olanlar da bunlardır. İşte cehennemlikler de bunlardır. Onlar orada ebediyen kalacaklardır. 6. Bir de senden iyilikten önce çarçabuk kötülük getirmeni isterler. Hâlbuki onlardan önce nice örnekler gelip geçmiştir. Doğrusu

---

ve Abdürrezzâk ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 44; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 282; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 500; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IV, 2513. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Dahhâk ve Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem'den rivayet edilmiştir. Şevkânî şöyle demiştir: "Bu, bütün dil ve tefsir âlimlerinin zikrettiği şeydir." Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, I, 62.

292 O, Davud b. Şâbûr Ebû Süleymân el-Mekkî'dir. Altıncı tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 232.

293 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 101. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Taberî'nin Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 44; Müslim, Kitâbu'z-Zekât, VII, 56; Ebû Davud, Kitâbu'z-Zekât, II, 275; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 322. Süyûtî hadisi *el-Câmiu's-Sagîr*'de zikretmiş ve Tirmizî'ye isnad etmiştir. Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 373.

Rabbin zulümlerine rağmen insanlara yine de mağfiret edendir ve şüphesiz Rabbin azabı cidden çetin olandır.

١٣٥٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ} قَالَ: بِالْعُقُوبَةِ قَبْلَ الْعَافِيَةِ.

1352- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bir de senden iyilikten önce çarçabuk kötülük getirmeni isterler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sağlık ve afiyetten önce cezanın acele gelmesini isterler."[294]

١٣٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُ[295]}، قَالَ: الْعُقُوبَاتُ.

1353- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hâlbuki onlardan önce nice örnekler gelip geçmiştir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Cezalar (geçmiştir)."[296]

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ
إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾

7. O küfre sapanlar "Ona Rabbinden bir âyet (mûcize) indirilmeli değil miydi?" derler. Sen ancak bir uyarıcısın. Her kavim için de bir yol gösteren vardır.

---

294 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 105; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 253; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 284. Ebû Hayyân bu hadisi benzer şekilde nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 366.

295 Şevkânî şöyle demiştir: "الْمَثُلَاتُ/el-Mesulâtü: Bu, cumhurun kırâatidir." Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 64.

296 İbn Abbâs, *Tefsîr*, XIII, 14; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 105; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 5; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 501. Ebû Hayyân bu hadisi Katâde'den farklı bir lafızla rivayet etmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 366. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 44.

١٣٥٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ}، قَالَ: نَبِيٌّ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ.

1354- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Her kavim için de bir yol gösteren vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onları Allah'a çağıran bir peygamber (olmuştur)."[297]

اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَى وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ
وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾

8. Allah her dişinin neye hamile kalacağını, rahîmlerin neyi eksilteceğini, neyi artıracağını bilir. Onun katında her şey bir miktar (belli bir ölçü) iledir.

١٣٥٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ} قَالَ: الْغَيْضُ السَّقْطُ، وَمَا تَزْدَادُ فَوْقَ التِّسْعَةِ الْأَشْهُرِ.

1355- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah her dişinin neye hamile kalacağını, rahimlerin neyi eksilteceğini, neyi artıracağını bilir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Eksiltme, düşürme demektir. Artırma ise dokuz ayı geçmesidir."[298]

١٣٥٦ - قَالَ: مَعْمَرٌ، وَقَالَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ: إِذَا رَأَتِ الْمَرْأَةُ الدَّمَ عَلَى الْحَمْلِ، فَهُوَ الْغَيْضُ لِلْوَلَدِ، يَقُولُ: نُقْصَانٌ فِي غِذَاءِ الْوَلَدِ، وَهُوَ زِيَادَةٌ فِي الْحَمْلِ.

1356- Ma'mer, Saîd b. Cübeyr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kadın, hamileliğinden sonra kan görürse bu, ceninin düşmesi demektir.

297 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 108. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 45. Bu hadis Mücâhîd'den de rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 15; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 254; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 5; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 285; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 501; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 375; İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Kur'ân*, s. 225.

298 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 112; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 502. Begavî bu hadisi Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 5.

Şunu da söylüyor: Çocuğun beslenmesinin yetersizliği, hamileliğin uzaması demektir."[299]

سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾

9. "O, görüneni de görünmeyeni de bilir; O, büyüktür, yücedir.
10. Sizden, sözü gizleyenle onu açığa vuran, geceleyin gizlenenle gündüzün yürüyen (O'nun ilminde) eşittir."

١٣٥٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ} قَالَا: ظَاهِرٌ ذَاهِبٌ.

1357- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan ve Katâde, ***"Sizden, sözü gizleyenle onu açığa vuran, geceleyin gizlenenle gündüzün yürüyen (O'nun ilminde) eşittir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Gündüz açıkça görünüp giden..."[300]

لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ ﴿١١﴾

11. "Onun önünde ve arkasında Allah'ın emriyle onu koruyan takipçiler (melekler) vardır. Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez. Allah bir topluma kötülük

---

299 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 112; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 255. Bu hadis İkrime, İbn Zeyd ve Saîd b. Cübeyr'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 502.

300 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 130. İbn Ebî Hâtim bu hadisi benzer şekilde Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 255; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 6; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 290; İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Kur'ân*, s. 225; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, I, 60; İbn Mansûr, *el-Lisân*, III, 1980.

dilediği zaman artık onun için geri çevrilme diye bir şey yoktur. Onların Allah'tan başka yardımcıları da yoktur."

١٣٥٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ} قَالَ: مَلَائِكَةٌ يَتَعَاقَبُونَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ أَيْ بِأَمْرِ اللَّهِ.

1358- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onun önünde ve arkasında Allah'ın emriyle onu koruyan takipçiler (melekler) vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın emriyle gece-gündüz onu sıra ile takip edip koruyan melekler vardır."[301]

١٣٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَحْفَظُونَهُ} أَيْ: مِنْ أَمْرِ اللَّهِ، فَإِذَا جَاءَ الْقَدَرُ خَلَّوْا عَنْهُ.

1359- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk b. Harb > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Onu korurlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın emriyle onu korurlar. Kader gelince ise onu bırakıp giderler."[302]

١٣٦٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَفْصٍ، عَنْ يَعْلَى بْنِ مُرَّةَ، قَالَ: اجْتَمَعْنَا أَصْحَابَ عَلِيٍّ، فَقُلْنَا: لَوْ حَرَسْنَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَإِنَّهُ يُحَارِبُ، وَلَا نَأْمَنُ عَلَيْهِ أَنْ يُغْتَالَ، قَالَ: فَبِتْنَا عِنْدَ بَابِ حُجْرَتِهِ[303]، حَتَّى خَرَجَ لِصَلَاةِ الصُّبْحِ، فَقَالَ: مَا شَأْنُكُمْ؟، فَقُلْنَا لَهُ: حَرَسْنَاكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، فَإِنَّكَ تُحَارِبُ وَخَشِينَا أَنْ تُغْتَالَ فَحَرَسْنَاكَ، فَقَالَ: أَفَمِنْ أَهْلِ السَّمَاءِ تَحْرُسُونِي أَمْ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ؟. قَالَ: فَقُلْنَا: لَا بَلْ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ

---

301 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 116. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 47. İbn Ebî Hâtim bu hadisi benzer şekilde İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 256.

302 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 118; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, 257; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 6. Kurtubî bu hadisi İbn Abbâs ve Ali b. Ebî Tâlib'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 291. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 47.

303 Mısır nüshasında "فَبِتْنَا عِنْدَ حُجْرَتِهِ/geceyi odasının yanında geçirdik" şeklinde geçmektedir.

وَكَيْفَ نَسْتَطِيعُ أَنْ نَحْرُسَكَ مِنْ أَهْلِ السَّمَاءِ؟، قَالَ: فَإِنَّهُ لَا يَكُونُ فِي الْأَرْضِ شَيْءٌ حَتَّى يُقَدَّرَ فِي السَّمَاءِ شَيْءٌ، وَلَيْسَ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَقَدْ وُكِّلَ بِهِ مَلَكَانِ يَدْفَعَانِ عَنْهُ وَيَكْلَانِهِ حَتَّى يَجِيءَ قَدَرُهُ، فَإِذَا جَاءَ قَدَرُهُ خَلَّيَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ قَدَرِهِ.

1360- Abdürrezzâk > Ma'mer > Atâ b. Sâib > Abdullah[304] b. Hafs[305] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ya'lâ b. Mürre[306] şöyle demiştir: Ali'nin arkadaşları olarak toplanıp "Mü'minlerin emirini koruyalım. Zira ona karşı savaşılıyor ve onun suikastla öldürülmeyeceğinden emin değiliz" dedik. Bundan dolayı geceyi Ali *radıyallahu anh* sabah namazı için çıkıncaya dek odasının kapısının yanında geçirdik. Bizi görünce "Ne yapıyorsunuz?" dedi. Biz "Ey mü'minlerin emiri! Seni koruduk. Zira seninle savaşılıyor, biz de sana suikast düzenlenmesinden çekinip seni koruduk" dedik. "Beni sema ehlinden mi yoksa yer sakinlerinden mi koruyorsunuz?" deyince "Tabii ki yer sakinlerinden koruyoruz. Biz seni gök sakinlerinden nasıl koruyabiliriz ki?" dedik. Bunun üzerine Ali *radıyallahu anh* şöyle dedi: "Yeryüzünde olan her şey semada takdir edilir. Her kişi için, kaderi gelinceye kadar onu savunup koruyan iki melek görevlendirilmiştir. Kaderi geldiğinde onu kaderiyle baş başa bırakırlar."[307]

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٢﴾

12. Size korku ve ümit vermek için şimşeği gösteren, yüklü bulutları ortaya çıkaran O'dur.

---

304 O, Abdullah b. Hafs'tır ve ona Hafs b. Abdillah da denilmektedir. Meçhul bir ravidir. Ondan Atâ b. es-Sâib'den başka kimse rivayette bulunmamıştır. Bk. *Takrîb*, I, 409.

305 Mısır nüshasında "Saîd b. Cübeyr" olarak geçmektedir.

306 O, Ya'lâ b. Mürre b. Vehb b. Câbir es-Sekafî Ebû Merâzim'dir. Sahâbîdir. Hudeybiye ve sonrasına tanıklık etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 378.

307 Abdürrezzâk bu hadisi bazı lafızların yerleri farklı olarak rivayet etmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 124. Taberî bu hadisi muhtasar bir şekilde rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 119. Kurtubî hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 290. İbn Kesîr hadisi Ebû Miclez'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 99. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da muhtasar bir şekilde Ali'den nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 47. Şevkânî de hadisi benzer şekilde nakletmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 67-68.

١٣٦١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا}، قَالَ: خَوْفًا لِلْمُسَافِرِ وَطَمَعًا لِلْمُقِيمِ.

1361- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Size korku ve ümit vermek için şimşeği gösteren, yüklü bulutları ortaya çıkaran O'dur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yolcuya korku, mukîme umut vermek için..."[308]

وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ ﴿١٣﴾

13. Gök gürültüsü Allah'ı hamd ile tesbih eder. Melekler de O'nun heybetinden dolayı tesbih ederler. Onlar, Allah hakkında mücadele edip dururken O, yıldırımlar gönderip onlarla dilediğini çarpar. Ve O, azabı pek şiddetli olandır.

١٣٦٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {شَدِيدُ الْمِحَالِ} قَالَ: إِذَا مَحَلَ، يَعْنِي الْهِلَاكَ، يَقُولُ: فَهُوَ شَدِيدٌ، قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ: شَدِيدُ الْحِيلَةِ.

1362- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve O, azabı pek şiddetli olandır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hile yapıp tuzak kurduğunda O'nun çok güçlü olduğunu ifade ediyor."[309]

---

308 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 127. Kurtubî bu hadisi Katâde ve Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 295; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 505. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 49; Sevrî, *Tefsîr*, s. 152.

309 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 167; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 10; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 299. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 53. Katâde şöyle demiştir: "Tuzağı çok şiddetlidir." Bk. İbn Manzûr, *el-Lisân*, VI, 4149; İbn Kuteybe, Katâde'nin söylediğinin aynısını söylemiştir. İbn Manzûr bunun anlamı üzerine ta'likte bulunup şöyle demiştir: "O, çok şiddetli, ağır ve galiz bir tuzaktır." Türkiye nüshasının hamişi: "المحال/el-Mihâl" dilde "şiddet" anlamına gelmektedir. Bu bağlamda bu kelime Katâde'nin zikrettiği gibi, "tuzağın şiddetli olması" anlamına gelmemektedir.

Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "O, hile ve tuzağı çok şiddetli olandır."

١٣٦٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: الرَّعْدُ[310] مَلَكٌ يَزْجُرُ السَّحَابَ بِصَوْتِهِ.

1363- Abdürrezzâk > Sevrî > Hakem isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "Şimşek, sesiyle bulutları sevk eden bir melektir."[311]

١٣٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ فُضَيْلٍ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: الرَّعْدُ مَلَكٌ.

1364- Abdürrezzâk > Fudayl > Leys isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "Şimşek bir melektir."[312]

١٣٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ} قَالَ: سَأَلْتُ الزُّهْرِيَّ عَنِ الرَّعْدِ مَا هُوَ؟، فَقَالَ: اللَّهُ أَعْلَمُ.

1365- Abdürrezzâk, Ma'mer'in ***"Gök gürültüsü Allah'ı hamd ile tesbih eder"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: Zührî'ye şimşeğin ne olduğunu sorduğum. Zührî "Allah, daha iyi bilir" dedi.[313]

---

310 "يسبح الرعد بحمده/ ***Gök gürültüsü Allah'ı hamd ile tesbih eder"*** âyetinin anlamının beyânıdır.

311 Tirmizî bu hadisi İbn Abbâs'tan merfû olarak rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-garibdir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 294; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 274; Harâitî, *Mekârimu'l-Ahlâk*, s. 84-85; İbnu'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, IV, 48; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 8; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 51. Bu hadis İkrime ve Şehr b. Havşeb'den rivayet edilmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, I, 83.

312 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Mücâhid'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 51. Begavî bu hadisi nakledip şöyle demiştir: "Bu bütün müfessirlerin görüşüdür." Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, VIII, 40. Âlûsî şöyle demiştir: "'الرعد/ er-Ra'd' bilinen bir sesin ismidir. Burada mecaz-ı mürsel olarak kullanıldığı da rivayet edilmektedir. Bir meleğin ismi olduğu ve hakikati teşbih ve temhid ettiği anlamında rivayet vardır. Muhaddislerin çoğu bu hadisi tercih etmiştir. Bu bağlamda rivayetler çok fazladır." Bk. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XIII, 119.

313 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿١٤﴾

14. Hak olan çağrı (dua ve ibadet) yalnız O'nadır. O'nu bırakıp çağırdıkları ise kendilerine hiçbir şekilde cevap veremezler. Onların durumu, ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimseye benzer ki, o buna asla ulaşacak değildir. İşte kâfirlerin duası da ancak boşunadır.

١٣٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ}، قَالَ: شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

1366- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hak olan çağrı (dua ve ibadet) yalnız O'nadır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet etmektir."[314]

١٣٦٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ}، قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

1367- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk b. Harb > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Hak olan çağrı (dua ve ibadet) yalnız O'nadır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Hak çağrı,) lâ ilâhe illallahtır."[315]

١٣٦٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ} قَالَ: كَبَاسِطٍ يَدَيْهِ إِلَى الْمَاءِ وَلَيْسَ[316] الْمَاءُ بِبَالِغٍ فَاهُ مَا دَامَ بَاسِطًا كَفَّيْهِ لاَ يَقْبِضُهُمَا {وَمَا

---

314 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, III, 128. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'a isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 53.

315 İbn Abbâs, *Tefsîr,* III, 14; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, III, 128; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 10. Kurtubî bu hadisi İbn Abbâs ve Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 300; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 507; Sevrî, *Tefsîr,* s. 152. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Beyhakî, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 53.

316 Türkiye nüshasında "فلَيْسَ/feleyse" şeklinde geçmektedir.

هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ}، قَالَ: هَذَا مَثَلٌ ضَرَبَهُ اللهُ لِمَنِ اتَّخَذَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهًا أَنَّ غَيْرَ اللهِ لَا يَدْفَعُ عَنْهُ شَيْئًا حَتَّى يَمُوتَ عَلَى ذَلِكَ.

1368- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: **"'Onların durumu, ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimseye benzer.'** Avuçlarını toplayıp büzmediği sürece su ağzına gelmeyeceği halde avuçlarını suya uzatan kimse gibidir. **'O buna asla ulaşacak değildir. İşte kâfirlerin duası da ancak boşunadır.'** Bu, Allah'tan başka ilah edinenlere Allah'ın verdiği bir örnektir. Allah'tan başkası, ondan hiçbir şeyi savamaz, sonunda da o halde ölür."[317]

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿١٥﴾ قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ قُلْ أَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ ﴿١٧﴾

15. Göklerde ve yerde bulunanlar da onların gölgeleri de sabah-akşam ister istemez sadece Allah'a secde ederler.[318] 16. De ki: "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir? De ki: Allah'tır."

---

317 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 130. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 53; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 301. Sevrî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 152. Begavî de hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 10.

318 Bu âyet, secde âyetidir.

Yine de ki: "Öyle iken O'nu bırakıp da bizzat kendilerine ne bir fayda ne de bir zarar vermeye güçleri olmayan birtakım dostlar mı edindiniz?" De ki: "Gözü görmeyenle gören bir olur mu? Yahut karanlıklarla nur bir olur mu? Yoksa Allah'a O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma kendilerince birbirine benzer mi göründü?" De ki: "Her şeyi yaratan Allah'tır. O, birdir, Kahhâr'dır. 17. O, gökten bir su indirdi de vadiler kendi miktarlarınca sel olup aktı. Sel de üste çıkan bir köpük yüklenip götürdü. Süs veya (diğer) eşya yapmak isteyerek ateşte erittikleri şeylerden de buna benzer bir köpük çıkar. İşte Allah, hak ile bâtılı böyle örneklendirir. Ancak köpük atılır gider. İnsanlara fayda verecek olan şeye gelince; işte o, yeryüzünde kalır. Allah örnekleri işte böyle verir."

١٣٦٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا}، قَالَ: الْكَبِيرُ، وَالصَّغِيرُ بِقَدَرِهِ.

1369- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O gökten bir su indirdi de vadiler kendi miktarlarınca sel olup aktı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Büyüğü ve küçüğü kendi hacmince (sel olup aktı)."[319]

١٣٧٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا}، قَالَ: رَبَا فَوْقَ الْمَاءِ الزَّبَدُ، قَالَ: {وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ}، قَالَ: هُوَ الذَّهَبُ إِذَا أُدْخِلَ النَّارَ بَقِيَ صَفْوُهُ، وَذَهَبَ مَا كَانَ مِنْ كَدَرٍ، فَهَذَا مَثَلٌ ضَرَبَهُ اللهُ لِلْحَقِّ وَالْبَاطِلِ، {فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً} قَالَ: يَتَعَلَّقُ بِالشَّجَرِ فَلَا يَكُونُ شَيْئًا فَهَذَا مَثَلُ الْبَاطِلِ، {وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ} فَهَذَا يُخْرِجُ النَّبَاتَ، وَهُوَ مَثَلُ الْحَقِّ.

1370- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sel de üste çıkan bir köpük yüklenip götürdü"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Köpük suyun üstüne çıkıp şişti. ***'Ateşte erittikleri***

---

319 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 136.

şeylerden de bunun gibi bir köpük çıkar.' Ateşte yakılan şeyden kasıt ise altındır. Altın ateşe atılınca sadece özü kalır ve kiri yok olur. Allah bunu hak ve bâtıla misal vermiştir. ***'Ancak köpük atılır gider.'*** Köpük, ağaçlara takılıp yok olur. Bu da bâtıla örnektir. ***'İnsanlara fayda verecek olan şeye gelince; işte o, yeryüzünde kalır.'*** Bu da bitkileri çıkarır. Bu da hakka misaldir."[320]

١٣٧١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ}، قَالَ: الْمَتَاعُ الصُّفْرُ وَالْحَدِيدُ.

1371- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Süs veya (diğer) eşya yapmak isteyerek ateşte erittikleri şeylerden de buna benzer bir köpük çıkar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Eşyadan kasıt tunç, bakır ve demirdir."[321]

لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَى وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ أُولَئِكَ لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٨﴾ أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَى إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٩﴾ الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ﴿٢١﴾

18. Rablerinin çağrısını kabul edenlere en güzel (mükâfat) vardır. O'nun çağrısını kabul etmeyenlere gelince; yeryüzündeki her şey ve onunla beraber bir o kadarı daha kendilerinin olsa, şüphesiz onları fidye olarak verirlerdi. Hesabın kötüsü onlar içindir. Barınakları cehennemdir.

---

320 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 55.

321 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 12; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 305; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 381; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 507; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 374; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 71.

O ne kötü yataktır! 19. Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, kör gibi midir? Ancak özlü akıl sahipleri iyice öğüt alırlar. 20. Onlar Allah'ın ahdini eksiksiz yerine getirirler, antlaşmalarını bozmazlar. 21. Onlar Allah'ın gözetilmesini emrettiği şeyleri gözeten, Rablerinden sakınan ve kötü hesaptan korkan kimselerdir.

١٣٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ}، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ مَالِكٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْجَوْزَاءِ، يَقُولُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ}، قَالَ: الْمُنَاقَشَةُ فِي الْأَعْمَالِ.

1372- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân > Amr b. Mâlik[322] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebu'l-Cevzâ[323], ***"Onlar Allah'ın gözetilmesini emrettiği şeyleri gözeten, Rablerinden sakınan ve kötü hesaptan korkan kimselerdir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Kötü hesaptan kasıt) kişinin, yaptığı işlerden en ince ayrıntısına kadar hesaba çekilmesidir."[324]

وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٢﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿٢٣﴾ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٤﴾

22. Yine onlar, Rablerinin rızasını isteyerek sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli ve

---

322 O, Amr b. Mâlik en-Nükrî Ebû Mâlik el-Basrî'dir. Sıdk sahibidir. Vehme düşmüştür. 129 yılında vefat etmiştir. Buhârî ondan hadis rivayet etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 77.

323 O, Evs b. Abdillah er-Rebîî Ebu'l-Cevzâ'dır. Basralıdır. Çok fazla mürsel hadis rivayetinde bulunmuştur. Üçüncü tabakadan olup sikadır. 83 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 86.

324 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 140. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in Saîd b. Cübeyr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 56. Ayrıca bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 360; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IX, 510; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 74.

açık olarak (Allah yolunda) harcayan ve kötülüğü iyilikle savan kimselerdir. İşte onlar var ya, dünya yurdunun (güzel) sonu sadece onlarındır. 23. (O yurt) Adn cennetleridir. Onlar oraya anne ve babalarından, eşlerinden, zürriyetlerinden sâlih olanlarla birlikte gireceklerdir. Melekler de her kapıdan onların yanına girip; 24. "Sabrettiğiniz şeylere karşılık selâm sizlere! (Dünya) yurdun(un) ne güzel sonucudur bu!" (derler).

١٣٧٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ، قَالَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ: {سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ}: عَلَى دِينِكُمْ، {فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ} النَّجَاةُ مِنَ النَّارِ

1373- Abdürrezzâk > Ma'mer[325] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû İmrân el-Cevnî, ***"Sabrettiğiniz şeylere karşılık selâm sizlere"*** âyetini okuyup "dininiz üzere" dedi. ***"(Dünya) yurdun(un) ne güzel sonucudur bu"*** âyetini okuyup "Cehennemden kurtuluş" dedi.[326]

١٣٧٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُرَّةَ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: {جَنَّاتُ عَدْنٍ[327]} بُطْنَانُ الْجَنَّةِ. يَعْنِي بَطْنَهَا

1374- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > A'meş > Abdullah b. Mürre > Mesrûk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Mes'ûd, ***"(O yurt) Adn cennetleridir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Cennetin içleridir yani ortasıdır."[328]

---

325 Türkiye nüshasında Taberî'de de olduğu gibi "Ca'fer" (Ca'fer b. Süleymân) şeklinde geçmektedir.

326 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 142; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 312; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 386. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in Ebû İmrân el-Cevnî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 57.

327 Kuşeyrî şöyle demiştir: "Cennetin ortasıdır." Şevkânî şöyle demiştir: "'Adn' kelimesi aslında ikâmet anlamına gelmekteder. Daha sonra cennetlerden bir cennet olarak bilinmeye başlanmıştır." Kurtubî şöyle demiştir: "'Adn' cennetin merkezi yani ortasıdır."

328 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 57.

وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللّٰهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولٰئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾ اللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَفَرِحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ ﴿٢٦﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ ﴿٢٧﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ أَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبٰى لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ ﴿٢٩﴾

25. Allah'a verdikleri sözü andlarıyla sağlamlaştırdıktan sonra bozanlar, Allah'ın bitiştirilmesini emrettiği şeyi koparanlar, yeryüzünde fesad çıkaranlar (var ya); işte lanet de onlaradır, yurdun kötüsü de onlaradır. 26. Allah rızkı dilediğine bollaştırır da daraltır da. Onlar ise dünya hayatı dolayısı ile şımardılar. Hâlbuki dünya hayatı ahirete nispetle sadece bir geçimliktir. 27. Kâfir olanlar "Kendisine Rabbinden bir âyet indirilmeli değil miydi?" derler. De ki: "Şüphesiz Allah dilediğini saptırır ve kendisine yönelenleri de doğru yola iletir." 28. Bunlar iman edenlerdir, gönülleri Allah'ı zikretmekle huzura kavuşanlardır. Haberiniz olsun ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur. 29. İman edip sâlih amel işleyenlere ne mutlu! Güzel dönüş yeri de onlarındır.

١٣٧٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {طُوبٰى لَهُمْ}، قَالَ: هٰذِهِ كَلِمَةٌ عَرَبِيَّةٌ يَقُولُ الرَّجُلُ: طُوبٰى لَكَ إِنْ أَصَبْتَ خَيْرًا.

1375- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "**طُوبٰى لَهُمْ/*tûbâ lehum***" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, Arapça bir sözdür. Biri sana bir hayır elde ettiğin zaman 'Sana kutlu olsun, ne mutlu sana!' der."[329]

---

329 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 146; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 17; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 316; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 512; Ebû Nuaym, *el-*

١٣٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْأَشْعَثِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: طُوبَى شَجَرَةٌ فِي الْجَنَّةِ، يَقُولُ اللَّهُ لَهَا تَفَتَّقِي لِعَبَادِي[330] عَمَّا شَاءُوا فَتَتَفَتَّقُ لَهُمْ[331] عَنِ الْخَيْلِ بِسُرُوجِهَا، وَلُجُمِهَا، وَعَنِ الْإِبِلِ بِرِحَالِهَا[332]، وَأَزِمَّتِهَا وَعَمَّا شَاءُوا[333] مِنَ الْكِسْوَةِ.

1376- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eş'as b. Abdullah[334] > Şehr b. Havşeb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Tûbâ, cennette bir ağaçtır. Allah Teâlâ o ağaca ***'Kulum için istediği her şeyi yarılarak içinden çıkar' buyurur. Bunun üzerine yarılarak onun için içinden eğeri ve dizginleriyle beraber dilediği bir at çıkarır. Yine eğeri ve yularıyla birlikte dilediği bir deve çıkarır. Yine dilediği elbiseler çıkarır."***[335]

Hilye, IV, 231. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Katâde'den nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 59. Sevrî, "طوبَى لَهُمْ الجنة/cennet onlara kutlu olsun" lafzıyla rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 153. Âlûsî bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XIII, 151.

330 Türkiye nüshasında "لعبدي عما شاء/liabdî ammâ şâe" şeklinde geçmektedir.

331 Türkiye nüshasında "برحالتها/birihâletihâ" şeklinde geçmektedir.

332 Türkiye nüshasında "لعبدي عما شاء/liabdî ammâ şâe" şeklinde geçmektedir.

333 Türkiye nüshasında "شاء/şâe" şeklinde geçmektedir.

334 O, Eş'as b. Abdillah b. Câbir el-Ezdî'dir. Basralıdır. Künyesi Ebû Abdillah'tır. Beşinci tabakadan olup sıdk sahibidir. Bk. *Takrîb*, I, 80.

335 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 137; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 18; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 316; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 389. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebi'd-Dünyâ, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 59. Ahmed b. Hanbel bu hadisi Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 71;. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*'te onun bir ağaç olduğunu zikretmiştir. Kurtubî de şöyle demiştir: "O, cennette bir ağaç olarak bilinmektedir." Ahmed, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbn Hibbân, Taberânî ve Beyhakî, Utbe b. Abd'ın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: Bir bedevî, Allah Resûlü'nün yanına gelip "Ey Allah'ın Resûlü! Cennette meyve var mıdır?" diye sordu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şöyle cevap verdi: ***"Evet, cennette, Firdevs'in içerisinde Tûbâ olarak isimlendirilen bir ağaç vardır..."*** Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 153; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XIII, 151; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 316.

١٣٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَكَمِ بْنِ أَبَانَ أَنَّهُ سَمِعَ عِكْرِمَةَ، يَقُولُ: إِنَّ الرَّجُلَ لَيَلْبَسُ الْحُلَّةَ فَتَكُونُ فِي سَاعَةٍ سَبْعِينَ لَوْنًا، وَإِنَّ الرَّجُلَ مِنْهُمْ لَيَرَى وَجْهَهُ فِي وَجْهِ زَوْجَتِهِ، وَإِنَّهَا لَتَرَى وَجْهَهَا فِي وَجْهِهِ وَإِنَّهُ لَيَرَى وَجْهَهُ فِي نَحْرِهَا، وَإِنَّهَا لَتَرَى وَجْهَهَا فِي نَحْرِهِ، وَإِنَّهُ لَيَرَى وَجْهَهُ فِي مِعْصَمِهَا، وَإِنَّهَا لَتَرَى وَجْهَهَا فِي سَاعِدِهِ، وَإِنَّهُ لَيَرَى وَجْهَهُ فِي سَاقِهَا، وَإِنَّهَا لَتَرَى وَجْهَهَا فِي سَاقِهِ.

1377- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Hakem b. Ebân isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: “Kişi, bir elbise giyince bir saat içinde yetmiş renge dönüşür. Biri, kendi yüzünü eşinin yüzünde görür, eşi de yüzünü onun yüzünde görür. Adam yüzünü eşinin gerdanında (göğsünün üst tarafında) görür. Eşi de kendi yüzünü onun gerdanında görür. Adam yüzünü onun bileğinde görür. Eşi de yüzünü onun kolunda görür. Adam yüzünü onun bacağında görür. Eşi de yüzünü onun bacağında görür.”[336]

١٣٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: يَقُولُ أَهْلُ الْجَنَّةِ: انْطَلِقُوا بِنَا إِلَى السُّوقِ. قَالَ: فَيَنْطَلِقُونَ إِلَى كُثْبَانٍ مِنْ مِسْكٍ فَيَجْلِسُونَ عَلَيْهَا وَعَلَيْهِمْ تِلْكَ الرِّيحُ، ثُمَّ يَرْجِعُونَ.

1378- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Enes şöyle demiştir: “Cennet ehli, ‘Haydi çarşıya gidelim’ derler. Miskten ibaret bir kumula gidip otururlar. O koku üzerlerinden eser ve geri dönerler.”[337]

١٣٧٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ: {طُوبَى لَهُمْ وَحَسَنُ مَآبٍ}، قَالَ: الْخَيْرُ.

1379- Abdürrezzâk > Sevrî > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***“İman edip sâlih amel işleyenlere ne mutlu! Güzel***

---

336 İbnu’l-Mübârek, *ez-Zühd*’de bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. İbnu’l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 73.

337 Müslim bu hadisi benzer şekilde Enes’ten rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Kitâbu’l-Cennet, XVII, 170; Dârîmî, Kitâbu’l-Cennet, II, 244.

dönüş yeri de onlarındır" âyeti hakkında şöyle demiştir: "(***İman edip sâlih amel işleyenlere***) hayrı (müjdele)."[338]

كَذَلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ لِتَتْلُوَ عَلَيْهِمُ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾ وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَى بَلْ لِلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا أَفَلَمْ يَيْأَسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِنْ دَارِهِمْ حَتَّى يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٣١﴾

30. Böylece seni, kendilerinden önce nice ümmetlerin gelip geçtiği bir ümmete gönderdik ki, sana vahyettiğimizi onlara okuyasın. Hâlbuki onlar Rahmân'ı inkâr ediyorlar. De ki: "O, benim Rabbimdir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben yalnız O'na güvenip dayandım. Dönüşüm de yalnız O'nadır." 31. Eğer okunan bir kitapla dağlar yürütülseydi veya onunla yer parçalansaydı, yahut onunla ölüler konuşturulsaydı (o kitap yine bu Kur'ân olacaktı). Fakat bütün işler yalnız Allah'a aittir. İman edenler hâlâ şu gerçeği bilmediler mi ki Allah dileseydi elbette insanların tümünü hidayete erdirirdi. Allah'ın vaadi gelinceye kadar da kâfirlerin başına işledikleri yüzünden ya ansızın büyük bir musibet gelip çatacak yahut yurtlarının yakınına inecek. Şüphesiz Allah vaadinden dönmez.

١٣٨٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ كُفَّارَ، قُرَيْشٍ، قَالُوا لِلنَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَذْهِبْ عَنَّا جِبَالَ تِهَامَةَ حَتَّى نَتَّخِذَهَا زَرْعًا، وَتَكُونَ لَنَا أَرَضِينَ وَأَحْيِ لَنَا فُلَانًا وَفُلَانًا حَتَّى يُخْبِرُونَا أَحَقًّا مَا تَقُولُ؟، فَقَالَ اللَّهُ: {وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ، أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَى} يَقُولُ: لَوْ كَانَ فُعِلَ ذَلِكَ بِشَيْءٍ مِنَ الْكِتَابِ فِيمَا مَضَى لَكَانَ ذَلِكَ.

338 İbn Kesîr bu hadisi Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 512; Mücâhid, *Tefsîr,* I, 328. Taberî bu hadisi İbrahim'den rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Allah'ın ikramda bulunduğu iyilik." Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 146; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 77.

1380- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Kureyş'in kâfirleri, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "Bizim Tihâme dağlarını yok et de oraları ekim arazisi edinelim ve toprağımız olsun. Falan ve falanı bizim için dirilt de senin söylediklerinin doğru olup olmadığını bize söylesinler" dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, şu âyeti indirdi: ***'Eğer okunan bir kitapla dağlar yürütülseydi veya onunla yer parçalansaydı, yahut onunla ölüler konuşturulsaydı (o kitap yine bu Kur'ân olacaktı). Fakat bütün işler yalnız Allah'a aittir. İman edenler hâlâ şu gerçeği bilmediler mi ki Allah dileseydi elbette insanların tümünü hidayete erdirirdi. Allah'ın vaadi gelinceye kadar da kâfirlerin başına işledikleri yüzünden ya ansızın büyük bir musibet gelip çatacak yahut yurtlarının yakınına inecek. Şüphesiz Allah vaadinden dönmez.'*** Şöyle diyor: Geçen şeylerle alakalı olarak herhangi bir kitapla bunlar yapılmış olsaydı, o kitap Kur'ân olurdu."[339]

١٣٨١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِنْ دَارِهِمْ} قَالَ: يَعْنِي النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ: يَحُلُّ قَرِيبًا مِنْ دَارِهِمْ.

1381- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah'ın vaadi gelinceye kadar da kâfirlerin başına işledikleri yüzünden ya ansızın büyük bir musibet gelip çatacak yahut yurtlarının yakınına inecek"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yani Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* evlerinin yakınına gelip yerleşecek."[340]

---

339 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 152; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 185. İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs, Şa'bî ve Sevrî'den benzer şekilde nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 512; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 19. Ebû Hayyân hadisi İbn Abbâs ve Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 391. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin İbn Abbâs ve Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 63.

340 Taberî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 157; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 25; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 516; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, I, 64. Sevrî hadisi benzer şekilde Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 154. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin İkrime'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 64.

١٣٨٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، وَقَالَ الْحَسَنُ: تَحُلُّ الْقَارِعَةُ قَرِيبًا مِنْ دَارِهِمْ.

1382- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Aniden gelen bir musibet, evlerinin yakınına gelip yerleşecek."[341]

١٣٨٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَتَّى يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ} قَالَ: فَتْحُ مَكَّةَ.

1383- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah'ın vaadi gelinceye kadar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Allah'ın vaadi,) Mekke'nin fethidir."[342]

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٣٢﴾ أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾

32. And olsun senden önceki peygamberlerle de alay edilmişti. Ben de o kâfirlere mühlet verdim. Sonra da onları yakalayıverdim. (Görseydin ki) azabım nasılmış! 33. Herkesin kazandığını gözetleyip muhafaza eden (hiç böyle yapamayan gibi olur mu?) Hâlbuki onlar Allah'a ortak koştular. De ki:

---

341 Taberî bu hadisi rivayet etmiş ve İbn Abbâs ve Mücâhid'e isnad etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 157. Kurtubî hadisi Katâde ve Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 321; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 516; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 373; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 393. Âlûsî şöyle demiştir: "Burada hitap, Allah'ın Resûlü'nedir. Kastedilen Hudeybiye'nin nihayete varmasıdır. Yani Allah'ın Mekke'nin fethi ile ilgili vaat ettiği fetih kastedilmektedir." Bk. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XIII, 159.

342 Sevrî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 154. Taberî hadisi İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 156. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 64.

Bunların adlarını söyleyin. Siz yeryüzünde ona bilmediği bir şeyi mi bildiriyorsunuz? Yoksa siz üstünkörü bir söz mü söylüyorsunuz? Hayır! Bilakis o kâfirlere tuzakları süslü gösterildi ve onlar doğru yoldan alıkonuldular. Allah kimi şaşırtırsa artık ona hidayet verecek bir kimse yoktur.

١٣٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ} قَالَ: اللهُ تَعَالَى قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ.

1384- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Herkesin kazandığını gözetleyip muhafaza eden (hiç böyle yapamayan gibi olur mu?)"***[343] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, her canı koruyup gözetir."[344]

لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٣٤﴾ مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ أُكُلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴿٣٥﴾ وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُو وَإِلَيْهِ مَآبِ ﴿٣٦﴾

34. Onlar için dünya hayatında bir azap vardır. Ahiret azabı ise elbette daha zorludur. Onların kendilerini Allah'a karşı koruyacak hiçbir kimseleri de yoktur. 35. Takva sahiplerine vaat edilen cennetin durumu şudur: Altından ırmaklar akar, oranın yiyecekleri de gölgeleri de devamlıdır. Takva sahiplerinin akıbeti işte budur. Kâfirlerin akıbeti ise ateştir. 36. Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler sana indirilene

---

343 Ra'd 13/33.

344 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 159. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 64; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 20; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IX; 510. Şevkânî bu hadisi nakletmiş ve İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in Atâ'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, I, 120.

sevinirler. Fakat güruhlar arasında onun bir kısmını inkâr eden kimseler de vardır. De ki: "Ben ancak Allah'a ibadet edip O'na ortak koşmamakla emrolundum. Ben ancak O'na davet ederim; dönüşüm de yalnız O'nadır."

١٣٨٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِلَيْهِ مَآبِ} قَالَ اللَّهُ: إِلَيْهِ مَآبُ مَصِيرِ كُلِّ عَبْدٍ.

1385- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Dönüşüm de yalnız O'nadır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Her kulun son dönüşü Allah'adır."[345]

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾

يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ﴿٣٩﴾

37. İşte Biz onu böylece Arapça bir hüküm olarak indirdik. And olsun ki sana gelen bunca ilimden sonra onların heva ve heveslerine uyarsan senin Allah'a karşı ne bir dostun olur ne de bir koruyucun. 38. And olsun ki biz senden önce peygamberler göndermiş, onlara da eşler ve evlatlar vermişizdir. Allah'ın izni olmaksızın herhangi bir âyeti (mûcizeyi) getirmek hiçbir peygamberin yapabileceği bir iş değildir. Her müddetin (yazıldığı) bir kitap vardır. 39. Allah dilediğini siler ve bırakır. Ana kitap (Levh-i Mahfûz) ise O'nun yanındadır.

---

345 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 164. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 65; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 518; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 84;

١٣٨٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: يَمْحُو اللهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: هُوَ الْقُرْآنُ كَأَنَّ[346] اللَّهَ يَمْحُو مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ، وَيُنْسِي نَبِيَّهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا شَاءَ، وَيَنْسَخُ مَا شَاءَ وَيُثْبِتُ مَا شَاءَ وَهُوَ الْمُحْكَمُ {وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ} قَالَ: جُمْلَةُ الْكِتَابِ وَأَصْلُهُ.

1386- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Allah dilediğini siler ve bırakır. Ana kitap (Levh-i Mahfûz) ise O'nun yanındadır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, Kur'ân'dan dilediğini siliyor, dilediğini yerinde bırakıyor, dilediğini Peygamberi'ne unutturuyor, dilediğini neshediyor ve dilediğini sabit bırakıyordu. O muhkemdir. ***'Ana kitap (Levh-i Mahfûz) ise O'nun yanındadır.'*** Yani kitabın tümü ve aslı (O'nun yanınadır)."[347]

١٣٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنِ الْمِنْهَالِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ}، قَالَ: إِلَّا الشَّقْوَةَ وَالسَّعَادَةَ وَالْحَيَاةَ وَالْمَوْتَ.

1387- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Ebî Leylâ > Minhâl > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Allah dilediğini siler ve bırakır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bedbahtlık, saadet, hayat ve ölüm dışındakilerden (dilediğini siler ve dilediğini bırakır)."[348]

١٣٨٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مُعْتَمِرٍ[349]، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ: الْكِتَابُ كِتَابَانِ: كِتَابٌ يَمْحُو اللَّهُ مِنْهُ مَا شَاءَ وَيُثْبِتُ، وَعِنْدَهُ الْأَصْلُ أُمُّ الْكِتَابِ.

---

346 Mısır nüshasında silinmiştir.

347 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 69; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 520. Bu hadis İbn Abbâs, Ömer b. el-Hattâb, İbn Mes'ûd, Ebû Vâil, Dahhâk ve İbn Cüreyc'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 54; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 360; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 84.

348 Sevrî bu hadisi isnadlı olarak Saîd'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 155; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 166; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 519. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Taberî, İbn Ebî Hâtim, Beyhakî ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 65.

349 Mısır nüshasında "Ma'mer" şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır.

1388- Abdürrezzâk > Mu'temir > Babası isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: "Kitap iki tanedir. Allah'ın dilediğini silip dilediğini bıraktığı kitap ve aslı olup katında bulunan Ümmü'l-Kitâb (Ana Kitap)."[350]

١٣٨٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مُعْتَمِرٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سُئِلَ ابْنُ عَبَّاسٍ، عَنْ أُمِّ الْكِتَابِ، فَقَالَ: قَالَ كَعْبٌ: خَلَقَ اللهُ الْخَلْقَ وَعَلِمَ مَا هُمْ عَامِلُونَ، ثُمَّ قَالَ لِعِلْمِهِ: كُنْ كِتَابًا فَكَانَ كِتَابًا.

1389- Abdürrezzâk > Mu'temir isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası şöyle demiştir: İbn Abbâs, Ümmü'l-Kitab sorulunca şöyle dedi: Ka'b şöyle dedi: "Allah, yaratıkları yaratıp ne yapacaklarını bildi. Sonra ilme ***'Kitap ol'*** deyince ilim kitap oldu."[351]

١٣٩٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: لَقِيَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ إِبْلِيسَ، فَقَالَ: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّهُ لَا يُصِيبُكَ إِلَّا مَا قُدِّرَ لَكَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ إِبْلِيسُ: فَأَوْفِ بِذِرْوَةِ هَذَا الْجَبَلِ، فَتَرَدَّى مِنْهُ فَانْظُرْ أَتَعِيشُ أَمْ لَا؟ قَالَ: قَالَ ابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، فَقَالَ: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ اللهَ قَالَ: لَا يُجَرِّبْنِي عَبْدِي فَإِنِّي أَفْعَلُ مَا شِئْتُ؟ قَالَ: فَأَمَّا الزُّهْرِيُّ فَقَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ لَا يَبْتَلِي رَبَّهُ، وَلَكِنَّ اللهَ يَبْتَلِي عَبْدَهُ. قَالَ: فَخَصَمَهُ.

1390- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus) şöyle demiştir: İsa b. Meryem, İblis'le karşılaşınca "Sana takdir edilenden başkasının başına gelmeyeceğini sen bilmiyor musun?" diye sordu. O "Evet, biliyorum"

350 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 168. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 67. Begavî bu hadisi İkrime yoluyla İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 24. İbn Kesîr de hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 520.

351 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 171; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 24. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Taberî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 68; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 85.

dedi. Sonra da "Şu dağın zirvesinden ayrıl, aşağı in ve kendinin yaşayıp yaşamadığına bak" dedi.

İbn Tâvus, babasından şunu rivayet etmiştir: İsa b. Meryem, "Sen Allah'ın ***'Beni hiçbir kul bir şeye zorlayamaz. Zira ben dilediğimi yaparım'*** dediğini bilmiyor musun?" dedi.

Zührî ise şöyle dedi: "Kul, Rabbini imtihan edemez. Ama Allah, kulunu imtihan eder ve ona hasım olur."[352]

١٣٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: مَنْ كَذَّبَ بِالْقَدَرِ فَقَدْ كَذَّبَ بِالْقُرْآنِ.

1391- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Kim kaderi inkâr ederse Kur'ân'ı da inkâr etmiş olur."[353]

وَإِنْ مَا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿٤٠﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤١﴾

40. Onlara vaat ettiğimiz (azab)ın bir kısmını sana göstersek de yahut canını alsak da sana düşen ancak tebliğ etmektir. Hesap görmek de yalnız Bize aittir. 41. Bizim, yeryüzüne gelip onu uçlarından eksilttiğimizi görmediler mi? Allah (dilediği gibi) hükmeder, O'nun hükmünü bozacak kimse yoktur. Ve O, hesabı çabuk görendir.

١٣٩٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا}، قَالَ: كَانَ عِكْرِمَةُ، يَقُولُ: هُوَ قَبْضُ النَّاسِ.

---

352 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 113; İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-Âliye*, III, 81.

353 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 119; İbn Hacer, İbn Avf'ın şöyle dediğini nakletmiştir: Ben Hasan'ın şöyle dediğini duydum: "Her kim kaderi tekzip ederse küfre düşer." Bk. İbn Hacer, *et-Tehzîb*, II, 270.

1392- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde, isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime, ***"Bizim, yeryüzüne gelip onu uçlarından eksilttiğimizi görmediler mi?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Bu âyette kastedilen,) insanların ruhlarının kabzedilmesidir."[354]

١٣٩٣ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: هُوَ ظُهُورُ الْمُسْلِمِينَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ.

1393- Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "(Bu âyette kastedilen) Müslümanların müşriklere üstün gelmesidir."[355]

١٣٩٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، {نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا}، قَالَ: الْمَوْتُ مَوْتُ عُلَمَائِهَا وَفُقَهَائِهَا.

1394- Abdürrezzâk > Sevrî > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "(Bu âyette kastedilen,) ölümdür, dünyadaki âlimlerin ve fakîhlerin ölmesidir."[356]

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٤٢﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٣﴾

42. Onlardan öncekiler de tuzaklar kurmuşlardı. Fakat bütün bu tuzakları boşa çıkarmak, Allah'a aittir.

---

354 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 173. Begavî bu hadisi İkrime'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 24. Ebû Hayyân hadisi İkrime ve Şa'bî'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 400; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IX, 520. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 68.

355 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 173. İbn Kesîr bu hadisi Hasan'dan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 520; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 400. Begavî şöyle demiştir: "Bu bütün müfessirlerin görüşüdür." Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 24.

356 Ebû Hayyân bu hadisi Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 40; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 520. Taberî hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 174. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Hâkim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 68.

Herkesin ne kazandığını O bilir. Kâfirler de pek yakında bu yurdun sonunun kimin olacağını bileceklerdir. 43. O kâfir olanlar "Sen gönderilmiş bir peygamber değilsin" derler. De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında Kitab'ın bilgisi bulunanlar yeter."

١٣٩٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ}، قَالَ: كَانَ مِنْهُمْ عَبْدُ اللهِ بْنُ سَلَامٍ، وَسَلْمَانُ الْفَارِسِيُّ، وَتَمِيمٌ الدَّارِيُّ.

1395- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında Kitab'ın bilgisi bulunanlar yeter"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Abdullah b. Selâm, Selmân el-Fârisî ve Temîm ed-Dârî (yanında Kitab'ın bilgisi bulunan) bu kişilerdendir."[357]

١٣٩٦ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: وَمِنْ عِنْدِ اللهِ عِلْمُ الْكِتَابِ.

1396- Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kitab'ın ilmi Allah'ın katındadır."[358]

---

357 Taberî bu hadisi İbn Abbâs ve Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 177; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 26. Kurtubî hadisi Katâde ve Saîd b. Cübeyr'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 335; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 401; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 521; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 2; İbn Asâkir, *et-Târîh*, VI, 202. Sevrî hadisi Mücâhid'den rivayet etmiş ve Abdullah b. Selâm'dan başkasını zikretmemiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 155. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 69. İbn Cübeyr, Katâde'nin rivayetini yalanlamıştır. Sâid b. Mansûr, "Yanında Kitab'ın bilgisi bulunan kişi Abdullah b. Selâm mıdır?" diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: "Bu sûre Mekkî bir sûre iken bu nasıl olur?" Aynı şekilde Şa'bî, Kur'ân'da Abdullah b. Selâm hakkında bir şey indiğinden söz eden rivayeti yalanlamıştır.

358 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 177. Begavî bu hadisi Mücâhid ve Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 26. Kurtubî hadisi Hasan, Mücâhid ve Dahhâk'tan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 336. Ebû Hayyân hadisi Hasan, İbn Cübeyr ve Zeccâc'dan nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 401.

سُورَةُ إِبْرَاهِيمَ

14. İBRÂHİM SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[359]

الر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿١﴾ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَوَيْلٌ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٢﴾ الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٣﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِأَيَّامِ اللَّهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Elif, Lâm, Râ. Bu (Kur'ân), insanları Rablerinin izni ile karanlıklardan aydınlığa, Azîz ve Hamîd'in yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır. 2. O Allah ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Şiddetli azaptan dolayı kâfirlerin vay haline! 3. Onlar dünya hayatını ahiretten daha

---

359 Besmele asıl nüshada mevcut değildir.

çok sevenler, Allah'ın yolundan alıkoyanlar, onun eğrilmesini isteyenlerdir. İşte onlar uzak bir sapıklık içindedirler. 4. Biz gönderdiğimiz her bir peygamberi -kendilerine apaçık anlatsın diye- ancak kendi kavminin dili ile gönderdik. Artık Allah kimi dilerse saptırır, kimi dilerse de doğru yola iletir. O, Azîz'dir, Hakîm'dir. 5. And olsun ki Biz, Musa'yı "Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah'ın günlerini (nimetlerini ya da önceki ümmetlerin başına gelen musibetleri) hatırlatarak öğüt ver" diye âyetlerimizle gönderdik. Şüphesiz bunda sabreden ve çok şükreden herkes için belgeler vardır.

١٣٩٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَذَكِّرْهُمْ بِأَيَّامِ اللَّهِ}، قَالَ: بِنِعَمِ اللَّهِ.

1397- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlara Allah'ın günlerini hatırlatarak öğüt ver"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın nimetlerini (hatırlatarak öğüt ver)."[360]

١٣٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَذَكِّرْهُمْ بِأَيَّامِ اللَّهِ} قَالَ: بِنِعَمِ اللَّهِ.

1398- Abdürrezzâk > Sevrî > Ubeyd isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Onlara Allah'ın günlerini hatırlatarak öğüt ver"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın nimetlerini (hatırlatarak öğüt ver)."[361]

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنْجَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٦﴾ وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ

---

360 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 184. Bu hadis İbn Abbâs, Übey b. Ka'b, Mücâhid ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 27; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 341; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 523; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 70.

361 Mücâhid, *Tefsîr,* I, 333; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 184; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 532.

لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ﴿٧﴾ وَقَالَ مُوسَى إِنْ تَكْفُرُوا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٨﴾ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٩﴾

6. Hani Musa kavmine şöyle demişti: "Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Çünkü O, sizi azabın en şiddetlisine uğratan, oğullarınızı boğazlayıp kadınlarınızı diri bırakan Firavun hanedanından kurtarmıştı. İşte bu size anlatılanlarda, Rabbinizden büyük bir imtihan vardır." 7. Ve yine hatırlayın ki Rabbiniz "And olsun ki şükrederseniz elbette size daha çok veririm. Nankörlük ederseniz hiç şüphesiz benim azabım pek şiddetlidir" diye bildirmişti. 8. Musa demişti ki: "Siz ve bütün yeryüzündekiler inkâr etseniz, şüphe yok ki, Allah Ganî'dir, Hamîd'dir. 9. Sizden öncekilerin, Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonra Allah'tan başkasının bilmediği kavimlerin haberleri size gelmedi mi? Peygamberleri onlara apaçık belgelerle gelmişti de ellerini ağızlarına götürüp "Muhakkak biz sizinle gönderilenleri inkâr ettik ve gerçekten biz, bizi çağırdığınız şey hakkında şüphe ve tereddüt içindeyiz" demişlerdi.

١٣٩٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ} قَالَ: رَدُّوا عَلَى الرُّسُلِ مَا جَاءَتْ بِهِ.

1399- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Peygamberleri onlara apaçık belgelerle gelmişti de ellerini ağızlarına götürüp…"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Peygamberlere karşı çıkıp getirdiklerini reddettiler."[362]

362 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 189; Ebû Ubeyde, *el-Mecâz*, I, 336. Begavî bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*,

١٤٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ} قَالَ: هَكَذَا. وَرَدَّ يَدَهُ فِي[363] فِيهِ، قَالَ: غَيْظًا وَعَضَّ يَدَهُ.

1400- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû İshâk > Ebu'l-Ahvas[364] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdullah (b. Mes'ûd), ***"Peygamberleri onlara apaçık belgelerle gelmişti de ellerini ağızlarına götürüp..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu şekilde kızgınlığından dolayı elini ağzına götürdü ve elini ısırdı."[365]

قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى قَالُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا تُرِيدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٠﴾ قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَمَا لَنَا أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَى مَا آذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ ﴿١٣﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ ذَلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿١٥﴾

IV, 29; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 345; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 524. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 72.

363 Türkiye nüshasında "على/alâ" şeklinde geçmektedir.

364 O, Avf b. Mâlik b. Nadle el-Cüşemî Ebu'l-Ahvas el-Kûfî'dir. Künyesi ile meşhurdur. İkinci tabakadan olup sikadır. Haccâc'ın yönetimi sırasında Irak'ta vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 90.

365 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 188; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 29; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 345; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 69.

10. Peygamberleri şöyle demişti: "Gökleri ve yeri yaratan, sizi günahlarınızdan bir kısmını bağışlamaya ve belirli bir süreye kadar ertelemeye çağıran Allah hakkında mı (şüphe) ediyorsunuz?" Dediler ki: "Siz de ancak bizim gibi bir insansınız. Atalarımızın taptıklarından bizi alıkoymak istiyorsunuz. O hâlde bize apaçık bir delil getirin." 11. Peygamberleri onlara şöyle demişti: "Biz ancak sizin gibi bir insanız. Ancak Allah, kulları arasından dilediği kimselere lütfeder. Allah'ın izni olmadıkça bizim size apaçık bir delil getirmemize imkân yoktur. Artık mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etmelidirler. 12. Hem bize yollarımızı da göstermişken ne diye Allah'a tevekkül etmeyelim ki? Bize yaptığınız eziyetlere elbette dayanacağız. Artık tevekkül edenler yalnız Allah'a tevekkül etmelidirler." 13. Kâfir olanlar peygamberlerine "Kesinlikle şunu bilin, sizi ya yurdumuzdan çıkaracağız yahut milletimize (dinimize geri) döneceksiniz" dediler. Bunun üzerine Rableri kendilerine şunu vahyetti: "Biz o zalimleri muhakkak helâk edeceğiz. 14. Ve and olsun onlardan sonra sizi o yere yerleştireceğiz. İşte bu benim makamımdan korkanlara, benim tehdidimden korkanlara mahsustur." 15. (Peygamberler) fetih istediler (Allah da verdi). İnat eden her zorba da zarara uğradı.

١٤٠١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاسْتَفْتَحُوا} قَالَ: اسْتَنْصَرَتِ الرُّسُلُ عَلَى قَوْمِهَا {وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ} بَعِيدٌ عَنِ الْحَقِّ مُعْرِضٌ[366] عَنْهُ أَبَى أَنْ يَقُولَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

1401- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Fetih istediler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Peygamberler, kavimlerine karşı yardım ve destek talep ettiler. ***'İnat eden her zorba da zarara uğradı.'*** Haktan yüz çevirip mahrum kaldı ve 'Allah'tan başka ilah yoktur' demekten kaçındı."[367]

---

366 Türkiye nüshasında "مُعْرِضًا/mu'ridan" şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır.

367 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 194. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 30; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 350;

مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَى مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ ﴿١٦﴾

***16. Ardından (ona) cehennem de vardır.
Ona irinli sudan içirilecektir.***

١٤٠٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيُسْقَى مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ} قَالَ: مَاءٌ يَسِيلُ مِنْ بَيْنِ جِلْدِهِ وَلَحْمِهِ.

1402- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ona irinli sudan içirilecektir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, derisiyle eti arasından akan bir sudur."[368]

يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ
وَمِنْ وَرَائِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ ﴿١٧﴾ مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ
اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ
ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
بِالْحَقِّ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٩﴾ وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ
بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾ وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا
لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ قَالُوا لَوْ هَدَانَا
اللَّهُ لَهَدَيْنَاكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ ﴿٢١﴾
وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ

İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 526; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 91. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 73.

368 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 195. İbn Kesîr bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 526. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 74; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 30; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 351; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 96.

فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٢﴾

17. Onu yudum yudum içmeye çalışacak, rahatça boğazından geçiremeyecek ve ölüm kendisini her yandan gelip saracak fakat o bir türlü ölmeyecek. Arkasından da oldukça ağır bir azap gelecek. 18. Rablerini inkâr edenlerin durumu (şudur: Onların) amelleri aynen fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu bir küle benzer. Kazandıklarından hiçbir şeyi ellerine geçiremezler. Uzak sapıklığın ta kendisi işte budur. 19. Görmez misin ki, Allah gökleri ve yeri hak ile yaratmıştır? Eğer dilerse sizi yok eder ve yerinize yeniden başkalarını yaratır. 20. Bu da Allah'a göre zor bir iş değildir. 21. Hepsi toplanıp Allah'ın huzuruna çıkarlar da zayıflar müstekbirlere (büyüklenenlere) "Biz izinizden giderdik. Şimdi siz Allah'ın azabından azıcık bir şeyi dahi olsa bizden uzaklaştırıp giderebilecek misiniz" derler. Onlar da "Allah bize hidayet vermiş olsaydı elbette biz de sizi hidayete erdirirdik. Şimdi biz sızlansak da sabretsek de bizim için birdir. Sığınacak hiçbir yerimiz yoktur" derler. 22. İş olup bitince şeytan da "Doğrusu Allah'ın size verdiği söz gerçekti. Ben de size vaatte bulunmuştum ama size verdiğim sözde durmadım. Zaten benim sizin üzerinizde hiçbir nüfuzum da yoktu. Yalnız ben sizi çağırdım, siz de çağrımı kabul ettiniz. O halde beni kınamayın. Aksine kendinizi kınayın. Artık ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni kurtarabilirsiniz. Esasen ben daha önce beni ortak tutmanızı da kesinlikle kabul etmemiştim. Gerçek şu ki, zalimler için can yakıcı bir azap vardır" der.

١٤٠٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ} قَالَ: مَا أَنَا بِمُغِيثِكُمْ.

1403- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Artık ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni kurtarabilirsiniz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ben sizin imdadınıza, yardımınıza koşamam."[369]

وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ﴿٢٣﴾

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾

23. İman edip sâlih ameller işleyenler ise Rablerinin izni ile altlarından ırmaklar akan cennetlere konulacaktır. Orada ebediyen kalacaklardır. Onların orada birbirlerine sağlık temennileri de "selâm"dır. 24. Allah'ın hoş bir sözü nasıl misallendirdiğini görmez misin? O, kökü sabit ve dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir. 25. O ağaç Rabbinin izni ile her zaman yemişlerini verir. Allah insanlara düşünüp ibret alsınlar diye misaller verir.

١٤٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ} قَالَ: يَذْكُرُونَ أَنَّهَا النَّخْلَةُ {تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا} قَالَ: يُؤْكَلُ ثَمَرُهَا فِي الشِّتَاءِ، وَالصَّيْفِ.

---

369 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 75; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 357; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 529; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, I, 101.

1404- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: ***"'Allah'ın hoş bir sözü nasıl misallendirdiğini görmez misin? O, kökü sabit ve dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir.'*** Bu ağacın, hurma ağacı olduğundan söz ediyorlar. ***'O ağaç Rabbinin izni ile her zaman yemişlerini verir.'*** Onun meyveleri yaz ve kış yenilir."[370]

١٤٠٥ - قَالَ مَعْمَرٌ: قَالَ الْحَسَنُ: مَا بَيْنَ السِّتَّةِ الْأَشْهُرِ، وَالسَّبْعَةِ.

1405- Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Altı ayla yedi ay arasında (meyveleri yenilir)."[371]

١٤٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ شُعَيْبِ بْنِ الْحَبْحَابِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: الشَّجَرَةُ الطَّيِّبَةُ النَّخْلَةُ، وَالشَّجَرَةُ الْخَبِيثَةُ الْحَنْظَلَةُ.

1406- Abdürrezzâk > Ma'mer > Şuayb b. Habhâb[372] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Enes b. Mâlik şöyle demiştir: "Güzel ağaç hurmadır, kötü ağaç ise Ebû Cehil karpuzudur."[373]

---

370 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 206. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 78; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 530. Bu hadis İbn Mes'ûd, Enes, Mücâhid, İkrime ve İbn Zeyd'den de rivayet edilmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 421.

371 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 209. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 77.

372 O, Şuayb b. Habhâb el-Ezdî -onların azadlı kölesidir- Ebû Sâlih el-Basrî'dir. Dördüncü tabakadan olup sikadır. 131 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 352.

373 Tirmizî bu hadisi Hammâd b. Seleme'den merfû olarak ve Kuteybe tarîkiyle Enes'ten mevkuf olarak rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu Hammâd b. Seleme'nin hadisinden daha sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, no: 3119; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 206; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 530. Hâfız bu hadisi nakletmiş ve Hâkim'in Enes'ten rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 378. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Tirmizî, Nesâî, Bezzâr, Ebu'l-Ya'lâ, Taberî, İbn Hibbân, Hâkim ve İbn Merdûye'nin Enes'ten merfû olarak rivayet ettiklerini belirtmiştir. Süyûtî hadisi ayrıca Abdürrezzâk, Tirmizî, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve Râmehürmüzî'nin Enes'ten mevkuf olarak rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 77. Zemahşerî, İbn Ömer'in hadisini nakletmiştir. Bk. Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 430.

وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ
فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿٢٦﴾

26. Kötü bir sözün durumu da yerden koparılmış, ayakta durma imkânı olmayan kötü bir ağacın durumu gibidir.

١٤٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ} قَالَ: اسْتُؤْصِلَتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ.

1407- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kötü bir sözün durumu da yerden koparılmış, ayakta durma imkânı olmayan kötü bir ağacın durumu gibidir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Topraktan sökülüp çıkarılmış ve artık kalma/yaşama imkânı olmayan bir ağaç gibidir."[374]

يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي
الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ﴿٢٧﴾

27. Allah iman edenlere dünya hayatında da ahirette de sağlam söz üzere sebat verir. Allah zulmedenleri de şaşırtır. Allah ne dilerse yapar.

١٤٠٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا} قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَفِي الْآخِرَةِ الْمَسْأَلَةُ فِي الْقَبْرِ.

1408- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus), ***"Allah iman edenlere dünya hayatında da ahirette de sağlam söz üzere sebat verir. Allah zulmedenleri de şaşırtır. Allah ne dilerse yapar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir:

---

374 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 212; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 377; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 351. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 78.

"Dünyada 'Allah'tan başka ilah yoktur' sözüyle, ahirette ise kabirdeki sorgulanmada (sabit kılar)."[375]

١٤٠٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا، وَفِي الْآخِرَةِ} قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ هَذِهِ الْأُمَّةَ تُسْأَلُ[376] فِي قُبُورِهَا، فَيُثَبِّتُ اللَّهُ الْمُؤْمِنَ فِي قَبْرِهِ حِينَ يُسْأَلُ.

1409- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde bu âyet hakkında şöyle demiştir: "Bize bildirildiğine göre bu ümmet, kabirde imtihan edilip sorgulanacaktır. Allah Teâlâ sorguya çekerken mü'mini kabirde güçlendirip imanında sabit kılacaktır."[377]

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ﴿٢٨﴾﴾

28. Allah'ın nimetine nankörlükle karşılık veren ve sonunda kavimlerini helâk yurduna sürükleyenleri görmedin mi?

١٤١٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ وَهْبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ أَنَّ ابْنَ الْكَوَّا سَأَلَ عَلِيًّا، قَالَ: مَنِ الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ؟ قَالَ: الْأَفْجَرَانِ، وَقَالَ: قُرَيْشٌ، أَوْ قَالَ: أَهْلُ مَكَّةَ بَنُو مَخْزُومٍ، وَبَنُو أُمَيَّةَ، وَبَقِيَّتُهُمْ يَوْمَ بَدْرٍ.

1410- Abdürrezzâk > Ma'mer > Vehb b. Abdullah isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebu't-Tufeyl şöyle demiştir: Ali'ye ***"Allah'ın***

---

375 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 218. Ebû Hayyân bu hadisi Tâvus ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 423. İbn Kesîr hadisi Abdürrezzâk'tan bu isnadla nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 535. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Tâvus'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 81; Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 378; Müslim, Kitâbu'l-Cennet, XVII, 204; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 295; Nesâî, IV, 83; İbn Mâce, Kitâbu'z-Zühd, II, 1427; Tayâlisî, *Müsned*, II, 20; Sevrî, *Tefsîr,* s. 156. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin Berâ b. Âzib'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 78.

376 Türkiye nüshasında "تبتلى/tübtelâ" şeklinde geçmektedir.

377 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 217.

nimetine nankörlükle karşılık veren ve sonunda kavimlerini helâk yurduna sürükleyenleri görmedin mi?"[378] âyeti soruldu. O şöyle dedi: "En günahkâr iki topluluk, Kureyş veya Mekke halkı; Mahzûmoğulları, Ümeyyeoğulları ve Bedir günü hayatta kalanlardır."[379]

١٤١١ - عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَطَاءٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، يَقُولُ: هُمْ وَاللهِ الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللهِ كُفْرًا، وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ. قَالَ: قُرَيْشٌ. أَوْ قَالَ: أَهْلُ مَكَّةَ.

1411- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr > Atâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***("Allah'ın nimetine nankörlükle karşılık veren ve sonunda kavimlerini helâk yurduna sürükleyenleri görmedin mi?"*** âyeti hakkında) şöyle demiştir: "Allah'a yemin olsun ki onlar, Kureyş veya Mekke halkıdır."[380]

١٤١٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ} قَالَ: هُمْ قَادَةُ الْمُشْرِكِينَ يَوْمَ بَدْرٍ، أَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا هِيَ دَارُهُمْ فِي الْآخِرَةِ.

1412- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah'ın nimetine nankörlükle karşılık veren ve sonunda kavimlerini helâk yurduna sürükleyenleri görmedin mi?"*** âyeti hakkında

---

378 İbrahim 14/28-29.

379 Sevrî, *Tefsîr,* s. 157; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 230; Hâkim, *Müstedrek*, II, 352; Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, II, 444; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 510. Hâfız, Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "En günahkâr iki topluluk, Benî Ümeyye ve Benî Mugîre'dir. Benî Mugîre'nin kökünü Allah Teâlâ, Bedir günü yok etti. Ancak Benî Ümeyye şimdiye kadar varlığını sürdürdü." Bunu Abdürrezzâk, Nesâî ve Hâkim rivayet etmişlerdir ve Hâkim bunu sahih kabul etmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 378. Zemahşerî, *el-Keşşâf*'ta benzer şekilde Ömer'den rivayet etmiştir. Bk. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 432.

380 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 378; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 222; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 37; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 364; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 538. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Buhârî, Nesâî, Taberî, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 84.

şöyle demiştir: "Onlar, Bedir gününde Kureyş'in önderleridir ve cehennem onların ahiretteki yurdudur."[381]

جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٢٩﴾ وَجَعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴿٣٠﴾ قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴿٣١﴾ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ﴿٣٣﴾ وَآتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴿٣٤﴾

29. Onlar cehenneme girecekler. O ne kötü karargâhtır! 30. Onlar Allah'a O'nun yolundan saptırmak için eşler koştular. De ki: "Faydalanadurun. Varacağınız yer şüphesiz ateş olacaktır." 31. İman eden kullarıma de ki: "Namazı dosdoğru kılsınlar, alışverişin de dostluğunda olmayacağı o gün gelmeden önce rızık olarak kendilerine verdiğimiz şeylerden gizli ve açık infak etsinler." 32. Allah gökleri ve yeri yaratandır. Gökten su indirip onunla size rızık olarak türlü ürünler bitiren, emri ile denizde akıp gitsin diye gemileri emrinize verendir. Nehirleri de emrinize verendir O. 33. Düzenli seyreden güneşi ve ayı size faydalı kıldı; geceyi ve gündüzü de istifadenize verdi. 34. O size kendisinden istediğiniz şeylerin hepsinden verdi. Eğer Allah'ın nimetini topluca saymak isteseniz onları sayamazsınız. Gerçekten insan çok zulmedici ve çok nankördür.

---

381 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 224. Bu, Mücâhid, İbn Cübeyr, Dahhâk, Katâde ve İbn Zeyd'in görüşüdür. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 539. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 85.

١٤١٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَآتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ} قَالَ: لَمْ تَسْأَلُوهُ كُلَّ الَّذِي آتَاكُمْ.

1413- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O size kendisinden istediğiniz şeylerin hepsinden verdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O'nun size verdiklerinin hepsini O'ndan istememiştiniz."[382]

١٤١٤ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: آتَاكُمْ مِنْ كُلِّ الَّذِي سَأَلْتُمُوهُ.

1414- Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İstediğiniz şeylerin tümünden size verdi."[383]

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ ﴿٣٥﴾ رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٦﴾ رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾

35. Hani İbrahim "Rabbim! Şu şehri emniyetli kıl. Beni de oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut" demişti. 36. "Rabbim! Çünkü onlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa işte o, bendendir. Kim de bana isyan ederse, gerçekten sen günahları bağışlayansın, Rahîm'sin. 37. Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını senin mukaddes evinin yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılsınlar diye

---

382 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, III, 225; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 367.

383 Taberî bu hadisi Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 226; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 38. Kurtubî hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 367. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 85; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 106.

(yaptım bunu). Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler."

١٤١٥ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ} قَالَ: مَكَّةُ لَمْ يَكُنْ فِيهَا زَرْعٌ يَوْمَئِذٍ.

1415- Ma'mer, Katâde'nin ***"Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını senin mukaddes evinin yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Orası Mekke'dir. Zira o zamanlar orada ziraat yoktu."[384]

١٤١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ} قَالَ: تَنْزِعُ إِلَيْهِمْ.

1416- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlara sevdir."[385]

رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٣٨﴾ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٩﴾ رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ﴿٤٠﴾ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾ وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ

---

384 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 232; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 39. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 83.

385 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, III, 224; İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 52; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 41. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 87; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 107; İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Kur'ân*, s. 231.

الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ﴿٤٢﴾ مُهْطِعِينَ
مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ ﴿٤٣﴾

38. "Rabbimiz! Doğrusu sen, neyi gizler ve neyi açıklarsak bilirsin. Zaten yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. 39. Bana ihtiyarlığıma rağmen İsmâil'i ve İshâk'ı bağışlayan Allah'a hamd olsun. Doğrusu Rabbim elbette duayı işitendir. 40. Rabbim! Beni ve zürriyetimden gelecekleri de namazı dosdoğru kılanlardan eyle! Rabbimiz! Duamı kabul et! 41. Rabbimiz! Hesabın görüleceği gün beni, anne-babamı ve bütün iman edenleri bağışla!" 42. Sakın Allah'ı o zalimlerin işlediklerinden habersiz sanma. Onları ancak gözlerin dehşetle fırlayacağı bir güne erteliyor. 43. O gün başlarını dikerek (çağırıldıkları yere doğru) koşarlar. Gözleri kendilerine bile dönmez, kalpleri de bomboştur.

١٤١٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مُهْطِعِينَ} قَالَ: مُسْرِعِينَ.

1417- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "مُهْطِعِينَ/***mühtıîne***" kelimesi hakkında şöyle demiştir: "Koşarak giderler."[386]

١٤١٨ - مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ} قَالَ: الْمُقْنِعُ[387] الَّذِي يَرْفَعُ رَأْسَهُ شَاخِصًا بَصَرُهُ لاَ يُطْرِقُ.

1418- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ/***muknîî ruûsihim***" ifadesi hakkında şöyle demiştir: "Gözlerini fal taşı gibi açıp kırpmadan başını dikerek giden kişi demektir."[388]

---

386 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 237; İbn Kuteybe, *et-Takrîb*, s. 233; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 42; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 376; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 541. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 88.

387 Mısır nüshasında "القَنَع/el-kannea" şeklinde geçmektedir.

388 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 242; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 42; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 376. Buhârî bu hadisi benzer şekilde Mücâhid'den rivayet etmiştir.

١٤١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ} قَالَ: خَرَجَتْ مِنْ صُدُورِهِمْ، فَنَشَبَتْ[389] فِي حُلُوقِهِمْ.

1419- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "وأفئدتهم هواء/***ve ef'idetühüm hevâun***" ifadesi hakkında şöyle demiştir: "Kalpleri göğüslerinden çıkmış fakat boğazlarına takılmıştır."[390]

وَأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلُ مَا لَكُمْ مِنْ زَوَالٍ ﴿٤٤﴾ وَسَكَنْتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْأَمْثَالَ ﴿٤٥﴾ وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ وَإِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾

44. Sen insanları kendilerine o azabın geleceği gün ile korkut. Zalimler şöyle diyecekler: "Rabbimiz! Bizi yakın bir süreye kadar geciktir de senin çağrını kabul edelim, peygamberlere uyalım." (Onlara denilir ki:) "Daha önce, sizin için bir zevâl olmadığına yemin etmemiş miydiniz?" 45. "Hatta siz, kendilerine zulmedenlerin yurtlarına yerleştiniz. Onlara neler yaptığımız da sizin için apaçık ortaya çıktı. Size birçok misal de gösterdik." 46. Hilelerinin cezası Allah katında (malum) iken, onlar tuzaklarını kurmuşlardı. Hâlbuki onların hileleriyle dağlar yerinden gidecek değildi!

Bk. Buhârî, Kitâbu'l-Mezâlim, V, 95; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 104. Sevrî bu hadisi benzer şekilde Ebu'd-Duhâ'dan rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 157. Hâfız şöyle demiştir: "Bu, dil âlimlerinin çoğunluğunun görüşüdür." Bk. Hâfız, *el-Feth*, V, 95.

389 Mısır nüshasında "فيبت" şeklinde geçmektedir.

390 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 241; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 42; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 542. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 88.

١٤٢٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ} قَالَ: ذَلِكَ حِينَ دَعَوْا لِلَّهِ وَلَدًا، وَقَالَ فِي آيَةٍ أُخْرَى: {تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ، وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ، وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا.

1420- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hilelerinin cezası Allah katında (malum) iken, onlar tuzaklarını kurmuşlardı. Hâlbuki onların hileleriyle dağlar yerinden gidecek değildi!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Bu, Allah'ın bir oğlu olduğunu ileri sürdükleri zaman olmuştur. Allah Teâlâ başka bir yerde de şöyle buyuruyor: ***"Rahmân'a çocuk isnat etmelerinden dolayı neredeyse gökler parçalanacak, yer yarılacak, dağlar yıkılıp çökecekti!"***[391]

١٤٢١ - قَالَ مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ: {وَإِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ}، قَالَ: مَا كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ.

1421- Ma'mer, Hasan'ın ***"Hilelerinin cezası Allah katında (malum) iken, onlar tuzaklarını kurmuşlardı. Hâlbuki onların hileleriyle dağlar yerinden gidecek değildi!"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Onların tuzaklarından dolayı dağlar yerinden oynayacak değildir."[392]

١٤٢٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ[393] عَنْ مَعْمَرٍ، وَأَخْبَرَنِي الْكَلْبِيُّ أَنَّ نُمْرُوذًا عَمَدَ إِلَى صُنْدُوقٍ فَجَعَلَ فِيهِ رَجُلًا وَجَعَلَ فِي نَوَاحِيهِ نُسُورًا، وَجَعَلَ فِي وَسَطِهِ رُمْحًا، وَفِي طَرَفِ الرُّمْحِ لَحْمًا فَكَانَتِ النُّسُورُ تَرُومُ تَلْحَقُ اللَّحْمَ، وَهِيَ تَصْعَدُ بِالصِّنْدُوقِ حَتَّى خَالَطَ الرَّجُلَ الظُّلْمَةُ فَلَمْ

---

391 Meryem 19/90-91. Hadis için bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 246; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 43. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 89.

392 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 247. Begavî bu hadisi Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 43. İbn Kesîr de hadisi İbn Abbâs ve Hasan'dan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 542.

393 Türkiye nüshasında "قال/kâle" şeklinde geçmektedir.

يَرَ شَيْئًا فَنَكَّسَ الرُّمْحَ فَانْحَطَّتِ النُّسُورُ حَتَّى وَقَعَتْ قَرِيبًا مِنْ جَبَلٍ فَظَنَّ الْجَبَلُ أَنَّهُ حَدَثَ شَيْءٌ، فَزَالَ الْجَبَلُ مِنْ مَكَانِهِ.

1422- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî şöyle demiştir: "Nemrud bir sandık yaptırdı. Sandığın içine bir adam koydu, çevresine kartallar bağladı, ortasına ise ucunda et olan bir mızrak yerleştirdi. Kartallar, ete yetişmek isterken sandığı yükseltiyorlardı. Nihayet adam karanlığa karışınca bir şey göremedi. Bunun üzerine mızrağı tersine çevirince kartallar alçalmaya başladılar. Sonunda bir dağın yakınına düştüler. Bundan dolayı dağ, bir şey oldu zannedip yerinden ayrıldı."[394][395]

---

394 Taberî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 244. Begavî hadisi Ali'den benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 43. Süyûtî, bu kıssayı *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da muhtasar bir şekilde başka bir tarîkten nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 98. Hâzin şöyle demiştir: "Bazı âlimler bu kıssadan bir şeyler çıkarmaya çalıştılar. Bu çok tehlikeli bir durumdur. Çünkü akıl sahibi bir insan böyle bir kıssayı takdim etmez. Çünkü bu sahih bir haber değildir ve bu kıssanın bu âyetin te'vili konusunda herhangi bir yeri de yoktur." Bk. Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV, 44. İbn Atiyye şöyle demiştir: "Bu kıssa, isnad bakımından zayıftır. Aynı şekilde kıssada tasvir edildiği gibi kartalların yükselmesi de mümkün değildir. Böyle bir habere birinin inanması çok zordur." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 380. Ebû Hayyân şöyle demiştir: "Böyle bir kıssanın gerçek olma ihtimali çok uzaktır." Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 438.

395 Bu hadis, Abdürrezzâk'ın, *Tefsîr*'inde yer verdiği az sayıdaki İsrailiyat kaynaklı hadislerdendir. İsrailiyat, Ya'kûb'un ikinci adı veya lakabı olan İsrail kelimesiyle nisbet ismi oluşturan İsrailiyye'nin çoğuludur. Büyük oranda Yahudi, kısmen de Hıristiyan kaynaklarından nakledilen "efsane, kıssa, olay veya bilgi" anlamında kullanılır. İsrailiyat kaynaklı bilgilerin rivayet edilip edilemeyeceği konusunda İslâm âlimleri iki gruba ayrılmışlardır. İsrailiyatın rivayet edilmesini caiz görmeyenler, Yahudi ve Hıristiyanların kutsal kitaplarını tahrif ettiklerini, bazı hususları gizleyip bazılarını değiştirdiklerini bildiren âyetleri (Bakara 2/78-79; Nisâ 4/46; Mâide 5/13; En'âm 6/91; Neml 27/76; Şûrâ 42/14) delil göstererek onların kitaplarına güvenilemeyeceğini ileri sürmüşler ve ehl-i kitabın ne tasdik ne de tekzip edilmesi gerektiğine dair hadislerle (Ahmed b. Hanbel, V, 98; Buhârî, İ'tisâm 25, Tevhîd 42) düşüncelerini desteklemişlerdir. Ayrıca hadisleri yazmanın yasaklanmasıyla ehl-i kitaptan nakilde bulunmak arasında bir ilişki bulunduğunu, buna izin verilmesinin özellikle ilk asırlarda bu kaynaklara dayalı kıssacılığı ve uydurmacılığı büyük ölçüde artırdığını belirtmişlerdir.
İsrailiyatın rivayet edilmesini caiz görenler de yine öncelikle Kur'ân'dan delil aramışlar ve zaman zaman ehl-i kitaba başvurarak bilgi edinmeyi tavsiye eden

فَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ وَبَرَزُوا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾

47. Öyleyse sakın Allah'ın, peygamberlerine olan vaadinden cayacağını zannetme. Şüphesiz ki Allah mutlak galiptir, intikam sahibidir. 48. Bir gün gelecek, yer başka yere, gökler de başka göklere dönüştürülecek, insanlar gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah'ın huzuruna çıkacaklardır.

١٤٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ}، قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ عَائِشَةَ سَأَلَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ، فَقَالَتْ: أَيْنَ النَّاسُ يَوْمَئِذٍ، قَالَ: هُمْ عَلَى الصِّرَاطِ.

1423- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bir gün gelecek, yer başka yere, gökler de başka göklere dönüştürülecek, insanlar gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah'ın huzuruna çıkacaklardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Bize bildirildiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ,* Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bu âyeti sorup "O gün insanlar nerede olacaklar?" dedi. Buna karşılık Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* ***"Onlar Sırat'ın üzerinde olacaklar"*** cevabını verdi.[396]

âyetleri (Âl-i İmrân 3/93; Yûnus 10/94; İsrâ 17/101 vb.), İsrâiloğullarından rivayette bulunulmasında sakınca görmeyen bazı hadisleri ve bir kısım sahâbînin merak ettiği konuları ehl-i kitaba sormalarını delil göstermişlerdir.
Ancak ne ilk görüşü savunanların delilleri ehl-i kitabın bütünüyle kitaplarını tahrif ettiklerini ne de İsrailiyatı rivayet etmeyi caiz görenlerin delilleri bütün konularda ehl-i kitaba müracaat edilebileceğini ispatlayacak niteliktedir. Burada ölçü, İslâm'ın temel kaynaklarınca doğrulanan ve genel ilkelerine uygun düşen hususların alınması, buna aykırı rivayetlerin terk edilmesi, hakkında hüküm verilemeyen hususlarda ise tevakkuf edilmesi şeklinde belirlenmiştir. Fakat bazı âlimler, hakkında hüküm verilemeyen hususlarda da İsrâiliyata dair rivayetleri kullanmanın caiz olduğunu savunmakla beraber özellikle hakkında açıklık bulunmayan hususlarda kesin hüküm vermemek gerektiğine dikkat çekmişlerdir. İsrailiyat hakkında geniş bilgi için bk. Hatiboğlu, İbrahim, "İsrâiliyat," *DİA*, İstanbul 2001, XXIII, 195-199.

396 Müslim, Kitâbu'l-Münâfıkîn, no: 2791. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 296; Ahmed b.

١٤٢٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ الْأَوْدِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ} قَالَ: تُبَدَّلُ أَرْضًا بَيْضَاءَ كَالْفِضَّةِ لَمْ تُعْمَلْ فِيهَا خَطِيئَةٌ وَلَمْ يُسْفَكْ فِيهَا دَمٌ حَرَامٌ.

1424- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû İshâk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Amr b. Meymûn el-Evdî, ***"Bir gün gelecek, yer başka yere, gökler de başka göklere dönüştürülecek, insanlar gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah'ın huzuruna çıkacaklardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yeryüzü, gümüş gibi beyaz bir yere dönüşecektir. Orada günah işlenmeyecek ve haram olan kan akıtılmayacaktır."[397]

وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٤٩﴾

49. O gün günahkârları bukağılara vurulmuş olarak biri diğerine bağlanmış halde görürsün.

١٤٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ} قَالَ: مُقَرَّنِينَ فِي الْقُيُودِ وَفِي الْأَغْلَالِ.

1425- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O gün günahkârları bukağılara vurulmuş olarak biri diğerine bağlanmış hâlde görürsün"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bağlar, bukağılar ve zincirlerle bağlanmış (olduklarını görürsün)."[398]

Hanbel, *Müsned*, VI, 101, 134, 268; Dârimî, *Sünen*, II, 336; İbnu'l-Mübârek, *Zühd*, s. 479; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 253; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 543. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ahmed, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce, İbn Merdûye, Hâkim, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Âişe'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 90. Ben diyorum ki: Bu isnad munkatıdır. Çünkü Katâde, Âişe ile görüşmemiştir. Ancak o bunu başka bir tarîkten muttasıl olarak rivayet etmiştir.

397 Sevrî, *Tefsîr*, s. 158; İbnu'l-Mübârek, *Zühd*, s. 115; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 252; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, X, 345; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 44; Ebû Nuaym, *el-Hilye*, IV, 438; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 544. Taberânî bu hadisi *el-Evsat*'ta merfû olarak rivayet etmiştir. Beyhakî şöyle demiştir: "Mevkuf, daha sahihtir." Bk. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, II, 24; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 114.

398 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 255. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş

سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ وَتَغْشَى وُجُوهَهُمُ النَّارُ ﴿٥٠﴾

50. Gömlekleri katrandandır. Yüzlerini de ateş kaplayacaktır.

١٤٢٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ، قَالَ: مِنْ نُحَاسٍ.

1426- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gömlekleri katrandandır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Gömlekleri) kızgın bakırdandır."[399]

١٤٢٧ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: قَطِرَانُ الْإِبِلِ.

1427- Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Deve katranındandır."[400]

لِيَجْزِيَ اللَّهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾ هَذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٥٢﴾

51. Allah herkese kazandığının karşılığını vermek için (onları diriltecektir). Kuşkusuz Allah, hesabı çabuk görendir. 52. İşte bu (Kur'ân), kendisiyle uyarılsınlar, Allah'ın ancak bir tek ilah olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri iyice düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara (gönderilmiş) bir bildiridir.

---

ve Abdürrezzâk ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 91; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 384. İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 544; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 113.

399 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 258. İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Saîd b. Cübeyr ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 545; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 45; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 385. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 91-92.

400 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 257; Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 385; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 545. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 91. Âlimlerin çoğunun kırâatine göre bu kelimenin kırâati şu şekildedir: "قَطِرَانُ/Kadirânü"

سُورَةُ الْحِجْرِ

15. HİCR SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[401]

الر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْآنٍ مُبِينٍ ﴿١﴾ رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Elif, Lâm, Râ. Bunlar Kitab'ın ve açık açık anlatan Kur'ân'ın âyetleridir. 2. O inkâr edenler "Keşke Müslüman olsaydık" diye çok arzu edeceklerdir.

١٤٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رُبَّمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ} قَالَ: إِنَّ أَهْلَ النَّارِ يَقُولُونَ: كُنَّا أَهْلَ شِرْكٍ وَكُفْرٍ فَمَا شَأْنُ هَؤُلَاءِ الْمُوَحِّدِينَ مَا أَغْنَى عَنْهُمْ عِبَادَتُهُمْ إِيَّاهُ[402]؟ قَالَ: فَيَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، قَالَ: فَعِنْدَ ذَلِكَ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ.

1428- Abdürrezzâk > Ma'mer > Hammâd isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbrahim, ***"O inkâr edenler 'Keşke Müslüman olsaydık' diye çok arzu edeceklerdir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şirk ehli, 'Biz şirk ve küfür ehliydik. Şu tevhid ehline ne oldu ki Allah'a

---

401 Besmele asıl nüshada mevcut değildir.
402 Zamir, ism-i celile yani Allah Teâlâ'ya dönmektedir.

ibadetleri onlara fayda vermedi' derler. Bunun üzerine Müslümanlardan cehennemde olanlar oradan çıkarılırlar. O zaman inkâr edenler, daha önce Müslüman olmuş olmayı temenni ederler."[403]

١٤٢٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، وَعَنْ خُصَيْفٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَا: يَقُولُ: أَهْلُ النَّارِ لِلْمُوَحِّدِينَ: مَا أَغْنَى عَنْكُمْ إِيمَانُكُمْ؟، قَالَ: فَإِذَا قَالُوا قَالَ اللَّهُ[404]: أَخْرِجُوا مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فَعِنْدَ ذَلِكَ {رُبَّمَا[405] يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ} قَالَ: يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

1429- Abdürrezzâk > Sevrî > Hammâd > İbrahim > Husayf isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: Cehennem halkı, tevhid ehline "İmanınız sizi kurtaramamış" derler. Onlar böyle deyince Allah Teâlâ ***"Kalbinde zerre kadar iman olanları çıkarın"*** der. O zaman kıyamet günü ***"O inkâr edenler 'Keşke Müslüman olsaydık' diye çok arzu edeceklerdir."***[406]

ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ ﴿٤﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٥﴾ وَقَالُوا يَاأَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٦﴾ لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَائِكَةِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧﴾ مَا نُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذًا مُنْظَرِينَ ﴿٨﴾ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾

---

403 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 4; İbnu'l-Mübârek, *Zühd,* s. 450; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 546. Kurtubî bu hadisi Taberânî'nin Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, X, 2. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Hâkim'in Hammâd > İbrahim tarîkiyle rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 94.

404 Mısır nüshasında silinmiştir.

405 Mısır nüshasında silinmiştir.

406 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 4; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 546. Begavî bu hadisi Ebû Musa el-Eş'arî'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 46. Bu, İbn Abbâs, Enes b. Mâlik, Mücâhid, Atâ, Ebu'l-Âliye ve İbrahim'in görüşüdür. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Hennâd ve Beyhakî'nin Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 93.

3. Onları bırak; yesinler, eğlensinler ve boş ümit onları oyalayadursun. (Kötü sonucu) yakında bileceklerdir. 4. Helâk ettiğimiz hiçbir ülke yoktur ki hakkında (bizce) bilinen bir yazgı olmasın. 5. Hiçbir ümmet ecelinin önüne geçemez ve onu geciktiremez. 6. Dediler ki: "Ey kendisine Zikir (Kur'ân) indirilen kişi! Mutlaka sen bir delisin. 7. Doğru söyleyenlerden isen bize melekler getirmeli değil misin?" 8. Biz o melekleri ancak hak ile indiririz. O zaman da kendilerine mühlet verilmez. 9. Şüphe yok ki o Zikr'i biz indirdik, onu koruyacak olan da elbette biziz.

١٤٣٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، وَثَابِتٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ} قَالَ: حَفِظَهُ اللهُ مِنْ أَنْ يَزِيدَ فِيهِ الشَّيْطَانُ بَاطِلًا، أَوْ يُبْطِلَ مِنْهُ حَقًّا.

1430- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Sâbit ve Katâde, ***"Şüphe yok ki o Zikr'i biz indirdik, onu koruyacak olan da elbette biziz"*** âyeti hakkında şöyle demişlerdir: "Allah, şeytanın Kur'ân'a bir bâtıl eklemesinden veya ondaki bir hakkı iptal etmesinden onu korumuştur."[407]

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شِيَعِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٠﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١١﴾ كَذَلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٢﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾

10. And olsun ki senden önceki ümmetler arasında da peygamberler gönderdik. 11. Onlara gelen her bir peygamberle mutlaka alay ediyorlardı. 12. Biz böylece onu (inkârcılığı) günahkârların kalplerine sokarız. 13. Öncekilerin sünneti de geçmiş bulunduğu halde onlar buna yine de inanmazlar.

---

407 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 8. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 94; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 47; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 117.

١٤٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَذَلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ} قَالَ: إِذَا كَذَّبُوا سَلَكَ اللَّهُ فِي قُلُوبِهِمْ أَنْ لَا يُؤْمِنُوا بِهِ.

1431- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz böylece onu (inkârcılığı) günahkârların kalplerine sokarız. Öncekilerin sünneti de geçmiş bulunduğu hâlde onlar buna yine de inanmazlar"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Allah, yalanladıklarında onların kalplerine ona iman etmemelerini koyar."[408]

١٤٣٢ - أنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَذَلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ} قَالَ: الشِّرْكُ.

1432- Abdürrezzâk > Sevrî > Humeyd[409] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, ***"Biz böylece onu (inkârcılığı) günahkârların kalplerine sokarız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şirki (onların kalplerine koyar)."[410]

وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُوا إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ ﴿١٥﴾

---

408 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 9. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 94. Kurtubî bu hadisi yakın lafızlarla nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, X, 7; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 115. İbn Atiyye şöyle demiştir: "'نَسْلُكُهُ/Neslükühû' fiilindeki zamir, şirke ve alay etmeye dönmektedir. Bu, Hasan, Katâde, İbn Cüreyc ve İbn Zeyd'in görüşüdür. 'بِه/Bihî' lafzındaki zamir de aynı şeye yani şirke dönmektedir. Buradaki 'بِ/bi' harfi sebebiyet ifade etmektedir ve 'şirke düşmeleri ve alay etmeleri sebebiyle iman etmediler' anlamına gelmektedir." Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 448.

409 O, Humeyd b. Ebî Humeyd et-Tavîl Ebû Ubeyde el-Basrî'dir. Sikadır ancak tedlise düşmüştür. Bk. *Takrîb*, I, 203.

410 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 9; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 48. Kurtubî bu hadisi Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, I, 7; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 119. Hâzin şöyle demiştir: "Bu rivayette Mu'tezilî kadercilere reddiye vardır. Hakka inanmayan ve boyun eğmeyenler için bu âyet kaderin ispat edildiği bir âyettir."

14. Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar; 15. Elbette "Muhakkak ki gözlerimiz döndürüldü hatta biz büyülenmiş bir topluluğuz" derler.

١٤٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ} قَالَ: لَوْ فَتَحَ اللهُ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ بَابًا فَظَلَّتِ الْمَلَائِكَةُ تَعْرُجُ فِيهِ، يَقُولُ: يَخْتَلِفُونَ فِيهِ ذَاهِبِينَ، وَجَائِينَ فَقَالُوا: سُحِرَتْ

1433- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah onlara semadan bir kapı açsa ve melekler o kapıdan girmeye başlasalar oraya gelip gidenler, anlaşmazlığa düşerler ve 'Bize sihir yapıldı' derler."[411]

﴿وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٦﴾﴾

16. And olsun ki biz gökte burçlar yarattık ve onu, seyredenler için süsledik.

١٤٣٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا} قَالَ: الْكَوَاكِبُ.

1434- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun ki biz gökte burçlar yarattık ve onu, seyredenler için süsledik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Burçlar ifadesi ile) yıldızlar (kastedilmektedir)."[412]

---

411 İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 61; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 10-11; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 547. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 47.

412 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 14. İbn Kesîr bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 548; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 48. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 95.

وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾ إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ ﴿١٨﴾ وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ ﴿١٩﴾

17. Biz onu kovulmuş her şeytandan koruduk. 18. Kulak hırsızlığı yapan müstesna. Onun ardına da apaçık bir ateş parçası düşmektedir. 19. Yeri de döşeyip yaydık. Orada sağlam kazıklar koyduk ve orada ölçülmüş her şeyden bitirdik.

١٤٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ} قَالَ: مَعْلُومٌ.

1435- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yeri de döşeyip yaydık. Orada sağlam kazıklar koyduk ve orada ölçülmüş her şeyden bitirdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Belirli, bilinen şeylerden (bitirdik)."[413]

وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ ﴿٢٠﴾ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢١﴾ وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ ﴿٢٢﴾

20. Orada hem sizin için hem de rızıklarını temin edemeyeceğiniz kimseler için birçok geçim kaynağı yarattık. 21. Hazineleri nezdimizde bulunmayan hiçbir şey yoktur. Biz onları ancak belli bir miktar ile indiririz. 22. Biz rüzgârları aşılayıcılar olarak gönderdik. Gökten de bir su indirip onunla sizleri suladık. Bunları siz biriktiremezsiniz.

---

413 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 16; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 13; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 548. Bu hadis İbn Abbâs ve İkrime'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 62; Sevrî, *Tefsîr*, s. 159; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 95; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 51; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 13; İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Kur'ân*, s. 236.

١٤٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ} قَالَ: تُلَقِّحُ الْمَاءَ فِي السَّحَابِ. مَعْمَرٌ وَقَالَهُ الْكَلْبِيُّ أَيْضًا.

1436- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz rüzgârları aşılayıcılar olarak gönderdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Rüzgârlar) suyu bulutlara aşılar." Bunu Ma'mer ve Kelbî de söylemiştir.[414]

١٤٣٧ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ حَيَّانَ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: مَا رَاحَتْ جَنُوبٌ قَطُّ إِلَّا سَالَ فِي وَادٍ مَاءٌ رَأَيْتُمُوهُ، أَوْ لَمْ تَرَوْهُ.

1437- Ma'mer > Katâde > Hayyân b. Umeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Güney rüzgârı, bir vadiyi sizin gördüğünüz veya görmediğiniz su ile doldurmadan asla gitmez."[415]

١٤٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: الْجَنُوبُ سَيِّدَةُ الرِّيَاحِ[416]، وَاسْمُهَا عِنْدَ اللهِ الْأَرِيبُ[417]، وَمِنْ دُونِهَا سَبْعَةٌ أُنْزِلَتْ، وَإِنَّمَا يَأْتِيكُمْ مِنْ خَلْفِهَا[418] لَوْ فُتِحَ مِنْهَا بَابٌ وَاحِدٌ لَأَذْرَتْ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ، وَالْأَرْضِ، وَهِيَ رِيحُ الْجَنَّةِ.

1438- Abdürrezzâk > Ma'mer > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Güney rüzgârı, rüzgârların efendisidir. Allah'ın katındaki adı Ezîb'dir. Arkasında yedi kapı vardır, o yedi kapının aralıklarından size gelir. O kapılardan biri açılsaydı yerle göklerin arasını suyla doldururdu. O, cennet rüzgârıdır."[419]

---

414 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 25; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 549; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 510. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 96; Sevrî, *Tefsîr*, s. 159.

415 Beyhakî bu hadisi *Sünen*'de İbn Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. Bk. Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, III, 96; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 51; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV, 52. Asbaî şöyle demiştir: "Şayet güneyden gelirse iyilik ve temizlik getirir. Güneyden gelen, kuzeyden gelen rüzgârın zıttıdır." Bk. İbnu'l-Manzûr, *el-Lisân*, I, 694.

416 Türkiye nüshasında "الإزواح/el-izvâh" şeklinde geçmektedir.

417 Türkiye nüshasında ve İbn Kesîr'de "الأذيب/el-ezîb" şeklinde geçmektedir.

418 Türkiye nüshasında "خللها/halelihâ" şeklinde geçmektedir.

419 Heysemî bu hadisi Bezzâr'ın Ebû Zer'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk.

١٤٣٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَأَى مَخِيلَةً تَغَيَّرَ وَجْهُهُ وَدَخَلَ وَخَرَجَ، وَأَقْبَلَ وَأَدْبَرَ فَإِذَا أَمْطَرَتْ سُرِّيَ عَنْهُ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ: مَا أَمِنْتُ أَنْ تَكُونَ كَمَا قَالَ اللهُ {فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ} إِلَى قَوْلِهِ {رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ}.

1439- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus > Babası (Tâvus) isnadıyla rivayet edildiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir bulut gördüğünde yüzünün rengi değişir, içeri girip çıkmaya, sağa sola gidip gelmeye başlardı. Yağmur yağdığında ise sakinleşirdi. Ben bu durumu ona hatırlatınca o ***"Allah'ın 'Nihayet onu, vadilerine doğru yayılan bir bulut şeklinde görünce 'Bu bize yağmur yağdıracak yaygın bir buluttur' dediler. Hayır! O, sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. İçinde acı azap bulunan bir rüzgârdır!'***[420] ***dediği gibi olmadığından emin değilim"*** dedi.[421]

١٤٤٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا رَأَى الْغَيْثَ، قَالَ: اللَّهُمَّ صَيِّبًا هَنِيئًا أَوْ صَيِّبًا.

1440- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb > Kâsım isnadıyla rivayet edildiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* yağmur yüklü bir bulut gördüğü zaman ***'Allah'ım! Onu yararlı bir yağış veya sağanak yap'*** derdi."[422]

Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, II, 450-451; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 549; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 96.

420 Ahkâf 46/24.

421 Buhârî, Bed'u'l-Halk, VI, 300, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 578; Müslim, İstiskâ, II, 616; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 382; Ebû Davud, Kitâbu'l-Edeb, V, 330; İbn Mâce, Kitâu'd-Duâ, II, 1280. İbn Kesîr bu hadisi nakletmiş ve Ahmed b. Hanbel'in Âişe'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 510; İbnu's-Sünnî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*, s. 95.

422 İbnu'l-Esîr şöyle demiştir: "O, suyu berrak olan buluttur." Bk. İbnu'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, IV, 12; Buhârî, Kitâbu'l-İstiskâ, II, 518; Ebû Davud, Kitâbu'l-Edeb, V, 330; İbn Mâce, Duâ, II, 1280; Humeydî, *Müsned*, I, 131; Harâitî, *Mekârimu'l-Ahlâk*, s. 86; İbnu's-Sünnî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*, s. 95.

١٤٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ ,عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: كَانَ يَقُولُ إِذَا هَاجَتْ رِيحًا[423] أَوْ ظُلْمَةٌ، قَالَ: اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا رِيحًا[424] لَوَاقِحَ لاَ رِيحًا عَقِيمًا[425].

1441- Abdürrezzâk > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbrahim şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hava rüzgârlı veya bulutlu olunca ***'Allah'ım! rüzgârları aşılayıcı yap, yağmur getirmeyen rüzgârlar yapma!'*** derdi."[426]

١٤٤٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بُرْقَانَ أَنَّهُ بَلَغَهُ، عَنْ حُذَيْفَةَ أَنَّهُ كَانَ إِذَا سَمِعَ الرَّعْدَ، قَالَ: اللَّهُمَّ لَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا سَخَطَكَ، وَلَا تُهْلِكْنَا بِعَذَابِكَ، وَعَافِنَا قَبْلَ ذَلِكَ.

1442- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ca'fer b. Burkân şöyle demiştir: Huzeyfe, yıldırım sesi duyunca 'Allah'ım! Öfkeni bizim başımıza indirme, bizi azabınla helâk etme ve bizi bunlara karşı koru' derdi."[427]

١٤٤٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبَانَ، عَنْ طَاوُسٍ، قَالَ: ثَارَ سَحَابٌ فِي وَادٍ وكَانَ إِذَا ثَارَ فِي ذَلِكَ الْوَادِي سَحَابٌ[428] كَانَ عَامٌ مُخْصِبٌ، فَلَمَّا ثَارَ، قَالَ لَهُمْ هُودٌ: وَقَدْ جَاءَكُمُ الْعَذَابُ، فَقَالُوا: أَتَعِدُنَا بِالْعَذَابِ، وَهَذَا وَادٍ إِذَا ثَارَ فِيهِ السَّحَابُ كَانَ عَامَ مُتَعٍ لِمَا فِيهِ

---

423 Türkiye nüshasında "ريح/rîh" şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır.
424 Türkiye nüshasında "ريح/rîh" şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır.
425 Türkiye nüshasında "عقيم/akîm" şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır.
426 Bu hadis mürseldir. Buhârî bu hadisi *Edebu'l-Müfred*'de Seleme'den rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, *Edebu'l-Müfred*, s. 211. İbnu's-Sünnî bu hadisi Seleme b. el-Ekva'dan rivayet etmiştir. Bk. İbnu's-Sünnî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*, s. 94; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 52. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Hibbân, Taberânî, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Seleme'den mevkuf olarak rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 96.
427 Buhârî, *Edebu'l-Müfred*, s. 212. Tirmizî bu hadisi İbn Ömer'den rivayet etmiştir. Bk. Tirmizî, *Câmiu'l-Usûl*, IV, 320; İbnu's-Sünnî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*, s. 95; Harâitî, *Mekârimu'l-Ahlâk*, s. 84. Ahmed, Tirmizî ve Hâkim bu hadisi İbn Ömer'den rivayet etmişlerdir. Bk. Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, II, 358. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Nesâî, İbn Merdûye, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in İbn Ömer'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 51.
428 Mısır nüshasında silinmiştir.

الْخِصْبُ فَلَمْ يَرُعْهُمْ إِلَّا الرِّيحُ قَدْ جَاءَتْ بِالْقِيَمِ[429] وَنَزَعَاتِهَا، قَالَ: وَجَعَلَتْ تَدْخُلُ تَحْتَ الْبَيْتِ فَتَلُفُّ مَا فِيهِ ثُمَّ تُحَلِّقُ بِهِ فِي السَّمَاءِ.

1443- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Tâvus şöyle demiştir: "Bir vadide bulutlar ortaya çıktı. Önceleri o vadide bulutlar ortaya çıkınca verimli, bol ürünlü bir yıl olurdu. Bulut orada ortaya çıkınca Hûd *aleyhisselâm*, kavmine 'Size azap geldi' dedi. Buna karşılık kavmi, 'Bu vadide bulut ortaya çıktığında herkesçe bilinen bereketli bir yıl yaşandığı halde sen, bizi azapla mı korkutuyorsun?' dediler. Rüzgâr, onların hayvanlarını gütmesine izin vermedi. Koyunlarını ve çobanlarını eve getirdi. Rüzgâr evin içine girip içindekilerin çevresinde dönüyor, ardından onları savurup semaya yükseltiyordu."[430]

وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ ﴿٢٤﴾

23. Muhakkak biz, hem diriltiriz hem de öldürürüz. Ve her şeye biz vâris oluruz. 24. And olsun ki sizden önce gelip geçenleri de biz biliriz sonra gelenleri de biliriz.

١٤٤٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ، وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ} قَالَ: الْمُسْتَقْدِمِينَ آدَمَ وَمَنْ بَعْدَهُ. حَتَّى نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: و {الْمُسْتَأْخِرِينَ} مَنْ كَانَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ لَمْ يُخْلَقْ بَعْدُ وَهُوَ مَخْلُوقٌ، كُلُّ أُولَئِكَ قَدْ عَلِمَهُمْ.

1444- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun ki biz, sizden önce gelip geçenleri de biliriz sonra gelenleri de biliriz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْمُسْتَقْدِمِينَ/el-Müstakdimîn,' Âdem *aleyhisselâm* ve bu âyet indirilinceye kadar ondan sonra gelenler demektir. 'الْمُسْتَأْخِرِينَ/el-Müste'hirîn' ise var olduğu halde

429 Türkiye nüshasında "بالغنم وبرعاتها/bi'l-ganemi ve bi-ruâtihâ" şeklinde geçmektedir.
430 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

onun zürriyetinden henüz yaratılmamış olanlar demektir. Allah bunların tümünü bilmektedir."[431]

١٤٤٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ مَالِكٍ الْعَنْبَرِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْجَوْزَاءِ، يَقُولُ: فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ {وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنكُمْ}: فِي الصُّفُوفِ فِي الصَّلَاةِ وَ {الْمُسْتَأْخِرِينَ}.

1445- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân > Amr b. Mâlik el-Anberî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebu'l-Cevzâ, ***"And olsun ki Biz, sizden önce gelip geçenleri de biliriz sonra gelenleri de biliriz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Namaz saflarında öne geçenler ve arkada kalanlar demektir."[432]

١٤٤٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْخَلْقَ فَفَرَغَ مِنْهُ فَ {الْمُسْتَقْدِمِينَ} مَا خَرَجَ مِنَ الْخَلْقِ وَ {الْمُسْتَأْخِرِينَ} مَا بَقِيَ فِي أَصْلَابِ الرِّجَالِ لَمْ يَخْرُجْ بَعْدُ.

1446- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Babası (Teymî) isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: "Allah varlıkları yaratıp bitirdi. 'الْمُسْتَقْدِمِينَ/el-Müstakdimîn,' varlıklardan varlık alanına

---

431 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 24. Kurtubî bu hadisi Katâde ve İkrime'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, X, 19. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 97. Bu hadis aynı şekilde İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 24; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 52.

432 Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr'de Nûh b. Kays el-Haddânî > Amr b. Mâlik > İbnu'l-Cevzâ > İbn Abbâs tarîkiyle rivayet etmiştir. Ayrıca bk. Nesâî, Kitâbu's-Salât, II, 18; Tayâlisî, *Müsned*, II, 20; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 42; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 19; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 549. Hâkim ve İbn Merdûye bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmişlerdir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 123. Şevkânî şöyle demiştir: "Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir bu hadisi Ebu'l-Cevzâ'dan rivayet etmişlerdir." Tirmizî şöyle demiştir: "Ca'fer b. Süleymân bu hadisi Amr b. Mâlik > Ebu'l-Cevzâ tarîkiyle rivayet etmiştir. Rivayette İbn Abbâs'ı zikretmemiştir." İbn Kesîr hadisi uzun bir şekilde rivayet ettikten sonra bunun Ebu'l-Cevzâ'nın hadisi olduğunu beyân etmiştir. O da hadisin isnadında İbn Abbâs'ı zikretmemiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 549-550.

çıkanlardır. 'الْمُسْتَأْخِرِينَ/el-Müste'hirîn' ise erkeklerin bellerinde kalıp henüz varlık alanına çıkmayanlardır."[433]

١٤٤٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: الْمُسْتَقْدِمِينَ مَا مَضَى مِنَ الْأُمَمِ، وَالْمُسْتَأْخِرِينَ أُمَّةُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

1447- Abdürrezzâk > Sevrî > Abdülmelik b. Ebî Süleymân[434] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "'الْمُسْتَقْدِمِينَ/el-Müstakdimîn,' geçmiş milletlerdir. 'الْمُسْتَأْخِرِينَ/el-Müste'hirîn' ise Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ümmetidir."[435]

وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٦﴾

25. Şüphe yok ki Rabbin onları toplayacak olandır. O Hakîm'dir, her şeyi bilendir. 26. And olsun ki Biz, insanı kuru bir çamurdan, değişmiş ve şekillenmiş bir balçıktan yarattık.

١٤٤٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ} قَالَ: الصَّلْصَالُ: الطِّينُ الْيَابِسُ يُسْمَعُ لَهُ صَلْصَلَةٌ، ثُمَّ يَكُونُ حَمأً مَسْنُونًا قَدْ أَسِنَ قَالَ: مُنْتِنَةً.

1448- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun ki biz, insanı kuru bir çamurdan, değişmiş ve şekillenmiş bir balçıktan yarattık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir:

---

433 Sevrî bu hadisi İkrime'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 159; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 23; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 52; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 19. Ebû Hayyân hadisi Katâde ve İkrime'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 451. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 97.

434 O, Abdülmelik b. Ebî Süleymân Meysere el-Arzemî'dir. Sıdk sahibidir. Beşinci tabakadan olup vehme düşmüştür. Bk. *Takrîb*, V, 451.

435 Sevrî, *Tefsîr,* s. 160; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 25; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 52; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 451. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 98.

"'صَلْصَال/Salsâl,' (vurulduğu zaman) ses çıkaran kurumuş çamur demektir. Sonra şekillenmiş, kokuşmuş ve bozulmuş kara balçık olur."[436]

وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي
خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٨﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ
رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٢٩﴾ فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾
إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ يَاإِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا
تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ
مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٣٣﴾ قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ
اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٥﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾ قَالَ
فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٣٧﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ بِمَا
أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ
الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿٤١﴾ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ
لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٤٢﴾ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ
أَجْمَعِينَ ﴿٤٣﴾ لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ ﴿٤٤﴾

27. Cinleri de daha önceden semûm ateşinden (zehirli ateşten) yarattık. 28. Hani Rabbin, meleklere şöyle demişti: "Ben kuru bir çamurdan, değişmiş ve şekillenmiş bir balçıktan bir beşer yaratacağım." 29. "O halde onun yaratılışını tamamlayıp da ona ruhumdan üflediğim zaman siz de derhal onun için secdeye kapanın." 30. Bunun üzerine meleklerin hepsi secde ettiler. 31. İblis müstesna. O secde edenlerle beraber olmayı kabul etmedi. 32. "Ey İblis! Sen ne diye secde edenlerle beraber olmadın?" dedi. 33. "Ben kuru bir çamurdan, değişmiş ve

---

436 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 27. Begavî bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 53. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 64; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 550; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 22.

şekillenmiş bir balçıktan yarattığın bir beşere secde edecek değilim" dedi. 34. "O halde çık buradan! Çünkü sen artık kovulmuş birisin" dedi. 35. "Hiç şüphesiz kıyamet gününe kadar lanet senin üzerinedir." 36. "Rabbim! Öyle ise bana tekrar diriltilecekleri güne kadar mühlet ver" dedi. 37. "Sen mühlet verilenlerdensin" dedi. 38. "Bilinen zamanın günü gelene kadar." 39. "Rabbim" dedi. "Beni azdırdığından dolayı yemin ederim ki ben de yeryüzünde onlara (isyan etmeyi) süslü göstereceğim, onları toptan azdıracağım. 40. Ancak onlardan ihlâsa erdirilmiş kulların müstesna." 41. Buyurdu ki: "Benim uymayı taahhüt ettiğim yol da şu ki; 42. Muhakkak benim has kullarım üzerinde senin hiçbir hakimiyetin yoktur. Azgınlardan sana uyanlar müstesna." 43. Şüphesiz ki onların hepsine vaat edilen yer cehennemdir. 44. Onun yedi kapısı vardır. Onlardan her kapı için birer grup ayrılmıştır.

١٤٤٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، قَالَ: أَسْمَاءُ أَبْوَابِ جَهَنَّمَ: الْحُطَمَةُ، وَالْهَاوِيَةُ، وَلَظًى، وَسَقَرُ، وَالْجَحِيمُ، وَالسَّعِيرُ، وَجَهَنَّمُ، وَالنَّارُ، وَهِيَ جِمَاعٌ.

1449- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, A'meş şöyle demiştir: "Cehennemin kapılarının adı şöyledir: Hutame, Hâviye, Lazâ, Sakar, Cahîm, Seîr, Cehennem ve Nâr (Ateş). Nâr, onun tüm isimlerini kapsamaktadır."[437]

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِنِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٧﴾ لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿٤٨﴾ نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿٥٠﴾ وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ

437 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in A'meş'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 100. Bu hadis İbn Abbâs, Dahhâk ve İbn Cüreyc'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 55; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV, 55; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 552.

﴿٥١﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾ قَالَ أَبَشَّرْتُمُونِي عَلَى أَنْ مَسَّنِيَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾ قَالُوا بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَانِطِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ ﴿٥٦﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَا إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٦٠﴾

45. "Takva sahipleri ise muhakkak cennetlerde ve pınar başlarındadırlar. 46. Onlara "Esenlikle, güvenle girin" (denilecek). 47. Biz onların göğüslerindeki kini söküp attık. Kardeşler olarak sedirler üzerinde karşılıklı otururlar. 48. Orada onlara hiçbir yorgunluk dokunmaz. Onlar oradan çıkarılacak da değillerdir. 49. Kullarıma haber ver ki, ben gerçekten Gafûr ve Rahîm'im. 50. Ve hiç şüphesiz benim azabım da elbette can yakıcı bir azaptır. 51. Onlara İbrahim'in misafirlerinden (meleklerden) haber ver. 52. Hani misafirler onun yanına girip "Selâm, demişlerdi. O da "Biz sizden doğrusu korkuyoruz" demişti. 53. "Korkma! Biz sana çok bilgili bir oğul müjdeliyoruz" demişlerdi. 54. "Bana ihtiyarlık gelip çatmışken mi bana gelip müjde veriyorsunuz? Artık neyi müjdeliyorsunuz?" dedi. 55. Biz sana gerçeği müjdeliyoruz. Onun için sakın ümit kesenlerden olma" dediler. 56. "Rabbinin rahmetinden, sapıtmışlardan başka kim ümit kesebilir?" dedi. 57. "Ey gönderilen elçiler! Başka göreviniz var mı?" dedi. 58. "Gerçekten biz günahkâr bir kavme gönderildik" dediler. 59. "Lût ailesi bunlardan müstesnadır. Biz onların hepsini mutlaka kurtaracağız. 60. Yalnız karısı müstesna. Onun mutlaka geride kalanlardan olmasını takdir ettik.

١٤٥٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إنها لَمِنَ الْغَابِرِينَ} قَالَ: مِمَّنْ غَبَرَ فَهَلَكَ.

1450- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yalnız karısı müstesna. Onun mutlaka geride kalanlardan olmasını takdir ettik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Boğulup helâk olanlardan (olmasını takdir ettik)."[438]

فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٦٢﴾ قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٦٣﴾ وَأَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٦٤﴾ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿٦٥﴾

61. Nihayet elçiler Lût ailesine geldikleri vakit; 62. "Doğrusu siz tanımadığımız kimselersiniz" dedi. 63. Dediler ki: "Hayır, biz sana onların, hakkında şüphe ettikleri şeyi getirdik. 64. Biz sana gerçekle geldik. Biz şüphesiz doğru söyleyenleriz. 65. O sebepten gecenin bir bölümünde aileni yola çıkar. Sen de arkalarından git. Sizden kimse arkasına dönüp bakmasın ve emrolunduğunuz yere doğru gidin."

١٤٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ} قَالَ: أُمِرَ أَنْ يَكُونَ خَلْفَ أَهْلِهِ يَتَّبِعُ أَدْبَارَهُمْ فِي آخِرِهِمْ إِذَا مَشَوْا.

1451- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sen de arkalarından git"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, yürüdüklerinde onun inananların arkasından gelen artçı olmasını ve en arkalarında bulunmasını emretti."[439]

---

438 Şevkânî bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 131; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 57. İbn Kesîr bu hadisi benzer şekilde nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 554; İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 69.

439 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 42. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 152; İbn Abbâs,

وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ ﴿٦٦﴾ وَجَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾ قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ ﴿٦٨﴾ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ ﴿٦٩﴾ قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٧٠﴾ قَالَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٧١﴾ لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾

66. Ona şu kesin emri verdik. Sabaha çıkarken onların arkası kesilmiş (hepsi tamamen helâk edilmiş) olacaktır. 67. Şehir halkı sevinerek geldiler. 68. "Bunlar benim misafirlerimdir. Artık beni küçük düşürmeyin" dedi. 69. "Allah'tan korkun ve beni rezil etmeyin!" 70. "Biz sana âlemlere karışmanı (herhangi bir kimseyi himayene almanı ya da onlardan birisini misafir etmeni) yasaklamadık mı?" dediler. 71. "Eğer evlenecek iseniz işte benim kızlarım" dedi. 72. Hayatın hakkı için onlar gerçekten sarhoşlukları içinde şaşkın bir haldedirler.

١٤٥٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَفِي سَكْرَتِهِمْ} قَالَ: فِي ضَلَالَتِهِمْ {يَعْمَهُونَ} قَالَ: يَقُولُ: يَتَلَاعَبُونَ، قَالَ مُجَاهِدٌ: يَتَرَدَّدُونَ.

1452- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hayatın hakkı için onlar gerçekten sarhoşlukları içinde şaşkın bir haldedirler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sapkınlık ve kaybolmuşlukları içinde bocalayıp duruyorlar, eğleniyorlar."[440] Mücâhid şöyle demiştir: "Şüphe içinde dolaşıyorlar."[441]

Tefsîr, III, 70; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 58; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 554.

440 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 44; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 58. İbn Kesîr bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 555. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ile İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 103.

441 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 44; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 58. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ile İbn Ebî Hâtim'in A'meş'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 103; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 39.

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ ﴿٧٣﴾ فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾

73. Sabah güneş doğarken çığlık onları yakalayıverdi. 74. Derhal oranın üstünü altına getirdik ve üzerlerine balçıktan pişirilmiş taş yağdırdık. 75. Elbette bunda basiret sahibi olanlar için ibretler vardır.

١٤٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِلْمُتَوَسِّمِينَ} قَالَ: لِلْمُعْتَبِرِينَ.

1453- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "لِلْمُتَوَسِّمِينَ/***li'l-mütevessimîn***" ifadesi hakkında şöyle demiştir: "İbret alan kimseler için (ibretler vardır)."[442]

وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ ﴿٧٦﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾ وَإِنْ كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ لَظَالِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُبِينٍ ﴿٧٩﴾

76. Onlar hâlâ gözler önünde duran bir yol üzerindedirler. 77. Elbette bunda iman edenler için muhakkak bir ibret vardır. 78. Ashâb-ı Eyke (Şuayb kavmi) de gerçekten zalim kimseler idi. 79. Bu sebeple onlardan intikam aldık. Her ikisi de (Lût ve Eyke kavimlerinin kasabaları) açık bir yol üzerindedir.

١٤٥٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُبِينٍ} قَالَ: طَرِيقٌ وَاضِحٌ.

1454- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Her ikisi de (Lût ve Eyke kavimlerinin kasabaları) açık bir***

---

442 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 46; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 43; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 555. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 103.

yol üzerindedir" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Açık, kullanılan bir yol üzerindedir."[443]

وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٨٠﴾

80. And olsun ki Ashâb-ı Hicr de (Semûd kavminin diyarı) peygamberi yalanlamışlardı.

١٤٥٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَصْحَابَ الْحِجْرِ} قَالَ: أَصْحَابُ الْوَادِي.

1455- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ashâb-ı Hicr[444]"*** hakkında şöyle demiştir: "Vadi sakinleri."[445]

وَآتَيْنَاهُمْ آيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٨١﴾ وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا آمِنِينَ ﴿٨٢﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴿٨٣﴾ فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٤﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَإِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ ﴿٨٥﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨٦﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾

81. Biz onlara âyetlerimizi vermiştik de bunlardan yüz çevirmişlerdi. 82. Onlar, dağlardan emniyet içinde kalacakları

---

443 "انهما/İnnehümâ" lafzındaki zamirin mercii konusunda Taberî şöyle demiştir: "Lût kavmi ve Eyke kavmidir." Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 49. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 556; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 59; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 135.

444 Hicr ile ilgili Fahrüddîn er-Râzî şöyle demiştir: "Semûd kavminin yaşadığı bir vadinin ismidir." Bk. Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XIX, 205. Hâzîn şöyle demiştir: "Hicr, Medîne ile Şam arasında bulunan maruf bir yerdir. Bu yerin kalıntıları halen mevcuttur." Bk. Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV, 59.

445 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 49. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 104; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 59; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 50; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 135.

evler oyarlardı. 83. Derken sabaha girdiklerinde onları da o çığlık yakalayıverdi. 84. Kazandıkları kendilerine hiçbir fayda vermedi. 85. Biz gökleri, yeri ve aralarındakileri ancak hak ile yarattık. Şüphesiz o saat gelicidir. O halde sen onlara güzellikle davran! 86. Şüphesiz senin Rabbin her şeyi yaratandır, her şeyi bilendir. 87. And olsun ki Biz sana tekrarlanan yedi âyeti (namazda kırâati tekrarlanan yedi âyetten ibaret Fâtiha sûresini) ve Yüce Kur'ân'ı verdik.

١٤٥٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي} قَالَ: فَاتِحَةُ الْكِتَابِ تُثَنَّى فِي كُلِّ رَكْعَةٍ[446] مَكْتُوبَةٍ أَوْ تَطَوُّعٍ.

1456- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Tekrarlanan yedi âyet (seb'u'l-mesânî)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Fâtihatü'l-Kitâb, ister farz isterse nafile olsun her rekâtta tekrarlanır."[447]

١٤٥٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، وَعَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: الْقُرْآنُ كُلُّهُ يُثَنَّى.

1457- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus > Babası (Tâvus) > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "Kur'ân'ın tümü tekrarlanır."[448]

---

446 Mesânî olarak isimlendirilmesinin nedeni beyân edilmiştir.

447 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 56. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'd-Dureys ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 105. Bu hadis İbn Abbâs, Ali *radıyallahu anh*, Ebû Hureyre, Rebî' b. Enes, Ebu'l-Âliye ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 160; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 60; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 54; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 105.

448 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 57. Begavî bu hadisi Tâvus'tan rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 60; Kurtubî de Dahhâk, Tâvus ve Ebû Mâlik'in İbn Abbâs'tan yaptıkları rivayeti nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, X, 55. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Âdem b. İyâs, İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 105. Fahrüddîn er-Râzî bu hadisi Tâvus'tan nakletmiştir. Bk. Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XIX, 208.

١٤٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ خُثَيْمٍ، عَنِ ابْنِ لَبِيبَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: فَاتِحَةُ الْكِتَابِ هِيَ سَبْعٌ مِنَ الْمَثَانِي لَيْسَ فِيهَا بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ.

1458- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Huseym[449] > İbn Lebîbe[450] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Tekrarlanan yedi âyet (seb'u'l-mesânî), Fâtihatü'l-Kitâb'dır (Fâtiha sûresidir). Ama onların içinde besmele yoktur."[451]

١٤٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي أَنَّ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ، أَخْبَرَهُ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ، قَالَ: {وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي} قَالَ: أُمُّ الْقُرْآنِ وَقَرَأَهَا عَلَى سَعِيدٍ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ حَتَّى خَتَمَهَا، ثُمَّ قَالَ: بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْآيَةُ السَّابِعَةُ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَقَدْ أَخْرَجَهَا اللهُ لَكُمْ فَمَا أَخْرَجَهَا لِأَحَدٍ قَبْلَكُمْ.

1459- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc > Babası > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"And olsun ki biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve Yüce Kur'ân'ı verdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Seb'u'l-mesânî, Ümmü'l-Kur'ân'dır (Fâtiha sûresidir)." Sonra Saîd'e onu besmeleden başlayıp sonuna kadar okudu. Sonra "Besmele yedinci âyettir. Allah, onu size verdi, sizden önce kimseye vermedi" dedi.[452]

---

449 O, Abdullah b. Osmân b. Huseym el-Kârî el-Mekkî Ebû Osmân'dır. Sıdk sahibidir. 132 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 432.

450 O, Abdurrahmân b. Lebîbe'dir. Kaynaklarda ismini bu şekilde buldum. Ebû Hureyre'den hadis rivayet etmiştir. Abdurrahmân b. Lebîbe'den ise Osmân b. Huseym hadis rivayetinde bulunmuştur. Ma'mer, Abdullah'tan rivayette bulunmuştur ve rivayetin isnadı muttasıldır. Bk. *Takrîb*, V, 297.

451 Ebû Davud bu hadisi benzer şekilde Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. İbnu'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, VIII, 469. Taberî bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 54; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 557. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'd-Dureys, Ebu'ş-Şeyh ve İbn Merdûye'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 105. Ahmed b. Hanbel de hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 296. Bu, Ömer, Ali, İbn Mes'ûd, Hasan, Ebu'l-Âliye, Dahhâk, Saîd b. Cübeyr ve Katâde'nin görüşüdür. Bk. Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XIX, 207.

452 Abdürrezzâk, *Musannef*, II, 90; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 56-57. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir, Taberânî, İbn Merdûye, Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir.

١٤٦٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ،عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، قَالَ: هِيَ أُمُّ الْقُرْآنِ، وَالْآيَةُ السَّابِعَةُ: بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ.

1460- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Cüreyc isnadıyla rivayet edildiğine göre, Atâ şöyle demiştir: "O (seb'u'l-mesânî), Ümmü'l-Kur'ân'dır. Yedinci âyet de besmeledir."[453]

لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾ وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ ﴿٨٩﴾ كَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ ﴿٩٠﴾

88. Sakın onlardan bazı sınıflara verdiğimiz dünya malına göz dikme, onlardan dolayı üzülme ve mü'minlere alçak gönüllü ol. 89. Ve "Şüphesiz ben, evet ben apaçık bir uyarıcıyım" de. 90. Nitekim parçalara ayıranlara da (kitap ehline de) indirmiştik.

١٤٦١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ} قَالَ: فَرَّقُوهُ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: سِحْرٌ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: سَقَرٌ.

1461- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Nitekim parçalara ayıranlara da (kitap ehline de) indirmiştik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "الْمُقْتَسِمِينَ/el-Muktesimîn;' (Allah'ın Kitab'ını) parçalara ayıranlar demektir. Bazıları onun (Allah'ın Kitab'ının) sihir, bazıları da şiir olduğunu söylemiştir."[454]

Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 104-105. *Mecmau'z-Zevâid*'de belirtildiği üzere, Taberânî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Heysemî şöyle demiştir: "İsnadın ravileri sikadır." Bk. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, IV, 25.

453 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 57. Hâfız bu hadisi İbn Abbâs'tan aynı lafızla nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 381. Buhârî bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 381.

454 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 64. Bu hadis İbn Abbâs ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 75; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 62; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 58; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 106.

الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ ﴿٩١﴾

91. Onlar ki (bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr ederek) Kur'ân'ı parçalara ayırmışlardı.

١٤٦٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ} قَالَ: عَضَّهُوهُ، قَالَ: بَهَتُوهُ، قَالَ مَعْمَرٌ: وَكَانَ عِكْرِمَةُ يَقُولُ: الْعَضَهُ السِّحْرُ[455] بِلِسَانِ قُرَيْشٍ يَقُولُونَ لِلْعَاضِهَةِ: السَّاحِرَةُ.

1462- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar ki (bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr ederek) Kur'ân'ı parçalara ayırmışlardı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onu sihir saydılar, uydurma olarak gördüler."

Ma'mer şöyle demiştir: İkrime şöyle diyordu: "'عضين/Idîn' kelimesi, Kureyş dilinde sihir mânasındadır. Kureyşliler, sihirbaz kadına 'el-âdihe' derlerdi."[456]

فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾
فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾

92. Rabbine and olsun ki onların hepsini hesaba çekeceğiz; 93. Yapmakta oldukları şeylerden. 94. Sana emrolunanı açıkça söyle ve ortak koşanlardan yüz çevir.

---

455 Türkiye nüshasında "العاضهة/el-âdihe" şeklinde geçmektedir.

456 Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 361; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 66; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 558. Hâfız bu hadisi Katâde ve İkrime'den rivayet etmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, V, 361. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Taberî ve İbnu'l-Münzir'in İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 106.

١٤٦٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ} وَقَالَ: بِالْقُرْآنِ.

1463- Abdürrezzâk > Sevrî > Leys isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Sana emrolunanı açıkça söyle"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kur'ân'ı (açıkça söyle)."[457]

١٤٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ} قَالَ: عَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

1464- Abdürrezzâk > Sevrî > Leys isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Rabbine and olsun ki onların hepsini yapmakta oldukları şeylerden hesaba çekeceğiz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'Allah'tan başka ilah yoktur' sözünden (sorguya çekeceğiz)."[458]

إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿٩٥﴾ الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾

95. O alay edip duranlara karşı muhakkak ki biz sana yeteriz. 96. Onlar ki, Allah ile beraber başka bir ilah tanırlar. Onlar yakında bileceklerdir.

١٤٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، وَعُثْمَانَ الْجَزَرِيِّ، عَنْ مِقْسَمٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ} قَالَ: الْمُسْتَهْزِئُونَ: الْوَلِيدُ بْنُ الْمُغِيرَةِ، وَالْعَاصِي

---

457 Sevrî, *Tefsîr,* s. 162; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 68; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 63; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 63; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 559. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 106.

458 Sevrî, *Tefsîr,* s. 162; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 67. İbn Kesîr bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 559. Tirmizî bu hadisi Enes'ten merfû olarak rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis garibdir. Biz bu hadisi sadece Leys b. Ebî Süleym rivayetiyle biliyoruz." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 149. Hâzin bu hadisi İbn Ömer'den nakletmiştir. Bk. Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV, 62; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 62.

بْنُ وَائِلٍ، وَعَدِيُّ بْنُ قَيْسٍ، وَالْأَسْوَدُ بْنُ عَبْدِ يَغُوثَ، وَالْأَسْوَدُ بْنُ الْمُطَّلِبِ مَرُّوا رَجُلًا رَجُلًا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَهُ جِبْرِيلُ، فَإِذَا مَرَّ رَجُلٌ مِنْهُمْ قَالَ لَهُ جِبْرِيلُ: كَيْفَ تَجِدُ هَذَا؟ فَيَقُولُ: بِئْسَ عَبْدُ اللهِ، فَيَقُولُ جِبْرِيلُ كَفَيْنَاكَهُ، فَأَمَّا الْوَلِيدُ بْنُ الْمُغِيرَةِ فَتَرَدَّى فَتَعَلَّقَ سَهْمٌ بِرِدَائِهِ فَذَهَبَ يَجْلِسُ فَقَطَعَ أَكْحَلَهُ[459] فَنَزَفَ فَمَاتَ، وَأَمَّا الْأَسْوَدُ بْنُ عَبْدِ يَغُوثَ فَأُتِيَ بِغُصْنٍ فِيهِ شَوْكٌ فَضَرَبَ بِهِ وَجْهَهُ فَسَالَتْ حَدَقَتَاهُ عَلَى وَجْهِهِ، فَكَانَ يَقُولُ: دَعَوْتُ عَلَى مُحَمَّدٍ دَعْوَةً وَدَعَا عَلَيَّ دَعْوَةً فَاسْتُجِيبَ لِي وَاسْتُجِيبَ لَهُ، دَعَا عَلَيَّ أَنْ أَعْمَى، فَعَمِيتُ وَدَعَوْتُ عَلَيْهِ أَنْ يَكُونَ وَحِيدًا طَرِيدًا فِي أَهْلِ يَثْرِبَ فَكَانَ كَذَلِكَ، وَأَمَّا الْعَاصِي بْنُ وَائِلٍ فَوَطِئَ عَلَى شَوْكَةٍ، فَتَسَاقَطَ لَحْمُهُ عَنْ عِظَامِهِ حَتَّى هَلَكَ، وَأَمَّا الْأَسْوَدُ بْنُ الْمُطَّلِبِ، وَعَدِيُّ بْنُ قَيْسٍ، فَإِنَّ أَحَدَهُمَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ، وَهُوَ ظَمْآنُ لِيَشْرَبَ مِنْ جَرَّةٍ، فَلَمْ يَزَلْ يَشْرَبُ حَتَّى تَفَتَّقَ بَطْنُهُ فَمَاتَ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَلَزَعَتْهُ حَيَّةٌ فَمَاتَ.

1465- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > Osmân el-Cezerî isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs'ın azadlı kölesi Miksem, ***"O alay edip duranlara karşı muhakkak ki Biz sana yeteriz. Onlar ki, Allah ile beraber başka bir ilah tanırlar. Onlar yakında bileceklerdir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Alay edenler, Velîd b. Mugîre, Esved b. Abdiyeğûs, Adî b. Kays, Esved b. Muttalib ve Âs b. Vâil'dir. Bunların her biri, teker teker yanında Cebrâil varken Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e uğradı. Onlardan biri uğrayınca Cebrâil, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ***"Bunu nasıl görüyorsun?"*** deyince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Allah'ın kötü bir kulu!"*** diyor, Cebrâil de ***"Biz ona karşı sana yeteriz"*** diyordu. Velîd b. Mugîre, düşünce bir ok elbisesine takıldı. Gidip oturunca ok can damarını kesti ve kan kaybından öldü. Esved b. Abdiyeğûs'a gelince; dikenli bir dal getirilip yüzüne vuruldu ve gözbebekleri yüzüne aktı. O şöyle diyordu: "Ben Muhammed'e bir beddua ettim, o da bana bir beddua etti. Onun bedduası da benim bedduam da kabul edildi. Kör olmam için bana beddua edince ben kör oldum. Ben de Yesrib halkı içinde kovulmuş, tek

459 Elin içerisinde bulunan bir damardır. Kesildiğinde kan kaybından ölüme sebebiyet verir ve bu nedenle "can damarı" olarak isimlendirilmektedir. Bk. İbn Manzûr, *el-Lisân*, V, 3832.

kalmış biri olması için ona beddua ettiğimde o da öyle oldu." Âs b. Vâil ise dikenli bir çalılığa düştü ve eti kemiğinden ayrılarak öldü. Esved b. el-Muttalib ve Adî b. Kays'tan ilki, susamış halde testiden su içmek için gece kalktı. O kadar içmeye devam etti ki sonunda karnı patlayıp öldü. Diğeri ise bir yılan ısırması sonucunda öldü."[460]

١٤٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ {إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ} قَالَ: هُمْ خَمْسَةٌ كُلُّهُمْ هَلَكَ قَبْلَ يَوْمِ بَدْرٍ الْعَاصِي بْنُ وَائِلٍ، وَالْوَلِيدُ بْنُ الْمُغِيرَةِ، وَأَبُو زَمْعَةَ بْنُ عَبْدِ الْأَسَدِ، وَالْحَارِثُ بْنُ قَيْسِ بْنِ الطَّلَاطِلَةِ، وَالْأَسْوَدُ بْنُ عَبْدِ يَغُوثَ.

1466- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne[461] > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: "Bunlar beş kişidir ve hepsi de Bedir Savaşı'ndan önce ölmüştür. Bunlar Âs b. Vâil, Velîd b. Mugîre, Ebû Zem'a b. Abdülesed, Hâris b. Kays b. Talâtile ve Esved b. Abdiyeğûs'tur."[462]

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿٩٨﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

97. And olsun ki onların söylediklerinden dolayı göğsünün daraldığını da elbette biliyoruz. 98. Artık sen hemen

---

460 Sevrî bu hadisi rivayet etmiş ancak onların isimlerini zikretmemiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 162; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 71-72; Ebu Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, s. 91; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 50; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 320; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XIX, 215; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 63; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 62; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 559; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 383. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbnu'l-Münzir ve Ebû Nuaym'ın İbn Abbâs'ın azadlı kölesi Miksem'den ve Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 109.

461 Mısır nüshasında "Şu'be" şeklinde geçmektedir.

462 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 71. İbn Abbâs bu hadisi rivayet etmiş ancak Esved b. Abdilmuttalib yerine Ebû Zem'a b. Abdilesed'in ismini zikretmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr,* XIV, 538; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 383; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 559. Ayrıca bir önceki rivayetin kaynaklarına bakabilirsiniz.

Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol! 99. Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbine ibadet et!

١٤٦٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ}، قَالَ: الْيَقِينُ الْمَوْتُ.

1467- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbine ibadet et"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْيَقِينُ/el-Yakîn,' ölüm demektir."[463]

463 Sevrî, *Tefsîr,* s. 163; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 74. İbnu'l-Mübârek bu hadisi Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 7. Buhârî hadisi Sâlim b. Ebi'l-Ca'd'dan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, VIII, 383. Hâfız hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 383; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 64; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XIX, 215; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 560. Bu, İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan, Abdürrahmân b. Zeyd b. Eslem ve başkalarının görüşüdür.

سُورَةُ النَّحْلِ

16. NAHL SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[464]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[465]

أَتَى أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١﴾ يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Allah'ın emri gelmiştir. Artık onu istemekte acele etmeyin. Allah, onların koştukları ortaklardan uzak ve yücedir.
2. O kendi emri ile kullarından dilediği kimseler üzerine ruh ile melekleri "Benden başka hiçbir ilah olmadığını bildirin. O halde benden korkun" desinler diye indirir.

---

464 Bu sûrenin tamamının Medenî olduğu rivayet edilmektedir. Bazıları ise bu sûrenin başından "كن فيكون" âyetine kadar olan bölümün Medîne'de indirildiğini rivayet etmiştir. Katâde'den ise bunun tam aksi rivayet edilmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 472; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XIX, 217.

465 Besmele asıl nüshada mevcut değildir.

١٤٦٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ}، قَالَ: بِالْوَحْيِ، وَالرَّحْمَةِ.

1468- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O kendi emri ile kullarından dilediği kimseler üzerine ruh ile melekleri 'Benden başka hiçbir ilah olmadığını bildirin. O halde benden korkun' desinler diye indirir"***[466] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Vahiyle ve rahmetiyle (indirir)."[467]

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣﴾
خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٤﴾ وَالْأَنْعَامَ
خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾

3. O gökleri ve yeri hak ile yarattı. O, onların ortak koştukları şeylerden yücedir. 4. O insanı bir nutfeden yarattı. Bir bakarsın ki o (insan) apaçık bir hasım oluvermiştir. 5. Hayvanları da yarattı ki bunlarda sizi ısıtacak şeyler ve birçok menfaat vardır. Hem de onlardan yersiniz.

١٤٦٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ}، قَالَ: نَسْلُ كُلِّ دَابَّةٍ.

1469- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk b. Harb > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Hayvanları da yarattı ki bunlarda sizi ısıtacak şeyler ve birçok menfaat vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada her hayvanın nesli kastedilmektedir."[468]

---

466 Nahl 16/2.

467 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 77; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 65; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 561. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 110; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 67.

468 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 79; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 66; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 69; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 562. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-

﴿وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾

6. Akşamleyin getirişinizde de sabahleyin salıverişinizde de onlarda sizin için bir güzellik vardır.

١٤٧٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ}، قَالَ: إِذَا رَاحَتْ كَأَعْظَمِ مَا تَكُونُ أَسْنِمَةً، وَأَحْسَنِ مَا تَكُونُ ضُرُوعًا.

1470- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Akşamleyin getirişinizde de sabahleyin salıverişinizde de onlarda sizin için bir güzellik vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Meradan geri geldikleri zaman hörgüçleri daha büyük ve memeleri en güzel bir şekilde süt dolmuş halde gelirler."[469]

وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ
الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٧﴾

7. Bu hayvanlar sizin ağırlıklarınızı, ancak güçlüklere katlanarak varabileceğiniz bir memlekete taşırlar. Şüphesiz Rabbiniz çok şefkatli, pek merhametlidir.

١٤٧١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ}، قَالَ: بِجَهْدِ الْأَنْفُسِ.

1471- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu hayvanlar sizin ağırlıklarınızı, ancak güçlüklere katlanarak varabileceğiniz bir memlekete taşırlar"*** âyeti hakkında şöyle

---

Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 110.

469 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 80. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 110; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 66; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 562; İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Kur'ân*, s. 241; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 142.

demiştir: "Ancak nefislerin sıkıntı ve meşakkat çekmesiyle (varılabilecek bir memlekete taşırlar)."[470]

١٤٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي دَاوُدُ بْنُ أَبِي عَاصِمٍ أَنَّ الْغَزْوَ وَاجِبٌ عَلَى النَّاسِ أَجْمَعِينَ غَزْوَةً وَاحِدَةً كَهَيْئَةِ الْحَجِّ، قَالَ دَاوُدُ: فَقُلْتُ[471] لِابْنِ الْمُسَيِّبِ: اعْلَمْ أَنَّ الْغَزْوَ وَاجِبٌ عَلَى النَّاسِ فَسَكَتَ، فَقَدْ عَلِمْتُ أَنْ لَوْ أَنْكَرَ مَا قُلْتُ لَبَيَّنَ، فَقُلْتُ لِابْنِ الْمُسَيِّبِ: تَجَهَّزْتُ لَا يَنْهَزُنِي[472] إِلاَّ ذَلِكَ حَتَّى رَابَطْتُ، قَالَ: قَدْ أَجْزَتْ عَنْكَ[473].

1472- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc isnadıyla rivayet edildiğine göre, Davud b. Ebî Âsım[474] şöyle demiştir: "Hac heyeti gibi bir defa gazveye çıkmak, insanlara vaciptir (farzdır)."

Yine Davud dedi ki: Ben, İbnu'l-Müseyyeb'e "Gazveye çıkmanın insanlara farz olduğunu biliyorum" deyince İbnu'l-Müseyyeb sessiz kaldı. Biliyordum ki, benim dediğimi kabul etmeseydi bana mutlaka açıklama yapardı. Ardından ona "Ben hazırlandım. Beni ancak bu düşünce harekete geçirince cihada hazırlandım" dedim. Buna karşılık "Ecrini alıp kendini kurtarmış olursun" dedi.[475]

وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨﴾

8. Hem binmeniz için hem de süs olmak üzere atları, katırları ve merkepleri (yarattı). Allah bilemeyeceğiniz daha nice şeyleri de yaratır.

---

470 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 80; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 386; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 66; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 111; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 143.

471 Mısır nüshasında "فقال/fe-kâle" şeklinde geçmektedir.

472 "Kişinin kendisini cihada hazırlaması" anlamına gelmektedir. Bk. İbn Manzûr, *Lisân*, VI, 4558.

473 "Bir kişinin kendisini kurtarması, kendisini düşmanına karşı koruması" anlamına gelmektedir. Bk. İbn Manzûr, *Lisân*, I, 23.

474 O, Davud b. Ebî Âsım b. Urve b. Mes'ûd es-Sekafî el-Mekkî'dir. Üçüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 232.

475 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

١٤٧٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً}، قَالَ: جَعَلَهَا لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً لَكُمْ.

1473- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hem binmeniz için hem de süs olmak üzere atları, katırları ve merkepleri (yarattı). Allah bilemeyeceğiniz daha nice şeyleri de yaratır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, onları sizin binmeniz ve süs için yarattı."[476]

وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِرٌ وَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩﴾ هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ ﴿١٠﴾ يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١١﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٢﴾ وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣﴾

9. Yolun doğrusu Allah'ındır. Yolun eğrisi de vardır. Allah dileseydi hepinizi doğru yola iletirdi. 10. Sizin için gökten bir su indiren O'dur. Ondan içecek de vardır, hayvanlarınızı yaymakta olduğunuz bitkiler de ondandır. 11. O su ile sizin için ekin, zeytin, hurmalıklar, üzümler ve meyvelerin her türlüsünden bitiriyor. Bunda düşünen bir topluluk için elbette bir ibret vardır. 12. Geceyi ve gündüzü, güneşi ve ayı size musahhar kıldı (hizmetinize verdi). Yıldızlar da O'nun emri ile boyun eğmişlerdir. Bunlarda aklını kullanacak bir topluluk için pek çok delil vardır. 13. Ve yine sizin için yerde çeşitli renklerde yarattığı şeyleri de (hizmetinize verdi). Bunlarda öğüt alan bir topluluk için elbette bir ibret vardır.

---

476 Taberî'de "جعلها زينة لكم/sizin için süs yaptı" şeklinde geçmektedir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 82. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 111; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 66; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 80.

١٤٧٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ}، قَالَ: هُوَ الدَّوَابِّ وَالْأَشْجَارِ وَالثِّمَارِ.

1474- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve yine sizin için yerde çeşitli renklerde yarattığı şeyleri de (hizmetinize verdi)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar, hayvanlar, ağaçlar ve meyvelerdir."[477]

١٤٧٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمِنْهَا جَائِرٌ}، قَالَ: فِي حَرْفِ ابْنِ مَسْعُودٍ: وَمِنْكُمْ جَايِرٌ.

1475- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yolun doğrusu Allah'ındır. Yolun eğrisi de vardır. Allah dileseydi hepinizi doğru yola iletirdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İbn Mes'ûd'un kırâatinde 'وَمِنْهَا جَائِرٌ/*ve minhâ câir*' ifadesi 'وَمِنْكم جَايِرٌ/*ve minküm câyir*' şeklindedir."[478]

١٤٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ}، قَالَ: تَرْعَوْنَ.

1476- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sizin için gökten bir su indiren O'dur. Ondan içecek de vardır, hayvanlarınızı yaymakta olduğunuz bitkiler de ondandır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Hayvanlarınızı) salıp otlattığınız (bitkiler de ondandır)."[479]

---

477 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 88. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 112. Şevkânî bu hadisi benzer şekilde nakletmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 146.

478 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 84; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 477; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 563. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 112; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 144.

479 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 86; Sevrî, *Tefsîr,* s. 164; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV,

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾

14. Yine O, denizi ondan taze et yemeniz ve ondan giyeceğiniz ziyneti çıkarmanız için hizmetinize verendir. Gemilerin orada suları yararak geçtiklerini görürsün. (Bütün bunlar) onun lütfundan nasip aramanız ve şükretmeniz içindir.

١٤٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَوَاخِرَ فِيهِ} قَالَ: تَجْرِي مُقْبِلَةً، وَمُدْبِرَةً بِرِيحٍ وَاحِدَةٍ.

1477- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gemilerin orada suları yararak geçtiklerini görürsün"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Gemiler, tek bir rüzgârla akıp gider, gelirler."[480]

وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾

15. O, sizi sarsıp sallamasın diye yeryüzünde sabit dağları, yolunuzu bulmanız için de ırmakları ve yolları yarattı.

١٤٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ}، قَالَ: طُرُقًا.

1478- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O, sizi sarsıp sallamasın diye yeryüzünde sabit dağları, yolunuzu bulmanız için de ırmakları ve yolları yarattı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yolları (yarattı)."[481]

68; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 98; İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Kur'ân*, s. 242; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 83; Hâfiz, *el-Feth*, VIII, 385; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 112.

480 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 89; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 68; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 89; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 113.

481 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 91. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir ve Hatîb'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 113; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 149.

١٤٧٩ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ}، قَالَ: الْجِبَالُ {أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ} قَالَ: وَسَمِعْتُ الْحَسَنَ، يَقُولُ: لَمَّا خُلِقَتِ الْأَرْضُ كَادَتْ أَنْ تَمِيدَ، فَقَالُوا: مَا هَذِهِ بِمُقِرَّةٍ عَلَى ظَهْرِهَا أَحَدًا؟ فَأَصْبَحُوا وَقَدْ خُلِقَتِ الْجِبَالُ فَلَمْ تَدْرِ الْمَلَائِكَةُ مِمَّ خُلِقَتِ الْجِبَالُ؟

1479- Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, ***"O, sizi sarsıp sallamasın diye yeryüzünde sabit dağları, yolunuzu bulmanız için de ırmakları ve yolları yarattı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'رَوَاسِيَ/Ravâsiye,' dağlar demektir. ***'Sizi sarsıp sallamasın diye…'*** Yeryüzü yaratıldığı zaman sallanmaya başladı. Bunun üzerine melekler, 'Bu sırtında hiç kimseyi bırakmaz' dediler. Sabah olduğu zaman dağlar yaratılmıştı. Fakat melekler, dağların neden yaratıldığını bilemediler."[482]

﴿وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾﴾

16. Ve nice alâmetler de (yarattı). Onlar yıldızlarla da yollarını bulurlar.

١٤٨٠ - مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَعَلَامَاتٍ}، قَالَ: الْجِبَالُ.

1480- Ma'mer, Kelbî'nin "***عَلَامَات/alâmât***" ifadesi hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yollar demektir."[483]

١٤٨١ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: قَالَ قَتَادَةُ: النُّجُومُ

1481- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Yıldızlar demektir."[484]

---

482 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 90; Sevrî, *Tefsîr,* s. 164; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 90; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 565; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 113.
483 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 92; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 69; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 91; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 113; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 113.
484 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 92. Begavî bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 69; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-*

١٤٨٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا رَفَعَهُ، قَالَ: لَمْ
يَخْلُقِ اللَّهُ خَلْقًا إِلَّا وَقَدْ خَلَقَ مَا يَغْلِبُهُ: خَلَقَ رَحْمَتَهُ تَغْلِبُ غَضَبَهُ، وَخَلَقَ الصَّدَقَةَ
تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ كَمَا تُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ، وَخَلَقَ الْأَرْضَ فَتَزَحْزَحَتْ، وَقَالَتْ: مَا يَغْلِبُنِي؟
فَخَلَقَ الْجِبَالَ فَوَتَّدَهَا، فَقَالَتِ الْجِبَالُ: غَلَبْتُ الْأَرْضَ فَمَا يَغْلِبُنِي؟ فَخَلَقَ الْحَدِيدَ:
فَقَالَ الْحَدِيدُ: غَلَبْتُ الْجِبَالَ فَمَا يَغْلِبُنِي؟ فَخُلِقَتِ النَّارُ، فَقَالَتِ النَّارُ: غَلَبْتُ الْحَدِيدَ
فَمَا يَغْلِبُنِي؟ فَخَلِقَ الْمَاءُ فَقَالَ الْمَاءُ: غَلَبْتُ النَّارَ فَمَا يَغْلِبُنِي؟ فَخُلِقَتِ الرِّيحُ تَرُدُّهُ فِي
السَّحَابِ، فَقَالَتِ الرِّيحُ: غَلَبْتُ الْمَاءَ فَمَا يَغْلِبُنِي؟ فَخُلِقَ الْإِنْسَانُ يَبْنِي الْبِنَاءَ الَّذِي لَا
يَنْفُذُهُ رِيحٌ، فَقَالَ ابْنُ آدَمَ: غَلَبْتُ الرِّيحَ فَمَا يَغْلِبُنِي؟ فَخُلِقَ الْمَوْتُ، فَقَالَ الْمَوْتُ:
غَلَبْتُ ابْنَ آدَمَ فَمَا يَغْلِبُنِي؟ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَنَا أَغْلِبُكَ.

1482- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zeyd b. Eslem, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Allah, bir şey yarattığında mutlaka ona üstün gelecek bir şeyi de yaratmıştır. Rahmetini yaratınca o, gazabına üstün geldi. Sadakayı yaratınca o, suyun ateşi söndürüp yok ettiği gibi hataları yok etti. Yeryüzünü yaratınca yeryüzü, sallanıp 'Kim bana baskın çıkabilir?' dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ dağları yaratıp dünyaya çaktı. Ardından dağlar, 'Yeryüzüne galip geldim. Şimdi kim bana üstün gelebilir?' deyince Allah Teâlâ demiri yarattı. Akabinde demir, 'Dağlara galip geldim. Şimdi kim bana üstün gelebilir?' deyince Allah Teâlâ ateşi yarattı. Peşinden ateş, 'Demire galip geldim. Şimdi kim bana üstün gelebilir?' deyince Allah Teâlâ suyu yarattı. Peşinden su, 'Ateşe galip geldim. Şimdi kim bana üstün gelebilir?' deyince suyu bulutlara püskürten rüzgâr yaratıldı. Ardından rüzgâr, 'Suya galip geldim. Şimdi kim bana üstün gelebilir?' deyince Allah Teâlâ rüzgârın nüfuz edemediği binalar yapan insanı yarattı. Peşinden Âdemoğlu, 'Rüzgâra galip geldim. Şimdi kim bana üstün gelebilir?' deyince ölüm yaratıldı. Peşinden ölüm, 'Âdemoğluna galip geldim. Şimdi kim bana üstün gelebilir?' deyince Allah Teâlâ 'Ben sana üstün gelirim' dedi."***[485]

Mensûr, IV, 113. Kurtubî de hadisi Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, X, 91; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 565.

485 Tirmizî bu hadisi Enes'ten rivayet etmiştir. Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V,

أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨﴾ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢١﴾ إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿٢٢﴾ لَا جَرَمَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾ قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

17. Yaratan yaratmayan gibi olur mu hiç? Artık iyice düşünmeyecek misiniz? 18. Allah'ın nimetlerini saymaya kalkışırsanız onları sayamazsınız. Şüphesiz Allah çok mağfiret edendir, çok rahmet edendir. 19. Allah gizlediklerinizi de açıkladıklarınızı da bilir. 20. Hâlbuki Allah'ı bırakıp da çağırdıkları, hiçbir şey yaratamazlar. Onların kendileri yaratılmıştır. 21. (Onlar) ölülerdir, diriler değil. Ne zaman diriltileceklerini de bilmezler. 22. Sizin ilahınız tek bir ilahtır, ahirette inanmayanların ise kalpleri inkâr edicidir. Onlar büyüklük taslayanlardır. 23. Şüphe yok ki Allah, onların gizleyeceklerini de açıklayacaklarını da bilir. Muhakkak O, büyüklük taslayanları sevmez. 24. Onlara "Rabbiniz ne indirdi?" denildiği zaman "Geçmişlerin masallarını" derler. 25. Kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir kısmını yüklenmeleri için (öyle derler).

454-455. *el-Fethu'l-Kebîr*'de geçtiği üzere Ahmed b. Hanbel de hadisi yakın lafızlarla Enes'ten rivayet etmiştir. Bk. Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, *Müsned*, III, 33.

Bak ki yüklenecekleri şey ne kötüdür. 26. Kendilerinden öncekiler de tuzak kurmuşlardı. Nihayet Allah binalarını temellerinden yıktı, üstlerindeki tavan da başlarına yıkıldı ve azap onlara fark edemeyecekleri bir taraftan geldi.

١٤٨٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ}، قَالَ: أَتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنْ أُصُولِهِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ.

1483- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Üstlerindeki tavan da başlarına yıkıldı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, yapılarını temellerinden yıkınca çatı üzerlerine çöktü."[486]

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٢٧﴾ الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ فَأَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ بَلَى إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ فَادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٢٩﴾ وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٠﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾ الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرُ رَبِّكَ كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٤﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ

486 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 98. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 117; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 71; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 98; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 485; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 151.

مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾ إِنْ تَحْرِصْ عَلَى هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٧﴾ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ بَلَى وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

27. Sonra kıyamet gününde de onları alçaltacak ve diyecek ki: “Hani haklarında anlaşmazlığa düşüp düşmanlık ettiğiniz ortaklarım nerede?” Kendilerine ilim verilenler “Bugün muhakkak zillet ve kötülük kâfirleredir” diyecekler. 28. Onlar ki nefislerine zulmedenler olarak melekler ruhlarını alırken “Biz hiçbir fenalık yapmazdık” diye teslim olurlar. Hayır, Allah sizin bütün yaptıklarınızı çok iyi bilendir. 29. O halde içinde ebedî kalıcılar olarak girin cehennemin kapılarından. Büyüklenenlerin yeri ne kötüdür! 30. Takva sahiplerine “Rabbiniz ne indirdi?” denildi. Onlar da “Hayır (iyilik)” dediler. Bu dünyada iyi hareket edenlere güzellik vardır. Ahiret yurdu ise elbette daha hayırlıdır. Takva sahiplerinin yurdu ne güzeldir! 31. (Yurtları) Adn cennetleridir ki, oralara girecekler. Altlarından ırmaklar akar, orada diledikleri (her nimet) onlarındır. İşte Allah, takva sahiplerini böyle mükâfatlandırır. 32. Onlar ki melekler hoş ve temiz olarak ruhlarını alırlarken “Selâm sizlere! Yapmış olduğunuz (iyi) işlere karşılık girin cennete” derler. 33. (Kâfirler) kendilerine o meleklerin gelmesinden yahut Rabbinin (azap) emrinin gelip çatmasından başkasını mı beklerler? Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Allah onlara zulmetmedi fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı. 34. Bunun için işlediklerinin cezası onlara isabet etti, alay edip durdukları da kendilerini

çepeçevre kuşatıverdi. 35. (Allah'a) ortak koşanlar dediler ki: "Eğer Allah dileseydi biz de babalarımız da kendisinden başka hiçbir şeye ibadet etmez, O'nun emrine aykırı olarak hiçbir şeyi haram kılmazdık." Kendilerinden öncekiler de böyle yapmışlardı. Peygamberler üzerinde apaçık tebliğden başka bir görev var mı? 36. And olsun ki Biz her ümmet arasında "Allah'a ibadet edin ve tâğûttan kaçının" diye bir peygamber göndermişizdir. Allah içlerinden kimine hidayet verdi, kiminin aleyhine olmak üzere sapıklık hak oldu. Şimdi yeryüzünde gezin de yalanlayanların sonu nasıl oldu, bir görün. 37. Onların hidayete ermeleri için hırs göstersen de şüphesiz Allah dalâlette bırakmayı dilediği kimseye hidayet vermez. Onların hiçbir yardımcıları da yoktur. 38. Onlar var güçleri ile "Ölen bir kimseyi Allah diriltmez" diye Allah'a yemin ettiler. Hayır, öyle değil. Bu, O'nun gerçekleştirmeyi üzerine aldığı hak bir vaattir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

١٤٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: قِيلَ لِابْنِ عَبَّاسٍ: إِنَّ رِجَالًا يَقُولُونَ: إِنَّ عَلِيًّا مَبْعُوثٌ قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَيَتَأَوَّلُونَ هَذِهِ الْآيَةَ {وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ بَلَى وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا، وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ} قَالَ: لَوْ كُنَّا نَعْلَمُ أَنَّ عَلِيًّا مَبْعُوثٌ مَا تَزَوَّجْنَا نِسَاءَهُ، وَلَا قَسَمْنَا مِيرَاثَهُ وَلَكِنْ هَذِهِ لِلنَّاسِ عَامَّةً.

1484- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: İbn Abbâs'a "Bazı kişiler, 'Kıyamet gününden önce Ali diriltilecek' diyorlar ve ***'Onlar var güçleri ile 'Ölen bir kimseyi Allah diriltmez' diye Allah'a yemin ettiler. Hayır, öyle değil. Bu, O'nun gerçekleştirmeyi üzerine aldığı hak bir vaattir. Fakat insanların çoğu bilmezler'*** âyetini böyle yorumluyorlar" denilince İbn Abbâs şöyle dedi: "Ali'nin diriltileceğini bilseydik onun eşleriyle evlenmez ve mirasını taksim etmezdik. Ancak bu âyet, tüm insanlar için geçerlidir."[487]

---

487 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 105. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 118; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 105.

١٤٨٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، أَنَّ عَلْقَمَةَ، كَانَ يَقْرَأُ هَذِهِ الْآيَةَ: {فَإِنَّ اللهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ}.

1485- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Davud b. Ebî Hind isnadıyla rivayet edildiğine göre, Şa'bî şöyle demiştir: Alkame, âyeti 'فان الله لا يهدي من يضل/**fe-innallahe lâ yehdî men yudillu**' şeklinde okuyordu."

لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يَخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ ﴿٣٩﴾ إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

39. Hakkında ayrılığa düştükleri şeyleri onlara açıklasın, inkâr edenler de kendilerinin gerçekten yalancı kimseler olduklarını bilsinler diye (Allah onları diriltecek). 40. Bir şeyi dilediğimiz zaman sözümüz ona sadece "Ol" dememizden ibarettir. O da derhal oluverir. 41. Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenleri biz dünyada elbette güzel bir şekilde barındıracağız. Eğer bilirlerse ahiretin mükâfatı elbette daha büyüktür.

١٤٨٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدَ، قَالَ: نَزَلَتْ {وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا} الْآيَةَ، نَزَلَتْ فِي أَبِي جَنْدَلِ بْنِ سُهَيْلٍ.

1486- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Davud b. Ebî Hind şöyle demiştir: "'***Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenleri biz dünyada elbette güzel bir şekilde barındıracağız. Eğer bilirlerse ahiretin mükâfatı elbette daha büyüktür'*** âyeti, Ebû Cendel b. Süheyl hakkında inmiştir."[488]

---

488 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 107; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 188. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Davud b. Ebî Hind'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 118; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 158.

الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٢﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾ أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٥﴾ أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٤٦﴾

42. Onlar sabredenler ve ancak Rablerine tevekkül edenlerdir. 43. Biz senden önce de kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik. Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun. 44. Apaçık mûcizeler ve kitaplarla (gönderildiler). İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu Kur'ân'ı indirdik. 45. Kötülükleri planlayanlar Allah'ın kendilerini yere batıracağından yahut fark edemeyecekleri bir taraftan azabın gelip çatmasından yana emin mi oldular? 46. Yahut onların dönüp dolaşırken kendilerini yakalayıvermesinden (emin midirler)? Onlar (Allah'ı) âciz bırakamazlar.

١٤٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقَلُّبِهِمْ} قَالَ: فِي أَسْفَارِهِمْ.

1487- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yahut onların dönüp dolaşırken kendilerini yakalayıvermesinden (emin midirler)? Onlar (Allah'ı) âciz bırakamazlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yolculuklarında iken ***kendilerini yakalayıvermesinden (emin midirler)?***"[489]

489 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 112; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 109; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 119; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 76. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 119.

أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٤٧﴾

47. Ya da kendilerini korku içerisinde iken yakalamasından (emin mi oldular)? Rabbiniz gerçekten Raûf'tur, Rahîm'dir.

١٤٨٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ: {عَلَى تَخَوُّفٍ}، قَالَ: عَلَى تَنَقُّصٍ. يَقُولُ: يُصَابُونَ فِي أَطْرَافِ قُرَاهُمْ بِالشَّيْءِ حَتَّى يَأْتِيَ ذَلِكَ عَلَيْهِمْ.

1488- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"عَلَى تَخَوُّفٍ/alâ tehavvufin"*** ifadesi hakkında şöyle demiştir: "Onları yavaş yavaş eksiltirken. Şehirlerinin çevresinde bir şeyle (musibetle) karşılaşırlarsa bu, onları bitirir."[490]

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّأُ ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ ﴿٤٨﴾

48. Allah'ın yarattığı herhangi bir şeyi görmediler mi? Onun gölgeleri, küçülerek ve Allah'a secde ederek sağa sola döner.

١٤٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَتَفَيَّأُ ظِلَالُهُ}، قَالَ: ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ فَيْئُهُ، وَظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ سُجُودُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ، فَالْيَمِينُ أَوَّلُ النَّهَارِ، وَالشَّمَائِلُ آخِرُ النَّهَارِ.

1489- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah'ın yarattığı herhangi bir şeyi görmediler mi? Onun gölgeleri, küçülerek ve Allah'a secde ederek sağa sola döner"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Her şeyin gölgesi (ظل), dönmesi/yayılmasıdır

---

490 Bu hadisin Kelbî'den rivayetini bulamadım ancak aynı mânada yapılan rivayeti buldum. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 165; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IV, 119; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 76; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 109. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Zeyd'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 119.

(فيؤ). Her şeyin gölgesi onun secde edişidir. Her şeyin gölgesi, günün başında sağ tarafa, günün sonunda sol tarafa düşerek secde etmesidir."[491]

١٤٩٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {دَاخِرُونَ}، قَالَ: صَاغِرُونَ.

1490- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onun gölgeleri, küçülerek ve Allah'a secde ederek sağa sola döner"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Küçülerek ve itaat ederek (sağa sola döner)."[492]

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾ يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٥٠﴾ وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوا إِلَهَيْنِ اثْنَيْنِ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٥١﴾ وَلَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًا أَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾

49. Göklerde bulunanlar, yerdeki canlılar ve bütün melekler hiç kibirlenmeden Allah'a secde ederler.[493] 50. Üstlerinde (her hususta egemen olan) Rablerinden korkarlar ve emrolunduklarını yaparlar. 51. Allah "İki ilah edinmeyin. O ancak tek bir ilahtır. Onun için yalnız benden korkun" dedi. 52. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Din de daima ve yalnız O'nundur. Buna rağmen hâlâ Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?

---

491 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 115. İbn Kesîr bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 572; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 77.

492 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 116. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 120; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 77; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 111.

493 Bu âyet, secde âyetidir.

١٤٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًا}، قَالَ: دَائِمًا أَلَا تَرَى أَنَّهُ يَقُولُ: عَذَابٌ وَاصِبٌ أَيْ دَائِمٌ.

1491- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Din de daima ve yalnız O'nundur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'واصبا/***Vâsıben,'*** sürekli ve devamlı demektir. Allah Teâlâ'nın 'عذاب واصب/***azâbun vâsıbun'*** yani ***'Sürekli ve devamlı azap'*** dediğini görmez misin?"[494]

وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْأَرُونَ ﴿٥٣﴾ ثُمَّ إِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ تَاللّٰهِ لَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنْثَى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾ يَتَوَارَى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَى هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٠﴾

53. Sahip olduğunuz her nimet Allah'tandır. Sonra size herhangi bir sıkıntı gelip çattığında O'na yalvarıp yakarırsınız. 54. Nihayet O, sizden sıkıntıyı giderdiğinde ise içinizden bir grup Rablerine şirk koşuverirler. 55. Kendilerine verdiğimize karşılık nankörlük etmeleri için (böyle yapıyorlar). Öyle ise faydalanın bakalım, yakında bileceksiniz. 56. Kendilerine verdiğimiz rızıklardan o bilmezlere bir pay ayırırlar. Allah'a and olsun ki uydurageldiğiniz şeylerden elbette sorguya

494 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 116. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Hasan, Dahhâk, İbn Zeyd, Meymûn b. Mihrân, Süddî, Katâde ve Sevrî'den rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr,* s. 165; İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 96; İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Kur'ân*, s. 243; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 79; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 114; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 501; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 572. Şevkânî bu hadisi Ferrâ'dan nakletmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 162.

çekileceksiniz. 57. Bir de onlar Allah'a kızlar isnat ederler. Hâşâ! O, münezzehtir. Hâlbuki candan arzuladıklarını da kendileri için isterler. 58. Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. 59. Kendisine verilen kötü müjdeden ötürü kavminden gizlenir. Aşağılanmayı göze alarak onu alıkoysun mu yoksa onu diri diri toprağa mı gömsün? Bak! Verdikleri hükümleri ne kadar kötüdür! 60. Kötü sıfat, ahirete inanmayanlar içindir. En yüce sıfatlar ise Allah'a aittir. O Azîz'dir, Hakîm'dir.

١٤٩٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى}، قَالَ: شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

1492- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"En yüce sıfatlar ise Allah'a aittir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "En yüce sıfattan kasıt, Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet etmektir."[495]

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٦١﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَى لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُفْرَطُونَ ﴿٦٢﴾

61. Eğer Allah insanları zulümlerinden ötürü (dünyada) cezalandıracak olsaydı, (yeryüzü) üzerinde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat O, insanları belirlenmiş bir vadeye erteler. Artık ecelleri geldiği zaman ne bir saat geciktirilirler ne de öne geçebilirler. 62. Onlar hoşlanmadıkları şeyleri

---

495 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 125; İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Kur'ân*, s. 244. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 121; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 505; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 119; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 573; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 166.

Allah'a isnat ederler. Dilleri de yalan yere en güzel âkıbetin kendilerinin olduğunu söyler. Şüphesiz ateş onlaradır ve onlar önden gönderilecek olanlardır.

١٤٩٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَنَّ لَهُمُ النَّارَ، وَأَنَّهُمْ مُفْرَطُونَ}، قَالَ: فُرِطُوا فِي النَّارِ أَيْ مُعَجَّلُونَ.

1493- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şüphesiz ateş onlaradır ve onlar önden gönderilecek olanlardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar oraya en önde sokulacaklardır. Yani çabucak ateşe atılacaklardır."[496]

١٤٩٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَى}، قَالَ: الْغِلْمَانُ.

1494- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Dilleri de yalan yere en güzel âkıbetin kendilerinin olduğunu söyler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Erkek çocuklar (bizimdir derlerdi)."[497]

تَاللَّهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٤﴾ وَاللَّهُ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ

---

496 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 129; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 81. Kurtubî bu hadisi Katâde ve Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, X, 121; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 385; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 574. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 121.

497 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 127. İbn Kesîr bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir, Kurtubî de Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, X, 120. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 121.

﴿٦٥﴾ وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ ﴿٦٦﴾ وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

63. Allah'a and olsun ki, biz senden önceki ümmetlere de peygamberler gönderdik. Şeytan onların yaptıklarını kendilerine süsleyip hoş göstermiştir. İşte o bugün de onların velisidir. Ve onlar için çok acıklı bir azap vardır. 64. Biz sana bu Kitab'ı ancak hakkında anlaşmazlığa düştükleri şeyleri kendilerine açıkça anlatman için ve iman edecek bir kavme bir hidayet ve bir rahmet olmak üzere indirdik. 65. Allah gökten bir su indirir de onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltir. Şüphesiz bunda dinleyen bir topluluk için bir ibret vardır. 66. Hayvanlarda da sizin için elbette bir ibret vardır. Size onların karınlarındaki dışkı ile kan arasından, içenlerin boğazından kolaylıkla geçen hâlis bir süt içiriyoruz. 67. Hurma ve üzüm ağaçlarının meyvelerinden de içki çıkarır ve onlardan güzel bir rızık edinirsiniz. İşte aklını kullanan bir topluluk için bunda bir ibret vardır.

١٤٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا}، قَالَ: السَّكَرُ هِيَ خُمُورُ الْأَعَاجِمِ، وَنُسِخَتْ فِي سُورَةِ الْمَائِدَةِ، وَالرِّزْقُ الْحَسَنُ مَا يَنْبِذُونَ، وَيُخَلِّلُونَ وَيَأْكُلُونَ.

1495- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hurma ve üzüm ağaçlarının meyvelerinden de içki çıkarır ve onlardan güzel bir rızık edinirsiniz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, Acemlerin içkisidir ve bu edinme, Mâide sûresindeki yasakla neshedilmiştir. Güzel rızık ise nebiz ve sirke yaptıkları ve yedikleri şeylerdir."[498]

---

498 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 136. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Enbârî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 122; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 387. Bu hadis İbn

١٤٩٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ سُفْيَانَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: سُئِلَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ، {تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا}، قَالَ: السَّكَرُ مَا حُرِّمَ مِنْ ثَمَرِهَا، وَالرِّزْقُ الْحَسَنُ مَا حَلَّ مِنْ ثَمَرِهَا.

1496- Abdürrezzâk > Sevrî > Esved b. Kays[499] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Amr b. Süfyân[500] şöyle demiştir: İbn Abbâs'a ***"Hurma ve üzüm ağaçlarının meyvelerinden de içki çıkarır ve onlardan güzel bir rızık edinirsiniz"*** âyeti soruldu. İbn Abbâs şöyle dedi: "İçki, meyvelerinden elde edilen haram şeylerdir. Güzel rızık ise meyvelerinden elde edilen helâl şeylerdir."[501]

وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ
بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾

68. Rabbin bal arasına şunu vahyetti: "Dağlarda, ağaçlarda ve (insanların) yapacakları çardaklarda evler edin."

١٤٩٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ}، قَالَ: قَذَفَ فِي أَنْفُسِهَا.

Mes'ûd, İbn Ömer, Saîd b. Cübeyr, Hasan ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 82; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 181. Kurtubî şöyle demiştir: "Bu âyet neshedilmiştir." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, X, 128. Cumhurun da ittifak hâlinde olduğu üzere, içki, şarap türü sarhoş eden şeylerdir. Güzel rızık ise âyette geçen bu iki ağaçtan yenilen her şeydir. Bu âyet içki haram kılınmadan önce nâzil olmuştur. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 168.

499 O, Esved b. Kays el-Abdî'dir. Ona İclî de denilmektedir. Kûfelidir ve sikadır. Künyesi Ebû Kays'tır. Dördüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 71.

500 O, Amr b. Süfyân es-Sekafî'dir. Dördüncü tabakadan olup makbuldür. Bk. *Takrîb*, II, 71.

501 Sevrî bu hadisi aynı isnadla rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 165; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 134; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 180; Hâkim, *Müstedrek*, II, 255. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Ebû Davud, İbn Merdûye, Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 122; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 72; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 575; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 387; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 170.

1497- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Rabbin bal arasına şunu vahyetti"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunu arıların içlerine attı."[502]

ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾

69. "Sonra her üründen de ye! Rabbinin kolaylıklar gösterdiği yollara git!" Karınlarından çeşitli renklerde içecek çıkar. Onda insanlar için bir şifa vardır. İşte bunda da düşünen bir topluluk için elbette bir ibret vardır.

١٤٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ذُلُلًا}، قَالَ: مُطِيعَةً.

1498- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Rabbinin kolaylıklar gösterdiği yollara git!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Rabbinin sana kolaylaştırdığı yollara itaatkâr olarak gir anlamındadır."[503]

١٤٩٩ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {شِفَاءٌ لِلنَّاسِ}، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخْبَرَهُ أَنَّ أَخَاهُ يَشْتَكِي[504] بَطْنَهُ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ: اذْهَبْ فَاسْقِ أَخَاكَ عَسَلاً، ثُمَّ

---

502 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 139; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 82; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 575; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 122; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 169. Ebû Hayyân şöyle demiştir: "Bütün müfessirler, burada vahiyden kastın ilham olduğu konusunda hemfikirdir." Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 511.

503 İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 101; İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Kur'ân*, s. 246; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 83; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 575; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 385. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 122.

504 Türkiye nüshasında "اشتكى/iştekâ" şeklinde geçmektedir.

جَاءَهُ فَقَالَ: مَا زَادَهُ إِلَّا شِدَّةً، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اذْهَبْ فَاسْقِ أَخَاكَ عَسَلًا. فَقَالَ[505] صَدَقَ اللهُ وَكَذَبَ بَطْنُ أَخِيكَ فَسَقَاهُ[506] فَكَأَنَّمَا أُنْشِطَ مِنْ عِقَالٍ فَبَرَأَ.

1499- Ma'mer, Katâde'nin **"Onda insanlar için bir şifa vardır"** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir kişi Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip "Ey Allah'ın Resûlü! Kardeşimin karnı rahatsız" deyince, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* **"Git ve kardeşine bal (şerbeti) içir"** buyurdu. Sonra adam, Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip "Bal, rahatsızlığını daha da artırdı" dedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* **"Git ve kardeşine bal içir. Allah doğru söyledi. Ama kardeşinin karnı ise yalan söyledi"** dedi. Adam kardeşine bal içirince kardeşi, bağından kurtulmuş gibi oldu ve iyileşti.[507]

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰيكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلٰى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٧٠﴾ وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَادِّي رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ أَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴿٧١﴾

70. Sizi Allah yarattı, sizi yine O öldürecek. Daha önce bilgili iken hiçbir şeyi bilmez hâle gelsin diye sizden bazı kimseler ömrün en kötü çağına kadar yaşatılacak. Şüphesiz ki Allah bilgilidir, kudretlidir. 71. Allah rızık hususunda kiminizi kiminizden üstün kıldı. Bol rızık verilenler, rızıklarını ellerinin altındakilere verip de bu hususta kendilerini onlara eşit kılmazlar. O halde bunlar Allah'ın nimetini bilerek mi inkâr ediyorlar?

505 Türkiye nüshasında "فقد/fekad" şeklinde geçmektedir.

506 Türkiye nüshasında "فسقى له/fe-sekâ lehû" şeklinde geçmektedir.

507 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 141; Buhârî, Kitâbu't-Tıb, X, 139; Müslim, Kitâbu's-Selâm, III, 1736; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 153; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VIII, 85; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 84; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 575. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ahmed ve İbn Merdûye'nin Ebû Saîd el-Hûdrî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 123.

١٥٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَادِّي رِزْقِهِمْ}، قَالَ: هَذَا الَّذِي فُضِّلَ فِي الْمَالِ وَالْوَلَدِ[508] وَلاَ يُشْرِكُ عَبْدَهُ فِي مَالِهِ وَزَوْجَتِهِ، وَيَقُولُ: قَدْ رَضِيتَ بِذَلِكَ[509] لِلَّهِ وَلَمْ تَرْضَ بِذَلِكَ لِنَفْسِكَ فَجَعَلْتَ لِلَّهِ شَرِيكًا فِي مُلْكِهِ وَخَلْقِهِ.

1500- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bol rızık verilenler, rızıklarını ellerinin altındakilere verip de bu hususta kendilerini onlara eşit kılmazlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Fazla mal ve evlat verilen, kölesini malına ve eşine ortak etmez. 'Allah için bunu kabul ederim' dersin fakat kendin için kabul etmezsin. Bunun neticesinde mülkünde ve yarattıklarında Allah'a bir ortak icat edersin."[510]

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾

72. Allah sizin için kendi nefislerinizden eşler yarattı. Eşlerinizden de size oğullar ve torunlar yarattı. Sizi güzel ve temiz gıdalarla rızıklandırdı. Şimdi onlar bâtıla inanıyorlar da Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?

١٥٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَكَمِ بْنِ أَبَانَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بَنِينَ وَحَفَدَةً}، قَالَ: الْحَفَدَةُ مَنْ يَخْدُمُكَ مِنْ وَلَدِكَ وَوَلَدِ وَلَدِكَ.

1501- Abdürrezzâk > Ma'mer > Hakem b. Ebân isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime, ***"Eşlerinizden de size oğullar ve torunlar yarattı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Torunlar, kendi evlatlarından ve evlatlarının çocuklarından sana hizmet edecek olanlardır."[511]

---

508 Mısır nüshasında silinmiştir.

509 Türkiye nüshasında "به/bihî" şeklinde geçmektedir.

510 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 141; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 514; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 512; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 577; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 171.

511 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 144; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 577.

١٥٠٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ، عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُودٍ: أَتَدْرِي مَا الْحَفَدَةُ يَا زِرُّ؟ قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ؟ هُمْ أَحْفَادُ الرَّجُلِ مِنْ وَلَدِهِ وَوَلَدِ وَلَدِهِ، قَالَ: لَا هُمُ الْأَصْهَارُ.

1502- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Âsım b. Ebi'n-Necûd isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zirr b. Hubeyş şöyle demiştir: Abdullah b. Mes'ûd "Ey Zirr! Torunlar ne demektir, bilir misin?" deyince, ben "Evet, adamın kendi evlatlarından ve evlatlarının çocuklarından olan torunlarıdır" dedim. Buna karşılık Abdullah b. Mes'ûd, "Evlilikle oluşan akrabalar demektir" dedi.[512]

١٥٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: الْحَفَدَةُ الْخَدَمُ.

1503- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Babası isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan şöyle demiştir: "'حَفَدَةً/Hafedeten,' hizmet edenlerdir."[513]

Bu hadis İbn Abbâs ve Atâ'dan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 85; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 386; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 124.

512 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 144; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 85. Bu hadis İbn Abbâs, Alkame, Ebu'd-Duhâ, İbrahim ve İbn Cübeyr'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 105; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 143; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 515; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 386. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Buhârî, İbn Ebî Hâtim, Taberânî, Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 124.

513 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 146. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 124. Begavî bu hadisi İkrime, Hasan ve Dahhâk'tan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 85. Ebû Hayyân hadisi Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 515. Hâfız hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 387. İbn Kesîr hadisi Tâvus'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 577; Taberî, "حَفَدَةً/hafedeten" kelimesi ile ilgili şöyle demiştir: "'حَفَدَةً/Hafedeten' kelimesi bize rivayet edilen anlamıyla, erkeğe en hızlı şekilde hizmet eden kimseleri ihtiva etmektedir. Allah Teâlâ bize hizmet edenler kılmakla bizleri kimlerle nimetlendirdiğini bildirdi. Onlar bizlere en güzel şekilde hizmet eden evlatlarımız ve eşlerimizdir. Ayrıca bu kelime bizim dışımızda, kızlarımızın eşleri, hizmetçilerimiz ve kölelerimizi de ihtiva etmektedir. Çünkü onlar bizlere hizmet ediyorlar ve 'حَفَدَةً' kelimesi ile isimlendirilmeyi hak ediyorlar."

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ شَيْئًا وَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٧٣﴾ فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧٤﴾ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا هَلْ يَسْتَوُونَ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلَى مَوْلَاهُ أَيْنَمَا يُوَجِّهْهُ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ هَلْ يَسْتَوِي هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٧٦﴾

73. Allah'ı bırakıp da kendilerine göklerden de yerden de hiçbir rızık verme imkânı bulunmayan ve esasen (buna) güçleri yetmeyen şeylere taparlar. 74. Artık Allah hakkında örnekler bulmaya kalkışmayın. Çünkü Allah bilir, siz bilmezsiniz. 75. Allah hiçbir şeye gücü yetmeyen, başkasının mülkiyetinde bulunan bir kul ile kendisine tarafımızdan güzel bir rızık verip de ondan gizli ve açık infak edip duran kişiyi örnek gösterir. Bunlar hiç eşit olurlar mı? Hamd bütünüyle Allah'ındır fakat onların çoğu bilmezler. 76. Allah şu haldeki iki adamı da örnek verir: Onlardan biri dilsizdir, hiçbir şey beceremez ve efendisinin üstüne bir yüktür. Onu her nereye yöneltse hiçbir hayır getirmez. Hiç bu kişi adaletle emreden ve kendisi dosdoğru yol üzerinde bulunan kişi ile bir olur mu?

١٥٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ}، قَالَ: هُوَ الْكَافِرُ لَا يَعْمَلُ بِطَاعَةِ اللَّهِ وَلَا يُنْفِقُ خَيْرًا، قَالَ: {وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا}، قَالَ: هُوَ الْمُؤْمِنُ يُطِيعُ اللَّهَ فِي نَفْسِهِ وَمَالِهِ.

1504- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: ***"'Onlardan biri dilsizdir, hiçbir şey beceremez ve efendisinin üstüne bir yüktür.'*** Bu, Allah'a ibadet ve taat yapmamış ve hayır olarak bir şey infak etmemiş kâfirdir. ***'Kendisine tarafımızdan***

güzel bir rızık verip de ondan gizli ve açık infak edip duran kişi…' Bu ise nefsi ve malı hakkında Allah'a itaat eden mü'mindir."[514]

١٥٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ}، قَالَ: هُوَ الْوَثَنُ {هَلْ يَسْتَوِي هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ} فَاللهُ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ {وَهُوَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ}.

1505- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: ***"'Onlardan biri dilsizdir, hiçbir şey beceremez ve efendisinin üstüne bir yüktür.'*** Bu, puttur. ***'Hiç bu kişi adaletle emreden ve kendisi dosdoğru yol üzerinde bulunan kişi ile bir olur mu?'*** Zira Allah, adaletli olmayı emreder."[515]

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ إِنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٧٧﴾

77. Göklerin ve yerin gaybı Allah'ındır. Saat (Kıyamet) hâdisesi ise ancak bir göz kırpma gibidir veya daha az bir zamandan ibarettir. Şüphesiz Allah her şeye gücü yetendir.

١٥٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ}، قَالَ: هُوَ أَنْ يَقُولَ: كُنْ، فَهُوَ كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ، فَأَمْرُ السَّاعَةِ كَلَمْحِ الْبَصَرِ، أَوْ هُوَ أَقْرَبُ.

1506- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Saat (Kıyamet) hâdisesi ise ancak bir göz kırpma gibidir yahut daha az bir zamandan ibarettir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, Allah'ın ***'Ol'*** demesidir. O da göz açıp kapama gibi veya daha az

---

514 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 146; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 578; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 125; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 86; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 111; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 146; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 184.

515 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 155. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 125; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 87; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 147; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 587.

bir zaman alır. Kıyametin kopması da göz açıp kapama gibi veya daha az bir zamandan ibarettir."[516]

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾ وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ وَمِنْ أَصْوَافِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثَاثًا وَمَتَاعًا إِلَى حِينٍ ﴿٨٠﴾

78. Allah sizi annelerinizin karınlarından kendiniz hiçbir şey bilmediğiniz bir halde çıkardı. Şükredesiniz diye de size kulaklar, gözler, gönüller verdi. 79. Gök boşluğunda musahhar kılınmış kuşları görmüyorlar mı? Onları (havada) Allah'tan başkası tutmuyor. Şüphe yok ki bunda iman edecek bir topluluk için ibretler vardır. 80. Allah evlerinizi size huzur bulacağınız meskenler kıldı. Sizin için hayvan derilerinden gerek göç gününüzde, gerekse konaklama gününüzde, kolayca taşıyacağınız evler; yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından bir süreye kadar (faydalanacağınız) bir ev eşyası ve bir ticaret malı meydana getirdi.

١٥٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَثَاثًا}، قَالَ: هُوَ الْمَالُ {وَمَتَاعًا إِلَى حِينٍ} يَقُولُ: أَجَلٌ وَبُلْغَةٌ.

1507- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "'اثاثا/Esâsen,' mal demektir. 'وَمَتاعاً اِلى حِينٍ/Ve metâan ilâ hîn' ise belli bir süre anlamındadır."[517]

---

516 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 151. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 125-126; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 87; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 579; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 150.

517 İbnu'l-Manzûr, *el-Lisân*'da şöyle demiştir: "'أثاثا/Esâsen' kelimesi, çok mal

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالاً وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ أَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾

81. Allah yarattığı şeylerden sizin için gölgeler yaydı. Dağlarda sığınıp barınacağınız yerler yarattı. Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar yarattı. İşte O, teslimiyetle itaat etmeniz için üzerinizdeki nimetini böylece tamamlamıştır.

١٥٠٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ} قَالَ: هِيَ[518] مِنَ الْقُطْنِ وَالْكَتَّانِ {وَسَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ} قَالَ: هِيَ سَرَابِيلُ مِنْ حَدِيدٍ.

1508- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, pamuk ve ketendendir. ***'Savaşta sizi koruyacak zırhlar.'*** Bunlar da demirdendir."[519]

مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {دَخَلًا بَيْنَكُمْ} قَالَ: خِيَانَةٌ بَيْنَكُمْ.

Ma'mer, Katâde'nin ***"Yeminlerinizi aranızda hile ve fesat aracı edinmeyin"***[520] âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Aranızda ihanet aracı (edinmeyin)."[521]

---

anlamına gelmektedir. Bütün malları ve ticaret eşyasını ihtiva ettiği rivayet edilmektedir." Bk. İbn Manzûr, *el-Lisân*, I, 24-25; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 155. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Saîd, Hasan, Atâ el-Horâsânî, Dahhâk ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 570; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 112; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 178.

518 Türkiye nüshasında "هو/hüve" şeklinde geçmektedir. "سَرَابِيل/serâbîl" kelimesi "سربال/sirbâl" kelimesinin cemisidir. "Gömlek" anlamına gelmektedir. Giyilen her şeye "سربال/sirbâl" denilmektedir. Rivayette sadece sıcaktan koruduğu ifade edilmiştir ancak soğuktan da korumaktadır.

519 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 155; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 89; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 126.

520 Nahl 16/94.

521 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 157; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 89; İbn Kesîr,

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٨٢﴾ يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٣﴾ وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾ وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٥﴾ وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ أَشْرَكُوا شُرَكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هَؤُلَاءِ شُرَكَاؤُنَا الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُو مِنْ دُونِكَ فَأَلْقَوْا إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ إِنَّكُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٨٦﴾ وَأَلْقَوْا إِلَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾ وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَى هَؤُلَاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾ وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَلَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا السُّوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا إِنَّمَا عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾ مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ

Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm, II, 584; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 386. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 126; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 184; İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Kur'ân*, s. 248; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 113.

وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾ فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾ إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾ إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٠﴾ وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾ قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿١٠٢﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ ﴿١٠٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾ إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٠٥﴾ مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٦﴾

82. Eğer yüz çevirirlerse sana düşen, ancak açıkça bir tebliğden ibarettir. 83. Onlar Allah'ın nimet(ler)ini itiraf ederler sonra da o nimeti inkâr ederler. Onların çoğu kâfir kimselerdir. 84. Her ümmetten bir şahit göndereceğimiz gün, artık ne kâfir olanlara (özür dilemelerine) izin verilir ne de onların özür dilemeleri istenir. 85. O zalimler azabı gördüklerinde, artık azapları hafifletilmeyeceği gibi onlara mühlet de verilmez. 86. Şirk koşanlar koştukları ortaklarını görünce "Rabbimiz! Seni bırakıp taptığımız ortaklarımız işte bunlardır" derler. Bunlar da onlara "Şüphe yok ki siz yalancılarsınız" diye söz atarlar. 87. Onlar o gün Allah'a teslim olurlar. Bütün uydurdukları da kendilerini bırakıp gitmiş olur. 88. Kâfir olup da Allah'ın yolundan alıkoyanların Biz -çıkarageldikleri fesatlara karşılık- azaplarına azap katarız. 89. O gün her ümmetin içinden

kendilerine birer şahit göndereceğiz. Seni de hepsinin üzerine şahit olarak getireceğiz. Biz sana bu Kitab'ı her şeyi açıklayan, bir hidayet, bir rahmet ve Müslümanlara bir müjde olmak üzere kısım kısım indirdik. 90. Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor. 91. Ahitleştiğiniz zaman Allah'ın ahdini eksiksiz yerine getirin. Yeminleri pekiştirdikten sonra bozmayın. Hem Allah'ı üzerinize kefil yapmışken (nasıl bozarsınız)? Şüphe yok ki Allah yaptıklarınızı bilir. 92. Bir toplum diğer bir toplumdan (sayıca ve malca) daha çok olduğu için yeminlerinizi, aranızda bir fesat aracı edinerek ipliğini sağlamca büktükten sonra, çözüp bozan (kadın) gibi olmayın. Allah, bununla sizi imtihan etmektedir. Hakkında ihtilâfa düşmekte olduğunuz şeyi kıyamet gününde mutlaka size açıklayacaktır. 93. Eğer Allah dileseydi sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat O, dilediğini saptırır, dilediğini de hidayete erdirir. Yaptıklarınızdan muhakkak sorguya çekileceksiniz. 94. Yeminlerinizi aranızda hile ve fesat aracı edinmeyin. Çünkü o takdirde sapasağlam yerleştikten sonra ayak(larınız) kayıverir ve Allah yolundan sapıp başkalarını alıkoyduğunuz için kötülüğü tadarsınız, büyük bir azabı hak edersiniz. 95. Allah'ın ahdini az bir pahaya satmayın. Eğer bilirseniz, Allah katında olan sizin için daha hayırlıdır. 96. Sizin yanınızdakiler tükenir, Allah'ın yanındakiler ise kalıcıdır. Sabredenlerin mükâfatını elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile vereceğiz. 97. Erkek olsun, kadın olsun kim mü'min olduğu halde sâlih amel işlerse biz şüphesiz ona çok güzel bir hayat yaşatırız ve bunları elbette işlediklerinin en güzeliyle mükâfatlandırırız. 98. Kur'ân'ı okuyacağın zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın. 99. Doğrusu iman edip yalnız Rablerine tevekkül edenler üzerinde onun hiçbir tasallutu (egemenliği) yoktur. 100. Onun egemenliği ancak kendisini dost edinip de onu Allah'a ortak koşanlaradır. 101. Biz bir âyeti diğer bir âyetin yerine getirip

değiştirdiğimizde -Allah neyi indireceğini en iyi bilen olduğu halde- "Sen ancak bir iftiracısın" dediler. Hayır! Onların çoğu bilmezler. 102. De ki: "Onu Ruhü'l-Kudüs (Cebrâil), iman edenlere sebat vermek, Müslümanları doğru yola iletmek ve onlara müjde vermek için hak olarak indirmiştir." 103. And olsun ki onların "Ona muhakkak bir insan öğretiyor" dediklerini biliyoruz. İnkâra saparak kastettikleri o kimsenin dili yabancıdır. Bu ise apaçık bir Arapçadır. 104. Allah'ın âyetlerine iman etmeyenleri şüphesiz ki Allah hidayete erdirmez. Onlara can yakıcı bir azap da vardır. 105. Ancak Allah'ın âyetlerine iman etmeyenler yalan uydurup düzerler; işte onlar, yalancıların ta kendileridir. 106. Kalbi imanla dolu olduğu halde zorlanan müstesna olmak üzere, kim imanından sonra Allah'ı inkâr eder ve kalbini küfre açarsa, işte Allah'ın gazabı onların üzerinedir ve onlar için çok büyük bir azap vardır.

١٥٠٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ مَالِكٍ الْجَزَرِيِّ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ}، قَالَ: أَخَذَ الْمُشْرِكُونَ عَمَّارَ بْنَ يَاسِرٍ فَعَذَّبُوهُ حَتَّى قَارَبَهُمْ فِي بَعْضِ مَا أَرَادُوا فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَهُ[522] النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَيْفَ تَجِدُ قَلْبَكَ؟. قَالَ: مُطْمَئِنًّا[523] بِالْإِيمَانِ، ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَإِنْ عَادُوا فَعُدْ.

1509- Abdürrezzâk > Ma'mer > Abdülkerîm b. Mâlik el-Cezerî > Ebû Ubeyde b. Ammâr[524] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ammar b. Yâsir, ***"Kalbi imanla dolu olduğu halde zorlanan müstesna olmak üzere, kim imanından sonra Allah'ı inkâr eder ve kalbini***

---

522 Türkiye nüshasında silinmiştir.

523 Türkiye nüshasında "مُطْمَئِن/mutmain" şeklinde geçmektedir. Bu kelimeye mübteda takdir etmek caizdir. Yani "قلبي مُطْمَئِن/Kalbim mutmaindir." Burada aynı şekilde "مُطْمَئِن" lafzının bir fiile takdir edilmesi de mümkündür. Örneğin: "أجد قلبي مُطْمَئِن/Kalbimin mutmain olduğunu gördüm." "مُطْمَئِن" lafzı bu şekilde bir fiile takdir edildiğinde cümlede ikinci mef'ul olarak gelmektedir.

524 O, Ebû Ubeyde b. Muhammed b. Yâsir'dir. Seleme'nin kardeşidir. Dördüncü tabakadan olup makbuldür. Bk. *Takrîb*, II, 448.

küfre açarsa, işte Allah'ın gazabı onların üzerinedir ve onlar için çok büyük bir azap vardır" âyeti hakkında şöyle demiştir: Müşrikler, Ammâr b. Yâsir'i yakalayıp ona öyle işkence ettiler ki sonunda Ammâr müşriklerin bazı istekleri konusunda onlara yakın göründü. Bundan dolayı bu durumu Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e şikâyet edince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona ***"Kalbini nasıl buluyorsun?"*** diye sordu. "İman konusunda mutmain ve huzurlu" deyince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ona ***"Onlar bunu yeniden yaparlarsa sen de yaptığını tekrar yap"*** buyurdu.[525]

ذَلِكَ بِأَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿١٠٧﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٠٨﴾ لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٠٩﴾ ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٠﴾ يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا وَتُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١١١﴾ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾

107. Bunun sebebi onların dünya hayatını ahiretten daha çok sevmeleri ve Allah'ın hiç şüphesiz kâfirler topluluğuna hidayet vermemesidir. 108. İşte onlar, Allah'ın kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir ve onlar gafil

---

525 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 182; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 587. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Sa'd, İbn Merdûye, Hâkim ve İbn Asâkir'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 132. Nesâî bu hadisi farklı lafızlarla rivayet etmiştir. Bk. Nesâî, Kitâbu Tevbeti'l-Mürted, VII, 99. Hâkim bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre bu hadis sahihtir. Ancak onlar bu hadisi rivayet etmemişlerdir." Zehebî de Hâkim'in bu değerlendirmesini onaylamıştır. Bk. Hâkim, *Müstedrek*, II, 357. Hâfız bu hadisi nakledip şöyle demiştir: "İsnadı mürseldir, ravileri sikadır. Bu hadis mürsel olarak birçok tarîkten rivayet etmiştir. Bu mürsel hadislerin her biri birbirini desteklemektedir." Bk. Hâfız, *el-Feth*, XII, 278.

olanların ta kendileridir. 109. Şüphesiz ki onlar ahirette de hüsrana uğrayanların ta kendileridir. 110. Sonra şüphesiz Rabbin, eziyet edildikten sonra hicret edip ardından da sabrederek cihad edenlerin yardımcısıdır. Bütün bunlardan sonra Rabbin elbette çok bağışlayan, pek esirgeyendir. 111. O gün gelen herkes kendi nefsi için çabalayacak, herkese yaptıklarının karşılığı eksiksiz olarak verilecek ve onlara asla zulmedilmeyecektir. 112. Allah şöyle bir kasabayı örnek olarak verir: O kasaba güven ve huzur içindeydi. Rızkı da kendisine her bir yandan bol bol geliyordu. Fakat o (kasaba halkı) Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük etti. Allah da onlara yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı.

١٥١٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً}، قَالَ: هِيَ مَكَّةُ.

1510- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O kasaba güven ve huzur içindeydi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O şehir Mekke'dir."[526]

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١١٣﴾ فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١١٤﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٥﴾ وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿١١٦﴾ مَتَاعٌ

---

526 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 186; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 98; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 195; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 589; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 194. Süyûtî hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 133.

قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾

113. And olsun ki onlara kendilerinden bir peygamber geldi de onu yalanladılar. Bu sebeple onlar zulmederlerken azap kendilerini yakalayıverdi. 114. Artık Allah'ın sizi rızıklandırdığı şeylerden helâl ve temiz olarak yiyin ve eğer O'na ibadet ediyorsanız Allah'ın nimetine şükredin. 115. O size ancak ölüyü, kanı, domuz etini, bir de Allah'tan başkasının adı anılarak boğazlanmış olanları haram kıldı. Kim çaresiz kalırsa saldırmamak ve haddi aşmamak şartı ile yiyebilir. Şüphesiz Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir. 116. Dillerinizin yalan yere niteleyegeldiği şeyler için "Şu helâldir, şu da haramdır" demeyin. Çünkü (o zaman) Allah'a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Şüphesiz ki Allah'a karşı yalan uyduranlar iflah olmazlar. 117. (Kazandıkları) pek az bir menfaattir. Ama onlar için acıklı bir azap vardır. 118. Biz sana daha önce anlattığımız şeyleri de Yahudilere haram kılmıştık. Biz onlara zulmetmemiştik fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.

١٥١١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ} قَالَ: هُوَ الَّذِي فِي سُورَةِ الْأَنْعَامِ {وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ}.

1511- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz sana daha önce anlattığımız şeyleri de Yahudilere haram kılmıştık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: O (Daha önce anlatılanlar), En'âm sûresindeki şu âyettedir: ***"Biz, Yahudilere de bütün tırnaklıları haram kıldık. Onlara sığır ve koyunun iç yağlarını da haram kıldık. Ancak sırtlarına veya karınlarındaki bağırsaklarına yapışan yahut kemiğe karışan ayrıdır. Onları zulümleri yüzünden bununla cezalandırdık. Şüphesiz Biz doğru söyleyenleriz."***[527]

---

527 En'âm 6/146. Hadis için bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 190. Süyûtî hadisi *ed-*

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٩﴾ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٠﴾

119. Sonra şüphesiz Rabbin, cahillik sebebiyle kötülük yapan sonra da bunun ardından tevbe edip durumunu düzeltenleri (bağışlayacaktır). Çünkü onlar tevbe ettikten sonra Rabbin elbet çok bağışlayan, pek esirgeyendir. 120. Gerçekten İbrahim başlı başına bir ümmetti, Allah'a itaatkârdı, hanîfti (bâtıldan uzaklaşıp hak dine yönelmişti). O müşriklerden olmamıştır.

١٥١٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ} قَالَ: مُطِيعٌ لِلَّهِ.

1512- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gerçekten İbrahim başlı başına bir ümmetti, Allah'a itaatkârdı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'a itaat eden biri idi."[528]

١٥١٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سُمَيْعٍ، عَنْ أَبِي الرَّبِيعِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً}، قَالَ: الرِّزْقُ الطَّيِّبُ فِي الدُّنْيَا {وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ} فِي الْآخِرَةِ

1513- Abdürrezzâk > Sevrî > İsmâil b. Sümey'[529] > Ebu'r-Rebî'[530] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Erkek olsun, kadın***

Dürrü'l-Mensûr'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 134; Kurtubî, *Tefsîr*, IV, 100; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 590; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 194.

528 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 192. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Taberânî, İbn Merdûye, Hâkim, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 134; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 93; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 590; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 387.

529 O, İsmâil b. Sümey' el-Hanefî Ebû Muhammed el-Kûfî'dir. Sıdk sahibidir. Müslim, Ebû Davud ve Nesâî ondan hadis rivayet etmişlerdir. Bk. *Takrîb*, II, 421.

530 O, Ebu'r-Rebî' el-Medenî'dir. Üçüncü tabakadan olup makbuldür. Bk. *Takrîb*, II, 421.

olsun kim mü'min olduğu halde sâlih amel işlerse biz şüphesiz ona çok güzel bir hayat yaşatırız..."[531] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dünyada helâl ve temiz rızıkla (güzel bir hayat yaşatırız)."[532]

١٥١٤ - الثَّوْرِيُّ، عَنْ فِرَاسٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى ابْنِ مَسْعُودٍ {إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ}، فَقَالَ: إِنَّ مُعَاذًا كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ، قَالَ: ثُمَّ[533] أَعَادُوا[534] عَلَيْهِ فَأَعَادَ، ثُمَّ قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا الْأُمَّةُ؟ الَّذِي يُعَلِّمُ النَّاسَ الْخَشْيَةَ[535]، وَالْقَانِتُ: الَّذِي يُطِيعُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ.

1514- Sevrî > Firâs[536] > Şa'bî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mesrûk şöyle demiştir: Ben, İbn Mes'ûd'a ***"Gerçekten İbrahim başlı başına bir ümmetti, Allah'a itaatkârdı"*** âyetini okuyunca, İbn Mes'ûd "Muâz, Allah'a itaat eden bir ümmetti" dedi. Ona tekrar sorunca o da aynı sözü tekrarlayıp şöyle dedi: "Ümmetin ne olduğunu bilir misiniz? İnsanlara hayrı öğreten kişidir. 'قَانِتًا/Kâniten' ise Allah ve Resûlü'ne itaat eden kişidir."[537]

شَاكِرًا لِأَنْعُمِهِ اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾ وَآتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٢٢﴾ ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾ إِنَّمَا جُعِلَ

---

531 Nahl 16/97.

532 Sevrî, *Tefsîr,* s. 166; İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 116; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 170. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 130. Bu hadis Saîd b. Cübeyr, Atâ ve Dahhâk'tan da rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 94; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 585; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV, 93; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 197.

533 Türkiye nüshasında silinmiştir.

534 Türkiye nüshasında "فأعادوا/fe-eâdû" şeklinde geçmektedir.

535 Türkiye nüshasında "الخير/el-hayr" şeklinde geçmektedir.

536 O, Firâs b. Yahyâ el-Hemedânî el-Hârikî Ebu'l-Yahyâ el-Kûfî'dir. Sıdk sahibidir. Altıncı tabakadan olup vehme düşmüştür. Bk. *Takrîbu't-Tehzîb*, II, 108.

537 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 192; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 100; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 197.

السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾ ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾ وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾

121. O, Allah'ın nimetlerine şükredici idi. Çünkü Allah, onu seçmiş ve doğru yola iletmişti. 122. Biz ona dünyada bir güzellik verdik. Şüphesiz ki o, ahirette de mutlaka sâlihlerdendir. 123. Sonra Biz sana "Hanîf olarak İbrahim'in dinine uy, o müşriklerden de olmadı" diye vahyettik. 124. Cumartesi (tatili) ancak hakkında ihtilâfa düşenlere farz kılınmıştı. Şüphesiz ki Rabbin ihtilâf edegeldikleri şey hakkında kıyamet gününde aralarında hükmedecektir. 125. Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle davet et. Onlarla en güzel yolla mücadeleni yap. Şüphesiz ki Rabbin, yolundan sapanları en iyi bilendir. O, hidayette olanları da çok iyi bilir. 126. Şayet bir ceza verecek olursanız size yapılan saldırının misli ile karşılık verin. Sabrederseniz and olsun ki bu, sabredenler için daha hayırlıdır. 127. Sabret! Senin sabrın ancak Allah iledir. Onlar için üzülme! Kurmakta oldukları tuzaklardan dolayı da sıkıntıya düşme!

١٥١٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ}، قَالَ: مُثِّلَ بِالْمُسْلِمِينَ يَوْمَ أُحُدٍ، فَقَالَ: إِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ، {وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ}، ثُمَّ قَالَ بَعْدَ ذَلِكَ: {وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ}.

1515- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şayet bir ceza verecek olursanız size yapılan saldırının misli ile karşılık verin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Uhud günü

Müslümanlara müsle yapılmıştı." Ardından da Katâde ***"Sabret! Senin sabrın ancak Allah iledir. Onlar için üzülme! Kurmakta oldukları tuzaklardan dolayı da sıkıntıya düşme"*** âyetini okudu.[538]

١٥١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ خَالِدٍ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ[539]، قَالَ: {وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا}، يَقُولُ: إِنْ أَخَذَ الرَّجُلُ مِنْكَ شَيْئًا فَخُذْ مِنْهُ مِثْلَهُ.

1516- Abdürrezzâk > Sevrî > Hâlid[540] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Sîrîn, ***"Şayet bir ceza verecek olursanız size yapılan saldırının misli ile karşılık verin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Diyor ki: Biri senden bir şey alırsa sen de ondan benzerini al."[541]

١٥١٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: إِنْ أَخَذَ مِنْكَ شَيْئًا فَخُذْ مِنْهُ مِثْلَهُ.

1517- Abdürrezzâk > Sevrî > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbrahim şöyle demiştir: "Biri senden bir şey alırsa sen de ondan benzerini al."[542]

---

538 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 196; Tirmizî bu hadisi benzer şekilde Übey b. Ka'b'dan rivayet etmiştir. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 299-300. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Nesâî, İbn Hibbân, İbn Merdûye, Hâkim, Beyhakî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Übey b. Ka'b'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 135.

539 Mısır nüshasında Hâlid b. Sîrîn olarak geçmektedir ve bu hatalıdır.

540 O, Hâlid b. Dînâr et-Temîmî es-Sa'dî'dir. Beşinci tabakadan olup sıdk sahibidir. Bk. *Takrîb*, I, 213.

541 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 197; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 592. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Muhammed b. Sîrîn'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 132.

542 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 197. İbn Kesîr bu hadisi Mücâhid, İbrahim ve Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 592.

١٥١٨ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، يَقُولُ: إِنْ أَخَذَ مِنْكَ دِينَارًا فَلَا تَأْخُذْ مِنْهُ إِلَّا دِينَارًا، فَإِنْ أَخَذَ مِنْكَ شَيْئًا، فَلَا تَأْخُذْ إِلَّا مِثْلَ ذَلِكَ.

1518- Abdürrezzâk, Süfyân es-Sevrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Senden bir dinar alırsa ondan bir dinardan başka bir şey alma. Senden bir şey aldıysa ondan sadece aynısını al."[543]

١٥١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ التَّيْمِيِّ، عَنْ دَاوُدَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، قَالَ: لَا تَخُنْ مَنْ خَانَكَ أَكْثَرَ مِمَّا خَانَكَ، فَإِنْ أَخَذْتَ مِنْهُ مِثْلَ مَا أَخَذَ مِنْكَ فَلَيْسَ عَلَيْكَ بَأْسٌ.

1519- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Davud isnadıyla rivayet edildiğine göre, Şa'bî şöyle demiştir: "Sana ihanet edene ihanetinden daha fazla ihanet etme. Senden aldığının aynısını ondan alırsan sana günah olmaz."[544]

١٥٢٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ سَمِعْتُ هِشَامًا يُحَدِّثُ، عَنِ الْحَسَنِ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ قَالَ: لَا تَخُنْ مَنْ خَانَكَ، وَأَدِّ الْأَمَانَةَ إِلَى مَنِ ائْتَمَنَكَ.

1520- Abdürrezzâk > Hişâm > Hasan isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Sana ihanet edene ihanet etme. Sana güvenip emanet edene emanetini geri ver."***[545]

١٥٢١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ أَخْبَرَنِي مَنْ، سَمِعَ مُجَاهِدًا يَقُولُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ}، قَالَ: أَرَادُوا الْجُمُعَةَ فَأَخَذُوا السَّبْتَ مَكَانَهُ.

1521- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Cumartesi (tatili) ancak hakkında ihtilâfa düşenlere farz***

543 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 197; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 103.

544 Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV, 103. Bu, Mücâhid, Nehaî ve İbn Sîrîn'in görüşüdür. Bazı âlimler bu âyetin muhkem olduğunu söylemişlerdir. Çünkü güzel ahlâk, hakkın sahibine verilmesi ve başkalarının hakkını yemeyi terk etmek gibi şeyler başka bir âyetle neshedilecek türden şeyler değildir. En doğrusunu Allah bilir.

545 Bu hadis mürseldir. Bu hadisi kaynaklarda bu isnad ile bulamadım. Hadis için bk. Ebû Davud, Kitâbu'l-Büyû, III, 705. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-garibdir." Bk. Tirmizî, Kitâbu'l-Büyû', III, 564; Dârimî, Kitâbu'l-Büyû', II, 264. Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*'de bu hadisi nakletmiş ve Buhârî ve Hâkim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, I, 59.

kılınmıştı. Şüphesiz ki Rabbin ihtilâf edegeldikleri şey hakkında kıyamet gününde aralarında hükmedecektir" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar cumayı istediler fakat cuma gününü reddedip yerine cumartesi gününü benimsediler."[546]

١٥٢٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُرَّةَ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: فِي قَوْلِهِ: {الَّذِينَ كَفَرُوا، وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ}، قَالَ: زِيدُوا عَقَارِبَ أَنْيَابُهَا أَمْثَالُ النَّخْلِ الطِّوَالِ.

1522- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > A'meş > Abdullah b. Mürre > Mesrûk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Mes'ûd, ***"Kâfir olup da Allah'ın yolundan alıkoyanların biz -çıkarageldikleri fesatlara karşılık- azaplarına azap katarız"***[547] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onların azaplarına uzun hurma ağaçları gibi dişleri (kıskaçları) olan akrepler eklenir."[548]

١٥٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَبَانَ بْنِ تَغْلِبَ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ}، قَالَ: مِمَّا أَحَلَّ اللَّهُ لَهُمْ، وَحَرَّمَ عَلَيْهِمْ.

1523- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Ebân b. Tağlib isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Biz sana bu Kitab'ı her şeyi açıklayan..."***[549] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın onlara helâl kıldığı ve haram yaptığı her şeyi açıklamak için (indirilmiştir)."[550]

---

546 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 355; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 193. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 134; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 199; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 197.

547 Nahl 16/88.

548 Sevrî, *Tefsîr,* s. 166; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 160; Hâkim, *Müstedrek*, II, 355; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 90; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 581; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV, 90. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Ebû Ya'lâ, Beyhakî, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 127.

549 Nahl 16/89.

550 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 162; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 90; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 164; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 552. Süyûtî hadisi *ed-*

١٥٢٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَّ مُسَيْلِمَةَ أَخَذَ رَجُلَيْنِ مِنْ أَهْلِ الْإِسْلَامِ، فَقَالَ لِأَحَدِهِمَا: أَتَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، وَكَانَ مُسَيْلِمَةُ لَا يُنْكِرُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، يَقُولُ: هُوَ نَبِيٌّ وَأَنَا نَبِيٌّ، قَالَ: فَقَالَ: أَتَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: أَتَشْهَدُ أَنَّ مُسَيْلِمَةَ رَسُولُ اللَّهِ؟، قَالَ: نَعَمْ، فَتَرَكَهُ، ثُمَّ جِيءَ بِالْآخَرِ، فَقَالَ: أَتَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ؟، قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: أَتَشْهَدُ أَنَّ مُسَيْلِمَةَ رَسُولُ اللَّهِ؟ فَقَالَ: إِنِّي أَصَمُّ، فَقَالَ: أَسْمِعُوهُ، فَقَالَ: مِثْلَ مَقَالَتِهِ الْأُولَى، فَقَالَ: إِذَا ذَكَرُوا لَكَ مُحَمَّدًا سَمِعْتَ وَإِذَا ذَكَرُوا لَكَ مُسَيْلِمَةَ قُلْتَ: إِنِّي أَصَمُّ اضْرِبُوا عُنُقَهُ، قَالَ: فَضَرَبُوا عُنُقَهُ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: أَمَّا هَذَا فَقَدْ مَضَى عَلَى يَقِينٍ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَأَخَذَ بِالرُّخْصَةِ.

1524- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Müseylime, Müslümanlardan iki adamı yakaladığında birine "Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ediyor musun?" diye sordu. O "Evet" dedi. Müseylime, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Allah'ın elçisi olduğunu inkâr etmiyordu. Ancak "O da Peygamber, ben de peygamberim" diyordu. Müseylime, "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik eder misin?" deyince Müslüman kişi "Evet" dedi. Bunun üzerine onu serbest bıraktı. Sonra diğeri getirildi. Müseylime, "Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ediyor musun?" deyince O "Evet" dedi. Müseylime, "Müseylime'nin Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik eder misin?" deyince Müslüman kişi, "Ben sağırım" dedi. Müseylime, "Ona duyurun" dedi fakat Müslüman kişi aynı sözleri tekrarladı. Bunun üzerine Müseylime, "Sana Muhammed'in adını söylediklerinde duyuyorsun. Ama Müseylime'nin adını zikrettiklerinde 'Ben sağırım' diyorsun. Onun boynunu vurun" dedi. Ardından boynunu vurdular. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu haber kendisine ulaşınca şöyle dedi: ***"Bu yakînî iman üzere gitti. Diğeri ise ruhsatı kullandı."***[551]

Dürrü'l-Mensûr'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 128.

551 Kurtubî, *Tefsîr*, X, 189. İbn Kesîr bu hadisi benzer şekilde nakletmiş ve İbn Asâkir'e isnad etmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 588. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe'nin Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 133. Şevkânî hadisi Süyûtî'nin, *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da naklettiği lafızla nakletmiştir. Bk. *Fethu'l-*

١٥٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا}، قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ زَيْدِ بْنِ جُدْعَانَ يُحَدِّثُ عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الشِّخِّيرِ، قَالَ: نا كَعْبٌ أَنَّ عُمَرَ، قَالَ لَهُ: حَدِّثْنَا يَا كَعْبُ خَوِّفْنَا[552]، قَالَ: قُلْتُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَلَيْسَ فِيكُمْ كِتَابُ اللَّهِ وَسُنَّةُ رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهِ حَدِيثُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْحِكْمَةُ؟، قَالَ: بَلَى وَلَكِنْ خَوِّفْنَا، قَالَ: قُلْتُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ اعْمَلْ عَمَلَ رَجُلٍ لَوْ وَافَيْتَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِعَمَلِ سَبْعِينَ نَبِيًّا لَازْدَرَيْتَ عَمَلَكَ مِمَّا تَرَى، قَالَ: فَأَطْرَقَ عُمَرُ مَلِيًّا ثُمَّ أَفَاقَ، ثُمَّ قَالَ: زِدْنَا يَا كَعْبُ، قَالَ: قُلْتُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، لَوْ فُتِحَ قَدْرُ مِنْخَرِ ثَوْرٍ مِنْ جَهَنَّمَ بِالْمَشْرِقِ وَرَجُلٌ بِالْمَغْرِبِ لَغَلَى دِمَاغُهُ حَتَّى يَسِيلَ مِنْ شِدَّةِ حَرِّهَا، قَالَ: فَأَطْرَقَ عُمَرُ مَلِيًّا ثُمَّ أَفَاقَ، فَقَالَ: زِدْنَا[553] يَا كَعْبُ، قَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ جَهَنَّمَ تَزْفِرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ زَفْرَةً مَا يَبْقَى مَلَكٌ مُقَرَّبٌ، وَلَا نَبِيٌّ مُصْطَفًى إِلَّا خَرَّ جَاثِيًا لِرُكْبَتَيْهِ، حَتَّى إِنَّ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلَ اللَّهِ لَيَخِرُّ جَاثِيًا لِرُكْبَتَيْهِ، يَقُولُ: لَا أَسْأَلُكَ الْيَوْمَ إِلَّا نَفْسِي فَأَطْرَقَ عُمَرُ مَلِيًّا ثُمَّ أَفَاقَ، قَالَ: قُلْتُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَلَيْسَ هَذَا فِي كِتَابِ اللَّهِ؟ قَالَ: كَيْفَ؟ قَالَ: قُلْتُ {يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا}.

1525- Abdürrezzâk, Ca'fer b. Süleymân'ın ***"O gün gelen herkes kendi nefsi için çabalayacak, herkese yaptıklarının karşılığı eksiksiz olarak verilecek ve onlara asla zulmedilmeyecektir"***[554] âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: Zeyd b. Cüd'ân > Mutarrif b. Abdullah b. Şıhhîr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ka'b şöyle demiştir: Ben, Ömer b. el-Hattâb'ın yanında iken "Ey Ka'b! Bizi korkut!" deyince "Ey mü'minlerin emiri! Allah'ın Kitab'ı, Peygamber'in sünneti ve hikmeti aranızda değil mi?" dedim. Ömer, "Evet fakat sen bizi korkut" dedi. Ona "Ey mü'minlerin emiri! Öyle bir adam gibi amel yap ki kıyamet gününe yetmiş peygamber ameli ile çıksan göreceklerinden dolayı onları küçümsersin" dedim.

Kadîr, III, 191. Müfessirler bu âyetin Ammâr b. Yâsir hakkında nâzil olduğunu zikretmişlerdir. Bu kıssa, âyetin anlamı içerisine dâhildir. Bu kıssanın âyetin nüzûl sebebine hamledilmesi doğru değildir.

552 Türkiye nüshasında silinmiştir.

553 Mısır nüshasında "أخبرنا/ahberanâ" şeklinde geçmektedir.

554 Nahl 16/111.

Ömer başını öne eğip uzun bir süre durdu, ardından "Artır!" deyince "Ey mü'minlerin emiri! Eğer cehennemden doğuda bir öküzburnu deliği büyüklüğünce bir delik açılacak olsa, batıdaki insanın sıcaklıktan beyni kaynar hatta sıcaklığın şiddetinden dolayı akardı" dedim. Ömer başını öne eğip uzun bir süre durduktan sonra kendine gelip "Artır ey Ka'b!" deyince "Ey mü'minlerin emiri! Kıyamet gününde cehennem öyle bir gürülder ki, Allah'a yakın ne bir melek ne seçkin bir peygamber kalmadan mutlaka hepsi diz üstü çöküp yere kapanır. Hatta Allah'ın dostu İbrahim *aleyhisselâm,* diz üstü çöker ve 'Ey Rabbim! Bugün senden nefsimden, kendimden başka bir şey istemiyorum' der" dedim. Ömer başını öne eğip uzun bir süre durduktan sonra kendine geldi. Ben, "Ey mü'minlerin emiri! Bunlar Allah'ın Kitabı'nda yok mu ki?" deyince Ömer, "Nasıl?" dedi. Bunun üzerine şu âyeti okudum: ***"O gün gelen herkes kendi nefsi için çabalayacak, herkese yaptıklarının karşılığı eksiksiz olarak verilecek ve onlara asla zulmedilmeyecektir."*** [555]

إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

128. Şüphesiz Allah kendisine karşı gelmekten sakınanlarla ve daima iyi davrananlarla beraberdir.

١٥٢٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ رَجُلٍ، عَنِ الْحَسَنِ، {إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ} قَالَ: اتَّقَوُا اللّٰهَ فِيمَا حَرَّمَ عَلَيْهِمْ، وَأَحْسَنُوا فِيمَا افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ.

1526- Abdürrezzâk > Sevrî > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, ***"Şüphesiz Allah kendisine karşı gelmekten sakınanlarla ve daima iyi davrananlarla beraberdir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın haram kıldığı ve emredip farz kıldığı şeyler hakkında Allah'tan korkun."[556]

---

555 Ahmed, *ez-Zühd*, s. 121; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 97; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 1293; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV, 197. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Mübârek, Abd b. Humeyd, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Ka'b'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 133.

556 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 198. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'e

سُورَةُ بَنِي إِسْرَائِيلَ

17. BENÎ İSRÂİL[557] (İSRÂ) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[558]

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir. O, gerçekten işitendir, görendir.

١٥٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو هَارُونَ الْعَبْدِيُّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى}، قَالَ: حَدَّثَنَا[559] النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ لَيْلَةِ أُسْرِيَ بِهِ، قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أُتِيتُ بِدَابَّةٍ هِيَ أَشْبَهُ الدَّوَابِّ بِالْبَغْلِ لَهُ أُذُنَانِ مُضْطَرِبَتَانِ، وَهُوَ الْبُرَاقُ

---

isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 135; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 597; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 198.

557 Kur'ân-ı Kerîm'de İsrâ sûresi olarak geçmektedir.

558 Besmele asıl nüshada mevcut değildir.

559 Mısır nüshasında "نا/nâ" şeklinde geçmektedir.

الَّذِي كَانَتْ تَرْكَبُهُ الْأَنْبِيَاءُ قَبْلِي، فَرَكِبْتُهُ فَانْطَلَقَ تَقَعُ يَدُهُ عِنْدَ مُنْتَهَى بَصَرِهِ، فَسَمِعْتُ نِدَاءً عَنْ يَمِينِي يَا مُحَمَّدُ عَلَى رِسْلِكَ أَسْأَلُكَ، فَمَضَيْتُ وَلَمْ أُعَرِّجْ عَلَيْهِ، ثُمَّ سَمِعْتُ نِدَاءً، عَنْ شِمَالِي يَا مُحَمَّدُ عَلَى رِسْلِكَ أَسْأَلُكَ، فَمَضَيْتُ فَلَمْ أُعَرِّجْ عَلَيْهِ[560]، ثُمَّ اسْتَقْبَلَتْنِي امْرَأَةٌ عَلَيْهَا مِنْ كُلِّ زِينَةِ الدُّنْيَا رَافِعَةً يَدَهَا تَقُولُ: عَلَى رِسْلِكَ أَسْأَلُكَ، فَمَضَيْتُ فَلَمْ أُعَرِّجْ عَلَيْهَا، ثُمَّ أَتَيْتُ بَيْتَ الْمَقْدِسِ، أَوْ قَالَ الْمَسْجِدَ الْأَقْصَى، فَنَزَلْتُ عَنِ الدَّابَّةِ فَأَوْثَقْتُهَا بِالْحَلْقَةِ الَّتِي كَانَتِ الْأَنْبِيَاءُ تُوثِقُ بِهَا، ثُمَّ دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَصَلَّيْتُ فِيهِ فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ: مَاذَا رَأَيْتَ فِي وَجْهِكَ[561]؟، فَقُلْتُ: سَمِعْتُ نِدَاءً عَنْ يَمِينِي أَنْ يَا مُحَمَّدُ عَلَى رِسْلِكَ أَسْأَلُكَ، فَمَضَيْتُ وَلَمْ أُعَرِّجْ عَلَيْهِ، قَالَ: ذَاكَ دَاعِي الْيَهُودِ، أَمَا إِنَّكَ لَوْ وَقَفْتَ عَلَيْهِ تَهَوَّدَتْ أُمَّتُكَ، قَالَ: ثُمَّ سَمِعْتُ نِدَاءً عَنْ يَسَارِي أَنْ يَا مُحَمَّدُ عَلَى رِسْلِكَ فَمَضَيْتُ وَلَمْ أُعَرِّجْ عَلَيْهِ، قَالَ: ذَلِكَ دَاعِي النَّصَارَى أَمَا إِنَّكَ لَوْ وَقَفْتَ عَلَيْهِ لَتَنَصَّرَتْ أُمَّتُكَ، ثُمَّ اسْتَقْبَلَتْنِي امْرَأَةٌ عَلَيْهَا مِنْ كُلِّ زِينَةِ الدُّنْيَا رَافِعَةً يَدَيْهَا[562] تَقُولُ: عَلَى رِسْلِكَ يَا مُحَمَّدُ أَسْأَلُكَ، فَمَضَيْتُ وَلَمْ أُعَرِّجْ عَلَيْهَا، قَالَ: تِلْكَ الدُّنْيَا تَزَيَّنَتْ لَكَ أَمَا إِنَّكَ لَوْ وَقَفْتَ عَلَيْهَا اخْتَارَتْ أُمَّتُكَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ، ثُمَّ أُتِيتُ بِإِنَاءَيْنِ، أَحَدُهُمَا[563] لَبَنٌ وَالْآخَرُ فِيهِ خَمْرٌ، فَقِيلَ لِي: اشْرَبْ أَيَّهُمَا، فَأَخَذْتُ اللَّبَنَ فَشَرِبْتُهُ، فَقَالَ: أَصَبْتَ الْفِطْرَةَ أَوْ أَخَذْتَ الْفِطْرَةَ.

قَالَ مَعْمَرٌ: وَأَخْبَرَنِي الزُّهْرِيُّ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيِّبِ أَنَّهُ قِيلَ لَهُ: أَمَا إِنَّكَ لَوْ أَخَذْتَ الْخَمْرَ غَوَتْ أُمَّتُكَ. ثُمَّ قَالَ أَبُو هَارُونَ: عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ فِي حَدِيثِهِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ثُمَّ جِيءَ بِالْمِعْرَاجِ الَّذِي كَانَتْ تَعْرُجُ فِيهِ أَرْوَاحُ بَنِي آدَمَ، فَإِذَا أَحْسَنُ مَا رَأَيْتُ، أَلَمْ تَرَوْا إِلَى الْمَيِّتِ كَيْفَ يَحْدِجُ بِبَصَرِهِ إِلَيْهِ، فَعُرِجَ بِنَا فِيهِ حَتَّى انْتَهَيْنَا إِلَى بَابِ السَّمَاءِ الدُّنْيَا، فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ فَقِيلَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ، قِيلَ وَمَنْ مَعَهُ؟، قَالَ: مُحَمَّدٌ، قِيلَ:

---

560 Mısır nüshasında silinmiştir.
561 Yani senin yolunda.
562 Mısır nüshasında silinmiştir.
563 Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sütü içti ve şarabı terk etti. Buhârî bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'l-Eşribe, X, 30; Dârimî, Kitâbu'l-Eşribe, II, 36. Ahmed bu hadisi benzer şekilde Enes'ten rivayet etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 148.

أَوَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَفَتَحُوا لِي وَسَلَّمُوا عَلَيَّ، وَإِذَا مَلَكٌ مُوَكَّلٌ يَحْرُسُ السَّمَاءَ يُقَالُ لَهُ: إِسْمَاعِيلُ مَعَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ مَعَ كُلِّ مَلَكٍ مِائَةُ أَلْفٍ، ثُمَّ قَرَأَ: {وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ} وَإِذَا أَنَا بِرَجُلٍ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَهُ اللهُ لَمْ يَتَغَيَّرْ مِنْهُ شَيْءٌ، وَإِذَا هُوَ تُعْرَضُ عَلَيْهِ أَرْوَاحُ ذُرِّيَّتِهِ، فَإِذَا كَانَ رُوحَ مُؤْمِنٍ، قَالَ: رُوحٌ طَيِّبٌ وَرِيحٌ طَيِّبَةٌ اجْعَلُوا كِتَابَهُ فِي عِلِّيِّينَ، وَإِذَا كَانَ رُوحَ كَافِرٍ، قَالَ: رُوحٌ خَبِيثٌ وَرِيحٌ خَبِيثَةٌ اجْعَلُوا كِتَابَهُ فِي سِجِّينٍ، فَقُلْتُ: يَا جِبْرِيلُ مَنْ هَذَا؟، قَالَ: أَبُوكَ آدَمُ، فَسَلَّمَ عَلَيَّ وَرَحَّبَ بِي، وَقَالَ: مَرْحَبًا الِابْنُ الصَّالِحُ، ثُمَّ نَظَرْتُ فَإِذَا أَنَا بِقَوْمٍ لَهُمْ مَشَافِرُ[564] كَمَشَافِرِ الْإِبِلِ، وَقَدْ وُكِّلَ بِهِمْ مَنْ يَأْخُذُ بِمَشَافِرِهِمْ ثُمَّ يَجْعَلُ فِي أَفْوَاهِهِمْ صَخْرَةً[565] مِنْ نَارٍ تَخْرُجُ مِنْ أَسَافِلِهِمْ، فَقُلْتُ[566]: يَا جِبْرِيلُ مَنْ هَؤُلَاءِ[567]؟ فَقَالَ: هَؤُلَاءِ {الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا} قَالَ: ثُمَّ نَظَرْتُ فَإِذَا أَنَا بِقَوْمٍ يُحْذَى[568] مِنْ جُلُودِهِمْ وَيُدَسُّ فِي أَفْوَاهِهِمْ، وَيُقَالُ لَهُمْ: كُلُوا كَمَا أَكَلْتُمْ، فَإِذَا أَكْرَهُ مَا خَلَقَ اللهُ لَهُمْ ذَلِكَ، قُلْتُ: مَنْ هَؤُلَاءِ يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ: هَؤُلَاءِ الْهَمَّازُونَ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ لُحُومَ النَّاسِ، ثُمَّ نَظَرْتُ وَإِذَا بِقَوْمٍ عَلَى مَائِدَةٍ لَحْمٍ مَشْوِيٍّ كَأَحْسَنِ مَا رَأَيْتُ مِنَ اللَّحْمِ، وَإِذَا حَوْلَهُمْ جِيَفٌ مُنْتِنَةٌ فَجَعَلُوا يَمِيلُونَ عَلَى الْجِيَفِ يَأْكُلُونَ مِنْهَا وَيَدَعُونَ ذَلِكَ اللَّحْمَ، فَقُلْتُ: يَا جِبْرِيلُ مَنْ هَؤُلَاءِ؟ قَالَ: هَؤُلَاءِ الزُّنَاةُ عَمَدُوا إِلَى مَا حَرَّمَ اللهُ عَلَيْهِمْ وَتَرَكُوا مَا أَحَلَّ اللهُ لَهُمْ، ثُمَّ نَظَرْتُ، وَإِذَا أَنَا بِقَوْمٍ لَهُمْ بُطُونٌ مِثْلُ الْبُيُوتِ وَهُمْ عَلَى سَابِلَةِ آلِ فِرْعَوْنَ، فَإِذَا مَرَّ بِهِمْ آلُ فِرْعَوْنَ، يَمِيلُ بِأَحَدِهِمْ بَطْنُهُ فَيَقَعُ فَتَتَوَطَّأُهُ[569] آلُ فِرْعَوْنَ بِأَرْجُلِهِمْ وَهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَى النَّارِ غُدُوًّا وَعَشِيًّا، قُلْتُ: مَنْ هَؤُلَاءِ يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ: هَؤُلَاءِ أَكَلَةُ الرِّبَا فِي بُطُونِهِمْ، فَمَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ، ثُمَّ نَظَرْتُ فَإِذَا نِسَاءٌ مُعَلَّقَاتٌ بِثُدِيِّهِنَّ وَنِسَاءٌ بِأَرْجُلِهِنَّ، قُلْتُ: مَنْ هَؤُلَاءِ يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ: هُنَّ اللَّاتِي

---

564 Devenin dudakları tıpkı insanın dudakları gibidir. Bk. İbnu'l-Manzûr, *el-Lisân,* IV, 2288.
565 Türkiye nüshasında "صَخْرَ/sahr" olarak geçmektedir.
566 Türkiye nüshasında "قلت/kultü" olarak geçmektedir.
567 Mısır nüshasında "هذا/hâzâ" olarak geçmektedir.
568 "Kesmek, parçalamak" anlamına gelmektedir.
569 Türkiye nüshasında "فَتَتَوَطَّأُهُم/fetetevaddaühüm" şeklinde geçmektedir ve bu şekliyle de sahihtir.

تَزْنِينَ وَتَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ، ثُمَّ صَعِدْنَا إِلَى السَّمَاءِ الثَّانِيَةِ فَإِذَا أَنَا بِيُوسُفَ وَحَوْلَهُ تَبَعٌ[570] كَثِيرٌ مِنْ أُمَّتِهِ وَوَجْهُهُ مِثْلُ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، فَسَلَّمَ عَلَيَّ وَرَحَّبَ بِي، ثُمَّ مَضَيْنَا إِلَى السَّمَاءِ الثَّالِثَةِ، فَإِذَا أَنَا بِابْنَيِ الْخَالَةِ يَحْيَى وَعِيسَى[571] يُشْبِهَانِ أَحَدُهُمَا ثِيَابُهُمَا وَشُعُورُهُمَا، فَسَلَّمَا عَلَيَّ وَرَحَّبَا بِي، ثُمَّ مَضَيْنَا إِلَى السَّمَاءِ الرَّابِعَةِ فَإِذَا أَنَا بِإِدْرِيسَ، فَسَلَّمَ عَلَيَّ وَرَحَّبَ بِي، فَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ: وَقَدْ قَالَ اللهُ تَعَالَى: {وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا}، ثُمَّ مَضَيْنَا إِلَى السَّمَاءِ الْخَامِسَةِ، فَإِذَا أَنَا بِهَارُونَ الْمُحَبَّبِ فِي قَوْمِهِ وَحَوْلَهُ تَبَعٌ كَثِيرٌ مِنْ أُمَّتِهِ، فَوَصَفَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: طَوِيلُ اللِّحْيَةِ تَكَادُ لِحْيَتُهُ تَمَسُّ سُرَّتَهُ، فَسَلَّمَ عَلَيَّ وَرَحَّبَ بِي، ثُمَّ مَضَيْنَا إِلَى السَّمَاءِ السَّادِسَةِ، فَإِذَا أَنَا بِمُوسَى فَسَلَّمَ عَلَيَّ وَرَحَّبَ بِي فَوَصَفَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: رَجُلٌ كَثِيرُ الشَّعْرِ لَوْ كَانَ عَلَيْهِ قَمِيصَانِ خَرَجَ شَعْرُهُ مِنْهُمَا، فَقَالَ مُوسَى: يَزْعُمُ النَّاسُ أَنِّي أَكْرَمُ الْخَلْقِ عَلَى اللهِ، وَهَذَا أَكْرَمُ مِنِّي عَلَى[572] اللهِ، وَلَوْ كَانَ وَحْدَهُ لَمْ أُبَالِ وَلَكِنْ كُلُّ نَبِيٍّ وَمَنْ تَبِعَهُ مِنْ أُمَّتِهِ، ثُمَّ مَضَيْنَا إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ، فَإِذَا أَنَا بِإِبْرَاهِيمَ، وَهُوَ جَالِسٌ مُسْنِدٌ ظَهْرَهُ إِلَى الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ، فَسَلَّمَ عَلَيَّ، وَقَالَ: مَرْحَبًا بِالِابْنِ الصَّالِحِ، قَالَ: إِنَّ هَذَا مَكَانُكَ وَمَكَانُ أُمَّتِكَ، ثُمَّ تَلَا: {إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ}، قَالَ: ثُمَّ دَخَلْتُ الْبَيْتَ الْمَعْمُورَ فَصَلَّيْتُ فِيهِ، فَإِذَا هُوَ يَدْخُلُهُ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ، لَا يَعُودُونَ فِيهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ نَظَرْتُ فَإِذَا أَنَا بِشَجَرَةٍ إِنْ كَانَتِ الْوَرَقَةُ مِنْهَا لَمُغَطِّيَةً هَذِهِ الْأُمَّةَ، وَإِذَا فِي أَصْلِهَا عَيْنٌ تَجْرِي فَانْشَعَبَتْ شُعْبَتَيْنِ، فَقُلْتُ: مَا هَذَا يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ: أَمَّا هَذَا فَهُوَ نَهْرُ الرَّحْمَةِ وَأَمَّا هَذَا فَهُوَ نَهْرُ الْكَوْثَرِ الَّذِي أَعْطَاكَهُ اللهُ، فَقَالَ: فَاغْتَسَلْتُ فِي نَهْرِ الرَّحْمَةِ فَغُفِرَ لِي مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِي وَمَا تَأَخَّرَ، ثُمَّ أُخِذْتُ عَلَى الْكَوْثَرِ حَتَّى دَخَلْتُ الْجَنَّةَ فَإِذَا فِيهَا مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ، وَإِذَا فِيهَا رُمَّانَةٌ كَأَنَّهَا جُلُودُ الْإِبِلِ الْمُقَتَّبَةُ، وَإِذَا فِيهَا طَيْرٌ كَأَنَّهَا الْبُخْتُ[573] فَقَالَ أَبُو

---

570 Mısır nüshasında mevcut değildir.

571 Teyzemin oğlu Yahyâ ve İsa. Bu kısmı Buhârî, Mâlik b. Sa'saa'dan *Kitâbu'l-Enbiyâ*'da rivayet etmiştir. Bk. *Kitâbu'l-Enbiyâ*, VI, 467.

572 Türkiye nüshasında "وَهَذَا أَكْرَمُ عَلَى اللهِ مِنِّي"/ve hâzâ ekremü alallahi minnî" şeklinde geçmektedir.

573 Uzun boynun güzelliği, zerafeti. Bk. *el-Lisân*, I, 219. Taberî bu hadisi farklı

بَكْرٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ تِلْكَ الطَّيْرَ لَنَاعِمَةٌ، قَالَ: آكِلُهَا أَنْعَمُ مِنْهَا يَا أَبَا بَكْرٍ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَأْكُلَ مِنْهَا، قَالَ: وَرَأَيْتُ جَارِيَةً فَسَأَلْتُهَا لِمَنْ أَنْتِ؟ فَقَالَتْ: لِزَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ فَبَشَّرَ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَيْدًا ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَمَرَنِي بِأَمْرِهِ وَفَرَضَ عَلَيَّ خَمْسِينَ صَلَاةً فَمَرَرْتُ عَلَى مُوسَى، فَقَالَ: بِمَ أَمَرَكَ رَبُّكَ؟، قُلْتُ: فَرَضَ عَلَيَّ خَمْسِينَ صَلَاةً، قَالَ: فَقَالَ: ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ، فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا يَقُومُونَ بِهَذَا فَرَجَعْتُ إِلَى رَبِّي فَسَأَلْتُهُ فَوَضَعَ عَنِّي عَشْرًا، ثُمَّ رَجَعْتُ إِلَى مُوسَى فَلَمْ أَزَلْ أَرْجِعُ إِلَى رَبِّي إِذَا مَرَرْتُ بِمُوسَى حَتَّى فَرَضَ عَلَيَّ خَمْسَ صَلَوَاتٍ، فَقَالَ لِي مُوسَى: ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ، فَقُلْتُ: لَقَدْ رَجَعْتُ حَتَّى اسْتَحْيَيْتُ، أَوْ قَالَ: قُلْتُ: مَا أَنَا بِرَاجِعٍ، قَالَ: فَقِيلَ لِي: إِنَّ لَكَ بِهَذِهِ الْخَمْسِ صَلَوَاتٍ خَمْسِينَ صَلَاةً، الْحَسَنَةُ بِعَشْرَةِ أَمْثَالِهَا، وَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةً، وَمَنْ عَمِلَهَا كُتِبَتْ عَشْرًا، وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ شَيْءٌ فَإِنْ عَمِلَهَا كُتِبَتْ وَاحِدَةً.

1527- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebû Hârûn el-Abdî[574] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Saîd el-Hudrî, ***"Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir. O, gerçekten işitendir, görendir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bize İsrâ gecesinden bahsedip şöyle buyurdu: ***"Bana en fazla***

---

lafızlarla rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 11-14; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 11. Buhârî hadisi Mâlik b. Sa'saa'dan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'l-Menâkıbu'l-Ensâr, VII, 201. Müslim hadisi Enes b. Mâlik'ten rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Kitâbu'l-Îmân, I, 145; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 148. Süyûtî şöyle demiştir: "Birçok hadiste Kâbe'nin karşısındaki Beytü'l-Ma'mûr'a her gün yetmiş bin meleğin girip namaz kıldığı ve sonra oraya bir daha geri gelmedikleri rivayet edilmiştir." Bu aynı şekilde, Enes, Ali, İbn Abbâs, İbn Ömer ve Âişe'nin hadisinde de geçmiştir. Bk. Süyûtî, *el-Leâli*, I, 91. Buhârî, Bed'ül-Halk'ta, Enes'ten rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Bed'ül-Halk, VI, 302-303.

574 O, Umâra b. Cüveyn Ebû Hârûn el-Abdî'dir. Künyesi ile meşhurdur. Metrûk bir ravidir. Bazıları onun yalancı olduğunu söylemişlerdir. Dördüncü tabakadan olup Şiîdır. Buhârî, *Halku Ef'âli'l-İbâd*'da, ayrıca Tirmizî ve İbn Mâce ondan hadis rivayet etmişlerdir. Bk. *Takrîb*, II, 49.

katıra benzeyen ve kulakları titreyen Burak adında bir hayvan getirildi. Benden önceki peygamberler de ona binerlerdi. Ben ona binince hareket etti, adımını gözünün gördüğü en son yere kadar atabiliyordu. Bu esnada sağımdan bir kişinin 'Ey Muhammed! Yavaşla, sana soru soracağım' diye seslendiğini duydum. Ancak onun tarafına dönmeyip yükselmeye devam ettim. Sonra solumdan bir kişinin 'Ey Muhammed! Yavaş ol, sana soru soracağım' diye seslendiğini duydum. Ancak onun tarafına dönmeyip devam ettim. Sonra üzerinde dünyanın bütün ziynetlerinden bulunan bir kadın, ellerini kaldırarak beni karşıladı ve 'Ey Muhammed! Acele etme! Sana bir şey soracağım' dedi. Ancak onun tarafına dönmeyip yükselmeye devam ettim. Sonra Beytü'l-Makdis'e -veya Mescid-i Aksa'ya dedi- ulaştım. Hayvandan inip onu daha önce peygamberlerin hayvanlarını bağladıkları halkaya bağladım. Sonra Mescid-i Aksa'ya girip namaz kıldım. Ardından Cebrâil, bana 'Yolda ne gördün?' deyince ben, 'Sağımdan bir kişinin 'Ey Muhammed! Yavaşla, sana soru soracağım' diye çağırdığını duydum. Ancak onun tarafına dönmeyip yükselmeye devam ettim' dedim. Buna karşılık Cebrâil, 'Seni çağıran o kişi, Yahudiliğe davet eden biridir. Eğer durup yanına gitseydin ümmetin Yahudi olurdu' dedi. Ben, 'Sonra solumdan bir kişinin 'Ey Muhammed! Yavaş ol, sana soru soracağım' diye çağırdığını duydum. Ancak onun tarafına dönmeyip devam ettim' deyince Cebrâil, 'Seni çağıran o kişi Hıristiyanlığa davet eden biridir. Eğer durup yanına gitseydin ümmetin Hıristiyan olurdu' dedi. Ben, 'Sonra üzerinde dünyanın bütün ziynetlerinden bulunan bir kadın, ellerini kaldırarak beni karşıladı ve 'Ey Muhammed! Acele etme! Sana bir şey soracağım' dedi. Ancak onun tarafına dönmeyip yükselmeye devam ettim' deyince Cebrâil, 'O, senin için süslenmiş olan dünyadır. Eğer durup yanına gitseydin ümmetin ahiret yerine dünyayı tercih ederdi' dedi. Sonra bana içinde şarap ve süt bulunan iki kap getirildi ve 'Hangisini istersen iç' denildi. Ben sütü alıp içince Cebrâil, 'Sen fıtratı seçtin -veya fıtratı aldın-' dedi." Ma'mer > Zührî isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbnu'l-Müseyyeb şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ***"Eğer şarabı almış olsaydın ümmetin sapıtırdı"*** denildi.

Ebû Hârûn > Ebû Saîd el-Hudrî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Sonra***

insanların ruhlarının çıkarıldığı Mi'râc getirildi. Bir de ne göreyim, Mi'râc gördüğüm en güzel şey! Ölecek kişinin gözlerini ona diktiğini görmedin mi? En yakın sema kapısına gelinceye kadar onun içinde yükseltildik. Cebrâil, kapının açılmasını isteyince 'Kim o?' denildi. 'Cebrâil' deyince 'Yanındaki kim?' denildi. 'Muhammed' cevabını verdi. 'Yoksa ona peygamberlik mi verildi?' denince 'Evet' dedi. Bunun üzerine bana kapıyı açıp selâm verdiler. Baktım ve dünya semasını korumakla görevli, İsmâil denilen meleği gördüm. Onun emrinde yetmiş bin melek bulunmaktaydı. Her meleğin yanında da yüz bin melek vardı. -Sonra "Rabbinin ordularını ancak kendisi bilir. Bu, insanlar için ancak bir uyarıdır"[575] âyetini okudu.-

Birden Allah'ın kendisini yarattığı günkü şeklini koruyan ve hiç değişmemiş olan bir adam gördüm. Ona zürriyetinden mü'min kişilerin ruhları sunulunca 'Temiz bir ruh ve temiz bir nefis, onun kitabını İlliyyin'e koyun' diyordu. Sonra zürriyetinden fâcir kişilerin ruhları sunulunca 'Pis ruh ve pis nefis, onun kitabını Siccîn'e koyun' diyordu. Ben, 'Ey Cebrâil! Bu kimdir?' dediğimde 'Bu, baban Âdem'dir' dedi. Âdem, bana selâm verip hoş karşılayarak 'Merhaba ey sâlih oğlum' dedi. Sonra birden dudakları deve dudakları gibi olan bir topluluk gördüm. Onlara dudaklarını tutup ağızlarına ateşten taşlar atan biri görevlendirilmişti. Ağızlarına atılan bu taşlar en dip taraflarından çıkıyordu. 'Ey Cebrâil! Bunlar kimdir?' dediğimde 'Bunlar, 'Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak ve ancak karınlarını doldurasıya ateş yemiş olurlar ve zaten onlar çılgın bir ateşe (cehenneme) girecek'[576] olanlardır' dedi. Bir zaman sonra derilerinden kesilerek ağızlarına basılan bir topluluk gördüm. Onlara 'Önceden de yediğiniz gibi yiyin' deniliyordu. Bakınca Allah'ın onlar için yarattığı şeylerin en kötüsünün bu olduğunu gördüm. 'Ey Cebrâil! Bunlar kimdir?' dediğimde 'Bunlar ümmetinden hep başkalarını ayıplayarak insanların etlerini yiyen (dedikodusunu yapan) kişilerdir' dedi. Baktım ve gördüğüm en güzel pişmiş etlerin bulunduğu sofraların başında olan bir topluluk gördüm. Bir de ne göreyim, bu sofraların etrafında leşler bulunmaktaydı. Oradakiler

---

575 Müddessir 74/31.
576 Nisâ 4/10.

de o temiz eti bırakarak leşin yanına gidip ondan yemeye başladılar. Bunun üzerine 'Ey Cebrâil! Bunlar kimdir?' dediğimde 'Bunlar zina edenlerdir. Allah'ın kendilerine haram kıldığı şeyleri yapıp helâl kıldığını da terk ettiler' dedi. Sonra karınları evler gibi büyük olan bir topluluk gördüm. Bunlar Firavun ailesinin yolundan giden kişilerdi. Firavun ailesi, onlardan birinin yanına uğradığında karnı onu eğip yere düşüyor, Firavun ailesi de onları ayaklarıyla ezip geçiyordu. Firavun ailesi, 'Sabah-akşam ateşe sunulurlar.'[577] Ben, 'Ey Cebrâil! Bunlar kimdir?' dediğimde 'Bunlar karınlarına faiz yiyen kişilerdir' dedi ve 'Ribâ (Faiz) yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu onların 'Alışveriş de ancak ribâ gibidir' demelerinden dolayıdır. Hâlbuki Allah alışverişi helâl, ribâyı haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada ebedî kalıcıdırlar'[578] âyetini okudu. Sonra göğüslerinden ve ayaklarından asılmış kadınlar gördüm. 'Ey Cebrâil! Bunlar kimdir?' dediğimde 'Bunlar ümmetinden zina eden ve çocuklarını öldüren kadınlardır' dedi.

İkinci semaya çıkınca Yusuf'u gördüm. Çevresinde ümmetinden çok sayıda tâbisi vardı. Yüzü, on dördüncü gecesindeki ay gibiydi. Bana selâm verip 'Hoş geldin' dedi. Sonra üçüncü semaya çıktık. Orada da teyze oğulları olan Yahyâ ve İsa'yı gördüm. Elbiseleri ve saçları birbirlerine benziyordu. Bana selâm verip 'Hoş geldin' dediler. Sonra dördünci semaya çıktık. Orada İdrîs'i gördüm. Bana selâm verip 'Hoş geldin' dedi."

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle dedi: "Allah, 'Onu yüce bir makama yükselttik'[579] buyurmuştur."

---

577 Şu âyete işaret ediyor: ***"(Öyle bir) ateş ki, onlar sabah-akşam ona sunulurlar. Kıyametin kopacağı günde de 'Firavun ailesini azabın en şiddetlisine sokun' denilir."*** (Mü'min 40/46)

578 Bakara 2/275.

579 Meryem 19/57.

"Beşinci semaya çıkınca kavmi tarafından çok sevilen Hârûn'u gördüm. Yanında ümmetinden birçok tâbisi vardı. -Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem onu "Sakalı neredeyse göbeğine değecek kadar uzundu" şeklinde tasvir etti.- Bana selâm verip 'Hoş geldin' dedi. Sonra altıncı semaya çıktık. Orada da esmer tenli, gür saçlı Musa b. İmrân'ı gördüm. Bana selâm verip 'Hoş geldin' dedi. -Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, onu "Uzun saçlıydı. Üzerinde iki gömlek olsa bile kılları onlardan dışarı çıkardı" şeklinde nitelendirdi.- Musa aleyhisselâm, 'İnsanlar benim Allah katında insanların en değerlisi olduğumu iddia ediyorlar. Oysa Allah katında benden daha değerli kişi budur. O tek başına olsaydı umursamazdım. Ancak her peygamber ümmetinden kendisine tâbi olanlarla birliktedir' dedi. Sonra yedinci semaya çıktık. Orada da İbrahim ile karşılaştım. O, sırtını Beytü'l-Ma'mûr'a dayamış halde oturuyordu. Bana selâm verdi ve 'Merhaba ey sâlih oğul! Bu senin ve ümmetinin yeridir' dedi. Sonra 'Şüphesiz insanlar arasında İbrahim'e en yakın olanlar elbette ona uyanlarla şu Peygamber ve iman edenlerdir. Allah mü'minlerin dostudur'[580] âyetini okudu. Sonra Beytü'l-Ma'mûr'a girip namaz kıldım. Beytü'l-Ma'mûr'a her gün yetmiş bin meleğin girdiğini ve kıyamet gününe kadar oraya bir daha geri gelmediklerini gördüm. Sonra bakarken bir ağaç gördüm. Yapraklarından biri, bu ümmetin üzerini kapatacak kadar büyüktü. Onun kökünde iki kola ayrılmş bir ırmak vardı. 'Ey Cebrâil! Bu nedir?' dediğimde 'Bu ırmak, Rahmet ırmağıdır. Diğeri ise Allah'ın sana vermiş olduğu Kevser'dir' dedi. Rahmet nehrinde yıkandım ve gelmiş geçmiş bütün günahlarım affedildi. Sonra Kevser'in üzerinden aldım, nihayet cennete girdim. Orada hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiç kimsenin aklına bile gelmeyecek güzellikler gördüm. Narların büyüklüğü deve derisinden yapılan tulum gibiydi. Orada bir de buht devesi gibi kuşlar vardı."

Ebû Bekir, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu kuş çok güzeldir" deyince Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Onları yiyecek kişiler ondan daha güzeldir ey Ebû Bekir! Dilerim ki sen de onlardan yersin."***

---

580 Âl-i İmrân 3/68.

"Yine orada bir cariye gördüm. Ona 'Sen kimin cariyesisin?' dediğimde 'Ben Zeyd b. Hârise'nin cariyesiyim' karşılığını verdi. -Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, Zeyd'i onunla müjdeledi.- ***Sonra Allah, bana emredeceğini emretti ve elli vakit namazı farz kıldı. Akabinde Musa'ya uğradım. O, 'Rabbin sana ne emretti?' diye sordu. Ona '(Rabbim) elli vakit namazı emretti' dediğimde 'Rabbine geri dön ve ümmetine hafifletmesini iste. Çünkü ümmetin buna güç yetiremez' dedi. Ben de dönüp Rabbimden bunu hafifletmesini istedim. O, on vakti kaldırdı. Ardından Musa aleyhisselâm'ın yanına döndüm. Bu şekilde sadece beş vakti farz kılıncaya kadar Musa ile Rabbim arasında gidip geldim. Sonra Musa aleyhisselâm, 'Rabbine geri dön ve Rabbinden hafifletmesini iste' dedi. Ben de 'Rabbime o kadar gidip geldim ki, artık gitmeye utanıyorum veya geri dönemem' dedim. Bana şöyle denildi: 'Sana beş vakit namaza karşılık on katı sevabı vardır. Kim iyilik yapmaya niyetlenir ve yapmazsa ona bir sevap yazılır. Eğer bu iyiliği yaparsa karşılığında on sevap yazılır. Eğer bir kötülük yapmaya niyetlenir ve yapmazsa ona hiçbir şey yazılmaz. Eğer yaparsa ona sadece bir kötülük yazılır."***

١٥٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ مَعْدَانَ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ ثَوْبَانَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَا عِنْدَ عُقْرِ[581] حَوْضِي أَذُودُ النَّاسَ عَنْهُ لِأَهْلِ الْيَمَنِ إِنِّي لَأَضْرِبُهُمْ بِعَصَايَ حَتَّى يَرْفَضُّوا[582] عَنْهُ، فَإِنَّهُ لَيَغُبُّ[583] فِيهِ مِيزَابَانِ مِنَ الْجَنَّةِ أَحَدُهُمَا مِنْ وَرِقٍ، وَالْآخَرُ مِنْ ذَهَبٍ، طُولُهُمَا مَا بَيْنَ بُصْرَى وَصَنْعَاءَ، أَوْ مَا بَيْنَ[584] أَيْلَةَ، وَمَكَّةَ، أَوْ مَقَامِي هَذَا إِلَى عُمَانَ[585].

1528- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > Sâlim > Ma'dân b. Ebî Talha > Sevbân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Ben havuzumun başında bulunacağım. Ashâb-ı Yemîn (Cennetlikler) için insanları oradan***

---

581 Bahçe anlamına gelmektedir. Nevevî, *Şerhu'l-Müslim*'de şöyle demiştir: "Develerin havuzun yanında durdukları yerdir." Bk. Nevevî, *Şerhu'l-Müslim*, XV, 62.

582 "Akmak" anlamına gelmektedir.

583 Suyun çok şiddetli bir şekilde fışkırması.

584 Mısır nüshasında "أو بين/ev beyne" şeklinde geçmektedir.

585 Şam'da bir yer ismidir ve Yemen tarafındadır.

uzaklaştıracağım. Asamla onlara vurunca dağılıp gidecekler. Oraya cennetten iki ırmak akar. Biri gümüşten, diğeri altındandır. O iki nehrin uzunluğu, Basra ile San'a veya Eyle ile Mekke ya da şu durduğum yerle Ummân arası kadardır."[586]

١٥٢٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيَرِدَنَّ عَلَيَّ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِي حَتَّى إِذَا رَأَيْتُهُمْ وَرَأَوْنِي فَلَيُجْلَوْنَ عَنِ الْحَوْضِ، يَعْنِي يُنَحَّوْنَ فَلَأَقُولَنَّ: يَا رَبِّ أَصْحَابِي أَصْحَابِي، فَيُقَالُ: إِنَّكَ لَا عِلْمَ لَكَ بِمَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ إِنَّهُمُ ارْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِهِمُ الْقَهْقَرِيَّ.

1529- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi > Ebû Hureyre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Ashâbımdam bazıları, benim yanıma geldiklerinde ve ben onları görüp onlar da beni gördüklerinde havuzdan uzaklaştırılacaklar. Bunun üzerine ben, 'Ey Rabbim! Ashâbım! Ashâbım!' deyince bana 'Sen, onların senden sonra neler yaptıklarını bilmiyorsun. Onlar, irtidat edip eski durumlarına döndüler' denilecek."***[587]

١٥٣٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيُرْفَعَنَّ لِي نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِي حَتَّى إِذَا رَأَيْتُهُمْ وَرَأَوْنِي احْتَجَبُوا دُونِي، فَلَأَقُولَنَّ: أَيْ رَبِّ أَصْحَابِي أَصْحَابِي، فَيُقَالُ: إِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ.

1530- Abdürrezzâk > Ma'mer > Hasan isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Ashâbımdan bazıları benim yanıma çıkarılacaklar. Ben onları, onlar da beni görünce sarsılıp kaybolacaklar. Bunun üzerine ben, 'Ey Rabbim! Ashâbım! Ashâbım!' deyince bana 'Sen onların senden sonra neler yaptıklarını bilmiyorsun' denilecek."***[588]

---

586 Müslim bu hadisi benzer şekilde Sevbân'dan rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Kitâbu'l-Fezâil, XV, 62. İbn Mâce bu hadisi benzer şekilde Huzeyfe'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Mâce, Kitâbu'z-Zühd, II, 1438.

587 Buhârî, Kitâbu'r-Rikâk, XI, 464. Müslim bu hadisi benzer şekilde Enes'ten rivayet etmiştir. Bk. Kitâbu'l-Fezâil, XV, 64-65.

588 Bu hadis mürseldir. Ahmed b. Hanbel bu hadisi İbn Mes'ûd ve Huzeyfe'den

١٥٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قُمْتُ فِي الْحِجْرِ حِينَ كَذَّبَنِي قَوْمِي لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي فَأَثْنَيْتُ عَلَى رَبِّي، وَسَأَلْتُهُ أَنْ يُمَثِّلَ لِي بَيْتَ الْمَقْدِسِ فَرُفِعَ لِي، فَجَعَلْتُ أَنْعَتُ لَهُمْ آيَاتِهِ.

1531- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Ebû Seleme b. Abdurrahmân > Câbir b. Abdullah isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Beytü'l-Makdis'e yürütüldüğüm gece kavmim beni yalanlayınca Hicr'de kalkıp Rabbime hamdü senâ ettim ve Beytü'l-Makdis'i bana göstermesini O'ndan istedim. Akabinde Beytü'l-Makdis bana gösterilince onun özelliklerini onlara (müşriklere) anlatmaya başladım."***[589]

١٥٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَفَ لِأَصْحَابِهِ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ إِبْرَاهِيمَ، وَمُوسَى، وَعِيسَى، فَقَالَ: أَمَّا إِبْرَاهِيمُ فَلَمْ أَرَ رَجُلًا أَشْبَهَ بِصَاحِبِكُمْ مِنْهُ، وَأَمَّا مُوسَى، فَرَجُلٌ آدَمُ طُوَالٌ[590] أَجْعَدُ[591] أَقْنَى كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنُوءَةَ[592]، وَأَمَّا عِيسَى فَرَجُلٌ أَحْمَرُ بَيْنَ الْقَصِيرِ وَالطَّوِيلِ سَبْطُ[593] الرَّأْسِ كَثِيرُ خِيلَانِ[594] الْوَجْهِ كَأَنَّهُ خَرَجَ مِنْ دِيمَاسٍ[595] يُخَالُ رَأْسُهُ يَقْطُرُ مَاءً وَمَا بِهِ مَاءٌ، أَشْبَهُ مَنْ رَأَيْتُ بِهِ عُرْوَةُ بْنُ مَسْعُودٍ.

---

benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 393.

589 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 391; Müslim, Kitâbu'l-Îmân, X, 156. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 301; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 15. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Nesâî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 155.

590 "Uzun" anlamına gelmektedir.

591 Burada "vücudun buruşuk olması" anlamına gelmektedir ve saçın kıvırcık olması kastedilmemektedir.

592 Yemen'de bir mahallenin ismidir ve buradakiler uzunlukları ile meşhurdurlar.

593 "Saçın kıvırcık değil düz olması" anlamına gelmektedir. Bk. *el-Lisân*, III, 1922.

594 "Deride bulunan benek" anlamına gelmektedir.

595 Dilde "karanlık" anlamına gelmektedir. Rivayet edilen bazı hadislerde hamam anlamına geldiği zikredilmiştir. Ancak ben sözlükte, kelimenin bu anlama

1532- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > İbnu'l-Müseyyeb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Hureyre şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, İsrâ gecesi İbrahim *aleyhisselâm*, Musa *aleyhisselâm* ve İsa *aleyhisselâm*'ı tasvir edip şöyle dedi: ***"İbrahim'e gelince; arkadaşınıza (kendisinden söz ediyor) ondan daha fazla benzeyen bir kişi görmedim. Musa ise Şenûe kabilesinin erkekleri gibi uzun boylu, buruşuk derili ve ince burunlu bir kişiydi. İsa aleyhisselâm ise kısa ile uzun arasında, düz saçlı, sanki hamamdan çıkmış gibi başında su olmadığı halde su damladığı zannedilen, yüzü çok lekeli, kırmızı tenli biriydi. Gördüklerim arasında ona en fazla benzeyen kişi, Urve b. Mes'ûd es-Sekafî'dir."***[596]

١٥٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: أُتِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْبُرَاقِ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ مُسْرَجًا مُلْجَمًا لِيَرْكَبَهُ فَاسْتَصْعَبَ عَلَيْهِ، فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ: مَا يَحْمِلُكَ عَلَى هَذَا؟ فَوَاللَّهِ مَا رَكِبَكَ أَحَدٌ أَكْرَمُ عَلَى اللهِ مِنْهُ فَارْفَضَّ عَرَقُهُ.

1533- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Enes şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e İsrâ gecesi binmesi için eyerlenmiş ve gem vurulmuş bir şekilde Burak getirildi. Ancak Burak, Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bineceği zaman huysuzlandı ve zorluk çıkardı. Bunun üzerine Cebrâil ona ***'Bunu sana yaptıran nedir? Vallahi, Allah katında ondan daha değerli bir kişi sana asla binmemiştir'*** dedi. Bunun üzerine Burak'tan ter akmaya başladı."[597]

١٥٣٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ مِسْعَرٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ، عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ، قَالَ: ذُكِرَ عِنْدَ حُذَيْفَةَ الْمَسْجِدُ الْأَقْصَى، فَقُلْتُ: قَدْ صَلَّى فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: أَنْتَ تَقُولُ ذَلِكَ يَا أَصْلَعُ؟، قُلْتُ: نَعَمْ بَيْنِي وَبَيْنَكَ الْقُرْآنُ، قَالَ: فَاقْرَأْ[598].

---

geldiğini tespit edemedim. Cevherî şöyle demiştir: "Bu kelime, karanlık bir dehliz anlamına gelmektedir." Bk. İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, IV, 38.

596 Buhârî, Kitâbu'l-Enbiyâ, VI, 476; Müslim, Kitâbu'l-Îmân, I, 154; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 300; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 282; Tayâlisî, *Müsned*, II, 91.

597 Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-garibdir. Biz bu hadisi Abdürrezzâk'tan başka birinin rivayet ettiğini bilmiyoruz." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 301.

598 Türkiye nüshasında "فاقرأه/fe-ekraehû" şeklinde geçmektedir.

قَالَ: فَقَرَأْتُ[599]: {سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً}، الآيَةَ قَالَ: هَلْ تَجِدُهُ صَلَّى فِيهِ؟، قُلْتُ: لَا، قَالَ حُذَيْفَةُ: لَوْ صَلَّى فِيهِ لَكُتِبَتْ عَلَيْكُمْ صَلَاةٌ فِيهِ كَمَا كُتِبَتْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ. ثُمَّ قَالَ حُذَيْفَةُ: أُتِيَ بِدَابَّةٍ طُوَالٍ هَكَذَا وَأَشَارَ بِيَدِهِ، خَطْوُهُ مَدُّ الْبَصَرِ فَمَا زَايَلَا[600] ظَهْرَ الْبُرَاقِ حَتَّى رَأَيَا الْجَنَّةَ وَالنَّارَ وَوَعْدَهُ أَجْمَعَ، ثُمَّ رَجَعَا عَوْدُهُمَا عَلَى بَدْئِهِمَا، وَيُحَدِّثُونَ أَنَّهُ رَبَطَهُ لِمَا نَفَرَ مِنْهُ[601] وَإِنَّمَا سَخَّرَهُ لَهُ عَالِمُ الْغَيْبِ الشَّهَادَةِ.

1534- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Mis'ar > Âsım b. Ebi'n-Nücûd isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zirr b. Hubeyş şöyle demiştir: Huzeyfe'nin yanında Mescid-i Aksâ'nın adı zikredilince ben, "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* orada namaz kıldı" dedim. Bunun üzerine Huzeyfe, "Ey Asla'! Bunu sen mi söylüyorsun?" deyince "Evet, seninle benim aramda Kur'ân hakem olsun" dedim. Bana "Oku" deyince ben, ***"Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir. O, gerçekten işitendir, görendir"*** âyetini okudum. Huzeyfe, "Orada namaz kıldığını bu âyette görüyor musun?" deyince ben "Hayır" dedim. Bunun üzerine Huzeyfe şöyle dedi: "Orada namaz kılmış olsaydı Mescid-i Harâm'ın yanında farz kılındığı gibi orada namaz kılmak size de farz kılınırdı. Uzun bir hayvan getirildi. -Eliyle göstererek- gözün gördüğü yere kadar adım atıyordu. Cenneti, cehennemi ve Allah'ın tüm vaatlerini görünceye kadar Burak'ı bırakmadılar. Binekleri onları başlangıç yerine geri getirdi. Anlattıklarına göre, kendisinden kaçmasın diye onu bağladı. Onu ona itaat ettiren, gayb ve şehadet âlemlerini bilen Allah'tır."[602]

---

599 Türkiye nüshasında "فقرأ/fe-karae" şeklinde geçmektedir.

600 "Uzaklaşmak" anlamına gelmektedir.

601 Türkiye nüshasında "لئلا يفر منه/liell yefirra minhu" şeklinde geçmektedir.

602 Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 307; Ahmed, *Müsned*, V, 392-394; Tayâlisî, *Müsned*, II, 91; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 15. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Nesâî, İbn Ebî Şeybe, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Huzeyfe'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 152.

١٥٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ نَبْهَانَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَيْثُ أُسْرِيَ بِهِ مَرَّ بِقَوْمٍ تُقَصُّ شِفَاهُهُمْ بِمَقَارِيضَ مِنْ نَارٍ فَكُلَّمَا قُصَّتْ عَادَتْ، قَالَ: قُلْتُ: يَا جِبْرِيلُ مَنْ هَؤُلَاءِ؟، قَالَ: هَؤُلَاءِ خُطَبَاءُ أُمَّتِكَ الَّذِينَ يَقُولُونَ مَا لَا يَعْمَلُونَ.

1535- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân > Ömer b. Nebhân[603] > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Enes şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, İsrâ gecesi götürüldüğü zaman dudakları ateşten makaslarla kesilen bir topluluğa rastladı. Dudakları kesildikçe tekrar eski haline geliyordu. Allah Resûlü şöyle buyurdu: ***"Ben, Cebrâil'e 'Ey Cebrâil! Bunlar kimdir?' diye sordum. Cebrâil 'Bunlar, ümmetinden yapmadıkları şeyleri emreden hatiplerdir' dedi."***[604]

وَآتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ أَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِي وَكِيلًا ﴿٢﴾ ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾

2. Biz, Musa'ya Kitab'ı verdik ve İsrâiloğulları'na "Benden başkasını dayanılıp güvenilen bir rab edinmeyin" diyerek bu Kitab'ı bir hidayet rehberi kıldık. 3. Ey Nûh ile birlikte taşıdıklarımızın soyundan gelenler! Şüphesiz o, çok şükreden bir kuldu.

١٥٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ} إِنَّهُ يُقَالُ: بَنُوهُ ثَلَاثَةٌ وَنِسَاؤُهُمْ وَنُوحٌ وَامْرَأَتُهُ.

1536- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey Nûh ile birlikte taşıdıklarımızın soyundan gelenler!"*** âyeti

603 O, Ömer b. Nebhân el-Abdî'dir. Basralıdır. Muhammed b. Bekr'in dayısıdır. Yedinci tabakadan olup zayıf bir ravidir. Ebû Davud ondan hadis rivayet etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 264.

604 Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 249. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Merdûye'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 150.

hakkında şöyle demiştir: “Söylenenlere göre onlar, Nûh *aleyhisselâm*, eşi, üç oğlu ve onların eşleri idiler.”[605]

١٥٣٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ وَأَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ حَبِيبٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: بَنُوهُ ثَلَاثَةٌ وَنِسَاؤُهُمْ وَنُوحٌ، وَلَمْ تَكُنْ مَعَهُمُ امْرَأَتُهُ.

1537- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Yûnus b. Habîb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: “Onlar, Nûh *aleyhisselâm*, üç oğlu ve onların eşleri idiler. Nûh’un eşi onların yanında değildi.”[606]

وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا ﴿٥﴾ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا ﴿٦﴾ إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا ﴿٧﴾ عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمْ وَإِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا ﴿٨﴾

4. Biz kitapta İsrâiloğulları’na “Siz yeryüzünde iki defa fesat çıkartacak ve muhakkak alabildiğine büyükleneceksiniz” diye hükmettik. 5. İşte o ikisinden birincisinin vakti gelince üzerinize çok güçlü kullarımızı gönderdik. Bunlar, evlerin arasında dolaşarak (sizi) aradılar. Bu, yerine getirilmiş bir vaat idi. 6. Sonra size bunlara karşı tekrar üstünlük verdik, mallarla, oğullarla yardımınıza yetiştik. Sayınızı da çoğalttıkça çoğalttık. 7. Eğer iyilik ederseniz kendinize etmiş, kötülük ederseniz yine kendinize etmiş olursunuz.

---

605 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV, 19. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve İbn Merdûye’nin Abdullah b. Zeyd el-Ensârî’den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, IV, 162; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, III, 201.

606 Taberî bu hadisi Mücâhid’den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV, 19; Mücâhid, *Tefsîr*, s. 357.

Artık diğer cezalandırma zamanı gelince, yüzünüzü kara etsinler, daha önce girdikleri gibi yine Mescid'e (Süleymân Mâbedi'ne) girsinler ve ellerine geçirdikleri her şeyi büsbütün tahrip etsinler (diye, başınıza yine düşmanlarınızı musallat kıldık). 8. Belki Rabbiniz size merhamet eder; fakat siz eğer yine (fesatçılığa) dönerseniz, Biz de sizi yine cezalandırırız. Biz cehennemi kâfirler için bir hapishane yaptık.

١٥٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ} قَالَ: أَمَّا الْمَرَّةُ الْأُولَى فَسَلَّطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ جَالُوتَ حَتَّى بَعَثَ طَالُوتَ، وَمَعَهُ دَاوُدُ فَقَتَلَهُ دَاوُدُ، ثُمَّ رُدَّتِ الْكَرَّةُ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ، ثُمَّ جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ مِنَ الْمَرَّتَيْنِ {لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ}، قَالَ: لِيُقَبِّحُوا وُجُوهَكُمْ {وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا} قَالَ: لِيُدَمِّرُوا مَا عَلَوْا تَدْمِيرًا، قَالَ: هُوَ بُخْتَنَصَّرُ بُعِثَ عَلَيْهِمْ فِي الْمَرَّةِ الْآخِرَةِ. ثُمَّ قَالَ: {عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمْ، وَإِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا} فَعَادُوا فَبَعَثَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَهُمْ يُعْطُونَ الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ.

1538- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Siz yeryüzünde iki defa fesat çıkartacak ve muhakkak alabildiğine büyükleneceksiniz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, İsrâiloğulları'na birinci defasında Tâlût ile beraber Davud *aleyhisselâm*'ı gönderene kadar Câlût'u musallat etti. Sonunda Davud *aleyhisselâm*, Câlût'u öldürdü. Sonra hamle sırası İsrâiloğulları'na geçti. Daha sonra ikincisinin zamanı geldi. ***'Yüzünüzü kara etsinler...'*** Yüzlerinizi kötüleştirip çirkinleştirecekler. ***'Ellerine geçirdikleri her şeyi büsbütün tahrip etsinler.'*** Elde ettikleri her şeyi yıkıp harabeye çevirecekler. Bu kişi, ikinci defasında onlara gönderdiği Buhtunnasr'dır. Daha sonra Allah Teâlâ şöyle buyurdu: ***'Belki Rabbiniz size merhamet eder; fakat siz eğer yine (fesatçılığa) dönerseniz, Biz de sizi yine cezalandırırız. Biz cehennemi kâfirler için bir hapishane yaptık.'*** İsrâiloğulları, bozgunculuğa tekrar dönünce Allah Teâlâ onlara Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i gönderdi. Artık onlar, küçük düşerek kendi elleriyle cizye veriyorlar."[607]

607 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 28; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 116; İbn Kesîr,

١٥٣٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا} قَالَ: كَانَ إِذَا لَبِسَ ثَوْبًا، قَالَ: بِسْمِ اللهِ، وَإِذَا أَخْلَقَهُ، قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ.

1539- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey Nûh ile birlikte taşıdıklarımızın soyundan gelenler! Şüphesiz o, çok şükreden bir kuldu"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Nûh *aleyhisselâm*, bir elbise giydiğinde 'Bismillah' derdi. Elbiseyi eskittiğinde ise 'el-Hamdülillah' derdi."[608]

١٥٤٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ مَنْصُورِ بْنِ الْمُعْتَمِرِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، قَالَ: شُكْرُهُ أَنْ يُسَمِّيَ إِذَا أَكَلَ، وَيَحْمَدَهُ إِذَا فَرَغَ.

1540- Abdürrezzâk > Ma'mer > Mansûr b. Mu'temir isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbrahim en-Nehaî şöyle demiştir: "Onun şükrü, bir şey yerken Allah'ın adını zikretmesi ve onu bitirince ise Allah'a hamd etmesiydi."[609]

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ﴿٩﴾ وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٠﴾ وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ

Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm, III, 28. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 165.

608 Ebû Hayyân bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 8. İbnu'l-Mübârek hadisi Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den rivayet etmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 329; Sevrî, *Tefsîr*, s. 168; Hâkim, *Müstedrek*, II, 360; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 15; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 351. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, II, 270. Ahmed de hadisi Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den rivayet etmiştir. Bk. Ahmed, *ez-Zühd*, s. 50.

609 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdullah b. Ahmed'in İbrahim'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 162; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 330. Ahmed bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Ahmed, *ez-Zühd*, s. 50; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, II, 117; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV, 117; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 24.

عَجُولًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا ﴿١٢﴾ وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنْشُورًا ﴿١٣﴾ اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴿١٤﴾ مَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

9. Gerçekten bu Kur'ân en doğru olana iletir ve sâlih amellerde bulunan mü'minlere kendileri için muhakkak büyük bir mükâfat olduğunu da müjdeler. 10. Ahirete inanmayanlara gelince; onlar için de elemli bir azap hazırlamışızdır. 11. İnsan hayra dua ediyormuş gibi, şerre de dua eder. İnsan pek acelecidir. 12. Biz, geceyi ve gündüzü birer âyet (delil) olarak yarattık. Nitekim Rabbinizin nimetlerini araştırmanız, ayrıca yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için gecenin karanlığını silip (yerine, eşyayı) aydınlatan gündüzün aydınlığını getirdik. İşte biz, her şeyi açık açık anlattık. 13. Her insanın amelini kendi boynuna ayrılmayacak şekilde doladık. Kıyamet günü de ona yayılmış bir halde karşısında bulacağı bir kitap çıkartırız. 14. Oku kitabını! Bugün kendine karşı iyi hesaplayıcı olarak kendin yetersin. 15. Kim doğru yolu bulursa ancak kendi lehine doğru yolu bulmuş olur. Kim de sapıklığa düşerse o da ancak kendi aleyhine sapmış olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üstlenmez. Biz bir peygamber göndermedikçe de azap edecek değiliz.

١٥٤١ – نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ جَمَعَ اللَّهُ أَهْلَ الْفَتْرَةِ وَالْمَعْتُوهَ، وَالْأَصَمَّ، وَالْأَبْكَمَ، وَالشُّيُوخَ الَّذِينَ لَمْ

يُدْرِكُوا الْإِسْلَامَ، ثُمَّ يُرْسِلُ[610] رَسُولاً إِلَيْهِمْ أَنْ يَدْخُلُوا النَّارَ، قَالَ: فَيَقُولُونَ: كَيْفَ وَلَمْ يَأْتِنَا رَسُولٌ؟، قَالَ: وَايْمِ اللهِ لَوْ دَخَلُوهَا لَكَانَتْ عَلَيْهِمْ بَرْدًا وَسَلَامًا، ثُمَّ يُرْسِلُ إِلَيْهِمْ فَيُطِيعُهُ مَنْ كَانَ يُرِيدُ أَنْ يُطِيعَهُ. قَالَ: ثُمَّ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَاقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ {وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا}.

1541- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus > Babası (Tâvus) isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Kıyamet gününde Allah Teâlâ fetret (yani peygambersiz dönem) ahalisini, delileri/bunakları, sağırları, dilsizleri ve İslâm'a yetişemeyen yaşlıları toplar. Sonra onları cehenneme sokması için bir elçi gönderir. Bunun üzerine onlar, 'Bize peygamber gelmemişken bu nasıl olur?' derler. Allah'a yemin ederim ki, eğer onlar ateşe girmiş olsalardı ateş onlar için soğuk ve selâmet olacaktı. Sonra onlara peygamber gönderecek ve O'na itaat etmek isteyenler itaat edecektir." Sonra Ebû Hureyre şöyle dedi: "Dilerseniz ***'Kim doğru yolu bulursa ancak kendi lehine doğru yolu bulmuş olur. Kim de sapıklığa düşerse o da ancak kendi aleyhine sapmış olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üstlenmez. Biz bir peygamber göndermedikçe de azap edecek değiliz'*** âyetini okuyun."[611]

١٥٤٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا} قَالَ: مُحِبٌّ: حُصِرُوا فِيهَا، قَالَ الْحَسَنُ: حَصِيرًا فِرَاشًا مِهَادًا.

1542- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Belki Rabbiniz size merhamet eder; fakat siz eğer yine (fesatçılığa) dönerseniz, Biz de sizi yine cezalandırırız. Biz cehennemi kâfirler için bir hapishane yaptık"***[612] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Orası içine kapatıldıkları bir hapishanedir."[613]

---

610 Türkiye nüshasında "أَرْسِلِ إِلَيْهِمْ رَسُولًا أَنْ أَدْخِلُوا النَّارَ" şeklinde geçmektedir.

611 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 54; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 230; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 29; Kurtubî şöyle demiştir: "Bu hadis mevkuftur." Bu hadis Tâhâ sûresinde merfû olarak tekrar zikredilecektir.

612 İsrâ 17/8.

613 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 45; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 224; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 123. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî,

Hasan şöyle demiştir: "'حصير/*Hasîr,*' yatak, döşek demektir."[614]

١٥٤٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ} قَالَ: يَدْعُو عَلَى نَفْسِهِ بِمَا لَوِ اسْتُجِيبَ لَهُ هَلَكَ، أَوْ عَلَى خَادِمِهِ، أَوْ عَلَى مَالِهِ.

1543- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İnsan hayra dua ediyormuş gibi, şerre de dua eder. İnsan pek acelecidir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İnsan, kabul edilirse helâk olacağı şekilde kendisine veya hizmetçisine ya da malına beddua eder."[615]

١٥٤٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ} قَالَ: عَمَلُهُ وَنُخْرِجُ لَهُ ذَلِكَ الْعَمَلَ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنْشُورًا، قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: طَائِرُهُ عَمَلُهُ، شَقَاؤُهُ، أَوْ سَعَادَتُهُ.

1544- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Her insanın amelini kendi boynuna ayrılmayacak şekilde doladık. Kıyamet günü de ona yayılmış bir halde karşısında bulacağı bir kitap çıkartırız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'طَآئِرَهُ/*Tâirahû,*' onun ameli demektir. O amelini açılmış olarak karşılaşacağı bir kitap şeklinde karşısına çıkaracağız."[616]

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 165.

614 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 45; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 123; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 224. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 66; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 204.

615 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 48. İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 26; Sevrî, *Tefsîr*, s. 169; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 251; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 123; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 225. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ebû Davud ve Bezzâr'ın Câbir'den ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 166.

616 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 53; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 124; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 27. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 167.

Ma‘mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'طَائِرَهُ/*Tâirahû,*' saadeti veya mutsuzluğu olacak ameli demektir."[617]

وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا
فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا ﴿١٦﴾

16. Biz bir ülkeyi helâk etmek istediğimiz zaman onun nimet ve refahtan şımarmış elebaşılarına emrederiz de orada fâsıklık ederler. Artık üzerlerine söz hak olur. Biz de onu kökünden yıkar, helâk ederiz.

١٥٤٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ ,عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا} قَالَ: أَكْثَرْنَا.

1545- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Refahtan şımarmış elebaşılarına emrederiz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onları (Fâsıklarını) çoğalttık (anlamındadır)."

١٥٤٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ، قَالَتْ: دَخَلَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ يَوْمًا عَلَى زَيْنَبَ وَهُوَ يَقُولُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَيْلٌ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرٍّ قَدِ اقْتَرَبَ فُتِحَ الْيَوْمَ مِنْ رَدْمِ يَأْجُوجَ، وَمَأْجُوجَ مِثْلُ هَذَا. وَحَلَّقَ إِبْهَامَهُ وَالَّتِي يَلِيهَا، قَالَتْ زَيْنَبُ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَنَهْلِكُ وَفِينَا الصَّالِحُونَ؟، قَالَ: نَعَمْ إِذَا كَثُرَ الْخَبَثُ.

1546- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Zührî > Urve > Zeyneb bint Ebî Seleme[618] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zeyneb bint Cahş[619] şöyle

---

617 Sevrî, *Tefsîr*, s. 169; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 228. Bu hadis Mücâhid ve İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 124; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV, 124; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 208; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 166.

618 O, Zeyneb bint Ebî Seleme b. Abdilesed el-Mahzûmiyye'dir. 73 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 600.

619 O, Zeyneb bint Cahş b. Riâb b. Ya‘mer el-Esediyye'dir. Mü'minlerin annesidir.

demiştir: Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün başparmağını yanındaki parmakla halka yaparak ve şöyle diyerek Zeyneb'in yanına girdi: ***"Lâ ilâhe illallah, yaklaşan şerden dolayı Arapların vay haline! Bugün Ye'cûc ve Me'cûc'un seddinden şu kadar yer açıldı."*** Bunun üzerine ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Aramızda sâlih kişiler varken helâk mı edileceğiz?" dediğimde, Allah Resûlü ***"Kötülükler çoğaldığı zaman evet"*** cevabını verdi.[620]

١٥٤٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ: اخْرُجُوا مِنَ الْيَمَنِ قَبْلَ ثَلَاثٍ قَبْلَ خُرُوجِ النَّارِ، وَقَبْلَ انْقِطَاعِ الْحِيَلِ، وَقَبْلَ أَلَّا يَكُونَ لِأَهْلِهَا زَادٌ إِلَّا الْجَرَادُ.

1547- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus > Babası (Tâvus) isnadıyla rivayet edildiğine göre, Muâz b. Cebel şöyle demiştir: "Üç şeyden önce Yemen'den çıkın: Ateşin çıkmasından önce, çarelerin bitmesinden önce ve halkının çekirgelerden başka azığının kalmamasından önce."[621]

١٥٤٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: تَخْرُجُ نَارٌ مِنَ الْيَمَنِ تَسُوقُ النَّاسَ وَتَغْدُو وَتَرُوحُ وَتَلِجُ.

1548- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus) şöyle demiştir: "Yemen'den bir ateş çıkıp insanları sevk eder, gider gelir ve gece harekete geçer."[622]

Annesi Ümeyye bint Abdilmuttalib'dir. 20 yılında Ömer'in hilâfeti döneminde vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 600.

620 Buhârî, Kitâbu'l-Enbiyâ, VI, 381; Müslim, Kitâbu'l-Fiten, XVIII, 3; Tirmizî, Kitâbu'l-Fiten, IV, 480; İbn Mâce, Kitâbu'l-Fiten, II, 1305; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 363; Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, III, 310-311. İbn Kesîr şöyle demiştir: "Bu, Buhârî ve Müslim'in ittifakla Zührî'den rivayet ettikleri sahih bir hadistir. Buhârî'nin rivayetinde Habîbe zikredilmemiştir. Ancak Müslim rivayette onu zikretmiştir." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 105. İbn Kesîr'in kastettiği Müslim'in rivayetinin isnadı şu şekildedir: "Süfyân b. Uyeyne > Zührî > Urve > Zeyneb bint Ebî Seleme > Habîbe > Ümmü Habîbe > Zeyneb bint Cahş.

621 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 376.

622 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 376.

١٥٤٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: تَخْرُجُ نَارٌ مِنْ أَرْضِ الْحِجَازِ تُضِيءُ أَعْنَاقَ الْإِبِلِ بِبُصْرَى.

1549- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî şöyle demiştir: "Hicaz bölgesinde öyle bir ateş çıkar ki Busrâ'daki develerin boyunlarını aydınlatır."[623]

١٥٥٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، يَرْوِيهِ قَالَ: تَخْرُجُ نَارٌ مِنْ مَشَارِقِ الْأَرْضِ تَسُوقُ النَّاسَ إِلَى مَغَارِبِهَا سَوْقَ الْبَرْقِ الْكَسِيرِ، تَقِيلُ مَعَهُمْ إِذَا قَالُوا، وَتَبِيتُ مَعَهُمْ إِذَا بَاتُوا، وَتَأْكُلُ مَنْ تَخَلَّفَ.

1550- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Yerin doğu taraflarında öyle bir ateş çıkar ki kesik kesik çakan yıldırım gibi insanları batı bölgelerine sürer. İnsanlar öğle uykusuna yatarlarsa onlarla birlikte o da yatar. Bir yerde gecelerlerse o da onlarla birlikte geceler ve geride kalanları yiyip bitirir."[624]

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ وَكَفَى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٧﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿١٨﴾ وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾ كُلًّا نُمِدُّ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾

17. Nûh'tan sonra nice nesilleri helâk ettik. Rabbinin, kullarının bütün günahlarından hakkıyla haberdar ve görücü olması

623 Buhârî bu hadisi Zührî > İbnu'l-Müseyyeb > Ebû Hureyre tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'l-Fiten, XIII, 78. Müslim bu hadisi Buhârî'nin isnadı ile rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Kitâbu'l-Fiten, IV, 2227; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 376.

624 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 376. Buhârî bu hadisi Enes'ten merfû olarak rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'l-Fiten, XIII, 78. Heysemî'nin, *Mecmau'z-Zevâid*'de belirttiği üzere Ahmed bu hadisi Bişr es-Sülemî'den rivayet rivayet etmiştir. Bk. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII, 12.

yeter. 18. Her kim bu çarçabuk geçen dünyayı dilerse ona yani dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadarını dünyada hemen verir sonra da onu, kınanmış ve kovulmuş olarak gireceği cehenneme sokarız. 19. Kim de mü'min olarak ahireti diler ve bunun için gereği gibi çalışırsa işte onların çalışmaları makbul olur. 20. Her birine, onlara da bunlara da Rabbinin nimetinden art arda veririz. Rabbinin bağışı alıkonulmuş değildir.

١٥٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا} قَالَ: مَنْقُوصًا.

1551- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Rabbinin bağışı alıkonulmuş değildir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Eksiltilecek ve azaltılacak (değildir)."[625]

١٥٥٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ وَخَيْرُ مَنَازِلِهِمُ الَّتِي نَهَى عَنْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَادِيَةُ.

1552- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus) şöyle demiştir: "İnsanların başına öyle bir zaman gelecek ki, o zamanda en hayırlı ikâmet yeri, Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sakındırdığı çöl olacaktır."[626]

---

625 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 60; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 33. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Dahhâk ve İbn Zeyd'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 170; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 209. Ebû Hayyân şöyle demiştir: "Allah'ın rızkı mü'min için de kâfir için de daralmaz." Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 21.

626 Kaynaklarda bu hadisi aynı lafızla bulamadım. Ancak Taberânî bu hadisi *el-Evsat*'ta Ebû Saîd el-Hudrî'den merfû olarak rivayet etmiştir. ***"Kâfirlerin seviyesine inmeyin. Onların konumu mezar gibidir."*** Bu hadisin isnadında Muhammed b. Câmi' el-Attâr vardır ve o zayıf bir ravidir. Bk. Heysemî'nin, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII, 105. İbn Adî bu hadisi Sevbân tarîkiyle rivayet etmiş ve şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Kâfirlerin sâkinleri, kabirlerin sakinleri gibidir."*** Bk. Süyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa*, I, 478-479. İbnu'l-Cevzî şöyle demiştir: "Hadisin isnadında bulunan Saîd b. Sinân, metrûk bir ravidir." Süyûtî şöyle demiştir: "Buhârî bu hadisi *el-Edebu'l-Müfred*'de Râşid b. Sa'd tarîkiyle rivayet etmiştir." Bk. Buhârî, *el-*

انْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَلَلْآخِرَةُ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَأَكْبَرُ تَفْضِيلًا ﴿٢١﴾ لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَخْذُولًا ﴿٢٢﴾ وَقَضَى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾

21. Onların kimini kiminden nasıl üstün kıldığımıza bir bak! Elbette ahiret, dereceleri itibari ile de daha büyüktür, üstün kılmak bakımından da daha büyüktür. 22. Allah ile beraber başka bir ilah edinme! Sonra kınanmış ve kendi başına bırakılmış olursun. 23. Rabbin şunlara hükmetti: Kendisinden başkasına ibadet etmeyin. Anne ve babaya iyi davranın. Eğer onlardan biri ya da ikisi yanında ihtiyarlığa ererse sakın onlara "öf" deme, onları azarlama, onlara tatlı ve güzel söz söyle!

١٥٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَقَضَى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ} قَالَ: أُمِرُوا أَلَّا يَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ.

1553- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Rabbin şunlara hükmetti: Kendisinden başkasına ibadet etmeyin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'tan başkasına ibadet etmemeleri emredildi."[627]

١٥٥٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي حَرْفِ ابْنِ مَسْعُودٍ {وَوَصَّى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ}.

1554- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Abdullah b. Mes'ûd kırâatında "ووصّى ربّك الّا"

Edebu'l-Müfred, s. 170. Beyhakî bu hadisi *Şuabü'l-Îmân*'da başka bir vecihle Bakiyye'den rivayet etmiştir. Taberânî de *el-Evsat*'ta Ebû Saîd'den merfû olarak rivayet etmiştir.

627 Taberî bu hadisi Mücâhid, İbn Abbâs, Hasan ve Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 62; İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 134; Sevrî, *Tefsîr*, s. 170; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 237; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 25; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 171.

تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ/*ve vessâ rabbüke en lâ ta'büdû illâ iyyâhu (Rabbin şunları tavsiye etti: Kendisinden başkasına ibadet etmeyin)"* şeklindedir.[628]

وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴿٢٤﴾ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾

24. Merhametinden dolayı onlara alçak gönüllülük kanadını indir ve "Rabbim! Onlar beni küçükken nasıl terbiye ettilerse sen de onlara öylece merhamet et" de. 25. Rabbiniz, içinizdekini en iyi bilendir. Eğer iyi kimseler olursanız şüphesiz ki O, kendine dönenleri son derece bağışlayıcıdır.

١٥٥٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا} قَالَ: لِلْمُطِيعِينَ الْمُصَلِّينَ.

1555- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Rabbiniz, içinizdekini en iyi bilendir. Eğer iyi kimseler olursanız şüphesiz ki O, kendine dönenleri son derece bağışlayıcıdır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kendisine itaat edip namaz kılanları (çok bağışlar.)"[629]

١٥٥٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، ومَعْمَرٍ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، قَالَ: الْأَوَّابُ: الَّذِي يُذْنِبُ ثُمَّ يَتُوبُ، ثُمَّ يُذْنِبُ ثُمَّ يَتُوبُ، ثُمَّ يُذْنِبُ ثُمَّ يَتُوبُ.

1556- Abdürrezzâk > Sevrî ve Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Müseyyeb şöyle demiştir: "'الأوَّاب/*el-Evvâb,'* günah işleyip

628 Sevrî, *Tefsîr*, s. 170. İbn Kesîr bu hadisi Übey b. Ka'b, İbn Mes'ûd ve Dahhâk'tan rivayet etmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 34; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 62; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 25.

629 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 69; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 127; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 36; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 216.

ardından tevbe eden, sonra günah işleyip tekrar tevbe eden ve sonra yine günah işleyip tevbe eden kişidir."[630]

١٥٥٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: الْأَوَّابُ الَّذِي يَذْكُرُ ذُنُوبَهُ فِي الْخَلَاءِ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْهَا.

1557- Abdürrezzâk > Sevrî > Manṣûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "'الأواب/***el-Evvâb,'*** yalnız kaldığında günahlarını hatırlayan ve onlardan dolayı Allah'a istiğfar eden kişi demektir."[631]

١٥٥٨ - أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا} قَالَ: كُنَّا نَعُدُّ الْأَوَّابَ الْحَفِيظَ أَنْ يَقُولَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا أَصَبْتُ فِي مَجْلِسِي هَذَا.

1558- Abdürrezzâk > Muhammed b. Müslim > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ubeyd b. Umeyr, ***"O, kendine dönenleri son derece bağışlayıcıdır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Biz 'Allah'ım! Bu meclisimde kazandığım günahları bana bağışla' demeye devam eden kişiyi 'الأَوَّاب/el-evvâb' kabul ederdik."[632]

وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾ وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا ﴿٢٨﴾

---

630 Sevrî, *Tefsîr*, s. 171; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 386; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 70; Ebû Nuaym, *el-Hilye*, II, 165; İbn Kuteybe, *et-Takrîb*, s. 253; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 127; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 247; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 36.

631 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 70. Sevrî bu hadisi Mücâhid > Ubeyd b. Umeyr tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 171; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 36; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 247. Şevkânî bu hadisi Saîd b. Cübeyr'den nakletmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 215.

632 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 71; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 385; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 247; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 36.

26. Akrabaya, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver. Ama saçıp savurma! 27. Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür. 28. Şayet Rabbinden umduğun bir rahmeti arayarak onlardan yüz çevirirsen o halde kendilerine yumuşak bir söz söyle!

١٥٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قال أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا} قَالَ: عِدْهُمْ خَيْرًا. وَقَالَ الْحَسَنُ: قُلْ لَهُمْ قَوْلًا سَهْلًا.

1559- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kendilerine yumuşak bir söz söyle"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlara hayır/umut vaat et."

Hasan şöyle demiştir: "Onlara kolay, basit ve yumuşak söz söyle."[633]

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا ﴿٢٩﴾

29. Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) hasretini çeker durursun.

١٥٦٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ} قَالَ: فِي النَّفَقَةِ يَقُولُ: لَا تُمْسِكْ عَنِ النَّفَقَةِ {وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ} يَقُولُ: لَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا فَتَقْعُدَ مَلُومًا فِي عِبَادِ اللهِ مَحْسُورًا، يَقُولُ: نَادِمًا عَلَى مَا فَرَطَ مِنْكَ.

1560- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) hasretini çeker durursun"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyet, nafaka hakkındadır. 'Nafakayı sıkıp daraltma, tamamen de

633 Taberî bu hadisi Katâde ve Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 75; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 128; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 249; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 37. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 178.

genişletme ve saçıp savurma. Yoksa Allah'ın kulları içinde ayıplanan, çaresiz ve kaybettiklerine pişman bir halde oturup kalırsın' diyor."[634]

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾ وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا ﴿٣١﴾

30. Şüphesiz ki Rabbin dilediğinin rızkını genişletir ve daraltır. Şüphesiz ki O, kullarından gerçekten haberdardır, hakkıyla görendir. 31. Evlatlarınızı fakirlik korkusu ile öldürmeyin. Onları da sizleri de biz rızıklandırırız. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahtır.

١٥٦١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ} قَالَ: كَانُوا يَقْتُلُونَ الْبَنَاتِ خَشْيَةَ الْفَاقَةِ.

1561- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Evlatlarınızı fakirlik korkusu ile öldürmeyin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Fakirlik korkusuyla kızları öldürüyorlardı."[635]

وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَا إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾

32. Zinaya yaklaşmayın. O cidden hayâsızlıktır, kötü bir yoldur. 33. Allah'ın haram kıldığı canı hak ile olmadıkça öldürmeyin. Kim zulmedilerek öldürülürse biz velisine

---

634 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 77. Bu hadis İbn Abbâs, Hasan ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 172; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 128; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 37; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 178; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 217.

635 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 78; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 252. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 270; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 214.

bir yetki vermişizdir. O halde o da öldürmekte aşırıya gitmesin. Çünkü o zaten yardıma mazhar olmuştur.

١٥٦٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي الثَّوْرِيُّ، عَنْ خُصَيْفٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ} قَالَ: لَا تَقْتُلْ غَيْرَ قَاتِلِكَ وَلَا تُمَثِّلْ بِهِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا.

1562- Abdürrezzâk > Sevrî > Husayf isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr, ***"Allah'ın haram kıldığı canı hak ile olmadıkça öldürmeyin. Kim zulmedilerek öldürülürse Biz velisine bir yetki vermişizdir. O halde o da öldürmekte aşırıya gitmesin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sen, katilinden başkasını öldürme ve ona müsle yapma. Zira ona yardım edilmiştir."[636]

١٥٦٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قال أنا مَعمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ} يَقُولُ: لَا تَقْتُلْ رَجُلَيْنِ بِرَجُلٍ.

1563- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O halde o da öldürmekte aşırıya gitmesin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bir kişiye karşılık iki kişi öldürülmesin."[637]

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا ﴿٣٤﴾

34. Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar ancak en güzel bir niyetle yaklaşın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir.

---

636 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 82. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Saîd b. Cübeyr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 181; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 254; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 123; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 33; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 129.

637 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 83; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 33. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 181; Sevrî, *Tefsîr*, s. 182; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 39.

١٥٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ} قَالَ: كَانُوا لَا يُخَالِطُونَهُمْ فِي مَالٍ وَلَا مَأْكَلٍ وَلَا مَشْرَبٍ وَلَا مَرْكَبٍ. حَتَّى نَزَلَتْ {وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ}.

1564- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar ancak en güzel bir niyetle yaklaşın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: ***"'Bir de sana yetimleri sorarlar. De ki: 'Onları ıslah etmek hayırlıdır.' Şayet onlarla bir arada yaşarsanız onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah kimin ıslah ettiğini, kimin de fesat yaptığını bilir. Allah dileseydi elbette sizi sıkıntıya sokardı. Muhakkak Allah, Azîz'dir, Hakîm'dir'***[638] âyeti nâzil oluncaya kadar Müslümanlar, yetimlerin mallarını, yemeklerini ve bineklerini kendi malları, yemekleri ve binekleri ile karıştırmıyorlardı."[639]

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٣٥﴾ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿٣٦﴾

35. Ölçtüğünüzde tam ölçün ve dosdoğru terazi ile tartın. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibari ile daha güzeldir. 36. Bilmediğin bir şeyin ardına düşme! Çünkü kulak, göz ve kalbin her biri ondan sorumludur.

١٥٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قال أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ} قَالَ: لَا تَقُلْ رَأَيْتُ وَلَمْ تَرَ، وَسَمِعْتُ وَلَمْ تَسْمَعْ، وَعَلِمْتُ وَلَمْ تَعْلَمْ.

1565- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bilmediğin bir şeyin ardına düşme! Çünkü kulak, göz ve***

---

638 Bakara 2/220.

639 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 84. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 181; Kurtubî, *Tefsîr*, VII, 130; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 221. Abdürrezzâk bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Abdürrezzâk, *Musannef*, IX, 94.

kalbin her biri ondan sorumludur" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Görmediğin halde 'Gördüm,' duymadığın halde 'Duydum,' bilmediğin halde 'Biliyorum' deme."[640]

١٥٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قال أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا} قَالَ: عَاقِبَةً وَثَوَابًا.

1566- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ölçtüğünüzde tam ölçün ve dosdoğru terazi ile tartın. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibari ile daha güzeldir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Akıbet ve sevap bakımından (daha güzeldir)."[641]

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ
الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾

37. Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme! Çünkü sen hiçbir zaman ve surette ne yeri yarabilirsin ne de boyca dağlara erişebilirsin.

١٥٦٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا} قَالَ: لَا تَمْشِ كِبْرًا وَلَا فَخْرًا، فَإِنَّ ذَٰلِكَ لَا يَبْلُغُ بِكَ أَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ، وَلَا أَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ لِكِبْرِكَ وَفَخْرِكَ.

1567- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme! Çünkü sen hiçbir zaman ve surette ne yeri yarabilirsin ne de boyca dağlara erişebilirsin"***

640 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 186; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 130; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 257; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 39. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 182.

641 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 86; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 130; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 39. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 182; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 257; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 254; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 221.

âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yeryüzünde kibirle böbürlenerek yürüme. Zira bu, kibirlenip böbürlendiğin için seni boyca dağlara eriştirmez ve sana yeri yardırmaz."[642]

كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾ ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَى إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُلْقَى فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا ﴿٣٩﴾

38. Kötü olan bütün bunlar, Rabbinin katında hoşlanılmayan hallerdir. 39. Bunlar Rabbinin sana vahyettiği hikmettendir. Allah ile birlikte başka bir ilah edinme! Sonra kınanmış ve kovulmuş olarak cehenneme atılırsın.

١٥٦٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَلُومًا مَدْحُورًا} قَالَ: مَلُومًا فِي عِبَادِ اللهِ مَدْحُورًا فِي النَّارِ.

1568- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bunlar Rabbinin sana vahyettiği hikmettendir. Allah ile birlikte başka bir ilah edinme! Sonra kınanmış ve kovulmuş olarak cehenneme atılırsın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın kulları içinde kınanmış, ayıplanmış halde ve cehenneme sürgün edilmiş, kovulmuş olarak (cehenneme atılırsın)."[643]

أَفَأَصْفَاكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾

40. Rabbiniz size ayrıcalık tanıyarak oğulları size seçip ayırdı da kendisi meleklerden kızlar mı edindi? Gerçekten siz büyük bir söz söylüyorsunuz.

---

642 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 88; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 130; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 260. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 182; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 221; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 255.

643 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 90; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 264; İbn Manzûr, *el-Lisân*, II, 1334. İbn Kesîr şöyle demiştir: "Bu hitap, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* aracılığı ile ümmete yöneliktir. Çünkü o, masumdur." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 140.

١٥٦٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلائِكَةِ إِنَاثًا} قَالَ: قَالَتِ الْيَهُودُ: الْمَلَائِكَةُ بَنَاتُ الْجِنِّ.

1569- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Rabbiniz size ayrıcalık tanıyarak oğulları size seçip ayırdı da kendisi meleklerden kızlar mı edindi? Gerçekten siz büyük bir söz söylüyorsunuz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yahudiler, 'Melekler cinlerin kızlarıdır' dediler."[644]

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِيَذَّكَّرُوا وَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤١﴾ قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذًا لَابْتَغَوْا إِلَى ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾

41. And olsun ki biz, düşünüp ibret alsınlar diye şu Kur'ân'da (çeşitli ikaz ve ihtarları) türlü şekillerde açıkladık. Fakat bu, onların nefretle uzaklaşmalarından başka bir şeylerini artırmıyor. 42. De ki: "Onların dedikleri gibi O'nunla beraber başka ilahlar olsaydı elbette o zaman Arş sahibine bir yol ararlardı."

١٥٧٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذًا لَابْتَغَوْا إِلَى ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا} قَالَ: لَابْتَغَوَا التَّقَرُّبَ إِلَيْهِ مَعَ أَنَّهُ لَيْسَ كَمَا يَقُولُونَ.

1570- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"De ki: Onların dedikleri gibi O'nunla beraber başka ilahlar olsaydı elbette o zaman Arş sahibine bir yol ararlardı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onların dediği gibi olmamakla birlikte Allah'a yakınlaşmayı arzularlardı."[645]

---

644 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 90; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 131; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 264. İbn Kesîr şöyle demiştir: "Yahudilerin yerine müşrikleri zikretti." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 41; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 255; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 221.

645 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 90; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 266; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 255; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 131; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 41; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 222.

سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤٤﴾

43. O bunların söylediklerinden münezzehtir, pek yücedir, pek büyüktür. 44. Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar O'nu tesbih ederler. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız. Şüphesiz ki O, Halîm'dir, mağfiret edicidir.

١٥٧١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ، وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ} قَالَ: كُلُّ شَيْءٍ فِيهِ الرُّوحُ يُسَبِّحُ مِنْ شَجَرَةٍ أَوْ شَيْءٍ فِيهِ الرُّوحُ.

1571- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar O'nu tesbih ederler. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız. Şüphesiz ki O, Halîm'dir, mağfiret edicidir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ağaç/bitki türünden içinde ruh/can olan her şey veya içinde ruh bulunan her şey O'nu tesbih eder."[646]

وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا ﴿٤٥﴾

45. Sen Kur'ân'ı okuduğun zaman seninle ahirete iman etmeyenlerin arasına gizli bir perde çekeriz.

---

646 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 93. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 184; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 131; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 266; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 42; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 223.

١٥٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حِجَابًا مَسْتُورًا} قَالَ: هِيَ الْأَكِنَّةُ.

1572- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sen Kur'ân'ı okuduğun zaman seninle ahirete iman etmeyenlerin arasına gizli bir perde çekeriz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'حِجَابًا/Hicâben,' örtüler, perdeler demektir."[647]

وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلَى أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿٤٦﴾ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِ إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَى إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٤٧﴾ انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾ وَقَالُوا أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٤٩﴾ قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ﴿٥٠﴾ أَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا ﴿٥١﴾

46. Onların kalpleri üzerinde de onu iyice anlamalarına engel perdeler çeker, kulaklarına da bir ağırlık veririz. Kur'ân'da Rabbini bir tek olarak zikrettiğin vakit nefretle arkalarına dönüp giderler. 47. Onlar seni dinlediklerinde neyi dinlediklerini ve o zalimler gizlice konuşurlarken "Siz ancak büyülenmiş bir kimseye uyuyorsunuz" dediklerini pek iyi biliriz. 48. Senin için nasıl misaller verip dalâlete düştüklerine bir bak! Artık onlar bir daha yol (doğru yolu) bulamayacaklardır. 49. Ve dediler ki: "Biz bir yığın çürümüş kemik ve ufalanmış

---

647 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 93; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 132. Kurtubî bu hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, X, 271; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 43. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 186-187.

toprak olduğumuz zaman mı, biz mi yeniden yaratılıp diriltileceğiz?" 50. De ki: "Taş yahut demir olun. 51. Yahut gönlünüze göre büyük kabul ettiğiniz herhangi bir yaratık." Onlar "Bizi kim diriltecek?" diyecekler. De ki: "İlk defa sizi yoktan yaratmış olan." Sana başlarını sallayacaklar ve "O ne vakit (olacak)?" diyecekler. "Yakın olması umulur" de.

١٥٧٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ} قَالَ: لَوْ كُنْتُمُ الْمَوْتَ لَأَمَاتَكُمْ.

1573- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Yahut gönlünüze göre büyük kabul ettiğiniz herhangi bir yaratık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şayet siz ölümün kendisi olsaydınız kesinlikle sizi de öldürürdü."[648]

١٥٧٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: بَلَغَنِي عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ أَنَّهُ قَالَ: هُوَ الْمَوْتُ.

1574- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: "O ölümdür."[649]

١٥٧٥ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: مَعْمَرٌ وَقَالَ مُجَاهِدٌ: السَّمَاءُ، وَالْأَرْضُ، وَالْجِبَالُ.

1575- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "O, gök, yer ve dağlardır."[650]

---

648 Taberî bu hadisi Dahhâk'tan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 99. Bu hadis İbn Abbâs, İbn Ömer, Hasan, İbn Cübeyr, Mücâhid ve İkrime'den rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 173-174; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 133; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 44-45; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 227.

649 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 98. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdullah b. Ahmed ve İbnu'l-Münzir'in Saîd b. Cübeyr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 187. Bu hadis İbn Abbâs, İbn Ömer, Abdullah b. Amr b. el-Âs, Saîd b. Cübeyr, Mücâhid, İkrime, İbn Sâlih ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, X, 274.

650 Bu, Mücâhid'den yapılan başka bir rivayettir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 46; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 274. Bu hadis Katâde'den de rivayet edilmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 99; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 133; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 226.

١٥٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ}، قَالَ: يُحَرِّكُونَ بِهِ رُءُوسَهُمْ.

1576- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sana başlarını sallayacaklar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ona (Allah Resûlü'ne) karşı başlarını sallarlar."[651]

يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٢﴾ وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿٥٣﴾ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ إِنْ يَشَأْ يَرْحَمْكُمْ أَوْ إِنْ يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٥٤﴾ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا ﴿٥٥﴾ قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾

52. Sizi çağıracağı gün O'na hamd ederek çağrısına uyup geleceksiniz ve ancak pek az bir süre kaldığınızı zannedeceksiniz. 53. Kullarıma de ki: En güzel olanı söylesinler. Çünkü şeytan aralarına ayrılık sokar. Gerçekten şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır. 54. Rabbiniz sizi en iyi bilendir. Dilerse ya size rahmet eder yahut dilerse size azap eder. Biz seni onlara bir vekil göndermedik. 55. Rabbin göklerde ve yerde olanları en iyi bilendir. And olsun ki Biz peygamberlerin kimini kiminden üstün kılmışızdır. Davud'a da Zebûr('u) verdik. 56. De ki: "O'nu bırakıp boş yere (ilah diye) zannettiklerinizi çağırın. Onlar üzerinizdeki sıkıntıyı gideremeyecekleri gibi değiştiremezler de. 57. Onların o

651 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 100; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 256; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 133; Râgıb İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 500; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 274; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm,* III, 45.

taptıkları da Rablerine hangisi daha yakın olacak diye bir yol ararlar. O'nun rahmetini umar, azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı gerçekten sakınılmaya değerdir."

١٥٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ} قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: هُمْ قَوْمٌ عَبَدُوا الْجِنَّ فَأَسْلَمَ أُولَئِكَ الْجِنُّ. فَقَالَ اللَّهُ: {أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ.

1577- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd şöyle demiştir: Onlar, cinlere tapan bir topluluktu. O cinler Müslüman olunca Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"Onların o taptıkları da Rablerine hangisi daha yakın olacak diye bir yol ararlar. O'nun rahmetini umar, azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı gerçekten sakınılmaya değerdir."***[652]

١٥٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الْوَسِيلَةَ} قَالَ: الْقُرْبَةُ وَالزُّلْفَةُ.

1578- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "'الْوَسِيلَة/***el-Vesîle,'*** yaklaşmak, yakınlaşmak demektir."[653]

١٥٧٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ: كَانَ نَاسٌ يَعْبُدُونَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ، فَأَسْلَمَ أُولَئِكَ الْجِنِّيُّونَ، وَثَبَتَ الْإِنْسُ عَلَى عِبَادَتِهِمْ، فَقَالَ: {أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ} الْآيَةَ.

---

652 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 28. Bu hadis munkatıdır. Çünkü Katâde, İbn Mes'ûd ile görüşmemiştir. Hadis için bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 398; Müslim, Kitâbu't-Tefsîr, XVIII, 164; Hâkim, *Müstedrek*, II, 362; Sevrî, *Tefsîr*, s. 174; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 135; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 279; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV, 134; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm,* III, 43. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Taberânî, Ebû Nuaym ve İbn Merdûye'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 189.

653 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 106; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 134; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 279; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 47; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 228. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Tirmizî ve İbn Merdûye'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 190.

1579- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > A'meş > İbrahim > Ebû Ma'mer[654] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Mes'ûd şöyle demiştir: Bazı insanlar, bir cin topluluğuna ibadet ediyorlardı. Bu cinler, İslâm'a girdiler fakat o insanlar ibadetlerine devam ettiler. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu: ***"Onların o taptıkları da Rablerine hangisi daha yakın olacak diye bir yol ararlar. O'nun rahmetini umar, azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı gerçekten sakınılmaya değerdir."***[655]

وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا
شَدِيدًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾ وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ
بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ وَآتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا
بِهَا وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾ وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ
أَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ
الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ﴿٦٠﴾

58. Kıyamet gününden önce helâk etmeyeceğimiz yahut oldukça ağır bir azap ile azap etmeyeceğimiz hiçbir ülke yoktur. Bu, o kitapta yazılıdır. 59. Bizi âyetler (mûcizeler) göndermekten alıkoyan tek sebep öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır. İşte Semûd kavmine de gözle görülür apaçık bir belge olmak üzere o dişi deveyi vermiştik. Onlar ise (bu deveyi boğazladılar ve) bu yüzden zalim oldular Hâlbuki Biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz. 60. Hani sana "Şüphesiz Rabbin insanları çepeçevre kuşatmıştır" demiştik. Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'ân'da lanetlenen ağacı, ancak insanları sınamak için meydana getirdik. Biz onları korkuturuz da bu onlara, büyük bir azgınlıktan başka bir şey sağlamaz.

---

654 O, Abdullah b. Sahbere el-Ezdî Ebû Ma'mer el-Kûfî'dir. İkinci tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 418.

655 Bu hadisin tahrici daha önce yapılmıştır.

١٥٨٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ} قَالَ: مَنَعَكَ مِنَ النَّاسِ.

1580- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hani sana 'Şüphesiz Rabbin insanları çepeçevre kuşatmıştır' demiştik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, seni insanlardan korumuştur."[656]

١٥٨١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ} قَالَ: رُؤْيَا عَيْنٍ رَآهَا لَيْلَةَ[657] أَرَاهُ اللَّهُ بَيْتِ الْمَقْدِسِ حَيْثُ أُسْرِيَ بِهِ فَكَانَ ذَلِكَ فِتْنَةً لِلْكُفَّارِ.

1581- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'ân'da lanetlenen ağacı, ancak insanları sınamak için meydana getirdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, Allah Resûlü'ne İsrâ gecesi götürüldüğü Beytü'l-Makdis'te Allah'ın gösterdiği ve onun kendi gözüyle gördüğü görüntülerdir. Bunlar, kâfirler için sınama vesilesi olmuştur."[658]

١٥٨٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرٍو، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ} قَالَ: هِيَ رُؤْيَا عَيْنٍ رَآهَا لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ.

1582- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'ân'da lanetlenen ağacı, ancak insanları sınamak için meydana getirdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar Allah Resûlü'nün, götürüldüğü İsrâ gecesi gözleriyle gördüğü görüntülerdir."[659]

---

656 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 110; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 135.
657 Altı çizili kısım Türkiye nüshasında silinmiştir.
658 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 110. Bu hadis İbn Abbâs, Saîd b. Cübeyr, Hasan, Mesrûk, Katâde, Mücâhid, İkrime ve İbn Cüreyc'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 135. Bu görüş, *Bahru'l-Muhît*'de de geçtiği üzere cumhurun görüşüdür. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 54.
659 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 398; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 302; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 135; Kurtubî, *Tefsîr*, VII, 56. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-*

١٥٨٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ أَنَّهُمْ ذَهَبُوا إِلَى أَبِي بَكْرٍ، فَقَالُوا: إِنَّ صَاحِبَكَ يَقُولُ: إِنَّهُ قَدْ ذَهَبَ إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ فِي لَيْلَةٍ وَرَجَعَ قَالَ: أَوَ قَالَ ذَلِكَ؟، قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: فَأَشْهَدُ إِنْ كَانَ قَالَ ذَلِكَ لَقَدْ صَدَقَ، قَالُوا: تُصَدِّقُهُ فِي أَنْ ذَهَبَ إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ وَرَجَعَ؟، قَالَ: نَعَمْ أُصَدِّقُهُ بِمَا هُوَ أَبْعَدُ مِنْ ذَلِكَ فِي خَبَرِ السَّمَاءِ غُدْوَةً وَعَشِيَّةً قَالَ: فَسُمِّيَ الصِّدِّيقَ لِذَلِكَ.

1583- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî şöyle demiştir: "Müşrikler, Ebû Bekir *radıyallahu anh*'ın yanına gidip 'Arkadaşın bir gecede Beytü'l-Makdis'e gidip geldiğini söylüyor' dediler. Buna karşılık Ebû Bekir *radıyallahu anh,* 'O öyle mi dedi?' diye sorunca 'Evet' dediler. Bunun üzerine Ebû Bekir *radıyallahu anh,* 'Eğer öyle dediyse şehadet ederim ki doğru söylemiştir' dedi. Buna karşılık müşrikler, 'Sen onun bir gecede Beytü'l-Makdis'e gidip geri geldiğine inanıyor musun?' dediklerinde ise 'Evet, sabah-akşam semadan gelen haberler konusunda bundan daha uzak (ihtimalli) olan şeyleri de tasdik ediyorum' dedi. Ebû Bekir *radıyallahu anh* bu sebeple es-Sıddîk diye adlandırıldı."[660]

١٥٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: مَعْمَرٌ: وَقَالَ الزُّهْرِيُّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قُمْتُ فِي الْحِجْرِ حِينَ كَذَّبَنِي قَوْمِي فَرُفِعَ لِي بَيْتُ الْمَقْدِسِ حَتَّى جَعَلْتُ أَنْعَتُ لَهُمْ آيَاتِهِ.

1584- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Ebû Seleme > Câbir b. Abdullah isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Kavmim beni yalanlayınca Hicr'de***

Mensûr'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Ahmed, Nesâî, İbnu'l-Münzir, Hâkim, Taberânî, İbn Ebî Hâtim, Beyhakî ve İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 191.

660 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Hâkim, Beyhakî ve İbn Merdûye'nin Âişe *radıyallahu anhâ*'dan benzer şekilde rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 155. İbn Kesîr bu hadisi Câbir'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 11.

ayağa kalktım ve bu sırada bana Beytü'l-Makdis gösterildi. Ben de onun özelliklerini onlara tasvir etmeye başladım."[661]

١٥٨٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ} قَالَ: الزَّقُّومُ. قَالَ: وَذَلِكَ أَنَّ الْمُشْرِكِينَ قَالُوا: يُخْبِرُنَا مُحَمَّدٌ أَنَّ فِي النَّارِ شَجَرَةً، وَالنَّارُ تَأْكُلُ الشَّجَرَ وَلَا تَدَعُ مِنْهُ شَيْئًا فَذَلِكَ فِتْنَةٌ لَهُمْ.

1585- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kur'ân'da lanetlenen ağacı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, zakkûm ağacıdır. Zira müşrikler, 'Ateş ağacı yiyip hiçbir şey bırakmadığı hâlde Muhammed bize cehennemin içinde bir ağaç olduğunu bildiriyor' dediler. Bu yüzden, o ağaç onlar için bir sınama oldu."[662]

١٥٨٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا إِسْرَائِيلُ، عَنْ فُرَاتٍ الْقَزَّازِ، قَالَ: سَأَلْتُ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ عَنِ الشَّجَرَةِ الْمَلْعُونَةِ، فِي الْقُرْآنِ، قَالَ: شَجَرَةُ الزَّقُّومِ.

1586- Abdürrezzâk, İsrâil b. Furât el-Kazzâz'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Saîd b. Cübeyr'e Kur'ân'daki lanetli ağacı sorduğum. Saîd 'Zakkûm ağacıdır' dedi."[663]

١٥٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرٍو، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: هِيَ الزَّقُّومُ.

1587- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "O, zakkûm ağacıdır."[664]

---

661 Bu hadis bu isnadla ancak farklı lafızlarla 1443 no'da geçmişti.

662 Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, VII, 202; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 114; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 48. Mücâhid bu hadisi tahric edip şöyle demiştir: "O, zakkûm ağacıdır." Bk. Mücâhid, *Tefsîr*, I, 365. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan aynı isnadla rivayet etmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VII, 202.

663 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 114; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 258. Bu hadis Mesrûk, Ebû Mâlik ve Hasan el-Basrî'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 49.

664 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 398; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 302; İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 146; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IV, 191; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 49.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ قَالَ أَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا ﴿٦١﴾ قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاؤُكُمْ جَزَاءً مَوْفُورًا ﴿٦٣﴾ وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعِدْهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾

61. Hani biz, meleklere "Âdem'e secde edin" demiştik. Onlar da İblis hariç secde etmişlerdi. O "Ben çamurdan yarattığın kişiye secde eder miyim!" demişti. 62. "Şu benden şerefli kıldığına da bir bak! Yemin ederim ki, eğer beni kıyamete kadar yaşatırsan, pek azı dışında, onun neslini kendime bağlayacağım." 63. Dedi ki: "Haydi git! Onlardan kim sana uyarsa iyi bilin ki cehennem hepinizin cezasıdır. Hem de tam bir ceza! 64. Onlardan gücünün yettiği kimseleri sesinle yerinden oynat. Onlara karşı atlılarınla, piyadelerinle gürültü çıkararak baskın düzenle! Mallarına, evlatlarına ortak ol, onlara vaatlerde bulun!" Fakat şeytan onlara bir aldatıştan başka ne vaat eder?

١٥٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ} قَالَ: بِدُعَائِكَ {وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجْلِكَ} قَالَ: إِنَّ لَهُ خَيْلًا وَرِجَالًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَهُمُ الَّذِينَ يُطِيعُونَهُ.

1588- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ***"Onlardan gücünün yettiği kimseleri sesinle yerinden oynat"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'بِصَوْتِكَ/***Bi-savtike,***' çağrınla, davetinle demektir. ***'Onlara karşı atlılarınla, piyadelerinle gürültü çıkararak***

Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 191.

baskın düzenle.' Onun insanlardan ve cinlerden atlı ve yaya askerleri vardır ve ona itaat ederler."[665]

١٥٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا[666] مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ: {وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ} قَالَ: قَدْ فَعَلَ أَمَّا فِي الْأَمْوَالِ فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَجْعَلُوا بَحِيرَةً وَسَائِبَةً، وَوَصِيلَةً، وَحَامِيًا، وَأَمَّا فِي الْأَوْلَادِ فَإِنَّهُمْ هَوَّدُوهُمْ وَنَصَّرُوهُمْ وَمَجَّسُوهُمْ.

1589- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Mallarına, evlatlarına ortak ol"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İblis bunu yapmıştır. Mallar konusuna gelince; onları bahîra, sâibe, vasîle ve hâmiye haline dönüştürmelerini onlara emretmiştir. Çocuklar hakkında ise onlar, çocuklarını Yahudileştirdiler, Hıristiyanlaştırdılar ve Mecûsîleştirdiler."[667]

١٥٩٠ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْحَسَنُ: {وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ} أَنْ يَكْسِبُوهَا مِنْ خَبِيثٍ، وَيُنْفِقُونَهَا فِي حَرَامٍ.

1590- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Mallarına, evlatlarına ortak ol"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şeytan onlara mallarını pis ve kötü şeylerden kazanmalarını ve onları haram yerlere harcamalarını emretti."[668]

---

665 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 118; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 136; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 49; İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 147. "Bunun anlamı şudur: (Şeytan) onları Allah'a isyan etmeye davet etti ancak bunun için bir yol bulamadı." Şevkânî şöyle demiştir: "Rivayette geçen at ve adam kinayedir ve şeytanın bütün tuzaklarını ihtiva etmektedir." Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 233.

666 Mısır nüshasında "عن مَعْمَر/an ma'mer" şeklinde geçmektedir.

667 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 121; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 137; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 50; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 289. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve İbn Merdûye'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 192.

668 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 119; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 137; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 289; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 50. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, İbn Ebi'd-Dünyâ, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 192.

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفَى بِرَبِّكَ وَكِيلًا ﴿٦٥﴾ رَبُّكُمُ الَّذِي يُزْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٦٦﴾ وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِيَّاهُ فَلَمَّا نَجَّاكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾ أَفَأَمِنْتُمْ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ﴿٦٨﴾ أَمْ أَمِنْتُمْ أَنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرَى فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾

65. Benim gerçek kullarım üzerinde senin bir hâkimiyetin yoktur. Koruyucu olarak Rabbin yeter. 66. Rabbiniz, lütfundan arayasınız diye sizin için denizde gemileri yürütendir. Şüphesiz O, size karşı çok merhametlidir. 67. Denizde size bir sıkıntı dokunduğu zaman O'ndan başka taptığınız her şey kaybolur. Fakat O sizi kurtarıp karaya çıkarınca (yine) yüz çevirirsiniz. Zaten insan çok nankördür. 68. Peki, kara tarafından sizi yere geçirmesinden yahut üzerinize çakıl taşları yağdıran bir kasırga göndermesinden emin mi oldunuz? Sonra kendinize hiçbir koruyucu da bulamazsınız. 69. Yoksa O'nun sizi tekrar oraya döndürüp de üstünüze şiddetli bir fırtına yollamasından ve sonunda nankörlüğünüz yüzünden sizi suda boğmasından emin mi oldunuz? Sonra bundan dolayı kendinize (intikamınızı almak için) bizi arayıp soracak bir destekçi de bulamazsınız.

١٥٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رَبُّكُمُ الَّذِي يُزْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ} قَالَ: يُسَيِّرُهَا فَيُرْسِلُ عَلَيْهَا قَاصِفًا[669] {قَالَ: ثُمَّ لاَ تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا}، يَقُولُ: لَا يَتْبَعُنَا أَحَدٌ بِشَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ.

1591- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Rabbiniz, lütfundan arayasınız diye sizin için denizde***

669 Meydana geldiğinde evleri ve ağaçları yıkan şiddetli fırtına veya kasırga.

gemileri yürütendir. Şüphesiz O, size karşı çok merhametlidir" âyeti hakkında şöyle demiştir: Gemileri hareket ettirip yürütür ve üzerlerine kasıp kavuran bir fırtına gönderir. ***'Yoksa O'nun sizi tekrar oraya döndürüp de üstünüze şiddetli bir fırtına yollamasından ve sonunda nankörlüğünüz yüzünden sizi suda boğmasından emin mi oldunuz? Sonra bundan dolayı kendinize (intikamınızı almak için) Bizi arayıp soracak bir destekçi de bulamazsınız.'*** Bunlardan hiçbiri sebebiyle kimse bizim peşimize düşemez (bize hesap soramaz)."[670]

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾

70. And olsun ki biz, Âdemoğullarını onurlu ve üstün kıldık. Onlara karada ve denizde taşıyacak vasıtalar verdik. Kendilerine hoş ve temiz rızıklar ihsan ettik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.

١٥٩٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ} قَالَ: قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ: رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ بَنِي آدَمَ الدُّنْيَا يَأْكُلُونَ مِنْهَا وَيَنْعَمُونَ، فَلَمْ تُعْطِنَا ذَلِكَ فَأَعْطِنَا فِي الْآخِرَةِ، فَقَالَ: وَعِزَّتِي لَا أَجْعَلُ صَالِحَ ذُرِّيَّةِ مَنْ خَلَقْتُ بِيَدَيَّ كَمَنْ قُلْتُ لَهُ: كُنْ فَكَانَ.

1592- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zeyd b. Eslem, ***"And olsun ki biz, Âdemoğullarını onurlu ve üstün kıldık. Onlara karada ve denizde taşıyacak vasıtalar verdik. Kendilerine hoş ve temiz rızıklar ihsan ettik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Melekler, 'Ey Rabbimiz! Âdemoğullarına dünyayı verdin. Onlar, dünyada yiyor ve

---

670 Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 405; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 259; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 45; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 122; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 50. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Atâ'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 192; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 138; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 293.

rahat bir hayat sürüyorlar. Ama onları bize vermedin, onları bize ahirette ver' dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ***'Kudretime yemin olsun ki, kendi elimle yarattıklarımın soyundan gelen sâlih kimseleri, 'Ol!' dememle oluverenler gibi kılmam'*** buyurdu."[671]

يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧١﴾

71. O gün her sınıf insanı önderleri ile çağırırız. Kimin kitabı sağından verilirse onlar kitaplarını okurlar ve onlara hurma çekirdeğindeki kıl kadar dahi zulmedilmez.

١٥٩٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ} قَالَ: نَبِيَّانِهِمْ.

1593- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O gün her sınıf insanı önderleri ile çağırırız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kendi peygamberleriyle (çağırırız)."[672]

١٥٩٤ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: بِكِتَابِهِمُ الَّذِي فِيهِ أَعْمَالُهُمْ.

1594- Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İçinde amelleri kaydedilmiş olan kitaplarıyla (çağırırız)."[673]

---

671 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 26; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 51. Bu hadisi Taberânî başka bir vecihle Abdullah b. Amr'dan benzer şekilde merfû olrak rivayet etmiştir. Begavî ise bu hadisi Câbir'den merfû olarak rivayet etmiştir. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Zeyd b. Eslem'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 193. Şevkânî bu hadisi Abdürrezzâk'tan bu isnadla nakletmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 226.

672 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 127. Begavî bu hadisi benzer şekilde Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 139. Şevkânî hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 237. Tirmizî hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 302. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 194.

673 Bu hadis Hasan, Ebu'l-Âliye ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî,

١٥٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا} قَالَ: الَّذِي فِي شِقِّ النَّوَاةِ.

1595- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlara hurma çekirdeğindeki kıl kadar dahi zulmedilmez"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'فَتِيلًا/Fetîlen,' tohumun, çekirdeğin içinde bulunur."[674]

وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٧٢﴾

72. Bu dünyada kör olan kimse ahirette de kördür; üstelik iyice yolunu şaşırmıştır.

١٥٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى} قَالَ: فِي الدُّنْيَا أَعْمَى عَمَّا أَرَاهُ اللهُ مِنْ آيَاتِهِ مِنْ خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالنُّجُومِ وَالْجِبَالِ، فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ الْغَائِبَةِ الَّتِي لَمْ يَرَهَا أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا.

1596- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu dünyada kör olan kimse ahirette de kördür; üstelik iyice yolunu şaşırmıştır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Göklerin, yerin ve dağların yaratılması gibi Allah'ın ona gösterdiği delilleri dünyada iken göremeyen kişi, gözüyle görmediği gayb olan ahirette de kör ve daha fazla yoldan sapmış olur."[675]

Meâlimü't-Tenzîl, IV, 139; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 52; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 237.

674 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 127; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 52; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 259; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 298. Bu hadis benzer şekilde Nisâ sûresinde geçmişti.

675 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 127. İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve İbn Zeyd'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 52; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 139. Kurtubî bu hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, X, 298. Şevkânî, Nîsâbûrî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Burada zikredilen körlükten kasıt, kalbî anlamda bir körlüktür." Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 237.

وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ وَإِذًا لَاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا ﴿٧٣﴾ وَلَوْلَا أَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا ﴿٧٤﴾

73. *Müşrikler, sana vahyettiğimizden başka bir şeyi yalan yere bize isnat etmen için seni nerdeyse, sana vahyettiğimizden saptıracaklar ve ancak o takdirde seni candan dost kabul edeceklerdi.* 74. *Ve eğer Biz sana sebat vermemiş olsaydık onlara az kalsın biraz meyledecektin.*

١٥٩٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ} قَالَ: أَطَافُوا بِهِ لَيْلَةً، فَقَالُوا: أَنْتَ سَيِّدُنَا وَابْنُ سَيِّدِنَا فَأَرَادُوهُ عَلَى بَعْضِ مَا يُرِيدُونَ، فَهَمَّ النَّبِيُّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَنْ يُقَارِبَهُمْ فِي بَعْضِ مَا يُرِيدُونَ، ثُمَّ عَصَمَهُ اللهُ، قَالَ: فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: {لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا} لِلَّذِي أَرَادُوا فَهَمَّ أَنْ يُقَارِبَهُمْ فِيهِ.

1597- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“Müşrikler, sana vahyettiğimizden başka bir şeyi yalan yere Bize isnat etmen için seni nerdeyse, sana vahyettiğimizden saptıracaklar ve ancak o takdirde seni candan dost kabul edeceklerdi”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Müşrikler, geceleyin Allah Resûlü’nün yanına gelip ‘Sen bizim seyyidimizsin, seyyidimizin oğlusun’ dediler. Peşinden kendilerinin bazı isteklerini kabul etmesini ondan istediler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de bazı istekleri konusunda onlara yakınlaşmaya niyetlendi. Ancak Allah onu korudu. Şu âyet de bunun için indirildi: ***‘Ve eğer Biz sana sebat vermemiş olsaydık onlara az kalsın biraz meyledecektin.’*** Yani müşriklerin istediği, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in de onlara yaklaşmaya niyetlendiği konuda (neredeyse onlara meyledecekti).”[676]

---

676 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 130; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 196; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 139; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 299; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 194.

١٥٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ: {أَعْمَى} قَالَ: أَعْمَى عَنْ حُجَّتِهِ فِي الْآخِرَةِ.

1598- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "'أعمى/A'mâ,' ahirette kendini kurtaracak delili göremeyen kişi demektir."[677]

إِذًا لَأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ
لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

75. O takdirde biz sana hayatın da kat kat azabını, ölümün de kat kat azabını tattırırdık. Sonra Bize karşı hiçbir yardımcı bulamazdın.

١٥٩٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذًا لَأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ} قَالَ: عَذَابُ الدُّنْيَا، وَعَذَابُ الْآخِرَةِ.

1599- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O takdirde Biz sana hayatın da kat kat azabını, ölümün de kat kat azabını tattırırdık. Sonra bize karşı hiçbir yardımcı bulamazdın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hem dünya azabını hem de ahiret azabını (tattırırdık)."[678]

١٦٠٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الشَّعْثَاءِ، عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى: {ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ} قَالَ: ضِعْفَ عَذَابِ الدُّنْيَا وَضِعْفَ عَذَابِ الْآخِرَةِ.

---

677 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 129. Şevkânî bu hadisi benzer şekilde şöyle nakletmiştir: "Allah'ın hüccetlerine karşı gözü kör olanın ahirette de gözü kör olur." Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 237.

678 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 131; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 393. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 140; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 301; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 65.

1600- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mâlik b. Dînâr şöyle demiştir: Ebu'ş-Şa'sâ'ya ***"O takdirde Biz sana hayatın da kat kat azabını, ölümün de kat kat azabını tattırırdık. Sonra Bize karşı hiçbir yardımcı bulamazdın"*** âyetini sordum. Ebu'ş-Şa'sâ şöyle dedi: "Dünya azabını da ahiret azabını da katmerli olarak (sana tattırırdık)."[679]

وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا
وَإِذًا لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٧٦﴾

76. Yakında seni bu yerden çıkarmak için mutlaka seni rahatsız edecekler. O takdirde kendileri de senin ardından ancak pek az kalacaklardır.

١٦٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ} قَالَ: قَدْ فَعَلُوا بَعْدَ ذَلِكَ فَأَهْلَكَهُمُ اللَّهُ يَوْمَ بَدْرٍ فَلَمْ يَلْبَثُوا بَعْدَهُ إِلَّا قَلِيلًا حَتَّى أَهْلَكَهُمُ اللَّهُ يَوْمَ بَدْرٍ كَذَلِكَ كَانَتْ سُنَّةُ اللَّهِ فِي الرُّسُلِ إِذَا فَعَلَ بِهِمْ قَوْمُهُمْ مِثْلَ ذَلِكَ.

1601- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yakında seni bu yerden çıkarmak için mutlaka seni rahatsız edecekler. O takdirde kendileri de senin ardından ancak pek az kalacaklardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Mekke ahalisi bunu yapmıştı. Fakat Allah Teâlâ onları Bedir gününde helâk etti. (Allah Resûlü'nün Mekke'den çıkmasından) kısa bir süre sonra Allah Teâlâ onları Bedir gününde helâk etti. Kavimleri peygamberlerine bu tür bir şey yaptığında Allah'ın peygamberlerine ilişkin kanunu böyle uygulanır."[680]

---

679 İbn Abbâs bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 152. Hâfız bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 393; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 259; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 240.

680 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 132. Begavî bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 140; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 301; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 66. Begavî şöyle demiştir: "Bu hadis âyetle daha uyumludur. Çünkü bir önceki âyet Mekke ehlinden bahsetmektedir."

سُنَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ﴿٧٧﴾ أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ﴿٧٨﴾

77. (Bu) senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimiz için de uyguladığımız kanundur. Sen bizim kanunumuzda hiçbir değişiklik bulamazsın. 78. Güneşin kaymasından gecenin karanlığına kadar namazı dosdoğru kıl. Bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazı şahitlidir.

١٦٠٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ} قَالَ: دُلُوكُهَا حِينَ تُزْفَعُ عَنْ بَطْنِ السَّمَاءِ {غَسَقِ اللَّيْلِ}: صَلَاةُ الْمَغْرِبِ {وَقُرْآنَ الْفَجْرِ} صَلَاةُ الْفَجْرِ قَالَ قَتَادَةُ: وَأَمَّا قَوْلُهُ تَعَالَى: {كَانَ مَشْهُودًا} فَيَقُولُ: مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ، وَمَلَائِكَةُ النَّهَارِ يَشْهَدُونَ تِلْكَ الصَّلَاةَ.

1602- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“Güneşin kaymasından gecenin karanlığına kadar namazı dosdoğru kıl. Bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazı şahitlidir”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “‘دُلُوك الشَّمْس/***Dülûkü’ş-sems,’*** güneşin semanın ortasından batıya meylettiği zamandır. ‘غَسَق اللَّيْل/***Gasaku’l-leyl,’*** akşam namazıdır. ‘قُرْآن الْفَجْر/***Kur’âne’l-fecr’*** ise sabah namazıdır.”[681]

Katâde, ***“Çünkü sabah namazı şahitlidir”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Gece melekleri ve gündüz melekleri, o namaza katılıp şahit olurlar.”[682]

---

681 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV, 136. Mâlik şöyle demiştir: “‘Dülûkü’ş-şems’ güneşin meyletmesidir.” Bk. Mâlik, *Muvatta*, s. 33. Bu görüş, Ebû Berze, Ebû Hureyre, Hasan, Şa‘bî, Saîd b. Cübeyr, Mücâhid, Atâ, Ubeyd b. Ömer, İkrime, Tâvus, Kâtade, Dahhâk ve Mukâtil’in görüşüdür. Bk. Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, III, 241; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, VI, 70.

682 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV, 140. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Abdürrezzâk’ın Katâde’den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, IV, 196. Buhârî bu hadisi Ebû Hureyre’den rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu’t-Tefsîr, VIII, 399. Müslim hadisi Ebû Hureyre’den merfû olarak

١٦٠٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: لِدُلُوكِ الشَّمْسِ، قَالَ: دُلُوكُهَا مَيْلُهَا[683] بَعْدَ نِصْفِ النَّهَارِ، وَهُوَ وَقْتُ الظُّهْرِ.

1603- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Sâlim isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Ömer[684], "دُلُوك الشَّمْس/**Dülûkü'ş-sems**" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Gün ortasından sonra güneşin batıya meyletmesi demektir. O da öğle namazının vaktidir."[685]

١٦٠٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، وَعَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ شَرُوسٍ[686]، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ: دُلُوكُهَا غُرُوبُهَا.

1604- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus > Babası (Tâvus) > İsmâil b. Şerûs[687] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: "'دُلُوك الشَّمْس/**Dülûkü'ş-sems,'** güneşin batması demektir."[688]

---

rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Kitâbu't-Tefsîr, V, 151-152. Tirmizî hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 302. Abdürrezzâk hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, I, 523; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 54.

683 Türkiye nüshasında "زيفها" şeklinde geçmektedir.

684 Mısır nüshasında "Âmir" şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır.

685 Mâlik, *Muvatta*, s. 33. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın İbn Ömer'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 195; Abdürrezzâk, *Musannef*, II, 236. Taberî bu hadisi Zührî > İbn Abbâs tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 136. Bu hadis İbn Ammâr, Dahhâk, Câbir, Atâ, Katâde, Mücâhid Hasan ve birçok tâbiînden rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 141; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 54.

686 Altı çizili kısım Türkiye nüshasında silinmiştir.

687 O, İsmâil b. Şerûs es-San'ânî'dir. İkrime'den rivayette bulunmuştur. Hadis uydurduğu söylenmektedir. Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, I, 234.

688 Taberî bu hadisi İbrahim'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 135. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 195.

١٦٠٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ: قُلْتُ لِعَطَاءٍ: مَا دُلُوكُهَا؟ قَالَ: مَيْلُهَا، قَالَ: قُلْتُ: فَمَا غَسَقُ اللَّيْلِ؟ قَالَ: أَوَّلُهُ حِينَ يَدْخُلُ.

1605- Abdürrezzâk, İbn Cüreyc'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Atâ'ya "'دُلُوك الشَّمْسِ/***Dülûkü'ş-sems'*** nedir?" diye sordum. "Güneşin batıya meyletmesidir" dedi. "'غَسَقِ الَّيْلِ/***Gasaku'l-leyl,'*** nedir?" diye sordum. "Gecenin başıdır" dedi.[689]

١٦٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، أَنَّهُ قَالَ: حِينَ غَرَبَتِ الشَّمْسُ: دَلَكَتْ بَرَاحٍ يَعْنِي بَرَاحِ: مَكَانًا.

1606- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû İshâk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Esved şöyle demiştir: Abdullah, "Güneş batınca bir mekânda batar" derdi.[690]

١٦٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي الثَّوْرِيُّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: دُلُوكُهَا غُرُوبُهَا.

1607- Abdürrezzâk > Sevrî > Mansûr > Mücâhid isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "'دُلُوك الشَّمْسِ/***Dülûkü'ş-sems,'*** güneşin batması demektir."[691]

وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا ﴿٧٩﴾

79. Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafile olmak üzere namaz kıl. (Böylece) Rabbinin seni, övgüye değer bir makama göndereceği umulur.

---

689 Hadisin aslı, İbn Ömer'den rivayet edildiği şekilde sağlamdır.

690 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 134. Hâkim bu hadisi Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahih kabul etmiş ve Zehebî de onu onaylamıştır. Bk. Hâkim, *Müstedrek*, II, 363. İbn Kesîr hadisi İbn Mes'ûd'dan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 53; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 195; İbn Manzûr, *el-Lisân*, I, 245.

691 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 235; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 134. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe ve İbnu'l-Münzir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 195.

١٦٠٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ: {نَافِلَةً لَكَ}، قَالَ: تَطَوُّعًا وَفَضِيلَةً لَكَ.

1608- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafile olmak üzere namaz kıl"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sana mahsus tatavvu' ve fazilet olarak (namaz kıl)."[692]

وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ
وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا ﴿٨٠﴾

80. De ki: "Rabbim! Gireceğim yere dürüstlükle girmemi sağla; çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla. Bana tarafından, hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver."

١٦٠٩- نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرني الثَّوْرِيُّ،، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مُخْرَجَ صِدْقٍ} مِنْ مَكَّةَ إِلَى الْمَدِينَةِ و {مُدْخَلَ صِدْقٍ} قَالَ: الْجَنَّةُ.

1609- Abdürrezzâk > Sevrî > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, "**مُخْرَجَ صِدْقٍ/*muhrace sıdkin*"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Çıkacağı yer) Mekke'den Medîne'ye demektir. '**مُدْخَلَ صِدْقٍ/*Mudhale sıdkin (gireceği yer)'*** ise cennet demektir."[693]

١٦١٠- نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ صِلَةَ بْنِ زُفَرَ، قَالَ: سَمِعْتُ حُذَيْفَةَ، يَقُولُ: {عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا}، قَالَ: يَجْمَعُ اللَّهُ النَّاسَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ حَيْثُ يُسْمِعُهُمُ الدَّاعِي، وَيُنْفِذُهُمُ الْبَصَرُ حُفَاةً عُرَاةً سُكُوتًا كَمَا

---

692 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 143. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Muhammed b. Nasr'ın Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 196.

693 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 150; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 46; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 5. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 304. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ahmed, Tirmizî, Abdürrezzâk, Taberî, İbnu'l-Münzir, Taberânî, İbn Merdûye, Ebû Nuaym ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 198.

خُلِقُوا سُكُوتًا لَا تَتَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَيُنَادَى مُحَمَّدٌ فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ، وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ، وَالْمَهْدِيُّ مَنْ هَدَيْتَ، وَعَبْدُكَ بَيْنَ يَدَيْكَ وَبِكَ وَإِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَى مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ سُبْحَانَكَ رَبَّ الْبَيْتِ، قَالَ: فَذَلِكَ الْمَقَامُ الْمَحْمُودُ الَّذِي ذَكَرَ اللهُ {عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا}.

1610- Abdürrezzâk > Sevrî > Ma'mer > Ebû İshâk > Sıla b. Züfer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Huzeyfe, ***"(Böylece) Rabbinin Seni, övgüye değer bir makama göndereceği umulur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, insanları düz bir yerde toplar. Orada çağıran kişinin sesini işitirler. Gözleri görmez olur ve yalınayak, çıplak ve sessiz bir halde olurlar. Sessiz bir şekilde yaratıldıkları gibi orada Allah'ın izni olmadan hiç kimse konuşamaz. O sırada Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* çağrılır ve o, ***'Buyur, emrindeyim! Tüm hayırlar Senin elindedir. Şer Senden değildir. Doğru yolda olan ancak Senin hidayete erdirdiğindir. Kulun, Senin önünde sana bağlı ve Sana dönüktür. Senden, tekrar Sana dönmekten başka kurtuluş ve sığınak yoktur. Ey Rabbimiz! Sen yüce ve ulusun. Ey evin Rabbi! Seni bütün eksikliklerden tenzih ederim'*** der. İşte bu, Allah'ın âyette zikrettiği Makam-ı Mahmûd'dur."[694]

١٦١١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ ذَكْوَانَ، قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ النَّاسَ يُحْشَرُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ هَكَذَا. وَوَضَعَ رَأْسَهُ وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى كُوعِ الْيُسْرَى وَتحَنَّى شَيْئًا.

1611- Abdürrezzâk > Sevrî > A'meş isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zekvân[695] "Bana ulaştığına göre, insanlar kıyamet günü şu şekilde haşrolunacaklar" demiş ve başını ve sağ elini sol dirseğinin üzerine koymuş ve biraz eğilmiştir.[696]

---

694 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 145; Ebû Davud et-Tayâlisî, *Müsned*, II, 21; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 55; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 76. Şevkânî ve Vâhidî şöyle demişlerdir: "Müfessirlerin çoğuna göre 'övgüye değer bir makam,' şefaat makamıdır." Buhârî de hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 399, Kitâbu'z-Zekât, V, 303.

695 O, Ebû Sâlih es-Semmân ez-Zeyyât el-Medenî'dir. Sika ve sağlamdır. 101 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, I, 238.

696 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾ وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾ وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَى بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَئُوسًا ﴿٨٣﴾ قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا ﴿٨٤﴾ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٥﴾ وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا ﴿٨٦﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٧﴾

81. De ki: "Hak geldi; bâtıl yıkılıp gitti. Zaten bâtıl yıkılmaya mahkûmdur." 82. Biz, Kur'ân'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, mü'minler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır. 83. İnsana bir nimet verdiğimiz zaman yüz çevirir ve yan çizer. Ona kötülük dokunduğu zaman ise pek ümitsiz olur. 84. De ki: "Herkes tabiatına göre hareket eder. Rabbiniz kimin daha doğru yolda olduğunu en iyi bilendir." 85. Bir de sana ruhu soruyorlar. De ki: "Ruh, Rabbimin emrindendir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir." 86. And olsun ki, dilersek sana vahyettiğimizi bütünü ile alıveririz. Sonra onu geri almak için bize karşı duracak bir koruyucu bulamazsın. 87. Ancak Rabbinden bir rahmet olmak üzere (almıyoruz). Gerçekten O'nun sana lütfu pek büyüktür.

١٦١٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِدُلُوكِ الشَّمْسِ}، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ خُثَيْمٍ، عَنِ ابْنِ لَهِيعَةَ، قَالَ: جِئْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ جَالِسٌ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: صِفْهُ لِي قَالَ: كَانَ رَجُلًا آدَمَ ذَا طِمْرَيْنِ بَعِيدَ مَا بَيْنَ الْمَنْكِبَيْنِ أَقْشَعَ الثَّنِيَّتَيْنِ يَعْنِي أَفْرَقَ، قُلْتُ: أَخْبِرْنِي عَنْ أَمْرِ الْأُمُورُ لَهُ تَبَعٌ عَنْ صَلَاتِنَا الَّتِي لَا بُدَّ لَنَا مِنْهَا، قَالَ: فَمَنْ أَنْتَ؟ قُلْتُ: مِنْ قَوْمٍ شَمَّرُوا بِطَاعَتِهِمْ وَاشْتَمَلُوا بِهَا، قَالَ: مِمَّنْ؟ قُلْتُ: مِنْ ثَقِيفٍ، قَالَ: فَأَيْنَ أَنْتَ مِنْ عَمْرِو بْنِ أَوْسٍ، قَالَ: قُلْتُ: رَأَيْتُ مُكَافِئَ عَمْرٍو وَلَكِنِّي جِئْتُ

لِأَسْأَلَكَ، قَالَ: أَتَقْرَأُ مِنَ الْقُرْآنِ شَيْئًا؟ قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ قَالَ: اقْرَأْ، قَالَ: فَقَرَأْتُ فَاتِحَةَ الْقُرْآنِ، فَقَالَ: هَذِهِ السَّبْعُ الْمَثَانِي الَّتِي يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ﴾، قَالَ: ثُمَّ قَالَ: أَتَقْرَأُ سُورَةَ الْمَائِدَةِ؟، قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فَاقْرَأْ عَلَيَّ آيَةَ الْوُضُوءِ قَالَ: فَقَرَأْتُهَا عَلَيْهِ، فَقَالَ: مَا أَرَاكَ إِلَّا قَدْ عَلِمْتَ وُضُوءَ الصَّلَاةِ، أَمَا سَمِعْتَ اللَّهَ يَقُولُ: ﴿أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ﴾، أَتَدْرِي مَا دُلُوكُهَا؟، قَالَ: قُلْتُ: إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ عَنْ بَطْنِ السَّمَاءِ، أَوْ عَنْ كَبِدِ السَّمَاءِ يَعْنِي نِصْفَ النَّهَارِ، قَالَ: نَعَمْ فَصَلِّ الظُّهْرَ حِينَئِذٍ، ثُمَّ الظُّهْرُ وَالشَّمْسُ بَيْضَاءُ تَجِدُ لَهَا مَسًّا، قَالَ: فَهَلْ تَدْرِي مَا غَسَقُ اللَّيْلِ؟، قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ غُرُوبُ الشَّمْسِ، قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَاحْدِرْهَا فِي إِثْرِهَا وَصَلِّ صَلَاةَ الْعِشَاءِ إِذَا ذَهَبَ الشَّفَقُ وَإِذَا أَمَّ اللَّيْلُ مِنْ هُنَا فَصَلِّ وَأَشَارَ إِلَى الْمَشْرِقِ فِيمَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ ثُلُثِ اللَّيْلِ، وَمَا عَجَّلْتَ بَعْدَ ذَهَابِ بَيَاضِ الْأُفُقِ فَهُوَ أَفْضَلُ، وَصَلِّ صَلَاةَ الْفَجْرِ إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ، أَتَعْرِفُ الْفَجْرَ؟، قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: لَيْسَ كُلُّ النَّاسِ تَعْرِفُهُ، قَالَ: قُلْتُ إِذَا اصْطَفَقَ الْأُفُقَانِ بِالْبَيَاضِ، قَالَ: نَعَمْ فَصَلِّهَا حِينَئِذٍ إِلَى الشَّرْقِ، وَقَالَ فِي حَدِيثِهِ: وَإِيَّاكَ وَالْحَبْوَةَ وَالْإِقْعَاءَ وَتَحَفَّظْ مِنَ السَّهْوِ حَتَّى تَفْرُغَ مِنَ الْمَكْتُوبَةِ، قَالَ: قُلْتُ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى، قَالَ: أَمَا سَمِعْتَ اللَّهَ يَقُولُ: ﴿أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ﴾؟ قَالَ: ﴿وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ﴾ فَذَكَرَ الصَّلَوَاتِ كُلَّهَا، ثُمَّ قَالَ: ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى﴾ أَلَا وَهِيَ الْعَصْرُ أَلَا وَهِيَ الْعَصْرُ.

1612- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Abdullah b. Osmân b. Huseym isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Lebîbe "Mescid-i Harâm'da otururken Ebû Hureyre'nin yanına geldim" deyince Abdullah, ona "Onu bana tasvir et" dedi. O da "Esmer tenli, iki eski elbiseli, omuzlarının arası geniş, iki ön dişi ayrık bir adam idi" dedi. Ardından da Ebû Lebîbe şöyle dedi: Ben ona "Bizim için zorunlu olan namazımızla ilgili durumları bana bildir" dedim. "Sen kimlerdensin?" deyince ben, "İbadetlerine gayretle sarılan bir topluluktan" dedim. "Kimlerden?" deyince "Sakîf'ten" dedim. "Amr b. Evs'le neden gitmedin?" deyince "Ben Amr b. Evs'i biliyorum. Ancak ben, sana soru sormak için geldim" dedim. "Kur'ân'dan bir şey okuyabilir misin?" deyince "Evet" dedim. "Oku"

deyince Fâtiha sûresini okudum. Bunun üzerine "Seb'u'l-Mesânî' (tekrarlanan yedi âyet), Allah'ın ***'And olsun, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve büyük Kur'ân'ı verdik'***[697] âyetinde dediği Seb'u'l-Mesânî'dir" dedi. Sonra "Mâide sûresini okuyor musun?" deyince "Evet" dedim. "Bana abdest âyetini oku" deyince ben de ona âyeti okudum. Bunun üzerine "Görüyorum ki sadece namaz abdestini biliyorsun. Allah'ın ***'Güneşin kaymasından gecenin karanlığına kadar namazı dosdoğru kıl. Bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazı şahitlidir'***[698] dediğini duymadın mı? Güneşin dülûkunun ne olduğunu biliyor musun?" dedi. Ben, "Güneşin, gün ortasından sonra semanın ortasından batıya meylettiği zamandır" deyince "Evet, öyleyse o zaman güneş beyazken ve sen onun dokunuşlarını hissederken öğleyi kıl, sonra ikindiyi kıl. Gecenin gasakının ne olduğunu biliyor musun?" deyince "Evet, güneşin batmasıdır" dedim. Buna karşılık "Evet, onun peşinden onu çabuk kıl. Şafak yok olup" deyip doğuya işaret ederek şöyle dedi: "Şuradan gecenin geldiğini gördüğünde yatsı vakti girmiştir. Bu zamandan gecenin üçte biri bitene kadar yatsıyı kıl. Ufuğun beyazlığının kaybolmasından sonra ne kadar acele edersen o kadar iyidir. Fecr görününce de sabah namazını kıl. Fecrin ne olduğunu biliyor musun?" deyince "Evet" dedim. "İnsanların hepsi bunu bilmez" deyince biz, "Gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığının karşılaşmasıdır" dedim. O da "Evet, o zaman güneşin doğuşuna kadar namazı kıl" dedi.

Sözleri içinde şunu da söyledi: "Dizi yukarı kaldırarak ve köpek gibi çömelerek oturmaktan sakın. Farz namazı bitirinceye kadar dalgınlıktan sakın." Ben, "Orta namazın ne olduğunu bana haber ver" deyince şöyle dedi: "Sen Allah'ın şu sözlerini duymadın mı? ***'Güneşin kaymasından gecenin karanlığına kadar namazı dosdoğru kıl. Bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazı şahitlidir'*** ve ***'Ey iman edenler! Ellerinizin altında bulunanlar (köleleriniz) ve sizden henüz bülüğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup döküldüğünüz vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında (izinsiz***

---

697 Hicr 15/87.
698 İsrâ 17/78.

girme konusunda) ne size, ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah, âyetlerini size işte böylece açıklar. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.'[699] Allah, tüm namazları zikrettikten sonra şöyle buyurdu: ***'Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a gönülden boyun eğerek namaza durun.'*** İyi bil ki o ikindi namazıdır, iyi bil ki o ikindi namazıdır."[700]

١٦١٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ مَدَّ اللهُ الْأَرْضَ مَدَّ الْأَدِيمِ حَتَّى لَا يَكُونَ لِبَشَرٍ مِنَ النَّاسِ إِلَّا مَوْضِعَ قَدَمَيْهِ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُدْعَى وَجِبْرِيلُ عَنْ يَمِينِ الرَّحْمَنِ وَاللهِ مَا رَآهُ قَبْلَهَا[701]، قَالَ: فَأَقُولُ: يَا رَبِّ إِنَّ هَذَا أَخْبَرَنِي أَنَّكَ أَرْسَلْتَهُ إِلَيَّ فَيَقُولُ اللهُ: صَدَقَ ثُمَّ أَشْفَعَ، فَأَقُولُ: يَا رَبِّ عِبَادُكَ عَبَدُوكَ فِي أَطْرَافِ الْأَرْضِ، قَالَ: وَهُوَ الْمَقَامُ الْمَحْمُودُ.

1613- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Ali b. Hüseyn[702] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Kıyamet gününde yeryüzü bir deri gibi serilecektir. Öyle ki her kişinin ancak iki ayağını basacağı kadar bir yeri olacaktır. İnsanların içinde ilk olarak ben çağrılacağım. Cebrâil, Rahmân'ın sağında olacak. Allah'a yemin olsun ki o daha önce Allah'ı görmemişti. Ardından ben, 'Ey Rabbim! Bu, kendisini Senin bana gönderdiğini söyledi' deyince Allah, 'Doğru söylemiş' diyecek. Sonra ben şefaat edip 'Ey Rabbim! Kulların Sana yeryüzünün her tarafında ibadet ettiler' diyeceğim. İşte Makam-ı Mahmûd budur."***[703]

---

699 Nûr 24/58.

700 Abdürrezzâk, *Musannef*, I, 537-540; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, (Ebû Hureyre bölümü), s. 15; Müslim, Kitâbu'l-Mesâcid, V, 127.

701 Mısır nüshasında "قلبنا/kalbenâ" şeklinde geçmektedir.

702 O, Ali b. Hüseyn b. Ebî Tâlib Zeynelâbidîn'dir. Sika, sağlam ve âbiddir. Fazilet sahibi olup fakîhtir. Üçüncü tabakadandır ve meşhurdur. 93 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 35.

703 İbnu'l-Mübârek, *Zühd*, s. 111. Hâkim bu hadisi Abdürrezzâk tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Hâkim, *Müstedrek*, IV, 571; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 146. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd

١٦١٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ، وَحَوْلَ الْبَيْتِ ثَلَاثُمِائَةٍ وَسِتُّونَ صَنَمًا، فَجَعَلَ يَطْعَنُهَا. وَيَقُولُ: {جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا}.

1614- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Ebî Necîh > Mücâhid > Ebû Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* Mekke'ye girdiğinde Kâbe'nin çevresinde üç yüz altmış put vardı. Hemen ***'De ki: Hak geldi; bâtıl yıkılıp gitti. Zaten bâtıl yıkılmaya mahkûmdur'***[704] diyerek onları dürtüp yıkmaya başladı."[705]

١٦١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ يَدْعُو بِهَا وَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُخَبِّئَ دَعْوَتِي شَفَاعَتِي[706] لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

1615- Abdürrezzâk > Ma'mer > Hemmâm b. Münebbih > Ebû Hureyre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Her peygamberin yapacağı bir dua vardır. Ben, duamı kıyamet günü ümmetime şefaat etmek için saklıyorum."***[707]

---

ve İbn Ebî Hâtim'in Ali b. Hüseyn'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 197.

704 İsrâ 17/80.

705 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 400; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 303; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 152. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Müslim, Nesâî, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 199; Humeydî, *Müsned*, I, 46. Abdürrezzâk bu hadisi Mücâhid'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 141; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 146. Hâfız hadisi Ebû Hureyre tarîkiyle rivayet etmiş ve Müslim ve Nesâî'ye isnad etmiştir. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 400.

706 Türkiye nüshasında "شَفَاعَة/şefâaten" olrak geçmektedir.

707 Buhârî, Kitâbu't-Tevhîd, XIII, 447; Müslim, Kitâbu'l-Îmân, I, 188; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 295; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 113; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 413; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 143; Ahmed, Buhârî ve Müslim bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir. Bk. Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, III, 25; Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, s. 165. Ahmed b. Hanbel de hadisi Enes'ten rivayet etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 134.

١٦١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، وَالْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ: {وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ}، قَالَ: هُوَ جِبْرِيلُ، قَالَ قَتَادَةُ: وَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَكْتُمُهُ.

1616- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan ve Katâde, ***"Bir de sana ruhu soruyorlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir"*** âyeti hakkında şöyle demişlerdir: "'الرُّوحِ/***er-Rûh,'*** Cebrâil demektir."

Katâde şöyle demiştir: "İbn Abbâs onu gizliyordu."[708]

١٦١٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ، قُلِ الرُّوحَ مِنْ أَمْرِ رَبِّي} قَالَ: هُوَ مَلَكٌ وَاحِدٌ لَهُ عَشَرَةُ آلَافِ جِنَاحٍ جَنَاحَانِ مِنْهَا مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، لَهُ أَلْفُ وَجْهٍ فِي كُلِّ وَجْهٍ أَلْفُ وَجْهٍ، وَلِكُلِّ وَجْهٍ أَلْفُ لِسَانٍ وَعَيْنَانِ وَشَفَتَانِ تُسَبِّحَانِ اللهَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

1617- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc > Atâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Bir de sana ruhu soruyorlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu on bin kanadı olan bir tek melektir. Onun iki kanadı doğu ve batı arası kadardır. Onun bin yüzü vardır, her yüzünde de bin yüz vardır. Her bir yüzünde bin dil, iki göz ve iki dudak vardır. Bunlar, kıyamet gününe kadar Allah'ı tesbih ederler."[709]

708 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 156; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 148. İbn Kesîr bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 61; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 75. Ebû Hayyân şöyle demiştir: "Cumhur burada zikredilen ruhun canlılarda bulunan ruh olduğu görüşündedir." Âlûsî de hadisi Ebû Hayyân'dan nakletmiştir. Bk. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV, 152.

709 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 20. Taberî bu hadisi Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 156; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 48; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 61.

١٦١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا[710] ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: مَا بَيْنَ مَنْكِبَيْ جِبْرِيلَ خَفْقُ طَائِرٍ خَمْسَمِائَةِ عَامٍ.

1618- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc > Atâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Cebrâil'in iki omzu arasında beş yüz yıl uçan bir at vardır."[711]

١٦١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا[712] ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: لِلَّهِ لَوْحٌ مَحْفُوظٌ مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ لَهُ دَفَّتَانِ مِنْ يَاقُوتٍ أَحْمَرَ، وَالدَّفَّتَانِ لَوْحَانِ، اللَّهُ يَنْظُرُ إِلَيْهِ[713] فِي كُلِّ يَوْمٍ ثَلَاثَمِائَةٍ وَسِتِّينَ نَظْرَةً {يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ}

1619- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc > Atâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Allah'ın beş yüz senelik yol uzunluğunda, iki yanı kırmızı yakuttan, iki yanı levha olan bir Levh-i Mahfûz'u vardır. Allah ona her gün üç yüz altmış defa nazar eder. ***'Allah dilediğini siler, dilediğini de sabit kılıp bırakır. Ana kitap (Levh-i Mahfûz) O'nun yanındadır.'***"[714]

١٦٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مُدْخَلَ صِدْقٍ} قَالَ: الْمَدِينَةُ.

1620- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "'مُدْخَلَ صِدْقٍ/***Mudhale sıdkin (gireceği yer),'*** Medîne'dir."[715]

---

710 Türkiye nüshasında "نا/nâ" şeklinde geçmektedir.

711 Bu hadisi kaynaklarda aynı lafızla bulamadım. Beyhakî bu hadisi farklı lafızlarla Câbir'den rivayet etmiştir. Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, s. 398.

712 Türkiye nüshasında "نا/nâ" şeklinde geçmektedir.

713 Türkiye nüshasında "فيه/fîhi" şeklinde geçmektedir.

714 Ra'd 13/39. Hadis için bk. Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, s. 388. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 24; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, III, 24; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 519.

715 İbn Kesîr bu hadisi *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'de nakletmiş ve Katâde'ye isnad etmiştir. Bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye,* III, 175; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 313. Mübârekfûrî de hadisi Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem'den nakletmiştir ve bu

١٦٢١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {مُدْخَلَ صِدْقٍ} قَالَ: الْمَدِينَةُ. وَ{مُخْرَجَ صِدْقٍ} قَالَ: مَكَّةُ.

1621- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "'مُدْخَلَ صِدْقٍ/*Mudhale sıdkin (gireceği yer),'* Medîne'dir. 'مُخْرَجَ صِدْقٍ/*Muhrace sıdkin (çıkacağı yer),'* Mekke'dir."[716]

١٦٢٢ - نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {جَاءَ الْحَقُّ} قَالَ: جَاءَ الْقُرْآنُ {وَزَهَقَ الْبَاطِلُ} قَالَ: الْبَاطِلُ هُوَ الشَّيْطَانُ.

1622- Ma'mer, Katâde'nin ***"De ki: Hak geldi; bâtıl yıkılıp gitti. Zaten bâtıl yıkılmaya mahkûmdur"***[717] âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'جَاءَ الْحَقُّ/***Câe'l-hakku,'*** Kur'ân geldi demektir. 'زَهَقَ الْبَاطِلُ/***Zeheka'l-bâtılu'*** ise şeytan ortadan kayboldu demektir."[718]

قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٨٩﴾ وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا ﴿٩٠﴾

88. De ki: "And olsun bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplansalar, birbirine yardımcı olsalar dahi yine benzerini getiremezler." 89. And

---

konudaki rivayetlerin en meşhuru budur. Bk. Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, VIII, 574.

716 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 149. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Beyhakî ve Hâkim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 198.

717 İsrâ 17/80.

718 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 152; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 146; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 74. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 99. Begavî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, X, 315; İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 154.

olsun Biz bu Kur'ân'da insanlara her türlü misali çeşitli şekillerde anlattık. Yine insanların pek çoğu küfürden başkasını kabul etmediler. 90. Dediler ki: "Bize yeryüzünden bir pınar fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız."

١٦٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا}، قَالَ: عُيُونًا.

1623- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bize yeryüzünden bir pınar fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Çeşmeler, pınarlar (fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız)."[719]

أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾

91. "Yahut senin hurmalıklardan, asmalardan bir bahçen olsun da aralarından şarıl şarıl ırmaklar akıtasın. 92. Yahut iddia ettiğin gibi gökyüzünü üzerimize parça parça düşüresin ya da Allah'ı ve melekleri karşımıza topluca getiresin."

١٦٢٤ - نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءُ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا} قَالَ: قِطَعًا.

1624- Ma'mer, Katâde'nin ***"Yahut iddia ettiğin gibi gökyüzünü üzerimize parça parça düşüresin"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'كِسَفًا/***Kisefen,***' parça parça demektir."[720]

---

719 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 160. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 203; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 261.

720 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 161. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 203; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 150; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 261; Ebû Ubeyde, *el-Mecâz*, I, 150; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 330.

١٦٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ تَأْتِيَ بِاللهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا}، قَالَ: عِيَانًا.

1625- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ya da Allah'ı ve melekleri karşımıza topluca getiresin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onları gözle görülecek şekilde ortaya (getiresin)."[721]

١٦٢٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ[722]، وَابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَصْحَابِهِ، عَنْ إِسْحَاقَ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ أَنَّهُ قَالَ لِابْنِ عَبَّاسٍ: مَا[723] {وَلاَ يُظْلَمُونَ فَتِيلاً}؟ قَالَ: فَفَتَّ بَيْنَ أُصْبُعَيْهِ فَخَرَجَ بَيْنَهُمَا شَيْءٌ، فَقَالَ: هُوَ هَذَا.

1626- Abdürrezzâk > İsrâil > Ebû İshâk > İbn Uyeyne > Arkadaşları isnadıyla rivayet edildiğine göre, İshâk şöyle demiştir: Temîmli bir adam, İbn Abbâs'a ***"'Onlara hurma çekirdeğindeki kıl kadar dahi zulmedilmez'***[724] âyetinde kastedilen nedir?" diye sordu. İbn Abbâs iki parmağının arasında bir şey parçaladı. Bir şey ortaya çıkınca da "İşte bu" dedi.[725]

أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَى فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهُ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٣﴾

93. "Yahut altından bir evin olsun ya da göğe çıkasın. Buna rağmen üzerimize okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece de çıktığına asla iman etmeyiz."

---

721 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 163; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 150; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 80; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 63; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 249. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 203.

722 Mısır nüshasında silinmiştir.

723 Mısır nüshasında silinmiştir.

724 İsrâ 17/71.

725 İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs, İkrime, Mücâhid, Atâ, Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 512.

De ki: "Rabbimi tenzih ederim! Ben peygamber olarak gönderilmiş bir insandan başka bir şey miyim ki?"

١٦٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي الثَّوْرِيُّ، عَنْ رَجُلٍ، عَنِ الْحَكَمِ، قَالَ: قَالَ لِي مُجَاهِدٌ: كُنَّا لَا نَدْرِي مَا الزُّخْرُفُ حَتَّى رَأَيْنَاهُ فِي قِرَاءَةِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ ذَهَبٍ.

1627- Abdürrezzâk > Sevrî > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre Hakem şöyle demiştir: Mücâhid bana şöyle dedi: "Biz, İbn Mes'ûd'un kıraâtinde âyetin 'أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ ذهبٍ/***ev yekûne leke beytün min zehebin***' şeklinde olduğunu görünceye kadar 'زُخْرُفٍ/ zuhruf (altın)' kelimesinin ne anlama geldiğini bilmiyorduk."[726]

١٦٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ}، قَالَ: بَيْتٌ مِنْ ذَهَبٍ.

1628- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yahut altından bir evin olsun"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "بَيْتٌ مِنْ ذهبٍ/Beytün min zehebin (Altından bir ev)."[727]

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٤﴾ قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا ﴿٩٥﴾ قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٩٦﴾ وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهِ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا ﴿٩٧﴾

---

726 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 163. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ebû Ubeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Enbârî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 64; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 250.

727 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 163; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 151. İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 64.

94. Kendilerine hidayet geldiği zaman insanları iman etmekten alıkoyan tek şey onların "Allah bir insanı mı peygamber gönderdi?" demeleri olmuştur. 95. De ki: "Şayet yeryüzünde yerleşmiş, yürüyen melekler olsaydı Biz onlara gökten melek bir peygamber gönderirdik." 96. De ki: "Benimle sizin aranızda gerçek şahit olarak Allah yeter. Gerçek şu ki O, kullarından gerçekten haberdardır, çok iyi görendir." 97. Allah kimi hidayete erdirirse işte doğru yolu bulan odur. Kimi de saptırırsa artık onlar için O'ndan başka dostlar bulamazsın. Biz onları kıyamet günü körler, dilsizler ve sağırlar olarak yüzükoyun haşredeceğiz. Varacakları yer cehennemdir. Alevi yavaşladıkça onlara onun alevini artırırız.

١٦٢٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عُمْيًا وَبُكْمًا}، قَالَ: الْبُكْمُ الْخُرْسُ.

1629- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Allah kimi hidayete erdirirse işte doğru yolu bulan odur. Kimi de saptırırsa artık onlar için O'ndan başka dostlar bulamazsın. Biz onları kıyamet günü körler, dilsizler ve sağırlar olarak yüzükoyun haşredeceğiz. Varacakları yer cehennemdir. Alevi yavaşladıkça onlara onun alevini artırırız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'بُكْمًا/Bükmen' kelimesi dilsiz, konuşamayan anlamına gelir."[728]

١٦٣٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا}، قَالَ: كُلَّمَا لَانَ مِنْهَا شَيْءٌ.

1630- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Alevi yavaşladıkça onlara onun alevini artırırız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ateş ne zaman biraz azalsa (artırırız)."[729]

---

728 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 167. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 404; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 151; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 233; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 65.

729 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 169. Begavî bu hadisi İbn Abbâs, Mücâhid ve

ذَلِكَ جَزَاؤُهُمْ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا وَقَالُوا أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٩٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ أَجَلًا لَا رَيْبَ فِيهِ فَأَبَى الظَّالِمُونَ إِلَّا كُفُورًا ﴿٩٩﴾ قُلْ لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا ﴿١٠٠﴾

98. Bu onların cezasıdır. Çünkü onlar âyetlerimizi inkâr ettiler ve "Bir yığın kemik ve ufalanmış toprak olunca mı, sahi biz mi yeniden yaratılıp diriltileceğiz?" dediler. 99. Onlar gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'ın, kendilerinin benzerini yaratmaya kâdir olduğunu görmediler mi? Hem onlar için bir ecel tayin ettik ki onda hiçbir şüphe yoktur. Fakat zalimler küfürde kalmaktan başkasında ayak diretmediler. 100. De ki: "Eğer siz Rabbimin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız o zaman tükenir korkusuyla muhakkak cimrilik ederdiniz. Zaten insan çok cimridir."

١٦٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ}، قَالَ: الْفَاقَةُ.

1631- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"De ki: Eğer siz Rabbimin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız o zaman tükenir korkusuyla muhakkak cimrilik ederdiniz. Zaten insan çok cimridir"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ/ ***Haşyete'l-infâk,'*** yoksulluk korkusuyla demektir."[730]

Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 152. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Enbârî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 204. İbn Kesîr de hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 65; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 261; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 325.

730 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 170; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 152. İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 66. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَاسْأَلْ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَامُوسَى مَسْحُورًا ﴿١٠١﴾

101. And olsun ki biz, Musa'ya apaçık dokuz âyet verdik. İşte İsrâiloğulları'na sor: Musa onlara geldiğinde Firavun ona "Ey Musa! Ben seni kesinlikle büyülenmiş sanıyorum" demişti.

١٦٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ} قَالَ: وَهِيَ مُتَتَابِعَاتٌ، وهُنَّ فِي سُورَةِ الْأَعْرَافِ {وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ} قَالَ: السِّنِينَ لِأَهْلِ الْبَوَادِي، وَنَقْصٌ مِنَ الثَّمَرَاتِ لِأَهْلِ الْقُرَى فَهَاتَانِ آيَتَانِ، وَالطُّوفَانُ، وَالْجَرَادُ، وَالْقُمَّلُ، وَالضَّفَادِعُ وَالدَّمُ فَهَذِهِ خَمْسٌ، وَيَدُ مُوسَى إِذْ أَخْرَجَهَا بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ وَالسُّوءُ الْبَرَصُ، وَعَصَاهُ إِذْ أَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ وَإِذَا أَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ.

1632- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"And olsun ki biz, Musa'ya apaçık dokuz âyet verdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu mûcizeler, peş peşe gelmiş olup A'râf sûresinde zikredilmektedir: ***'And olsun ki biz, Firavun ve hanedanını belki düşünüp ibret alırlar diye yıllarca kuraklıkla ve ürün kıtlığı ile sıkıntıya düşürdük.'***[731] Kuraklık, çöl sakinlerinin, ürün kıtlığı ise köy ve kasaba halklarının başına geldi ve bunlar iki mûcizeydi. ***'Biz de onlara ayrı ayrı âyetler (mûcizeler) olmak üzere başlarına tufan, çekirge, haşerat, kurbağalar ve kan gönderdik. Fakat yine büyüklük tasladılar. Onlar günahkâr bir topluluk idiler.'***[732] Bunlar ise beş mûcizeydi. Ayrıca Musa *aleyhisselâm*'ın eli ve asası da mûcizeydi. Zira Musa *aleyhisselâm* elini lekesiz bembeyaz bir şekilde çıkarıyordu. Asasını attığında da büyük bir yılana dönüştüğünü ve sihirbazların uydurma hilelerini yuttuğunu gördü."[733]

---

731 A'râf 7/130.

732 A'râf 7/133.

733 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 172; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 66. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini

١٦٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ وَقَالَ الْحَسَنُ: {وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ} قَالَ: هَذِهِ آيَةٌ وَاحِدَةٌ، وَالطُّوفَانُ، وَالْجَرَادُ، وَالْقُمَّلُ، وَالضَّفَادِعُ، وَالدَّمُ وَيَدُ مُوسَى وَعَصَا مُوسَى إِذْ أَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ، وَإِذَا أَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ.

1633- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"And olsun ki Biz, Firavun ve hanedanını belki düşünüp ibret alırlar diye yıllarca kuraklıkla ve ürün kıtlığı ile sıkıntıya düşürdük"***[734] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, bir mûcizedir. Diğer mûcizeler, tufan, çekirgeler, ürün güveleri (haşerât), kurbağalar, kan, Musa *aleyhisselâm*'ın eli ve asasıdır. Zira asasını attığında büyük bir yılana dönüştüğünü ve sihirbazların uydurma hilelerini yuttuğunu gördü."[735]

قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنْزَلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ بَصَائِرَ وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَافِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴿١٠٢﴾

102. O da şöyle demişti: "And olsun ki bunları birer ibret olmak üzere göklerin ve yerin Rabbinden başka kimsenin indirmediğini bilmişsindir. Ey Firavun! Ben de seni gerçekten helâk edilmiş sanıyorum."

١٦٣٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَثْبُورًا}، قَالَ: مُهْلَكًا.

1634- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O da şöyle demişti: And olsun ki bunları birer ibret olmak üzere göklerin ve yerin Rabbinden başka kimsenin indirmediğini bilmişsindir. Ey Firavun! Ben de seni gerçekten helâk edilmiş sanıyorum"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مَثْبُورًا/***Mesbûran,'*** helâk edilmiş anlamındadır."[736]

---

belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 204. Şevkânî şöyle demiştir: "Dokuz mûcize şunlardır: Tufan, çekirgeler, ürün güveleri (haşerât), kurbağalar, kan, el, asa ve kıtlık yılları." Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 253.

734 A'râf 7/130.

735 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 172; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 66.

736 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 176; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 153; İbn Kesîr,

فَأَرَادَ أَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَمِيعًا ﴿١٠٣﴾ وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهِ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا ﴿١٠٤﴾

103. Bunun üzerine onları o yerden sürüp çıkarmak istedi. Biz de onu beraberindekilerle birlikte suda boğuverdik. 104. Ondan sonra İsrâiloğulları'na şöyle dedik: "O yere siz yerleşin. Sonra ahiret vaadi gelince onları da sizleri de bir araya getireceğiz."

١٦٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا}، قَالَ: جَمِيعًا.

1635- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ondan sonra İsrâiloğulları'na şöyle dedik: O yere siz yerleşin. Sonra ahiret vaadi gelince onları da sizleri de bir araya getireceğiz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sizi toplayıp bir araya getireceğiz."[737]

وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿١٠٥﴾ وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا ﴿١٠٦﴾

105. Biz onu hak olarak indirdik, o da hak olarak indi. Seni de ancak bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik. 106. Biz onu insanlara ağır ağır okuyasın diye bölüm bölüm ayırdığımız bir Kur'ân olarak (indirdik). Biz onu kısım kısım indirdik.

١٦٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ}، قَالَ: نَزَلَ مُتَفَرِّقًا وَلَمْ يَنْزِلْ جَمْعًا وَكَانَ بَيْنَ أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ نَحْوٌ مِنْ عِشْرِينَ سَنَةً.

Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm, III, 67.

737 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 177. Begavî bu hadisi İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve Dahhâk'tan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 153; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 338; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 67; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 452.

1636- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz onu insanlara ağır ağır okuyasın diye bölüm bölüm ayırdığımız bir Kur'ân olarak (indirdik). Biz onu kısım kısım indirdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kur'ân parça parça indirildi, tek bir defada indirilmedi. Başıyla sonu arasında yaklaşık yirmi yıl vardır."[738]

١٦٣٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ عُبَيْدٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ} قَالَ: عَلَى تُؤَدَةٍ.

1637- Abdürrezzâk > Sevrî > Ubeyd isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Biz onu insanlara ağır ağır okuyasın diye..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ağırbaşlılıkla (okuyasın diye)."[739]

١٦٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ أَيْضًا، قَالَ: أَخْبَرَنِي مَنْصُورٌ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا، قَالَ: بَعْضُهُ عَلَى إِثْرِ بَعْضٍ.

1638- Abdürrezzâk > Sevrî > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Biz onu kısım kısım indirdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Art arda, peş peşe (indirdik)."[740]

---

738 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 178. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'd-Dureys'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 205; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 154; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 98. Kurtubî de hadisi Enes'ten nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, X, 339.

739 Mücâhid, *Tefsîr*, XII, 371; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 179. Ebû Hayyân bu hadisi İbn Abbâs, Mücâhid ve İbn Cüreyc'den nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 87. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den benzer şekilde rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 205.

740 Abdürrezzâk bu hadisi "أيضا/eydan" lafzı olmadan rivayet etmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, II, 490. Taberî hadisi Ebû Kureyb > Vekî' > Sevrî tarîkiyle ve İbn Mehdî ve Mihrân > Sevrî > Mansûr > Mücâhid tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 126. Begavî de hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 83.

١٦٣٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ: قُلْتُ لِعَطَاءٍ: مَا قَوْلُهُ تَعَالَى: {وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا}، قَالَ: الطَّرْحُ هُوَ النَّبْذُ فَإِذَا هُوَ لَا يُوجِبُ التَّرْتِيلَ.

1639- Abdürrezzâk, İbn Cüreyc'in ***"İnkâr edenler, 'Kur'ân ona bir defada toptan indirilseydi ya!' dediler. Biz Kur'ân'la senin kalbini pekiştirmek için onu böyle kısım kısım indirdik ve onu ağır ağır okuduk"***[741] âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "(Eliyle işaret ederek) 'terk etmek, bırakmak anlamındadır' dedi. Bundan dolayı tertil vacip (şart) değildir."[742]

١٦٤٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: وَأَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ وَأَخْبَرَنِي ابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ لِي: التَّرْتِيلُ تَبْيِينُهُ حَتَّى تُفْهِمَهُ.

1640- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus) şöyle demiştir: "'تَرْتِيلًا/Tertîlen,' anlayabilmen için onu açık olarak okumandır."[743]

قُلْ آمِنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا ﴿١٠٧﴾ وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا ﴿١٠٨﴾ وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا ﴿١٠٩﴾ قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ﴿١١٠﴾

107. De ki: Ona ister iman edin, ister iman etmeyin. Çünkü bundan önce kendilerine ilim verilmiş olanlara o (Kur'ân) okununca, derhal yüz üstü secdeye kapanırlar.[744] 108. Ve "Rabbimizi tenzih ederiz. Gerçekten Rabbimizin vaadi kesin olarak gerçekleşir" derler. 109. Ve ağlayarak yüz

741 Furkân 25/32.

742 Abdürrezzâk, *Musannef*, II, 490; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 127.

743 Abdürrezzâk, *Musannef*, II, 490. İbn Kesîr bu hadisi "بيناه تبيينا/beyyannâhu tebyînan" şeklinde nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 317.

744 Bu âyet, secde âyetidir.

üstü (secdeye) kapanırlar ve bu onların kalplerini daha da yumuşatır. 110. De ki: "İster Allah diye dua edin, ister Rahmân diye çağırın. Hangisi ile çağırırsanız çağırın. Esasen en güzel isimler O'nundur. Namazında sesini ne çok yükselt ne de çok kıs. İkisi ortası bir yol tut."

١٦٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي مَعْمَرٌ، قَالَ: أَخْبَرَنِي سِمَاكُ بْنُ الْفَضْلِ، عَنْ بَعْضِ، أَهْلِ الْمَدِينَةِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ}، قَالَ: هِيَ مَنْسُوخَةٌ نَسَخَهَا. قَوْلُهُ: {وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ}.

1641- Abdürrezzâk > Ma'mer > Simâk b. Fadl isnadıyla rivayet edildiğine göre, Medîne halkından bazıları, ***"Namazında sesini ne çok yükselt ne de çok kıs. İkisi ortası bir yol tut"*** âyeti hakkında şöyle demişlerdir: "Bu âyet mensûhtur. Zira bunu ***'Rabbini içinden yalvararak ve korkarak yüksek olmayan bir sesle sabah akşam an ve gafillerden olma'***[745] âyeti neshetmiştir."[746]

١٦٤٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ}، قَالَ: لِلْوُجُوهِ.

1642- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"De ki: Ona ister iman edin, ister iman etmeyin. Çünkü bundan önce kendilerine ilim verilmiş olanlara o (Kur'ân) okununca, derhal yüz üstü secdeye kapanırlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yüzleri üzerine (secdeye kapanırlar)."[747]

---

745 A'râf 7/205.

746 Hibetullah b. Selâme, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 61. Hâfız şöyle demiştir: "Bu âyetin dua olduğu rivayet edilmektedir ve bu âyet 'وَٱذْكُر رَّبَّكَ فِى نَفْسِكَ' âyeti ile neshedilmiştir." Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 406. Nehhâs şöyle demiştir: Bu âyet A'râf sûresindeki şu âyet ile neshedilmiştir: "وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالآصَالِ" Bk. Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 184-185.

747 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 180. Begavî bu hadisi benzer şekilde İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 153.

١٦٤٣ - قال عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَقَالَ مَعْمَرٌ وَقَالَ الْحَسَنُ: لِلّحى.

1643- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (***"De ki: Ona ister iman edin, ister iman etmeyin. Çünkü bundan önce kendilerine ilim verilmiş olanlara o okununca, derhal yüz üstü secdeye kapanırlar"*** âyeti hakkında) şöyle demiştir: "Sakalları üzerine (secdeye kapanırlar)."[748]

١٦٤٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا}، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْفَعُ صَوْتَهُ فِي الصَّلَاةِ فَيُرْمَى بِالْخَبَثِ[749]، فَقَالَ: لاَ تَرْفَعْ صَوْتَكَ فَتُؤْذَى وَلاَ تُخَافِتْ، وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلاً.

1644- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Namazında sesini ne çok yükselt ne de çok kıs. İkisi ortası bir yol tut"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* namazda sesini yükseltir ve pisliği (şeytanları) kovardı. Bundan dolayı Allah Teâlâ, 'Sesini yükseltme, yoksa sana eziyet edilir. Sesini (çok da) kısma. İkisinin arasında bir yol tut' demiştir."[750]

١٦٤٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، فِي قَوْلِهِ: {وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا}، قَالَ: فِي الدُّعَاءِ.

1645- Abdürrezzâk > Ma'mer > Hişâm b. Urve isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası, ***"Namazında sesini ne çok yükselt ne de çok kıs. İkisi ortası bir yol tut"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dua ederken…"[751]

---

748 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 180.

749 Mısır nüshasında "فيؤمر بالخفت" şeklinde geçmektedir.

750 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 186. Buhârî bu hadisi benzer şekilde İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 404-405, Kitâbu't-Tevhîd, XIII, 463; Müslim, no: 446; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 306-307; Nesâî, II, 177. Süyûtî hadisi ed-Dürrü'l-Mensûr'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, İbn Hibbân, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye, Taberânî ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 206. Begavî bu hadisi İbn Abbâs ve Âişe'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 154; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 69.

751 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 184. Buhârî bu hadisi Âişe *radıyallahu anhâ*'dan

١٦٤٦ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ وَكَانَ الْحَسَنُ، يَقُولُ: لَا تُحْسِنْ عَلَانِيَتَهَا وَتُسِيءْ سَرِيرَتَهَا.

1646- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: “Açık kıldığın namazı güzel kılma, gizli kıldığın namazı da kötü kılma.”[752]

١٦٤٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: دُلُوكُ الشَّمْسِ: غُرُوبُهَا، {إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ} الْمَغْرِبُ {وَقُرْآنَ الْفَجْرِ}، صَلَاةُ الْفَجْرِ، وَقَوْلُهُ: {كَانَ مَشْهُودًا}، تَجْتَمِعُ فِيهِ مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ وَمَلَائِكَةُ النَّهَارِ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ، ثُمَّ يَصْعَدُونَ، فَيَقُولُونَ: نَقَصَ فُلَانٌ مِنْ صَلَاتِهِ الرُّبُعَ، وَنَقَصَ فُلَانٌ الشَّطْرَ، وَيَقُولُونَ: زَادَ فُلَانٌ كَذَا وَكَذَا.

1647- Abdürrezzâk > Ma‘mer > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus), ***“Güneşin kaymasından gecenin karanlığına kadar namazı dosdoğru kıl. Bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazı şahitlidir”***[753] âyeti hakkında şöyle demiştir: “‘دُلُوكُ الشَّمْسِ/***Dülûkü’ş-şems,’*** güneşin batmasıdır. ‘اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ/***İlâ gasaki’l-leyl,’*** güneşin battığı zamandır. ‘قُرْاٰنَ الْفَجْرِ/***Kur’âne’l-fecr’*** ise sabah namazıdır ve şahitlidir. Zira gece melekleri ve gündüz melekleri, sabah namazında toplanıp yükselirler ve ‘Falan namazından çeyrek eksiltti. Falan namazının yarısını eksiltti. Falan da şöyle şöyle ilave yaptı’ derler.”[754]

---

rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu’t-Tefsîr, XI, 131, Kitâbu’t-Tevhîd, XIII, 501; Müslim, Kitâbu’s-Salât, 152; Sevrî, *Tefsîr*, s. 175; Nehhâs, *en-Nâsih ve’l-Mensûh*, s. 184; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 440; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, III, 69. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Ebû Davud, İbn Merdûye ve Beyhakî’nin Âişe *radıyallahu anhâ*’dan rivayet ettiklerini belirtmiştir.

752 İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, III, 69; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 344; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, VI, 90. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve İbn Asâkir’in Hasan’dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, IV, 207.

753 İsrâ 17/78.

754 Bu hadis 72. âyette benzer şekilde geçmişti.

١٦٤٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي بَكَّارٌ، قَالَ: سَمِعْتُ وَهْبَ بْنَ مُنَبِّهٍ يُحَدِّثُ أَنَّ بُخْتَنَصَّرَ، مُسِخَ أَسَدًا فَكَانَ مَلِكَ السِّبَاعِ، ثُمَّ مُسِخَ نَسْرًا فَكَانَ مَلِكَ الطَّيْرِ، ثُمَّ مُسِخَ ثَوْرًا فَكَانَ مَلِكَ الدَّوَابِ، وَقَالَ: وهُوَ فِي ذَلِكَ يَعْقِلُ عَقْلَ[755] الإِنْسَانِ، وَكَانَ مُلْكُهُ قَائِمًا يُدَبِّرُ لَهُ قَالَ: ثُمَّ رَدَّ اللَّهُ رُوحَهُ، فَدَعَا النَّاسَ[756] إِلَى تَوْحِيدِ اللَّهِ، وَقَالَ: إِنَّ كُلَّ إِلَهٍ بَاطِلٌ إِلَّا إِلَهَ السَّمَاءِ، قَالَ: فَقِيلَ لِوَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ[757] أَمُؤْمِنٌ مَاتَ؟ قَالَ وَجَدْتُ أَهْلَ الْكِتَابِ قَدِ اخْتَلَفُوا فِيهِ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: قَدْ آمَنَ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: قَتَلَ الْأَنْبِيَاءَ وَحَرَّقَ الْكُتُبَ وَخَرَّبَ بَيْتَ الْمَقْدِسِ فَلَمْ تُقْبَلْ مِنْهُ التَّوْبَةُ.

1648- Abdürrezzâk > Bekkâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Vehb b. Münebbih şöyle demiştir: "Buhtunnasr (Nabukadnazar), bir aslana dokunup onu yırtıcı hayvanların kralına dönüştürdü. Sonra bir kartala dokunup onu kuşların kralına çevirdi. Sonra bir öküze dokunup onu hayvanların kralına dönüştürdü. O, bu hâldeyken insan gibi düşünüyordu. Krallığı devam etmekte olup işlerini idare ediyordu. Sonra Allah Teâlâ ona ruhunu geri verince insanları Allah'ı bir kabul etmeye davet etmeye başladı ve 'Semanın ilahı dışındaki tüm ilahlar bâtıldır, uydurmadır' dedi."

Vehb b. Münebbih'e "Mü'min olarak mı öldü?" diye soruldu. Vehb şöyle dedi: "Kitap ehlinin bu konuda ihtilâf ettiğini görüyorum. Bazıları, 'Ölmeden önce inandı' derken, bazıları ise 'Peygamberleri öldürdü, kitapları yaktı ve Beytü'l-Makdis'i tahrip etti. Bundan dolayı da tevbesi kabul edilmedi' demiştir."[758]

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا ﴿١١١﴾

---

755 Türkiye nüshasında "وهو يعقل فى ذلك عقل الإنسان" şeklinde geçmektedir.
756 Mısır nüshasında silinmiştir.
757 Mısır nüshasında silinmiştir.
758 Begavî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 117.

***111.** “Çocuk edinmeyen, hâkimiyette ortağı bulunmayan, âcizlikten ötürü bir dosta da ihtiyacı olmayan Allah'a hamd olsun” de ve tekbir getirerek O'nun şanını yücelt.*

سُورَةُ الْكَهْفِ

18. KEHF SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[٧٥٩]

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ﴿١﴾ قَيِّمًا لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Hamd, kuluna Kitab'ı indiren ve ona hiçbir eğrilik koymayan Allah'adır. 2. Dosdoğru bir Kitap'tır. Kendi katından şiddetli bir azabı bildirmek, sâlih ameller işleyen mü'minlere de güzel bir mükâfat olduğunu müjdelemek için (indirmiştir).

١٦٤٩ - أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ الْكَهْفِ أَبْنَاءَ مُلُوكِ الرُّومِ فَضَرَبَ اللَّهُ عَلَى صَفَحَاتِهِمْ وَرَزَقَهُمُ اللَّهُ الْإِسْلَامَ فَتَفَرَّدُوا[760] بِدِينِهِمْ، وَاعْتَزَلُوا قَوْمَهُمْ حَتَّى انْتَهَوْا إِلَى الْكَهْفِ فَضَرَبَ اللَّهُ عَلَى صَفَحَاتِهِمْ[761]، فَلَبِثُوا دَهْرًا طَوِيلاً حَتَّى هَلَكَتْ أُمَّتُهُمْ، وَجَاءَتْ أُمَّةٌ مُسْلِمَةٌ، وَكَانَ مَلِكُهُمْ مُسْلِمًا فَاخْتَلَفُوا فِي الرُّوحِ وَالْجَسَدِ، فَقَالَ قَائِلٌ: تُبْعَثُ

---

759 Besmele Türkiye nüshasından ilave edilmiştir.
760 Türkiye nüshasında "فتعوذوا" şeklinde geçmektedir.
761 Türkiye nüshasında "سمخاتهم" şeklinde geçmektedir.

الرُّوحُ وَالْجَسَدُ جَمِيعًا، وَقَالَ قَائِلٌ: تُبْعَثُ الرُّوحُ فَأَمَّا الْجَسَدُ، فَتَأْكُلُهُ الْأَرْضُ، وَلَا يَكُونُ شَيْئًا فَشَقَّ عَلَى مَلِكِهِمُ اخْتِلَافُهُمْ، فَانْطَلَقَ فَلَبِسَ الْمُسُوحَ وَجَلَسَ عَلَى الرَّمَادِ، ثُمَّ دَعَا[762] اللَّهَ، فَقَالَ: أَيْ رَبِّ قَدْ تَرَى اخْتِلَافَ هَؤُلَاءِ فَابْعَثْ إِلَيْهِمْ آيَةً تُبَيِّنُ لَهُمْ فَبَعَثَ اللَّهُ أَصْحَابَ الْكَهْفِ، فَبَعَثُوا أَحَدَهُمْ يَشْتَرِي لَهُمْ طَعَامًا فَدَخَلَ السُّوقَ فَجَعَلَ يُنْكِرُ الْوُجُوهَ وَيَعْرِفُ الطُّرُقَ، وَرَأَى الْإِيمَانَ بِالْمَدِينَةِ ظَاهِرًا فَانْطَلَقَ وَهُوَ مُسْتَخْفٍ حَتَّى أَتَى رَجُلًا لِيَشْتَرِيَ[763] مِنْهُ طَعَامًا، فَلَمَّا نَظَرَ الرَّجُلُ إِلَى الْوَرِقِ أَنْكَرَهَا، وَقَالَ: حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ: كَأَنَّهَا أَخْنَافُ الرُّبَعِ يَعْنِي الْإِبِلَ الصِّغَارَ، قَالَ لَهُ الْفَتَى: أَلَيْسَ مَلِكُكَ فُلَانًا؟ فَقَالَ الرَّجُلُ: بَلْ مَلِكُنَا فُلَانٌ فَلَمْ يَزَلْ ذَلِكَ بَيْنَهُمَا حَتَّى رَفَعَهُ إِلَى الْمَلِكِ فَأَخْبَرَهُ الْفَتَى خَبَرَ أَصْحَابِهِ، فَبَعَثَ الْمَلِكُ فِي النَّاسِ فَجَمَعَهُمْ، فَقَالَ: إِنَّكُمْ قَدِ اخْتَلَفْتُمْ فِي الرُّوحِ وَالْجَسَدِ، وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ آيَةً فَهَذَا رَجُلٌ مِنْ قَوْمِ فُلَانٍ، يَعْنِي مَلِكَهُمُ الَّذِي مَضَى، فَقَالَ الْفَتَى: انْطَلِقُوا بِي إِلَى أَصْحَابِي فَرَكِبَ الْمَلِكُ، وَرَكِبَ مَعَهُ النَّاسُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى الْكَهْفِ، فَقَالَ الْفَتَى: دَعُونِي أَدْخُلْ إِلَى أَصْحَابِي، فَلَمَّا أَبْصَرُوهُ وَأَبْصَرَهُمْ ضُرِبَ عَلَى آذَانِهِمْ فَلَمَّا اسْتَبْطَؤُهُ دَخَلَ الْمَلِكُ، وَدَخَلَ مَعَهُ النَّاسُ فَإِذَا أَجْسَادٌ لَا يُنْكَرُ مِنْهَا شَيْءٌ غَيْرَ أَنَّهَا لَا أَرْوَاحَ فِيهَا، فَقَالَ: الْمَلِكُ: هَذِهِ آيَةٌ بَيَّنَهَا اللَّهُ لَكُمْ.

1649- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: Ashâb-ı Kehf, Rum krallarının çocukları idi. Allah onların kulaklarını mühürledi. Allah onlara İslâm'ı nasip edince dinleriyle baş başa kalıp kavimlerinden ayrıldılar ve mağaraya gittiler. Allah onların kulaklarını mühürledi ve kavimleri helâk olup yerlerine Müslüman bir kavim gelene kadar uzun bir zaman orada kaldılar. Artık kralları da Müslüman bir kişiydi. Ancak bu kavim, ruh ve ceset hakkında ihtilâfa düşmüştü. Aralarından bir kişi, "Ruh ve ceset beraber diriltilecek" derken, başka biri, "Sadece ruh diriltilecektir. Cesedi ise yer (toprak) yiyecektir, o yok olacaktır" dedi. Onların ihtilâfa düşmesi, krala ağır gelmişti. Kral mestlerini giyerek kumluk bir yere gitti. Sonra Allah'a dua ederek "Ey Rabbim! Bu kişilerin ihtilâfını görüyorsun.

---

762 Mısır nüshasından silinmiştir.
763 Türkiye nüshasında "لبسترى" şeklinde geçmektedir.

Onlara gerçeği gösterecek bir delil gönder" dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, Ashâb-ı Kehf'i gönderdi. Onlar da yemek satın alıp getirmesi için birini çarşıya gönderdiler. Bu kişi, çarşıya girince gördüğü yüzleri tanımıyor, ancak yolları biliyordu. İmanın şehirde yayılmış olduğunu gördü ve gizlenerek yoluna devam etti. Yiyecek satın almak için bir adamın yanına geldi. Satıcı gümüş paraya bakınca, parayı tanıyamadı. -Râvi derdi ki: Sanırım burada "Deve yarusu tabanı gibi" dediğini zannediyorum.- Genç, adama "Kralınız filan kişi değil midir?" deyince adam, "Hayır, kralımız filan kişidir" karşılığını verdi. İkisinin arasındaki bu konuşma böyle devam etti. Sonunda adam, genci krala çıkarınca genç, arkadaşlarının haberini onlara anlattı. Bunun üzerine kral, insanlara haber gönderip onları topladı ve onlara "Siz ruh ve ceset hakkında ihtilâfa düştünüz. Allah size bir delil gönderdi. Bu kişi filan kişinin kavmindendir" dedi. Kral burada kendisinden önceki kralı kastetti. Genç, "Benimle beraber arkadaşlarımın yanına gelin" deyince kral ve insanlar bineklerine binerek mağaranın yanına geldiler. Genç, "Beni bırakın da içeri gireyim" dedi. Onlar genci, genç de onları görünce Allah, kulaklarını mühürledi. Kral ve beraberindekiler, gencin ağır davrandığını görünce içeri girdiler. İçeride hiçbir şeyi tanınmayan, sadece cansız cesetler olduğunu gördüler. Bunun üzerine kral, "Bu, Allah'ın size göndermiş olduğu delildir" dedi.

قَالَ: مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كُنْتُ مَعَ حَبِيبِ بْنِ مَسْلَمَةَ فَمَرُّوا بِالْكَهْفِ، فَإِذَا فِيهِ عِظَامٌ، فَقَالَ رَجُلٌ هَذِهِ عِظَامُ أَصْحَابِ الْكَهْفِ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَقَدْ ذَهَبَتْ عِظَامُهُمْ مُنْذُ أَكْثَرَ مِنْ ثَلَاثِمِائَةِ سَنَةٍ.

Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: Habîb b. Mesleme[764] ile beraberdim. Onlar bir mağaraya rastladılar ve orada kemikler gördüler. Bir kişi, "Bunlar Ashâb-ı Kehf'in kemikleridir" deyince İbn Abbâs, "Onların kemikleri üç yüz yıldan fazla bir zaman önce yok olmuştur" dedi.[765]

---

764 O, Habîb b. Mesleme b. Mâlik b. Vehb el-Kuraşî el-Mekkî'dir. Şam'da ikâmet etmiştir. Sahâbî olup olmadığı tartışmalıdır. Tercih edilen görüşe göre sahâbîdir. Ancak Allah Resûlü zamanında yaşı küçük idi. Bk. *Takrîb*, I, 50.

765 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 216. Hâfız şöyle demiştir: "Abdürrezzâk bu hadisi

١٦٥٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا قَيِّمًا} أُنْزِلَ الْكِتَابُ، وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا، قَيِّمًا.

1650- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hamd, kuluna Kitab'ı indiren ve ona hiçbir eğrilik koymayan Allah'adır. Dosdoğru bir Kitap'tır. Kendi katından şiddetli bir azabı bildirmek, sâlih ameller işleyen mü'minlere de güzel bir mükâfat olduğunu müjdelemek için (indirmiştir)"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Allah, onu dosdoğru ve sağlam bir kitap olarak indirdi, onda hiçbir eğrilik ve çelişki bırakmadı."[766]

مَاكِثِينَ فِيهِ أَبَدًا ﴿٣﴾ وَيُنْذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ﴿٤﴾ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴿٥﴾ فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا ﴿٦﴾

3. Ki o mükâfat içinde ebediyen kalacaklardır. 4. Ve "Allah çocuk edindi" diyenleri de uyarmak için (indirmiştir). 5. Onların da atalarının da buna dair hiçbir bilgileri yoktur. Ağızlarından çıkan bu söz ne büyük! Onlar ancak yalan söylerler. 6. Bu söze (Kur'ân'a) iman etmediler diye arkalarından üzülerek neredeyse kendini helâk edeceksin.

١٦٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا[767] مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بَاخِعٌ نَفْسَكَ}، قَالَ: قَاتِلٌ نَفْسَكَ.

İkrime tarîkiyle şöyle rivayet etmiştir: "Ashâb-ı Kehf, kralın evlatlarıydı." Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 407. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbn Ebî Hâtim'in İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 214. İbn Kesîr şöyle demiştir: Bk. "Haleften ve seleften birçok müfessir, onların Rum kralının oğulları olduğunu zikretmiştir." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 74.

766 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 190. Begavî bu hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 155.

767 Türkiye nüshasında "انا" şeklinde geçmektedir.

1651- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu söze (Kur'ân'a) iman etmediler diye arkalarından üzülerek neredeyse kendini helâk edeceksin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kendini öldüreceksin."[768]

١٦٥٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا[769] مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا} قَالَ: حُزْنًا عَلَيْهِمْ.

1652- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu söze (Kur'ân'a) iman etmediler diye arkalarından üzülerek neredeyse kendini helâk edeceksin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar için kederlenip üzülerek (kendini helâk edeceksin)."[770]

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٧﴾ وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ﴿٨﴾ أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا ﴿٩﴾

7. Biz, insanların hangisinin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi dünyanın kendine mahsus bir ziynet yaptık. 8. Bununla beraber Biz bunun üstünde olan şeyleri elbet kupkuru bir toprak yaparız. 9. Yoksa sen, bizim âyetlerimizden Ashâb-ı Kehf ve Ashâb-ı Rakîm'in durumlarını şaşırtıcı mı buldun?

---

768 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 194; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 72. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Abbâs'a isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 211; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 263.

769 Türkiye nüshasında "انا" şeklinde geçmektedir.

770 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 211; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 156; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 353; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 72.

١٦٥٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا[771] مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ} قَالَ: يَقُولُ بَعْضُهُمْ: الرَّقِيمُ كِتَابُ شَأْنِهِمْ[772]، وَيَقُولُ بَعْضُهُمْ: هُوَ الْوَادِي الَّذِي فِيهِ كَهْفُهُمْ.

1653- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Yoksa sen, bizim âyetlerimizden Ashâb-ı Kehf ve Ashâb-ı Rakîm'in durumlarını şaşırtıcı mı buldun?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kimisi, 'الرَّقيم/er-Rakîm, Ashâb-ı Kehf'in kıssasının yazıldığı bir yazı,' kimisi de 'İçinde onların mağarasının bulunduğu bir vadidir' demiştir."[773]

١٦٥٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالرَّقِيمِ}، قَالَ: يَزْعُمُ كَعْبٌ أَنَّهَا الْقَرْيَةُ.[774]

1654- Abdürrezzâk > Sevrî > Simâk b. Harb > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Ka'b, 'الرَّقيم/er-rakîm'in bir köy olduğunu söylüyor."[775]

---

771 Türkiye nüshasında "انا" şeklinde geçmektedir.
772 Türkiye nüshasında "تبيانهم" şeklinde geçmektedir.
773 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 198; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 357; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 101. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 212; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 264. Fahrüddîn er-Râzî şöyle demiştir: "Bütün müfessirlerin ve dilcilerin söylediği şey şudur: 'الرقيم,' kitaptır, 'الرقم' ise yazıdır." Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXI, 82.
774 Bu rivayetin tamamı Mısır nüshasında silinmiştir.
775 Sevrî, *Tefsîr*, s. 177; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 198; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 160; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXI, 82; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 73. Hâfız şöyle demiştir: İbn Merdûye bu hadisi İkrime tarîkiyle İbn Abbâs'tan şöyle rivayet etmiştir: "Ben 'الرقيم/er-rakîm' kelimesinin ne olduğunu bilmiyordum ve bu kelimenin ne anlama geldiği sordum. Bana 'Bu kelime onların çıkarıldıkları köyün ismidir' dediler." Ancak bu rivayetin isnadı zayıftır. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 407. Şevkânî, İbn Abbâs'tan şöyle nakletmiştir: Ben bu kelimenin ne olduğunu Ka'b'a sordum. O dedi ki: "Onların çıkarıldıkları köyün ismidir." Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 264.

١٦٥٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا إِسْرَائِيلُ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كُلُّ الْقُرْآنِ أَعْلَمُهُ إِلَّا أَرْبَعًا: غِسْلِينٍ[776]، وَحَنَانًا، وَالأَوَّاهُ، وَالرَّقِيمِ.

1655- Abdürrezzâk > İsrâil[777] > Simâk b. Harb > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Dört şey dışında Kur'ân'ın tümünü bilmekteyim. Bunlar Gıslîn, Hennân, Evvâh ve Rakîm'dir."[778]

١٦٥٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، قَالَ: أَخْبَرَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ شَرُوسٍ أَنَّهُ سَمِعَ وَهْبَ بْنَ مُنَبِّهٍ، يَقُولُ: جَاءَ حَوَارِيُّ عِيسَى إِلَى مَدِينَةِ أَصْحَابِ الْكَهْفِ، فَأَرَادَ أَنْ يَدْخُلَهَا فَقِيلَ لَهُ: إِنَّ عَلَى بَابِهَا صَنَمًا لَا يَدْخُلُهَا أَحَدٌ إِلَّا سَجَدَ لَهُ فَكَرِهَ أَنْ يَدْخُلَ فَأَتَى حَمَّامًا فَكَانَ فِيهِ قَرِيبًا مِنْ تِلْكَ الْمَدِينَةِ فَكَانَ يَعْمَلُ فِيهِ وَيُؤَجِّرُ نَفْسَهُ مِنْ صَاحِبِ الْحَمَّامِ، وَرَأَى صَاحِبُ الْحَمَّامِ فِي حَمَّامِهِ الْبَرَكَةَ[779] وَدُرَّ عَلَيْهِ الرِّزْقُ فَفَوَّضَ إِلَيْهِ وَجَعَلَ يَسْتَرْسِلُ إِلَيْهِ وَعَلِقَهُ فِتْيَةٌ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ فَجَعَلَ يُخْبِرُهُمْ خَبَرَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَخَبَرَ الْآخِرَةِ حَتَّى آمَنُوا بِهِ وَصَدَّقُوهُ، وَكَانُوا عَلَى مِثَالِ حَالِهِ فِي حُسْنِ النِّيَّةِ، وَكَانَ يَشْرِطُ عَلَى صَاحِبِ الْحَمَّامِ أَنَّ اللَّيْلَ لِي، وَلَا تَحُلْ[780] بَيْنِي وَبَيْنَ الصَّلَاةِ إِذَا حَضَرَتْ فَكَانَ ذَلِكَ حَتَّى جَاءَ ابْنُ الْمَلِكِ بِامْرَأَةٍ يَدْخُلُ بِهَا الْحَمَّامَ فَعَيَّرَهُ الْحَوَارِيُّ وَقَالَ: أَنْتَ ابْنُ الْمَلِكِ وَتَدْخُلُ مَعَكَ هَذَا الْكَذَا الْكَذَا فَاسْتَحْيَا، فَذَهَبَ فَرَجَعَ مَرَّةً أُخْرَى فَقَالَ مِثْلَ قَوْلِهِ، فَسَبَّهُ وَانْتَهَرَهُ فَلَمْ[781] يَلْتَفِتْ حَتَّى دَخَلَ وَدَخَلَتْ مَعَهُ الْمَرْأَةُ، فَمَاتَا فِي الْحَمَّامِ، فَأَتَى الْمَلِكُ فَقِيلَ لَهُ: قَتَلَ ابْنَكَ صَاحِبُ الْحَمَّامِ فَالْتُمِسَ فَلَمْ

776 Mısır nüshasında "عليين" şeklinde geçmektedir.
777 Mısır nüshasında "Sevrî" olarak geçmektedir.
778 Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXI, 82. İbn Kesîr bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 73; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 156. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın İbn Abbâs'tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 212.
779 Abdürrezzâk'ın *Musannef*'inde "فِي حَمَّامِهِ الْبَرَكَةَ والرفق" şeklinde geçmektedir. Doğrusu burada geçtiği gibidir.
780 Mısır nüshasında ve Türkiye nüshasında "لا تحول" şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır.
781 Türkiye nüshasında "ولم" şeklinde geçmektedir.

يُقْدَرْ عَلَيْهِ فَهَرَبَ، فَقَالَ: مَنْ كَانَ يَصْحَبُهُ؟ فَسَمَّوُا[782] الْفِتْيَةَ فَالْتَمِسُوا فَخَرَجُوا مِنَ الْمَدِينَةِ فَمَرُّوا عَلَى صَاحِبٍ لَهُمْ فِي زَرْعٍ لَهُ، وَهُوَ عَلَى مِثْلِ أَمْرِهِمْ فَذَكَرُوا لَهُ أَنَّهُمُ الْتُمِسُوا فَانْطَلَقَ مَعَهُمْ، وَمَعَهُ كَلْبٌ حَتَّى آوَاهُمُ اللَّيْلُ إِلَى الْكَهْفِ فَدَخَلُوهُ فَقَالُوا: نَبِيتُ هَاهُنَا اللَّيْلَةَ، ثُمَّ نُصْبِحُ إِنْ شَاءَ اللهُ، فَتَرَوْنَ[783] رَأْيَكُمْ فَضَرَبَ اللهُ عَلَى آذَانِهِمْ فَخَرَجَ الْمَلِكُ فِي أَصْحَابِهِ يَتْبَعُونَهُمْ حَتَّى وَجَدَهُمْ قَدْ دَخَلُوا الْكَهْفَ فَكُلَّمَا أَرَادَ رَجُلٌ أَنْ يَدْخُلَ أُرْعِبَ فَلَمْ يُطِقْ أَحَدٌ أَنْ يَدْخُلَهُ، فَقَالَ لَهُ قَائِلٌ: أَلَسْتَ قُلْتَ: لَوْ كُنْتُ قَدَرْتُ عَلَيْهِمْ قَتَلْتُهُمْ؟ قَالَ: بَلَى، قَالَ: فَابْنِ عَلَيْهِمْ بَابَ الْكَهْفِ وَدَعْهُمْ يَمُوتُوا عَطَشًا وَجُوعًا، فَفَعَلَ ثُمَّ غَبَرُوا زَمَانًا بَعْدَ زَمَانٍ، ثُمَّ إِنَّ رَاعِيًا أَدْرَكَهُ الْمَطَرُ عِنْدَ الْكَهْفِ، فَقَالَ: لَوْ فَتَحْتُ هَذَا الْكَهْفَ فَأَدْخَلْتُ غَنَمِي مِنْ هَذَا الْمَطَرِ فَلَمْ يَزَلْ يُعَالِجُهُ حَتَّى فَتَحَ لِغَنَمِهِ فَأَدْخَلَهَا فِيهِ وَرَدَّ اللهُ أَرْوَاحَهُمْ فِي أَجْسَامِهِمْ مِنَ الْغَدِ حِينَ أَصْبَحُوا فَبَعَثُوا أَحَدَهُمْ بِوَرِقٍ يَشْتَرِي طَعَامًا فَكُلَّمَا أَتَى بَابَ مَدِينَةٍ رَأَى شَيْئًا يُنْكِرُهُ حَتَّى دَخَلَ فَأَتَى رَجُلًا، فَقَالَ: بِعْنِي بِهَذَا الدِّرْهَمِ[784] طَعَامًا، قَالَ: وَمِنْ أَيْنَ هَذِهِ الدِّرْهَمُ؟ قَالَ: خَرَجْتُ أَنَا وَأَصْحَابٌ لِي أَمْسِ، حَتَّى أَدْرَكَنَا اللَّيْلُ فِي كَهْفِ كَذَا كَذَا، ثُمَّ أَصْبَحْنَا فَأَرْسَلُونِي، فَقَالَ: هَذِهِ الدِّرْهَمُ كَانَتْ عَلَى عَهْدِ مُلْكِ فُلَانٍ فَأَنَّى لَكَ هَذَا[785]؟ فَرَفَعَهُ إِلَى الْمَلِكِ وَكَانَ مَلِكًا صَالِحًا، فَقَالَ: مِنْ أَيْنَ لَكَ هَذَا الْوَرِقُ؟، قَالَ: خَرَجْتُ أَنَا وَأَصْحَابٌ لِي أَمْسِ، حَتَّى أَدْرَكَنَا اللَّيْلُ[786] فِي كَهْفِ كَذَا وَكَذَا، ثُمَّ أَمَرُونِي أَنْ أَشْتَرِيَ لَهُمْ طَعَامًا، قَالَ: وَأَيْنَ أَصْحَابُكَ؟، قَالَ فِي الْكَهْفِ، قَالَ: فَانْطَلَقَ مَعَهُمْ[787] حَتَّى أَتَوْا بَابَ الْكَهْفِ، فَقَالَ: دَعُونِي أَدْخُلْ إِلَى أَصْحَابِي قَبْلَكُمْ، فَلَمَّا رَأَوْهُ وَدَنَا مِنْهُمْ ضُرِبَ عَلَى أُذُنِهِ وَآذَانِهِمْ، وَأَرَادُوا أَنْ يَدْخُلُوا فَجَعَلُوا كُلَّمَا دَخَلَ رَجُلٌ أُرْعِبَ فَلَمْ يَقْدِرُوا عَلَى أَنْ يَدْخُلُوا عَلَيْهِمْ[788] فَبَنَوْا عَلَيْهِمْ كَنِيسَةً وَاتَّخَذُوهُ مَسْجِدًا يُصَلُّونَ فِيهِ.

782 Mısır nüshasında "فسمى" şeklinde geçmektedir.
783 Türkiye nüshasında "فنزوا" şeklinde geçmektedir.
784 Türkiye nüshasında "الدراهم" şeklinde geçmektedir.
785 Türkiye nüshasında "بها" şeklinde geçmektedir.
786 Türkiye nüshasında "فأوانا الليل الى الكهف" şeklinde geçmektedir.
787 Türkiye nüshasında "معه" şeklinde geçmektedir.
788 Türkiye nüshasında "إليهم" şeklinde geçmektedir.

1656- Abdürrezzâk > Ma'mer > İsmâil b. Şerûs isnadıyla rivayet edildiğine göre, Vehb b. Münebbih şöyle demiştir: İsa *aleyhisselâm*'ın havârîlerinden biri, Ashâb-ı Kehf'in şehrine gelip içeri girmek istedi. Ona "Onun kapısında bir put bulunmaktadır. Ona secde etmeden içeriye kimse giremez" denildi. Havârî içeri girmek istemedi ve şehre yakın bir hamama gitti. Havârî hamamda çalışıyordu ve hamam sahibi tarafından kendisine ücret veriliyordu. Hamam sahibi hamamında bereket ve rızkının bollaştığını görmüştü. Hamam sahibi, bu havârîye samimi ve dostça davranıp onu vekil tayin etti. Şehir halkından birkaç genç de onu sevdi. Havârî, onlara gökyüzü, yeryüzü ve ahiretten haberler veriyordu. Sonunda ona inandılar ve onu tasdik ettiler. Onlar da kendisi gibi güzel bir hal ve niyet üzereydiler. Havârî, hamam sahibine "Gece benimdir. Namaz vakti olduğu zaman benimle namazım arasına girme" diye şart koşuyordu. Bir gün kralın oğlu, bir kadını hamama getirip içeri sokuncaya kadar durum bu şekilde devam etti. Bunun üzerine havârî onu ayıplayıp "Sen kralın oğlusun, şu filan filanla beraber içeri giriyorsun" dedi. Kralın oğlu utanarak gitti. Ancak tekrar gelince havârî yine aynı sözleri söyledi. Buna karşılık kralın oğlu sinirlenip ona sövdü. Onu dikkate almadan hamama girdi, kadın da onunla birlikte girdi. Ancak ikisi de orada öldüler. Akabinde krala gelip "Hamam sahibi oğlunu öldürdü" denildi. Hamam sahibi arandı fakat bulunamadı. Ele geçirilemedi ve kaçtı. Bunun üzerine kral, "Onunla kimler arkadaşlık ediyor?" diye sordu. Gençlerin isimleri verilince gençler aranmaya başlandı. Onlar da şehirden çıkarak çiftçi bir arkadaşlarının yanına gittiler. Havârî de onlarla aynı durumdaydı. Ona arandıklarını söylediler. Bunun üzerine havârî, bir köpekle ve gençlerle birlikte yola çıktı ve gece onları mağaraya ulaştırınca içeri girdiler. Ardından "İnşâallah geceyi burada geçireceğiz. Sabah olunca da görüşlerinizi söylersiniz" dediler. Peşinden Allah Teâlâ kulaklarını mühürledi.

Kral adamlarıyla onları aramaya çıktı. Sonunda onları mağaraya girmiş halde buldular. Onlardan biri, mağaraya her girmek istediğinde ürküp kaçıyordu. Hiç kimse içeri girmeyi başaramadı. Aralarından bir kişi, krala "Sen 'Eğer onları ele geçirirsem öldüreceğim' demedin mi?" dedi. Kral, "Evet" karşılığını verince "O zaman mağaranın kapısına duvar ör ve mağarayı üzerlerine kapat, onları öylece bırak da açlıktan ve susuzluktan ölsünler" dedi. Kral da öyle yaptı.

Bir müddet sonra bir çoban, bu mağaranın yanında yağmura yakalandı ve (kendi kendine) “Şu mağaranın kapısını açsam ve koyunlarımı içeri sokup yağmurdan korusam” dedi. Kapıyla uğraşmaya bir müddet devam edip mağaranın kapısını açtı ve koyunlarını içeri soktu. Allah Teâlâ ertesi gün sabah olduğu zaman bu cesetlere ruhlarını geri verdi. Gençler aralarından birini yemek satın alması için gümüş parayla çarşıya gönderdiler. Şehrin kapısına ne zaman gelse kabul edemediği bir şey görüyordu. Sonunda içeri girip bir kişinin yanına giderek “Bana şu dirhemlerle yiyecek sat” dedi. Adam, “Bu dirhemi nereden buldun?” deyince “Dün ben ve arkadaşlarım bir yere gitmiştik. Nihayet geceyi şöyle şöyle bir mağarada geçirdik. Sabah olunca da beni gönderdiler” cevabını verdi. Adam, “Bu dirhem, filan kralın zamanındandır. Sen bu dirhemi nereden buldun?” dedi ve onu krala götürdü. Kral sâlih bir kişiydi. Gence “Bu dirhem sana nereden geldi?” diye sorunca “Dün ben ve arkadaşlarım bir yere gitmiştik. Nihayet geceyi şöyle şöyle bir mağarada geçirdik. Sabah olunca da kendilerine yiyecek almam için beni görevlendirdiler” dedi. Kral, “Arkadaşların nerede?” deyince “Mağaradalar” karşılığını verdi. Hep beraber mağaraya gittiler. Mağaranın kapısına geldiklerinde genç, “İzin verin de arkadaşlarımın yanına sizden önce gireyim” dedi. Arkadaşları onu görüp o da onlara yaklaşınca hem onun hem de arkadaşlarının kulakları mühürlendi. Kral ve adamları, arkasından girmek istediler. Ama içeri giren her kişi korkarak geri çıktı. Bundan dolayı onların yanına giremediler. Ardından onların üzerine bir kilise yaptılar ve onu içinde ibadet ettikleri bir mabed edindiler.”[789]

إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ
أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ﴿١١﴾
ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَى لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا ﴿١٢﴾ نَحْنُ نَقُصُّ
عَلَيْكَ نَبَأَهُمْ بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى ﴿١٣﴾ وَرَبَطْنَا

789 Abdürrezzâk, *Musannef*, XV, 205. Begavî bu hadisi Vehb b. Münebbih'ten rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 158. Kurtubî bu hadisi benzer şekilde nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, X, 124. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Vehb b. Münebbih'ten rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 215.

عَلَى قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُوَ مِنْ دُونِهِ إِلَهًا لَقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا ﴿١٤﴾ هَؤُلَاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾

10. Hani o yiğit delikanlılar bir mağaraya sığınmışlar ve şöyle demişlerdi: "Rabbimiz! Bize tarafından bir rahmet ve işimizde bize doğruyu bulma başarısı ver!" 11. Bunun üzerine Biz de nice yıllar mağarada kulaklarına perde koyduk. 12. Sonra da iki zümreden hangisinin bekledikleri süreyi daha iyi hesap ettiğini ayırt edelim diye onları uyandırdık. 13. Biz sana onların kıssalarını gerçek şekli ile anlatalım: Gerçekten bunlar Rablerine iman eden genç yiğitlerdi. Biz de hidayetlerini artırmıştık. 14. Onlar (o yerin hükümdarı karşısında) ayağa kalkarak "Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir. Biz O'ndan başkasını ilah diye çağırmayız. O takdirde gerçekten son derece bâtıl bir söz söylemiş oluruz" dediklerinde biz kalplerine sabır ve metanet vermiştik. 15. "Şunlar, şu bizim kavmimiz, O'ndan başka ilahlar edindiler. Bari onlara dair açık bir delil getirselerdi. Artık Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir?"

١٦٥٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ} قَالَ: بِحُجَّةٍ بَيِّنَةٍ، بِعُذْرٍ بَيِّنٍ.

1657- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bari onlara dair açık bir delil getirselerdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Apaçık bir gerekçeye dayanan kesin bir delil (getirselerdi)."[790]

---

790 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 208; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 166; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 366; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 263.

١٦٥٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كُلُّ سُلْطَانٍ فِي الْقُرْآنِ حُجَّةٌ.

1658- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Kur'ân'daki her delil, hüccettir (kesin delildir)."[791]

وَإِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأْوُوا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مِرْفَقًا ﴿١٦﴾ وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا ﴿١٧﴾

16. Mademki onlardan ve Allah'tan başka tapmakta olduklarından ayrıldınız, o hâlde mağaraya sığının! Rabbiniz de size rahmetinden genişlik versin, işinizde size faydalı olanı hazırlasın. 17. Güneşin, doğduğu zaman mağaralarının sağ tarafına yöneldiğini, battığında da sol yandan kayıp gittiğini görürdün. Kendileri ise oranın geniş bir yerinde idiler. Bu, Allah'ın âyetlerindendir. Allah kime hidayet verirse o doğru yola erdirilmiştir. Kimi de saptırırsa artık onun için doğru yola erdirecek bir veli (dost ve yardımcı) bulamazsın.

١٦٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ} قَالَ: تَمِيلُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ.

1659- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Güneşin, doğduğu zaman mağaralarının sağ tarafına yöneldiğini, battığında da sol yandan kayıp gittiğini görürdün"*** âyeti

---

791 Süyûtî, *el-İtkân*, I, 144. Firyâbî şöyle demiştir: Kays b. Ammâr ez-Zehebî, Saîd b. Cübeyr'den İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kur'ân'daki her tesbih namaz ve her güç bir hüccettir."

hakkında şöyle demiştir: "Güneşin mağaralarının sağ tarafına meyledip onlardan uzaklaştığını (görürdün)."[792]

وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ
الشِّمَالِ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ
لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا ﴿١٨﴾

18. Onlar uyuyor oldukları hâlde sen onları uyanık sanırdın. Biz onları sağ yanlarına çevirip duruyorduk. Onların köpeği ise giriş yerinde ön ayaklarını uzatmıştı. Yanlarına çıkıp onları görseydin mutlaka onlardan geri dönüp kaçardın ve hiç şüphesiz onların korkusu ile dolardın.

١٦٦٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِالْوَصِيدِ} قَالَ قَتَادَةُ: الْكَهْفُ.

1660- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "بِالْوَصِيدِ/***bi'l-vasîd***" ifadesi hakkında şöyle demiştir: "Mağarada demektir."[793]

١٦٦١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ}، قَالَ: تَدَعُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ.

1661- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Güneşin, doğduğu zaman mağaralarının sağ tarafına yöneldiğini, battığında da sol yandan kayıp gittiğini görürdün"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Güneşin onlara temas etmeden geçtiğini (görürdün)."[794]

---

792 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 210. Bu hadis İbn Abbâs, Saîd b. Cübeyr, Katâde ve Zeyd b. Eslem'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 167; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 75; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 216.

793 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 214. Bu hadis İbn Abbâs, Saîd b. Cübeyr, Katâde ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 167; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 273; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 76; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 216.

794 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 212. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş

وَكَذَلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ﴿١٩﴾

19. İşte böylece aralarında birbirlerine sormaları için onları uyandırdık. İçlerinden biri "Ne kadar kaldınız?" dedi. "Bir gün yahut bir günün birazı kadar kaldık" dediler. "Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilendir. Şimdi siz bu gümüş paranız ile birinizi şehre gönderin de baksın. Hangi yemeği daha temiz bulursa ondan size bir rızık getirsin. Dikkatlice hareket etsin ve sakın sizi kimseye fark ettirmesin" dediler.

١٦٦٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا} قَالَ: خَيْرٌ طَعَامًا. يَعْنِي أَجْوَدَهُ.

1662- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hangi yemeği daha temiz bulursa ondan size bir rızık getirsin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "En iyi ve en kaliteli yiyeceği (getirsin)."[795]

١٦٦٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِي حُصَيْنٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، فِي قَوْلِهِ: {أَزْكَى طَعَامًا} قَالَ: أَحَلُّ، قَالَ أَبُو حُصَيْنٍ: وَقَالَ عِكْرِمَةُ: أَكْثَرُ.

1663- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû Husayn isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr, ***"Hangi yemeği daha temiz bulursa ondan size bir rızık getirsin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Daha helâl ve daha temiz (rızık getirsin)."[796]

---

ve İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 216.

795 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 223; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 111; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 167; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 77.

796 Sevrî, *Tefsîr*, s. 177; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 223. Bu hadis İbn Abbâs'tan da

Ebû Husayn, İkrime'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Daha çok (rızık getirsin)."[797]

إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا إِذًا أَبَدًا ﴿٢٠﴾ وَكَذَلِكَ أَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا إِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِمْ بُنْيَانًا رَبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَى أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا ﴿٢١﴾ سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿٢٢﴾

20. "Çünkü onlar sizi ele geçirirlerse sizi ya taşlarlar yahut kendi dinlerine döndürürler. O takdirde ebediyen iflâh olmazsınız." 21. Böylece (insanları) onlardan haberdar ettik ki, Allah'ın vaadinin gerçek olduğunu ve kıyametin kopacağında asla şüphe bulunmadığını bilsinler. Hani onlar kendi meselelerini aralarında tartışıyorlardı. Bunun üzerine "Üzerlerine bir bina yapın" demişlerdi. Rableri onları daha iyi bilendir. Onların işine galip gelen kimseler ise "Mutlaka biz, yanıbaşlarına bir mescit yapacağız" dediler. 22. "Sayıları üçtür, dördüncüleri köpekleridir" diyecekler. "Beştir, altıncıları köpekleridir" de diyecekler. Bu, gaybı taşlamaktır (bilinmeyen hakkında tahmin yürütmektir). "Yedidir, sekizincileri köpekleridir" diyecekler. De ki: "Rabbim onların sayısını en iyi bilendir. Onları pek az kimseden başkası bilemez. O halde bunlar hakkında zâhir olan şeyden başkası ile mücadele etme! Bunlara dair onlardan kimseye bir şey sorma!"

---

rivayet edilmiştir. Bk. Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXI, 103; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 367.

797 Sevrî, *Tefsîr*, s. 177; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 223; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 167; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 111; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 77; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 216.

١٦٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رَجْمًا بِالْغَيْبِ} قَالَ: قَذْفًا بِالظَّنِّ.

1664- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu, gaybı taşlamaktır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Zannederek atmak (konuşmak) anlamındadır."[798]

١٦٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ} قَالَ: كَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ، يَقُولُ: أَنَا مِنَ الْقَلِيلِ هُمْ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ.

1665- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onları pek az kimseden başkası bilemez"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: İbn Abbâs şöyle diyordu: "Ben, o az kimselerden biriyim. Onlar yedi kişi olup sekizincileri köpekleriydi."[799]

١٦٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا} قَالَ: حَسْبُكَ مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ شَأْنِهِمْ.

1666- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O halde bunlar hakkında zâhir olan şeyden başkası ile mücadele etme!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlarla ilgili olarak Bizim sana anlattıklarımız sana yeter."[800]

---

798 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 226. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Firyâbî ve İbn Sa'd'ın İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 217; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 169; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 383; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 78.

799 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 227. İbn Kesîr bu hadisi Taberî'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 78. Begavî de hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 168.

800 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 227. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 217; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 168; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 78.

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَى أَنْ يَهْدِيَنِ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا ﴿٢٤﴾

23. Hiçbir şey hakkında sakın "Ben bunu mutlaka yarın yapacağım" deme! 24. Allah'ın dilemesine bağlamadıkça (İnşâallah demedikçe). Unuttuğun zaman Rabbini an ve "Umulur ki Rabbim beni bundan doğruya daha yakın olana erdirir" de.

١٦٦٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ} قَالَ: نَسِيتَ فِعْلَ ذَلِكَ إِذَا ذَكَرْتَ. وَذَلِكَ قَوْلُهُ: {وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ}.

1667- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Hiçbir şey hakkında sakın 'Ben bunu mutlaka yarın yapacağım' deme! Allah'ın dilemesine bağlamadıkça (İnşâallah demedikçe)"*** âyetleri hakkında şöyle demiştir: "Bunu yapmayı unutursan hatırlayınca bunu söyle. Allah Teâlâ'nın ***'Unuttuğun zaman Rabbini an'*** sözü de bunu ifade ediyor."[801]

١٦٦٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ كَانَ يُحَدِّثُ أَنَّ سُلَيْمَانَ بْنَ دَاوُدَ كَانَتْ لَهُ مِائَةُ امْرَأَةٍ، فَقَالَ: لَأُطِيفَنَّ اللَّيْلَةَ بِهِنَّ فَلَتَلِدَنَّ كُلُّ امْرَأَةٍ مِنْهُنَّ غُلَامًا يُقَاتِلُ فَارِسًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَمْ يَسْتَثْنِ، فَلَمْ تَلِدْ مِنْهُنَّ إِلَّا امْرَأَةٌ وَلَدَتْ شَطْرَ رَجُلٍ، وَلَوِ اسْتَثْنَى لَوُلِدَ لَهُ مِائَةُ غُلَامٍ وَكُلُّ غُلَامٍ يُقَاتِلُ فَارِسًا.

1668- Abdürrezzâk > Ma'mer > Eyyûb > İbn Sîrîn isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Süleymân b. Davud'un yüz eşi vardı. 'İnşâallah' demeden 'Bu gece onları dolaşacağım. Her biri de bana Allah yolunda süvari olarak savaşacak bir çocuk doğuracak'

---

801 Taberî bu hadisi Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 229. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Taberânî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini, Beyhakî'nin de Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 218.

dedi. Bundan dolayı kadınlardan sadece biri yarım bir çocuk doğurdu. Eğer inşâallah deseydi yüz çocuğu doğacaktı ve her biri süvari olarak savaşacaktı."[802]

١٦٦٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ: لَأُطِيفَنَّ[803] اللَّيْلَةَ عَلَى سَبْعِينَ امْرَأَةً تَلِدُ كُلُّ امْرَأَةٍ مِنْهُنَّ غُلَامًا يُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَقِيلَ لَهُ: قُلْ: إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَلَمْ يَقُلْ، فَأَطَافَ بِهِنَّ فَلَمْ تَلِدْ مِنْهُنَّ إِلَّا امْرَأَةٌ وَاحِدَةٌ نِصْفَ إِنْسَانٍ، قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ قَالَ: إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمْ يَحْنَثْ وَكَانَ دَرَكًا لِحَاجَتِهِ.[804]

1669- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus > Babası (Tâvus) isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Hureyre şöyle demiştir: Süleymân b. Davud, "Bu gece doksan kadını dolaşacağım. Her biri de bana Allah yolunda savaşacak bir çocuk doğuracak" dedi. Kendisine ***"İnşâallah de"*** denildi fakat o demedi. O gece kadınları dolaştı. Sonra kadınlardan sadece biri yarım bir çocuk doğurdu. Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Eğer 'İnşâallah' deseydi yeminini bozmamış ve ihtiyacına kavuşmuş olacaktı."***[805]

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿٢٥﴾ قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصِرْ بِهِ وَأَسْمِعْ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ وَاتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾ وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ

---

802 Bir sonraki rivayetin kaynaklarına bakınız.

803 Buhârî'nin rivayetinde "لأطوفنّ" şeklinde geçmektedir. İyâz şöyle demiştir: "Her iki kelime de fasihtir."

804 Önceden temenni edilen bir şeyin meydana gelmesi.

805 Buhârî, Kitâbu'l-Enbiyâ, VI, 458; Müslim, Kitâbu'l-İmân, III, 1275; Nesâî, Kitâbu'l-Îmân, VII, 23; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 275; Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, s. 168-169; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 218.

يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾

25. Onlar mağaralarında üç yüzyıl ve buna ilaveten dokuz yıl kalmışlardır. 26. De ki: Allah ne kadar kaldıklarını en iyi bilendir. Göklerin ve yerin gaybı yalnız O'nundur. O ne güzel görendir, ne güzel işitendir! Onların (göklerde ve yerde olanların), O'ndan başka bir yöneticisi yoktur. O, kimseyi hükmüne ortak yapmaz. 27. Rabbinin kitabından sana vahyedileni oku! O'nun sözlerini değiştirebilecek yoktur. Sen O'ndan başka bir sığınak asla bulamazsın. 28. Sabah-akşam Rablerinin rızasını dileyerek O'na dua (ibadet) edenlerle beraberliğini sebatla sürdür. Dünya hayatının güzelliğini isteyerek gözlerin onlardan başkasına kaymasın. Kalplerine bizi anmaktan yana gaflet verdiğimiz, heva ve heveslerine uymuş, işinde haddini aşmış kimselere de itaat etme!

١٦٧٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ {وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ} قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ مِنْ أُمَّتِي مَنْ أُمِرْتُ أَنْ أَصْبِرَ مَعَهُ.

1670- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"Sabah-akşam Rablerinin rızasını dileyerek O'na dua (ibadet) edenlerle beraberliğini sebatla sürdür"** âyeti hakkında şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **"Ümmetimden kendileriyle birlikte sabretmekle emrolunduğum kişiler var eden Allah'a hamd olsun."**[806]

806 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 235; İbn Kesîr, Taberânî'nin Sehl b. Huneyf'ten yaptığı rivayeti nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 81. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Ebu'ş-Şeyh'in Süleyman'dan, Taberânî ile İbn Merdûye'nin Abdurrahmân b. Sehl b. Huneyf'ten, Bezzâr'ın Ebû Hureyre'den, İbn Ebî Hâtim ve İbn Asâkir'in Ömer b. Zer yoluyla babasıdan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 219.

١٦٧١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي الثَّوْرِيُّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، وَمُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ} قَالَ: أَهْلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ.

1671- Abdürrezzâk > Sevrî > Mansûr > İbrahim isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Sabah-akşam Rablerinin rızasını dileyerek O'na dua (ibadet) edenlerle beraberliğini sebatla sürdür"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Beş vakit namazı kılanlarla birlikte (sebat et)."[807]

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾

29. De ki: "O, Rabbinizden gelen haktır. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin. Biz, zalimlere öyle bir cehennem hazırladık ki, onun duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmıştır. Eğer feryat edip yardım isterlerse erimiş maden gibi yüzleri kavuran bir su ile yardımlarına varılacaktır. O ne fena içecektir ve orası ne kötü bir konaktır!"

١٦٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ} قَالَ: ذُكِرَ لَنَا أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ قَالَ: هُوَ الذَّهَبُ وَالْفِضَّةُ يُسْبَكَانِ جَمِيعًا.

1672- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Eğer feryat edip yardım isterlerse erimiş maden gibi yüzleri kavuran bir su ile yardımlarına varılacaktır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: İbn Mes'ûd'un şöyle dediği bize nakledildi: "'الْمُهْل/***el-Mühl,'*** birlikte eritilip kalıba dökülen altın ve gümüş gibi demektir."[808]

---

807 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 375; Sevrî, *Tefsîr*, s. 177. Bu, İbn Mes'ûd, İbn Ömer, İbn Abbâs, Mesrûk, Ebû Meysere, Mücâhid, İbrahim ve Amr b. Şürahbîl'in görüşüdür. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 414; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 118; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 85; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 219; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 273.

808 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 239; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 17; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 81. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Hennâd, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Taberânî'nin İbn

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾

30. İman edip güzel amellerde bulunanlara gelince; şüphesiz ki biz iyi amel edenin ecrini boşa çıkarmayız.

١٦٧٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ سَعِيدٍ الْجُرَيْرِيِّ، عَنْ كَعْبٍ، قَالَ: هُمْ وَالَّذِي نَفْسُ كَعْبٍ بِيَدِهِ هُمُ الَّذِينَ عُنُوا بِهَذِهِ الآيَةِ أَهْلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ، الدَّائِمُونَ عَلَيْهَا فِي الْجَمَاعَةِ.

1673- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân > Saîd el-Cüreyrî[809] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ka'b şöyle demiştir: "Ka'b'ın ruhunu elinde bulunduran Allah'a yemin olsun ki, bu âyetle kastedilen kişiler, beş vakit namazı kılanlar ve namazlarını cemaatle kılmaya sürekli devam edenlerdir."[810]

١٦٧٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ} قَالَ: فِي حَرْفِ ابْنِ مَسْعُودٍ: وَقَالُوا: وَلَبِثُوا، يَعْنِي: أَنَّهُ قَالَهُ النَّاسُ {ثَلاثَمِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا}، أَلَا تَرَى أَنَّهُ يَقُولُ: {قُلِ اللهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا}؟

1674- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar mağaralarında üç yüzyıl ve buna ilaveten dokuz yıl kalmışlardır"***[811] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyet, İbn Mes'ûd'un kıraatinde 'وَقَالُوا: وَلَبِثُوا/***ve kâlû ve lebisû (Dediler ki: ...kalmışlardır)***' şeklindedir. Yani bu sözü insanlar söylemiştir. Allah Teâlâ'nın ***'De ki: Allah ne kadar kaldıklarını en iyi bilendir'***[812] buyurduğunu görmez misin?"[813]

Mes'ûd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 221; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 273.

809 Mısır nüshasında "Saîd el-Cezerî" şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır. Doğrusu şu şekildedir: Saîd b. İyâz el-Cüreyrî. Bk. *et-Tehzîb*, IV, 5.

810 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin İbn Ömer'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 219.

811 Kehf 18/25.

812 Kehf 18/26.

813 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 230. Begavî bu hadisi Katâde'den rivayet edip

١٦٧٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مُلْتَحَدًا} قَالَ: مَلْجأً.

1675- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Rabbinin kitabından sana vahyedileni oku! O'nun sözlerini değiştirebilecek yoktur. Sen O'ndan başka bir sığınak asla bulamazsın"***[814] âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مُلْتَحَدًا/***Mültehaden,'*** sığınak, barınak, korunak demektir."[815]

١٦٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ: سُرَادِقُهَا، قَالَ: دُخَانٌ يُحِيطُ بِالْكَافِرِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَهُوَ الَّذِي قَالَ اللهُ: {انْطَلِقُوا إِلَى ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ}.

1676- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, "سُرَادِقُهَا/***sürâdikuhâ"***[816] ifadesi hakkında şöyle demiştir: "Bu, kıyamet günü kâfiri kuşatacak olan dumandır. Allah Teâlâ'nın ***'Üç kola ayrılmış (ama) ne gölgelendiren ne de alevden koruyan bir gölgeye gidin'***[817] âyetlerinde ifade ettiği de budur."[818]

١٦٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: لَمَّا خُلِقَتِ النَّارُ طَارَتْ أَفْئِدَةُ الْمَلَائِكَةِ فَلَمَّا خُلِقَ آدَمُ سَكَنَتْ.

1677- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus) şöyle demiştir: "Cehennem yaratılınca

---

şöyle demiştir: "İbn Mes'ûd'un kırâati buna delil teşkil etmektedir." Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 169; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 386. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 218.

814 Kehf 18/27.

815 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 233. Begavî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 170; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 80. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 218.

816 Kehf 18/29.

817 Mürselât 77/30-31.

818 Begavî bu hadisi Kelbî'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 210; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 121. Taberî de hadisi Kelbî'den benzer lafızlarla rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIX, 239.

meleklerin kalpleri yerinden uçtu fakat Âdem *aleyhisselâm* yaratılınca kalpleri sakinleşti."[819]

١٦٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خُلِقَتِ الْمَلَائِكَةُ مِنْ نُورٍ، وَخُلِقَ الْجَانُّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ، وَخُلِقَ آدَمُ مِمَّا وُصِفَ لَكُمْ.

1678- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Urve > Âişe *radıyallahu anhâ* isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Melekler nurdan yaratıldı. Cinler dumansız ateşten yaratıldı. Âdem aleyhisselâm ise size anlatılan şeyden (topraktan) yaratıldı."***[820]

أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾

31. İşte onlara, evet onlara altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Onlar Adn cennetlerinde tahtlar üzerine kurularak orada altın bileziklerle bezenecekler; ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyecekler. Ne güzel karşılık ve ne güzel kalma yeri!

---

819 Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 423.

820 Müslim, Kitâbu'z-Zühd, IV, 2294; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 168; Süyûtî, *el-Câmiu's-Sagîr*, II, 7. Beyhakî bu hadisi Abdürrezzâk'tan rivayet etmiştir. Bk. Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, s. 385-386. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 142.

١٦٧٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ: {مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ} قَالَ: الْإِسْتَبْرَقُ هُوَ الدِّيبَاجُ.

1679- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, "مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ/***min sündüsin ve istebrakin***" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bunlar, ince ve kalın ipek demektir."[821]

١٦٨٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَلَى الْأَرَائِكِ} قَالَ: عَلَى السُّرُرِ فِي الْحِجَالِ.

1680- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî "عَلَى الأرَائِكِ/***ale'l-erâik***" ifadesi hakkında şöyle demiştir: "Gerdek odalarındaki yatak ve döşekler üzerine kurularak..."[822]

١٦٨١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: قَتَادَةُ: هِيَ الْحِجَالُ.

1681- Abdürrezzâk, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'عَلَى الأرَائِكِ/***ale'l-erâik,'*** gerdek odaları demektir."[823]

١٦٨٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ: أَوَّلُ زُمْرَةٍ تَلِجُ الْجَنَّةَ، وُجُوهُهُمْ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ

---

821 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 243; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 171; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 398; Nesâî, VIII, 175. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 222.

822 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 243. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 222. Hâfız, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'الأرائك' gerdek odalarında bulanan yataklardır." Mücâhid, Hasan ve İkrime şöyle demişlerdir: "'الأريكة' gerdek odası demektir." Bk. Hâfız, *el-Feth*, VI, 321. *el-Lisân*'da şöyle geçmektedir: "Müfessirler, 'الأرائك' kelimesinin gerdek odalarında bulanan yatak anlamına geldiğini zikrettiler." Zeccâc şöyle demiştir: "'الأرائك' gerdek odalarında bulanan yataklardır."

823 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 243; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 82. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 222.

لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَا يَمْتَخِطُونَ، وَلَا يَبْصُقُونَ، وَلَا يَتَغَوَّطُونَ، آنِيَتُهُمْ، وَأَمْشَاطُهُمْ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، وَمَجَامِرُهُمُ الْأَلُوَّةُ، وَرَشْحُهُمُ الْمِسْكُ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ زَوْجَتَانِ يُرَى مُخُّ سَاقِهَا مِنْ وَرَاءِ اللَّحْمِ مِنَ الْحُسْنِ، لَا اخْتِلَافَ بَيْنَهُمْ وَلَا تَبَاغُضَ، قُلُوبُهُمْ عَلَى قَلْبٍ وَاحِدٍ يُسَبِّحُونَ اللَّهَ بُكْرَةً وَعَشِيًّا.

1682- Abdürrezzâk > Ma'mer > Hemmâm b. Münebbih > Ebû Hureyre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Cennete girecek olan ilk zümrenin yüzleri, dolunay gecesindeki ay gibidir. Cennetin içinde tükürmez, sümkürmez ve (küçük ve) büyük tuvaletlerini yapmazlar. Tarakları altın ve gümüşten, buhurdanlıkları da öd ağacından olup kokuları da misktir. Her birinin iki eşi vardır. Bu eşleri o kadar güzeldir ki, bacak kemiklerindeki ilikler, etin üstünden görünür. Aralarında anlaşmazlık ve düşmanlık yoktur. Gönül birliği vardır. Sabah-akşam Allah'ı tesbih ederler."***[824]

١٦٨٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: أَهْلُ الْجَنَّةِ يَنْكِحُونَ النِّسَاءَ وَلَا يَلِدْنَ، وَلَيْسَ فِيهَا مَنِيٌّ.

1683- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Tâvus isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Tâvus) şöyle demiştir: "Cennet ehli kadınlarla birleşirler fakat kadınlar doğurmazlar. Meni de yoktur."[825]

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا رَجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ﴿٣٢﴾ كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ آتَتْ أُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهَرًا ﴿٣٣﴾ وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا ﴿٣٤﴾ وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ

---

824 Buhârî, Bed'u'l-Halk, VI, 318, Kitâbu'l-Enbiyâ, VI, 326; Müslim, Kitâbu'l-Cennet, IV, 2179; İbn Mâce, Kitâbu'z-Zühd, no: 4333; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 130; Humeydî, *Müsned*, II, 472; Suyûtî, *el-Fethû'l-Kebîr*, I, 467.

825 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Tâvus'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, I, 40.

ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا ﴿٣٥﴾ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ
قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾ قَالَ لَهُ
صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ
سَوَّاكَ رَجُلًا ﴿٣٧﴾ لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٣٨﴾
وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ إِنْ تَرَنِ أَنَا
أَقَلَّ مِنْكَ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٣٩﴾ فَعَسَى رَبِّي أَنْ يُؤْتِيَنِ خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ
وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا ﴿٤٠﴾

32. Onlara o iki adamı misal ver. Onlardan birine iki üzüm bağı vermiş, iki bağın etrafını hurma ağaçları ile donatmış, aralarında ekinler bitirmiştik. 33. Bu iki bağ mahsullerini vermiş, hiçbir şeyi ondan eksik bırakmamıştı. Bunların arasından bir de ırmak akıtmıştık. 34. Onun ayrıca bir geliri daha vardı. Bu yüzden arkadaşı ile konuşurken arkadaşına "Ben malca senden zenginim, sayıca da senden güçlüyüm" dedi. 35. O, nefsine zulmederek bağına girdi ve "Bunun ebediyen yok olacağını sanmıyorum" dedi. 36. "Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Rabbime döndürülecek olsam dahi elbette döneceğim yer itibari ile bundan daha hayırlısını bulurum." 37. Arkadaşı ona cevap vererek dedi ki: "Seni önce topraktan sonra bir damla sudan yaratan sonra da seni tam bir adam yapan (Allah)'ı inkâr mı ettin? 38. Fakat O Allah, benim Rabbimdir. Ben Rabbime kimseyi ortak koşmam. 39. Bağına girdiğin zaman 'Mâşâallah, Allah'ın yardımı olmadan (bir şeye) güç yetirilemez' demeli değil miydin? Her ne kadar malca ve evlatça beni kendinden az görüyorsan (şunu bil ki:) 40. Belki Rabbim bana senin bağından daha hayırlısını verir. Seninkinin üzerine ise gökten felaket indiriverir de kaypak bir toprak haline geliverir.

١٦٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ} قَالَ: عَذَابًا مِنَ السَّمَاءِ.

1684- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Seninkinin üzerine ise gökten felaket indiriverir…"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Semadan bir azap (gönderir)…"[826]

أَوْ يُصْبِحَ مَاؤُهَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا ﴿٤١﴾ وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَى مَا أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَالَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٤٢﴾

41. Yahut bağının suyu dibe çekilir de bir daha onu arayıp bulamazsın. 42. Nihayet bütün serveti yok edildi. Bu sebeple, onun için harcadıklarına pişmanlık duyarak ellerini oğuşturmaya başladı. (Bağının) çardakları yere çökmüştü ve "Ne olurdu Rabbime hiçbir kimseyi ortak koşmasaydım!" diyordu.

١٦٨٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ} قَالَ: الثَّمَرُ مِنَ الْمَالِ كُلِّهِ، يَعْنِي الثَّمَرَ، وَغَيْرَهُ مِنَ الْمَالِ كُلِّهِ.

1685- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Nihayet bütün serveti yok edildi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Mallarının tümünün neticesi yani ürünler ve diğer şeylerden tüm malları, serveti (kuşatılıp yok edildi)."[827]

---

826 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 249; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 173. İbn Kesîr bu hadisi Katâde, İbn Abbâs, Dahhâk, Mâlik ve Zührî'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 84; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 129. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 224.

827 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 245; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 84. Hâfız bu hadisi İbn Abbâs ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 406. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ebû Ubeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 222.

١٦٨٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ، قَالَ: الذَّهَبُ وَالْفِضَّةُ.

1686- Abdürrezzâk > Sevrî > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, (**“Onun ayrıca bir geliri daha vardı”**[828] âyeti hakkında) şöyle demiştir: “Altın ve gümüşü vardı.”[829]

وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًا ﴿٤٣﴾ هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾ وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾ الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا ﴿٤٦﴾ وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿٤٧﴾ وَعُرِضُوا عَلَى رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿٤٨﴾ وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَاوَيْلَتَنَا مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا ﴿٥٠﴾

43. Ona Allah’tan başka yardım edecek bir destekçileri olmadığı gibi kendi kendini de kurtaracak güçte değildi. 44. İşte bu durumda yardım ve dostluk hak olan Allah’ındır. Mükâfatı da sonuçlandırması da hayırlı olan O’dur. 45.

828 Kehf 18/34.

829 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV, 245; Begavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, IV, 172. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, İbnu’l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim’in Mücâhid’den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, IV, 222.

Onlara dünya hayatının misalini de ver: O gökten indirdiğimiz sonra yeryüzünün bitkileri ile karışan bir suya benzer. Sonra o bitki, rüzgârların kökünden koparıp savurduğu çer çöpe döner. Allah her şeye kâdir olandır. 46. Mal ve oğullar dünya hayatının süsüdür. Sürekli kalan sâlih ameller ise Rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı hem de ümit bağlamaya daha layıktır. 47. O günde dağları yürüteceğiz ve sen yeryüzünü çırılçıplak göreceksin. Onları da hiçbirini bırakmaksızın mahşerde toplamış olacağız. 48. Ve hepsi sıra sıra Rabbinin huzuruna çıkarılmışlardır: And olsun ki sizi ilk defasında yarattığımız şekilde bize geldiniz. Oysa size vaat edilenlerin tahakkuk edeceği bir zaman tayin etmediğimizi sanmıştınız, değil mi? 49. Kitap konulmuş olacak. Günahkârları onun içindekilerden korkuya kapılmış göreceksin. "Vay bizim halimize! Ne olmuş bu kitaba! Küçük büyük hiçbir şey bırakmayıp sayıp dökmüş!" diyecekler. Onlar işlediklerini de hazır bulacaklar. Rabbin kimseye zulmetmez. 50. Hani biz meleklere "Âdem'e secde edin" demiştik de İblis hariç olmak üzere, onlar hemen secde etmişlerdi. O ise cinlerden olduğu için Rabbinin emrinden dışarı çıkmıştı. O halde onlar sizin düşmanınızken siz beni bırakıp da onu ve onun soyunu dost mu ediniyorsunuz? Zalimlerin ne kötü değiş tokuşudur bu!

١٦٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ} قَالَ: مِنْ قَبِيلٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ يُقَالُ لَهُمُ الْجِنُّ.

1687- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O ise cinlerden olduğu için…"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, melekler arasında cin denilen bir topluluktan idi."[830]

830 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 245; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 172. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 222. Bu hadis İbn Abbâs, Katâde, İbn Cübeyr ve İbnu'l-Müseyyeb'den rivayet edilmiştir. Hasan onlara karşı çıkıp şöyle demiştir: "İblis, melek değildir onun aslı cindir. Âdem'in aslı ise insandır."

مَا أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾ وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا ﴿٥٢﴾

51. Ben göklerin ve yerin yaratılışında da kendilerinin yaratılışında da onları şahit tutmadım. Ben zaten saptıranları asla yardımcı edinmiş değilim. 52. O gün buyuracak ki: "Bana ortak olduklarını zannettiklerinizi çağırın." Onlar da onları çağıracaklar fakat onlar kendilerinin çağrılarına olumlu karşılık vermeyecekler. Aralarına da derin bir vadi koyacağız.

١٦٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَوْبِقًا} قَالَ: هَلَاكًا.

1688- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Aralarına da derin bir vadi koyacağız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مَوْبِقًا/***Mevbikan,***' helâk edici yer demektir."[831]

١٦٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا[832] مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا} قَالَ: أَعْوَانًا.

1689- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ben göklerin ve yerin yaratılışında da kendilerinin yaratılışında da onları şahit tutmadım. Ben zaten saptıranları asla yardımcı edinmiş değilim"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yardımcılar, destekçiler (edinecek değilim)."[833]

---

831 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 9. Begavî bu hadisi Atâ ve Dahhâk'tan rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 177; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 269. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Ali > İbn Abbâs tarikiyle, ayrıca İbn Ebî Şeybe ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 228.

832 Mısır nüshasında "عن مَعْمَرٌ" şeklinde geçmektedir.

833 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 265. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 228. İbn Kesîr bu

وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾

53. Günahkârlar ateşi gördüklerinde içine düşeceklerin kendileri olacaklarını anlayacaklar. Fakat ondan kaçacak bir yer bulamayacaklar.

١٦٩٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا}

قَالَ: عَلِمُوا.

1690- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Günahkârlar ateşi gördüklerinde içine düşeceklerin kendileri olacaklarını anlayacaklar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bilecekler, anlayacaklar."[834]

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ
وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾

54. Hakikaten biz bu Kur'ân'da insanlar için her türlü misali sayıp dökmüşüzdür. Fakat tartışmaya en çok düşkün varlık insandır.

١٦٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنٍ، قَالَ: دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى عَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَهُمَا نَائِمَانِ، فَقَالَ: أَلَا تُصَلُّونَ؟، فَقَالَ عَلِيٌّ: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّمَا أَنْفُسُنَا بِيَدِ اللهِ، فَإِذَا شَاءَ أَنْ يَبْعَثَهَا بَعَثَهَا، فَانْصَرَفَ عَنْهُمْ وَهُوَ يَقُولُ: {وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا}.

---

hadisi Mâlik'ten nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 90; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 132.

834 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 265. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 228; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 269. Kurtubî şöyle demiştir: "Burada zan kelimesi, yakîn ve ilim anlamındadır." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 3.

1691- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali b. Hüseyn[835] şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ali ve Fâtıma uyurken yanlarına girip ***"Namaz kılmayacak mısınız?"*** diye sordu. Buna karşılık Ali, "Ey Allah'ın Resûlü! Nefislerimiz Allah'ın elindedir. Eğer onları uyandırmak isterse uyandırır" dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Hakikaten Biz bu Kur'ân'da insanlar için her türlü misali sayıp dökmüşüzdür. Fakat tartışmaya en çok düşkün varlık insandır"*** diyerek çıkıp gitti.[836]

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ
تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ
إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ
وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنْذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ
رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً
أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا
أَبَدًا ﴿٥٧﴾ وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ
لَهُمُ الْعَذَابَ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾

55. İnsanlara hidayet geldiği zaman onları iman etmekten ve Rablerinden mağfiret dilemekten alıkoyan tek şey, ancak öncekilerin başına gelenlerin kendilerine de gelip çatmasını yahut onlara gözleri önünde azabın gelmesini beklemeleridir. 56. Biz peygamberleri ancak müjdeleyici ve korkutucu kimseler olmak üzere göndeririz. Kâfir olanlar ise hakkı bâtıla dayanarak ortadan kaldırmak için bâtıl yolla mücadele verirler. Âyetlerimi ve kendisi ile tehdit

---

835 Mısır nüshasında "Ali b. Cübeyr" şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır.

836 Buhârî bu hadisi Kitâbu't-Tevhîd'de Zührî > Ali b. Hüseyn tarîkiyle rivayet etmiştir. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 91, 112, 177; Abdürrezzâk, *Musannef*, I, 590; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 177; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 90. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 228.

edildikleri şeyi ise alaya alırlar. 57. Kendisine Rabbinin âyetleri hatırlatılınca onlardan yüz çeviren ve iki elinin önden gönderdiğini unutandan daha zalim kim olabilir? Gerçekten Biz onların kalpleri üstüne iyice anlamalarına engel perdeler, kulaklarına da bir ağırlık koyduk. Sen onları hidayete çağırsan da artık ebediyen hidayete eremeyeceklerdir. 58. Bununla beraber Rabbin Gafûr'dur, rahmet sahibidir. Şayet onları kazandıkları yüzünden sorgulasaydı elbette onlara azabı çabuklaştırırdı. Fakat onlar için belirlenmiş bir zaman vardır ki, ondan kurtulmak için hiçbir sığınak bulamayacaklardır.

١٦٩٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَوْئِلًا} قَالَ: مَلْجَأً.

1692- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bununla beraber Rabbin Gafûr'dur, rahmet sahibidir. Şayet onları kazandıkları yüzünden sorgulasaydı elbette onlara azabı çabuklaştırırdı. Fakat onlar için belirlenmiş bir zaman vardır ki, ondan kurtulmak için hiçbir sığınak bulamayacaklardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مَوْئِلًا/***Mev'ilen,'*** sığınak, barınak demektir."[837]

وَتِلْكَ الْقُرَى أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴿٥٩﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾

59. İşte zulmettikleri vakit helâk ettiğimiz ülkeler! Biz onların helâki için de belli bir süre tayin etmiştik. 60. Hani Musa, genç adamına şöyle demişti: "Durup dinlenmeyeceğim; ta iki denizin birleştiği yere kadar varacağım yahut senelerce yürüyeceğim."

---

837 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 28. Hâfız bu hadisi aynı isnadla nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 407. Begavî bu hadisi aynı manada rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 178; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 91; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 286.

١٦٩٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ} قَالَ: فَارِسُ، وَبَحْرُ الرُّومِ.

1693- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ/***mecmaa'l-bahreyn (iki denizin birleştiği yer)"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen Fâris denizi ve Rum denizidir."[838]

١٦٩٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، {حُقُبًا} قَالَ: زَمَانًا.

1694- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "'حُقُباً/***Hukuben,'*** bir zaman demektir."[839]

١٦٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا مَعْمَرٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: خَطَبَ مُوسَى بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَقَالَ: مَا أَحَدٌ أَعْلَمَ بِاللَّهِ وَبِأَمْرِهِ مِنِّي فَأُمِرَ أَنْ يَلْقَى هَذَا الرَّجُلَ. يَعْنِي الْخَضِرَ.

1695- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebû İshâk el-Hemedânî > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Musa *aleyhisselâm*, İsrâiloğulları'na konuşma yaparken 'Allah'ı ve emirlerini benden daha iyi bilen kimse yoktur' dedi. Bundan dolayı o kişiyle yani Hızır'la buluşması emredildi."[840]

---

838 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 271; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 180; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 100; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 144. Hâfız bu hadisi aynı isnadla Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 410. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 235; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XV, 312.

839 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 272; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 92. Hâfız bu hadisi aynı isnadla Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 410. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 235.

840 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 28. İbn Kesîr bu hadisi aynı isnadla Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 94.

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾ فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ آتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا ﴿٦٢﴾ قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَا أَنْسَانِيهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾

61. Nihayet onlar bu iki deniz arasının birleştiği yere ulaşınca balıklarını unuttular. Balık, denizde bir yol tutup gitmişti. 62. Uzaklaşıp geçtikleri vakit Musa genç adamına "Kuşluk yemeğimizi getir, bu yolculuğumuzda gerçekten yorgun düştük" dedi. 63. Dedi ki: "Gördün mü? O kayaya sığındığımız zaman doğrusu ben balığı unutmuşum. Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı. O şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitti."

١٦٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ أَنَّهُ قِيلَ لَهُ: إِنَّ آيَةَ لُقِيِّكَ إِيَّاهُ أَنْ تَنْسَى بَعْضَ مَتَاعِكَ فَخَرَجَ هُوَ وَفَتَاهُ يُوشَعُ بْنُ نُونٍ وَتَزَوَّدُوا حُوتًا مَمْلُوحًا حَتَّى إِذَا كَانَا حَيْثُ شَاءَ اللَّهُ رَدَّ اللَّهُ إِلَى الْحُوتِ رُوحَهُ فَسَرَبَ فِي الْبَحْرِ، فَاتَّخَذَ الْحُوتُ طَرِيقَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا فَسَرَبَ فِيهِ {فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ آتِنَا غَدَاءَنَا} حَتَّى بَلَغَ {وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا} فَكَانَ مُوسَى اتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا[841] فَجَعَلَ يَعْجَبُ مِنْ سَرَبِ الْحُوتِ.

1696- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Musa *aleyhisselâm*'a "Onunla buluşmanın işareti, eşyalarını unutmandır" denildi. Peşinden Musa *aleyhisselâm* ve genç adamı[842], azık olarak tuzlu bir balık alıp yola çıktılar. Allah'ın istediği yere gelince Allah, balığa can verdi, balık da akıp denize daldı. ***"Balık, denizde bir yol tutup gitmişti."*** Yani denize dalmıştı. ***"Orayı geçtikleri vakit Musa genç adamına 'Kuşluk yemeğimizi getir, bu yolculuğumuzda gerçekten yorgun düştük' dedi. Genç adam dedi ki: Gördün mü? O kayaya sığındığımız zaman doğrusu ben balığı unutmuşum.***

---

841 Altı çizili kısım Mısır nüshasında silinmiştir.
842 Vâhidî şöyle demiştir: "Onun Yûşa' b. Nûn olduğu konusunda icmâ vardır."

Onu sana söylememi bana şeytandan başkası unutturmadı. O şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitti." Balık denizde yolunu bulup gidince Musa *aleyhisselâm* balığın kayıp denize dalmasına hayret etmeye başladı.[843]

قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿٦٤﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ
عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾ قَالَ لَهُ مُوسَى
هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾ قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ
مَعِيَ صَبْرًا ﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ
سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي
فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾ فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا
رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا
﴿٧١﴾ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٢﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي
بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا ﴿٧٣﴾ فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا لَقِيَا غُلَامًا
فَقَتَلَهُ قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا ﴿٧٤﴾

64. Musa "İşte aradığımız o idi!" dedi. Hemen izlerini takip ederek gerisin geriye döndüler. 65. Orada kendisine tarafımızdan bir rahmet vermiş ve nezdimizden bir ilim öğretmiş olduğumuz kullarımızdan bir kul buldular. 66. Musa ona "Sana öğretilen ilimden bana doğru ve hayırlı olanı öğretmen için sana tâbi olayım mı?" dedi. 67. O dedi ki: "Doğrusu sen benimle beraber olmaya asla dayanamazsın." 68. "Sen iç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl dayanacaksın?" 69. O da "İnşâallah sen beni sabredici bulacaksın. Sana hiçbir işte karşı gelmeyeceğim" dedi. 70. "Bana uyarsan, sana o hususta açıklama yapıncaya kadar bana bir şey sorma" dedi. 71. Bunun üzerine ikisi yola

---

843 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 278; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 287; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 180.

koyuldular. Nihayet bir gemiye bindiklerinde o bu gemiyi deliverdi. "İçindekileri suda boğmak için mi onu deldin? And olsun sen büyük bir iş yaptın" dedi. 72. O "Ben sana 'Benimle beraber olmaya asla dayanamazsın' demedim mi?" dedi. 73. "Unuttuğum şeyden dolayı bana çıkışma, şu işimde de bana güçlük çıkarma" dedi. 74. Yine yola koyuldular. Nihayet bir erkek çocuğa rastgeldiler. O hemen çocuğu öldürdü. "Tertemiz bir cana -başka bir can karşılığında olmaksızın- kıydın öyle mi? Gerçekten sen kötü bir şey yaptın" dedi.

١٦٩٧ - أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: لَمَّا اقْتَفَى مُوسَى أَثَرَ الْحُوتِ انْتَهَى إِلَى رَجُلٍ رَاقِدٍ وَقَدْ سَجَّى عَلَيْهِ ثَوْبَهُ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ مُوسَى فَكَشَفَ الرَّجُلُ عَنْ وَجْهِهِ الثَّوْبَ، فَرَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ، ثُمَّ قَالَ لِمُوسَى[844]: مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: أَنَا مُوسَى، قَالَ: أَصَاحِبُ بَنِي إِسْرَائِيلَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: أَوَ مَا كَانَ لَكَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ شُغْلٌ؟ قَالَ: بَلَى وَلَكِنِّي أُمِرْتُ أَنْ آتِيَكَ وَأَصْحَبَكَ، قَالَ: {إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا} كَمَا قَصَّ اللهُ عَلَيْكَ حَتَّى بَلَغَ {إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا} قَالَ مُوسَى: {أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا} يَقُولُ: نُكْرًا، فَقَالَ: {لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ، وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ} قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: تَائِبَةً، قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ فِي حَدِيثِهِ: {لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا} حَتَّى بَلَغَ {وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا}.

1697- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebû İshâk > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: Musa *aleyhisselâm* balığın izini takip ederken giysisini üzerine bürünmüş bir adamın[845] yanına vardı. Musa *aleyhisselâm* ona selâm verince adam elbisesini yüzünden kaldırıp selâmını aldı. Ardından "Sen kimsin?" deyince Musa, "Ben Musa'yım" dedi. Adam, "İsrâiloğulları'nın Musa'sı mı?" deyince

---

844 Mısır nüshasında silinmiştir.

845 Cumhur müfessire ve sahih hadislere göre o kişi, Hızır'dır. Bu görüşe karşı olan kimseler ise onun başka bir âlim olduğunu zikretmişlerdir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 288.

Musa *aleyhisselâm* "Evet" dedi. Adam, "Senin İsrâiloğulları arasında yapacak işin yok mu ki?" deyince Musa *aleyhisselâm*, "Evet var. Ancak bana senin yanına gelmem ve sana arkadaşlık etmem emredildi" dedi. ***"O dedi ki: 'Doğrusu sen benimle beraber olmaya asla dayanamazsın. Sen iç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl dayanacaksın?' O da 'İnşâallah sen beni sabredici bulacaksın. Sana hiçbir işte karşı gelmeyeceğim' dedi. 'Bana uyarsan, sana o hususta açıklama yapıncaya kadar bana bir şey sorma' dedi. Bunun üzerine ikisi yola koyuldular. Nihayet bir gemiye bindiklerinde o bu gemiyi deliverdi. 'İçindekileri suda boğmak için mi onu deldin? And olsun sen büyük bir iş yaptın' dedi. O 'Ben sana 'Benimle beraber olmaya asla dayanamazsın' demedim mi?' dedi. 'Unuttuğum şeyden dolayı bana çıkışma, şu işimde de bana güçlük çıkarma' dedi. Yine yola koyuldular. Nihayet bir erkek çocuğa rastgeldiler. O hemen çocuğu öldürdü. 'Tertemiz bir cana -başka bir can karşılığında olmaksızın- kıydın öyle mi? Gerçekten sen kötü bir şey yaptın' dedi."*** Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Günahsız bir cana..." Ebû İshâk şöyle demiştir: "Sen çok kötü bir iş işledin" dedi. O da ***"Dedi ki: 'Ben sana 'Benimle beraberliğe asla dayanamazsın' demedim mi?' 'Eğer bundan sonra sana bir şey soracak olursam artık benimle arkadaşlık etme, o takdirde tarafımdan mazur sayılırsın' dedi. Yine gittiler. Nihayet bir kasaba ahalisinin yanına vardılar. Oranın halkından yiyecek istediler. Ancak kasaba halkı onları misafir etmekten kaçındı. Orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar buldular da o bu duvarı doğrultuverdi. 'Dileseydin elbette buna karşılık bir ücret alırdın' dedi. O da 'İşte bu benimle senin ayrılışımızdır. Dayanamadığın şeylerin te'vilini (yorumunu) sana haber vereyim' dedi. 'O gemi denizde çalışan yoksullarındı. Ben onu kusurlu yapmak istedim. Çünkü arkalarında her gemiyi zorla gasp eden bir hükümdar vardı'"***[846] âyetlerini okudu.[847]

---

846 Kehf 18/75-79.

847 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 278. Şevkânî şöyle demiştir: "Yüce Kitap'ta zikredilen Hızır kıssasını tamamlayan birçok hadis İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir ve bu rivayetlerin çoğu İbn Cübeyr tarîkiyle gelmiştir. Bu rivayetlerden bazıları Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almaktadır." Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 290.

١٦٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ طَاوُسٍ أَنَّ رَجُلًا ابْتَاعَ خَمْرًا وَحَمَلَهُ إِلَى أَرْضِ الْهِنْدِ فَلَمَّا دَنَا مِنْهُمْ صَبَّ عَلَيْهِ مَاءً مِثْلَهُ، ثُمَّ بَاعَهُ وَجَعَلَ ثَمَنَهُ فِي كِيسٍ ثُمَّ رَبَطَهُ فِي دَقَلٍ[848] ثُمَّ سَارُوا، وَكَانَ مَعَهُمْ قِرْدٌ فِي السَّفِينَةِ فَصَعِدَ الْقِرْدُ حَتَّى اسْتَوَى عَلَى رَأْسِ الدَّقَلِ، ثُمَّ أَخَذَ الْكِيسَ، فَفَتَحَهُ وَجَعَلَ يُلْقِي فِي السَّفِينَةِ دِرْهَمًا وَفِي الْبَحْرِ آخَرَ حَتَّى أَتَى[849] عَلَى آخِرِهِ.

1698- Abdürrezzâk > Ma'mer > Leys isnadıyla rivayet edildiğine göre, Tâvus şöyle demiştir: "Bir adam, şarap satın alıp Hindistan topraklarına götürdü. Oraya yaklaşınca şaraplara ona benzer bir su kattı. Onları satıp parasını bir keseye koydu, keseyi gemi direğine bağladı ve hareket ettiler. Gemide yanlarında bir maymun vardı. Bu maymun, yukarı çıkıp gemi direğinin tepesine oturdu. Sonra keseyi alıp açtı ve bir gemiye, bir denize dirhem atmaya başladı. Böylece dirhemleri bitirdi."[850]

قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٥﴾ قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا ﴿٧٦﴾ فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴿٧٧﴾ قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾ أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾ وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾ فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨١﴾ وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا

---

848 Geminin ortasında bulunan ve ortasına yelkenin gerildiği uzun ahşap direktir. Bk. İbn Manzûr, *el-Lisân*, II, 1403.
849 Mısır nüshasında "انتهى" şeklinde geçmektedir.
850 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

75. Dedi ki: "Ben sana 'Benimle beraberliğe asla dayanamazsın' demedim mi?" 76. "Eğer bundan sonra sana bir şey soracak olursam artık benimle arkadaşlık etme, o takdirde tarafımdan mazur sayılırsın" dedi. 77. Yine gittiler. Nihayet bir kasaba ahalisinin yanına vardılar. Oranın halkından yiyecek istediler. Ancak kasaba halkı onları misafir etmekten kaçındı. Orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar buldular da o bu duvarı doğrultuverdi. "Dileseydin elbette buna karşılık bir ücret alırdın" dedi. 78. O da "İşte bu benimle senin ayrılışımızdır. Dayanamadığın şeylerin te'vilini (yorumunu) sana haber vereyim" dedi. 79. "O gemi denizde çalışan yoksullarındı. Ben onu kusurlu yapmak istedim. Çünkü arkalarında her gemiyi zorla gasbeden bir hükümdar vardı. 80. Erkek çocuğa gelince; annesi de babası da mü'min kimselerdi. Onun anne-babasına azgınlık ve nankörlük ederek onları sıkıntıya sokmasından endişe ettik. 81. Bu bakımdan onların Rabbinin kendilerine bunun yerine daha temiz ve daha merhametlisini vermesini diledik. 82. O duvara gelince; şehirdeki iki yetim erkek çocuğundu. Altında da onlara ait bir define vardı. Babaları sâlih bir kimse idi. Bu sebeple Rabbin ikisinin de rüşdlerine ermelerini ve -Rabbinden bir rahmet olmak üzere- definelerini çıkarmalarını diledi. Ben bunları kendiliğimden yapmadım. İşte senin tahammül gösteremediğin şeylerin iç yüzü budur."

١٦٩٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَقَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: أَمَامَهُمْ أَلَا تَرَى أَنَّهُ يَقُولُ: {مِنْ وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ} وَمَرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ، وَفِي حَرْفِ ابْنِ مَسْعُودٍ وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ صَالِحَةٍ غَصْبًا وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ كَافِرًا، وَفِي حَرْفِ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ وَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنِينَ فَأَرَدْنَا أَنْ

يُبَدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا أَبَرَّ بِوَالِدَيْهِ، {وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا}، قَالَ: مَالٌ لَهُمَا.

1699- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde[851] şöyle demiştir: "('وَرَاءَهُمْ/**Verâehum'**) önlerinde demektir. Allah Teâlâ'nın şöyle dediğini görmez misin? 'مِنْ وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ/**Min verâihim cehennem.'** Bu, 'cehennem önlerinde' demektir. İbn Mes'ûd'un kırâatinde[852] 'وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ صَالِحَةٍ غَصْبًا/***ve kâne verâehüm melikün ye'huzü külle sefînetin sâlihatin gadben (Çünkü arkalarında her sağlam gemiyi zorla gasbeden bir hükümdar vardı)'*** şeklindedir.

Çocuğa gelince; o kâfir idi.[853] Übey b. Ka'b'ın kırâatinde 'وَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنِينَ فَأَرَدْنَا أَنْ يُبَدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا أَبَرَّ بِوَالِدَيْهِ/***ve kâne ebevâhu mü'minîne fe eradnâ en yübdilehümâ rabbühümâ hayran minhu zekâten ve ekrabe ruhman eberra bi-vâlideyhi (Erkek çocuğa gelince; annesi de babası da mü'min kimselerdi. Onun anne-babasına azgınlık ve nankörlük ederek onları sıkıntıya sokmasından endişe ettik. Bu bakımdan onların Rabbinin kendilerine bunun yerine daha temiz ve daha merhametlisi ve anne-babasına güzel davranacak bir çocuk vermesini diledik)'*** şeklindedir.

'O duvara gelince; şehirdeki iki yetim erkek çocuğundu. Altında da onlara ait bir define vardı. Babaları sâlih bir kimse idi. Bu sebeple Rabbin ikisinin de rüşdlerine ermelerini ve -Rabbinden bir rahmet olmak üzere- definelerini çıkarmalarını diledi. Ben bunları kendiliğimden yapmadım. İşte senin tahammül gösteremediğin

---

851 Mısır nüshasında silinmiştir. Hadis için bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 1; Ebû Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'ân*, I, 312; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 157; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 235; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 154.

852 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 2; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 741; Ebû Ubeyde, *Fezâilu'l-Kur'ân*, s. 258. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Taberî, İbn Ebî Hâtim, Hâkim ve İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 237. Ebû Hayyân bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 154; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 95; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 10.

853 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 2. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 237; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 312.

şeylerin iç yüzü budur.’ ‘كَنْزٌ لَهُمَا/***Kenzün lehümâ,’*** onlara ait mal demektir.”[854]

١٧٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، قَالَ: قَتَادَةَ، أُحِلَّ الْكَنْزُ لِمَنْ كَانَ قَبْلَنَا وَحُرِّمَ عَلَيْنَا وَحُرِّمَتِ الْغَنِيمَةُ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَنَا وَأُحِلَّتْ لَنَا.

1700- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: “Malın gömülüp saklanması, bizden öncekilere helâldi, bize ise haram kılındı. Ganimet, bizden öncekilere haram kılınmıştı, bize ise helâl kılındı.”[855]

وَيَسْأَلُونَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾ إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَآتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾ فَأَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾

83. Sana Zülkarneyn’i de soruyorlar. “Size ona dair de haber okuyayım” de. 84. Gerçekten Biz ona yeryüzünde büyük bir iktidar vermiş ve ona her şeyin yolunu göstermiştik. 85. O da bir yol tuttu.

١٧٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَأَتْبَعَ سَبَبًا}، قَالَ: مَنَازِلُ الْأَرْضِ.

1701- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“O da bir yol tuttu”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “Yeryüzünün menzillerini, konak yerlerini (takip edip gitti).”[856]

---

854 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 2; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 184; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 98; Sevrî, *Tefsîr*, s. 178; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 313.

855 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca bu hadisi Buhârî, Tirmizî, Bezzâr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Taberânî, İbn Merdûye ve Hâkim'in Ebu'd-Derdâ'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 238.

856 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 10; İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 191.

١٧٠٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {صَعِيدًا زَلَقًا}، قَالَ: حُصِدَ مَا فِيهَا فَلَمْ يُتْرَكْ فِيهَا شَيْءٌ.

1702- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bağına girdiğin zaman 'Mâşâallah, Allah'ın yardımı olmadan (bir şeye) güç yetirilemez' demeli değil miydin? Her ne kadar malca ve evlatça beni kendinden az görüyorsan (şunu bil ki:) Belki Rabbim bana senin bağından daha hayırlısını verir. Seninkinin üzerine ise gökten felaket indiriverir de kaypak bir toprak haline geliverir"***[857] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Oradaki her şeyi biçip yok eder ve orada hiçbir şey bırakmaz."[858]

١٧٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا}، قَالَ: صُحُفٌ مِنْ عِلْمٍ.

1703- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Humeyd isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Altında da onlara ait bir define vardı"***[859] âyeti hakkında şöyle demiştir: "İlim kitapları vardı."[860]

١٧٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: إِنَّ نَوْفًا يَزْعُمُ أَنَّ مُوسَى لَيْسَ بِصَاحِبِ الْخَضِرِ، فَقَالَ: كَذَبَ عَدُوُّ اللَّهِ، أَخْبَرَنِي أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ مُوسَى قَامَ خَطِيبًا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ فَسُئِلَ: أَيُّ النَّاسِ أَعْلَمُ؟ فَقَالَ: أَنَا فَعَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ إِذْ لَمْ يَرُدَّ الْعِلْمَ إِلَى اللَّهِ،

---

857 Kehf 18/39-40.

858 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 249. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 224. Manası şudur: "Hiçbir bitkinin yetişmediği kurak bir arazi hâline geldi. Öyleki insan yukarıdan aşağıya kayıyordu."

859 Kehf 18/82.

860 Sevrî, *Tefsîr*, s. 178; Mücâhid, *Tefsîr*, I, 379; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 184; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 99. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, XVI, 6.

فَقَالَ: بَلَى عَبْدٌ لِي عِنْدَ مَجْمَعِ الْبَحْرَيْنِ قَالَ: رَبِّي وَكَيْفَ بِهِ؟ قَالَ: تَأْخُذُ حُوتًا فَتَجْعَلُهُ فِي مِكْتَلٍ حَيْثُ يُفَارِقُكَ الْحُوتُ فَهُوَ ثَمَّ قَالَ: فَأَخَذَ حُوتًا فَجَعَلَهُ فِي مِكْتَلٍ ثُمَّ انْطَلَقَ هُوَ وَفَتَاهُ يَمْشِيَانِ، قَالَ لِفَتَاهُ: حَيْثُ يُفَارِقُكَ الْحُوتُ فَآذِنِّي حَتَّى إِذَا أَتَيَا الصَّخْرَةَ رَقَدَ مُوسَى فَاضْطَرَبَ الْحُوتُ فِي الْمِكْتَلِ فَخَرَجَ، وَوَقَعَ فِي الْمَاءِ فَأَمْسَكَ اللَّهُ عَنْهُ جِرْيَةَ الْمَاءِ مِثْلَ الطَّوْقِ، وَمَدَّ إِبْهَامَهُ وَالَّتِي تَلِيهَا وَفَتَحَهَا، قَالَ: فَنَسِيَ أَنْ يُخْبِرَهُ قَالَ: فَانْطَلَقَ حَتَّى إِذَا كَانَ مِنَ الْغَدِ، قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ: {آتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا}، قَالَ: فَلَمْ يَجِدِ النَّصَبَ حَتَّى جَاوَزَ حَيْثُ أَمَرَ اللَّهُ، قَالَ: {أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ، وَمَا أَنْسَانِيهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا}، قَالَ: يَقُصَّانِ آثَارَهُمَا حَتَّى أَتَيَا الصَّخْرَةَ، فَإِذَا هُمَا بِرَجُلٍ مُسَجًّى، عَلَيْهِ ثَوْبٌ، فَسَلَّمَ مُوسَى فَرَدَّ عَلَيْهِ وَقَالَ: وَأَنَّى بِأَرْضِكَ مِنْ سَلَامٍ؟ قَالَ: مَنْ أَنْتَ؟، قَالَ: أَنَا مُوسَى، قَالَ: أَمُوسَى بَنِي إِسْرَائِيلَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَمَا شَأْنُكَ؟ قَالَ: جِئْتُكَ؛ لِتُعَلِّمَنِي مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا، قَالَ: وَمَا يَكْفِيكَ أَنَّ التَّوْرَاةَ بِيَدَيْكَ وَأَنَّ الْوَحْيَ يَأْتِيكَ؟ إِنِّي عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ عَلَّمَنِيهِ اللَّهُ لَا تَعْلَمُهُ، وَإِنَّكَ عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ عَلَّمَكَهُ اللَّهُ لَا أَعْلَمُهُ، أَتَّبِعُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا، حَتَّى بَلَغَ {وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا}، قَالَ: فَانْطَلَقَا يَمْشِيَانِ عَلَى السَّاحِلِ فَعُرِفَ الْخَضِرُ، فَحُمِلَ بِغَيْرِ نَوْلٍ فَلَمَّا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ جَاءَ عُصْفُورٌ فَوَقَعَ عَلَى حَرْفِ السَّفِينَةِ فَنَقَرَ مِنَ الْمَاءِ، فَقَالَ: مَا يَنْقُصُ عِلْمِي وَعِلْمُكَ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ إِلَّا مِثْلَ مَا نَقَصَ هَذَا الْعُصْفُورُ مِنَ الْبَحْرِ، قَالَ: فَبَيْنَمَا هُمْ فِي السَّفِينَةِ لَمْ يَصِحْ مُوسَى إِلَّا وَهُوَ يُرِيدُ أَوْ إِذَا هُوَ يُرِيدُ أَنْ يَخْرِقَهَا، قَالَ: حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ: وَيُدْفِقُهَا بَرًّا، فَقَالَ: حُمِلْنَا بِغَيْرِ نَوْلٍ وَتُرِيدُ أَنْ تَخْرِقَهَا {لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا} إِلَى {وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا}، فَكَانَتِ الْأُولَى نِسْيَانًا {لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ} فَخَرَجَا حَتَّى لَقِيَا غُلَامًا يَلْعَبُ مَعَ الْغِلْمَانِ، فَقَالَ بِيَدِهِ هَكَذَا كَأَنَّهُ اجْتَبَذَ رَأْسَهُ فَقَطَعَ رَأْسَهُ، فَقَالَ لَهُ: {أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ} إِلَى قَوْلِهِ: {فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ فَأَقَامَهُ}، وَقَالَ بِيَدِهِ هَكَذَا وَعَدَلَهُ بِيَدِهِ، فَقَالَ لَهُ: مُوسَى لَمْ يُضَيِّفُونَا وَلَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا، {قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ} قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ: وَدِدْنَا أَنَّ مُوسَى صَبَرَ. قَالَ عَمْرٌو: كَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقْرَأُ (أَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ كَافِرًا)
وَكَانَ يَقْرَأُ: }وَكَانَ أَمَامَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ صَالِحَةٍ غَصْبًا{.

1704- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: Ben, İbn Abbâs'a "Nevf, onun İsrâiloğulları'nın Musa'sı olmadığını söylüyor" deyince İbn Abbâs şu karşılığı verdi: Allah'ın düşmanı yalan söylemiş! Übey b. Ka'b bana Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: ***Musa, İsrâiloğulları'na hitap etmek için kalktığında kendisine "En bilgili insan kimdir?" diye sordular. Musa aleyhisselâm, "Benim" deyince Allah Teâlâ bilmeyi kendisine nispet etmediği için ona sitem etti ve kendisine "İki denizin birleştiği yerde senden daha bilgili bir kulum var" diye vahyetti. Musa, "Rabbim! Ona nasıl ulaşabilirim?" diye sorduğunda, Allah Teâlâ "Bir balık alır ve onu bir sepetin içine koyarsın. Balık nerede senden ayrılırsa o oradadır" buyurdu. Bunun üzerine Musa bir zenbilin içine balık koydu ve genç hizmetçisiyle birlikte yola çıkıp yürümeye başladı. Genç hizmetçisine "Balık seni nerede bırakıp giderse bana bildir" dedi. Nihayet bir kayanın yanına geldiklerinde Musa aleyhisselâm yattı. Sepetin içinde huysuzlaşan balık kendini sepetin dışına attı ve suya düştü. Allah suyun akıntısını balık için bir kemer gibi durdurdu.*** -Bunu göstermek için başparmağını ve yanındakini açıp uzattı.- Genç hizmetçi, Musa'ya bunu söylemeyi unuttu. Ertesi gün oluncaya kadar yol aldılar. Ertesi gün Musa, hizmetçisine ***"dedi ki: Kuşluk yemeğimizi getir, bu yolculuğumuzda gerçekten yorgun düştük."***[861] Oysa Musa, Allah'ın gitmesini emrettiği o yeri geçinceye kadar hiç yorulmamıştı. Hizmetçisi ona ***"Dedi ki: 'Gördün mü? O kayaya sığındığımız zaman doğrusu ben balığı unutmuşum. Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı. O şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitti.' Musa 'İşte aradığımız o idi!' dedi. Hemen izlerini takip ederek gerisin geriye döndüler."***[862] ***Kendi izlerini takip ederek kayanın yanına geldiler. O kayanın yanına vardıklarında giysilere bürünmüş bir adamla karşılaştılar. Musa ona selâm verince adam, selâmını alıp "Selâmın bilinmediği yerde sen nasıl selâm***

---

861 Kehf 18/62.
862 Kehf 18/63-64.

verirsin? Sen kimsin?" dedi. Musa, "Ben Musa'yım" deyince adam, "İsrâiloğulları'nın Musa'sı mı?" diye sordu, Musa da "Evet" dedi. Adam, "İhtiyacın nedir?" deyince Musa aleyhisselâm, "Sana öğretilen doğru yolu bana da öğretmen için yanına geldim" dedi. Adam, "Tevrat'ın elinde olması ve sana vahyin gelmeye devam etmesi sana yetmiyor mu? Ben, Allah'ın bana öğrettiği ancak senin bilmediğin şeyleri biliyorum. Sen de Allah'ın sana öğrettiği ancak benim bilmediğim şeyleri biliyorsun" deyince, "Musa ona 'Sana öğretilen ilimden bana doğru ve hayırlı olanı öğretmen için sana tâbi olayım mı?' dedi. O dedi ki: 'Doğrusu sen benimle beraber olmaya asla dayanamazsın. Sen iç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl dayanacaksın?' O da "İnşâallah sen beni sabredici bulacaksın. Sana hiçbir işte karşı gelmeyeceğim" dedi."[863]

Denizin sahilinde yürümeye başladılar. (Oradan bir gemi geçince, gemidekilerle konuşup kendilerini de almalarını istediler. Gemidekiler) adamı tanıyınca ücretsiz olarak gemiye aldılar. Adam, gemiye biner binmez bir serçe gelip geminin ucuna kondu ve gagasıyla sudan içti. Bunun üzerine adam, "Benim ve senin ilmin, bu serçenin denizden eksilttiği kadar Allah'ın ilminden eksiltir" dedi. Musa aleyhisselâm'ı gemide oldukları hâlde adamın gemiyi delmek istemesi şaşırtmıştı. -Zannımca ***"Bir kazık çaktı veya su fışkırttı"*** dedi.- ***Bunun üzerine Musa, "İçindekileri suda boğmak için mi onu deldin? And olsun sen büyük bir iş yaptın" dedi. O "Ben sana 'Benimle beraber olmaya asla dayanamazsın' demedim mi?" dedi. O da dedi ki: "Unuttuğum şeyden dolayı bana çıkışma, şu işimde de bana güçlük çıkarma."***[864] Musa'nın ilk sabırsızlığı unutmaktan dolayı oldu. Giderken bir grup çocukla beraber oynayan bir çocukla karşılaştılar. Adam, çocuğun başını eliyle çekip koparararak çocuğu öldürdü. Bunun üzerine Musa, ***"Tertemiz bir cana -başka bir can karşılığında olmaksızın- kıydın öyle mi? Gerçekten sen kötü bir şey yaptın" dedi. "Ben sana 'Benimle beraberliğe asla dayanamazsın' demedim mi?" dedi. Musa "Eğer bundan sonra sana bir şey soracak olursam artık benimle arkadaşlık etme, o takdirde tarafımdan mazur sayılırsın" dedi. Yine gittiler. Nihayet bir kasaba ahalisinin yanına vardılar. Oranın halkından yiyecek istediler. Ancak***

---

863 Kehf 18/66-69.
864 Kehf 18/71-73.

kasaba halkı onları misafir etmekten kaçındı. Orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar buldular da o bu duvarı doğrultuverdi."*[865] *-Eliyle şu şekilde işaret yaparak duvarı düzelttiğini söyledi.- Bunun üzerine Musa, "Bu köylüler bizi ağırlamadılar. Sen, isteseydin buna karşılık onlardan bir ücret alabilirdin" deyince adam, "İşte bu, seninle benim ayrılmamızı gerektiriyor" dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle demiştir: ***"Keşke Musa aleyhisselâm sabretseydi (de aralarında yaşanacak başka olaylar da bize anlatılsaydı)."***

Amr şöyle demiştir: "İbn Abbâs, âyeti "وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ كَافِرًا/***ve emma'l-gulâmü fekâne kâfiran (Çocuğa gelince; o kâfir idi)"*** şeklinde okuyordu. Yine âyeti 'وكَانَ أَمَامَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كل سفينة صَالِحَة غصْبًا/***ve kâne emâmehüm melikün ye'huzü külle sefînetin sâlihatin gadben (Çünkü önlerinde her sağlam gemiyi zorla gasbeden bir hükümdar vardı)"***[866] şeklinde okuyordu.[867]

١٧٠٥ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ: فَتَنَاوَلَ رَأْسَ الْغُلَامِ بِثَلَاثَةِ أَصَابِعِ الْإِبْهَامِ وَاللَّتَيْنِ تَلِيَانِهَا.

1705- Abdürrezzâk şöyle demiştir: "Adam, çocuğun başını üç parmağıyla; baş parmağı ve yanındaki iki parmağıyla kopardı."[868]

١٧٠٦ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنِي إِسْرَائِيلُ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ حِمَانٍ الْأَسَدِيِّ، قَالَ: أَتَى رَجُلٌ فَسَأَلَ عَلِيًّا وَأَنَا عِنْدَهُ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ، فَقَالَ: هُوَ عَبْدٌ صَالِحٌ نَاصِحٌ لِلَّهِ، فَأَطَاعَ اللَّهَ فَسَخَّرَ لَهُ السَّحَابَ فَحَمَلَهُ عَلَيْهِ، وَمَدَّ لَهُ فِي الْأَسْبَابِ وَبَسَطَ لَهُ فِي النُّورِ، ثُمَّ قَالَ: أَيَسُرُّكَ يَا رَجُلُ أَنْ أَزِيدَكَ، فَسَكَتَ الرَّجُلُ وَجَلَسَ.

---

865 Kehf 18/74-77.
866 Kehf 18/79.
867 Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 409, Kitâbu'l-Enbiyâ, VI, 431; Müslim, Kitâbu'l-Fezâil, IV, 1847; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 309; Süyûtî, *el-el-Fethu'l-Kebîr*, II, 293-295; Humeydî, *Müsned*, I, 182-184; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 278; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 92. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Nesâî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 229.
868 Begavî bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 182.

1706- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk b. Harb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Habîb b. Hımân el-Esedî[869] şöyle demiştir: Ben yanındayken Ali'ye bir adam gelip Zülkarneyn hakkında soru sordu. Ali şöyle dedi: "Zülkarneyn, Allah için nasihat eden sâlih bir kuldu. Allah'a itaat edince Allah da bulutları onun emrine verdi. Onu bulutların üzerinde taşıdı. Ona geniş imkân ve yollar ihsan etti. Onun nurunu çoğaltıp yaydı." Sonra "Ey kişi! Daha fazla bilgi aktarmam seni sevindirir mi?" dedi. Buna karşılık adam susup oturdu.[870]

١٧٠٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: الْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ.

1707- Abdürrezzâk > Sevrî > Mansûr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Sürekli kalan sâlih ameller..."***[871] âyeti hakkında şöyle demiştir: "'Lâ ilâhe illallah, sübhânallah, elhamdülillah ve Allahu ekber,' sürekli kalan sâlih amellerdir."[872]

حَتَّى إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَاذَا الْقَرْنَيْنِ إِمَّا أَنْ تُعَذِّبَ وَإِمَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾

---

869 O, Habîb b. Hımân el-Esedî Ebû Kesîr'dir. İclî şöyle demiştir: "Kûfelidir, tâbiîndendir ve sikadır." İbn Hibbân da onu *es-Sikât*'ta zikretmiştir. Bk. *Ta'cîlu'l-Menfea*, s. 84.

870 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 186; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 101. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn İshâk, Firyâbî, İbn Ebi'd-Dünyâ, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 246.

871 Kehf 18/46.

872 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 255. Begavî bu hadisi İbn Abbâs, İkrime ve Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 174; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 86; Süyûtî, *el-Câmiu's-Sagîr*, II, 7; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 32; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 24; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 351. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, Ahmed, Ebu'l-Ya'lâ, Taberî, İbn Ebî Hâtim, Hâkim ve İbn Merdûye'nin Ebû Saîd el-Hudrî, Nu'mân b. Bişr, Ebû Hureyre, Ebû Derdâ, Enes, Ali ve Osmân yoluyla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 225.

86. Nihayet güneşin battığı yere ulaşınca onu kara balçıklı bir pınarda batıyor gördü. Onun yanında da bir kavim buldu. "Ey Zülkarneyn! Onları istersen cezalandırırsın yahut onlara güzel muamelede de bulunabilirsin" dedik.

١٧٠٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ}، قَالَ: حَارَّةٌ. وَكَذَلِكَ قَرَأَهَا الْحَسَنُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ

1708- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, ***"Nihayet güneşin battığı yere ulaşınca onu kara balçıklı bir pınarda batıyor gördü"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sıcak bir su kaynağında (batıyor gördü)." Hasan da âyeti "فِي عَيْنٍ حارةٍ/***fî aynin hârratin"*** şeklinde okumuştur.[873]

١٧٠٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: مَعْمَرٌ وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: طِينَةٌ سَوْدَاءُ.

1709- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî şöyle demiştir: "Kara bir balçıkta (batıyor gördü)."[874]

١٧١٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ أُمَيَّةَ أَنَّ مُعَاوِيَةَ قَرَأَهَا: (فِي عَيْنٍ حَامِيَةٍ)، وَقَرَأَهَا ابْنُ عَبَّاسٍ {فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ} فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَأَرْسِلْ إِلَى كَعْبٍ فَاسْأَلْهُ فِيمَا تَغْرُبُ؟. فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ، فَقَالَ: تَغْرُبُ فِي ثَأْطٍ. يَعْنِي طِينَةً سَوْدَاءَ.

1710- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, İsrâil b. Ümeyye şöyle demiştir: Muâviye, bu âyeti "تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حامِيَة/***tağrubu fî aynin hâmiyetin"*** şeklinde okudu. İbn Abbâs ise ***"***تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حمئة/***tağrubu fî aynin hamietin"*** şeklinde okudu. İbn Abbâs, Ka'b'a haber gönderip güneşin neyin içinde battığını sordurdu. Ka'b da haber gönderip "Kara balçık içinde batıyor" dedi.[875]

---

873 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 12; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 186.
874 Taberî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 11.
875 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 11.

١٧١١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ قَالَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ} قَالَ: طُبِعَ الْغُلَامُ كَافِرًا.

1711- Abdürrezzâk > Ma'mer > Sevrî > Ebû İshâk isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Nihayet bir erkek çocuğa rastgeldiler. O hemen çocuğu öldürdü"***[876] âyeti hakkında şöyle demiştir: "O çocuk kâfir olmaya yatkın ve meyilli idi."[877]

١٧١٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ التَّيْمِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي خَلِيلُ بْنُ أَحْمَدَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عُثْمَانُ بْنُ أَبِي حَاضِرٍ، قَالَ لِي ابْنُ عَبَّاسٍ: لَوْ رَأَيْتَ إِلَيَّ وَإِلَى مُعَاوِيَةَ، وَقَرَأْتُ {فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ} فَقَالَ: حَامِيَةٍ. فَدَخَلَ كَعْبٌ، فَسَأَلَهُ فَقَالَ: أَنْتُمْ أَعْلَمُ بِالْعَرَبِيَّةِ مِنِّي وَلَكِنَّهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ سَوْدَاءَ. أَوْ قَالَ: فِي حَمَأَةٍ. لَا أَدْرِي أَيَّ ذَلِكَ، قَالَ خَلِيلٌ الَّذِي شَكَّ، فَقَالَ: أَلَا أُنْشِدُكَ قَصِيدَةَ تُبَّعٍ:

قَدْ كَانَ ذُو الْقَرْنَيْنِ عَمِّي مُسْلِمًا ... مَلِكًا تَدِينُ لَهُ الْمُلُوكُ وَتُحْشَدِ

فَأَتَى الْمَشَارِقَ وَالْمَغَارِبَ يَبْتَغِي ... أَسْبَابَ مُلْكٍ مِنْ حَكِيمٍ مُرْشِدِ

فَرَأَى مَغِيبَ الشَّمْسِ عِنْدَ مَغَابِهَا ... فِي عَيْنِ ذِي خُلُبٍ وَثَأْطٍ حَرْمَدِ.

1712- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî > Halîl b. Ahmed[878] > Osmân b. Ebî Hâdır[879] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Sen bana ve Muâviye'ye baksana. Ben, 'فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ/***fî aynin hamietin***'

876 Kehf 18/74.

877 Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 312; Tayâlisî, *Müsned*, II, 21; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 28; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 182; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 97; Süyûtî, *el-Câmiu's-Sagîr*, II, 7; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 32; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 24; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 351. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Müslim, Ebû Davud, Abdullah b. Ahmed ve İbn Merdûye'nin Übey b. Ka'b'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 237.

878 O, Halîl b. Ahmed b. el-Ezdî el-Ferâhidî Ebû Abdirrahmân el-Basrî'dir. Sıdk sahibi, âlim ve âbiddir. Bk. *Takrîb*, I, 228.

879 O, Osmân b. Ebî Hâdır el-Kâs'tır. Osmân b. Ebî Hâdır da denilir. Dördüncü tabakadan olup sıdk sahibidir. Bk. *Takrîb*, II, 7.

şeklinde okuyunca o 'فِي عَيْنٍ حَامِيَةٍ/*fî aynin hâmiyetin'* dedi." İbn Abbâs, o sırada Ka'b içeri girince ona sordu. Ka'b, "Siz Arapçayı benden daha iyi bilirsiniz. Ancak güneş, siyah -Halîl, siyah veya ham'e (siyah balçık) mı dediği konusunda tereddüt etmiştir- bir su kaynağında batar" dedi. Bunun üzerine İbn Abbâs "Size Tubba'ın kasidesini okuyayım mı?" deyip ardından da onu okudu:

"Zülkarneyn amcam (Allah'a) teslim olmuş,

Kendisine bütün kralların bağlı olup sakındığı bir hükümdardı,

O doğu ve batıyı dolaştı

'Doğruyu Gösteren Bilge'den hükümdarlık sebeplerini öğrenmeyi isteyerek

Güneşin batarken battığı yeri gördü

Yapışkan, siyah ve pis kokulu çamurla dolu bir su kaynağında."[880]

١٧١٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونِ[881] بْنِ مِهْرَانَ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي حَاضِرٍ نَحْوًا مِنْ هَذَا، قَالَ: فَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ: مَا الْخُلْبُ؟. قَالَ: الطِّينُ بِلِسَانِهِمْ. قَالَ: فَمَا الثَّأْطُ؟، قَالَ: الْحَمَأَةُ، قَالَ: فَمَا الْحَرْمَدُ؟، قَالَ: الشَّدِيدُ السَّوَادِ، قَالَ: يَا غُلَامُ ائْتِنِي بِالدَّوَاةِ. فَكَتَبَهُ.

1713- Abdürrezzâk > İbnu'l-Mübârek isnadıyla rivayet edildiğine göre, Amr b. Meymûn b. Mihrân'dan benzer bir rivayet nakledilmiştir: İbn Abbâs ona (Ka'b'a) "الْخُلْبُ/el-Hulb nedir?" diye sordu. O "Onların dilinde çamur, balçıktır" cevabını verdi. "الثَّأْطُ/es-Se'd nedir?" diye sorunca "Kara balçıktır" dedi. "الْحَرْمَدُ/el-Harmed nedir?" deyince "Çok

880 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 11; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 186; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 49; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 102. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 238.

881 Asıl nüshada "مندول" şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır. Bk. *Tehzîb*, VIII, 108. O, Amr b. Meymûn b. Mihrân el-Cezerî Ebû Abdillah'tır. Saîd b. Cübeyr'in torunudur. Sika ve fazilet sahibidir. 147 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 80.

kara, kapkara anlamına gelir" dedi. Bunun üzerine İbn Abbâs "Evladım! Bana diviti getir" dedi ve onu yazdı.[882]

١٧١٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ مُعَاوِيَةَ قَرَأَ: (فِي عَيْنٍ حَامِيَةٍ)، وَقَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ حَمِئَةٍ وَسُئِلَ عَنْهَا ابْنُ عُمَرَ فَقَالَ: (حَامِيَةٍ) فَسَأَلَ عَنْهَا كَعْبًا، فَقَالَ: إِنَّهَا تَغْرُبُ فِي مَاءٍ وَطِينٍ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: إِنَّا نَحْنُ أَعْلَمُ.

1714- Abdürrezzâk > İbnu't-Teymî isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Teymî) şöyle demiştir: Muâviye, "فِي عَيْنٍ حَامِيَة/**fî aynin hâmiyetin"** şeklinde okudu. İbn Abbâs ise "فِي عَيْنٍ حَمِئَة/**fî aynin hami-etin"** şeklinde okudu. Bu konuda İbn Ömer'e sorulunca İbn Ömer "فِي عَيْنٍ حَامِيَة/**fî aynin hâmiyetin"** dedi. Ka'b'a sorulunca Ka'b "Güneş, su ve balçık içinde batar" dedi. Bunun üzerine İbn Abbâs, "Biz daha iyi biliriz" dedi.[883]

قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَى رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨٧﴾

87. Dedi ki: "Kim zulmederse onu cezalandıracağız. Sonra o, Rabbine döndürülecek, Rabbi de onu en şiddetli bir azap ile azaba uğratacak."

١٧١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ} قَالَ: هُوَ الْقَتْلُ.

1715- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kim zulmederse onu cezalandıracağız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu (ceza) öldürülmektir."[884]

---

882 Süyûtî hadisi bir önceki rivayetin içinde zikretmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 248.

883 Taberî şöyle demiştir: "Hakikatte her iki kırâat de meşhurdur. Kârî bu kırâatlerden hangisini okursa okusun her ikisi de sahihtir." İbn Kesîr şöyle demiştir: "Bu iki kırâat arasında anlam bakımından fark yoktur." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 102.

884 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 12; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 102. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir

وَأَمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءً الْحُسْنَى وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾ ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾ حَتَّى إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَى قَوْمٍ لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾

88. Fakat kim iman edip de sâlih amel işlerse onun için en güzel bir mükâfat vardır. Ona emrimizden de kolay olanı söyleyeceğiz. 89. Sonra bir başka yol tuttu. 90. Nihayet güneşin doğduğu yere ulaşınca, onu öyle bir kavim üzerine doğar buldu ki, onlar için güneşe karşı bir örtü yapmamıştık.

١٧١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا} فَقَالَ: إِنَّهُمُ الزِّنْجُ.

1716- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar için güneşe karşı bir örtü yapmamıştık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar zencilerdir."[885]

١٧١٧ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ: بَلَغَنَا أَنَّهُمْ كَانُوا فِي مَكَانٍ لَا يَثْبُتُ عَلَيْهِ بُنْيَانٌ فَكَانُوا يَدْخُلُونَ فِي أَسْرَابٍ لَهُمْ إِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ حَتَّى تَزُولَ عَنْهُمْ، ثُمَّ يَخْرُجُوا إِلَى مَعَاشِهِمْ.

1717- Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bize nakledildiğine göre, onlar üzerine binalar kurulamayan bir yerde idiler. Bundan dolayı güneş çıktığı zaman yeraltındaki sığınaklara girerler, battığı zaman da çıkıp geçim vasıtalarına giderlerdi."[886]

---

ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 249.

885 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 14.

886 Begavî bu hadisi Katâde ve Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 187; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 103. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 249.

كَذَلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾ ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتَّى إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾ قَالُوا يَاذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَى أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾

91. İşte böyle. Zaten biz ellerinde ne bulunuyorsa hepsini ilmimizle kuşatmıştık. 92. Sonra bir yol tuttu. 93. Nihayet iki dağ arasına ulaştığı zaman önlerinde hemen hemen hiçbir söz anlamayan bir kavim buldu. 94. Dediler ki: "Ey Zülkarneyn! Gerçekten Ye'cûc ve Me'cûc bu yerde bozgunculuk yapmaktadırlar. Sana bir vergi versek de buna karşılık bizimle onların arasında bir set yapıversen."

١٧١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا} قَالَ: أَجْرًا.

1718- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sana bir vergi versek..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ücret (versek)."[887]

قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾ آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتَّى إِذَا سَاوَى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتَّى إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ آتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾

95. Dedi ki: "Rabbimin bana verdiği imkânlar daha hayırlıdır. Siz bana bir güçle yardım edin ki sizinle onların arasına sağlam bir set yapayım." 96. "Bana büyük demir parçaları getirin." Nihayet dağların iki yanını aynı seviyeye

---

887 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 22; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 189. İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 251.

getirdiği vakit "Körükleyin" dedi. Onu bir ateş haline getirince "Getirin bana, üzerine erimiş bakır dökeyim" dedi.

١٧١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {زُبَرَ الْحَدِيدِ} قَالَ: قِطَعَ الْحَدِيدِ.

1719- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bana büyük demir parçaları getirin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Demir parçaları (getirin)."[888]

١٧٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بَيْنَ السَّدَّيْنِ} قَالَ: هُمَا جَبَلَانِ.

1720- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Nihayet iki dağ arasına ulaştığı zaman önlerinde hemen hemen hiçbir söz anlamayan bir kavim buldu"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'بَيْنَ السَّدَّيْنِ/***Beyne's-seddeyni,'*** iki dağ (arası) demektir."[889]

١٧٢١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا} قَالَ: أُفْرِغْ عَلَيْهِ نُحَاسًا.

1721- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Getirin bana, üzerine erimiş bakır dökeyim"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'قِطْراً/***Kıtran,'*** bakır demektir. Yani 'Üzerine bakır dökeyim' demiştir."[890]

---

888 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 24; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 189. İbn Kesîr bu hadisi Mücâhid, Katâde ve İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 104; İbn Abbâs, *Tefsîr,* III, 194.

889 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 16; Buhârî, Kitâbu'l-Enbiyâ, III, 381; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 104. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 251.

890 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 26; Buhârî, Kitâbu'l-Enbiyâ, VI, 381; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 189; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 104. Şevkânî şöyle demiştir: "Bu, müfessirlerin çoğunun görüşüdür." Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 302.

فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿٩٧﴾

97. *Artık onu ne aşabildiler ne de onu delmeye güç bulabildiler.*

١٧٢٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ} قَالَ: أَنْ يَرْقَوْهُ {وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا}.

1722- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Artık onu ne aşabildiler ne de onu delmeye güç bulabildiler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onu tırmanıp geçemezler."[891]

قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿٩٨﴾ وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾ الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾ أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءَ إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾ قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾ الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾

98. İşte bu, Rabbimden bir rahmettir. Rabbimin vaadi gelince onu dümdüz eder. Rabbimin vaadi haktır" dedi. 99. O gün onları birbiri içine dalgalanır bir halde bırakmış olacağız. Sûr'a da üfürülmüş olacaktır. Bu suretle hepsini toplayacağız. 100. O gün kâfirleri cehennemle karşı karşıya getiririz. 101. Onlar ki benim öğüdüme (Kur'ân-ı Kerim'e) karşı gözleri perdeli idi. Dinleyecek güçleri de yoktu. 102. O kâfirler beni bırakıp kullarımı dostlar edineceklerini mi sandılar? Biz cehennemi o kâfirlere bir konak olarak

891 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 26. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 251. Buhârî de hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'l-Enbiyâ, III, 381.

hazırladık. 103. De ki: "Amelleri bakımından en çok zarara uğrayanları size haber verelim mi? 104. Onlar o kimselerdir ki dünya hayatında yaptıkları boşa gitmiştir. Üstelik kendilerinin muhakkak iyi iş yaptıklarını zannederler.

١٧٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي حُرَّةَ، عَنِ الْمُصْعَبِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ أَبِيهِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا} قَالَ: هُمُ الْيَهُودُ، وَالنَّصَارَى.

1723- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbrahim b. Ebî Hurra[892] > Mus'ab b. Sa'd b. Ebî Vakkâs[893] isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Sa'd b. Ebî Vakkâs), ***"Amelleri bakımından en çok zarara uğrayanları size haber verelim mi?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlar, Yahudiler ve Hıristiyanlardır."[894]

١٧٢٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ، قَالَ: قَامَ ابْنُ الْكَوَّاءِ إِلَى عَلِيٍّ، فَقَالَ: مَنِ الْأَخْسَرُونَ أَعْمَالًا؟ إِلَى {صُنْعًا} قَالَ: وَيْلَكَ مِنْهُمْ أَهْلُ حَرُورَاءَ.

1724- Abdürrezzâk > Sevrî > Seleme b. Küheyl isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebu't-Tufeyl şöyle demiştir: İbnu'l-Kevvâ,[895] kalkıp Ali'nin yanına gitti ve ***"'De ki: Amelleri bakımından en çok zarara uğrayanları size haber verelim mi? Onlar o kimselerdir ki dünya hayatında yaptıkları boşa gitmiştir. Üstelik kendilerinin muhakkak iyi iş***

---

892 O, İbrahim b. Ebî Hurra en-Nasîbî'dir. Saîd b. Cübeyr ve Mücâhid'den rivayette bulunmuştur. Ondan ise Ma'mer ve bir grup kimse rivayette bulunmuştur. Ahmed ve İbn Maîn onu sika kabul etmişlerdir. Bk. *Ta'cîlu'l-Menfea*, s. 13.

893 O, Mus'ab b. Sa'd b. Ebî Vakkâs ez-Zührî Ebû Zürâre el-Medenî'dir. Üçüncü tabakadan olup sikadır. 103 yılında vefat etmiştir. *Takrîb*, II, 251.

894 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 33; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 425; Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 425. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Nesâî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim ve İbn Merdûye'nin Mus'ab b. Sa'd'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 254.

895 O, Abdullah b. el-Kevvâ el-Yeşkurî'dir. Hâricîlerin önde gelenlerindendir. Bk. *el-Feth*, XII, 284.

yaptıklarını zannederler.' Kim bu amelleri bakımından hüsrana uğrayanlar?" dedi. Buna karşılık Ali, "Yazık sana! Harûrîler de onlardandır" dedi.[896]

١٧٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ وَهْبِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ، عَنْ عَلِيٍّ مِثْلَهُ.

1725- Abdürrezzâk > Ma'mer > Vehb b. Abdullah[897] > Ebu't-Tufeyl isnadıyla da *Ali radıyallahu anh*'dan önceki hadisin bir benzeri rivayet edilmiştir.[898]

١٧٢٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي الثَّوْرِيُّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: قَالَ سَعْدٌ: هُمْ أَهْلُ الصَّوَامِعِ.

1726- Abdürrezzâk > Sevrî > Mansûr > Hilâl b. Yesâf > Mus'ab b. Sa'd isnadıyla rivayet edildiğine göre, Sa'd şöyle demiştir: "Bu kişiler, manastırlara çekilen rahiplerdir."[899]

أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾ ذَلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا ﴿١٠٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾ قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾

105. Onlar Rablerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edip amelleri boşa gitmiş olanlardır. Biz kıyamet günü onlar için ölçü tutmayacağız. 106. İşte böyle, onların cezası kâfir oldukları, âyetlerimi ve peygamberlerimi alaya aldıkları için cehennemdir.

---

896 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 34; Sevrî, *Tefsîr*, s. 179.
897 O, Vehb b. Abdillah b. Ebî Zübey el-Hennâî el-Kûfî'dir. Dedesine nisbet edilmektedir. Beşinci tabakadan olup sikadır. *Takrîb*, II, 338.
898 Bir önceki rivayetin kaynaklarına bakınız.
899 Bu hadis daha önce Sa'd'dan benzer şekilde nakledildi.

107. Gerçekten iman edip sâlih amel işleyenlerin ise konakları Firdevs cennetleridir. 108. Onlar orada ebedî kalıcıdırlar. Oradan ayrılmak istemezler. 109. De ki: "Rabbimin sözleri için deniz mürekkep olsa, buna yardımcı olarak bir o kadar daha katsak, Rabbimin sözleri tükenmeden o deniz tükenirdi."

١٧٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ مَالِكٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْجَوْزَاءِ، يَقُولُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي} قَالَ: لَوْ كَانَ كُلُّ شَجَرَةٍ فِي الْأَرْضِ أَقْلَامًا، وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ لَوْ كَانَ مِدَادًا لَنَفِدَ الْمَاءُ، وَتَكَسَّرَتِ الْأَقْلَامُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي.

1727- Abdürrezzâk > Ca'fer b. Süleymân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Amr b. Mâlik şöyle demiştir: Ebu'l-Cevzâ'yı ***"De ki: Rabbimin sözleri için deniz mürekkep olsa, buna yardımcı olarak bir o kadar daha katsak, Rabbimin sözleri tükenmeden o deniz tükenirdi"*** âyeti hakkında şöyle derken dinledim: "Yeryüzündeki tüm ağaçlar kalem olsa ve denize yedi deniz daha eklenip mürekkep olsa Rabbimin kelimeleri sona ermeden önce su biter ve kalemler kırılırdı."[900]

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿١١٠﴾

110. De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir beşerim. Şu kadar var ki bana ilahınızın ancak tek bir ilah olduğu vahyediliyor. Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit ediyorsa sâlih bir amel işlesin ve Rabbine ibadetinde kimseyi ortak koşmasın."

---

900 Begavî bu hadisi benzer şekilde Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 192. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 255.

١٧٢٨ - قَالَ مَعْمَرٌ: عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْجَزَرِيِّ، عَنْ طَاوُسٍ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنِّي أُحِبُّ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَأُحِبُّ أَنْ يُرَى مَوْطِنِي، وَيُعْرَفَ مَكَانِي. فَأَنْزَلَ اللَّهُ: {فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا، وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا}.

1728- Ma'mer > Abdülkerîm el-Cezerî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Tâvus şöyle demiştir: "Bir adam gelip 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben Allah yolunda cihad etmeyi seviyorum. Konumumun görülmesini de seviyorum, yerimin bilinmesini de seviyorum' dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ***'Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit ediyorsa sâlih bir amel işlesin ve Rabbine ibadetinde kimseyi ortak koşmasın'*** âyetini indirdi."[901]

901 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VI, 40; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 108. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebi'd-Dünyâ, Taberânî, İbn Ebî Hâtim ve Hâkim'in Tâvus'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 255; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 308.

سُورَةُ مَرْيَمَ

19. MERYEM SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

كهيعص ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd.

١٧٢٩ - أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ السَّلَامِ قَالَ: نا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ النَّيْسَابُورِيُّ قَالَ: نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كهيعص} قَالَ: اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ الْقُرْآنِ.

1729- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kur'ân'ın isimlerinden biridir."[902]

١٧٣٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: كَافٍ هَادٍ عَالِمٌ صَادِقٌ.

1730- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî şöyle demiştir: "'كهيعص/***Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd,'*** kâfî (yeterli), hâdî (hidayet eden), âlim ve sâdık (doğru söyleyen) demektir."[903]

---

902 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 45; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 193; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 74. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan aynı isnadla nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 427.

903 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 41. Begavî de hadisi Kelbî'den nakletmiştir.

١٧٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: فِي {كهيعص} قَالَ: كَافٌ مِنْ كَافٍ، وَيَاءٌ مِنْ حَكِيمٍ، وَعَيْنٌ مِنْ عَلِيمٍ، وَصَادٌ مِنْ صَادِقٍ، وَهَاءٌ مِنْ هَادٍ.

1731- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Atâ b. es-Sâib > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Kâf, Hâ, Ya, Ayn, Sâd"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kef harfi Kâfî'nin, hâ harfi Hâdî'nin, yâ harfi Hakîm'in, ayn harfi Alîm'in, sâd harfi de Sâdık'ın ilk harfidir."[904]

ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا ﴿٢﴾ إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾ وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾

2. Rabbinin rahmetinin, kulu Zekeriyya'yı anışıdır. 3. Hani o Rabbine gizlice niyaz edip yalvardığında; 4. Şöyle demişti: "Rabbim! Gerçekten kemiklerim zayıflayıp gevşedi. Saçım başım ağardı. Rabbim! Sana duam sayesinde bedbaht olmadım. 5. Gerçekten ben arkamdan gelecek akrabamdan endişe ediyorum. Hanımım da kısırdır. Bundan dolayı bana lütfundan bir veli (oğul) bağışla!"

١٧٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي} قَالَ: الْعُصْبَةَ.

1732- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gerçekten ben arkamdan gelecek akrabamdan endişe***

904 Sevrî, *Tefsîr*, s. 181; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 41; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 194; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XX, 179. İbn Kesîr bu hadisi Katâde, Mücâhid ve Süddî'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 111. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 259; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 311.

ediyorum" âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Burada kastedilen,) baba tarafından akrabalardır."[905]

﴿يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿٦﴾﴾

6. *"Ki bana da mirasçı olsun, Ya'kûboğulları'na da mirasçı olsun. Rabbim! Sen onu rızanı kazanacak bir kişi kıl!"*

١٧٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ} قَالَ: نُبُوَّتُهُ وَعِلْمُهُ.

1733- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Ki bana da mirasçı olsun, Ya'kûboğulları'na da mirasçı olsun"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Peygamberliğine ve ilmine (mirasçı olsun)."[906]

١٧٣٤ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ: قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يَرْحَمُ اللهُ زَكَرِيَّا وَمَا كَانَ عَلَيْهِ مِنْ وَرَثَةٍ؟، وَيَرْحَمُ اللهُ لُوطًا إِنْ كَانَ لَيَأْوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ.

1734- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Allah, Zekeriyya'ya rahmet etsin! Kendisine mirasçı olacak kimse yoktu. Allah, Lût'a da merhamet etsin. O da sağlam bir kaleye sığınmıştı."***[907]

---

905 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 48. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 181; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 194; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XX, 180; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 173; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 211. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 259.

906 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 48; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 194; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XX, 184; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 111. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Şa'bî ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 259.

907 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 48; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 82; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 111. Ebû Hayyân bu hadisi Katâde ve Hasan'dan mürsel

١٧٣٥ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: لَمْ يَبْعَثِ اللهُ نَبِيًّا إِلَّا فِي ثَرْوَةٍ مِنْ قَوْمِهِ بَعْدَ لُوطٍ بَعَثَ اللهُ مُحَمَّدًا فِي ثَرْوَةٍ[908] مِنْ قَوْمِهِ، وَقَالَ قَوْمُ شُعَيْبٍ: لَوْلاَ رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ.

1735- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Allah, Lût *aleyhisselâm*'dan sonra her bir peygamberi ancak kavminin çokluğu ve koruması içinde göndermiştir. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i kavminin çokluğu ve koruması içinde gönderdi. Şuayb *aleyhisselâm*'ın kavmi de ***'Eğer kabilen olmasaydı seni taşa tutardık'***[909] dedi."

١٧٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: مَعْمَرٌ، قَالَ قَتَادَةُ: لَوْلَا أَنَّ يُوسُفَ اسْتَعَانَ عَلَى رَبِّهِ مَا لَبِثَ فِي السِّجْنِ كُلَّ الَّذِي لَبِثَ.

1736- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Yusuf *aleyhisselâm*, Rabbinden yardım isteseydi hapiste o kadar süre kalmazdı."[910]

يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾

7. Ey Zekeriyya! Gerçekten biz sana Yahyâ adında bir oğul müjdeleriz. Bundan önce kimseye bu adı vermemiştik.

١٧٣٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا} قَالَ: لَمْ يُسَمَّ أَحَدٌ مِنْ قَبْلِهِ يَحْيَى.

1737- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey Zekeriyya! Gerçekten biz sana Yahyâ adında bir oğul***

---

olarak nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 173. Tirmizî ve Hâkim bu hadisi benzer şekilde Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 322.

908 Çokluk ve güç.

909 Hûd 11/91.

910 Buhârî, Kitâbu'l-Enbiyâ, VI, 411, 415, 418, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 366, Kitâbu't-Ta'bîr, XII, 381. Ahmed bu hadisi Hasan'dan mürsel olarak rivayet etmiştir. Bk. Ahmed, *ez-Zühd*, s. 80. Kurtubî de hadisi Hasan'dan mürsel olarak nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, IX, 169; Süyûtî, *el-Câmiu's-Sagîr*, IV, 20.

müjdeleriz. Bundan önce kimseye bu adı vermemiştik" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ondan önce kimseye Yahyâ adı verilmemiştir."[911]

قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي
عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾

8. Dedi ki: "Rabbim! Eşim kısır bir kadın, benim ise yaşlılıktan kemiklerim kurumuşken nasıl oğlum olabilir?"

١٧٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا} قَالَ: سِنًّا، قَالَ: وَكَانَ ابْنُ بِضْعٍ وَسَبْعِينَ سَنَةً.

1738- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Dedi ki: Rabbim! Eşim kısır bir kadın, benim ise yaşlılıktan kemiklerim kurumuşken nasıl oğlum olabilir?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yaş bakımından (yaşlı olduğu için). Zira Zekeriyya *aleyhisselâm* yetmiş küsur yaşındaydı."[912]

١٧٣٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا} قَالَ: كُنْتَ تُعَرِّفُنِي الْإِجَابَةَ فِيمَا مَضَى.

1739- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şöyle demişti: Rabbim! Gerçekten kemiklerim zayıflayıp gevşedi. Saçım başım ağardı. Rabbim! Sana duam sayesinde bedbaht***

---

911 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 28. Begavî bu hadisi Katâde ve Kelbî'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 194; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 175; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 272. İbn Kesîr bu hadisi Katâde, İbn Cüreyc ve İbn Zeyd'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 112. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Ahmed ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 194; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 312.

912 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 50. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbn Ebî Hâtim'in Sevrî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 260; İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 199.

olmadım"[913] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Daha önce yapmış olduğum duaları kabul ettiğini bana bildirmiştin."[914]

قَالَ كَذَٰلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا ﴿٩﴾
قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾

9. Dedi ki: "Öyledir." Rabbin buyurdu ki: "Bu benim için pek kolaydır. Çünkü sen daha önce bir şey değilken seni yarattım." 10. "Rabbim! Bana bir âyet (alâmet) ver" dedi. "Senin alâmetin sapasağlam olduğun halde insanlarla üç gece konuşamamandır" dedi.

١٧٤٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عِكْرِمَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا} قَالَ: سَوِيًّا مِنْ غَيْرِ خَرَسٍ. وَقَالَ: قَتَادَةُ.

1740- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime, ***"Senin alâmetin sapasağlam olduğun halde insanlarla üç gece konuşamamandır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sağlıklı olduğun halde dilsiz olarak, konuşamadan (üç gün kalmandır)."[915]

فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾

11. Bunun üzerine mihrabdan (mâbedden) kavminin karşısına çıkıp onlara "Sabah akşam tesbih edin" diye işaret etti.

---

913 Meryem 19/4.

914 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 259. Taberî bu hadisi İbn Cüreyc'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 46; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 194.

915 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 52. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Vehb ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 194; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 112; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 260; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 187.

١٧٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ}، قَالَ: فَأَوْمَأَ إِلَيْهِمْ أَنْ يُصَلُّوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا.

1741- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bunun üzerine mihrabdan (mâbedden) kavminin karşısına çıkıp onlara 'Sabah akşam (Allah'ı) tesbih edin' diye işaret etti"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sabah akşam namaz kılın diye onlara yüz mimikleriyle ve eliyle işaret etti."[916]

يَا يَحْيَى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ﴿١٢﴾ وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكَاةً وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾ وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾

12. "Ey Yahyâ! Kitabı tam bir kuvvetle al" (dedik) ve biz ona hikmeti daha çocukken verdik. 13. Katımızdan ona bir kalp inceliği ve bir temizlik de verdik. O takva sahibi bir kimse idi. 14. Anne-babasına karşı itaatkârdı. Büyüklük taslayan ve isyankâr bir kimse değildi. 15. Doğduğu günde, vefatı gününde ve diri olarak kaldırılacağı günde selâm olsun ona.

١٧٤٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا[917] مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ أَنَّ[918] يَحْيَى قَالَ لِعِيسَى: حِينَ الْتَقَيَا: إِنَّكَ خَيْرٌ مِنِّي، فَقَالَ عِيسَى: بَلْ أَنْتَ خَيْرٌ مِنِّي سَلَّمَ اللهُ عَلَيْكَ، وَسَلَّمْتُ أَنَا عَلَى نَفْسِي.

1742- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan şöyle demiştir: Yahyâ *aleyhisselâm*, buluştuklarında İsa *aleyhisselâm*'a "Sen benden daha hayırlısın" dedi. Buna karşılık İsa

---

916 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 54; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 195; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 176; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 113. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 260.

917 Türkiye nüshasında "أنا" şeklinde geçmektedir.

918 Mısır nüshasında "ابن يحيى" şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır.

aleyhisselâm, "Aksine sen benden daha hayırlısın.[919] Zira Allah, sana selâm verdi, ben ise kendime selâm verdim"[920] dedi.[921]

١٧٤٣ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ سَمِعْتُ مَعْمَرًا، يَقُولُ: قَالَ الصِّبْيَانُ لِيَحْيَى: اذْهَبْ بِنَا لِنَلْعَبَ، قَالَ: مَا لِلَّعِبِ خُلِقْتُ، قَالَ: فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى: {وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا}.

1743- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Çocuklar Yahyâ *aleyhisselâm*'a 'Bizi oynamaya götür' dediklerinde Yahyâ *aleyhisselâm* 'Ben oynamak için yaratılmadım' dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ***'Biz ona hikmeti daha çocukken verdik'*** âyetini indirdi."[922]

١٧٤٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا} قَالَ: رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا.

1744- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Katımızdan ona bir kalp inceliği verdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Katımızdan merhamet (verdik)."[923]

---

919 Bu ifade şu âyete işaret ediyor: ***"Doğduğu gün, öleceği gün ve diriltileceği gün ona selâm olsun!"*** (Meryem 19/15)

920 Bu ifade şu âyete işaret ediyor: ***"Doğduğum gün, öleceğim gün ve diriltileceğim gün bana selâm olsun."*** (Meryem 19/33)

921 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 59; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 114. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Ahmed, Abd b. Humeyd, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 262. Süyûtî bu hadisi *el-Câmiu's-Sagîr*'de Hasan'dan mürsel olarak nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *el-Câmiu's-Sagîr*, IV, 504.

922 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 55; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 283; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 113. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca Ahmed, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Harâitî ve İbn Asâkir'in Ma'mer b. Râşid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 261, *el-Câmiu's-Sagîr*, IV, 20.

923 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 55; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 95; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 87; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 177; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 140.

١٧٤٥ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَأنا عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ مَعْقِلٍ ابْنِ أَخِي وَهْبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ وَهْبًا، يَقُولُ: نَادَى مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ أَنَّ يَحْيَى بْنَ زَكَرِيَّا سَيِّدُ مَنْ وَلَدَتِ النِّسَاءُ، وَأَنَّ جِرْجِيسَ سَيِّدُ الشُّهَدَاءِ.

1745- Abdürrezzâk > Vehb'in kardeşi Abdüssamed b. Ma'kıl isnadıyla rivayet edildiğine göre, Vehb şöyle demiştir: "Biri semadan 'Yahyâ b. Zekeriyya, kadınların doğurduğu insanların efendisidir. Circîs de şehitlerin efendisidir' diye seslendi."[924]

١٧٤٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ أَنَّ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ خَرَجَ يَسْتَسْقِي وَخَرَجَ بِالنَّاسِ، ثُمَّ قَالَ لَهُمْ: مَنْ كَانَ ذَا ذَنْبٍ فَلْيَرْجِعْ، قَالَ: فَجَعَلَ النَّاسُ يَرْجِعُونَ حَتَّى لَمْ يَبْقَ مَعَهُ إِلَّا رَجُلٌ أَعْوَرُ، فَقَالَ لَهُ عِيسَى: أَمَا أَذْنَبْتَ قَطُّ؟، قَالَ: نَظَرْتُ بِعَيْنِي هَذِهِ مَرَّةً إِلَى مَا لَا يَحِلُّ لِي فَفَقَأْتُهَا، فَقَالَ لَهُ: عِيسَى: فَأَنْتَ، ثُمَّ قَالَ لَهُ عِيسَى: ادْعُ وَأَنَا أُؤَمِّنُ. قَالَ فَدَعَا وَأَمَّنَ عِيسَى فَسَقَاهُمُ اللهُ.

1746- Abdürrezzâk > Ma'mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Şehr b. Havşeb şöyle demiştir: "İsa b. Meryem *aleyhisselâm* yağmur duasına çıktı, insanları da çıkardı. Sonra onlara 'Kimin günahı varsa geri dönsün' dedi. Bunun üzerine insanlar dönüp gitmeye başladılar. Nihayet tek gözlü bir adam dışında yanında kimse kalmadı. İsa *aleyhisselâm*, ona 'Hiç günah işlemedin mi?' deyince adam, 'Bu gözümle bana helâl olmayan birine bir defa baktım, bundan dolayı onu oyup çıkardım' dedi. Buna karşılık İsa *aleyhisselâm*, 'Sen ha' dedi, sonra ona 'Sen dua et, ben âmîn diyeyim' dedi. Adam dua ederken İsa *aleyhisselâm* âmîn deyince Allah da onları yağmurla suladı."[925]

---

924 Ahmed, *Zühd*, IV, 86.
925 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

١٧٤٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ ابْنِهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا} قَالَ: تَرَحَّمَ اللهُ عَلَى الْعِبَادِ.

1747- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi > Onun oğlu isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Katımızdan ona bir kalp inceliği verdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'tan kullarına merhamet etmesini, onları bağışlamasını dilerdi."[926]

١٧٤٨ - مَعْمَرٌ، قَالَ: قَتَادَةُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَزَكَاةً} قَالَ: صَدَقَةً.

1748- Ma'mer, Katâde'nin **"وَزَكَاةً/ve zekâten"** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "زَكَاةً/***Zekâten,'*** sadaka demektir."[927]

١٧٤٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنِ الْحَكَمِ فِي قَوْلِهِ: {فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ} قَالَ: كَتَبَ إِلَيْهِمْ[928].

1749- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Ebî Leylâ isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hakem **"فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ/*Fe evhâ ileyhim*"**[929] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onlara yazdı."[930]

---

926 İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 202; Sevrî, *Tefsîr*, s. 182; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 55; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 113. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Zeccâc, Hâkim ve Beyhakî'nin İkrime ve İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 261.

927 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 261; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 113.

928 Türkiye nüshasında "لهم" şeklinde geçmektedir.

929 Meryem 19/11.

930 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 54. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 260. Bu hadis Mücâhid, İbrahim, Vehb, Katâde ve İkrime'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 195; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 313; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 85.

١٧٥٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا أَذْنَبَ يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا ذَنْبًا وَلَا هَمَّ بِامْرَأَةٍ.

1750- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > Hasan isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Yahyâ b. Zekeriyya, asla bir günah işlememiş ve hiçbir kadınla ilişkiyi düşünmemiştir."***[931]

١٧٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {جَبَّارًا عَصِيًّا} قَالَ: كَانَ ابْنُ الْمُسَيِّبِ يَذْكُرُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ أَحَدٍ يَلْقَى اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا ذَا ذَنْبٍ إِلَّا يَحْيَى بْنَ زَكَرِيَّا.

1751- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > İbnu'l-Müseyyeb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Anne-babasına karşı itaatkârdı. Büyüklük taslayan ve isyankâr bir kimse değildi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: ***"Yahyâ b. Zekeriyya'dan başka kıyamet gününde Allah'ın huzuruna günahsız bir şekilde çıkan hiç kimse olmaz."***[932]

١٧٥٢ - وَقَالَ قَتَادَةُ: عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَذْنَبَ يَحْيَى ذَنْبًا قَطُّ، وَلَا هَمَّ بِامْرَأَةٍ.

1752- Katâde > Hasan isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Yahyâ b. Zekeriyya, asla bir günah işlememiş ve hiçbir kadınla ilişkiyi düşünmemiştir."***[933]

---

931 Ahmed, *ez-Zühd*, s. 76; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 811; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 177; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 114.

932 Ahmed, *ez-Zühd*, s. 90; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 114. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Ahmed, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 261. Kurtubî hadisi benzer şekilde İbn Ömer'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 87. Ahmed b. Hanbel de hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 301.

933 Bu hadis daha önce zikredildi.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾

16. Kitapta Meryem'i de an. Hani o kendi ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti.

١٧٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا} قَالَ: قِبَلَ الْمَشْرِقِ مُنْتَحِيًا.

1753- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kitapta Meryem'i de an. Hani o kendi ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Doğu tarafına doğru çekildi, uzaklaştı."[934]

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾ قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾ قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾ قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾ قَالَ كَذَلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَقْضِيًّا ﴿٢١﴾ فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾

17. Sonra onlarla kendi arasında bir perde çekmişti. Derken Biz ona ruhumuzu (Cebrâil'i) gönderdik. Ona tam bir insan suretinde göründü. 18. "Senden Rahmân'a sığınırım. Eğer takva sahibi bir kimse isen (bana dokunma)" dedi. 19. O da "Ben ancak senin Rabbinin gönderdiği elçisiyim. Sana temiz bir oğul vermeye geldim" dedi. 20. Meryem dedi ki: "Bana hiçbir insan eli değmemişken ve ben kötü bir kadın da olmadığıma göre nasıl bir oğlum olabilir?" 21. Dedi ki: "Evet, durum dediğin gibidir. Fakat Rabbin 'O Bana kolaydır. Biz onu insanlar için bir âyet (delil) ve Bizden bir rahmet kılacağız'

---

934 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 59. İbn Kesîr ve Ebû Hayyân bu hadisi Katâde'den nakletmişlerdir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 114; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 180; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 195; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 92.

dedi. Buna dair hüküm verilmiş, bitmiştir." 22. Derken ona hamile kaldı. Onunla yalnız başına uzak bir yere çekildi.

١٧٥٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا} قَالَ: مُنْتَحِيًا.

1754- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Derken ona hamile kaldı. Onunla yalnız başına uzak bir yere çekildi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bir yere çekildi, uzaklaştı."[935]

فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَالَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا ﴿٢٣﴾

23. Sonunda doğum sancısı onu kuru bir hurma ağacına dayanmaya mecbur etti. "Keşke bundan önce ölseydim de büsbütün unutulsaydım" dedi.

١٧٥٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا} قَالَ: لَا أُعْرَفُ وَلَا يُدْرَى مَنْ أَنَا.

1755- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Keşke bundan önce ölseydim de büsbütün unutulsaydım"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Tanınmayayım ve benim kim olduğum bilinmesin."[936]

فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾

24. Aşağısından (İsa yahut melek) ona şöyle seslendi: "Üzülme! Rabbin senin alt yanında bir su arkı vücuda getirmiştir."

---

935 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 60. Kurtubî bu hadisi yakın lafızlarla nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 92.

936 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 67; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 117. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 268.

١٧٥٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا} قَالَ: الْمَلَكُ، وَقَالَ الْحَسَنُ: مَنْ تَحْتَهَا هُوَ ابْنُهَا.

1756- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Aşağısından (İsa yahut melek) ona şöyle seslendi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Melek seslendi." Hasan şöyle demiştir: "Aşağısından oğlu seslendi."[937]

١٧٥٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا}، قَالَ: هُوَ الْجَدْوَلُ. يَعْنِي النَّهَرَ الصَّغِيرَ.

1757- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Rabbin senin alt yanında bir su arkı vücuda getirmiştir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'سَرِيًّا/***Seriyyen,'*** küçük ırmak yani dere demektir."[938]

١٧٥٨ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَحْتَكِ سَرِيًّا}، قَالَ: هُوَ الْجَدْوَلُ النَّهَرُ الصَّغِيرُ.

1758- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû İshâk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Berâ b. Âzib, ***"Rabbin senin alt yanında bir su arkı vücuda getirmiştir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'سَرِيًّا/***Seriyyen,'*** küçük ırmak yani dere demektir."[939]

---

937 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 68. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 268. Begavî de hadisi İbn Abbâs, Süddî, Katâde ve Dahhâk'tan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 197.

938 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 70.

939 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 70; Hâkim, *Müstedrek*, II, 273; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 268. Bu, İbn Abbâs, Dahhâk, Amr b. Meymûn, İbrahim en-Nehaî, Mücâhid, İbn Cübeyr ve Hâlid b. Safvân'ın görüşüdür. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 117; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 183.

١٧٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ رَجُلٍ، عَمَّنْ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ فِي مَرْيَمَ: يَقُولُ: لَيْسَ إِلَّا أَنْ حَمَلَتْهُ ثُمَّ وَضَعَتْهُ.

1759- Abdürrezzâk > Sevrî > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Sadece ona hamile kaldı, ardından onu dünyaya getirdi."[940]

١٧٦٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا قَيْسٌ، قَالَ: أرنا عَاصِمٌ، عَنْ شَقِيقٍ، قَالَ: لَوْ عَلِمَ اللهُ لِلنَّسَاءِ خَيْرًا مِنَ الرُّطَبِ أَمَرَهَا بِهِ.

1760- Abdürrezzâk > Kays[941] > Âsım[942] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Şakîk[943] şöyle demiştir: "Şayet Allah Teâlâ kadınlar için hurmadan daha yararlı bir meyve yaratsaydı Meryem'e onu emrederdi."

١٧٦١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، قَالَ: إِنِّي لَأَحْسَبُ أَفْضَلَ الطَّعَامِ لِلنَّسَاءِ التَّمْرَ.

1761- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Husayn isnadıyla rivayet edildiğine göre, Amr b. Meymûn şöyle demiştir: "Kadınlar için en iyi yiyeceğin hurma olduğunu düşünüyorum."[944]

وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾

25. O kuru hurma ağacını kendine doğru salla! Senin üzerine derilmiş taze hurma düşecektir.

940 Sevrî, *Tefsîr*, s. 182; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 44; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 116; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 92-93.

941 O, Kays b. er-Rebî' el-Esedî Ebû Muhammed el-Kûfî'dir. Yedinci tabakadan olup sıdk sahibidir. Ebû Davud, Tirmizî ve İbn Mâce ondan hadis rivayet etmişlerdir. Bk. *Takrîb*, II, 128.

942 O, İbn Ebi'n-Necûd'dur.

943 O, Ebû Vâil Şakîk b. Seleme'dir.

944 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Amr b. Meymûn'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 269.

١٧٦٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا قَيْسٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ أَنَّهُ كَانَ يَقْرَأُ: (تَسَّاقَطْ عَلَيْكِ) بِشَدِّ تَسَّاقَطْ، وَيَقْرَؤُهَا بِالتَّاءِ

1762- Abdürrezzâk > Kays isnadıyla rivayet edildiğine göre, A'meş, âyeti "تَسَّاقَطْ عَلَيْكِ/***tessâkadu aleyki***" şeklinde okuyordu.[945]

فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي
إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا ﴿٢٦﴾

26. "Artık ye, iç, gözün aydın olsun! Eğer insanlardan birisini görürsen 'Gerçekten ben Rahmân'a oruç adadım. Onun için bugün hiçbir insanla konuşmam' de."

١٧٦٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا}، قَالَ: فِي بَعْضِ الْحُرُوفِ. صَمْتًا، وَإِنَّكَ لَا تَشَأُ أَنْ تَلْقَى امْرَأَةً جَاهِلَةً، تَقُولُ: نَذَرْتُ كَمَا نَذَرَتْ مَرْيَمُ أَنْ لَا أَتَكَلَّمَ يَوْمًا إِلَى اللَّيْلِ، وَإِنَّمَا جَعَلَ اللَّهُ[946] ذَلِكَ آيَةً لِمَرْيَمَ وَابْنِهَا، وَلَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يُنْذِرَ صَمْتًا يَوْمًا[947] إِلَى اللَّيْلِ، وَأَمَّا قَوْلُهُ (صَوْمًا) فَإِنَّهَا صَامَتْ مِنَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ وَالْكَلَامِ.

1763- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gerçekten ben Rahmân'a oruç adadım"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bazı kırâatlerde 'صمتاً/***samten***' şeklindedir. Meryem'in 'Bugün geceye kadar konuşmayacağım' şeklinde adadığı gibi 'Adadım' diyen bir kadınla karşılaşmayı istemezsin. Zira Allah Teâlâ bunu sadece Meryem ve oğlu için bir mûcize yapmıştır. Bir kişinin gün boyunca geceye kadar susmayı adaması helâl değildir. Allah'ın 'صَوْماً/savme' sözüne gelince; Meryem, yemekten, içmekten ve konuşmaktan uzak durup oruç tuttu anlamındadır."[948]

---

945 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Âsım'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 269; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 197.

946 Mısır nüshasında silinmiştir.

947 Mısır nüshasında silinmiştir.

948 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 75; Sevrî, *Tefsîr*, s. 184; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 204. İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-*

فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَامَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾ يَاأُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا ﴿٢٨﴾

27. Onu taşıyarak kavmine götürdü. "Ey Meryem! Gerçekten sen görülmedik bir iş yaptın" dediler. 28. Ey Hârûn'un kardeşi! Senin baban kötü bir adam değildi, annen de ahlâksız bir kadın değildi.

١٧٦٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَا أُخْتَ هَارُونَ}، قَالَ: كَانَ رَجُلٌ صَالِحٌ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ يُسَمَّى هَارُونَ فَشَبَّهُوهَا بِهِ، فَقَالُوا[949]: يَا شَبِيهَةَ هَارُونَ فِي الصَّلَاحِ.

1764- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ey Hârûn'un kardeşi!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İsrâiloğulları arasında Hârûn adı verilen sâlih bir kişi vardı. İsrâiloğulları, Meryem'i ona benzetip 'Ey salah ve iyilikte Hârûn'a benzeyen!' dediler."[950]

فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣٠﴾ وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾ ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾ مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

Kur'âni'l-Azîm, III, 118; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 77; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, II, 206.

949 Türkiye nüshasında "فقال" şeklinde geçmektedir.

950 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 77; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 198; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 118. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahih-garibdir. Biz bu hadisi İbn İdrîs rivayeti dışında başka bir tarîkten bilmiyoruz." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 315; Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, IV, 144.

﴿٣٥﴾ وَإِنَّ اللّٰهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٣٦﴾ فَاخْتَلَفَ
الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٣٧﴾

29. Bunun üzerine çocuğa işaret etti. Onlar "Beşikte bulunan bir çocukla nasıl konuşuruz?" dediler. 30. Dedi ki: "Muhakkak ben Allah'ın kuluyum. O, bana kitabı vermiş ve beni peygamber yapmıştır. 31. Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti. 32. Beni anneme saygılı kıldı; beni bedbaht bir zorba yapmadı. 33. Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün esenlik banadır." 34. İşte hakkında şüpheye düştükleri Meryem oğlu İsa, hak söze göre budur. 35. Allah'ın çocuk edinmesi olacak bir şey değildir. O, bundan münezzehtir. Bir işe hükmettiğinde ona yalnızca "Ol!" der, o da oluverir. 36. (İsa şunu da söyledi:) "Muhakkak Allah benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. O hâlde yalnız O'na ibadet edin, dosdoğru yol budur." 37. Sonra (Hıristiyan) gruplar kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler. O büyük günde hazır olacaklarından dolayı vay o kâfirlerin haline!

١٧٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ}، قَالَ: اجْتَمَعَ بَنُو إِسْرَائِيلَ فَأَخْرَجُوا مِنْهُمْ أَرْبَعَةَ نَفَرٍ أَخْرَجَ كُلُّ قَوْمٍ عَالِمَهُمْ فَامْتَرَوْا فِي عِيسَى حِينَ رُفِعَ، فَقَالَ أَحَدُهُمْ: هُوَ اللّٰهُ هَبَطَ إِلَى الْأَرْضِ فَأَحْيَى مَنْ أَحْيَى وَأَمَاتَ مَنْ أَمَاتَ، ثُمَّ صَعِدَ إِلَى السَّمَاءِ وَهُمُ الْيَعْقُوبِيَّةُ، قَالَ: وَقَالَ الثَّلَاثَةُ: كَذَبْتَ، ثُمَّ قَالَ اثْنَانِ مِنْهُمْ لِلثَّالِثِ: قُلْ فِيهِ، فَقَالَ: هُوَ ابْنُ اللّٰهِ، وَهُمُ النَّسْطُورِيَّةُ، فَقَالَ اثْنَانِ: كَذَبْتَ، ثُمَّ قَالَ: أَحَدُ الِاثْنَيْنِ لِلْآخَرِ: قُلْ فِيهِ قَالَ: هُوَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ اللّٰهُ إِلَهٌ، وَهُوَ إِلَهٌ، وَأُمُّهُ إِلَهٌ وَهُمُ الْإِسْرَائِيلِيَّةُ وَهُمْ مُلُوكُ النَّصَارَى، قَالَ الرَّابِعُ: كَذَبْتَ هُوَ عَبْدُ اللّٰهِ وَرَسُولُهُ وَرُوحُهُ وَكَلِمَتُهُ، وَهُمُ الْمُسْلِمُونَ، فَكَانَتْ لِكُلِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ أَتْبَاعٌ عَلَى مَا قَالَ، فَاقْتَتَلُوا فَظُهِرَ عَلَى

الْمُسْلِمِينَ، وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ {وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ}، قَالَ قَتَادَةُ: وَهُمُ الَّذِينَ قَالَ اللَّهُ فِيهِمْ {فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ} فَاخْتَلَفُوا فِيهِ فَصَارُوا أَحْزَابًا.

1765- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İşte hakkında şüpheye düştükleri Meryem oğlu İsa, hak söze göre budur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: İsrâiloğulları bir araya geldiler ve her bir kavimden en âlimi seçmek suretiyle aralarından dört kişi çıkardılar. Bu dört kişi, İsa'nın yükseltilmesinden sonra onun hakkında tartıştılar. İçlerinden biri, "O Allah'tı. Yeryüzüne inip dirilteceklerini diriltti, öldüreceklerini öldürdü. Daha sonra da semaya çıktı" dedi. Bunlar Ya'kûbîlerdir. Adamın bu sözü üzerine diğer üç kişi, "Yalan söyledin!" karşılığını verdiler. Bu iki kişiden biri, üçüncüye "Sen bu konudaki fikrini söyle" deyince adam, "O, Allah'ın oğludur" dedi. Bu görüşte olanlar da Nastûrîlerdir. Buna karşılık ikisi, "Yalan söyledin!" dediler. Sonra ikisinden biri, diğerine "Sen bu konudaki fikrini söyle" deyince adam, "O, üç ilahtan biridir. Allah ilahtır, İsa ilahtır, annesi de ilahtır" dedi. Bu görüşte olanlar da İsrâilîlerdir ve Hıristiyanların önderleridir. Dördüncü kişi ise, "Yalan söyledin! O, Allah'ın kulu, Resûlü, ruhu ve sözüdür" dedi. Bu görüşte olanlar da Müslümanlardır. Bu dört adamdan her birinin düşüncesini takip eden taraftarları oldu ve birbirleriyle savaştılar. Sonuçta Müslümanlar galip geldi. ***"Allah'ın âyetlerini inkâr edenlere, peygamberleri haksızca öldürenlere ve insanlar arasında adaleti emredenleri öldürenlere can yakıcı bir azabı müjdele!"***[951] âyetinde bahsedilen de budur. Allah Teâlâ yine bunlar hakkında ***"Sonra (Hıristiyan) gruplar kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler. O büyük günde hazır olacaklarından dolayı vay o kâfirlerin haline!"*** buyurmuştur. Sonuç olarak İsa hakkında ihtilâfa düşüp fırkalara ayrıldılar.[952]

---

951 Âl-i İmrân 3/21.

952 Taberî bu hadisi daha uzun bir şekilde rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 84; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 106. İbn Kesîr hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 121. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 271.

أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لَكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾

38. Bize gelecekleri gün (gerçekleri) ne iyi işitip ne iyi görecekler! Fakat zulmedenler o günde apaçık bir sapıklık içindedirler.

١٧٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ} قَالَ: أَسْمِعْ قَوْمًا وَأَبْصِرْهُمْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

1766- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bize gelecekleri gün (gerçekleri) ne iyi işitip ne iyi görecekler! Fakat zulmedenler o günde apaçık bir sapıklık içindedirler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kıyamet gününde bize geldikleri gün topluluğun hakikati en iyi duyanları ve en iyi görenleri olacaklar."[953]

وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٤١﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَاأَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا ﴿٤٢﴾ يَاأَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾ يَاأَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾ يَاأَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمَنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾ قَالَ أَرَاغِبٌ أَنْتَ عَنْ آلِهَتِي يَاإِبْرَاهِيمُ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾

39. Sen onları işin bitiriliverceği o hasret günü ile korkut! Hâlbuki onlar gaflet içindedirler, onlar hâlâ iman etmezler. 40. Arza ve üzerindekilere elbette Biz mirasçı oluruz ve yalnız bize döndürülürler. 41. Kitapta İbrahim'i de an.

---

953 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 87. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 427. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 271.

O, son derece doğru sözlü bir peygamberdi. 42. Hani babasına "Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan şeye niçin ibadet edersin?" demişti. 43. "Babacığım! İlimden sana gelmeyen bana geldi. Bana uy ki seni dosdoğru bir yola ileteyim."44. Babacığım! Şeytana ibadet etme! Muhakkak şeytan, Rahmân'a asi olmuştur. 45. Babacığım! Doğrusu Rahmân'ın azabı sana dokunur da şeytanın dostu olursun diye korkuyorum." 46. Dedi ki: "Ey İbrahim! Sen benim ilahlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen seni mutlaka taşlarım. Bir süre benden uzaklaş, yanımdan git!"

- ١٧٦٧عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا}، قَالَ: زَمَانًا طَوِيلًا.

1767- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), "وَاهْجُرْنِي مَلِيّاً/**vehcurnî meliyyen"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Uzun bir zaman (benden uzaklaş)."[954]

-عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، قَالَ قَتَادَةُ: {وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا}، قَالَ: سَالِمًا.

1768- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "وَاهْجُرْنِي مَلِيّاً/**vehcurnî meliyyen"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sağ-sâlim benden uzak dur."[955]

954 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 91. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 272. Bu hadis Mücâhid, Saîd b. Cübeyr ve Hasan'dan da rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 123. Sevrî de hadisi İkrime'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 175.

955 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 92. Begavî bu hadisi Katâde ve Atâ'dan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 201; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 123. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 272. Ebû Hayyân da hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 195; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 326.

قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾ وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُو رَبِّي عَسَى أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾ فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾ وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَى إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥١﴾ وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾

47. Dedi ki: "Selâm olsun sana. Ben Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü Rabbim bana gerçekten merhametli ve lütufkârdır. 48. Ben sizi de sizin Allah'tan başka taptıklarınızı da terk ediyorum. Yalnız Rabbime dua ediyorum." 49. İbrahim onları ve onların Allah'tan başka taptıklarını terk edince Biz ona İshâk'ı ve Ya'kûb'u bağışladık. Onların hepsine peygamberlik verdik. 50. Ve Biz onlara rahmetimizden bağışladık. Kendilerine haklı ve yüksek bir şöhret nasip ettik. 51. Kitapta Musa'yı da an. Şüphesiz o ihlâsa erdirilmiş bir resûl ve bir peygamberdi. 52. Biz ona Tûr'un sağ tarafından seslendik ve kendimize yaklaştırarak onunla özel bir şekilde konuştuk.

١٧٦٩ – نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {جَانِبِ الطُّورِ}، قَالَ: جَانِبَ الْجَبَلِ.

1769- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz ona Tûr'un sağ tarafından seslendik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dağın sağ yanından seslendik."[956]

١٧٧٠ – نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا}، قَالَ: نَجَا بِصِدْقِهِ.

1770- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kendimize yaklaştırarak onunla özel bir şekilde konuştuk"***

---

956 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 94.

âyeti hakkında şöyle demiştir: "Doğruluğundan dolayı kendisi ile konuşmak için bize yaklaştırdık."[957]

وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ
كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥٤﴾ وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ
وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا
﴿٥٦﴾ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ
مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا
وَاجْتَبَيْنَا إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ﴿٥٨﴾ فَخَلَفَ مِنْ
بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾
إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا
﴿٦٠﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا
﴿٦١﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾

53. Ona rahmetimizin bir sonucu olarak kardeşi Hârûn'u peygamber olarak bağışladık. 54. Kitapta İsmâil'i de an. Gerçekten o, sözüne sadıktı, resûl ve nebî idi. 55. O aile halkına namazı ve zekâtı emrederdi. Ve o, Rabbi katında makbul bir kimse idi. 56. Kitapta İdrîs'i de an. Gerçekten o çok doğru sözlü bir peygamberdi. 57. Biz onu yüce bir makama yükselttik. 58. İşte bunlar Allah'ın kendilerine nimet verdiği Âdem'in soyundan, Nûh ile taşıdıklarımızın soyundan, İbrahim ve İsrâil soyundan olan peygamberlerdendir. Bizim hak yola ilettiğimiz ve seçtiklerimizdendir. Onlara Rahmân'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı.[958]

---

957 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 95. İbn Kesîr bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 124. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 272.

958 Bu âyet, secde âyetidir.

59. Bunlardan sonra ise namazı kaybeden, arzularına uyan bir kavim geldi. Bu yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çekecekler. 60. Tevbe eden, iman eden ve sâlih amel işleyenler müstesna. İşte onlar cennete girerler ve hiçbir şekilde zulme uğratılmazlar. 61. Rahmân'ın kullarına gayb ile vaat ettiği Adn cennetlerine (girerler). O'nun vaat ettiği muhakkak gerçekleşecektir. 62. Orada boş sözler işitmezler. İşittikleri ancak selâmdır (meleklerin "selâm" sözüdür). Onlara orada sabah ve akşam rızıkları verilir.

١٧٧١- عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا}، قَالَ: كَانَتِ الْعَرَبُ إِذَا أَصَابَ أَحَدُهُمُ الْغَدَاءَ، وَالْعِشَاءَ عُجِبَ لَهُ، فَأَخْبَرَهُمُ اللهُ أَنَّ لَهُمْ فِي الْجَنَّةِ رِزْقَهُمْ بُكْرَةً وَعَشِيًّا قَدْرَ ذَلِكَ الْغَدَاءِ وَالْعِشَاءِ.

1771- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"Orada boş sözler işitmezler. İşittikleri ancak selâmdır. Onlara orada sabah ve akşam rızıkları verilir"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Araplardan biri, öğle ve akşam yemeği bulursa ona şaşırılırdı. Bundan dolayı Allah Teâlâ, cennette rızıklarının sabah akşam geleceğini onlara bildirdi ve bunu öğle ve akşam yemeği olarak takdir etti."[959]

١٧٧٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا إِسْرَائِيلُ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنِّي عَبْدُ اللهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ}، قَالَ: قَضَى أَنْ يُؤْتِيَنِي الْكِتَابَ.

1772- Abdürrezzâk > İsrâil > Simâk b. Harb isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime, **"Dedi ki: Muhakkak ben Allah'ın kuluyum. O, bana kitabı vermiş ve beni peygamber yapmıştır"**[960] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bana kitap vermeyi takdir etti."[961]

---

959 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 102. Bu hadis Hasan, Katâde ve Yahyâ b. Ebî Kesîr'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 205; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 127; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 129.

960 Meryem 19/30.

961 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 80; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 119. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in İkrime'den rivayet

١٧٧٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أَخْبَرَنِي الثَّوْرِيُّ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا}، قَالَ: لَيْسَ بُكْرَةً، وَعَشِيَّةً، وَلَكِنْ يُؤْتَوْنَ بِهِ عَلَى قَدْرِ مَا كَانُوا يَشْتَهُونَ فِي الدُّنْيَا.

1773- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Onlara orada sabah ve akşam rızıkları verilir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sadece sabah akşam değil, ancak dünyadaki arzularına göre onlara rızıkları verilir."[962]

تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾ وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾ وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ أَإِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾ أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ﴿٦٧﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾ ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَى بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾ وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

63. İşte kullarımızdan takva sahibi olanlara miras olarak vereceğimiz cennet budur. 64. Biz ancak Rabbinin emri ile ineriz. Bizim önümüzdeki, arkamızdaki ve bu ikisinin arasındaki her şey yalnız O'nundur. Rabbin unutkan değildir. 65. Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir. O halde O'na ibadet et ve O'na ibadetinde sebat

---

ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 270. Sevrî de hadisi İkrime'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 185.

962 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 102; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 202; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 139; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 278. Sevrî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 187; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 330.

göster. O'nun bir adaşı (benzeri) olduğunu biliyor musun? (Asla benzeri yoktur). 66. İnsan "Ben öldükten sonra mı diriltilip çıkarılacakmışım?" der. 67. (Peki) insan daha önce hiçbir şey değilken gerçekten bizim kendisini yarattığımızı düşünmez mi? 68. Rabbin hakkı için onları ve şeytanları elbette haşredeceğiz. Sonra onları diz üstü çökmüş vaziyette cehennemin çevresinde hazır bulunduracağız. 69. Sonra her bir kesimden Rahmân'a karşı küfürde daha cesur ve şiddetli kim ise onu ayıracağız. 70. Hem oraya atılmaya kimlerin daha layık olduğunu da en iyi Biz biliriz. 71. Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur. Bu, Rabbinin gerçekleştirmeyi üzerine aldığı kesin bir hükümdür. 72. Bundan sonra takva sahiplerini kurtarırız. Zalimleri ise orada dizleri üzerine çökmüş olarak bırakırız.

١٧٧٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا}، قَالَ: عَلَى رُكَبِهِمْ.

1774- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bundan sonra takva sahiplerini kurtarırız. Zalimleri ise orada dizleri üzerine çökmüş olarak bırakırız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dizleri üzerine çökmüş halde bırakırız."[963]

١٧٧٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مِسْعَرٍ، عَمَّنْ سَمِعَ أَبَا الْأَحْوَصِ يَقُولُ: يُحْبَسُ الْأَوَّلُ عَلَى الْآخِرِ حَتَّى إِذَا تَكَامَلَتِ الْعِدَّةُ أَثَارَهُمْ جَمِيعًا، ثُمَّ تَبدَأُ بِالْأَكْبَرِ فَالْأَكْبَرِ جُرْمًا، ثُمَّ قَرَأَ: {لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا}.

1775- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Mis'ar isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebu'l-Ahvas şöyle demiştir: "Birincileri (isyankârlar), ikincilerin (şeytanlar) yanında alıkoyup sayı tamamlanınca onları topluca harekete geçirir. Sonra (cehenneme atmaya) günahı en büyük olanlarla

963 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 115. Ebû Hayyân bu hadisi Mücâhid, Hasan ve Zeccâc'dan nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 208.

başlar." Ardından **"Sonra her bir kesimden Rahmân'a karşı küfürde daha cesur ve şiddetli kim ise onu ayıracağız"** âyetini okudu.[964]

١٧٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: لَبِثَ جِبْرِيلُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا أَتَاهُ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدِ اسْتَبْطَأَهُ فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ: {وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ} {لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا} يَقُولُ: مَا بَيْنَ أَيْدِينَا فِي الْآخِرَةِ، وَمَا خَلْفَنَا مِنَ الدُّنْيَا، {وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ} يَقُولُ: مَا بَيْنَ النَّفْخَتَيْنِ.

1776- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Cebrâil, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den uzak kaldı. Yanına gelince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sanki onun ağır davrandığını düşünüyor gibiydi.[965] Bundan dolayı Cebrâil ona şöyle dedi: **"Biz ancak Rabbinin emri ile ineriz. Bizim önümüzdeki, arkamızdaki ve bu ikisinin arasındaki her şey yalnız O'nundur. Rabbin unutkan değildir."** Yani şöyle diyor: "Önümüzde olan ahiret, arkamızda olan dünyadır. Bu ikisi arasında olan şey ise, Sûr'a iki üfürüş arasıdır."[966]

---

964 Sevrî, *Tefsîr*, s. 188; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 71; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VII, 208; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 131; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 280.

965 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 103; Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 428, Bed'ül-Halk, VI, 305. Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-garibdir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 428; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 357. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Müslim, Nesâî, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye, Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 278. Ben bu hadisi Süyûtî'nin zikrettiği gibi Müslim'in eserinde bulamadım.

966 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 105. Kurtubî bu hadisi Katâde ve Mukâtil'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 129. Hâfız hadisi Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde tarîkiyle nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 429. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 279.

١٧٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَارِدُهَا}، قَالَ: هُوَ الْمُرُورُ عَلَيْهَا.

1777- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur. Bu, Rabbinin gerçekleştirmeyi üzerine aldığı kesin bir hükümdür"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Oraya uğramaktan kasıt, cehennemin üzerinden geçmek demektir."[967]

١٧٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيِّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ مَاتَ لَهُ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْوَلَدِ لَمْ يَبْلُغُوا الْحِنْثَ لَمْ تَمَسَّهُ النَّارُ إِلَّا تَحِلَّةَ الْقَسَمِ. يَعْنِي الْوُرُودَ.

1778- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > İbnu'l-Müseyyeb > Ebû Hureyre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Müslümanlardan, üç çocuğu ölen kimseye cehennem ateşi sadece Allah'ın bu yöndeki ('Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur') yemininden dolayı (kısa) bir süre dokunur."***[968]

١٧٧٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَيْسٍ، قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ وَاضِعًا رَأْسَهُ فِي حِجْرِ امْرَأَتِهِ، فَبَكَى فَبَكَتِ امْرَأَتُهُ، فَقَالَ: مَا يُبْكِيكِ؟، قَالَتْ: رَأَيْتُكَ تَبْكِي فَبَكَيْتُ، فَقَالَ: إِنِّي ذَكَرْتُ قَوْلَ اللَّهِ {وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا} فَلَا نَدْرِي أَنَنْجُو مِنْهَا أَمْ لَا؟

1779- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > İsmâil isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kays şöyle demiştir: Abdullah b. Revâha, başını eşinin kucağına koyup ağladı. Bunu görünce eşi de ağladı. Bunun üzerine Abdullah b. Revâha, eşine "Seni ağlatan nedir?" deyince "Seni ağlar

---

967 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 110. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 271.

968 Buhârî, Kitâbu'l-Eymân, XI, 541, Kitâbu'l-Cenâiz, III, 118; Müslim, Kitâbu'l-Birr, IV, 2028; İbn Mâce, Kitâbu'l-Cenâiz, I, 512; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 276; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 114; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 133.

halde görünce ben de ağladım" dedi. Ardından Abdullah b. Revâha, "Ben, Yüce Allah'ın ***'Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur'*** sözünü hatırladım. Ancak oradan kurtulup kurtulamayacağımızı bilmiyorum" dedi.[969]

١٧٨٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي مَنْ، سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ يُخَاصِمُ نَافِعَ بْنَ الْأَزْرَقِ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ[970]: الْوُرُودُ الدُّخُولُ، فَقَالَ نَافِعٌ: لَا، قَالَ: فَقَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ {إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ}، أَوَرَدَ هَؤُلَاءِ أَمْ لَا؟. وَقَرَأَ: {يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ} أَوَرَدَ هَؤُلَاءِ أَمْ لَا؟ أَمَّا أَنَا وَأَنْتَ فَسَنَدْخُلُهَا، فَانْظُرْ هَلْ تُخْرَجُ مِنْهَا أَمْ لَا؟ وَمَا أَرَى اللَّهَ[971] مُخْرِجَكَ مِنْهَا؛ لِتَكْذِيبِكَ قَالَ: فَضَحِكَ نَافِعٌ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَفِيمَ الضَّحِكُ إِذًا؟

1780- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, bir râvi şöyle demiştir: Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'la tartıştı. İbn Abbâs, "Vurûd girmek anlamındadır" deyince Nâfi', "Hayır!" dedi. Bunun üzerine İbn Abbâs, ***"Hiç şüphesiz siz ve Allah'tan başka kulluk ettikleriniz Cehennem' odunusunuz. Siz oraya varacaksınız"***[972] âyetini okudu ve "Onlar vardı mı yoksa varmadı mı?" dedi. Sonra ***"Firavun, kıyamet günü kavminin önüne düşecek ve onları ateşe sürüklemiş olacaktır. O varacakları yer, ne kötü yerdir!"***[973] âyetini okudu ve şöyle dedi: "Onlar vardı mı yoksa varmadı mı? Bana ve sana gelince; biz oraya gireceğiz. Sen oradan çıkacak mıyız, yoksa çıkamayacak mıyız ona bak. Yalanladığından dolayı Allah senin oradan çıkışını irade etmez veya seni çıkarmaz." Bunun üzerine Nâfi' b. el-Ezrak güldü. İbn Abbâs, "Öyleyse bu gülüş niye?" dedi.[974]

---

969 İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 104; Ahmed, *ez-Zühd*, s. 200. İbn Kesîr bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 132; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 110. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, Hâkim ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 282.

970 Mısır nüshasında "İbn Nâfi'" olarak geçmektedir ve bu hatalıdır.

971 Mısır nüshasında "وما أراد الله ليخرجك" şeklinde geçmektedir.

972 Enbiyâ 21/98.

973 Hûd 11/98.

974 İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 499; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 108. Süyûtî

وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا
أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾

73. *Âyetlerimiz onlara açık açık okunduğunda kâfirler mü'minlere derler ki: "Bu iki kesimden hangisinin makamı daha hayırlı, oturup kalktığı kimseleri daha iyidir?"*

١٧٨١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا} قَالَ: خَيْرٌ مَكَانًا، وَأَحْسَنُ مَجْلِسًا.

1781- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Âyetlerimiz onlara açık açık okunduğunda kâfirler mü'minlere derler ki: Bu iki kesimden hangisinin makamı daha hayırlı, oturup kalktığı kimseleri daha iyidir?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hangisinin yer ve konumu daha hayırlı, hangisinin toplantı ve meclisi daha iyidir."[975]

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَاثًا وَرِئْيًا ﴿٧٤﴾

74. *Hâlbuki bunlardan önce hem malı mülkü itibari ile hem de görünüşü itibari ile onlardan daha üstün nice nesilleri helâk ettik.*

١٧٨٢ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَحْسَنُ أَثَاثًا وَرِئْيًا}، قَالَ: أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَحْسَنُ صُوَرًا.

---

hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Hennâd, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Beyhakî, Mücâhid ve Nâfi' b. el-Ezrak'ın İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 80.

975 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VI, 116. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 428. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 283.

1782- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hâlbuki bunlardan önce hem malı mülkü itibari ile hem de görünüşü itibari ile onlardan daha üstün nice nesilleri helâk ettik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Daha fazla mal sahibi ve daha güzel suret sahibi (nice nesilleri helâk ettik)."[976]

قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَنُ مَدًّا حَتَّى إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضْعَفُ جُنْدًا ﴿٧٥﴾ وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا ﴿٧٦﴾

75. De ki: "Kim sapıklıkta ise Rahmân ona verdiği mühleti uzattıkça uzatsın." Nihayet kendilerine vaat edilen şeyi -ya azabı (mü'minler karşısında yenilgiyi) veya kıyameti- gördükleri zaman, mevki ve makamı daha kötü ve askeri daha zayıf olanın kim olduğunu öğreneceklerdir. 76. Allah hidayete erenlerin hidayetini artırır. Sürekli kalan sâlih ameller, Rabbinin nezdinde hem mükâfat bakımından daha hayırlı hem de akıbetçe daha iyidir.

١٧٨٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ}، قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ مِنَ الْبَاقِيَاتِ الصَّالِحَاتِ.

1783- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan ve Katâde, ***"Allah hidayete erenlerin hidayetini artırır. Sürekli kalan iyi işler, Rabbinin nezdinde hem mükâfat bakımından daha hayırlı hem de akıbetçe daha iyidir"*** âyeti hakkında şöyle demişlerdir: "'Lâ ilâhe illallah, sübhânallah, elhamdülillah ve Allahu ekber,' sürekli kalan sâlih amellerdir."[977]

---

976 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 117; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 427. Sevrî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 188.

977 Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 335; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 255; Ebû Hayyân,

١٧٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: الْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ: الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ.

1784- Abdürrezzâk > Sevrî > Abdullah b. Müslim > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Sâlih ameller, beş vakit namazdır."[978]

١٧٨٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا عُمَرُ بْنُ رَاشِدٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، قَالَ: جَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ فَأَخَذَ عُودًا يَابِسًا فَحَطَّ وَرَقَةً، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ قَوْلَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، يَحُطُّ الْخَطَايَا كَمَا انْحَطَّ وَرَقُ هَذِهِ الشَّجَرَةِ خُذْهُنَّ يَا أَبَا الدَّرْدَاءِ قَبْلَ أَنْ يُحَالَ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُنَّ، فَإِنَّهُنَّ مِنَ الْبَاقِيَاتِ الصَّالِحَاتِ، وَهِيَ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ قَالَ أَبُو سَلَمَةَ وَكَانَ أَبُو الدَّرْدَاءِ إِذَا ذَكَرَ هَذَا الْحَدِيثَ، قَالَ: لَأُهَلِّلَنَّ اللَّهَ، وَلَأُكَبِّرَنَّ اللَّهَ، وَلَأُحَمِّدَنَّ اللَّهَ، وَلَأُسَبِّحَنَّ اللَّهَ حَتَّى إِذَا رَآنِي الْجَاهِلُ حَسِبَ أَنِّي مَجْنُونٌ.

1785- Abdürrezzâk > Ömer b. Râşid[979] > Yahyâ b. Ebî Kesîr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Seleme b. Abdurrahmân b. Avf şöyle demiştir: "Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir gün oturdu. Kuru bir dalı tutup yaprağını düşürdü. Sonra da şöyle buyurdu: ***"Lâ ilâhe illallah, Allahu ekber, sübhânallah ve elhamdülillah' demek, bu ağacın yaprağının düşmesi gibi hataları düşürüp azaltır. Ey Ebu'd-Derdâ! Onlara ulaşman engellenmeden önce onlara yapış. Zira onlar, sâlih amellerdir ve cennet hazinelerindendir."***

Bahru'l-Muhît, VI, 133.

978 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 254. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 226. Sevrî bu hadisi İbrahim > İbn Abbâs tarîkiyle rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 189. Bu hadis Saîd b. Cübeyr, Ebû Meysere ve Amr b. Şurahbîl'den de rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, X, 414.

979 O, Ömer b. Râşid el-Yemâmî'dir. Yedinci tabakadan olup zayıf bir ravidir. Tirmizî ve İbn Mâce ondan rivayette bulunmuşlardır. Bk. *Takrîb*, II, 55.

Ebû Seleme şöyle demiştir: Ebu'd-Derdâ bu hadisi hatırladıkça şöyle derdi: "Kesinlikle 'Lâ ilâhe illallah' diyeceğim. Kesinlikle 'Allahu ekber' diyeceğim. Kesinlikle 'elhamdülillah' diyeceğim. Kesinlikle 'sübhânallah' diyeceğim. Buna öyle devam edeceğim ki cahil biri beni görse benim deli olduğumu zannedecek." [980]

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾ أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾ كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾ وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾

77. O, âyetlerimizi inkâr eden ve "Elbette bana mal ve evlat verilecek" diyen kimseyi gördün mü? 78. Acaba gaybı mı bildi? Yoksa Rahmân'dan bir söz mü aldı? 79. Hayır, öyle değil. Biz onun söylediğini yazacağız ve azabı da uzattıkça uzatacağız. 80. Onun dediğine Biz vâris oluruz (malı ve evladı Bize kalır); kendisi de bize yapayalnız gelir.

١٧٨٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ}، قَالَ: مَا عِنْدَهُ وَهُوَ قَوْلُهُ: {لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا}، وَفِي حَرْفِ ابْنِ مَسْعُودٍ: }وَنَرِثُهُ مَا عِنْدَهُ{.

1786- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onun dediğine Biz vâris oluruz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onun yanındaki şeylere (vâris oluruz). ***'O âyetlerimizi inkâr eden ve 'Elbette bana mal ve evlat verilecek' diyen kimseyi gördün mü?'*** âyeti de bunu ifade ediyor. Zaten İbn Mes'ûd'un kırâatinde de 'وَنَرِثُهُ مَا عِنْدَهُ/***ve nerisühû mâ indehû'*** şeklindedir."[981]

980 İbn Mâce bu hadisi Ebu'd-Derdâ'dan muhtasar olarak rivayet etmiştir. Bk. İbn Mâce, Kitâbu'l-Edeb, II, 1253; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, X, 104.

981 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 123. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 284.

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾ كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾

81. Onlar, kendilerine bir itibar ve kuvvet (vesilesi) olsun diye Allah'tan başka ilahlar edindiler. 82. Hayır, öyle değil. Onların ibadetlerini reddedip onlara karşı (düşman) olacaklar.

١٧٨٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ضِدًّا} قَالَ: قُرَنَاءُ فِي النَّارِ.

1787- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "ضداً/***zıdden***" kelimesi hakkında şöyle demiştir: "Ateş içinde arkadaşlar (olacaklar)."[982]

أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا ﴿٨٣﴾

83. Bilmez misin ki biz, şeytanları kâfirlerin üzerine salarız da onları alabildiğine teşvik ederler.

١٧٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَؤُزُّهُمْ أَزًّا}، قَالَ: تُزْعِجُهُمْ إِزْعَاجًا فِي مَعَاصِي اللّٰهِ.

1788- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bilmez misin ki Biz, şeytanları kâfirlerin üzerine salarız da onları alabildiğine teşvik ederler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onları rahatsız edip Allah'a karşı isyan ve günahlara sokacak (şeytanları kâfirlerin üzerine salarız)."[983]

982 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 124; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 215. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 284.

983 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 125; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 427. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 284; İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 18; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 150.

فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾ يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾

84. O bakımdan sen onlar için acele etme! Biz onlar için (günlerini) teker teker sayarız. 85. O günü ki, Biz takva sahiplerini Rahmân'ın huzurunda bir elçiler heyeti gibi toplayacağız.

١٧٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا} قَالَ: وَفْدُ الْجَنَّةِ.

1789- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"وَفْدًا/vefden"** kelimesi hakkında şöyle demiştir: "Cennet heyeti."[984]

وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴿٨٦﴾

86. Günahkârları ise susamışlar olarak cehenneme süreriz.

١٧٩٠ - نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَى جَهَنَّمَ وِرْدًا}، قَالَ: ظِمَاءً.

1790- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Günahkârları ise susamışlar olarak cehenneme süreriz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Susamış bir şekilde (cehenneme süreriz)."[985]

١٧٩١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كَانَ أَبْغَضَ الرِّجَالِ إِلَى رَسُولِ اللهِ الْأَلَدُّ الْخَصِمُ.

1791- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Cüreyc > İbn Ebî Müleyke isnadıyla rivayet edildiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir:

---

984 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 127; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 211.

985 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 127. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 286. İbnu'l-Mübârek de hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 83.

"Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e en sevimsiz gelen kişiler, düşmanlıkta aşırı gidenlerdir."[986]

لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾
وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا ﴿٨٩﴾

87. Rahmân nezdinde ahid almış olanlardan başkası şefaate sahip olmayacaktır. 88. "Rahmân çocuk edindi" dediler. 89. And olsun ki siz pek çirkin bir şey söylediniz.

١٧٩٢ - مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {شَيْئًا إِدًّا} قَالَ: عَظِيمًا.

1792- Ma'mer, Katâde'nin ***"And olsun ki siz pek çirkin bir şey söylediniz"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Büyük, ağır bir şey (söylediniz)."[987]

١٧٩٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، قَالَ: قَالَ خَبَّابُ بْنُ الْأَرَتِّ: كُنْتُ قَيْنًا وَكُنْتُ أَعْمَلُ لِلْعَاصِي بْنِ وَائِلٍ، فَاجْتَمَعَتْ عَلَيْهِ دَرَاهِمُ فَجِئْتُ؛ لِأَتَقَاضَاهُ، فَقَالَ: لَا أَقْضِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ قَالَ: قُلْتُ: لَا أَكْفُرُ بِمُحَمَّدٍ حَتَّى تَمُوتَ، ثُمَّ تُبْعَثَ، قَالَ: فَإِذَا بُعِثْتُ كَانَ لِي مَالٌ وَوَلَدٌ، قَالَ: فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ: {أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا} إِلَى قَوْلِهِ: {وَيَأْتِينَا فَرْدًا}.

1793- Abdürrezzâk > Sevrî > A'meş > Ebu'd-Duhâ > Mesrûk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Habbâb b. Eret şöyle demiştir:

---

986 Süyûtî'nin *el-Fethu'l-Kebîr*'de zikrettiğine göre bu hadis, Müslim, Ahmed, Tirmizî ve Nesâî tarafından Âişe'den rivayet edilmiştir. Bk. Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, I, 17. Bu hadisin tahrici Bakara sûresinde daha kapsamlı bir şekilde yapılmıştı.

987 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 129. Begavî bu hadisi Katâde ve Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 211. İbn Kesîr hadisi Katâde, İbn Abbâs ve Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 138. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 286. Hâfız da hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 427.

Gençliğimde Âs b. Vâil'e iş yapıyordum. Bundan dolayı onda alacağım birikmişti. Alacağımı tahsil etmeye gittiğimde bana "Muhammed'i inkâr etmedikçe alacağını sana vermem" dedi. Ben, "Vallahi sen ölüp tekrar diriltilinceye kadar ben Muhammed'i inkâr etmem!" dedim. O ise "Ben ölüp tekrar diriltildiğim zaman malım ve çocuklarım olacak. (O zaman alacağını sana veririm)" dedi. Ben de gidip bunları Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e anlattım. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyetleri indirdi: ***"O, âyetlerimizi inkâr eden ve 'Elbette bana mal ve evlat verilecek' diyen kimseyi gördün mü? Acaba gaybı mı bildi? Yoksa Rahmân'dan bir söz mü aldı? Hayır, öyle değil. Biz onun söylediğini yazacağız ve azabı da uzattıkça uzatacağız. Onun dediğine Biz vâris oluruz (malı ve evladı Bize kalır); kendisi de Bize yapayalnız gelir."***[988]

تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾
أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾
إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا ﴿٩٣﴾ لَقَدْ
أَحْصَاهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾
إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾
فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنْذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا ﴿٩٧﴾

90. Bundan dolayı neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp yarılarak yıkılacak. 91. Rahmân'a çocuk isnad etmeleri yüzünden. 92. Hâlbuki Rahmân'a çocuk edinmek yaraşmaz. 93. Göklerde ve yerde kim varsa hepsi Rahmân'ın huzuruna ancak kul olarak gelecek. 94. And olsun ki hepsini kuşatıp onları teker teker saymıştır. 95. Hepsi kıyamet gününde O'na yalnız başlarına gelirler. 96. Muhakkak iman edip sâlih amel işleyenlere Rahmân bir sevgi var edecektir. 97. Biz onu

---

988 Meryem 19/77-80. Hadis için bk. Buhârî, Kitâbu'l-Husûmât, V, 77; Müslim, Sıfatu'l-Münâfikîn, no: 2795; Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 317; Sevrî, *Tefsîr*, s. 189; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 134.

(Kur'ân'ı) onunla takva sahiplerini müjdeleyesin, inat edenleri de uyarasın diye senin dilinle kolaylaştırdık.

١٧٩٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لُدًّا}، قَالَ: جَدَلًا بِالْبَاطِلِ.

1794- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İnat edenleri"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bâtıla dayanarak tartışan (bir topluluğu uyarasın diye)."[989]

١٧٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا} قَالَ: مَحَبَّةً.

1795- Abdürrezzâk > Sevrî > Abdullah b. Müslim[990] > Mücâhid isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Muhakkak iman edip sâlih amel işleyenlere Rahmân bir sevgi var edecektir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Muhabbet, sevgi (yerleştirecektir)."[991]

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ
أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾

98. Onlardan önceki zamanlarda nice nesilleri helâk ettik. Şimdi onlardan birini görüyor yahut gizli bir seslerini işitiyor musun?

---

989 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 133. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 288.

990 O, Abdullah b. Müslim b. Hürmüz el-Mekkî'dir. Altıncı tabakadan olup zayıf bir ravidir. Buhârî, Ebû Davud, Tirmizî ve İbn Mâce ondan rivayette buunmuşlardır. Bk. *Takrîb*, I, 450.

991 Sevrî, *Tefsîr*, s. 190; İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 220; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 133; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 212; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 140. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî ve Abd b. Humeyd'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 287.

١٧٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ، أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا}، قَالَ: هَلْ تَرَى عَيْنًا، أَوْ تَسْمَعُ صَوْتًا؟

1796- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlardan önceki zamanlarda nice nesilleri helâk ettik. Şimdi onlardan birini görüyor yahut gizli bir seslerini işitiyor musun?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bir göz görüyor musun veya bir ses duyuyor musun?"[992]

992 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 134; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 212; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 141. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 427. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 288. Sevrî hadisi Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 191. Bu, İbn Abbâs, Ebu'l-Âliye, Saîd b. Cübeyr, Dahhâk ve İbn Zeyd'in görüşüdür.

سُورَةُ طَهَ

20. TÂHÂ SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

طه ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. "Tâ-Hâ."

١٧٩٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، وَالْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ: {طه}، قَالَا: يَا رَجُلُ.

1797- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ve Hasan, "**طه/*Tâ, hâ***" âyeti hakkında şöyle demişlerdir: "'Ey kişi!' demektir."[993]

مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى ﴿٢﴾ إِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشَى ﴿٣﴾ تَنْزِيلًا مِمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَاوَاتِ الْعُلَى ﴿٤﴾ الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى ﴿٥﴾ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرَى ﴿٦﴾ وَإِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى ﴿٧﴾

---

993 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 136; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 213; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 165; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 224; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 141. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Saîd b. Cübeyr, Atâ, Muhammed b. Ka'b, Ebû Mâlik, Atiyye, Hasan ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 289.

2. Biz sana Kur'ân'ı güçlük çekmen için indirmedik. 3. Ancak korku duyan kimseye öğüt olmak üzere (gönderdik). 4. O, yeri ve yüce gökleri yaratan Allah tarafından indirilmiştir. 5. Rahmân Arş'a istivâ etti. 6. Göklerde, yerde, onların arasında ve nemli toprağın altında olanların hepsi O'nundur. 7. Sen sözünü açığa vursan bile muhakkak O saklı olanı da ondan gizli olanı da bilir.

١٧٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {السِّرَّ وَأَخْفَى} مِنَ السِّرِّ مَا حَدَّثْتَ بِهِ نَفْسَكَ، وَمَا لَمْ تُحَدِّثْ بِهِ نَفْسَكَ أَيْضًا مِمَّا هُوَ كَائِنٌ.

1798- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sen sözünü açığa vursan bile muhakkak O saklı olanı da ondan gizli olanı da bilir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, nefsinin dile getirdiği ve var olduğu halde nefsinin dile getirmediği sırları bilir."[994]

اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى ﴿٨﴾ وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى ﴿٩﴾ إِذْ رَأَى نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾

8. Allah O'dur ki, O'ndan başka ilah yoktur. En güzel isimler yalnız O'nundur. 9. Sana Musa'nın haberi geldi mi? 10. Hani o bir ateş görmüştü de ailesine "Siz burada durun. Çünkü ben bir ateş gördüm. Belki size ondan bir parça kor getiririm yahut ateşin yanında bana bir yol gösteren bulurum" demişti.

---

994 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 140. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 290. Bu hadis İbn Abbâs, Saîd b. Cübeyr, Katâde, Hasan ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 192; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 163; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 170; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 226; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 143.

١٧٩٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى}، قَالَ: مَنْ يَهْدِينِي الطَّرِيقَ.

1799- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yahut ateşin yanında bana bir yol gösteren bulurum"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bana yolu gösterecek birini (bulurum)."[995]

فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَامُوسَى ﴿١١﴾ إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٢﴾

11. O ateşin yanına vardığında ona "Ey Musa!" diye seslenildi. 12. "Gerçekten ben senin Rabbinim. Hemen ayakkabılarını çıkar. Çünkü sen kutsal vadi Tuvâ'dasın."

١٨٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ}[996]، قَالَ: كَانَتَا مِنْ جِلْدِ حِمَارٍ، فَقِيلَ لَهُ: اخْلَعْهَا فَالْقُدُسُ قُدِّسَ بِهَا مَرَّتَيْنِ وَطُوًى اسْمُ الْوَادِي.

1800- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hemen ayakkabılarını çıkar. Çünkü sen kutsal vadi Tuvâ'dasın"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ayakkabıları eşek derisindendi. Bundan dolayı ona 'Ayakkabılarını çıkar' denildi. Zira orası iki defa mukaddes kılınmış bir vadidir ve ismi de Tuvâ'dır."[997]

---

995 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 143. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 290; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 264; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 172; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 143; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 347.

996 Mısır nüshasında "واخلع نعليك" şeklinde geçmektedir.

997 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 144. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 292. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 222; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 175; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 588.

١٨٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَالِكٌ، عَنْ عَمِّهِ أَبِي سُهَيْلِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ كَعْبِ الْأَحْبَارِ، قَالَ: كَانَتَا مِنْ جِلْدِ حِمَارٍ مَيِّتٍ.

1801- Abdürrezzâk > Mâlik b. Enes[998] > amcası Ebû Süheyl b. Mâlik[999] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ka'bu'l-Ahbâr şöyle demiştir: "Ayakkabıları ölü eşek derisindendi."[1000]

١٨٠٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ كَعْبٍ، قَالَ: هَلْ تَدْرُونَ لِمَ قَالَ اللهُ لِمُوسَى {فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ}؟ قَالَ: إِنَّهُمَا كَانَتَا مِنْ جِلْدِ حِمَارٍ مَيِّتٍ، فَأُمِرَ أَنْ يُبَاشِرَ الْقُدْسَ بِقَدَمَيْهِ.

1802- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Âsım > Ebû Kılâbe isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ka'b şöyle demiştir: "Allah Teâlâ'nın Musa *aleyhisselâm*'a neden ***'Hemen ayakkabılarını çıkar'*** dediğini biliyor musunuz? Ayakkabıları ölü eşek derisindendi. Bu nedenle Allah Teâlâ ona kutsal olana ayaklarıyla dokunmasını emretti."[1001]

١٨٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مِسْعَرٍ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ شَيْبَةَ، عَنِ ابْنِ الزُّبَيْرِ، قَالَ: كَانَتِ الْأُمَّةُ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذَا بَلَغُوا طُوًى خَلَعُوا نِعَالَهُمْ.

---

998 O, Mâlik b. Enes b. Mâlik Ebû Abdillah el-Medenî'dir. Dâru'l-Hicre'nin imamıdır. Bk. *Takrîb,* II, 223.

999 O, Nâfi' b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî Ebû Sehl el-Medenî'dir. Dördüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb,* II, 223.

1000 Ebû Hayyân bu hadisi İkrime, Katâde, Süddî, Mukâtil, Kelbî ve Dahhâk'tan nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 231. Taberî hadisi İkrime ve Hasan'dan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 144; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 175. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 293.

1001 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 143-144. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Ka'b'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 292. Bu hadis İkrime ve Mücâhid'den de rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 265.

1803- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Mis'ar > Mus'ab b. Şeybe[1002] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbnu'z-Zübeyr şöyle demiştir: "İsrâiloğulları'ndan insanlar, Tuvâ'ya vardıklarında ayakkabılarını çıkarırlardı."[1003]

١٨٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ أَشْيَاخِهِمْ، أَنَّ تُبَّعًا لَمَّا بَلَغَ مِنًى نَزَلَ عَنْ دَابَّتِهِ، وَخَلَعَ نَعْلَيْهِ مُعَظِّمًا[1004] لِلْحَرَمِ، ثُمَّ مَشَى حَتَّى أَتَى الْبَيْتَ.

1804- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc isnadıyla rivayet edildiğine göre, şeyhleri şöyle demiştir: "(Yemen kralı) Tubba', Merru'z-Zahrân'a gelince Harem'e hürmetinden dolayı bineğinden iner, ayakkabılarını çıkarır sonra yürüyerek Beytullah'a giderdi."[1005]

١٨٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عُمَيْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: كَانَتَا مِنْ جِلْدِ حِمَارٍ مَيِّتٍ، فَقِيلَ لَهُ: اخْلَعْهُمَا.

1805- Abdürrezzâk > Ma'mer > Câbir b. Yezîd[1006] > Umeyr b. Saîd[1007] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali *radıyallahu anh* şöyle demiştir: "Ayakkabıları ölü eşek derisindendi. Bu nedenle ona ***'Hemen ayakkabılarını çıkar'*** denildi."[1008]

1002 O, Mus'ab b. Şeybe b. Cübeyr b. Osmân el-Mekkî'dir. Beşinci tabakadan olup hadisi leyyindir. Müslim ondan hadis rivayetinde bulunmuştur. Bk. *Takrîb*, II, 251.

1003 Bu hadisi kaynaklarda bulamadım.

1004 Türkiye nüshasında "تعظيما" şeklinde geçmektedir.

1005 Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 173; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 143.

1006 O, Câbir b. Yezîd, Ca'fer el-Cu'fî'dir. Ma'mer'in şeyhleri arasında daha önce zikredilmişti.

1007 O, Umeyr b. Saîd en-Nehaî es-Sehbânî Ebû Yahyâ el-Kûfî'dir. Üçüncü tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, II, 86.

1008 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 144. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 292; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 348.

وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَى ﴿١٣﴾ إِنَّنِي أَنَا اللهُ لَا
إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴿١٤﴾

13. "Ben seni seçtim. Şimdi sana vahyolanı dinle. 14. Ben, evet ben Allah'ım, benden başka ilah yoktur. Öyleyse Bana ibadet et ve beni anmak için namaz kıl."

١٨٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيِّبِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ نَسِيَ صَلَاةً، فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا. فَإِنَّ اللهَ يَقُولُ: {أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي}.

1806- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > İbnu'l-Müseyyeb isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Kim namaz kılmayı unutursa hatırladığında onu kılsın. Zira Allah Teâlâ 'Beni anmak için namaz kıl' buyuruyor."***[1009]

إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا لِتُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَى ﴿١٥﴾

15. "Muhakkak kıyamet saati gelecektir. Her nefis yaptığının karşılığını görsün diye vaktini neredeyse gizli tutacağım."

١٨٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ أَنَّ فِي بَعْضِ الْحُرُوفِ {إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا مِنْ نَفْسِي}.

1807- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Bazı kıraâtlerde ***'Muhakkak kıyamet saati gelecektir. Her nefis yaptığının karşılığını görsün diye vaktini neredeyse gizli tutacağım'*** âyeti, 'اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ اَكَادُ اُخْفِيهَا من نفسي/***Muhakkak kıyamet***

1009 Buhârî, Kitâbu'l-Mevâkît, II, 70; Müslim, Kitâbu'l-Mesâcid, I, 477; Ebû Davud, Kitâbu's-Salât, I, 308; Tirmizî, Kitâbu's-Salât, I, 115; İbn Mâce, Kitâbu's-Salât, no: 696; Mâlik, *Muvatta*, no: 309; Dârimî, *Sünen*, I, 224; Abdürrezzâk, *Musannef*, I, 587; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 63; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 148; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 265; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 177. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Hibbân ve İbn Merdûye'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 293.

saati gelecektir. Her nefis yaptığının karşılığını görsün diye vaktini neredeyse <u>kendimden bile</u> gizli tutacağım' şeklindedir."[1010]

فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَتَرْدَى ﴿١٦﴾
وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَامُوسَى ﴿١٧﴾ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا
وَأَهُشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَى ﴿١٨﴾

16. "Ona iman etmeyen ve hevasına uyan kimse seni ondan alıkoymasın. O takdirde helâk olursun. 17. O senin sağ elindeki nedir, ey Musa?" 18. "O asamdır. Ona dayanırım, onunla koyunlarıma yaprak silkerim ve başka işlerimde de ondan yararlanırım" dedi.

١٨٠٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَهُشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي}، قَالَ: أَخْبِطُ بِهَا الشَّجَرَ.

1808- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onunla koyunlarıma yaprak silkerim"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onunla ağaca vurup (yaprak) silkelerim."[1011]

١٨٠٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَآرِبُ أُخْرَى} قَالَ: حَاجَاتٌ أُخْرَى، مَنَافِعُ أُخْرَى.

1809- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Başka işlerimde de ondan yararlanırım"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Başka ihtiyaçlarda, başka yararlı işlerde (ondan yararlanırım)."[1012]

1010 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 149. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 294. İbn Abbâs, İbn Mes'ûd ve Übey b. Ka'b bu şekilde okumuşlardır. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 265; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 185; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 142; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXI, 22.

1011 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 154. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 295; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 187; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 145.

1012 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 155. Buhârî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir.

قَالَ أَلْقِهَا يَامُوسَى ﴿١٩﴾ فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى ﴿٢٠﴾ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَى ﴿٢١﴾ وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ آيَةً أُخْرَى ﴿٢٢﴾

19. "Onu bırak ey Musa" dedi. 20. Onu bırakınca hızlıca koşan bir yılan oluverdi. 21. "Onu al, korkma! Biz onu ilk hâline döndürürüz" dedi. 22. Başka bir alâmet (mûcize) olmak üzere de elini koltuğunun altına götür. Kusursuz, hastalıksız, bembeyaz olarak çıkacaktır.

١٨١٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ}، قَالَ: مِنْ غَيْرِ بَرَصٍ.

1810- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kusursuz, hastalıksız, bembeyaz olarak çıkacaktır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Alaca hastalığının beyazlığı olmaksızın (çıkacaktır)."[1013]

١٨١١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا جَعْفَرٌ، عَنْ مَالِكِ بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّهُ كَانَ بَيْنَ لِحَى[1014] عَصَا مُوسَى حِينَ عَادَتْ حَيَّةً خَمْسُونَ ذِرَاعًا.

1811- Abdürrezzâk > Ca'fer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mâlik b. Dînâr[1015] şöyle demiştir: "Bana nakledildiğine göre, Musa *aleyhisselâm*'ın asası yılana dönüştüğünde ağzının iki tarafı arasında elli zira' genişlik vardı."[1016]

Bk. Buhârî, Kitâbu's-Savm, IV, 149. Bu hadis Dahhâk, Süddî, Mücâhid ve Sevrî'den rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 193; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 266; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 187; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 145.

1013 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 158; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 146. Bu hadis İbn Abbâs, Katâde, İkrime ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 295; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 351.

1014 Ağızın duvarlarıdır. Üzerinde dişlerin bulunduğu iki damaktır. Bk. *el-Lisân*, V, 4016.

1015 O, Mâlik b. Dînâr el-Basrî ez-Zâhid Ebû Yahyâ'dır. Sıdk sahibi ve âbiddir. Bk. *Takrîb*, II, 224.

1016 Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 235; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 357.

لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى ﴿٢٣﴾ اذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ﴿٢٦﴾ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾ وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي ﴿٢٩﴾ هَارُونَ أَخِي ﴿٣٠﴾ اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي ﴿٣١﴾ وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي ﴿٣٢﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا ﴿٣٤﴾ إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾ قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَامُوسَى ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرَى ﴿٣٧﴾ إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّكَ مَا يُوحَى ﴿٣٨﴾ أَنِ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِفِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِي وَعَدُوٌّ لَهُ وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي ﴿٣٩﴾

23. Sana en büyük âyetlerimizden gösterelim diye. 24. Firavun'a git. Çünkü o iyice azmıştır. 25. Dedi ki: "Rabbim göğsümü genişlet. 26. İşimi kolaylaştır. 27. Bir de dilimden (şu) bağı çöz. 28. Sözümü anlasınlar. 29. Bana ailemden bir vezir (yardımcı) ver. 30. Kardeşim Hârûn'u; 31. Onunla arkamı kuvvetlendir. 32. Ve onu işimde ortak yap. 33. Ta ki Seni çok tesbih edelim. 34. Seni çok analım. 35. Çünkü Sen bizi hakkıyla görensin." 36. "İstediğin sana verildi ey Musa" dedi. 37. And olsun ki sana başka bir sefer daha lütufta bulunmuştuk. 38. Hani annene vahyedilecek şeyi (şöyle) vahyetmiştik: 39. "Musa'yı sandığın içine koy ve onu denize bırak. Deniz onu kıyıya çıkarsın. Benim de düşmanım, onun da düşmanı olan onu alacak. (Sevilmen) ve benim nezaretimde yetiştirilmen için sana kendimden sevgi verdim."

١٨١٢ – نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي}، قَالَ: هُوَ غِذَاؤُهُ، يَقُولُ: وَلِتُغَذَّى عَلَى عَيْنِي.

1812- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"(Sevilmen) ve Benim nezaretimde yetiştirilmen için sana***

kendimden sevgi verdim" âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, onun beslenip büyümesidir. 'Benim gözetimimde beslenip yetişesin' diyor."[1017]

إِذْ تَمْشِي أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى مَنْ يَكْفُلُهُ فَرَجَعْنَاكَ إِلَى أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلَى قَدَرٍ يَا مُوسَى ﴿٤٠﴾

40. "Hani, kız kardeşin gidip 'Ona bakacak birini size bulayım mı?' diyordu. Böylece seni, gözü gönlü mutluluk dolsun ve üzülmesin diye annene geri verdik. Ve sen, birini öldürdün de seni endişeden kurtardık. Seni iyiden iyiye denemeden geçirdik. Bunun için yıllarca Medyen halkı arasında kaldın. Sonra takdire göre (bu makama) geldin ey Musa!"

١٨١٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَلَى قَدَرٍ يَا مُوسَى}، قَالَ: عَلَى قَدَرِ الرِّسَالَةِ وَالنُّبُوَّةِ.

1813- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sonra takdire göre (bu makama) geldin ey Musa"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Peygamberlik ve nübüvvet takdirine göre (bu makama geldin)."[1018]

وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي ﴿٤١﴾ اذْهَبْ أَنْتَ وَأَخُوكَ بِآيَاتِي وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي ﴿٤٢﴾

1017 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 168; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 197; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 147. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 355; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 278. Ebû Ubeyde de hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Ebû Ubeyde, *el-Mecâz*, II, 19.

1018 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 168. Kurtubî bu hadisi İbn Abbâs, Katâde, Abdurrahmân ve İbn Keysân'dan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 198. İbn Kesîr de hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 153; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 170.

41. "Ve seni Kendim için seçtim. 42. Sen ve kardeşin âyetlerimle gidin. Beni anmakta gevşeklik göstermeyin."

١٨١٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي}، قَالَ: لَا تُضَيِّعَا.

1814- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sen ve kardeşin âyetlerimle gidin. Beni anmakta gevşeklik göstermeyin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Beni anmakta) zayıf ve ağır davranmayın."[1019]

اذْهَبَا إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى ﴿٤٣﴾ فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى ﴿٤٤﴾ قَالَا رَبَّنَا إِنَّنَا نَخَافُ أَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَا أَوْ أَنْ يَطْغَى ﴿٤٥﴾ قَالَ لَا تَخَافَا إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى ﴿٤٦﴾ فَأْتِيَاهُ فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ قَدْ جِئْنَاكَ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكَ وَالسَّلَامُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى ﴿٤٧﴾ إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَى مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى ﴿٤٨﴾ قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَامُوسَى ﴿٤٩﴾ قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى ﴿٥٠﴾

43. "İkiniz Firavun'a gidin. Çünkü o haddini aşmıştır. 44. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır yahut korkar. 45. "Rabbimiz! Biz bize karşı aşırı gitmesinden yahut azgınlığını artırmasından korkarız" dediler. 46. "Korkmayın! Çünkü Ben sizinle beraberim. İşitir ve görürüm" dedi. 47. Artık ona varıp deyin ki: "Muhakkak biz senin Rabbin tarafından gönderilmiş resûlleriz. Artık İsrâiloğulları'nı bizimle gönder, onlara azap etme! Biz sana Rabbin tarafından bir âyet (mûcize) ile geldik. Selâm olsun hidayete uyanlara!" 48. "Gerçekten bize 'Muhakkak azap yalanlayan ve yüz çevirenler

---

1019 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 196. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 301. Bu hadis İbn Abbâs ve Mücâhid'den de rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 153.

üzerinedir' diye vahyolundu." 49. "Sizin Rabbiniz kimdir ey Musa?" dedi. 50. "Rabbimiz, bütün her şeye hilkatini (yaratılış özelliklerini) veren sonra da doğru yolu gösterendir" dedi.

١٨١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى} قَالَ: أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ مَا يُصْلِحُهُ، ثُمَّ هَدَاهُ لِذَلِكَ.

1815- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Rabbimiz, bütün her şeye hilkatini (yaratılış özelliklerini) veren sonra da doğru yolu gösterendir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Her şeye kendine uygun ve yararlı olan şeyleri vermiş ve onun yolunu göstermiştir."[1020]

١٨١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ، قَالَ: أَعْطَى الرَّجُلَ الْمَرْأَةَ، وَالْجَمَلَ النَّاقَةَ، وَالذَّكَرَ أَعْطَاهُ الْأُنْثَى، ثُمَّ هَدَاهُ لِذَلِكَ.

1816- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî şöyle demiştir: "Erkeğe kadını, erkek deveye dişi deveyi ve erkeğe dişiyi verdi, sonra ona yolunu gösterdi."[1021]

قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَى ﴿٥١﴾ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي فِي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنْسَى ﴿٥٢﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتَّى ﴿٥٣﴾ كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِأُولِي النُّهَى ﴿٥٤﴾ مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى

1020 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 172; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 371; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 204; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 155. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 302.

1021 Taberî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 172. Bu hadis Saîd b. Cübeyr ve Süddî'den de rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 271; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 204; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 155.

﴿٥٥﴾ وَلَقَدْ أَرَيْنَاهُ آيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَى ﴿٥٦﴾ قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَامُوسَى ﴿٥٧﴾ فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾

51. Firavun "Öyle ise, önceki milletlerin hali ne olacak?" dedi. 52. Dedi ki: "Onların bilgisi Rabbimin yanında bir kitaptadır. Rabbim yanılmaz ve unutmaz." 53. O, yeryüzünü bir döşek yapan, sizin için orada yollar açan ve gökten yağmur yağdırandır. Biz onunla çeşitli bitkilerden çifter çifter çıkardık. 54. Siz de yiyin, hayvanlarınıza da yedirin. Şüphe yok ki bunlarda tam akıl sahipleri için işaretler vardır. 55. Biz sizi ondan yarattık, sizi ona iade ederiz. Bir kere daha sizi yine ondan çıkarırız. 56. And olsun Biz ona âyetlerimizin hepsini gösterdik de o yalanladı ve yüz çevirdi. 57. "Sen büyünle bizi topraklarımızdan çıkarmaya mı geldin ey Musa?" dedi. 58. "And olsun biz de sana senin sihrin gibi bir sihir getiririz. Bizimle senin aranda bir buluşma yeri ve vakti belirle ki sen de biz de caymayalım. Düz ve geniş bir yer olsun."

١٨١٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَكَانًا سُوًى} قَالَ: نِصْفٌ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ.

1817- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Düz ve geniş bir yer olsun"***[1022] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bizimle senin aranda aynı mesafede olan bir yer olsun."[1023]

1022 Tâhâ 20/58.

1023 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 176; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 212. İbn Kesîr bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 156. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 302-303.

قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾

59. "Buluşma zamanınız, bayram günü, kuşluk vaktinde insanların toplanma zamanı olsun" dedi.

١٨١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ}، قَالَ: يَوْمُ عِيدٍ كَانَ لَهُمْ. وَهُوَ أَيْضًا قَوْلُهُ تَعَالَى: {وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًّى}.

1818- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"Buluşma zamanınız, bayram günü olsun"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O gün, onların bir bayram günüydü. Yüce Allah'ın **'Kuşluk vaktinde insanların toplanma zamanı olsun'** sözü de bunu ifade ediyor."[1024]

١٨١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا إِسْرَائِيلُ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رُفَيْعٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عُبَيْدَ بْنَ عُمَيْرٍ، يَقُولُ: إِنَّ السَّحَرَةَ كَانُوا أَوَّلَ النَّهَارِ سُحَّارًا، وَآخِرَ النَّهَارِ شُهَدَاءَ.

1819- Abdürrezzâk > İsrâil > Abdülazîz b. Rufey' isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ubeyd b. Umeyr şöyle demiştir: "Sihirbazlar, gündüzün başında sihirbaz idiler, günün sonunda ise şehitler haline geldiler."[1025]

فَتَوَلَّى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ أَتَى ﴿٦٠﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسَى وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرَى ﴿٦١﴾

60. Firavun dönüp hilesini (sihirbazlarını) topladı sonra geldi. 61. Musa onlara "Yazık size! Allah'a

---

1024 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 177. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 303. Bu hadis Mücâhid, Katâde, Mukâtil ve Süddî'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 272; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 156; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 359.

1025 İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs ve Ubeyd b. Umeyr'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 158. Bu hadis daha önce A'râf sûresinde zikredilmişti.

yalan uydurmayın. Yoksa sizi bir azap ile helâk eder. Ona iftira eden zaten zarar eder" dedi.

١٨٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ} قَالَ: فَيَسْتَأْصِلَكُمْ فَيُهْلِكَكُمْ.

1820- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"Yoksa sizi bir azap ile helâk eder"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kökünüzü kurutup helâk eder."[1026]

فَتَنَازَعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَأَسَرُّوا النَّجْوَى ﴿٦٢﴾ قَالُوا إِنْ هَذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ أَنْ يُخْرِجَاكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلَى ﴿٦٣﴾ فَأَجْمِعُوا كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا وَقَدْ أَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلَى ﴿٦٤﴾ قَالُوا يَا مُوسَى إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَى ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ أَلْقُوا فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَى ﴿٦٦﴾ فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَى ﴿٦٧﴾ قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَى ﴿٦٨﴾ وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى ﴿٦٩﴾ فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَى ﴿٧٠﴾ قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَى ﴿٧١﴾ قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلَى مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذِي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٧٢﴾ إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ وَاللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَى ﴿٧٣﴾ إِنَّهُ مَنْ يَأْتِ

1026 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 178; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 273. Şevkânî bu hadisi Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 326; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 157. Hâfız bu hadisi Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 432.

رَبَّهُ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى ﴿٧٤﴾ وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ
عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَأُولَئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلَى ﴿٧٥﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ مَنْ تَزَكَّى ﴿٧٦﴾ وَلَقَدْ أَوْحَيْنَا إِلَى
مُوسَى أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا لَا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا
تَخْشَى ﴿٧٧﴾ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِ فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿٧٨﴾
وَأَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدَى ﴿٧٩﴾ يَابَنِي إِسْرَائِيلَ قَدْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ
وَوَاعَدْنَاكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْأَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى ﴿٨٠﴾ كُلُوا
مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ
غَضَبِي فَقَدْ هَوَى ﴿٨١﴾ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ
اهْتَدَى ﴿٨٢﴾ وَمَا أَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَامُوسَى ﴿٨٣﴾ قَالَ هُمْ أُولَاءِ عَلَى
أَثَرِي وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَى ﴿٨٤﴾ قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ
وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾ فَرَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ يَاقَوْمِ
أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ
غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي ﴿٨٦﴾ قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا
وَلَكِنَّا حُمِّلْنَا أَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذَلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾

62. Sihirbazlar durumlarını aralarında konuştular, danışmalarını da gizlice yaptılar. 63. Dediler ki: "Bu ikisi ancak sizi sihirleri ile yurdunuzdan çıkarmak ve sizin en güzel olan bu yolunuzu yok etmek isteyen iki sihirbazdır. 64. O bakımdan bütün becerilerinizi bir araya getirip sıra halinde gelin. Çünkü bugün kim üstün gelirse umduğunu elde eder." 65. Dediler ki: "Ey Musa! Sen mi bırakırsın yoksa ilk bırakan biz mi olalım?" 66. O "Hayır, siz bırakın" dedi. Bir de ne görsün! Onların ipleri ve değnekleri büyülerinden ötürü kendisine yürüyorlarmış gibi geldi. 67. Musa içten içe bir korkuya kapıldı. 68. Biz ona "Korkma. Çünkü en üstün

gelecek olan sensin" dedik. 69. Sağ elindekini bırak, onların yaptıklarını yutacak. Onların yaptıkları ancak bir büyücü hilesidir. Büyücü ise nereye gitse (ne yapsa) iflah olmaz. 70. Derken büyücüler secdeye kapandılar. "Hârûn ve Musa'nın Rabbine iman ettik" dediler. 71. (Firavun) dedi ki: "Ben size izin vermeden önce ona iman mı ettiniz? Muhakkak ki o size büyüyü öğreten büyüğünüzdür. And olsun ki sizin el ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve sizi hurma dallarına asacağım. Hangimizin azabının daha şiddetli ve kalıcı olduğunu da mutlaka bileceksiniz." 72. Dediler ki: "Bize gelen apaçık delillere ve bizi yaratana seni üstün tutmayız. Ne hüküm vereceksen ver! Sen ancak bu dünya hayatında hükmedersin. 73. Gerçekten biz günahlarımızı ve bizi işlemeye zorladığın büyüyü bağışlayarak bizi affetsin diye Rabbimize iman ettik. Allah hem daha hayırlıdır hem de daha kalıcıdır." 74. Gerçek şu ki, kim Rabbine günahkâr olarak gelirse onun için cehennem vardır. Orada ölmez de dirilmez de. 75. Kim de ona mü'min olarak sâlih amelde bulunmuş halde gelirse onlar için yüksek dereceler vardır. 76. Altından ırmaklar akan Adn cennetleri de (vardır). Onlar orada ebedidirler. İşte arınan kimselerin mükâfatı budur. 77. And olsun ki biz, Musa'ya şunu vahyettik: "Kullarımla geceleyin yola çık! (Firavun'un) yetişme(sin)den yana korkun ve boğulmak endişen olmaksızın onlar için denizde kuru bir yol aç!" 78. Firavun, askerleri ile onların peşine düştü. Deniz onları gömüp boğuverdi. 79. Firavun kavmini saptırdı, hidayet yolunu göstermedi. 80. Ey İsrâiloğulları! Gerçekten Biz sizi düşmanınızdan kurtardık ve sizinle Tûr'un sağ yanında sözleştik. Size kudret helvası ve bıldırcın eti indirdik. 81. Size verdiğimiz güzel rızıktan yiyin ve bu hususta haddi aşmayın. Çünkü o takdirde gazabım gelip sizi bulur. Her kim ki kendisini gazabım çarparsa, hakikaten o, yıkılıp gitmiştir. 82. Muhakkak Ben tevbe eden, iman eden ve sâlih amel işleyip hidayet üzere olana da çok mağfiret ederim. 83. "Seni acele ile kavminden ayrılmaya

sevk eden nedir ey Musa?" 84. Musa "Onlar da arkamdan geliyorlar. Rabbim! Sen razı olasın diye ben huzuruna gelmek için acele ettim" dedi. 85. Dedi ki: "Senden sonra Biz, kavmini (Hârûn ile kalan İsrâiloğullarını) imtihan ettik ve Sâmirî onları yoldan çıkardı." 86. Bunun üzerine Musa, öfkeli ve üzüntülü olarak kavmine döndü. "Ey kavmim!" dedi, "Rabbiniz size güzel bir vaatte bulunmamış mıydı? Şu halde size zaman mı çok uzun geldi, yoksa üstünüze Rabbinizin gazabının inmesini mi istediniz ki, bana olan vaadinizden döndünüz?" 87. Dediler ki: "Biz kendi güç ve isteğimizle vaadine muhalefet etmedik. Fakat biz, o kavmin (Mısırlıların) ziynet eşyasından birtakım ağırlıklar yüklenmiş sonra da onları atmıştık; aynı şekilde Sâmirî de atmıştı."

١٨٢١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا}، قَالَ: بِطَاقَتِنَا.

1821- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz kendi güç ve isteğimizle vaadine muhalefet etmedik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'بِمَلْكِنَا/***Bi-melkinâ,'*** kendi gücümüzle ve irademizle (caymış değiliz)."[1027]

١٨٢٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلَى}، قَالَ: يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ.

1822- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Dediler ki: Bu ikisi ancak sizi sihirleri ile yurdunuzdan çıkarmak ve sizin en güzel olan bu yolunuzu yok etmek isteyen iki***

1027 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 198. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk İbnu'l-Münzir ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 306. Kurtubî de hadisi Mücâhid ve Süddî'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 234; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 277; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 162; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 368.

sihirbazdır"[1028] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ey İsrâiloğulları! ***(Bu ikisi ancak sizi...)"***[1029]

١٨٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي}، قَالَ: يَنْزِلُ عَلَيْكُمْ غَضَبِي.

1823- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Size verdiğimiz güzel rızıktan yiyin ve bu hususta haddi aşmayın. Çünkü o takdirde gazabım gelip sizi bulur"***[1030] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Gazabım ve öfkem üzerinize iner."[1031]

فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ فَقَالُوا هَذَا إِلَهُكُمْ وَإِلَهُ مُوسَى فَنَسِيَ ﴿٨٨﴾

88. Onlara böğüren bir buzağı heykeli yaptı. Dediler ki: "Bu sizin ilahınızdır, Musa'nın da ilahıdır. O unuttu."

١٨٢٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: لَمَّا اسْتَبْطَأَ مُوسَى قَوْمُهُ، قَالَ لَهُمُ السَّامِرِيُّ: إِنَّمَا احْتَبَسَ عَنْكُمْ مِنْ أَجْلِ مَا عِنْدَكُمْ مِنَ الْحُلِيِّ، وَكَانُوا اسْتَعَارُوا حُلِيًّا مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ، فَجَمَعُوهُ فَأَعْطَوْهُ السَّامِرِيَّ فَصَاغَ مِنْهُ عِجْلًا، ثُمَّ أَخَذَ الْقَبْضَةَ الَّتِي قَبَضَ مِنْ أَثَرِ فَرَسِ الْمَلَكِ فَنَبَذَهَا فِي جَوْفِهِ، فَإِذَا هُوَ عِجْلٌ جَسَدٌ لَهُ خُوَارٌ، فَقَالَ: هَذَا إِلَهُكُمْ وَإِلَهُ مُوسَى، وَمُوسَى نَسِيَ رَبَّهُ عِنْدَكُمْ.

1028 Tâhâ 20/63.

1029 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 182. İbn Kesîr bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 157. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 303.

1030 Tâhâ 20/81.

1031 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 304; İbn Abbâs, *Tefsîr*, XI, 235; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 230; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 161; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 366.

1824- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Musa *aleyhisselâm* kavminin yanına gelmekte ağır davranınca Sâmirî, onlara 'Musa sizin yanınızda bulunan takılardan dolayı gelmekte gecikti' dedi. Onlar, Firavun'un ehlinden ödünç takılar almışlardı. Bunun üzerine İsrâiloğulları, onları toplayıp Sâmirî'ye verdiler. O da takılardan bir buzağı heykeli döktü. Sonra meleğin ayak izinden bir avuç toprak alıp buzağının içine atınca onun böğüren bir buzağı olduğunu gördü. ***'Onlara böğüren bir buzağı heykeli yaptı. Dediler ki: Bu sizin ilahınızdır, Musa'nın da ilahıdır.'*** Ancak Musa sizin yanınızdaki Rabbini unuttu."[1032]

١٨٢٥ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْكَلْبِيُّ إِنَّ الْفَرَسَ الَّتِي كَانَ عَلَيْهَا جِبْرِيلُ كَانَتِ الْحَيَاةَ، فَقَبَضَ السَّامِرِيُّ مِنْ أَثَرِهَا فَلَمَّا نَبَذَهُ فِي الْعِجْلِ خَارَ.

1825- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî şöyle demiştir: "Cebrâil'in bindiği at, hayat demekti. Bundan dolayı Sâmirî, onun izinden bir avuç alıp buzağının içine atınca buzağı böğürdü."[1033]

أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِنْ قَبْلُ يَاقَوْمِ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي ﴿٩٠﴾ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى ﴿٩١﴾ قَالَ يَاهَارُونُ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا ﴿٩٢﴾ أَلَّا تَتَّبِعَنِ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِي ﴿٩٣﴾ قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي إِنِّي

1032 Kurtubî bu hadisi Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 235. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Hâkim'in daha uzun bir şekilde rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, XXI, 101.

1033 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 307. İbn Kesîr bu hadisi benzer şekilde nakledip şöyle demiştir: "Bu hadis, bütün müfessirlerin nezdinde bilinen bir hadistir." Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 126; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 289; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 235; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 274.

خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي ﴿٩٤﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَاسَامِرِيُّ ﴿٩٥﴾ قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ أَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذَلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي ﴿٩٦﴾ قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَاةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَنْ تُخْلَفَهُ وَانْظُرْ إِلَى إِلَهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾

89. Onun hiçbir sözlerine karşılık vermediğini, onlara bir zararının dokunmadığını, bir fayda da sağlayamadığını görmezler mi? 90. And olsun ki daha önce Hârûn onlara "Ey Kavmim! Siz bununla ancak sınandınız. Muhakkak sizin Rabbiniz, Rahmân'dır. O halde bana uyun, emrime itaat edin" demişti. 91. Onlar "Musa bize dönünceye kadar biz buzağıya ibadete mutlaka devam edeceğiz" dediler. 92. "Ey Hârûn" dedi. "Onların sapıttıklarını görünce; seni alıkoyan ne oldu? 93. Bana uymaktan? Yoksa emrime karşı mı geldin? 94. Annemin oğlu" dedi. "Saçımı sakalımı, yolma! Ben, senin 'İsrâiloğulları'nın arasına ayrılık düşürdün; sözümü tutmadın!' demenden korktum." 95. "Senin bu yaptığın nedir ey Sâmirî?" 96. Dedi ki: "Ben onların görmediklerini gördüm. Zira, o elçinin izinden bir avuç (toprak) alıp onu (erimiş mücevheratın içine) attım. Bunu böyle nefsim bana hoş gösterdi." 97. "Haydi git" dedi. "Artık sen hayatın boyunca (hastalanıp) 'Bana dokunmak yok!' diyeceksin. Senin için, asla kaçamayacağın bir ceza daha var. Hele şu ibadet edip durduğun ilahına bak! Biz onu elbette yakacağız ve onu muhakkak denize savuracağız."

١٨٢٦ – نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: فِي حَرْفِ ابْنِ مَسْعُودٍ: ﴿وَانْظُرْ إِلَى إِلَهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا لَنَذْبَحَنَّهُ ثُمَّ لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا﴾.

1826- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: İbn Mes'ûd'un kırâatinde şu şekildedir: "وَانْظُرْ إِلَى إِلَهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا لَنَذْبَحَنَّهُ ثُمَّ لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا/***Hele şu ibadet***

edip durduğun ilahına bak! Biz onu elbette kesip yakacağız ve onu muhakkak denize savuracağız."[1034]

١٨٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا}، قَالَ: أَلْقَاهَا مُوسَى فَتَحَوَّلَتْ حَيَّةً تَأْكُلُ حِبَالَهُمْ وَمَا صَنَعُوا.

1827- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sağ elindekini bırak, onların yaptıklarını yutacak. Onların yaptıkları ancak bir büyücü hilesidir. Büyücü ise nereye gitse (ne yapsa) iflah olmaz"***[1035] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Musa *aleyhisselâm* asasını atınca asası bir yılana dönüşüp onların iplerini ve yaptıkları şeyleri yiyip yuttu."[1036]

إِنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾ كَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ وَقَدْ آتَيْنَاكَ مِنْ لَدُنَّا ذِكْرًا ﴿٩٩﴾ مَنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾ خَالِدِينَ فِيهِ وَسَاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حِمْلًا ﴿١٠١﴾ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿١٠٢﴾ يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَا تَرَى فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ﴿١٠٧﴾ يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾

1034 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 208; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 242; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 276. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 308.

1035 Tâhâ 20/69.

1036 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 303.

98. Sizin ilahınız ancak kendisinden başka ilah olmayan Allah'tır. O her şeyi ilmi ile kuşatmıştır. 99. İşte geçmiş olanların haberlerinden sana böylece anlatıyoruz. Şüphe yok ki sana katımızdan bir Zikir verdik. 100. Kim ondan yüz çevirirse muhakkak o kimse kıyamet gününde ağır bir yük (günah yükünü) yüklenecektir. 101. O kimseler orada ebediyen kalacaklardır. Kıyamet gününde onlar için ne kötü bir yük olacaktır! 102. Sûr'a üfürüldüğü günde Biz günahkârları o gün gözleri (korkudan) gömgök hâlde haşrederiz. 103. Kendi aralarında gizlice "Siz ancak on gün eğlendiniz" diye fısıldaşırlar. 104. Biz onların ne söylediklerini çok iyi biliriz. Onların daha iyi yolda olanı der ki: "Siz ancak bir gün eğlendiniz." 105. Sana dağları sorarlar. "Rabbim onları kökünden koparıp parça parça dağıtacaktır" de. 106. Yerlerini dümdüz edecektir. 107. Sen orada alçaklık da yükseklik de görmeyeceksin. 108. O günde davetçiye uyarlar. Hiçbir tarafa sapmayarak giderler. Rahmân'ın huzurunda sesler kısılmış olacaktır. Kıpırdayan dudakların fısıltısından başkasını duyamayacaksın.

١٨٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا}، قَالَ: صَوْتُ الْأَقْدَامِ.

1828- Abdürrezzâk, Sevrî'nin **"Kıpırdayan dudakların fısıltısından başkasını duyamayacaksın"** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Sadece ayak seslerini (işitebilirsin)."[1037]

١٨٢٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَاةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ}، قَالَ: عُقُوبَةٌ لَهُ.

1037 İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 240; Sevrî, *Tefsîr*, s. 196; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 282. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 433. İbn Kesîr hadisi İkrime, Mücâhid, Dahhâk, Rebi' b. Enes, Katâde ve İbn Zeyd'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 165; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 374.

1829- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Artık sen hayatın boyunca (hastalanıp) 'Bana dokunmak yok!' diyeceksin"***[1038] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hayatta bir ceza olarak (hastalanıp)..."[1039]

١٨٣٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا تَرَى فِيهَا عِوَجًا}، قَالَ: صَدْعًا {وَلَا أَمْتًا}، يَقُولُ: وَلَا أَكَمَةً.

1830- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sen orada alçaklık da yükseklik de görmeyeceksin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'عوجاً/***Ivecen,'*** yarık; 'امْتًا/***emten'*** ise tepe-sırt demektir."[1040]

يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾
يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴿١١٠﴾
وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾

109. O günde Rahmân'ın izin vereceği ve sözünden razı olacağı kimseninki müstesna, şefaatin hiçbir faydası olmayacaktır. 110. O onların önlerindekini de arkalarındakini de bilir. Onlar ise bilgileri ile O'nu kuşatamazlar. 111. Yüzler Hay (Diri) ve Kayyûm'a (yaratıklarına hâkim ve onları koruyup gözeten Allah'a) zillet ile boyun eğmiş olacaktır. Zulüm yüklenen mutlaka hüsrana uğrayacaktır.

1038 Tâhâ 20/97.

1039 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 307; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 279; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 240; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 372.

1040 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 213; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 280. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan aynı isnadla nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 433. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 308; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 374.

١٨٣١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ}، قَالَ: ذَلَّتِ الْوُجُوهُ.

1831- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yüzler Hayy ve Kayyûm'a zillet ile boyun eğmiş olacaktır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yüzler itaat etti, boyun eğdi."[1041]

١٨٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا}، قَالَ: خَابَ مَنْ حَمَلَ شِرْكًا.

1832- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Zulüm yüklenen mutlaka hüsrana uğrayacaktır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şirk günahı yüklenen kaybedecektir."[1042]

﴿وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾﴾

112. "Kim de inanmış olarak sâlih ameller işlerse o, ne zulme uğramaktan korkar ne de haksızlığa uğratılmaktan."

١٨٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا، وَلَا هَضْمًا}، قَالَ: ظُلْمًا أَلَّا يُزَادَ فِي سَيِّئَاتِهِ، وَلَا يُهْضَمَ مِنْ حَسَنَاتِهِ.

1833- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kim de inanmış olarak sâlih ameller işlerse o, ne zulme uğramaktan korkar ne de haksızlığa uğratılmaktan"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ne kötülüklerine ilave yapılmasından ne de iyiliklerinin azaltılmasından (korkar)."[1043]

1041 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 217. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 308; Sevrî, *Tefsîr*, s. 196; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 281; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 166.

1042 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 217; Sevrî, *Tefsîr*, s. 197. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 308; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 281; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 166.

1043 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 218. Bu hadis İbn Abbâs, Katâde, Mücâhid, Dahhâk

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾

113. Böylece onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik ve onda tehditlerimizi tekrar ettik. Olur ki korkarlar yahut o yeniden öğüt almalarını sağlar.

١٨٣٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا}، قَالَ: جِدًّا وَوَرَعًا.

1834- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Böylece onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik ve onda tehditlerimizi tekrar ettik. Olur ki korkarlar yahut o yeniden öğüt almalarını sağlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Onlara) ciddiyet, gayret ve takva (verir)."[1044]

١٨٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمٍ الْبَطِينِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: إِنَّمَا سُمِّيَ الْإِنْسَانَ؛ لِأَنَّهُ عُهِدَ إِلَيْهِ فَنَسِيَ.

1835- Abdürrezzâk > Sevrî > A'meş > Müslim el-Batîn > Saîd b. Cübeyr isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: "İnsan, kendisinden söz alındığında unuttuğu için insan olarak isimlendirilmiştir."[1045][1046]

---

ve Hasan'dan rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 281; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 249; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 433; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 375.

1044 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 219; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 250; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 281. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 309.

1045 Bu hadis sûrenin 115. âyeti ile ilgilidir.

1046 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 221; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 167; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 251. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Taberânî, İbn Mende ve Hâkim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 309.

فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ
يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴿١١٤﴾

114. Hak ve mutlak egemen olan Allah ne yücedir! Sana onun vahyi tamamlanmadan önce Kur'ân'ı okumakta acele etme ve "Rabbim, ilmimi artır" de.

١٨٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ}، قَالَ: تِبْيَانُهُ.

1836- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sana onun vahyi tamamlanmadan önce..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Açıklaması (tamamlanmadan önce)."[1047]

١٨٣٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ بَيَانٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا}، قَالَ: لَغفَّارٌ لِمَنْ تَابَ مِنَ الذُّنُوبِ، وَآمَنَ مِنَ الشِّرْكِ، وَعَمِلَ صَالِحًا، وَصَامَ وَصَلَّى ثُمَّ اهْتَدَى، عَلِمَ أَنَّ لِهَذَا ثَوَابًا.

1837- Abdürrezzâk > Sevrî > Beyân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Şa'bî, ***"Muhakkak Ben tevbe eden, iman eden ve sâlih amel işleyip hidayet üzere olana da çok mağfiret ederim"***[1048] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Günahlarından dönüp tevbe eden, şirkten uzaklaşan, sâlih ameller yapan, oruç tutup namaz kılan, sonra hidayet üzere olan ve bunların karşılığının olacağını bilenler için Allah çok bağışlayıcıdır."[1049]

1047 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 309; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 376.

1048 Tâhâ 20/82.

1049 Begavî bu hadisi Şa'bî ve Mukâtil'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 276; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 231; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 46. İbn Kesîr hadisi Süfyân Sevrî'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 161; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 188.

وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا ﴿١١٥﴾

115. And olsun ki biz daha önce Âdem'e vahyetmiştik. Fakat o unuttu, biz onu azimli bulmadık.

١٨٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِي حُصَيْنٍ، أَوْ غَيْرِهِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: سُمِّيَ آدَمَ؛ لِأَنَّهُ خُلِقَ مِنْ أَدِيمِ الْأَرْضِ.

1838- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû Husayn veya başkaları isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: "Âdem *aleyhisselâm*'a yeryüzünün yüzeyinden yaratıldığı için Âdem adı verilmiştir."[1050]

١٨٣٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَنَسِيَ}، قَالَ: تَرَكَ أَمْرَ رَبِّهِ.

1839- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Fakat o unuttu"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın emrini terk etti."[1051]

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَاآدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى ﴿١١٧﴾ إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى ﴿١١٨﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَضْحَى ﴿١١٩﴾ فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَاآدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلَى ﴿١٢٠﴾ فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى ﴿١٢١﴾ ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى ﴿١٢٢﴾ قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ

1050 Bu hadis Bakara sûresinde zikredilmiştir.

1051 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 220; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 201; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 167.

فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى ﴿١٢٤﴾

116. Hani meleklere "Âdem'e secde edin" demiştik de İblis dışında hepsi secde etmişlerdi. O ise yüz çevirmişti. 117. "Ey Âdem" dedik. "Şüphesiz ki bu sana ve eşine düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın sonra sıkıntıya uğrarsın. 118. Çünkü orada sen aç da kalmazsın, çıplak da. 119. Ve sen orada susuz da kalmazsın, güneşin sıcağını da çekmezsin." 120. Şeytan ona vesvese verip dedi ki: "Ey Âdem! Sana ebedîlik ağacını ve sonu gelmez bir mülkü göstereyim mi?" 121. İkisi de ondan yediler. Hemen kendilerine edep yerleri görünüverdi. Cennetin yaprakları ile üstlerini örtmeye çalıştılar. Âdem, Rabbinin emrine karşı geldi de yolunu şaşırdı. 122. Sonra Rabbi onu seçti, tevbesini kabul etti ve doğruya iletti. 123. Dedi ki: "Hepiniz oradan inin. Kiminiz kiminize düşman olacaktır. Benden size bir hidayet geldiğinde kim benim hidayetime uyarsa o hem sapıtmaz hem de bedbaht olmaz. 124. Kim de Zikrimden yüz çevirirse gerçekten onun için dar bir geçim söz konusu olur ve onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz."

١٨٤٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَعِيشَةً ضَنْكًا}، قَالَ: الضَّنْكُ: الضِّيقُ، يُقَالُ ضَنْكًا فِي النَّارِ.

1840- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onun için dar bir geçim söz konusu olur"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'ضَنْكًا/***Danken,'*** dar, güç, zor demektir. 'Ateş içinde daralmış' denilir."[1052]

1052 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 226. Râgıb el-İsfahânî şöyle demiştir: "'الضنك' kelimesi dar anlamına gelmektedir." Bk. Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 299. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye, Hâkim ve Beyhakî'nin Ebû Saîd el-Hudrî'den merfû olarak rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 311.

١٨٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَاعًا صَفْصَفًا}، قَالَ: الْقَاعُ: الْأَرْضُ، وَالصَّفْصَفُ: الْمُسْتَوِيَةُ.

1841- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yerlerini dümdüz edecektir"***[1053] âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْقَاعُ/el-Kâu,' yeryüzü demektir. 'الصَّفْصَفُ/es-Safsafu' ise çöl, boş, dümdüz anlamındadır.[1054]

١٨٤٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ خُصَيْفٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَضْحَى} قَالَ: لَا تَظْمَأُ: لَا تَعْطَشُ، وَلَا تَضْحَى قَالَ: لَا تُصِيبُكَ الشَّمْسُ.

1842- Abdürrezzâk > Sevrî > Husayf isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime, ***"Ve sen orada susuz da kalmazsın, güneşin sıcağını da çekmezsin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "لَا تَظْمَأُ/***Lâ tezmau,'*** susamazsın, su hasreti çekmezsin demektir. 'وَلَا تَضْحَى/***Ve lâ tedhâ,'*** ise güneş sana isabet etmez anlamındadır."[1055]

١٨٤٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَاتَّبَعَ مَا فِيهِ هَدَاهُ اللَّهُ مِنَ الضَّلَالَةِ فِي الدُّنْيَا، وَوَقَاهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْحِسَابَ. قَالَ: فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: {فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى}.

1843- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Atâ b. es-Sâib isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: Kur'ân'ı okuyup içindekilere uyan kişiyi Allah Teâlâ dünyada dalâletten hidayete ulaştırır, ahirette de hesaptan korur. Şu sözü de bunu ifade etmektedir: ***"Benden***

1053 Tâhâ 20/106.

1054 Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde tarîkiyle nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 433. Begavî de hadisi benzer şekilde nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 280.

1055 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in İkrime'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 310; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 283; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 283; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 293.

size bir hidayet geldiğinde kim benim hidayetime uyarsa o hem sapıtmaz hem de bedbaht olmaz."[1056]

١٨٤٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: {فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا}، قَالَ: يُضَيَّقُ عَلَيْهِ قَبْرُهُ حَتَّى تَخْتَلِفَ أَضْلَاعُهُ.

1844- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Ebû Hâzim[1057] > Ebû Seleme b. Abdurrahmân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Saîd el-Hudrî, ***"Kim de Zikrimden yüz çevirirse gerçekten onun için dar bir geçim söz konusu olur ve onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kabri öyle dar gelip kendisini sıkar ki kaburga kemikleri birbirinden ayrılır."[1058]

قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾ قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذَٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى ﴿١٢٦﴾

125. Der ki: "Rabbim! Beni niçin kör haşrettin? Hâlbuki ben görüyordum." 126. Der ki: "Böyledir. Çünkü sana âyetlerimiz geldiğinde onları unuttun. Bugün de sen böylece unutulursun."

١٨٤٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا} قَالَ: فَتَرَكْتَهَا {وَكَذَٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى} قَالَ: وَكَذَٰلِكَ الْيَوْمَ تُتْرَكُ فِي النَّارِ.

1845- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Çünkü sana âyetlerimiz geldiğinde onları***

1056 Sevrî, *Tefsîr*, s. 197; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 225; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 285; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 258. Taberânî bu hadisi zayıf bir isnadla rivayet etmiştir. Bk. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, III, 31.

1057 O, Seleme b. Dînâr Ebû Hâzim el-A'rec'dir. Beşinci tabakadan olup sika ve âbiddir. Bk. *Takrîb*, I, 316.

1058 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 227; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 285; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 259; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 433; İbn Hacer, *Metâlibü'l-Âliye*, IV, 363.

unuttun" âyeti hakkında şöyle demiştir: "'فَنَسِيتَهَا/***Fe-nesîtehâ,'*** bizim âyetlerimizi bir kenara bıraktın, terk ettin demektir. 'وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى/ ***Ve kezâlike'l-yevme tünsâ,'*** aynı şekilde ateş içine terk edileceksin anlamına gelir."[1059]

١٨٤٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى}، قَالَ: أَعْمَى عَنْ حُجَّتِهِ.

1846- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Kim de Zikrimden yüz çevirirse gerçekten onun için dar bir geçim söz konusu olur ve onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz"***[1060] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Delil getirmekten âciz olarak (haşrederiz)."[1061]

وَكَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِآيَاتِ رَبِّهِ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبْقَى ﴿١٢٧﴾ أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِأُولِي النُّهَى ﴿١٢٨﴾ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى ﴿١٢٩﴾ فَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَى ﴿١٣٠﴾

127. Haddi aşıp Rabbinin âyetlerine iman etmeyenleri de böylece cezalandırırız. Ahiret azabı ise elbette daha şiddetli ve daha kalıcıdır. 128. Meskenlerine uğrayıp geçtikleri kendilerinden önceki nice nesilleri helâk edişimiz onlar için bir hidayet sebebi olmadı mı? Bunda, elbette ki akıl

---

1059 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 230; İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 245; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 259. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 312.

1060 Tâhâ 20/124.

1061 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 405; Sevrî, *Tefsîr*, s. 198; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 433; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 286; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 169.

sahipleri için nice ibretler vardır. 129. Eğer Rabbinden, daha önce sâdır olmuş bir söz ve tayin edilmiş bir vade olmasaydı, (ceza onlar için de dünyada) kaçınılmaz olurdu. 130. O halde onların (sana) söylediklerine sabret! Güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et! Gecenin saatlerinde ve gündüzün çeşitli vakitlerinde de tesbih et. Umulur ki hoşnut olursun.

١٨٤٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ}، قَالَ: هِيَ صَلَاةُ الْفَجْرِ {وَقَبْلَ غُرُوبِهَا} صَلَاةُ الْعَصْرِ {وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ} الْمَغْرِبِ، وَالْعِشَاءِ {وَأَطْرَافَ النَّهَارِ} صَلَاةُ الظُّهْرِ.

1847- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"O halde onların (sana) söylediklerine sabret! Güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et! Gecenin saatlerinde ve gündüzün çeşitli vakitlerinde de tesbih et. Umulur ki hoşnut olursun"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "***'Güneşin doğmasından önce,'*** sabah namazı demektir. ***'Batmasından önce,'*** ikindi namazı demektir. ***'Gecenin saatlerinde,'*** akşam ve yatsı namazları demektir. ***'Gündüzün çeşitli vakitlerinde'*** ise öğle namazı demektir."[1062]

١٨٤٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي رَزِينٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا}، قَالَ: الصَّلَاةُ الْمَكْتُوبَةُ.

1848- Abdürrezzâk > Sevrî > Âsım > Ebû Rezîn[1063] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs ***"Güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bundan kasıt, farz namazlardır."[1064]

1062 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 234. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 312. Begavî bu hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 286.

1063 O, Mes'ûd b. Mâlik Ebû Rezîn el-Esedî el-Kûfî'dir. İkinci tabakadan olup sika ve fazilet sahibidir. Bk. *Takrîb*, II, 242.

1064 Sevrî, *Tefsîr*, s. 198; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 233. Süyûtî hadisi *ed-*

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ
فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴿١٣١﴾ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ
عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَىٰ ﴿١٣٢﴾ وَقَالُوا
لَوْلَا يَأْتِينَا بِآيَةٍ مِنْ رَبِّهِ أَوَلَمْ تَأْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ﴿١٣٣﴾
وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا
فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَذِلَّ وَنَخْزَىٰ ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا
فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿١٣٥﴾

131. Sakın, kendilerini denemek için onlardan bir kesimi faydalandırdığımız dünya hayatının çekiciliğine gözlerini dikme! Rabbinin nimeti hem daha hayırlı hem de daha süreklidir. 132. Sen aile halkına namazı emret, kendin de sabırla ona devam et. Senden rızık istemeyiz. Sana rızkı Biz veririz. Güzel akıbet ise takva sahiplerinindir. 133. "Rabbinden bize bir mûcize getirmeli değil miydi?" dediler. Daha önceki sahifelerde bulunan apaçık deliller onlara gelmedi mi ki? 134. Biz onları bundan önce bir azap ile helâk etmiş olsaydık elbette şöyle diyeceklerdi: "Rabbimiz! Bize bir peygamber gönderseydin de alçalmadan, rezil olmadan önce âyetlerine uysaydık." 135. De ki: "Herkes beklemektedir. Siz de bekleyin. Dosdoğru yolun sahipleri kimdir ve hakka yol bulmuş kimdir yakında bileceksiniz."

Dürrü'l-Mensûr'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 312. Müslim bu hadisi Cerîr b. Abdillah'tan rivayet etmiştir. Bk. Müslim, Kitâbu'l-Mesâcid, X, 439. Kurtubî şöyle demiştir: "Müfessirlerin çoğuna göre bu âyet beş vakit namaza işaret etmektedir." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 291.

سُورَةُ الْأَنْبِيَاءِ

21. ENBİYÂ SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1065]

اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ ﴿١﴾ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ إِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٢﴾ لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْ وَأَسَرُّوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٤﴾ بَلْ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ بَلِ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ الْأَوَّلُونَ ﴿٥﴾ مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. İnsanların hesaba çekilecekleri vakit yaklaştı. Onlar ise gaflet içerisinde yüz çevirdiler. 2. Kendilerine Rablerinden yeni bir zikir geldiği her seferinde mutlaka onu alay ederek dinlerler. 3. Kalpleri başka şeylerle meşguldür. Zulmedenler aralarında şöyle fısıldaştılar: "Bu sizin gibi bir adamdan başka mıdır? Siz şimdi gözünüz göre göre büyüye mi kapılıyorsunuz?" 4. (Peygamber) "Rabbim gökte ve yerde söylenen her sözü

1065 Besmele Türkiye nüshasından ilave edilmiştir.

bilir ve O her şeyi işitendir, bilendir" dedi. 5. "Hayır" dediler, "(bunlar) saçma sapan rüyalardır; bilakis onu kendisi uydurmuştur; belki de o, şairdir. (Eğer öyle değilse) bize hemen, öncekilere gönderilenin benzeri bir âyet getirsin." 6. Bunlardan önce helâk ettiğimiz hiçbir ülke halkı imana gelmemişti. Şimdi bunlar mı iman edecekler? 7. Senden önce gönderdiklerimiz de ancak kendilerine vahiy indirdiğimiz erkekler idiler. Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun.

١٨٤٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ} قَالَ: يَعْنِي أَهْلَ التَّوْرَاةِ، يَقُولُ: سَلُوهُمْ هَلْ جَاءَهُمْ إِلَّا رِجَالٌ يُوحَى إِلَيْهِمْ؟

1849- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Senden önce gönderdiklerimiz de ancak kendilerine vahiy indirdiğimiz erkekler idiler. Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Teâlâ, Tevrat sahiplerini kastedip 'Vahyedilen erkeklerden başka birinin gelip gelmediğini onlara sorun' diyor."[1066]

وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ﴿٨﴾ ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ﴿٩﴾ لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾ وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنْشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿١١﴾

8. Onları yemek yemez bir ceset de kılmadık. Onlar ebedî de kalmadılar. 9. Sonra onlara verdiğimiz sözümüzde durup onları ve dilediğimiz kimseleri kurtarıp haddi aşanları da helâk ettik. 10. And olsun ki Biz size, sizin için bir şan ve şeref kaynağı olan bir Kitap indirdik. Hiç akıl etmez misiniz? 11. Zalim olan nice beldeyi kırıp geçirdik; arkasından da nice başka topluluklar meydana getirdik.

1066 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 5; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 386.

١٨٥٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً} قَالَ: هِيَ حُضور[1067] بَنِي أَزْدٍ.

1850- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Zalim olan nice beldeyi kırıp geçirdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu beldelerden kasıt, Ezdoğulları'nın beldeleridir."[1068]

فَلَمَّا أَحَسُّوا بَأْسَنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾ لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُوا إِلَى مَا أُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْأَلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا يَاوَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوَاهُمْ حَتَّى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ ﴿١٥﴾

12. Onlar bizim azabımızı gördüklerinde hemen hızlıca oradan kaçıyorlardı. 13. Kaçmayın! İçinde bulunduğunuz refaha ve yurtlarınıza dönün. Çünkü sorguya çekileceksiniz. 14. Onlar "Yazık bize! Çünkü biz gerçekten zalimlerdik" dediler. 15. Biz onları tırpanla biçilmiş bir ekin, alevi sönmüş bir ateş haline getirinceye kadar feryatları bu oldu.

١٨٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَارْجِعُوا إِلَى مَا أُتْرِفْتُمْ فِيهِ}، قَالَ: مَا أُتْرِفْتُمْ فِيهِ مِنْ دُنْيَاكُمْ لَعَلَّكُمْ تَسْأَلُونَ مِنْ دُنْيَاكُمْ شَيْئًا اسْتِهْزَاءً بِهِمْ، {قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ} قَالَ: فَمَا كَانَ هِجِّيرَاهُمْ إِلَّا الْوَيْلَ، {فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوَاهُمْ حَتَّى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ} يَقُولُ: هَلَكُوا، قَالَ: ضَرْبًا بِالسَّيْفِ.

1851- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ***"Kaçmayın! İçinde bulunduğunuz refaha ve yurtlarınıza dönün. Çünkü sorguya çekileceksiniz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir:

1067 Mısır nüshasında "حصون" şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır. Türkiye nüshasında geçen "حُضور" kelimesinin, Şuayb *aleyhisselâm*'ın peygamber olarak gönderildiği Yemen'de bir köy ismi olduğu zikredilmektedir. Şevkânî şöyle demiştir: "Bu köy şu an bile bilinen bir köydür." Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 390.

1068 Zemahşerî, *Keşşâf,* III, 83. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Kelbî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 314.

"Kendileriyle alay edilircesine 'Sizlere nimetler verilen yurtlarınıza geri dönün. Belki sizden bir şey istenir' denilmiştir. ***'Onlar 'Yazık bize! Çünkü biz gerçekten zalimlerdik' dediler.'*** Peşinden feryatları, ah vah etmek oldu. ***'Biz onları tırpanla biçilmiş bir ekin, alevi sönmüş bir ateş haline getirinceye kadar feryatları bu oldu.' Onlar helâk olunca-ya kadar..."***[1069]

١٨٥٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَتَّى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ} قَالَ: ضَرْبًا بِالسَّيْفِ.

1852- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Biz onları tırpanla biçilmiş bir ekin, alevi sönmüş bir ateş haline getirinceye kadar feryatları bu oldu"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kılıçla başları vurularak (helâk edilinceye kadar feryatları bu oldu)."[1070]

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿١٦﴾ لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا إِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٧﴾

16. Biz göklerle yeri ve aralarında olanları oyalanalım (oyun ve eğlence olsun) diye yaratmadık. 17. Eğer biz eğlence edinmek isteseydik elbette onu kendi katımızdan edinirdik. Fakat biz bunu yapanlardan değiliz.

١٨٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا}، قَالَ: اللَّهْوُ فِي بَعْضِ لُغَةِ أَهْلِ الْيَمَنِ الْمَرْأَةُ {لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا إِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ}، يَقُولُ: مَا كُنَّا فَاعِلِينَ.

1069 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 8; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 275; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 184. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 314; İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 254.

1070 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 9; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 290; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 275.

1853- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Eğer biz eğlence edinmek isteseydik elbette onu kendi katımızdan edinirdik. Fakat biz bunu yapanlardan değiliz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "لَهْوًا/***Lehven,'*** Yemen halkının bazılarının lehçesinde kadın demektir. 'لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا إِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ/***Lettehaznâhu min ledünnâ in künnâ fâilîn'*** ifadesi 'Bunu yapacak değiliz' anlamındadır."[1071]

بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ
زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

18. Hayır, biz hakkı bâtılın üzerine atarız da beynini parçalar. Bir de bakarsın yok olup gitmiş. Allah'a karşı yakıştırdığınız nitelemelerden ötürü yazıklar olsun size!

١٨٥٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ}، قَالَ: هَالِكٌ.

1854- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bir de bakarsın yok olup gitmiş"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bir de bakarsın helâk olup gider."[1072]

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا
يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٩﴾

19. Göklerde ve yerde kim varsa O'nundur. O'nun katındakiler ne O'na ibadetten çekinir (ve büyüklenir) ne de yorgunluk (ve bıkkınlık) duyarlar.

1071 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 10. Begavî bu hadisi Hasan, Katâde ve Süddî'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 290. Kurtubî hadisi Mukâtil ve İbn Cüreyc'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 276. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 315.

1072 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 11; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 291; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 277; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 175. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 315.

١٨٥٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا يَسْتَحْسِرُونَ}، قَالَ: لَا يَعْيَوْنَ.

1855- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Göklerde ve yerde kim varsa O'nundur. O'nun katındakiler ne O'na ibadetten çekinir (ve büyüklenir) ne de yorgunluk (ve bıkkınlık) duyarlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ/***Ve lâ yestehsirûn'*** ifadesi, âcizlik ve bitkinlik duymazlar anlamındadır."[1073]

يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴿٢٠﴾ أَمِ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ ﴿٢١﴾ لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ﴿٢٣﴾ أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَذَا ذِكْرُ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ﴿٢٥﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ ﴿٢٦﴾ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ ﴿٢٨﴾ وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِنْ دُونِهِ فَذَلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

20. Gece ve gündüz aralıksız tesbih ederler. 21. Acaba onlar yerden ilahlar mı edindiler? Onlar diriltir mi hiç? 22. Eğer göklerle yerde Allah'tan başka ilahlar olsaydı ikisinin de düzeni bozulup giderdi. Arş'ın Rabbi olan Allah nitelendirmelerinden münezzeh ve yücedir. 23. O, işlediklerinden sorumlu tutulmaz. Onlar ise sorguya çekileceklerdir. 24. Yoksa O'ndan başka

---

1073 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 12; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 277; İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 256; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 175. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Süddî'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 315.

ilahlar mı edindiler? De ki: "Haydi delillerinizi getirin! İşte benimle beraber olanların Kitab'ı ve benden öncekilerin Kitab'ı." Hayır, onların çoğu hakkı bilmezler; bu yüzden de yüz çevirirler. 25. Senden önce gönderdiğimiz her bir peygambere mutlaka şunu vahyederdik: Benden başka ilah yoktur. O halde yalnız Bana ibadet edin. 26. "Rahmân çocuk edindi" dediler. O bundan münezzehtir. Bilakis (melekler), lütuf ve ihsana mazhar olmuş kullardır. 27. Sözleri ile O'nun önüne geçemezler. Onlar O'nun emri gereğince iş görürler. 28. Onların önündekini de arkalarındakini de bilir. O'nun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler. Onlar Allah korkusundan titrerler. 29. Onlardan kim "Allah'tan başka ben de şüphesiz bir ilahım" derse biz böylesini cehennemle cezalandırırız. İşte zalimleri böyle cezalandırırız.

١٨٥٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا}، قَالَ: قَالَتِ الْيَهُودُ وَطَوَائِفُ مِنَ النَّاسِ: إِنَّ اللهَ خَاتَنَ إِلَى الْجِنِّ، فَالْمَلَائِكَةُ مِنَ الْجِنِّ، قَالَ اللهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى: {بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ} حَتَّى بَلَغَ {وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ}، قَالَ: لَا يَشْفَعُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ، {وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِنْ دُونِهِ فَذَلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ}، قَالَ: هِيَ خَاصَّةٌ لِإِبْلِيسَ.

1856- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"'Rahmân çocuk edindi' dediler. O bundan münezzehtir. Bilakis (melekler), lütuf ve ihsana mazhar olmuş kullardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Yahudiler, "Allah cinlerle bir evlilik yaptı ve melekler cinlerden oldu" dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu: ***"'Rahmân çocuk edindi' dediler. O bundan münezzehtir. Bilakis (melekler), lütuf ve ihsana mazhar olmuş kullardır. Sözleri ile O'nun önüne geçemezler. Onlar O'nun emri gereğince iş görürler. Onların önündekini de arkalarındakini de bilir. O'nun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler. Onlar Allah korkusundan titrerler."*** Melekler, kıyamet günü sadece Allah'ın razı olduğu kimselere şefaat ederler ve O'nun korkusuyla titrerler. ***'Onlardan kim 'Allah'tan başka***

ben de şüphesiz bir ilahım' derse biz böylesini cehennemle cezalandırırız. İşte zalimleri böyle cezalandırırız.' Bu, İblis'e özel bir cezadır."[1074]

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾

30. Acaba kâfirler görmedi mi ki göklerle yer birleşik ve yapışık idi. Biz onları ayırdık ve canlı her şeyi sudan yarattık. Hâlâ imana gelmezler mi?

١٨٥٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ}، قَالَ: كُلُّ شَيْءٍ حَيٍّ خُلِقَ مِنَ الْمَاءِ.

1857- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Canlı her şeyi sudan yarattık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Canlı olan her şey, sudan yaratılmıştır."[1075]

١٨٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا} قَالَ: فَتَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ بَعْضُهُنَّ فَوْقَ بَعْضٍ، وَسَبْعَ أَرَضِينَ بَعْضُهُنَّ تَحْتَ بَعْضٍ.

1858- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Acaba kâfirler görmedi mi ki göklerle yer birleşik ve yapışık idi. Biz onları ayırdık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah, gökleri üst üste yedi göğe, yeryüzünü de alt alta yedi yere ayırdı."[1076]

1074 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 16; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 293; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 281; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 176. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 317; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVII, 33.

1075 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 20; İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 259. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ahmed, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye, Hâkim ve Beyhakî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca İbn Ebî Hâtim'in Hasan'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 317-318.

1076 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 409. Begavî bu hadisi Mücâhid ve Süddî'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 293; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 283; Fahrüddîn er-

١٨٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا}، قَالَ: فَتَقَ السَّمَاءَ عَنِ الْمَاءِ، وَالْأَرْضَ عَنِ النَّبَاتِ.

1859- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Acaba kâfirler görmedi mi ki göklerle yer birleşik ve yapışık idi. Biz onları ayırdık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Semayı sudan, yeryüzünü bitkilerden ayırarak oluşturdu."[1077]

١٨٦٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: خَلَقَ اللهُ اللَّيْلَ قَبْلَ النَّهَارِ. ثُمَّ قَرَأَ: {كَانَتَا رَتْقًا} فَفَتَقْنَاهُمَا.

1860- Abdürrezzâk > Sevrî > Babası > İkrime isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs "Allah, geceyi gündüzden önce yarattı" demiş sonra da ***'Acaba kâfirler görmedi mi ki göklerle yer birleşik ve yapışık idi. Biz onları ayırdık'*** âyetini okumuştur.[1078]

وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾ وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٣٣﴾

31. Onları sarsmasın diye yeryüzünde birtakım dağlar diktik. Orada geniş geniş yollar açtık; ta ki maksatlarına ulaşsınlar. 32. Ve gökyüzünü korunmuş bir tavan yaptık. Hâlbuki yine

---

Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXII, 162; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 308; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 177. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 317.

1077 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 19; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 284; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 177; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXII, 163.

1078 Sevrî, *Tefsîr*, s. 200; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 19; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 177. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in İkrime ve İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 317.

onlar onun âyetlerinden yüz çevirirler. 33. O, gece ve gündüzü, güneşi ve ayı yaratandır. Her biri bir yörüngede yüzerler.

١٨٦١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ}، قَالَ: يَجْرُونَ فِي فَلَكِ السَّمَاءِ كَمَا رَأَيْتَ، قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: كُلُّ شَيْءٍ يَدُورُ فَهُوَ فَلَكٌ.

1861- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Her biri bir yörüngede yüzerler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Gördüğün gibi semadaki yörüngede akıp gitmektedirler."[1079]

Ma'mer, Kelbî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir düzen içinde dönen her şey felek'tir."[1080]

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِذَا رَآكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمَنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾ خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَأُرِيكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾

34. Senden önce hiçbir beşere ebedîlik vermedik. Sen ölürsen eğer onlar ebedî mi kalacaklar? 35. Her nefis ölümü tadar. Bir deneme olarak sizi hayırla da şerle de imtihan ederiz. Ve siz, ancak bize döndürüleceksiniz. 36. Kâfirler seni gördüklerinde seni ancak alaya alırlar. "Bu mudur ilahlarınızı kötülükle anan?" (derler). Hâlbuki onlar Rahmân'ın zikrini inkâr edenlerdir. 37. İnsan aceleci olarak yaratılmıştır. Yakında size âyetlerimi göstereceğim. Benden acele istemeyin.

1079 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 23; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 256; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 310. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 318.

1080 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Kelbî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 318.

١٨٦٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ}، قَالَ: خُلِقَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا.

1862- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İnsan aceleci olarak yaratılmıştır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İnsan aceleci, tezcanlı olarak yaratıldı."[1081]

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾ لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُفُّونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٣٩﴾ بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤١﴾ قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَنِ بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ لَهُمْ آلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾

38. Eğer doğru söyleyenler iseniz, bu vaat (kıyamet) ne zaman gerçekleşecektir?" derler. 39. O kâfirler, ateşi yüzlerinden, sırtlarından geri çeviremeyecekleri, kendilerine de yardım edilmeyeceği zamanı bir bilselerdi. 40. Bilakis kendilerine o (kıyamet) öyle ani gelir ki, onları şaşırtır. Artık ne reddedebilirler onu ne de kendilerine mühlet verilir. 41. And olsun ki senden önceki birçok peygamberle alay edildi de onlarla alay edenleri alay ettikleri şey çepeçevre kuşattı. 42. De ki: "Gece ve gündüz Rahmân'a karşı sizi kim koruyabilir?" Hayır, onlar Rablerinin zikrinden dahi yüz çevirenlerdir. 43. Yoksa onların kendilerini size karşı koruyan ilahları mı vardır? Onlar kendi kendilerine bile yardım edemezler. Onlara tarafımızdan destek de verilmez."

1081 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 26. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 319; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 294; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 281; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 314.

١٨٦٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنَّا يُصْحَبُونَ}، قَالَ: يُنْصَرُونَ.

1863- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Onlara tarafımızdan destek de verilmez"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bizim tarafımızdan yardım edilmezler."[1082]

بَلْ مَتَّعْنَا هَؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾

44. Evet, onları da atalarını da barındırdık. Nihayet ömür kendilerine (hiç bitmeyecek gibi) uzun geldi. Ama artık görmüyorlar mı ki, biz yeryüzünü çevresinden eksiltiyoruz? O halde onlar mı galip gelecekler?

١٨٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا} قَالَ: قَالَ الْحَسَنُ: ظُهُورُ الْمُسْلِمِينَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ. وَقَالَ عِكْرِمَةُ: هُوَ الْمَوْتُ.

1864- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ama artık görmüyorlar mı ki, biz yeryüzünü çevresinden eksiltiyoruz?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: (Çevresinden eksiltilmek hakkında) Hasan "Müslümanların müşriklere üstün gelmesidir" diyor.[1083] İkrime ise "Ölüm demektir" diyor.[1084]

قُلْ إِنَّمَا أُنْذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنْذَرُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَاوَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ

1082 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 30; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 292; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 314. Süyûtî hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 319; Sevrî, *Tefsîr*, s. 201.

1083 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 173; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 292. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 319.

1084 Taberî bu hadisi İkrime'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII, 174; Sevrî, *Tefsîr*, s. 201; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 520.

﴿٤٦﴾ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ ﴿٤٧﴾

45. De ki: "Ben sizi ancak vahiy ile ikaz ediyorum. Hâlbuki sağırlar uyarıldıkları zaman yapılan çağrıyı işitmezler." 46. Eğer Rabbinin azabından onlara azıcık bir şey dokunursa elbette "Yazık bize! Çünkü biz gerçekten zalimlerden olduk" diyeceklerdir. 47. Kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Kimseye en ufak bir zulüm yapılmaz. Bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile Biz onu getiririz. Hesaba çekenler olarak biz yeteriz.

١٨٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ} إِنَّمَا هُوَ مَثَلٌ كَمَا يَجُوزُ الْوَزْنُ كَذَلِكَ يَجُوزُ الْحَقُّ.

1865- Abdürrezzâk > Sevrî > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Kıyamet günü için adalet terazileri kurarız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu bir meseldir. Bir şeyi tartmak mümkün olduğu gibi hakkı tartmak da mümkündür."[1085]

١٨٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: {وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ}، قَالَ: الْعَدْلُ.

1866- Abdürrezzâk > Sevrî > Leys isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Kıyamet günü için adalet terazileri kurarız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Adalet terazileri (kurarız)."[1086]

1085 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 33. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve Dahhâk'tan rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 293; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 320; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXI, 176.

1086 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 33; İbn Abbâs, *Tefsîr*, III, 263; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 397; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVII, 54; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 95; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 296; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXII, 176.

١٨٦٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا عَبْدُ الصَّمَدِ قَالَ: سَمِعْتُ وَهْبًا، يَقُولُ: إِنَّمَا يُوزَنُ مِنَ الْأَعْمَالِ خَوَاتِيمُهَا، فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا خَتَمَ لَهُ بِخَيْرِ عَمَلِهِ، وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ سُوءًا خَتَمَ لَهُ بِشَرِّ عَمَلِهِ.

1867- Abdürrezzâk > Abdüssamed isnadıyla rivayet edildiğine göre, Vehb b. Münebbih şöyle demiştir: "Ameller ancak sonuçlarına göre tartılır. Allah Teâlâ bir kulu için hayır murad ederse ona amellerin en hayırlılarını takdir eder. Bir kulu için de kötülük murad ederse ona da amellerin en şerlisini takdir eder."[1087]

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَهَذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ أَنْزَلْنَاهُ أَفَأَنْتُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ ﴿٥١﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ ﴿٥٣﴾ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٥٤﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ وَأَنَا عَلَى ذَلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٦﴾ وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ ﴿٥٧﴾ فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا إِلَّا كَبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾ قَالُوا مَنْ فَعَلَ هَذَا بِآلِهَتِنَا إِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٩﴾ قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ ﴿٦٠﴾ قَالُوا فَأْتُوا بِهِ عَلَى أَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾ قَالُوا أَأَنْتَ فَعَلْتَ هَذَا بِآلِهَتِنَا يَاإِبْرَاهِيمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَاسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾ فَرَجَعُوا إِلَى أَنْفُسِهِمْ فَقَالُوا إِنَّكُمْ أَنْتُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٦٤﴾ ثُمَّ نُكِسُوا عَلَى رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَؤُلَاءِ يَنْطِقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ ﴿٦٦﴾ أُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا

1087 Bu rivayetin mânası, Buhârî ve Müslim'in Sehl b. Sa'd'dan rivayet ettikleri hadis ile sabittir. Hadis 1883 no'lu hadiste zikredilecektir.

تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانْصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْنَا يَانَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾

48. And olsun biz, Musa ve Hârûn'a, takva sahipleri için bir ışık, bir öğüt ve Furkân'ı (Tevrat'ı), verdik. 49. (O takva sahipleri ki) onlar, görmedikleri halde Rablerine candan saygı gösterirler. Yine onlar, kıyametten korkan kimselerdir. 50. İşte bu indirdiğimiz (Kur'ân) mübarek bir zikirdir. Siz onu inkâr edenler misiniz? 51. And olsun ki Biz, İbrahim'e daha önceden doğru yolu bulma imkânı verdik. Biz onu biliyorduk. 52. O zaman babasına ve kavmine "İbadet edip durduğunuz bu heykeller de ne oluyor?" demişti. 53. "Atalarımızı bunlara ibadet ederken bulduk" dediler. 54. "And olsun ki siz de atalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz" dedi. 55. "Sen bize hakkı mı getirdin, yoksa şaka mı yapıyorsun?" dediler. 56. Dedi ki: "Hayır, sizin Rabbiniz, yarattığı göklerin ve yerin de Rabbidir ve ben buna şahitlik edenlerdenim. 57. Vallahi siz arkanızı dönüp gittikten sonra ben bu putlarınıza mutlaka bir tuzak kuracağım." 58. Kendisine başvururlar diye büyükleri dışında onların hepsini paramparça etti. 59. Dediler ki: "Bunu putlarımıza kim yaptıysa şüphesiz ki o zalimlerdendir." 60. Dediler ki: "İbrahim adındaki bir gencin bunları diline doladığını işitmiştik." 61. (Nemrut ve kavmi) dediler ki: "Onu herkesin gözü önünde getirin. Belki şahitlik ederler." 62. Dediler ki: "İlahlarımıza bunu sen mi yaptın ey İbrahim?" 63. "Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Haydi onlara sorun; eğer konuşuyorlarsa!" dedi. 64. Kendi vicdanlarına dönerek dediler ki: "Muhakkak asıl zalimler sizlersiniz." 65. Sonra tekrar eski inanç ve tartışmalarına döndüler. "Sen bunların konuşmadığını pek âlâ biliyorsun" dediler. 66. Dedi ki: "Peki, Allah'tan başka size fayda ve zarar veremeyen şeylere hâlâ ibadet edecek misiniz?" 67. "Yuh size ve sizin Allah'tan başka taptıklarınıza! Hâlâ aklınızı başınıza almayacak

mısınız?" 68. Dediler ki: "Eğer (bir şey) yapacaksanız onu ateşle yakın, ilahlarınıza yardım etmiş olursunuz." 69. Dedik ki: "Ey ateş! İbrahim'e karşı serinlik ve esenlik ol."

١٨٦٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ} قَالَ: قَالَ كَعْبٌ: مَا انْتَفَعَ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ يَوْمَئِذٍ بِنَارٍ، وَلَا أَحْرَقَتِ النَّارُ يَوْمَئِذٍ شَيْئًا إِلَّا وَثَاقَ إِبْرَاهِيمَ.

1868- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **"Dedik ki: Ey ateş! İbrahim'e karşı serinlik ve esenlik ol"** âyeti hakkında şöyle demiştir: Ka'b şöyle demiştir: "O gün yeryüzünde hiç kimse ateşten faydalanamadı. Ateş de onun bağlarından başka bir şeyi yakamadı."[1088]

١٨٦٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: لَمْ تَأْتِهِ يَوْمَئِذٍ دَابَّةٌ إِلَّا أَطْفَأَتِ النَّارَ عَنْهُ إِلَّا الْوَزَغَ.

1869- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "O gün keler dışında gelen bütün hayvanlar ateşi söndürüp onu kurtarmaya çalıştı."[1089]

١٨٧٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، كَانَتِ الْوَزَغُ تَنْفُخُ عَلَى النَّارِ، وَكَانَتِ الضَّفَادِعُ تُطْفِئُهَا فَأُمِرَ بِقَتْلِ هَذَا، وَنُهِيَ عَنْ قَتْلِ هَذَا.

1870- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Kurbağa, İbrahim *aleyhisselâm*'ın yanmaması için ateşi söndürürken keler ateşe üflüyordu. Bundan dolayı kelerin öldürülmesi emredildi, kurbağanın ise öldürülmesi yasaklandı."[1090]

1088 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 45. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde ve Ka'b'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 322; Ahmed, *ez-Zühd*, s. 80; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 402.

1089 *el-Fethu'l-Kebîr*'de belirtildiği üzere bu hadisi Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir. Bk. Süyûtî, *el-Fethû'l-Kebîr*, I, 284; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 45.

1090 İbn Ebî Şeybe bu hadisi yakın lafızlarla rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Şeybe,

١٨٧١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِقَتْلِهِ وَسَمَّاهُ فُوَيْسِقًا. يَعْنِي الْوَزَغَ.

1871- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Âmir b. Sa'd isnadıyla rivayet edildiğine göre, babası (Sa'd b. Ebî Vakkâs) şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kelerin öldürülmesini emretti ve ona fuveysık (fâsıkçık) adını verdi."[1091]

وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ ﴿٧٠﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ ﴿٧٢﴾

70. Ona bir tuzak kurmak istediler. Bizse onları en büyük zarara uğrayanlar kıldık. 71. Biz, onu ve Lût'u kurtararak, içinde cümle âleme bereketler verdiğimiz ülkeye ulaştırdık. 72. Ve ona İshâk'ı, istediğinden ayrı olarak da Ya'kûb'u bağışladık. Onların her birini de sâlih kimseler kıldık.

١٨٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً}، قَالَ: دَعَا بِإِسْحَاقَ فَاسْتُجِيبَ لَهُ وَزِيدَ يَعْقُوبَ نَافِلَةً.

1872- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"Ve ona İshâk'ı, istediğinden ayrı olarak da Ya'kûb'u bağışladık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İbrahim *aleyhisselâm*, İshâk *aleyhisselâm* için dua etti ve o, kendisine bağışlandı. Ona ayrıca Ya'kûb da verildi."

Musannef, V, 402. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'a isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 322; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 304.

1091 Buhârî, Kitâbu'l-Enbiyâ, VI, 389; Müslim, Kitâbu's-Selâm, no: 3238; Ebû Davud, Kitâbu'l-Edeb, no: 5262; Tirmizî, Kitâbu'l-Ahkâm, no: 1482; İbn Mâce, Kitâbu's-Sayd, no: 3231. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Kelbî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 323; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 48; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 207; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 300.

وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ ﴿٧٣﴾ وَلُوطًا آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَائِثَ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِقِينَ ﴿٧٤﴾ وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾ وَنُوحًا إِذْ نَادَى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾ وَدَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ ﴿٧٨﴾

73. Onları emrimizle doğru yolu gösteren önderler kıldık, onlara hayırlar yapmayı, namazı dosdoğru kılmayı ve zekâtı vermelerini vahyettik. Onlar yalnızca bize ibadet eden kimselerdi. 74. Lût'a da hikmet ve ilim verdik. Onu kötülükleri işleyen o ülkeden kurtardık. Çünkü onlar kötü bir kavim idiler. Hem de fâsıktılar. 75. Ve Biz onu rahmetimizin içine aldık. Çünkü o sâlihlerdendi. 76. Nûh'u da an. Hani o daha önce Bize seslenmişti de onun duasını kabul edip hem onu hem (iman eden) yakınlarını o büyük sıkıntıdan (tufandan) kurtarmıştık. 77. Onu, âyetlerimizi inkâr eden kavimden koruduk. Çünkü onlar kötü bir kavim idiler. Bundan ötürü hepsini suda boğduk. 78. Davud ve Süleymân'ı da hatırla. Hani kavmin koyunlarının girdiği ekin hakkında hüküm veriyorlardı. Biz onların hükümlerine tanık idik.

١٨٧٣ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ}، قَالَ: فِي حَرْثِ الْقَوْمِ.

1873- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hani kavmin koyunlarının girdiği ekin hakkında hüküm veriyorlardı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Koyunlar insanların, kavmin ekinine (girmişti)."[1092]

1092 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 53.

١٨٧٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، قَالَ الزُّهْرِيُّ: النَّفْشُ لَا يَكُونُ إِلَّا لَيْلًا وَالْهَمْلُ بِالنَّهَارِ، قَالَ قَتَادَةُ: فَقَضَى دَاوُدُ أَنْ يَأْخُذُوا الْغَنَمَ[1093] فَفَهَّمَهَا اللَّهُ سُلَيْمَانَ فَلَمَّا أُخْبِرَ سُلَيْمَانُ بِقَضَاءِ دَاوُدَ، قَالَ: لَا وَلَكِنْ خُذُوا الْغَنَمَ، فَلَكُمْ مَا خَرَجَ مِنْ رِسْلِهَا وَأَوْلَادِهَا وَأَصْوَافِهَا إِلَى الْحَوْلِ.

1874- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî şöyle demiştir: "'النَّفْشُ/en-Nefşü,' hayvanların gece yayılması, 'الْهَمْلُ/el-mehlü' ise gündüz yayılmasıdır."

Katâde şöyle demiştir: "Davud *aleyhisselâm* ekin sahiplerinin koyunları almasına hükmetti. Ancak Allah Teâlâ bu konudaki hükmü Süleymân'a kavrattı. Davud'un verdiği hüküm kendisine bildirilince Süleymân 'Hayır, bu koyunları alıkoyun. Bir yıla kadar bunların sütü, yavruları ve yünleri sizin olur' dedi."[1094]

١٨٧٥ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: مَعْمَرٌ وَبَلَغَنِي أَنَّ الْحَرْثَ الَّذِي نَفَشَتْ فِيهِ الْغَنَمُ كَانَ عِنَبًا.

1875- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bana nakledildiğine göre, koyunların girip yayıldığı ürün üzüm idi. (Yani koyunlar bir bağa girmişlerdir.)"[1095]

١٨٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ ابْنِ مُحَيِّصَةَ أَنَّ نَاقَةً لِلْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ دَخَلَتْ حَائِطَ رَجُلٍ فَأَفْسَدَتْهُ فَقَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ عَلَى أَهْلِ الْأَمْوَالِ حِفْظَهَا بِالنَّهَارِ، وَعَلَى أَهْلِ الْمَوَاشِي حِفْظَهَا بِاللَّيْلِ.

1876- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Muhayyısa şöyle demiştir: "Berâ b. Âzib'in bir devesi, bir adamın bahçesine girdi ve bahçeye zarar verdi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* mal sahiplerinin mallarını gündüz koruması

1093 *Musannef*'te "رقاب الغنم" şeklinde geçmektedir.

1094 Abdürrezzâk, *Musannef*, X, 80; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 54; el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 208; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 307.

1095 Abdürrezzâk bu hadisi Ma'mer ve İbn Cüreyc'den rivayet etmiştir. Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, X, 81; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 51; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 308; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 208. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî, İbn Merdûye, Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Mes'ûd'dan uzun bir şekilde rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 324.

gerektiğine, hayvan sahiplerinin de hayvanlarını gece muhafaza etmesi gerektiğine hükmetti."[1096]

١٨٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ أَنَّ شَاةً وَقَعَتْ، فِي غَزْلِ حَوَّاكٍ فَاخْتَصَمُوا إِلَى شُرَيْحٍ، فَقَالَ: انْظُرُوا فَإِنَّهُ سَيَسْأَلُهُمْ أَلَيْلًا كَانَ أَمْ نَهَارًا؟. فَقَالَ شُرَيْحٌ: أَلَيْلًا كَانَ أَمْ نَهَارًا؟. قَالَ: إِنْ كَانَ نَهَارًا فَلَا ضَمَانَ عَلَى صَاحِبِهَا، وَإِنْ كَانَ لَيْلًا ضَمِنَ، قَالَ: وَقَرَأَ: {إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ}، ثُمَّ قَالَ: النَّفْشُ بِاللَّيْلِ وَالْهَمْلُ بِالنَّهَارِ.

1877- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Şa'bî şöyle demiştir: "Bir dokumacının/örgücünün iplikhanesine bir koyun girince Şurayh'e gidip dava açtılar. Bunun üzerine Şurayh, onlara gece mi yoksa gündüz mü olduğunu sorup "Bakın bakalım, gece mi olmuş yoksa gündüz mü? Eğer gündüz olmuşsa koyunun sahibine tazminat yoktur. Eğer gece olmuşsa koyunun sahibinin tazminat ödemesi gerekir" dedi ve ***"Davud ve Süleymân'ı da hatırla. Hani kavmin koyunlarının girdiği ekin hakkında hüküm veriyorlardı. Biz onların hükümlerine tanık idik"*** âyetini okudu. Sonra da şöyle dedi: "'النَّفْشُ/en-Nefşü,' hayvanların gece yayılması, 'الْهَمْلُ/el-hemlü' ise gündüz yayılmasıdır."[1097]

١٨٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ: بَلَغَنَا أَنَّ دَاوُدَ حَكَمَ بِالْغَنَمِ لِأَهْلِ الزَّرْعِ، فَفَهَّمَهَا اللهُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ سُلَيْمَانَ قَضَى أَنَّ الْغَنَمَ تَكُونُ مَعَ أَهْلِ الزَّرْعِ، فَلَهُمْ مَا يَخْرُجُ مِنْ أَصْوَافِهَا وَأَلْبَانِهَا وَأَوْلَادِهَا عَامَهَا ذَلِكَ.

1878- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Davud *aleyhisselâm* koyunların ekin sahibine verilmesine hükmetti. Peşinden Allah Teâlâ bunun hükmünü

1096 Ebû Davud, Kitâbu'l-Büyû', III, 828; İbn Mâce, Kitâbu'l-Ahkâm, no: 2332; İbnu'l-Mübârek, *Müsned*, no: 149; Abdürrezzâk, *Musannef*, X, 82; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IX, 435; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 54; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 186. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ahmed, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 325.

1097 Abdürrezzâk, *Musannef*, X, 82; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IX, 436; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 52; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, XI, 5.

Davud *aleyhisselâm*'a kavrattı. Bize nakledildiğine göre, Süleymân *aleyhisselâm* koyunların, ekin sahiplerinin yanında kalmasına ve ekin sahiplerinin o yıl elde edilecek yün, süt ve yavruları almalarına hükmetti."[1098]

فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُودَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ ﴿٧٩﴾

79. Biz onu hemen Süleymân'a kavratmıştık. Bununla beraber her birine (Davud'a da Süleymân'a da) hikmet ve ilim verdik. Davud'a da onunla birlikte tesbih etsinler diye dağları ve kuşları boyun eğdirdik. Yapanlar bizleriz.

١٨٧٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ مُرَّةَ، عَنْ مَسْرُوقٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ} قَالَ: كَانَ حَرْثُهُمْ عِنَبًا، فَنَفَشَتْ فِيهِ الْغَنَمُ لَيْلًا، فَقَضَى بِالْغَنَمِ لَهُمْ فَمَرُّوا عَلَى سُلَيْمَانَ فَأَخْبَرُوهُ الْخَبَرَ، فَقَالَ: أَوَ غَيرَ ذَلِكَ؟ فَرَدَّهُمْ إِلَى دَاوُدَ، فَقَالَ: إِنِّي قَضَيْتُ بَيْنَ هَؤُلَاءِ فَأَخْبَرُوهُ، قَالَ: لَا وَلَكِنِ اقْصِدْ بَيْنَهُمْ أَنْ يَأْخُذُوا غَنَمَهُمْ فَيَكُونَ لَهُمْ لَبَنُهَا وَصُوفُهَا وَسَمْنُهَا وَمَنْفَعَتُهَا، وَيَقُومَ هَؤُلَاءِ عَلَى عِنَبِهِمْ حَتَّى إِذَا عَادَ كَمَا كَانَ رَدُّوا عَلَيْهِمْ غَنَمَهُمْ، قَالَ: فَذَلِكَ قَوْلُهُ: {فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ}.

1879- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû İshâk > Mürre isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mesrûk, ***"Davud ve Süleymân'ı da hatırla. Hani kavmin koyunlarının girdiği ekin hakkında hüküm veriyorlardı. Biz onların hükümlerine tanık idik"***[1099] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Onların ürünü üzüm bağı idi. Koyunlar bu bağa gece girdi. Davud *aleyhisselâm* koyunların onlara verilmesine hükmetti. Bunun üzerine Süleymân *aleyhisselâm*'ın yanına gidip bu haberi ulaştırdıklarında 'Bundan başkası olamaz mı?' dedi ve onları Davud *aleyhisselâm*'a götürdü. Orada Davud *aleyhisselâm*'a 'Bunlar arasında hüküm vermedin mi?' deyince

---

1098 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 304; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 308.
1099 Enbiyâ 21/78.

bunu ona bildirdiler. Bunun üzerine Süleymân *aleyhisselâm*, 'Aralarında şöyle hükmet: Ürün sahipleri, koyunları alıkoysunlar. Koyunların sütü, yünü, yağı ve faydalanılması onlara ait olsun. Bunlar da onların bağına baksınlar, eski haline dönünce de koyunları kendilerine verilsin' dedi. Allah Teâlâ'nın ***'Biz onu hemen Süleymân'a kavratmıştık. Bununla beraber her birine (Davud'a da Süleymân'a da) hikmet ve ilim verdik. Davud'a da onunla birlikte tesbih etsinler diye dağları ve kuşları boyun eğdirdik. Yapanlar bizleriz'*** sözü de bunu ifade ediyor."[1100]

وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ ﴿٨٠﴾

80. Ve biz ona Davud'a sizin faydanıza sizi savaşlarınızda korusun diye giyecek (zırh) yapma sanatını öğrettik. Acaba şükredecek misiniz?

١٨٨٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ}، قَالَ: كَانَتْ صَفَائِحَ، فَأَوَّلُ مَنْ سَرَّدَهَا وَحَلَّقَهَا دَاوُدُ.

1880- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve biz ona Davud'a sizin faydanıza sizi savaşlarınızda korusun diye giyecek (zırh) yapma sanatını öğrettik. Acaba şükredecek misiniz?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Önceleri zırhlar düz levhalar şeklindeydi. Onu ören ve halkalar ilave eden ilk kişi Davud idi."[1101]

1100 Sevrî, *Tefsîr*, s. 202-203; Abdürrezzâk, *Musannef*, X, 80-81. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Mesrûk'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 324. Bu hadis İbn Mes'ûd, Mücâhid, Şureyh ve Mukâtil'den de rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 304; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 308; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXII, 196; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 186.

1101 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 55; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 305; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 320; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 437. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 326.

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ ﴿٨١﴾ وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ ﴿٨٢﴾ وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٨٣﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرَى لِلْعَابِدِينَ ﴿٨٤﴾

81. Süleymân'ın emrine de şiddetli rüzgârı verdik. Onun emri ile bereket verdiğimiz toprağa hızlıca götürürdü. Biz her şeyi bilenleriz. 82. Şeytanlardan onun için denize dalan (ve inciler çıkaran) ve bundan başka işler görenleri de (emrine vermiştik). Onları gözetenler bizlerdik. 83. Eyyûb'u da hatırla. Hani Rabbine "Rabbim! Başıma bu bela gelip çattı. Ve Sen merhametlilerin en merhametlisisin" diye seslenmişti. 84. Biz onun duasını kabul ettik ve başındaki sıkıntıyı açıp giderdik. Ayrıca hem katımızdan bir rahmet hem de iyi kullukta bulunanlara bir ibret olmak üzere ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik.

١٨٨١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ}، قَالَ: آتَاهُ اللهُ أَهْلَهُ فِي الدُّنْيَا وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ مِنْ نَسْلِهِمْ. قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: آتَاهُ اللهُ أَهْلَهُ فِي الدُّنْيَا وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ فِي الْآخِرَةِ.

1881- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, ***"Biz onun duasını kabul ettik ve başındaki sıkıntıyı açıp giderdik. Ayrıca hem katımızdan bir rahmet hem de iyi kullukta bulunanlara bir ibret olmak üzere ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Teâlâ dünyada ona ailesini, onların yanında neslinden bir o kadarını verdi."

Ma'mer, Kelbî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Allah, dünyada ona ailesini, ahirette ise onların yanında bir o kadarını daha verdi."[1102]

1102 İbn Kesîr bu hadisi İbn Abbâs, İbn Mes'ûd, Hasan, Mücâhid ve Katâde'den

وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿٨٥﴾

85. İsmâil'i, İdrîs'i ve Zülkifl'i de hatırla. Onların her biri sabredenlerdendi.

١٨٨٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، {وَذَا الْكِفْلِ} قَالَ: قَالَ أَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ: لَمْ يَكُنْ ذُو الْكِفْلِ نَبِيًّا وَلَكِنَّهُ كُفِّلَ بِصَلَاةِ رَجُلٍ كَانَ يُصَلِّي فِي كُلِّ يَوْمٍ مِائَةَ صَلَاةً فَتُوُفِّيَ فَتَكَفَّلَ بِصَلَاتِهِ؛ فَلِذَلِكَ سُمِّيَ ذَا الْكِفْلِ.

1882- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Musa el-Eş'arî, ***"İsmâil'i, İdrîs'i ve Zülkifl'i de hatırla. Onların her biri sabredenlerdendi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Zülkifl peygamber değildi. Ancak günde yüz vakit namaz kılan bir adamın havrasına kefil oldu. O adam ölünce Zülkifl, onun havrasının sorumluluğunu üzerine aldı. Bundan dolayı ona Zülkifl (kefalet sahibi) adı verildi."[1103]

وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٦﴾ وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٧﴾

86. Biz onları rahmetimizin içine aldık. Gerçekten onlar sâlihlerden idiler. 87. Ve Zünnûn'u da (hatırla). Hani öfkelenerek gitmiş ve Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Derken karanlıklar içinde "Senden başka ilah yoktur, seni tenzih ederim. Gerçekten ben (nefsine) zulmedenlerden oldum" diye seslenmişti.

---

nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 189. Taberî hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 73; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 326; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXI, 210. Âlûsî de hadisi İbn Mes'ûd, Hasan ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVII, 81.

1103 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 75; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 318; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 191. Kurtubî bu hadisi *Tefsîr*'de nakletmiş ve Ebû Musa, Mücâhid ve Katâde'ye isnad etmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 328.

١٨٨٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، وَالْكَلْبِيِّ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ} قَالَا: ظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْضِيَ عَلَيْهِ الْعُقُوبَةَ.

1883- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ve Kelbî, ***"Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kendisine ceza verilmeyeceğini zannetmişti."[1104]

١٨٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ}، قَالَ: ظُلْمَةُ بَطْنِ الْحُوتِ، وَظُلْمَةُ الْبَحْرِ، وَظُلْمَةُ اللَّيْلِ.

1884- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Derken karanlıklar içinde 'Senden başka ilah yoktur, Seni tenzih ederim. Gerçekten ben (nefsine) zulmedenlerden oldum' diye seslenmişti"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Balığın karnının karanlığı, denizin karanlığı ve gecenin karanlığı içinde..."[1105]

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَٰلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾ وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ ﴿٨٩﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَىٰ وَأَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ ﴿٩٠﴾ وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿٩١﴾ إِنَّ هَٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ ﴿٩٢﴾ وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كُلٌّ إِلَيْنَا

1104 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 78; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 319; İbn Kuteybe, *Müşkilü'l-Kur'ân*, s. 408; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 421; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 192. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 333.

1105 Ahmed, *ez-Zühd*, s. 34; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 80. Kurtubî bu hadisi İbn Abbâs ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 333. Sevrî hadisi Saîd b. Cübeyr'den rivayet etmiştir. Sevrî, *Tefsîr*, s. 204; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 209. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Amr b. Meymûn ve Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 333.

رَاجِعُونَ ﴿٩٣﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ وَإِنَّا لَهُ كَاتِبُونَ ﴿٩٤﴾ وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾ حَتَّى إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ﴿٩٦﴾

88. Biz de duasını kabul edip kendisini kederden kurtarmıştık. Biz mü'minleri işte böyle kurtarırız. 89. Zekeriyya'yı da hatırla! Hani "Rabbim! Beni bir başıma bırakma! Sen vârislerin en hayırlısısın" diye Rabbine dua etmişti. 90. Biz onun duasını kabul edip ona Yahyâ'yı bağışladık. Eşini de kendisi için (çocuk doğurmaya) elverişli kıldık. Şüphesiz bunlar hayırlı işler yapmaya koşarlar, umarak, korkarak bize dua ederlerdi. Bize boyun eğerek gönülden derin saygı duyarlardı. 91. Irzını koruyan o kızı da (Meryem'i de) hatırla! Biz ona ruhumuzdan üfledik. Onu ve oğlunu cümle âlem için bir ibret kıldık. 92. Şüphe yok ki bu sizin ümmetiniz, tek bir ümmettir. Sizin Rabbiniz de Benim. O halde yalnız Bana ibadet edin. 93. Buna rağmen onlar işlerini aralarında parça parça edip ayrılığa düştüler. Hâlbuki hepsi bize döneceklerdir. 94. Kim mü'min olduğu halde sâlih amel işlerse onun yapıp ettikleri karşılıksız kalmaz. Biz onu muhakkak yazarız. 95. Helâk ettiğimiz bir ülke halkının geri dönmemeleri (kıyamet gününde Allah'ın huzuruna varmamaları) imkânsızdır. 96. Nihayet Ye'cüc ile Me'cüc('ün seddi) açıldığı ve onlar her tepeden akın ettiği zaman;

١٨٨٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَتَّى إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ، وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ}، قَالَ: مِنْ كُلِّ أَكَمَةٍ.

1885- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Nihayet Ye'cüc ile Me'cüc('ün seddi) açıldığı ve onlar her tepeden akın ettiği zaman"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Her yarık, çatlaktan (akın ettiği zaman)..."[1106]

1106 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 91; Hâfız, *el-Feth*, VI, 386; Ferrâ, *Meâni'l-*

١٨٨٦ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ، قَالَ: إِنَّ النَّاسَ يَحُجُّونَ وَيَعْتَمِرُونَ بَعْدَ خُرُوجِ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ.

1886- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Saîd el-Hudrî şöyle demiştir: "Yecüc ile Me'cüc'ün çıkışından sonra da insanlar, hac ve umre yapacaklardır."[1107]

١٨٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عَامِرٍ الْبِكَالِيِّ، قَالَ: إِنَّ اللَّهَ جَزَّأَ الْمَلَائِكَةَ وَالْإِنْسَ، وَالْجِنَّ عَشَرَةَ أَجْزَاءٍ، فَتِسْعَةُ أَجْزَاءٍ مِنْهُمُ الْكَرُوبِيُّونَ، وَهُمُ الْمَلَائِكَةُ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ، وَهُمْ أَيْضًا الَّذِينَ يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَلَا يَفْتُرُونَ، قَالَ: وَمَنْ بَقِيَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ لِأَمْرِ اللَّهِ وَلِوَحْيِ اللَّهِ وَلِرِسَالَاتِ اللَّهِ، قَالَ: ثُمَّ جَزَّأَ الْإِنْسَ وَالْجِنَّ عَشَرَةَ أَجْزَاءٍ فَتِسْعَةٌ مِنْهُمُ الْجِنُّ، وَلَا يُولَدُ مِنَ الْإِنْسِ وَلَدٌ إِلَّا وُلِدَ مِنَ الْجِنِّ تِسْعَةٌ، ثُمَّ جَزَّأَ الْإِنْسَ عَشَرَةَ أَجْزَاءٍ فَتِسْعَةٌ مِنْهُمْ يَأْجُوجُ، وَمَأْجُوجُ، وَسَائِرُ النَّاسِ جُزْءٌ وَاحِدٌ.

1887- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Âmir el-Bikâlî[1108] şöyle demiştir: "Allah Teâlâ melekleri, insanları ve cinleri on kısma ayırdı. Onların dokuz kısmı, Arş'ı taşır, aynı zamanda bunlar ***"Gece ve gündüz aralıksız tesbih ederler."***[1109] Bunlar, Kerûbî melekleridir. Geri kalan melekler, Allah'ın emirlerine, vahyine ve mesajlarına bakarlar. Sonra Allah, insanları ve cinleri on kısma ayırdı. Onların dokuz kısmı, cinlerdir. İnsanların bir çocuğu doğsa cinlerin dokuz çocuğu doğar. Sonra Allah, insanları on kısma ayırdı. Onların dokuzu, Yecüc ile Mecüc idi. Diğer insanlar ise bir gruptu."[1110]

Kur'ân, II, 211; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 288. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 333.

1107 Buhârî, Kitâbu'l-Hac, III, 454; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 197.

1108 Onun Amr el-Bikâlî el-Hımsî ve Nevf'in kardeşi olduğu da söylenmektedir. Künyesi Ebû Osmân'dır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ve İbn Mes'ûd'dan rivayette bulunmuştur. Bk. *Ta'cîlu'l-Menfea*', s. 317.

1109 Enbiyâ 21/20.

1110 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 89. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Bikâlî > Abdullah b. Amr tarîkiyle rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 249.

١٨٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ أَبِي الضَّيْفِ، قَالَ: قَالَ كَعْبٌ: إِذَا كَانَ عِنْدَ خُرُوجِ يَأْجُوجَ، وَمَأْجُوجَ حَفَرُوا حَتَّى يَسْمَعَ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ قَرْعَ فُئُوسِهِمْ، فَإِذَا كَانَ اللَّيْلُ، قَالُوا: نَجِيءُ غَدًا فَنَفْتَحُ فَنَخْرُجُ فَيُعِيدُهُ اللهُ كَمَا كَانَ فَيَجِيئُونَ مِنَ الْغَدِ فَيَحْفِرُونَ حَتَّى يَسْمَعَ الَّذِي يَلُونَهُمْ قَرْعَ فُئُوسِهِمْ، وَإِذَا كَانَ اللَّيْلُ، قَالُوا: نَجِيءُ غَدًا فَنَفْتَحُ فَنَخْرُجُ فَيَجِيئُونَ مِنَ الْغَدِ فَيَجِدُونَهُ قَدْ أَعَادَهُ اللهُ كَمَا كَانَ، فَيَحْفِرُونَ حَتَّى يَسْمَعَ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ قَرْعَ فُئُوسِهِمْ، فَإِذَا كَانَ اللَّيْلُ أَلْقَى اللهُ عَلَى لِسَانِ رَجُلٍ مِنْهُمْ، فَيَقُولُ: نَجِيءُ غَدًا فَنَخْرُجُ إِنْ شَاءَ اللهُ فَيَجِيئُونَ مِنَ الْغَدِ فَيَجِدُونَهُ كَمَا تَرَكُوهُ فَيَحْفِرُونَ، ثُمَّ يَخْرُجُونَ، فَتَمُرُّ الزُّمْرَةُ الْأُولَى مِنْهُمْ[1111] بِالْبُحَيْرَةِ فَيَشْرَبُونَ مَاءَهَا، ثُمَّ تَمُرُّ الزُّمْرَةُ الثَّانِيَةُ فَيَلْحَسُونَ طِينَهَا، ثُمَّ تَمُرُّ الزُّمْرَةُ الثَّالِثَةُ، فَيَقُولُونَ: لَقَدْ كَانَ هَاهُنَا[1112] مَرَّةً مَاءٌ قَالَ: وَيَفِرُّ النَّاسُ مِنْهُمْ فَلَا يَقُومُ لَهُمْ شَيْءٌ، ثُمَّ يَرْمُونَ بِسِهَامِهِمْ إِلَى السَّمَاءِ فَتَرْجِعُ مُخَضَّبَةً بِالدِّمَاءِ، فَيَقُولُونَ: غَلَبْنَا أَهْلَ الْأَرْضِ، وَأَهْلَ السَّمَاءِ فَيَدْعُو عَلَيْهِمْ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ، فَيَقُولُ: اللَّهُمَّ لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِمْ وَلَا يَدَيْنَ لَنَا بِهِمْ، فَاكْفِنَاهُمْ بِمَا شِئْتَ، فَيُسَلِّطُ اللهُ عَلَيْهِمْ دُودًا يُقَالُ لَهُ: النَّغَفُ فَتَفْرِسُ رِقَابَهُمْ، وَيَبْعَثُ اللهُ عَلَيْهِمْ طَيْرًا تَأْخُذُهُمْ بِمَنَاقِيرِهَا فَتُلْقِيهِمْ فِي الْبَحْرِ، فَيَبْعَثُ اللهُ غَيْثًا، يُقَالُ لَهُ: الْحَيَاةُ، يُطَهِّرُ الْأَرْضَ وَيُنْبِتُهَا حَتَّى إِنَّ الرُّمَّانَةَ لَيَشْبَعُ مِنْهَا السَّكَنُ، قِيلَ: وَمَا السَّكَنُ؟ قَالَ: أَهْلُ الْبَيْتِ، قَالَ: فَبَيْنَا النَّاسُ كَذَلِكَ إِذْ أَتَاهُمُ الصَّرِيخُ أَنَّ ذَا السُّوَيْقَتَيْنِ قَدْ غَزَا الْبَيْتَ يُرِيدُهُ فَيَبْعَثُ اللهُ إِلَيْهِ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ طَلِيعَةً سَبْعِ مِائَةٍ أَوْ بَيْنَ السَّبْعِ مِائَةٍ وَالثَّمَانِي مِائَةٍ، حَتَّى إِذَا كَانَ بِبَعْضِ الطَّرِيقِ بَعَثَ اللهُ رِيحًا يَمَانِيَّةً طَيِّبَةً فَتُقْبَضُ فِيهَا رُوحُ كُلِّ مُؤْمِنٍ، ثُمَّ يَبْقَى عَجَاجٌ مِنَ النَّاسِ يَتَسَافَدُونَ كَمَا تَتَسَافَدُ الْبَهَائِمُ، فَمَثَلُ السَّاعَةِ كَمَثَلِ رَجُلٍ يُطِيفُ حَوْلَ فَرَسِهِ يَنْتَظِرُ وِلَادَهَا حَتَّى تَضَعَ، فَمَنْ تَكَلَّفَ بَعْدَ قَوْلِي هَذَا شَيْئًا أَوْ بَعْدَ عِلْمِي هَذَا شَيْئًا فَهُوَ مُتَكَلِّفٌ.

1888- Abdürrezzâk > Ma‘mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi > Humeyd b. Hilâl[1113] > Ebu'd-Dayf isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ka‘b şöyle demiştir: Yecüc ile Mecüc'ün çıkış zamanı yaklaştığı zaman seddi delmek için kazarlar. Öyle ki yakınlarda bulunanlar, onların

1111 Mısır nüshasında silinmiştir.

1112 Mısır nüshasında "هنا" şeklinde geçmektedir.

1113 O, Humeyd b. Hilâl el-Adevî Ebû Nasr el-Basrî'dir. Sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 204.

kazma seslerini duyarlar. Gece olduğu zaman da "Yarın gelip açar ve çıkarız" derler. Ancak gece vakti Allah seddi eski haline çevirir. Ertesi gün gelip yine kazarlar. Öyle ki yakınlarda bulunanlar, onların kazma seslerini duyarlar. Gece olduğu zaman da "Yarın gelip açar ve çıkarız" derler. Ancak diğer gün geldiklerinde Allah'ın seddi eski haline çevirdiğini görürler. Yine kazarlar, öyle ki yakınlarda bulunanlar onların kazma seslerini duyarlar. Gece olduğu zaman Allah, içlerinden birinin diline "Yarın gelip tamamlar ve inşâallah çıkarız" sözünü düşürür. Diğer gün geldiklerinde ("inşâallah" dedikleri için) seddi bıraktıkları gibi bulurlar. Hemen kazıp delerler ve çıkarlar. Onlardan bir grup, bir göletin yanından geçerken tüm suyunu içer. İkinci grup, o göletin yanından geçerken kalan çamurunu yalayıp bitirir. Üçüncü grup, o göletin yanından geçerken "Bir ara burada su vardı" der. Karşılarında kimseler duramadığı için insanlar onlardan kaçarlar. Oklarını gökyüzüne attıkları zaman bu oklar kana bulanmış bir şekilde geri döner. Ardından "Yeryüzü ahalisini de gökyüzü ahalisini de yendik" derler. Bunun üzerine İsa b. Meryem *aleyhisselâm*, "Allah'ım! Onlara karşı ne gücümüz ne de kuvvetimiz var. Dilediğin şekilde bizi onlardan kurtar" diye dua eder. Bunun üzerine Allah Teâlâ, negaf denilen ve onların boyunlarını parçalayıp kıran bir kurtçuk türünü onlara musallat eder. Sonrasında onların üzerine kuşlar gönderir. Bu kuşlar, gagalarıyla onları alıp denize atarlar. Daha sonrasında Allah Teâlâ adına "Hayat" denilen öyle bir yağmur gönderir ki, yeryüzünü temizleyip bitkiler bitirir. Öyle ki bir nar, "sükn"ü doyurabilir. -Râvi dedi ki: Ka'b'a "Sükn nedir?" diye soruldu. Ka'b "Aile, bir ev halkı" dedi.- İnsanlar bu haldeyken bir ses, "İnce bacaklı adam (Zü's-Süveykateyn) Kâbe'yi yıkmak üzere sefere çıktı" diye seslenir. Bunun üzerine İsa *aleyhisselâm*, sayıları yedi yüz veya yedi yüz ile sekiz yüz arasında olan bir öncü birlik gönderir. Bu öncü birlik yolun bir yerinde iken Allah, Yemen taraflarından hoş kokulu bir rüzgâr yollar. Bu rüzgâr, mü'min olan her bir kişinin canını alır. Geriye insanların en rezilleri kalır. Bunlar da hayvanların çiftleştiği gibi birbirleriyle çiftleşirler. İşte o andan itibaren kıyametin kopma zamanı, artık kişinin doğum yapması beklenen atının etrafında doğum yapıncaya dek dolaşması gibidir. Bu sözümden sonra veya bu bilgimden sonra bir şeyi üzerine alan kişi, kendini zorlamış olur.[1114]

1114 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 89. İbn Kesîr bu hadisi benzer şekilde nakletmiştir.

١٨٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ وَهْبِ بْنِ جَابِرٍ الْخَيْوَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: مَا يَمُوتُ الرَّجُلُ مِنْ يَأْجُوجَ، وَمَأْجُوجَ حَتَّى يُولَدَ لَهُ مِنْ صُلْبِهِ أَلْفُ رَجُلٍ، وَإِنَّ مِنْ وَرَائِهِمْ لَثَلَاثَ أُمَمٍ مَا يَعْلَمُ عِدَّتَهُمْ إِلَّا اللَّهُ: مَنْسَكٌ وَتَاوِيلُ وَتَارِيسُ.

1889- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebû İshâk > Vehb b. Câbir el-Hayvânî[1115] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Amr şöyle demiştir: "Yecüc ile Mecüc'den biri, kendi soyundan bin kişi doğmadan ölmez. Onların arkasında üç millet vardır ve onların sayısını sadece Allah bilir. Bu milletler, Târîs, Tâvîl ve Mensek'tir."[1116]

وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَاوَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٩٧﴾ إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ﴿٩٨﴾

97. Ve gerçek vaat (kıyamet günü) yaklaştığında birden, inkâr edenlerin gözleri donakalır! "Yazıklar olsun bize!" (derler), "gerçekten biz, bu durumdan habersizmişiz; hatta biz zalim kimselermişiz." 98. Gerçekten siz de Allah'tan başka taptıklarınız da cehennemin odunusunuz. Siz oraya gireceksiniz.

١٨٩٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَصَبُ جَهَنَّمَ}، قَالَ: حَطَبُ جَهَنَّمَ يُقْذَفُونَ فِيهَا.

Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 197. İbn Mâce de hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Mâce, Kitâbu'l-Fiten, II, 1352.

1115 O, Vehb b. Câbir el-Hayvânî el-Hemdânî el-Kûfî'dir. Dördüncü tabakadan olup makbuldür. Ebû Davud ve Nesâî ondan hadis rivayet etmişlerdir. Bk. *Takrîb*, II, 337.

1116 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 88. Taberânî bu hadisi Abdullah b. Amr'dan rivayet etmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 106. Nesâî de hadisi Evs b. Ebî Evs'ten rivayet etmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VII, 202.

1890- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Gerçekten siz de Allah'tan başka taptıklarınız da cehennemin odunusunuz"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İçine atılacakları cehennem odunu."[1117]

لَوْ كَانَ هَؤُلَاءِ آلِهَةً مَا وَرَدُوهَا وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَى أُولَئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾ لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٢﴾ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَذَا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾

99. Eğer bunlar ilah olsalardı, oraya girmezlerdi. Hepsi orada ebediyen kalacaklardır. 100. Orada onlara inim inim inlemek düşer. Yine onlar orada (hiçbir iyi haber) duymazlar. 101. Şüphesiz kendileri için daha önce tarafımızdan iyilik takdir edilmiş olanlar, işte onlar oradan uzaklaştırılmış olacaklardır. 102. Onlar onun uğultusunu duymazlar; gönüllerinin dilediği nimetler içinde ebedî kalırlar. 103. En büyük korku onları üzmez. Melekler onları karşılayıp "İşte bu size vaat edilen gündür" derler.

١٨٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ}، قَالَ: إِذَا أَطْبَقَتِ النَّارُ عَلَى أَهْلِهَا.

1891- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"En büyük korku onları üzmez"*** âyeti hakkında şöyle demiştir:

1117 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 94; Buhârî, Kitâbu Bed'i'l-Halk, VI, 329. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid ve İkrime'den rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 205; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV, 24; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 197; İbn Manzûr, *el-Lisân*, II, 894. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 339.

"(En büyük korku) cehennemin, cehennemliklerin üzerine kapanması anındaki korkudur."[1118]

١٨٩٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا}، قَالَ: هَاجَرَا جَمِيعًا مِنْ كُوثَى إِلَى الشَّامِ.

1892- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz, onu ve Lût'u kurtararak, içinde cümle âleme bereketler verdiğimiz ülkeye ulaştırdık"***[1119] âyeti hakkında şöyle demiştir: "İkisi, birlikte Kûsâ'dan[1120] Şam'a göç ettiler."[1121]

يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٠٤﴾ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴿١٠٥﴾

104. Gökleri kitap sayfalarının katlandığı gibi katlayacağımız günü hatırla. İlk yaratmaya başladığımız gibi onu tekrar o hale getiririz. Biz bunu vaat edip üzerimize almıştık. Şüphesiz yapanlar bizleriz. 105. And olsun Biz Zikirden sonra Zebûr'da da "Yeryüzüne Benim sâlih kullarım mirasçı olur" diye yazmıştık.

١٨٩٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ}، قَالَ: فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ التَّوْرَاةِ أَنَّ

1118 İbnu'l-Mübârek bu hadisi Süfyân'dan rivayet etmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 54; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 98. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Saîd b. Cübeyr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 339.

1119 Enbiyâ 21/71.

1120 Irak'ta bir yerin ve bir nehrin ismidir.

1121 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 47; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 185; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 223; Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 339.

الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ. قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ غَيْرُ الْكَلْبِيِّ: {فِي الزَّبُورِ} فِي الْكِتَابِ {مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ}، قَالَ: الْأَصْلُ الَّذِي عِنْدَ اللهِ.

1893- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî, ***"And olsun biz Zikirden sonra Zebur'da da 'Yeryüzüne benim sâlih kullarım mirasçı olur' diye yazmıştık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Tevrât'tan sonra Zebûr'da (yazmıştık)."[1122]

Ma'mer, Kelbî'den başkalarının şöyle dediklerini rivayet etmiştir: "'في الزبور/***Fi'z-zebûri,'*** kitapta demektir. 'مِنْ بَعْدِ الذِّكْر/***Min ba'di'z-zikri'*** ise Allah katındaki aslı demektir."[1123]

إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿١٠٦﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ إِنَّمَا يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٨﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ آذَنْتُكُمْ عَلَى سَوَاءٍ وَإِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ أَمْ بَعِيدٌ مَا تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾ وَإِنْ أَدْرِي لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ ﴿١١١﴾ قَالَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمَنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾

106. Gerçekten bunlar ibadet eden bir topluluk için yeterlidir. 107. Biz seni ancak âlemlere bir rahmet olarak gönderdik. 108. De ki: "Bana "İlahınız ancak bir tek ilahtır" diye vahyediliyor. Artık siz Müslüman olacak mısınız? 109. Eğer yüz çevirirlerse de ki: "Ben size eşit olarak bildirdim. Size vaat edilen yakın mıdır uzak mıdır bilemiyorum. 110. Şüphesiz Allah sözün açığını da bilir, gizli tuttuklarınızı da bilir. 111. Bilmiyorum,

---

1122 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 108; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 351. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 342.

1123 Bu, Kelbî dışında İbn Abbâs, Mücâhid ve Saîd b. Zübeyr'in de görüşüdür. Onlara göre, Zebûr'dan kasıt kitap, zikirden kasıt ise Allah Teâlâ katında ümmü'l-kitaptır. Ancak Kelbî'nin rivayetinde Zebûr'dan kasıt, Allah'ın Musa'dan sonraki peygamberlere indirdiği kitaplardır.

belki de o (azabın ertelenmesi), sizi denemek ve bir zamana kadar sizi (imkânlardan) faydalandırmak içindir." 112. De ki: "Rabbim! Hak ile hükmet. Bizim Rabbimiz, Rahmân'dır. Sizin niteleyegeldiklerinize karşı yardımı istenen O'dur."

١٨٩٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا شَهِدَ قِتَالًا، قَالَ: {رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ}.

1894- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir savaşa katıldığında ***'Rabbim! Hak ile hükmet'*** derdi."[1124]

1124 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 108; Kurtubî, *Tefsîr*, XI, 351. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 242.

سُورَةُ الْحَجِّ

22. HAC SÛRESİ

Medîne döneminde indirilmiştir.[1125]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1126]

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ﴿١﴾ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُمْ بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Ey insanlar! Rabbinizden sakının. Çünkü kıyametin sarsıntısı büyük bir şeydir. 2. Onu göreceğiniz gün bütün emzikliler emzirdiklerini unuturlar. Her hamile kadın çocuğunu düşürür. Sen insanları sarhoş görürsün. Hâlbuki onlar sarhoş değillerdir. Fakat Allah'ın azabı pek şiddetlidir.

١٨٩٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، وَأَبَانَ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: أُنْزِلَتْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ إِلَى قَوْلِهِ تَعَالَى: وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ، قَالَ: نَزَلَتْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي مَسِيرٍ لَهُ، فَرَفَعَ بِهَا

1125 Dahhâk ve cumhur bu sûreden bazı âyetlerin Mekkî, bazılarının ise Medenî olduğunu söylemişlerdir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 349.

1126 Besmele asıl nüshada mevcut değildir.

صَوْتَهُ حَتَّى ثَابَ إِلَيْهِ أَصْحَابُهُ، فَقَالَ: أَتَدْرُونَ أَيَّ يَوْمٍ هَذَا؟، يَوْمٌ يَقُولُ اللهُ لِآدَمَ: يَا آدَمُ قُمْ فَابْعَثْ بَعْثَ النَّارِ مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعَمِائَةٍ وَتِسْعَةً وَتِسْعِينَ[1127] إِلَى النَّارِ وَوَاحِدًا إِلَى الْجَنَّةِ، قَالَ: فَكَبُرَ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَدِّدُوا وَقَارِبُوا وَأَبْشِرُوا، فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا أَنْتُمْ فِي النَّاسِ إِلَّا كَالشَّامَةِ فِي جَنْبِ الْبَعِيرِ، أَوْ كَالرَّقْمَةِ فِي ذِرَاعِ الدَّابَّةِ، فَإِنَّ مَعَكُمْ لَخَلِيقَتَيْنِ مَا كَانَتَا مَعَ شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا كَثَّرَتَاهُ يَأْجُوجَ، وَمَأْجُوجَ، وَمَنْ هَلَكَ مِنْ كَفَرَةِ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ.

1895- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Katâde ve Ebân isnadıyla rivayet edildiğine göre, Enes şöyle demiştir: ***"Ey insanlar! Rabbinizden sakının. Çünkü kıyametin sarsıntısı büyük bir şeydir. Onu göreceğiniz gün bütün emzikliler emzirdiklerini unuturlar. Her hamile kadın çocuğunu düşürür. Sen insanları sarhoş görürsün. Hâlbuki onlar sarhoş değillerdir. Fakat Allah'ın azabı pek şiddetlidir"*** âyetleri nâzil olduğu sırada Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bir yolculuktaydı. Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bu âyetleri yüksek sesle okuyunca sahâbîler aceleyle etrafında toplandılar. Onlara ***"O günün hangi gün olduğunu biliyor musunuz? O gün Allah, Âdem'e 'Ey Âdem! Kalk ve cehennemin payını; her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuz kişiyi cehenneme, birini de cennete gönder!' diye seslenir"*** buyurdu. Bu durum Müslümanlara ağır gelince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Söz ve amelinizde dosdoğru davranın, orta yolu tutun ve (yaptıklarınıza) sevinin! Canımı elinde tutana yemin olsun ki siz, insanlar içinde devenin yan tarafındaki ben veya bineğin bacağındaki alaca kadarsınız. Sizin yanınızda mahlûkattan iki topluluk olacak ve onlar, her kiminle beraber olurlarsa onu çoğaltacaklar. Bunlar da Ye'cüc ve Me'cüc ile cinlerin ve insanların kâfirlerinden helâk olanlardır."***[1128]

1127 Mısır nüshasında "تِسْعٌ وَتِسْعُونَ" şeklinde geçmektedir ve bu hatalıdır.

1128 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 112. Kurtubî'nin, *Tefsîr*'de naklettiği üzere bu hadisi Ebû Ca‘fer, *en-Nâsih*'te rivayet etmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 3; Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 441, Kitâbu'l-Enbiyâ, VI, 382, Kitâbu'r-Rikâk, XI, 388, Kitâbu't-Tevhîd, I, 201; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 32-33. Tirmizî bu hadisi İmrân b. el-Husayn'dan rivayet etmiştir. Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 323-324; Humeydî, *Müsned*, II, 67. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da

١٨٩٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ الْأَوْدِيِّ، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى ابْنِ مَسْعُودٍ بِبَيْتِ الْمَالِ، قَالَ: فَقَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: أَتَرْضَوْنَ أَنْ تَكُونُوا رُبْعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ؟، قُلْنَا: نَعَمْ، قَالَ: أَتَرْضَوْنَ أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ؟، قُلْنَا: نَعَمْ، قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا شَطْرَ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَسَأُخْبِرُكُمْ عَنْ ذَلِكَ، إِنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا نَفْسٌ مَسْلَمَةٌ، وَإِنَّ قِلَّةَ الْمُسْلِمِينَ فِي الْكُفَّارِ يَعْنِي فِي الْكَفَرَةِ، إِلَّا كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ فِي الثَّوْرِ الْأَبْيَضِ، وَكَالشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ فِي الثَّوْرِ الْأَسْوَدِ.

1896- Abdürrezzâk > Ma'mer > Ebû İshâk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Amr b. Meymûn el-Evdî şöyle demiştir: Beytülmalda İbn Mes'ûd'un yanına girdim. O şöyle dedi: Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Cennetliklerin dörtte biri olmaya razı mısınız?"*** deyince biz, "Evet" dedik. Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, ***"Cennetliklerin üçte biri olmaya razı mısınız?"*** deyince yine "Evet" dedik. Bunun üzerine Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Canımı elinde tutana yemin olsun ki, ben sizin cennetliklerin yarısı olacağınızı umuyorum. Size şunu haber vereyim: Cennete ancak Müslüman kişi girebilir. Müslümanların kâfirler içindeki durumu, beyaz öküzdeki siyah tüy ve siyah öküzdeki beyaz tüy gibidir."***[1129]

١٨٩٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا عُمَرُ بْنُ زَيْدٍ الصَّنْعَانِيُّ، قَالَ: أرنا أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونَ أُمَّتِي رُبْعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ، قَالَ: فَكَبَّرْنَا، فَقَالَ: إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونَ ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ، قَالَ: فَكَبَّرْنَا، قَالَ: إِنِّي لَأَرْجُو[1130] أَنْ تَكُونُوا شَطْرَ أَهْلِ الْجَنَّةِ.

---

zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 344.

1129 Buhârî, Kitâbu'r-Rikâk, XI, 378; Müslim, Kitâbu'l-Îmân, I, 201; Tirmizî, Kitâbu'l-Cennet, no: 500.

1130 Altı çizili kısım Mısır nüshasında silinmiştir.

1897- Abdürrezzâk > Ömer b. Zeyd es-San'ânî[1131] > Ebu'z-Zübeyr[1132] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Câbir b. Abdullah şöyle demiştir: Allah Resûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, **"Ben sizin cennetliklerin dörtte biri olmanızı ümit ediyorum"** deyince tekbir getirdik. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, **"Cennetliklerin üçte biri olmanızı ümit ediyorum"** deyince yine tekbir getirdik. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, **"Ben sizin cennetliklerin yarısı olmanızı ümit ediyorum"** dedi.[1133]

١٨٩٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عُبَيْدَ بْنَ عُمَيْرٍ، يَقُولُ: مَا جُمُوعُ الْمُسْلِمِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي جُمُوعِ الْكُفَّارِ إِلَّا كَالرَّقْمَةِ الْبَيْضَاءِ فِي جِلْدِ الثَّوْرِ الْأَسْوَدِ، أَوْ كَالرَّقْمَةِ السَّوْدَاءِ فِي جِلْدِ الثَّوْرِ الْأَبْيَضِ.

1898- Abdürrezzâk > İbn Uyeyne > Amr b. Dînâr isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ubeyd b. Umeyr şöyle demiştir: "Kıyamet günü Müslüman topluluğun kâfir topluluk içindeki durumu, siyah öküzün derisindeki beyaz tüy veya beyaz öküzün derisindeki siyah tüy gibi olur."[1134]

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ ﴿٣﴾
كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٤﴾

3. İnsanların bazısı Allah hakkında bilgisizce tartışır ve azgın her şeytana uyar. 4. Onun hakkında şu yazılmıştır (takdir edilmiştir): O kendisini dost edinen herkesi mutlaka saptırır ve onu alevli ateş azabına götürür.

1131 O, Ömer b. Zeyd es-San'ânî'dir. Yedinci tabakadan zayıf bir ravidir. Ebû Davud, Tirmizî ve İbn Mâce ondan hadis rivayet etmişlerdir. Bk. *Takrîb*, II, 55.

1132 O, Muhammed b. Müslim b. Tedrus el-Esedî -onların azadlı kölesidir- Ebu'z-Zübeyr el-Mekkî'dir. Sıdk sahibidir ancak tedlise düşmüştür. 126 yılında vefat etmiştir. Bir grup ravi ondan hadis rivayet etmiştir.

1133 Hadisin tahrici için bir önceki hadisin kaynaklarına bakınız.

1134 Rivayetin aslı maktudur. Bir önceki hadis, muttasıl hadislerdendir.

١٨٩٩ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ}، قَالَ: كُتِبَ عَلَى الشَّيْطَانِ.

1899- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onun hakkında şu yazılmıştır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Şeytan hakkında yazılmıştır."[1135]

يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٥﴾

5. Ey insanlar! Eğer öldükten sonra diriltilmekten yana şüpheniz varsa muhakkak Biz sizi topraktan yarattık. Sonra nutfeden sonra alakadan sonra da şekli belli belirsiz bir çiğnem etten (yarattık). Size açıklayalım diye rahîmlerde dilediğimizi belli bir zamana kadar durduruyoruz. Sonra sizi bir çocuk olarak çıkartıyoruz. Sonra en güçlü ve olgun çağınıza ermeniz için (bunu yapıyoruz). Kiminiz ölür, kiminiz de önceden bilmiş olduğu şeyleri bilmez olsun diye ömrün en zayıf ve fena dönemine döndürülür. Sen yeryüzünü kuru ve ölü görürsün. Biz üzerine suyu indirdiğimizde kıpırdanır, kabarır ve her çeşit güzel bitkiden bitirir.

1135 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IV, 344. Begavî bu hadisi benzer şekilde nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 4. Kurtubî de hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 5.

١٩٠٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ}، قَالَ: تَامَّةٍ وَغَيْرِ تَامَّةٍ.

1900- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sonra da şekli belli belirsiz bir çiğnem etten (yarattık)"*** "Yani tamamlanmış ve tamamlanmamış bir mudgadan (yarattık)."[1136]

١٩٠١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ}، قَالَ: حَسُنَتْ وَعُرِفَ الْعُشْبُ فِي رَبْوِهَا {وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ}، يَقُولُ: حَسَنٍ.

1901- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ***"Biz üzerine suyu indirdiğimizde kıpırdanır, kabarır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Güzelleşir ve yağmur onu kabartmayı bilir. ***'Ve her çeşit güzel bitkiden bitirir.'*** Yani güzel bitkiler (bitirir)."[1137]

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَى وَأَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٨﴾ ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٩﴾

6. Bu böyledir. Çünkü Allah hakkın ta kendisidir ve O, ölüleri diriltir. Gerçekten O, her şeye güç yetirendir. 7. Ve hiç şüphesiz kıyamet de gelecektir. Onda hiç şüphe yoktur ve Allah muhakkak kabirdekileri diriltecektir. 8. İnsanlardan kimisi Allah hakkında bilgisi, delili ve aydınlatıcı bir kitabı olmaksızın

---

1136 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 117; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 4; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 9; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 206. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 345.

1137 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 119; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 14. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 345-346; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 208; Ebû Ubeyde, *el-Mecâz*, II, 45.

mücadele eder. 9. İnsanları Allah'ın yolundan saptırmak için büyüklenerek yüz çevirir. Dünyada onun için bir rezillik vardır. Kıyamet günü de Biz ona yakıcı ateş azabını tattırırız.

١٩٠٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ثَانِيَ عِطْفِهِ}، قَالَ: لَاوِيَ عُنُقِهِ.

1902- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İnsanları Allah'ın yolundan saptırmak için büyüklenerek yüz çevirir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Başını çevirerek ve yana eğerek."[1138]

ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٠﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١١﴾

10. (Ona denilir ki): "Bu senin ellerinin önden gönderdiği sebebiyledir. Elbette Allah kullarına zulmedici değildir." 11. İnsanlardan bazıları (dinin) bir tarafından Allah'a ibadet eder. Eğer ona bir hayır isabet ederse onunla mutmain olur, şayet ona bir bela isabet ederse yüzü üzere döner gider. Dünyayı da ahireti de kaybetmiş olur. İşte bu apaçık ziyanın ta kendisidir.

١٩٠٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ}، قَالَ: عَلَى شَكٍّ {فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ}، يَقُولُ: فَإِنْ كَثُرَ مَالُهُ وَكَثُرَتْ مَاشِيَتُهُ اطْمَأَنَّ وَقَالَ: لَمْ يُصِبْنِي فِي دِينِي هَذَا مُنْذُ دَخَلْتُهُ إِلَّا خَيْرٌ {وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ}، يَقُولُ: إِنْ ذَهَبَ مَالُهُ وَذَهَبَتْ مَاشِيَتُهُ {انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ}.

1138 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 121. Bu hadis Mücâhid, Katâde, Mâlik ve Zeyd b. Eslem'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 5; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 209. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 346.

1903- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***“İnsanlardan bazıları (dinin) bir tarafından Allah’a ibadet eder. Eğer ona bir hayır isabet ederse onunla mutmain olur, şayet ona bir bela isabet ederse yüzü üzere döner gider. Dünyayı da ahireti de kaybetmiş olur. İşte bu apaçık ziyanın ta kendisidir”*** âyeti hakkında şöyle demiştir: “‘عَلَى حَرْفٍ/***Alâ harfin,’*** şüphe duyarak demektir. ***‘Eğer ona bir hayır isabet ederse…’*** Yani malları çok olur ve hayvanları çoğalırsa gönlü hoş olur. ‘Bu dine girdiğimden beri ondan dolayı başıma sadece hayır geldi’ der. ***‘Şayet ona bir bela isabet ederse…’*** Malları biter ve hayvanları yok olursa…”[1139]

يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنْفَعُهُ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٢﴾ يَدْعُو لَمَنْ ضَرُّهُ أَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ لَبِئْسَ الْمَوْلَى وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴿١٣﴾ إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿١٤﴾ مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾

12. O, Allah’ı bırakıp kendisine zarar da veremeyen fayda da veremeyen şeye dua eder. İşte bu uzak sapıklığın ta kendisidir. 13. O, zarar vermesi fayda vermesinden daha yakın olana ibadet eder. O (yalvardığı), ne kötü bir yardımcı ne kötü bir arkadaştır. 14. Muhakkak Allah, mü’min olup sâlih amel işleyenleri altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. Şüphe yok ki Allah ne dilerse yapar. 15. Her kim, Allah’ın, dünya ve ahirette ona (Resûlü’ne) asla yardım etmeyeceğini zannetmekte ise, (Allah ona yardım ettiğine göre) artık o kimse tavana bir ip atsın; (boğazına geçirsin); sonra da (ayağını yerden) kessin! Şimdi bu kimse baksın!

1139 Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XVII, 123. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde’den rivayet edilmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, VI, 355; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, III, 209. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü’l-Mensûr*’da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî, İbnu’l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim’in Katâde’den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, IV, 347.

Acaba hilesi (bu yaptığı), öfke duyduğu şeyi (Allah'ın Peygamber'e yardımını) gerçekten engelleyecek mi?

١٩٠٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ}، يَعْنِي نَبِيَّهُ {فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ}، يَقُولُ: بِحَبْلٍ إِلَى سَمَاءِ الْبَيْتِ، {ثُمَّ لِيَقْطَعْ}، يَقُولُ: ثُمَّ لِيَخْتَنِقْ {فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ}.

1904- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Her kim, Allah'ın, dünya ve ahirette ona asla yardım etmeyeceğini zannetmekte ise.."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yani Peygamberi'ne yardım etmeyeceğini zannetmekte ise demektir. ***'Artık o kimse tavana bir ip atsın; (boğazına geçirsin); sonra da (ayağını yerden) kessin!'*** Yani evin tavanına bir ip bağlasın da kendini boğsun, assın demektir."[1140]

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يُرِيدُ ﴿١٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿١٨﴾ هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ﴿١٩﴾

16. İşte biz onu (Kur'ân'ı) böylece apaçık âyetler halinde indirdik. Muhakkak Allah dilediğini doğru yola iletir. 17. İman edenler, Yahudiler, Sâbiîler, Hıristiyanlar ve Mecûsîler

---

1140 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 126; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 7. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Atâ ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 208; Hâkim, *Müstedrek*, II, 386; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 210; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 347; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 21.

ile müşriklere gelince; muhakkak Allah kıyamet gününde aralarında hükmedecektir. Muhakkak Allah her şeye şahittir. 18. Görmedin mi göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanlardan birçoğu Allah'a secde ederler. Birçoğuna da azap hak olmuştur. Allah'ın hakir ve zelil ettiğini yüceltebilecek yoktur. Muhakkak Allah dilediğini yapar. 19. Bunlar Rableri hakkında davalaşan iki hasımdırlar. Kâfir olanlar için ateşten elbiseler biçilir. Başlarının üstünden kaynar su dökülür.

١٩٠٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: أرنا ابْنُ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي مِجْلَزٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ عَبَّادٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، وَقَالَ مَرَّةً: عَنْ قَيْسِ بْنِ عَبَّادٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، قَالَ: إِنِّي لَأَوَّلُ. أَوْ قَالَ: أَنَا أَوَّلُ مَنْ يَجْثُو لِلْخُصُومَةِ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. قَالَ قَيْسٌ: وَفِيهِمْ أُنْزِلَتْ فِي الَّذِينَ تَبَارَزُوا يَوْمَ بَدْرٍ {هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ}، فِي حَمْزَةَ، وَعَلِيٍّ، وَعُبَيْدَةَ بْنِ الْحَارِثِ، وَفِي عُتْبَةَ، وَشَيْبَةَ ابْنَيْ رَبِيعَةَ، وَالْوَلِيدِ بْنِ عُتْبَةَ.

1905- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > İbnu't-Teymî > Babası > Ebû Miclez > Kays b. Abbâd > Ali; -bir rivayete göre Kays b. Abbâd > Ebû Zerr > Ali- isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ali şöyle demiştir: "Kıyamet gününde (müşriklerle) davalaşmak için Rahmân (olan Allah)'ın huzurunda ilk diz çöken kişi ben olacağım!" Kays dedi ki: **"'Bunlar Rableri hakkında davalaşan iki hasımdırlar'** âyeti, Bedir Savaşı'nda teke tek dövüşen Hamza, Ali ve Ubeyde b. Hâris ile Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa ve Velîd b. Utbe hakkında indirildi."[1141]

1141 Zerkeşî ***"Bunlar Rableri hakkında davalaşan iki hasımdırlar"*** âyeti ile ilgili şöyle demiştir: "Bu âyet, Hamza ve iki arkadaşı Ali ve Ubeyde b. el-Hâris hakkında nâzil olmuştur. Yani Mü'minler grubu ile Utbe iki arkadaşı hakkında inmiştir. Onlar da Rebîa'nın oğulları Utbe ve Şeybe ile Velîd b. Utbe'dir. O ikisini Ali ve Hamza öldürdü. Velîd, Ubeyde b. el-Hâris'in ayağını kesmiş ve Ubeyde, Safrâ'da ölmüştür. Bk. Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, VIII, 443; Ebû Davud et-Tayâlisî, *Müsned*, II, 21; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 131; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 8. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Tirmizî, İbn Mâce, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî

﴿يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ ﴿٢٠﴾﴾

20. Onunla, karınlarının içindekiler ve derileri eritilir.

١٩٠٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ}، قَالَ: يُذَابُ مَا فِي بُطُونِهِمْ.

1906- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onunla, karınlarının içindekiler ve derileri eritilir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Karınlarının içindekiler onunla eritilir."[1142]

وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ ﴿٢١﴾ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٢٢﴾ إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾ وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ وَهُدُوا إِلَى صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾

21. Ve onlar için demirden topuzlar vardır. 22. Izdıraptan dolayı oradan her çıkmak istediklerinde, oraya geri döndürülürler ve "Tadın bu yakıcı azabı!" (denilir). 23. Muhakkak Allah, mü'min olup sâlih amel işleyenleri altından ırmaklar akan cennetlere sokar. Onlar orada altından bileziklerle ve incilerle bezenirler. Orada giyecekleri de ipektendir. 24. Onlar hem güzel söze hidayet edilirler

---

Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Ebû Zerr'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 248.

1142 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 135. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 350; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 10; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 212.

hem de Hamîd olan Allah'ın yoluna iletilirler. 25. İnkâr edenler ile Allah'ın yolundan ve içinde, ister yerli ister misafir bütün insanları eşit kıldığımız Mescid-i Harâm'dan alıkoyanlar (şunu bilmeliler ki) kim orada (böyle) zulüm ile haktan sapmak isterse ona acı azabı tattırırız.

١٩٠٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ}، قَالَ: سَوَاءٌ فِيهِ أَهْلُهُ وَغَيْرُهُمْ.

1907- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İçinde, ister yerli ister misafir bütün insanları eşit kıldığımız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İster Mescid-i Harâm sakinleri isterse başkaları olsun hepsi eşittir."[1143]

١٩٠٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ وَعَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ}، قَالَ: فِي تَعْظِيمِهِ وَتَحْرِيمِهِ.

1908- Abdürrezzâk > Sevrî > Câbir > Mücâhid > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İçinde, ister yerli, ister misafir bütün insanları eşit kıldığımız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Mescid-i Harâm'a hürmet ve saygı gösterme konusunda (hepsi eşittir)."[1144]

١٩٠٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ}، قَالَ: هُوَ الشِّرْكُ مَنْ أَشْرَكَ فِي بَيْتِ اللَّهِ عَذَّبَهُ اللَّهُ.

1143 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 137; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 214. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Beyhakî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 250.

1144 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 137. Begavî bu hadisi Mücâhid ve Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 12; Ezrakî, *Târîhu Mekke*, I, 365. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve Taberî'nin Mücâhid ve Atâ'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 250.

1909- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kim orada (böyle) zulüm ile haktan sapmak isterse ona acı azabı tattırırız"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ/***Bi-ilhâdin bi-zulmin,'*** şirk koşmak demektir. Allah'ın Evi'nde kim şirk koşarsa Allah ona azap eder."[1145]

١٩١٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: بَيْعُ الطَّعَامِ بِمَكَّةَ إِلْحَادٌ.

1910- Abdürrezzâk > Sevrî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Osmân b. Esved[1146] şöyle demiştir: Mücâhid'in şöyle dediğini duydum: "Mekke'de yiyecek satmak ilhaddır (haktan sapmadır)."[1147]

وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٢٦﴾

26. Hani Biz, İbrahim'e Beyt'in yerini tayin etmiş ve şöyle demiştik: "Bana hiçbir şeyi ortak koşma! Tavaf edenler, orada ikâmet edenler, rükû ve secde edenler için Beytimi temizle!"

١٩١١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ}، قَالَ: وَضَعَ اللَّهُ الْبَيْتَ مَعَ آدَمَ، أَهْبَطَ اللَّهُ آدَمَ إِلَى الْأَرْضِ، فَكَانَ مَهْبِطُهُ

1145 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 140. Begavî bu hadisi Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 12. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve Beyhakî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 251. Ezrakî de hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bk. Ezrakî, *Târîhu Mekke*, I, 365.

1146 O, Osmân b. el-Esved b. Musa el-Mekkî'dir. İbn Cumah'ın azadlı kölesidir. Yedinci tabakanın büyüklerindendir. Sika ve sağlamdır. 150 yılında vefat etmiştir. Bu tarihten önce vefat ettiği de söylenmektedir. Bk. *Takrîb*, II, 6.

1147 Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 151; Ezrakî, *Târîhu Mekke*, I, 314. Begavî bu hadisi Habîb b. Ebî Sâbit'ten nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 2. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Ömer'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 252.

بِأَرْضِ الْهِنْدِ، وَكَانَ رَأْسُهُ فِي السَّمَاءِ، وَرِجْلَاهُ فِي الْأَرْضِ، فَكَانَتِ الْمَلَائِكَةُ تَهَابُهُ، فَنَقَصَ إِلَى سِتِّينَ ذِرَاعًا فَحَزِنَ آدَمُ، إِذْ فَقَدَ أَصْوَاتَ الْمَلَائِكَةِ وَتَسْبِيحَهُمْ، فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى اللهِ، فَقَالَ: يَا آدَمُ إِنِّي قَدْ أَهْبَطْتُ لَكَ بَيْتًا يُطَافُ بِهِ كَمَا يُطَافُ حَوْلَ عَرْشِي وَيُصَلَّى عِنْدَهُ كَمَا يُصَلَّى عِنْدَ عَرْشِي، فَانْطَلِقْ إِلَيْهِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِ آدَمُ وَمَدَّ لَهُ فِي خَطْوِهِ فَكَانَ بَيْنَ كُلِّ خُطْوَتَيْنِ مَفَازَةٌ، فَلَمْ تَزَلْ تِلْكَ الْمَفَازَةُ عَلَى ذَلِكَ فَأَتَى آدَمُ الْبَيْتَ فَطَافَ بِهِ، وَمَنْ بَعْدَهُ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ.

1911- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hani Biz, İbrahim'e Beyt'in yerini tayin etmiş ve şöyle demiştik: Bana hiçbir şeyi ortak koşma! Tavaf edenler, orada ikâmet edenler, rükû ve secde edenler için Beytimi temizle!"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Teâlâ Kâbe'yi Âdem *aleyhisselâm*'la birlikte kurdu. Âdem'i yeryüzüne indirdi. Âdem *aleyhisselâm*'ın indiği yer, Hindistan bölgesi idi. Âdem *aleyhisselâm*'ın başı semada, ayakları da yerdeydi. Ancak melekler ondan çekinip sakınınca Allah Teâlâ onun boyunu altmış arşına indirdi. Bundan dolayı Âdem üzüldü. Zira daha önce meleklerin seslerini ve tesbihlerini işitebiliyordu. Bunu Allah'a şikâyet edince Allah, ***'Ey Âdem! Ben senin için öyle bir ev indirdim ki Arş'ımın etrafında tavaf edildiği gibi onun çevresinde de tavaf edilecek, Arş'ımın yanında namaz kılındığı gibi onun yanında da namaz kılanacak, ona git'*** buyurdu. Âdem *aleyhisselâm* da bu eve doğru yola çıktı. Adımları uzatılınca her bir adımda bir çölü katetti. O çöl hâlâ öyledir. Âdem *aleyhisselâm* ve ondan sonra gelen peygamberler de bu eve gelip tavaf ettiler."[1148]

١٩١٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: نا مَعْمَرٌ، عَنْ أَبَانَ أَنَّ الْبَيْتَ أُهْبِطَ يَاقُوتَةً وَاحِدَةً أَوْ دُرَّةً وَاحِدَةً.

1912- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebân şöyle demiştir: "Beytullâh, tek bir yakut veya tek bir inci olarak indirildi."[1149]

1148 Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 93-94; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 142; Ezrakî, *Târîhu Mekke*, I, 12; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 178. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 353. Ayrıca bk. Buhârî, Kitâbu'l-Enbiyâ, VI, 362.

1149 Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 93-94; Ezrakî, *Târîhu Mekke*, I, 10; Süyûtî, *ed-*

١٩١٣ - قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: مَعْمَرٌ: وَبَلَغَنِي أَنَّ سَفِينَةَ نُوحٍ طَافَتْ بِالْبَيْتِ سَبْعًا حِينَ أَغْرَقَ اللهُ قَوْمَ نُوحٍ رَفَعَهُ اللهُ وَبَقِيَ أَسَاسُهُ فَبَوَّأَهُ اللهُ لِإِبْرَاهِيمَ، فَبَنَاهُ بَعْدَ ذَلِكَ، فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: {وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ}.

1913- Abdürrezzâk, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bana bildirildiğine göre, Allah Teâlâ, Nûh *aleyhisselâm*'ın kavmini suda boğunca Kâbe'yi kaldırdı, temellerini ise bıraktı. Daha sonra Allah Teâlâ, İbrahim *aleyhisselâm*'a onun yerini gösterince İbrahim *aleyhisselâm* da onu inşa etti. ***'Hani İbrahim ve İsmâil o evin temellerini birlikte yükseltiyor (ve şöyle diyor)lardı: Rabbimiz! Bizden kabul buyur. Şüphesiz sen işitensin, hakkıyla bilensin'***[1150] âyeti de bundan bahsetmektedir."[1151]

١٩١٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: مَرَّ إِبْرَاهِيمُ، وَسَارَةُ بِجَبَّارٍ مِنَ الْجَبَابِرَةِ، فَأُخْبِرَ الْجَبَّارُ بِهِمَا، فَأَرْسَلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ، فَقَالَ: مَنْ هَذِهِ مَعَكَ؟ قَالَ: أُخْتِي، قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَلَمْ يَكْذِبْ إِبْرَاهِيمُ قَطُّ إِلَّا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مَرَّتَيْنِ فِي اللهِ، وَوَاحِدَةٍ فِي امْرَأَتِهِ، قَوْلُهُ: {إِنِّي سَقِيمٌ}، وَقَوْلُهُ: {بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا} وَقَوْلُهُ لِلْجَبَّارِ فِي امْرَأَتِهِ: هِيَ أُخْتِي، فَلَمَّا خَرَجَ مِنْ عِنْدِ الْجَبَّارِ دَخَلَ عَلَى سَارَةَ، فَقَالَ لَهَا: إِنَّ الْجَبَّارَ سَأَلَنِي عَنْكِ فَأَخْبَرْتُهُ أَنَّكِ أُخْتِي، وَأَنْتِ أُخْتِي فِي اللهِ، فَإِنْ سَأَلَكِ فَأَخْبِرِيهِ أَنَّكِ أُخْتِي، فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا الْجَبَّارُ، فَلَمَّا دَخَلَتْ عَلَيْهِ دَعَتِ اللهَ أَنْ يَكُفَّهُ عَنْهَا، قَالَ أَيُّوبُ فَضَبَثْتُ بِيَدِهِ فَأُخِذَ أَخْذَةً شَدِيدَةً فَعَاهَدَهَا لَئِنْ خُلِّيَ عَنْهُ لَا يَقْرَبُهَا، فَدَعَتِ اللهَ فَخُلِّيَ عَنْهُ، ثُمَّ هَمَّ الثَّانِيَةَ فَأُخِذَ أَخْذَةً أَشَدَّ مِنَ الْأُولَى فَعَاهَدَهَا أَيْضًا لَئِنْ خُلِّيَ عَنْهُ لَا يَقْرَبُهَا، فَدَعَتِ اللهَ فَخُلِّيَ عَنْهُ، ثُمَّ هَمَّ بِهَا الثَّالِثَةَ فَأُخِذَ أَخْذَةً هِيَ أَشَدَّ مِنَ الْأُولَيَيْنِ فَعَاهَدَهَا أَيْضًا لَئِنْ خُلِّيَ عَنْهُ لَا يَقْرَبُهَا فَدَعَتِ اللهَ فَخُلِّيَ عَنْهُ، فَقَالَ لِلَّذِي أَدْخَلَهَا عَلَيْهِ: أَخْرِجْهَا عَنِّي فَإِنَّكَ إِنَّمَا أَدْخَلْتَ عَلَيَّ شَيْطَانًا، وَلَمْ تُدْخِلْ عَلَيَّ إِنْسَانًا، وَأَخْدَمَهَا هَاجَرَ، فَرَجَعَتْ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَهُوَ يُصَلِّي وَيَدْعُو

Dürrü'l-Mensûr, IV, 353.

1150 Bakara 2/127.

1151 Ezrakî, *Târîhu Mekke*, I, 10.

اللَّهُ، فَقَالَتْ: أَبْشِرْ فَقَدْ كَفَّ اللَّهُ يَدَ الْفَاجِرِ الْكَافِرِ، وَأَخْدَمَ هَاجَرَ ثُمَّ صَارَتْ هَاجَرُ لِإِبْرَاهِيمَ بَعْدُ فَوَلَدَتْ لَهُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَتِلْكَ أُمُّكُمْ يَا بَنِي مَاءِ السَّمَاءِ فَكَانَتْ أَمَةً لِأُمِّ إِسْحَاقَ يَعْنِي الْعَرَبَ.

1914- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Eyyûb > İbn Sîrîn isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Hureyre şöyle demiştir: İbrahim *aleyhisselâm*, Sâre'yle birlikte zalim birinin diyarına geldi. Onlar, zalime haber verilince zalim kişi adam gönderip "Yanındaki kimdir?" diye sordurdu. İbrahim *aleyhisselâm* da "Kız kardeşim" dedi. İbrahim *aleyhisselâm*, sadece üç defa yalan söylemiştir: Bunlardan ikisi Allah'ın zatıyla ilgili; biri ise eşiyle ilgilidir. Allah'la ilgili olan sözlerinin birincisi, ***"Ben hastayım"***[1152] sözü, ikincisi ise ***"Hayır! Bunu şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorlarsa onlara sorun bakalım!"***[1153] sözüdür. Üçüncüsü ise zalime eşi hakkında söylediği "kız kardeşim" sözüdür. İbrahim *aleyhisselâm*, zalimin yanından çıkınca Sâre'nin yanına gelip ona "Zalim bana seni sorunca senin kız kardeşim olduğunu söyledim. Zira sen benim din kardeşimsin. Şayet sana da sorarsa kız kardeşim olduğunu söyle" dedi. Ardından zalim, Sâre'ye adam gönderip onu getirtti. Sâre, yanına girince onu kendisinden uzak tutması için Allah'a dua etti. Bunun üzerine Allah Teâlâ, zalimin elini yakalayıp şiddetli bir şekilde tuttu. Bu yüzden zalim, kendisini serbest bırakırsa ona yaklaşmayacağına dair söz verdi. Sâre dua edince de Allah Teâlâ onu bıraktı. Ardından ikinci defa girişimde bulununca Allah Teâlâ onu birincisinden daha şiddetli bir şekilde tuttu. Bunun üzerine zalim, yeniden kendisini serbest bırakırsa ona yaklaşmayacağına dair söz verdi. Sâre de dua edince Allah onu serbest bıraktı. Ama zalim, üçüncü defa yaklaşmaya kalkışınca Allah Teâlâ onu ilk ikisinden daha şiddetli bir şekilde tuttu. Bunun üzerine zalim, yeniden kendisini serbest bırakırsa ona yaklaşmayacağına dair söz verdi. Sâre de dua edince Allah onu serbest bıraktı. Ardından zalim, Sâre'yi getirene "Onu benden uzaklaştır! Sen bana şeytan getirmişsin, insan getirmemişsin" dedi. Sonra da Hâcer'i ona hizmetçi olarak verdi. Ardından Sâre, namaz kılıp dua etmekte olan İbrahim *aleyhisselâm*'ın yanına döndü ve "Sevin! Zira Allah, utanmaz

---

1152 Sâffât 37/89.
1153 Enbiyâ 21/63.

kâfirin elini tutup engelledi. Hâcer'i de hizmetçi olarak verdi" dedi. Daha sonra Hâcer, İbrahim *aleyhisselâm*'ın eşi oldu ve ona oğlu İsmâil *aleyhisselâm*'ı doğurdu."

Ebû Hureyre -Arapları kastederek- dedi ki: "Ey sema suyunun oğulları! Bu kadın (Hâcer) sizin annenizdir. Zira o, İshâk *aleyhisselâm*'ın annesinin cariyesiydi."[1154]

١٩١٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا مَلَكْتُمُ الْقِبْطَ فَأَحْسِنُوا إِلَيْهِمْ، فَإِنَّ لَهُمْ ذِمَّةً وَإِنَّ لَهُمْ رَحِمًا.

1915- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Abdurrahmân b. Ka'b b. Mâlik isnadıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Kıptîlere hâkim olduğunuzda onlara iyi davranın. Zira onların zimmet (himaye edilme) hakkı ve akrabalık hakkı vardır."***[1155]

١٩١٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ}، قَالَ: مِنْ أَهْلِ الشِّرْكِ وَعِبَادَةِ الْأَوْثَانِ. وَقَوْلُهُ: {لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ}، قَالَ: الْقَائِمُونَ الْمُصَلُّونَ.

1916- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Hani biz, İbrahim'e Beyt'in yerini tayin etmiş ve şöyle demiştik: Bana hiçbir şeyi ortak koşma! Tavaf edenler, orada ikâmet edenler, rükû ve secde edenler için Beytimi temizle!"*** âyeti hakkında

---

1154 Buhârî bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir. Bk. Buhârî, Kitâbu'l-Enbiyâ, VI, 388; Müslim, Fezâilu'l-Enbiyâ, XV, 124; Ebû Davud, Kitâbu't-Talâk, II, 660; Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 321; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 403.

1155 Müslim, Fezâilu's-Sahâbe, 227. *el-Fethu'l-Kebîr*'de belirtildiği üzere Ahmed b. Hanbel bu hadisi *Müsned*'de rivayet etmiştir. Bk. Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, I, 432; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, I, 480. Heysemî şöyle demiştir: "Taberânî bu hadisi iki farklı isnadla rivayet etmiştir ve bu isnadların her ikisinin ravileri de sikadır." Ayrıca Hâkim de hadisi Ka'b b. Mâlik b. Ka'b el-Ensârî'den rivayet etmiştir.

şöyle demiştir: "Tavaf edenler için müşriklerden ve putlara tapanlardan temizle demektir. 'وَالْقَائِمُونَ/*el-kâimûn,*' namaz kılanlar demektir."[1156]

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾

27. Ve insanlar arasında haccı ilan et! Hem yaya hem de her uzak yoldan gelecek yorgun argın develer üstünde sana gelsinler.

١٩١٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَأْتُوكَ رِجَالًا}، قَالَ: عَلَى أَرْجُلِهِمْ {وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ}.

1917- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Ve insanlar arasında haccı ilan et! Hem yaya hem de her uzak yoldan gelecek yorgun argın develer üstünde sana gelsinler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'يَأْتُوكَ رِجَالًا/***Ye'tûke ricâlen,'*** yürüyerek sana gelsinler demektir."[1157]

١٩١٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ}، قَالَ: مِنْ كُلِّ مَكَانٍ بَعِيدٍ.

1918- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ/min külli feccin amîk"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Tüm uzak yerlerden (sana gelsinler)."[1158]

1156 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 643. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 254. Sevrî hadisi benzer şekilde Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 210; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 13; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 216.

1157 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 146; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 13; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 38. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Taberî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 355.

1158 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 146; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 13; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 40. İbn Kesîr bu hadisi Mücâhid, Atâ, Süddî, Katâde, Mukâtil b. Hayyân ve Sevrî'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 216. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve

لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾

28. Ta ki kendileri için menfaatlere tanık olsunlar, belirli günlerde Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurban edilen hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar. Artık onlardan yiyin ve eli dar olan fakire de yedirin.

١٩١٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ}، قَالَ: التِّجَارَةُ وَمَا أَرْضَى اللهَ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ.

1919- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde > Sevrî > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Ta ki kendileri için menfaatlere tanık olsunlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ticaret ve Allah'ı hoşnut eden dünya ve ahiret işlerini görsünler."[1159]

ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

29. Sonra kirlerini gidersinler; adaklarını yerine getirsinler ve o Eski Ev'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler.

١٩٢٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَفَثَهُمْ}، قَالَ: التَّفَثُ حَلْقُ الرَّأْسِ وَرَمْيُ الْجِمَارِ، وَقَصُّ الشَّارِبِ، وَتَقْلِيمُ الْأَظَافِرِ، وَنَتْفُ الْإِبْطِ، وَحَلْقُ الْعَانَةِ.

1920- Abdürrezzâk > Sevrî > Leys isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Sonra kirlerini gidersinler; adaklarını yerine getirsinler***

Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 355-356.

1159 Sevrî, *Tefsîr*, s. 211; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 147. Kurtubî bu hadisi Mücâhid ve Atâ'dan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 41; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 436.

ve o Eski Ev'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler" âyeti hakkında şöyle demiştir: "'التَّفَث/et-Tefes,' başı tıraş etme, şeytanları taşlama, bıyığı kısaltma, tırnakları kesme, koltuk altı tüylerini yolma ve kasık kıllarını kesmedir."[1160]

١٩٢١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: الْأَيَّامُ الْمَعْلُومَاتُ: الْعَشْرُ، وَالْمَعْدُودَاتُ: أَيَّامُ التَّشْرِيقِ.

1921- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, "فِي أَيَّام مَعْلُومَات/***Belirli günlerde"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Belirli günler on gün demektir. Sayılı günler ise teşrik günleridir."[1161]

١٩٢٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: {الْبَائِسَ الْفَقِيرَ} الَّذِي يَمُدُّ يَدَهُ إِلَيْكَ.

1922- Abdürrezzâk > Ma'mer > (İsmi zikredilmeyen) bir râvi isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "الْبَائِسَ الْفَقِيرَ/ ***el-Bâise'l-fakîr,'*** sana elini uzatan yoksula ve fakire demektir."[1162]

١٩٢٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {تَفَثَهُمْ}، قَالَ: التَّفَثُ حَلْقُ الرَّأْسِ وَتَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ.

1923- Abdürrezzâk > Ma'mer > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "'التَّفَثُ/et-Tefes,' başın tıraş edilmesi ve tırnakların kesilmesidir."[1163]

1160 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 423; Sevrî, *Tefsîr*, s. 211; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 84; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 150; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 217. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 357.

1161 Bu hadis İbn Abbâs, Hasan, İbrahim, Katâde ve Ebû Hanîfe'den rivayet edilmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 365. Bu hadis daha önce Bakara sûresinde zikredilmişti.

1162 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 149. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in İkrime ve Mücâhid'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 357.

1163 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 423; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 150.

١٩٢٤ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: التَّفَثُ حَلْقُ الرَّأْسِ.

1924- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "'التَّفَثُ/et-Tefes,' başın tıraş edilmesidir."[1164]

١٩٢٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَنَّ ابْنَ الزُّبَيْرِ، قَالَ: إِنَّمَا سُمِّيَ الْبَيْتُ الْعَتِيقُ؛ لِأَنَّ اللَّهَ أَعْتَقَهُ مِنَ الْجَبَابِرَةِ.

1925- Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbnu'z-Zübeyr şöyle demiştir: "Allah, Beytullah'ı zorbalardan koruduğu için ona 'Beyt-i Atîk[1165]' adı verilmiştir."[1166]

١٩٢٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الْبَيْتُ الْعَتِيقُ}، قَالَ: عُتِقَ مِنَ الْجَبَابِرَةِ.

1926- Abdürrezzâk > Ma'mer > Leys isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, "Beyt-i Atîk" hakkında şöyle demiştir: "Allah onu zorbalardan koruyup uzak tutmuştur."[1167]

١٩٢٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ عُبَيْدٍ الْمُكْتِبِ، عَنْ مُجَاهِدٍ لَيْسَ لِأَحَدٍ فِيهِ شَيْءٌ.

1927- Abdürrezzâk > Sevrî > Ubeyd el-Müktib[1168] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid şöyle demiştir: "Onda hiç kimsenin bir şeyi yoktur."[1169]

1164 Bu hadis bir önceki hadisin bir cüzüdür. Katâde dışında hiç kimse sadece saçların kesilmesi ile sınırlandırmamıştır.

1165 "Atîk" kelimesi Arap dilinde, "kadîm, nefis, değerli ve izzetli" anlamlarına gelmektedir.

1166 Tirmizî bu hadisi rivayet edip şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahihtir." Tirmizî hadisi Zührî'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 324; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 151. Süyûtî hadisi nakletmiş ve Buhârî, Taberânî, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 357.

1167 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 423; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 151. Begavî bu hadisi İbn Abbâs, İbnu'z-Zübeyr, Mücâhid ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 15.

1168 O, Ubeyd b. Mihrân el-Kûfî el-Müktib'dir. Beşinci tabakadan olup sikadır. Bk. *Takrîb*, I, 545.

1169 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 423; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 151. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir

ذَلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿٣٠﴾

30. Bu böyledir. Kim Allah'ın saygı duyulmasını istediği şeyleri tazim ederse bu Rabbi katında kendisi için daha hayırlıdır. Size okunanlar hariç size hayvanlar helâl kılındı. Şu halde pisliğin ta kendisi olan putlardan uzak durun ve yalan söylemekten de kaçının.

١٩٢٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ}، قَالَ: إِلَّا الْمَيْتَةَ وَمَا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللهِ عَلَيْهِ.

1928- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Size okunanlar hariç"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ölü ve üzerine Allah'ın adı anılmamış hayvanlar dışında demektir."[1170]

حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴿٣١﴾

31. Yalnız Allah'a yönelenler olarak ve O'na şirk koşmaksızın (bunları yapın). Kim Allah'a ortak koşarsa o sanki gökyüzünden düşüp kuşların kaptığı yahut rüzgârın kendisini uzak bir yere attığı kimseye benzer.

١٩٢٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ}، قَالَ: هَذَا مَثَلٌ ضَرَبَهُ اللهُ لِمَنْ أَشْرَكَ بِاللهِ فِي بُعْدِهِ مِنَ الْهُدَى، وَهَلَاكِهِ {فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ}.

---

ve İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 357; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 31; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 217; Sevrî, *Tefsîr*, s. 170.

1170 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 153; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 54; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 217.

1929- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yahut rüzgârın kendisini uzak bir yere attığı kimseye benzer"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, doğru yoldan uzaklıkları ve helâkları konusunda şirk koşanlar için Allah'ın verdiği bir örnektir."[1171]

ذَلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللّٰهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾ لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾

32. Bu böyledir. Her kim Allah'ın hükümlerine saygı gösterirse, şüphesiz bu, kalplerin takvasındandır. 33. Onlarda sizin için belirli bir süreye kadar faydalar vardır. Sonra onların varacakları yer Beyt-i Atîk'tir. 34. Biz, kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar diye her ümmete kurban kesmeyi meşru kıldık. İlahınız tek bir ilâhtır. O halde yalnız O'na teslim olun. İtaatkâr ve alçak gönüllü olanları müjdele!

١٩٣٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ}، قَالَ: هُمُ الْمُتَوَاضِعُونَ.

1930- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İtaatkâr ve alçakgönüllü olanları müjdele"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْمُخْبِتِينَ/***el-Muhbitîn,'*** mütevazı, alçak gönüllü olanları demektir."[1172]

1171 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 155; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 16; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 219. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve İbn Ebî Hâşim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 359.

1172 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 161. İbn Kesîr bu hadisi Dahhâk ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 221.

١٩٣١ - الثَّوْرِيُّ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ}، قَالَ: الْمُخْبِتُونَ الْمُتَوَاضِعُونَ.

1931- Sevrî > İbn Ebî Necîh isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"İtaatkâr ve alçak gönüllü olanları müjdele"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْمُخْبِتِين/***el-Muhbitîn,'*** mütevazı, alçak gönüllü olanları demektir."[1173]

الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٥﴾ وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ كَذَلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾

35. Onlar ki, Allah anılınca kalpleri titrer. Başlarına gelene sabreder, namazı dosdoğru kılar ve onlara rızık olarak verdiklerimizden de infak ederler. 36. Kurbanlık develeri de sizin için Allah'ın (dininin) işaretlerinden (kurban) kıldık. Onlarda sizler için hayır vardır. Onlar ayakları üzerinde iken kendilerine Allah'ın adını anın. Artık yanları üzere düşüp can verince onlardan hem kendiniz yiyin hem de ihtiyacını gizleyen-gizlemeyen fakirlere yedirin. İşte bu hayvanları biz, şükredesiniz diye sizin istifadenize verdik.

١٩٣٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ فِي حَرْفِ ابْنِ مَسْعُودٍ (فَاذْكُرُوا اسْمَ اللهِ عَلَيْهَا صَوَافِنَ) أَيْ: مُعْقِلَةً قِيَامًا.

1932- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, İbn Mes'ûd'un "فَاذْكُرُوا اسْمَ اللهِ عَلَيْهَا صَوَافِنَ/***Onlar saf saf sıralanmış dururken (kurban edeceğinizde) üzerlerine Allah'ın adını***

1173 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 425; Sevrî, *Tefsîr*, s. 213; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 61; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 221. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 360.

anın"[1174] şeklindeki kırâati hakkında şöyle demiştir: "Yani ayakta bağlanmış halde dururken."[1175]

١٩٣٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْحَسَنُ: {صَوَافَّ} خَالِصَةً لِلَّهِ.

1933- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî) şöyle demiştir: "Sıralanmış ve Allah'a adanmış halde dururken."[1176]

١٩٣٤ - نا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الْقَانِعَ، وَالْمُعْتَرَّ}، قَالَ: الْقَانِعُ الطَّامِعُ بِمَا قِبَلَكَ وَلَا يَسْأَلُكَ، وَالْمُعْتَرُّ الَّذِي يَعْتَرُّ بِكَ وَيَسْأَلُكَ.

1934- Ma'mer, İbn Ebî Necîh'in ***"İhtiyacını gizleyen-gizlemeyen fakirlere yedirin"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'الْقَانِعَ/***el-Kâni',*** senin elindekileri arzulayan ama senden istemeyen kişi demektir. 'الْمُعْتَرَّ/***el-Mu'ter,*** ise senden istemek zorunda kalıp dilenen kişi demektir."[1177]

1174 Hac 22/36.

1175 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 82; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 165; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 18; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 62; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 222. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Enbârî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 362. Bu, İbn Ömer, İbn Abbâs, Ebû Ca'fer ve Muhammed b. Ali'nin kırâatidir. Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 440; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 222; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 369; Ebû Ubeyd, *Fezâilu'l-Kur'ân*, s. 262.

1176 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 164. Kurtubî bu hadisi Hasan, A'rec, Mücâhid, Zeyd b. Eslem ve Ebû Musa el-Eş'arî'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 61. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbnu'l-Enbârî ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 362; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 440; Davudî, *el-İthâf*, s. 315.

1177 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 426. Sevrî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 214; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 72; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 168. Begavî hadisi İkrime ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 18. Kurtubî hadisi Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Mücâhid, İbrahim, Kelbî ve Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 65. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve Beyhakî'nin Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 363.

١٩٣٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا إِسْرَائِيلُ، عَنْ فُرَاتٍ الْقَزَّازِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: الْقَانِعُ: الَّذِي يَسْأَلُ فَيُعْطَى فِي يَدِهِ، وَالْمُعْتَرُّ: الَّذِي يَعْتَرُّ فَيَطُوفُ.

1935- Abdürrezzâk > İsrâil > Furât el-Kazzâz isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: "'القانع/*el-Kâni'*,' dilenen ve eline bir şeyler tutuşturulan kişi demektir. 'المُعْتَرّ/*el-Mu'ter,*' ise istemek zorunda kalıp dolaşan kişi demektir."[1178]

لَنْ يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَى مِنْكُمْ كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾ أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

37. Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır; fakat O'na sadece sizin takvanız ulaşır. Sizi hidayete erdirdiğinden dolayı Allah'ı büyük tanıyasınız diye O, bu hayvanları böylece sizin istifadenize verdi. Güzel davrananları müjdele! 38. Muhakkak Allah, mü'minleri savunur. Çünkü Allah hainlik ve nankörlük edenlerin hiçbirisini sevmez. 39. Kendileri ile savaşılanlara zulme uğradıkları için (savaş konusunda) izin verildi. Şüphe yok ki Allah, onlara yardıma mutlak surette kadîrdir.

١٩٣٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ {أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ} قَالَ: هِيَ أَوَّلُ آيَةٍ نَزَلَتْ فِي الْقِتَالِ فَأُذِنَ لَهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوا.

1936- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kendileri ile savaşılanlara zulme uğradıkları için (savaş konusunda) izin verildi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, savaşma

---

1178 Sevrî, *Tefsîr*, s. 214; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 72; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 170; Beyhakî, *Sünen*, IX, 294; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 223. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd'in Saîd b. Cübeyr'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 363.

hakkında inen ilk âyettir. Dolayısıyla Allah Teâlâ, Müslümanlara savaşma izni vermiştir."[1179]

١٩٣٧ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمٍ الْبَطِينِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كَانَ يَقْرَأُ: {أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ}، قَالَ: وَهِيَ أَوَّلُ آيَةٍ نَزَلَتْ فِي الْقِتَالِ.

1937- Abdürrezzâk > Sevrî > A'meş > Müslim el-Batîn isnadıyla rivayet edildiğine göre, Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: "İbn Abbâs, bu âyeti "أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ/***üzine lillezîne yukâtilûne***" şeklinde okuyordu. O şöyle dedi: "Savaş hakkında inen ilk âyet budur."[1180]

الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾

40. Onlar ki, yurtlarından haksız yere ve ancak "Rabbimiz, Allah'tır" dedikleri için çıkarıldılar. Eğer Allah insanların bir kısmı ile diğer bir kısmını savmasaydı elbette manastırlar, kiliseler, havralar ve içlerinde Allah'ın adının çokça anıldığı mescitler yıkılır giderdi. Allah kendine yardım edene elbette yardım eder. Muhakkak Allah güçlüdür, Azîz'dir.

1179 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 173. Sevrî bu hadisi A'meş'ten rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 214. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 364. Begavî'de geçtiği üzere bu görüş müfessirlerin çoğunun görüşüdür. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 19.

1180 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 172; Hâkim, *Müstedrek*, II, 387; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 225. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Ahmed, Abd b. Humeyd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Bezzâr, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Hibbân, Taberânî, Beyhakî ve İbn Merdûye'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 364.

١٩٣٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ}، قَالَ: هِيَ لِلصَّابِئِينَ، قَالَ: وَبِيَعٌ لِلنَّصَارَى {وَصَلَوَاتٌ}، قَالَ: كَنَائِسُ الْيَهُودِ وَالْمَسَاجِدُ مَسَاجِدُ الْمُسْلِمِينَ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللهِ كَثِيرًا.

1938- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Eğer Allah insanların bir kısmı ile diğer bir kısmını savmasaydı elbette manastırlar, kiliseler, havralar ve içlerinde Allah'ın adının çokça anıldığı mescitler yıkılır giderdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'صَوَامِعُ/***Savâmi' (manastırlar),'*** Sâbiîlere aittir. 'بِيَعٌ/***Biyeun (kiliseler),'*** Hıristiyanlara aittir. 'صَلَوَاتٌ/***Salavâtun (havralar),'*** Yahudilerin ibadethaneleridir. 'مَسَاجِدُ/***Mesâcid (mescitler),'*** Müslümanların camileridir. Bunlarda Allah'ın adı çok zikredilir."[1181]

١٩٣٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:أَخْبَرَنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَى، وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا}، قَالَ: الصَّابِئُونَ قَوْمٌ يَعْبُدُونَ الْمَلَائِكَةَ وَيُصَلُّونَ الْقِبْلَةَ وَيَقْرَءُونَ الزَّبُورَ، وَالْمَجُوسُ يَعْبُدُونَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ، وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا يَعْبُدُونَ الْأَوْثَانَ، وَالْأَدْيَانُ سِتَّةٌ، خَمْسَةٌ لِلشَّيْطَانِ، وَوَاحِدٌ لِلرَّحْمَنِ.

1939- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"İman edenler, Yahudiler, Sâbiîler, Hıristiyanlar ve Mecûsîler ile müşriklere gelince; muhakkak Allah kıyamet gününde aralarında hükmedecektir. Muhakkak Allah her şeye şahittir"***[1182] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sâbiîler meleklere ibadet eden, kıbleye doğru namaz kılıp Zebûr okuyan bir topluluktur. Mecûsîler güneşe ve aya tapan bir topluluktur. Müşrikler ise putlara taparlar. Allah bunlar arasında kıyamet gününde hükmünü verecektir. Dinler altı tanedir. Beşi şeytanın, biri ise Allah'ındır."[1183]

1181 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 176-177; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 20. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 443.

1182 Hac 22/17.

1183 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 104; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 104. Süyûtî

الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٤١﴾ وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾ وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكُذِّبَ مُوسَى فَأَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾ فَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَشِيدٍ ﴿٤٥﴾

41. O kimselere eğer biz yeryüzünde bir iktidar imkânı verirsek onlar namazlarını dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, marufu emreder, münkerden alıkoyarlar. İşlerin sonu Allah'a varır. 42. Eğer seni yalanlıyorlarsa onlardan önce Nûh'un kavmi, Âd ve Semûd kavmi de yalanlamıştı. 43. İbrahim'in kavmi de Lût'un kavmi de (yalanlamıştı). 44. Medyen ashâbı da yalanlamıştı. Musa da yalanlandı. Ben de o kâfirlere mühlet verdim. Sonra o kâfirleri yakaladım. Benim cezalandırmam nasılmış? 45. Nitekim birçok memleket vardı ki, o memleket (halkı) zulmetmekte iken, Biz onları helâk ettik. Şimdi o ülkelerde duvarlar, (çökmüş) tavanların üzerine yıkılmıştır. Nice kullanılmaz hale gelmiş kuyular ve (ıssız kalmış) ulu saraylar vardır.

١٩٤٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَقَصْرٍ مَشِيدٍ}، قَالَ: الْمُجَصَّصُ.

1940- Abdürrezzâk > İbn Cüreyc isnadıyla rivayet edildiğine göre, Atâ, **"(Issız kalmış) ulu saraylar vardır"** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'قَصْرٍ مَشِيدٍ/***Kasrin meşîd,***' alçıyla kaplanmış saraylar demektir."[1184]

---

hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî ve İbn Ebî Hâtim'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 347.

1184 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 181. Bu hadis Saîd b. Cübeyr, Atâ, İkrime ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 21; Kurtubî,

١٩٤١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ هِلَالِ بْنِ خَبَّابٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، {وَقَصْرٍ مَشِيدٍ}، قَالَ: الْمُجَصَّصُ.

1941- Abdürrezzâk > Sevrî > Hilâl b. Habbâb[1185] isnadıyla rivayet edildiğine göre, İkrime şöyle demiştir: "'قَصْرٍ مَشِيدٍ/**Kasrin meşîd,'** alçıyla kaplanmış saraylar demektir."[1186]

١٩٤٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَبِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ}، قَالَ: أَعْطَلَهَا أَهْلُهَا وَتَرَكُوهَا {وَقَصْرٍ مَشِيدٍ}، قَالَ: كَانَ أَهْلُهُ شَيَّدُوهُ، وَحَصَّنُوهُ فَهَلَكُوا فَتَرَكُوهُ.

1942- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "'بِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ/**Bi'rin muattalatin,'** halkının kullanılmaz hale getirip terk ettiği kuyular demektir. 'قَصْرٍ مَشِيدٍ/**Kasrin meşîd'** ise ehlinin inşa edip korunaklı hale getirdiği fakat helâk olduklarında terk ettikleri saraylar demektir."[1187]

١٩٤٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {خَاوِيَةٌ}، قَالَ: خَرِبَةٌ لَيْسَ فِيهَا أَحَدٌ.

1943- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şimdi o ülkelerde duvarlar, (çökmüş) tavanların üzerine yıkılmıştır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Hiç kimsenin bulunmadığı harabelere dönmüştür."[1188]

Tefsîr, XII, 74; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 227; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 365.

1185 O, Hilâl b. Habbâb Ebu'l-Alâ el-Basrî'dir. Medâin'de ikâmet etmiştir. Sıdk sahibidir. 147 yılında vefat etmiştir. Bk. *Takrîb*, II, 323.

1186 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 181. İbn Kesîr bu hadisi İkrime'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 227.

1187 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 181. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 365.

1188 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 180; Kurtubî, *Tefsîr*, X, 410; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 228; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 365.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾ قُلْ يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٤٩﴾ فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٥١﴾

46. (Seni yalanlayanlar) hiç yeryüzünde dolaşmadılar mı? Zira dolaşsalardı elbette düşünecek kalpleri ve işitecek kulakları olurdu. Ama gerçek şu ki, gözler kör olmaz; fakat göğüsler içindeki kalpler kör olur. 47. Senden azabı çabucak getirmeni isterler. Allah sözünden asla caymaz. Gerçek şu ki, Rabbinin yanında bir gün, sayacağınız bin yıl gibidir. 48. Zalim oldukları halde kendilerine mühlet verdiğim nice memleketler vardır. Sonra onları yakaladım. Dönüş yalnız banadır. 49. De ki: "Ey insanlar! Ben sizin için ancak apaçık bir uyarıcıyım. 50. Şu iman edip sâlih amel işleyenler için mağfiret ve bitmez tükenmez bir rızık vardır. 51. Biri diğerini âciz bırakırcasına âyetlerimizi iptal etmeye çalışanlar ise azgın alevli ateşin arkadaşlarıdırlar."

١٩٤٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ}، قَالَ: كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ يُعْجِزُونَ اللَّهَ، وَلَنْ يُعْجِزُوهُ.

1944- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biri diğerini aciz bırakırcasına âyetlerimizi iptal etmeye çalışanlar ise azgın alevli ateşin arkadaşlarıdırlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın âyetlerini yalanlayan ve Allah'ı âciz bırakamayacakları, engelleyemeyecekleri halde âciz bırakmaya çalışan kimseler ***(azgın alevli ateşin arkadaşlarıdırlar)***."[1189]

1189 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 185; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 79. Süyûtî hadisi *ed-*

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ آيَاتِهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾

52. Senden önce ne kadar resûl ve nebî gönderdiysek o bir şey okumak istediği zaman şeytan mutlaka onun okumasına bir şey katmak istemiştir. O şeytanın katacağını Allah iptal eder. Sonra Allah kendi âyetlerini sapasağlam yerleştirir. Allah her şeyi bilendir, hükmünü icra edendir.

١٩٤٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فِي أُمْنِيَّتِهِ} أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَانَ يَتَمَنَّى أَنْ يَعِيبَ اللّٰهُ الشَّيْطَانَ وَآلِهَةَ الْمُشْرِكِينَ، فَأَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ، فَقَالَ: إِنَّ الْآلِهَةَ الَّتِي يُدْعَى، شَفَاعَتُهَا لَتُرْتَجَى، وَإِنَّهَا لَبِالْغَرَانِيقِ الْعُلَى، فَنَسَخَ اللّٰهُ ذَلِكَ وَأَحْكَمَ اللّٰهُ آيَاتِهِ، فَقَالَ: {أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَى}.

1945- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Senden önce ne kadar resûl ve nebî gönderdiysek o bir şey okumak istediği zaman şeytan mutlaka onun okumasına bir şey katmak istemiştir. O şeytanın katacağını Allah iptal eder. Sonra Allah kendi âyetlerini sapasağlam yerleştirir. Allah her şeyi bilendir, hükmünü icra edendir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Allah'ın, şeytanı ve müşriklerin ilahlarını ayıplamasını temenni ediyordu. Bu sırada şeytan, onun dileğinin içine bir şey katıp "Dua edilen ilahların şefaatleri umulur ve onlar yüce kuğulardır" dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, bunları iptal edip âyetlerini sağlamlaştırdı ve ***"Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ'yı? Ve üçüncüleri olan ötekini, Menât'ı. Demek erkek size, dişi O'na öyle mi? O zaman bu, insafsızca bir taksim! Bunlar (putlar), sizin ve atalarınızın taktığı isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar ancak zanna ve nefislerinin arzusuna uyuyorlar. Hâlbuki kendilerine Rableri tarafından yol gösterici gelmiştir"***[1190] âyetlerini indirdi.[1191]

Dürrü'l-Mensûr'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 366.

1190 Necm 53/19-23.

1191 Garânîk hâdisesi olarak bilinen bu olayın kabul edilip edilmemesi noktasında

لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾

53. Ta ki sonunda şeytanın koyacağı şeyi kalplerinde hastalık bulunan ve kalpleri gayet katı olanlar için Allah bir deneme (vesilesi) kılsın. Muhakkak zalimler uzak bir ayrılık içindedirler.

١٩٤٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى، قَالَ: لَمَّا أَلْقَى الشَّيْطَانُ مَا أَلْقَى قَالَ الْمُشْرِكُونَ: قَدْ ذَكَرَ اللهُ آلِهَتَكُمْ بِخَيْرٍ فَفَرِحُوا بِذَلِكَ، فَقَالَ تَعَالَى: {لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ}.

1946- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Şeytan, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dileğinin içine kattığını katınca müşrikler, "Allah, ilahlarınızı hayırla andı" deyip buna sevindiler. Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu: ***"Ta ki sonunda şeytanın koyacağı şeyi kalplerinde hastalık bulunan ve kalpleri gayet katı olanlar için Allah bir deneme (vesilesi) kılsın. Muhakkak zalimler uzak bir ayrılık içindedirler."***[1192]

وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾ وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾

54. Ve ta ki kendilerine ilim verilenler bunun Rabbinden gelen hak olduğunu bilip ona iman etsinler ve onunla kalpleri rahat

---

âlimler üç gruba ayrılmıştır. Bu üç grup içinde bu olayı kabul etmeyip uydurma sayanların delilleri daha kuvvetli görünmektedir. Geniş bilgi için bk. Cerrahoğlu, İsmâil, "Garânîk," DİA, İstanbul 1996, XIII, 361-366. Hadis için bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 19; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 229. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den, Abd b. Humeyd'in İkrime'den ve İbnu'l-Münzir'in Ebu'l-Âliye'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 367.

1192 Bir önceki hadisin tahricine bakınız.

ve huzur bulsun. Muhakkak Allah iman edenleri dosdoğru yola iletendir. 55. İnkâr edenler, kendilerine o saat ansızın gelinceye ya da (kendileri için hayır yönünden) kısır bir günün azabı gelinceye kadar onun (Kur'ân) hakkında hep şüphe içindedirler.

١٩٤٧ - نا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ}، قَالَ: هَذَا يَوْمُ بَدْرٍ. ذَكَرَهُ عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ

1947- Ma'mer, Katâde'nin ***"Kısır bir günün azabı"*** âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu, Bedir günüdür." O bunu Übey b. Ka'b'dan rivayet etti.[1193]

١٩٤٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ كَانَ يَقُولُ: أَرْبَعُ آيَاتٍ نَزَلَتْ فِي يَوْمِ بَدْرٍ هَذِهِ إِحْدَاهُنَّ، {يَوْمٍ عَقِيمٍ}، يَوْمُ بَدْرٍ، وَاللِّزَامُ: الْقَتْلَى يَوْمَ بَدْرٍ، {وَالْبَطْشَةَ الْكُبْرَى}، يَوْمَ بَدْرٍ، {وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ} يَوْمَ بَدْرٍ.

1948- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: Bana ulaştığına göre, Übey b. Ka'b şöyle diyordu: "Bedir Savaşı hakkında inen dört âyet vardır: Birincisi: ***'Kısır bir günün azabı gelinceye kadar onun (Kur'ân) hakkında hep şüphe içindedirler'*** âyeti olup Bedir gününü ifade eder. İkincisi: Bedir günü öldürülmeleri kaçınılmaz ve gereklidir.[1194] Üçüncüsü: ***'Onları o en şiddetli yakalayışla yakalayacağımız günü hatırla. Şüphesiz biz öcümüzü alırız.'***[1195] Burada Bedir günü kastediliyor. Dördüncüsü: ***'Andolsun, dönsünler diye biz onlara (ahiretteki) en büyük azaptan önce***

1193 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 193; Sevrî, *Tefsîr*, s. 215. Bu hadis İbn Abbâs, Übey b. Ka'b, Saîd b. Cübeyr, Mücâhid, Katâde ve İkrime'den rivayet edilmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 87; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 231; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 464.

1194 ***"De ki: Eğer duanız olmasaydı Rabbimin yanında sizin ne değeriniz olurdu? Şimdi siz yalanladınız. Onun için azap yakanızı bırakmayacaktır."*** (Furkân 25/77) âyetine işaret ediyor.

1195 Duhân 44/16.

(dünyadaki) yakın azabı elbette tattıracağız.'[1196] Burada da Bedir günü kastediliyor."[1197]

الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾ ذَلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٦١﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٦٢﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٦٥﴾ وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾ لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَى هُدًى مُسْتَقِيمٍ ﴿٦٧﴾

56. O gün mülk Allah'ındır. Aralarında O hükmeder. İman edip sâlih amel işleyenler ise Naîm cennetlerindedirler. 57. Kâfir olup âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; onlar için küçültücü bir azap vardır. 58. Allah yolunda hicret eden sonra öldürülen yahut ölenleri Allah elbette güzel bir rızık ile rızıklandıracaktır. Çünkü rızık verenlerin hayırlısı şüphesiz ki bizzat Allah'tır. 59. Onları razı olacakları bir yere sokacaktır.

1196 Secde 32/21.

1197 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Merdûye'nin Übey b. Ka'b'dan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 368.

Muhakkak ki Allah çok iyi bilendir, Halîm'dir. 60. Bu böyledir. Kim kendisine yapılan haksızlığı misli ile cezalandırır da sonra yine ona haksızca saldırıda bulunulursa Allah elbette ona yardım eder. Şüphesiz ki Allah çok affedicidir, çok mağfiret edicidir. 61. Bu böyledir. Çünkü Allah geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katar. Ve Allah her şeyi işitendir, görendir. 62. Bu böyledir. Çünkü Allah hakkın ta kendisidir. O'ndan başka çağırdıkları ise bizatihi bâtıldır. Şüphesiz ki Allah pek yücedir, büyüktür. 63. Görmedin mi Allah gökten bir su indirir de yeryüzü onunla yemyeşil oluverir. Muhakkak Allah lütfedicidir, haberdardır. 64. Göklerde olanlar da yerde olanlar da yalnız O'nundur. Allah Ganî'dir, Hamîd'dir. 65. Görmedin mi Allah yerde olanları da emri ile denizde akıp giden gemileri de emrinize vermiştir. İzni olmadıkça yerin üzerine düşmesin diye semayı tutan O'dur. Muhakkak Allah insanları çok esirgeyendir, onlara çok merhametlidir. 66. Sizi dirilten sonra sizi öldürecek olan sonra da sizi diriltecek olan O'dur. Şüphesiz ki insan çok nankördür. 67. Her bir ümmet için bir ibadet yolu tayin etti ki ona göre ibadet etsinler. O halde bu hususta seninle asla çekişmesinler. Sen Rabbine çağır. Muhakkak sen dosdoğru bir hidayet yol üzeresin.

١٩٤٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا}، قَالَ: ذَبْحًا وَحَجًّا. قَالَ: {فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْأَمْرِ} قَالَ: فَلَا يُحَاجُنَّكَ.[1198]

1949- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Her bir ümmet için bir ibadet yolu tayin etti ki ona göre ibadet etsinler. O halde bu hususta seninle asla çekişmesinler. Sen Rabbine çağır. Muhakkak sen dosdoğru bir hidayet yol üzeresin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مَنْسَكًا/***Menseken (İbadet yolu),' kurban*** ve hacdır. ***'O hâlde bu hususta seninle asla çekişmesinler.'*** Yani seninle asla tartışmasınlar."[1199]

1198 Türkiye nüshasında "فلا يتخالجك" şeklinde geçmektedir.

1199 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 198. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da

وَإِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٧١﴾ وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَلِكُمُ النَّارُ وَعَدَهَا اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾ يَاأَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾ مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٧٤﴾ اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٧٥﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٧٦﴾ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٧٧﴾ وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

68. Yine de seninle tartışırlarsa de ki: "Allah yapmakta olduğunuzu en iyi bilendir. 69. Hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz hususlara dair kıyamet gününde Allah aranızda bir hüküm verecektir." 70. Bilmez misin ki Allah gökte ve yerde olan her şeyi bilir. Şüphesiz ki bütün bunlar bir kitaptadır. Gerçekten bu, Allah'a çok kolaydır. 71. Onlar Allah'ı bırakıp haklarında

---

zikretmiş ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 369.

bir delil indirmediği ve kendilerinin herhangi bir bilgilerinin de bulunmadığı şeylere ibadet ederler. Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur. 72. Onlara âyetlerimiz apaçık okunduğu zaman o kâfirlerin inkârlarını çehrelerinden anlarsın. Nerede ise onlara âyetlerimizi okuyanların üzerine hücum edip çullanacaklar. De ki: "O yaptığınızdan daha kötüsünü size haber vereyim mi? Ateştir o. Allah onu kâfirlere vaat etmiştir. O ne kötü bir dönüş yeridir!" 73. Ey insanlar! Bir misal verildi. Onu iyice dinleyin. Allah'tan başka kendilerini çağırdığınız putların hepsi bu iş için bir araya toplansalar dahi şüphesiz bir sinek bile yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey alsa bunu dahi ondan geri alacak güçleri olmaz. İsteyen de âciz, istenen de. 74. Onlar Allah'ı hak ettiği gibi takdir edemediler. Muhakkak Allah Kavî'dir, Azîz'dir. 75. Allah meleklerden ve insanlardan resûller seçer. Muhakkak Allah her şeyi işitendir, görendir. 76. Onların önceden yaptıklarını da yapacaklarını da bilir. Bütün işler ancak Allah'a döndürülür. 77. Ey iman edenler! Rükû edin, secde edin, Rabbinize ibadet edin. Hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz. 78. Allah yolunda da hakkıyla cihad edin. O sizi seçti. Dinde üzerinize hiçbir güçlük yüklemedi. Babanız İbrahim'in dininde (de böyleydi). Peygamber'in size şahit olması, sizin de insanlara şahit olmanız için, O, gerek daha önce (gelmiş kitaplarda), gerekse bunda (Kur'ân'da) size "Müslümanlar" adını verdi. Öyle ise namazı kılın; zekâtı verin ve Allah'a sımsıkı sarılın. O, sizin mevlânızdır. Ne güzel mevlâdır, ne güzel yardımcıdır!

١٩٥٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ}، قَالَ: مِنْ ضِيقٍ، وَقَالَ: أُعْطِيَتْ هَذِهِ الْأُمَّةُ ثَلَاثًا لَمْ يُعْطَهَا إِلَّا نَبِيٌّ، كَانَ يُقَالُ لِلنَّبِيِّ: اذْهَبْ فَلَيْسَ عَلَيْكَ حَرَجٌ، وَقَدْ قَالَ اللَّهُ: {وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ}، وَكَانَ يُقَالُ لِلنَّبِيِّ: أَنْتَ شَهِيدٌ عَلَى قَوْمِكَ، وَقَالَ اللَّهُ: {لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ}، وَكَانَ يُقَالُ لِلنَّبِيِّ: سَلْ تُعْطَ، وَقَالَ اللَّهُ {ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ}.

1950- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Dinde üzerinize hiçbir güçlük yüklemedi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Zorluk, güçlük yüklemedi demektir. Peygamber'den başkasına verilmeyen üç şey, bu ümmete verildi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ***'Git, sana hiçbir güçlük yok'*** deniliyordu. Allah Teâlâ da ***'Dinde üzerinize hiçbir güçlük yüklemedi'*** buyurdu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e 'Sen kavmine şahitsin (örneksin)' deniliyordu. Allah Teâlâ da ***'Sizin de insanlara şahit olmanız için'*** buyurdu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e 'İste, sana verilecektir' deniliyordu. Allah Teâlâ da ***'Bana dua edin, kabul edeyim'***[1200] buyurdu."[1201]

١٩٥١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ}، قَالَ: اللَّهُ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ، وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ أَنَّهُ قَدْ بَلَّغَكُمْ وَتَكُونُوا أَنْتُمْ شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ أَنَّ الرُّسُلَ قَدْ بَلَّغَتْهُمْ.

1951- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde ***"O, gerek daha önce (gelmiş kitaplarda), gerekse bunda (Kur'ân'da) size 'Müslümanlar' adını verdi"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "***'Peygamber'in size şahit olması için, O, gerek daha önce gerekse bunda size 'Müslümanlar' adını verdi.'*** Peygamber'in (şahit olması risaleti) size tebliğ ettiğine (şahitlik etmesidir), ***'Sizin de insanlara şahit olmanız'*** ise peygamberlerin risaleti onlara ümmetlerine tebliğ ettiklerine (şahitlik etmenizdir)."[1202]

1200 Mü'min 40/60.

1201 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 206; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 236. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Merdûye ve Hâkim'in Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 371.

1202 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 207. Bu hadis İbn Abbâs, Mücâhid, Atâ, Dahhâk, Süddî, Mukâtil b. Hayyân ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 236. Bu görüş, müfessirlerin çoğunun görüşüdür. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 30.

سُورَةُ قَدْ أَفْلَحَ

23. KAD EFLAHA[1203] (MÜ'MİNÛN) SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ[1204]

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Mü'minler gerçekten kurtuluşa ermişlerdir.

١٩٥٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ}، قَالَ: كَعْبٌ: إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَخْلُقْ بِيَدِهِ إِلَّا ثَلاثَةً، خَلَقَ آدَمَ بِيَدِهِ، وَالتَّوْرَاةَ بِيَدِهِ، وَغَرَسَ جَنَّةَ عَدْنٍ بِيَدِهِ، ثُمَّ قَالَ لِلْجَنَّةِ: تَكَلَّمِي، فَقَالَتْ: {قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ} لِمَا عَلِمَتْ مِنْ كَرَامَةِ اللَّهِ لِأَهْلِهَا.

1952- Abdürrezzâk > Ma'mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ka'b, ***"Mü'minler gerçekten kurtuluşa ermişlerdir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah kendi eliyle sadece üç şeyi yaratmıştır. Âdem'i kendi eliyle yaratmıştır. Tevrat'ı da kendi eliyle yaratmıştır. Yine Adn cennetindeki ağaçları bizzat kendi eliyle dikmiştir. Sonra cennete ***'Konuş!'*** deyince cennet, Allah'ın cennet halkına cömertliğini bildiği için 'Mü'minler gerçekten kurtuluşa ermişlerdir' demiştir."[1205]

1203 Kur'ân'da Mü'minûn sûresi olarak isimlendirilmektedir.
1204 Besmele asıl nüshadan silinmiştir.
1205 İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 512; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 3. İbn Kesîr

الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾

2. Onlar ki namazlarında huşû içindedirler.

١٩٥٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ}، قَالَ: هُوَ سُكُونُ الْمَرْءِ فِي صَلَاتِهِ، قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْحَسَنُ: خَائِفُونَ.

1953- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zühri, ***"Onlar ki namazlarında huşû içindedirler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Burada kastedilen, kişinin namazında sessiz ve sakin durmasıdır."[1206]

Ma'mer, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Korku içindedirler."[1207]

١٩٥٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ: قَالَ قَتَادَةُ: الْخُشُوعُ فِي الْقَلْبِ.

1954- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Huşû (Allah korkusu ve saygısı) kalpte olur."[1208]

١٩٥٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِي سِنَانٍ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: سُئِلَ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى: {الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ}، قَالَ: لَا تَلْتَفِتْ فِي صَلَاتِكَ، وَإِنْ لَمَسَ كَتِفَيْكَ[1209] الرَّجُلُ الْمُسْلِمُ.

---

bu hadisi Ka'bu'l-Ahbâr, Mücâhid ve Ebu'l-Âliye'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 46. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Taberî'nin Ka'b'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 2.

1206 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 3. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in Zührî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 3; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 55, 404; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 238.

1207 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 3. Ebû Hayyân bu hadisi Hasan'dan nakletmiştir. Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VI, 395; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 238.

1208 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VIII, 3; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 238.

1209 Türkiye nüshasında "وأن تلين كنفيك للرجل" şeklinde geçmektedir.

1955- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû Sinân isnadıyla rivayet edildiğine göre, bir râvi şöyle demiştir: Ali'ye ***"Onlar ki namazlarında huşû içindedirler"*** âyeti soruldu. Ali *radıyallahu anh* şöyle dedi: "Müslüman bir kişi omuzlarına dokunsa bile namazında etrafına bakma."[1210]

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾

3. Onlar boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler.

١٩٥٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ}، قَالَ: عَنِ الْمَعَاصِي.

1956- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan (el-Basrî), ***"Onlar ki, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "İsyankârlıklardan ve günahlardan (yüz çevirirler)."[1211]

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ﴿٤﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٥﴾ إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٦﴾ فَمَنِ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٧﴾

4. Onlar zekâtı verirler. 5. Onlar ırzlarını korurlar. 6. Ancak eşleri yahut sağ elleri ile sahip oldukları (cariyeleri) bunun dışındadır. Çünkü onlar bundan dolayı kınanmazlar. 7. Artık her kim bundan başkasını ararsa işte onlar sınırı aşan kimseler olurlar.

1210 İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 403; Abdürrezzâk, *Musannef*, II, 255; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 3. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim ve Beyhakî'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 475.

1211 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 4; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 32. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî ve İbnu'l-Münzir'in Hasan'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 4.

١٩٥٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: سَأَلْتُ الْقَاسِمَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ، فَقَالَ: إِنِّي لَأَرَى تَحْرِيمَهُ فِي الْقُرْآنِ، قَالَ: قُلْتُ: فَأَيْنَ؟، قَالَ: {وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ فَمَنِ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ}.

1957- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Zührî şöyle demiştir: Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekir'e kadınlarla mut'a nikâhı yapmayı sorduğumda "Ben onun haram kılındığını, Kur'ân'da görüyorum" dedi. Ben, "Nerede?" deyince şu âyetleri okudu: ***"Onlar ırzlarını korurlar. Ancak eşleri yahut sağ elleri ile sahip oldukları (cariyeleri) bunun dışındadır. Çünkü onlar bundan dolayı kınanmazlar. Artık her kim bundan başkasını ararsa işte onlar sınırı aşan kimseler olurlar."***[1212]

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾ أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿١٠﴾

8. Yine onlar (o mü'minler) ki, emanetlerine ve ahidlerine riayet ederler. 9. Ve onlar ki, namazlarına devam ederler. 10. İşte bu kimseler vâris olanların ta kendileridir.

١٩٥٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ}، قَالَ: يَرِثُونَ مَسَاكِنَهُمْ وَمَسَاكِنَ إِخْوَانِهِمُ الَّتِي أُعَدَّتْ لَهُمْ لَوْ أَطَاعُوا اللهَ.

1958- Abdürrezzâk > Ma'mer > Süleymân el-A'meş > Ebû Sâlih isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Hureyre, ***"İşte bu kimseler vâris olanların ta kendileridir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'a itaat

---

1212 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Ebû Davud'a isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 5; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 239; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 475.

etmeleri durumunda hem kendileri için hem de kardeşleri için hazırlanmış olan evlere mirasçı olurlar."[1213]

الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾

11. Onlar Firdevs'e mirasçı olanlardır. Onlar orada ebedî kalıcıdırlar.

١٩٥٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ}، قَالَ: قُتِلَ حَارِثَةُ بْنُ سُرَاقَةَ يَوْمَ بَدْرٍ فَقَالَتْ أُمُّهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ كَانَ ابْنِي مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ لَمْ أَبْكِ عَلَيْهِ، وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ بَالَغْتُ فِي الْبُكَاءِ، فَقَالَ: يَا أُمَّ حَارِثَةَ إِنَّهُمَا جَنَّتَانِ فِي جَنَّةٍ، وَإِنَّ ابْنَكِ أَصَابَ الْفِرْدَوْسَ الْأَعْلَى مِنَ الْجَنَّةِ.

1959- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onlar Firdevs'e mirasçı olanlardır. Onlar orada ebedî kalıcıdırlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Hâris b. Sürâka, Bedir Savaşı'nda öldürüldü. Annesi, "Eğer cennet ehlinden ise ona ağlamam. Ancak cehennemliklerden ise onun için çok ağlayayım" dedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şu karşılığı verdi: ***"Ey Hârise'nin annesi! Bir cennet içinde iki cennet vardır. Senin oğlun da Firdevs-i A'lâ cennetindedir."***[1214]

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾

12. And olsun ki biz insanı süzülmüş bir çamurdan yarattık.

1213 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 5; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 33; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 108; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 240. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve Hâkim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 5. *el-Fethu'l-Kebîr*'de belirtildiği üzere İbn Mâce bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bk. Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, III, 124.

1214 Buhârî, Kitâbu'l-Cihâd, VI, 25. *el-Fethu'l-Kebîr*'de belirtildiği üzere Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel bu hadisi Enes'ten rivayet etmişlerdir. Bk. Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, III, 378; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 6. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Sa'd ve İbn Ebî Şeybe'ye isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, II, 98.

١٩٦٠ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ}، قَالَ: اسْتُلَّ آدَمُ مِنْ طِينٍ، وَخُلِقَتْ ذُرِّيَّتُهُ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ مِنْهُ.

1960- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun ki biz insanı süzülmüş bir çamurdan yarattık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Âdem *aleyhisselâm* süzme çamurdan var edildi, zürriyeti ise basit bir sudan yaratıldı."[1215]

ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾

13. Sonra onu sağlam bir karargâhta yerleşen bir nutfe kıldık. 14. Sonra o nutfeyi alaka olarak yarattık. Sonra o alakayı bir parça et olarak yarattık ve o bir parça eti kemik olarak yarattık. Kemiğe de et giydirdik. Sonra onu bambaşka bir hilkat olarak var ettik. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir.

١٩٦١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ}، يَقُولُ بَعْضُهُمْ: هُوَ نَبَاتُ الشَّعَرِ، وَيَقُولُ بَعْضُهُمْ: هُوَ نَفْخُ الرُّوحِ.

1961- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Sonra onu bambaşka bir hilkat olarak var ettik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bazıları bunun, tüylerin bitmesi olduğunu söylüyor. Bazıları ise (bunun) ruh üflenmesi olduğunu ifade ediyor."[1216]

1215 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 7; İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 296; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VI, 398; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 240; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 445. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Taberî'nin Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 6.

1216 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 9; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 34; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 110. Bu hadis İbn Abbâs, İkrime, Şa'bî, Ebu'l-Âliye, Dahhâk, İbn Zeyd, Süddî, Rebî' b. Enes, Hasan ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 216; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 8; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 34;

١٩٦٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ:مَعْمَرٌ: وَقَالَ قَتَادَةُ: فِي حَرْفِ ابْنِ مَسْعُودٍ: }ثُمَّ أَنْشَأْنَا لَهُ خَلْقًا آخَرَ{.

1962- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Bu âyet, İbn Mes'ûd'un kırâatinde '**ثُمَّ أَنْشَأْنَا لَهُ خَلْقًا آخَرَ/*sümme enşe'nâ lehû halkan ahar*'** şeklindedir."[1217]

ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴿١٧﴾ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّا عَلَى ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾ فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْآكِلِينَ ﴿٢٠﴾

15. Bundan sonra siz şüphesiz öleceksiniz. 16. Sonra da şüphesiz ki sizler kıyamet gününde elbette diriltileceksiniz. 17. And olsun ki sizin üstünüzde yedi yol yarattık. Biz yaratmaktan gafil değiliz. 18. Gökten bir miktar da su indirdik ve o suyu yerde durdurduk. Gerçekten Bizim onu gidermeye de gücümüz yeter. 19. Böylece onun (yağmurun) sayesinde sizin yararınıza hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik. Bunlarda sizin için birçok meyveler vardır ve siz onlardan yersiniz. 20. Ve Tûr-i Sîna'dan çıkan, yağ veren ve yiyenlere katık olan bir ağaç da yarattık.

١٩٦٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {طُورِ سَيْنَاءَ}، قَالَ: جَبَلٌ حَسَنٌ. قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: جَبَلٌ ذُو شَجَرٍ.

1963- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Tûr-i Sîna"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, güzel bir dağdır."[1218]

Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 109; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 241; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 7.

1217 İbn Mes'ûd'dan nakledilen bu kırâati kaynaklarda bulamadım.

1218 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 11; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 35; Ebû

Ma'mer, Kelbî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ağaçlarla kaplı bir dağdır."[1219]

١٩٦٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ}، قَالَ: الزَّيْتُونُ.

1964- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve Tûr-i Sîna'dan çıkan, yağ veren ve yiyenlere katık olan bir ağaç da yarattık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, zeytin ağacıdır."[1220]

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَقَالَ يَاقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتَّى حِينٍ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾ فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾

Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VI, 400; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 243. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 8. Cumhur, onun bir dağ ismi yani Sinâ dağı olduğunu söylemiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 115.

1219 Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 35. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in Kelbî'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 8. Taberî bu hadisi Ma'mer'den rivayet etmiş ancak Kelbî'nin ismini açıkça zikretmemiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 11; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VI, 400; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 115.

1220 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 12. Vâhidî şöyle demiştir: "Müfessirlerin çoğu burada kastedilen ağacın zeytin ağacı olduğunu ifade etmiştir." Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 478.

21. Sizin için hayvanlarda gerçekten bir ibret vardır. Onların karınlarında olandan (sütlerinden) size içiririz. Onlarda sizin için birçok faydalar daha vardır. Onların etlerinden de yersiniz. 22. Bir de hem onların üzerinde hem gemilerin üzerinde taşınırsınız. 23. And olsun ki Nûh'u kavmine gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibadet edin, sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Hiç sakınmaz mısınız?" 24. Kavminden kâfir olan ileri gelenler dediler ki: "Bu ancak sizin gibi bir beşerdir. O size karşı üstünlük sağlamak istiyor. Allah dileseydi elbette melekler indirirdi. Önceden gelmiş atalarımızdan böyle bir şey işitmedik. 25. O ancak deliliği olan bir adamdır. O halde bir zamana kadar onu bekleyin." 26. "Rabbim! Beni yalanladıkları için intikamımı al" dedi. 27. Biz de ona şunu vahyettik: Vahyimizle ve gözetimimiz altında bir gemi yap. Bizim emrimiz gelip de tandır kaynamaya (sular coşup yükselmeye) başlayınca her cinsten birer çift ile, daha önce kendisi aleyhinde hüküm verilmiş olanların dışındaki aileni gemiye al. Zulmetmiş olanlar konusunda bana hiç yalvarma! Zira onlar kesinlikle boğulacaklardır.

١٩٦٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَفَارَ التَّنُّورُ}، قَالَ: كَانَتْ آيَةً لَهُمْ إِذَا[1221] رَأَوْا التَّنُّورَ قَدْ فَارَ فِيهِ[1222] الْمَاءُ أَنْ يَسْلُكَ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ.

1965- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bizim emrimiz gelip de tandır kaynamaya başlayınca..."*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Yani su gözelerinin su fışkırttığını gördüklerinde Nûh *aleyhisselâm*'ın gemiye her cinsten birer çift yüklemesi onlar için bir alâmet idi."

فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّانَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٨﴾ وَقُلْ رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ

1221 Türkiye nüshasında "اذ" şeklinde geçmektedir.
1222 Türkiye nüshasında "فيها" şeklinde geçmektedir.

الْمُنْزِلِينَ ﴿٢٩﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ وَإِنْ كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ أَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٣١﴾ فَأَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْآخِرَةِ وَأَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَئِنْ أَطَعْتُمْ بَشَرًا مِثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٣٤﴾ أَيَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنَّكُمْ مُخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴿٣٦﴾

28. Sen, beraberinde bulunan mü'minlerle gemiye bindiğinde "Bizi zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamd olsun" de. 29. Ve de ki: "Rabbim! Beni mübarek bir yere indir. Sen indirenlerin en hayırlısısın." 30. Bunda gerçekten âyetler (ibretler ve öğütler) vardır. Biz elbette deneyenleriz. 31. Bunlardan sonra başka bir nesil var ettik. 32. Aralarında "Allah'a ibadet edin. O'ndan başka ilahınız yoktur. Acaba korkmaz mısınız?" diyen kendilerinden bir resûl gönderdik. 33. Onun kavminden kâfir olan, ahirete kavuşmayı yalanlayan ve dünya hayatında kendilerine refah ve nimet verdiğimiz ileri gelenler dediler ki: "Bu ancak sizin gibi bir insandır; sizin yediğinizden yer ve sizin içtiğinizden içer. 34. Eğer kendiniz gibi bir insana itaat ederseniz, elbette ziyan edenlerden olursunuz. 35. Size, öldüğünüz, toprak ve kemik yığını haline geldiğinizde, mutlak surette sizin (kabirden) çıkarılacağınızı mı vaat ediyor? 36. Bu size vaat edilen (öldükten sonra yeniden dirilmek, gerçek olmaktan) çok uzak!"

١٩٦٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ}، قَالَ: يَعْنِي الْبَعْثَ.

1966- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Bu size vaat edilen (öldükten sonra yeniden dirilmek, gerçek***

olmaktan) çok uzak" âyeti hakkında şöyle demiştir: "(Vaat edilen derken) yeniden dirilişi kastediyor."[1223]

إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ ﴿٤٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً فَبُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾

37. "O ancak bu dünya hayatımızdır. (Yaşamakta olduğumuz bu hayattan başka hayat yoktur.) (Kimimiz) ölürüz, (kimimiz) yaşarız. Yoksa biz tekrar diriltilecek değiliz. 38. Bu ancak Allah'a karşı yalan düzüp iftira eden bir adamdır. Biz ona inanmayız." 39. (Peygamberleri) dedi ki: "Rabbim! Beni yalanladıkları için bana yardım et." 40. (Allah) "Az zaman sonra elbette pişman olacaklardır" dedi. 41. Nitekim vukuu kaçınılmaz olan korkunç bir ses onları yakalayıverdi! Kendilerini hemen sel süprüntüsüne çevirdik. Zalimler topluluğunun canı cehenneme!

١٩٦٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً}، قَالَ: الشَّيْءُ الْبَالِي.

1967- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kendilerini hemen sel süprüntüsüne çevirdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'***غثاء/Gusâen,'*** eskimiş, işe yaramayan şey demektir."[1224]

1223 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 16; Hâfız, *el-Feth*, VIII, 445. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 9.

1224 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 17. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 446. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 9.

ثُمَّ أَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا آخَرِينَ ﴿٤٢﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَى كُلَّ مَا جَاءَ أُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَأَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾ ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَى وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٤٥﴾ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾ وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾

42. Sonra onların ardından başka nesiller var ettik. 43. Hiçbir ümmet, ecelini ne öne alabilir ne de erteleyebilir. 44. Sonra resûllerimizi birbiri ardınca gönderdik. Her bir ümmete resûlleri geldikçe onu yalanladılar. Biz de onları birbiri ardından yok ettik ve onları ibret hikâyelerine dönüştürdük. Artık iman etmeyen kavmin canı cehenneme! 45. Sonra Musa ve kardeşi Hârûn'u âyetlerimizle ve apaçık bir belge ile gönderdik. 46. Firavun'a ve ileri gelenlerine. Ama onlar büyüklük tasladılar. Zaten onlar kendilerini üstün sayan bir topluluktu. 47. Onun için "Kendi kavimleri Bize kulluk (kölelik) etmekte iken bizim gibi iki insana mı iman edeceğiz?" dediler. 48. Bu sebeple onları yalanladılar ve sonunda helâk edilenlerden oldular. 49. And olsun Biz belki hidayet bulurlar diye Musa'ya kitabı verdik. 50. And olsun ki Biz, Meryem oğlunu da annesini de bir âyet (kudretimize bir alâmet) kıldık ve onları yüksek ve akarsuyu olan rahat bir yere yerleştirdik.

١٩٦٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ}، قَالَ: ذَاتِ ثِمَارٍ وَمَاءٍ وَهِيَ بَيْتُ الْمَقْدِسِ.

1968- Abdürrezzâk > Ma‘mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun ki biz, Meryem oğlunu da annesini de bir âyet (kudretimize bir alâmet) kıldık ve onları yüksek ve akarsuyu olan rahat bir yere yerleştirdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Suyu ve meyveleri olan bir yere yerleştirdik. Orası da Beytü'l-Makdis'tir."[1225]

١٩٦٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنِ ابْنِ الْمُسَيِّبِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ} قَالَ: هِيَ دِمَشْقُ ذَاتُ قَرَارٍ، وَمَعِينِ الْغُوطَةِ.

1969- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Yahyâ b. Saîd isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbnu'l-Müseyyeb, ***"Onları yüksek ve akarsuyu olan rahat bir yere yerleştirdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "O yer Dımaşk'tır (Şam'dır). Oturmaya elverişli, akarsulu yüksek bir yer ise Gûta'dır."[1226]

١٩٧٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، وَقَالَ قَتَادَةُ، عَنْ كَعْبٍ: بَيْتُ الْمَقْدِسِ أَقْرَبُ الْأَرْضِ إِلَى السَّمَاءِ بِثَمَانِيَةَ عَشَرَ مِيلًا.

1970- Abdürrezzâk > Ma‘mer > Katâde isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ka‘b şöyle demiştir: "Beytü'l-Makdis, on sekiz mil uzaklığıyla dünyanın semaya en yakın yeridir."[1227]

1225 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 21. Begavî bu hadisi İbn Abbâs, Katâde ve Ka‘b'dan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 38; Kurtubî, *Tefsîr*, II, 126. İbn Kesîr hadisi Dahhâk ve Katâde'den nakletmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 426. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbn Asâkir'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 9.

1226 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 20; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 38; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 246. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve Taberânî'nin Saîd b. el-Müseyyeb'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 10. Şevkânî şöyle demiştir: "Abdullah b. Selâm, Saîd b. el-Müseyyeb ve Mukâtil onun Dımeşk olduğunu söylemişitr. Katâde ve Ka‘b, onun Beytu'l-Makdis olduğunu söylemişitr. Süddî ise Filistin toprağı olduğunu söylemiştir." Bk. *Fethu'l-Kadîr*, III, 486. Mısır toğrağı olduğu da rivayet edilmektedir. Bk. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVIII, 38-39.

1227 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 21; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 38; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 126.

١٩٧١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً}، قَالَ: وَلَدَتْ مِنْ غَيْرِ أَبٍ هُوَ لَهُ.

1971- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"And olsun ki biz, Meryem oğlunu da annesini de bir âyet (kudretimize bir alâmet) kıldık"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Meryem, İsa *aleyhisselâm*'ı babası olmaksızın doğurdu."[1228]

١٩٧٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا بِشْرُ بْنُ رَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عَمِّ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ}، قَالَ: هِيَ الرَّمْلَةُ مِنْ فِلَسْطِينَ.

1972- Abdürrezzâk > Bişr b. Râfi' isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebû Hureyre'nin amcasının oğlu Abdullah[1229] şöyle demiştir: Ebû Hureyre'yi ***"Onları yüksek ve akarsuyu olan rahat bir yere yerleştirdik"*** âyeti hakkında şöyle derken dinledim: "Orası Filistin'deki Remle'dir."[1230]

يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾ وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾

1228 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 25; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 246. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 9; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 487.

1229 O, Ebû Abdullah b. ed-Devsî'dir. Ebû Hureyre'nin amcasının oğludur. Üçüncü tabakadan olup makbul bir ravidir. Bk. *Takrîb*, II, 445.

1230 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 20; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 38; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 246; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 10. Âlûsî şöyle demiştir: "Bir grup ravi Ebû Hureyre'nin şöyle dediğini rivayet etti: 'O, Filistin'deki Remle'dir.' İbn Merdûye bunu merfû olrak rivayet etti." Taberânî, Mürre el-Behzî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'ın şöyle dediğini duydum: "رَبْوَة/***Rabve, Remle'dir."*** Bk. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVIII, 38.

51. Ey resûller! Temiz olan şeylerden yiyin ve sâlih amel işleyin. Şüphe yok ki Ben yaptıklarınızı çok iyi bilenim.
52. Ve gerçekten sizin bu ümmetiniz tek bir ümmettir. Ben de sizin Rabbinizim. O halde yalnız benden korkun.
53. Ama insanlar işlerini kendi aralarında parça parça ettiler. Her fırka ellerinde bulunandan memnundur.

١٩٧٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بَيْنَهُمْ زُبُرًا}، قَالَ: كُتُبًا.

1973- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ama insanlar işlerini kendi aralarında parça parça ettiler"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'زُبُرًا/*Zübüran,'* kitaplar demektir."[1231]

فَذَرْهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ حَتَّى حِينٍ ﴿٥٤﴾

54. Şimdi sen onları bir zamana kadar gaflet ve sapıklıkları içinde bırak.

١٩٧٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَذَرْهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ}، قَالَ: فِي ضَلَالَتِهِمْ.

1974- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Şimdi sen onları bir zamana kadar gaflet ve sapıklıkları içinde bırak"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Dalâletleri ve sapıklıkları (içinde bırak)."[1232]

1231 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 23; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 39. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 10.

1232 Begavî bu hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 395; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 130; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 247. Taberî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 24. Süyûtî hadisi Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 11.

أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهِ مِنْ مَالٍ وَبَنِينَ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿٦٠﴾ أُولَئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿٦١﴾ وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِنْ هَذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذَلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ ﴿٦٣﴾

55-56. Sanıyorlar mı ki, onlara verdiğimiz servet ve oğullar ile kendilerine faydalar sağlamak için can atıyoruz? Hayır, onlar işin farkına varamıyorlar. 57. Rablerine olan saygıdan dolayı kötülükten sakınanlar. 58. Rablerinin âyetlerine iman edenler. 59. Rablerine ortak koşmayanlar. 60. Ve Rablerine dönecekleri için yapmakta oldukları işleri kalpleri çarparak yapanlar. 61. İşte bunlar, hayırlarda yarışırlar. Onlar bu işlerde ellerini çabuk tutanlardır. 62. Kimseye gücünden fazlasını da teklif etmeyiz. Nezdimizde hakkı söyleyen bir kitap vardır. Onlara zulmedilmez. 63. Aksine onların kalpleri bundan habersizdir. Ayrıca onların bundan (bu şirk ve inkârcılıklarından) öte birtakım (kötü) işleri vardır ki, onlar bu işleri yapar dururlar.

١٩٧٥ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الْكَرِيمِ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذَلِكَ}، قَالَ: أَعْمَالٌ لَابُدَّ لَهُمْ أَنْ يَعْمَلُوهَا.

1975- Abdürrezzâk > Sevrî > Alâ b. Abdülkerîm[1233] isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Ayrıca onların bundan öte birtakım işleri vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Mutlaka kaçınılmaz olarak yaptıkları işler vardır."[1234]

1233 O, Alâ b. Abdülkerîm el-Yâmî Ebû Avf el-Kûfî'dir. Altıncı tabakadan olup sika ve âbiddir. Bk. *Takrîb*, II, 93.

1234 Mücâhid, *Tefsîr*, I, 433; Sevrî, *Tefsîr*, s. 217; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 27. Kurtubî bu hadisi Katâde ve Mücâhid'den nakletmiştir. Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII,

١٩٧٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ}، قَالَ: يُعْطُونَ مَا أَعْطَوْا وَيَعْمَلُونَ مَا عَمِلُوا مِنْ خَيْرٍ {وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ}، يَقُولُ: خَائِفَةٌ.

1976- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Ve Rablerine dönecekleri için yapmakta oldukları işleri kalpleri çarparak yapanlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Verdiklerini öyle verirler. Hayır olarak verdiklerini kalpleri çarparak verirler. Hayır olarak yaptıklarını da kalpleri çarparak yaparlar. 'وَجِلَةٌ/***Veciletün,***' korkarak, kalpleri çarparak demektir."[1235]

١٩٧٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا ابْنُ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ}، قَالَ: يُعْطُونَ مَا أَعْطَوْا.

1977- Abdürrezzâk > İbn Mücâhid > Babası (Mücâhid) isnadıyla rivayet edildiğine göre, İbn Abbâs, ***"Ve Rablerine dönecekleri için yapmakta oldukları işleri kalpleri çarparak yapanlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Verdiklerini öyle verirler."[1236]

---

34. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 12. İbn Kuteybe de hadisi Katâde'den rivayet etmiştir. Bk. İbn Kuteybe, *Garîbü'l-Kur'ân,* s. 298.

1235 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 25. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 445; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 39; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 132; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 248. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve Taberî'nin Hasan ve Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 11. Ahmed b. Hanbel de hadisi benzer şekilde Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 159.

1236 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 25. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk'ın İbn Abbâs'tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 11. İbnu'l-Mübârek hadisi Saîd b. Cübeyr'den rivayet etmiştir. Bk. İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 35. Tirmizî hadisi benzer şekilde Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet etmiştir. Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 327; Nesâî, Kitâbu'l-Cihâd, VI, 2. İbn Kesîr bu âyetle ilgili şöyle demiştir: "Bir şey verdiklerinde, tereddütle, korkuyla veriyorlar. Onların bu bağışları isteyerek vermedikleri için makbul değildir. Çünkü bağışta bulunmanın şartlarını yerine getirmemişlerdir." Ayrıca bk. İbnu'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, II, 245.

١٩٧٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: ذَكَرَ اللهُ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ وَالَّذِينَ، وَالَّذِينَ، ثُمَّ قَالَ لِلْكُفَّارِ: {بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِنْ هَذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذَلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ}، قَالَ: مِنْ دُونِ الْأَعْمَالِ الَّتِي سَمَّى قَوْلُهُ تَعَالَى: {الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ}، وَالَّذِينَ... وَالَّذِينَ.

1978- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Allah Teâlâ, ***'Rablerine olan saygıdan dolayı kötülükten sakınanlar'*** ve benzeri sıfatlara sahip mü'minleri zikretti. Ardından kâfirler hakkında ***'Aksine onların kalpleri bundan habersizdir. Ayrıca onların bundan (bu şirk ve inkârcılıklarından) öte birtakım (kötü) işleri vardır ki, onlar bu işleri yapar dururlar'*** buyurdu. Onların amelleri, ***'Rablerine olan saygıdan dolayı kötülükten sakınanlar'*** gibi âyetlerde belirttiği amellerden başkadır."[1237]

حَتَّى إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ ﴿٦٤﴾

64. Nihayet onların refah içinde olanlarını azap ile aldığımızda hemen feryadı basarlar.

١٩٧٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {حَتَّى إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ}، قَالَ: نَزَلَتْ فِي يَوْمِ بَدْرٍ.

1979- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Nihayet onların refah içinde olanlarını azap ile aldığımızda hemen feryadı basarlar"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu âyet, Bedir Savaşı hakkında indirilmiştir."[1238]

1237 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 28. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 12. Begavî şöyle demiştir: "Bu, müfessirlerin çoğunun görüşüdür." İbnu'l-Esîr Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 40.

1238 Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 12. Sevrî bu hadisi Mücâhid'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî,

لَا تَجْأَرُوا الْيَوْمَ إِنَّكُمْ مِنَّا لَا تُنْصَرُونَ ﴿٦٥﴾ قَدْ كَانَتْ آيَاتِي تُتْلَى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُونَ ﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ سَامِرًا تَهْجُرُونَ ﴿٦٧﴾

65. Bugün feryat etmeyin. Çünkü tarafımızdan size yardım edilmez. 66. Âyetlerim size okunuyordu da topuklarınızın üstünde gerisin geri dönüyordunuz. 67. Onu (Beyt-i Harâm'ı) ileri sürerek büyüklük taslıyordunuz. Geceleyin onun hakkında hezeyanlar ederdiniz.

١٩٨٠ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ}، قَالَ: مُسْتَكْبِرِينَ بِالْحَرَمِ {سَامِرًا} يَقُولُ: سَامَرُوا أَهْلَ الْحَرَمِ أَمْنًا لَا يَخَافُونَ[1239]، كَانُوا يَقُولُونَ: نَحْنُ أَهْلُ الْحَرَمِ فَلَا تَخَافُ {تَهْجُرُونَ} يَقُولُونَ سُوءًا.

1980- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, **_"Onu (Beyt-i Harâm'ı) ileri sürerek büyüklük taslıyordunuz. Geceleyin onun hakkında hezeyanlar ederdiniz"_** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'مُسْتَكْبِرِينَ بِه/**_Müstekbirîne bih,'_** Harem'de büyüklük taslıyordunuz demektir. 'سَامِراً/**_Sâmiran.'_** Harem halkı, güvende olduklarından bir şeyden korkmadan gece toplanıp sohbet ederler ve 'Biz Harem halkıyız, dolayısıyla korkmayız' derlerdi. 'تَهْجُرُونَ/**_Tehcurûn,'_** kötü sözler söylüyorsunuz anlamındadır."[1240]

١٩٨١ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ وَقَالَ الْحَسَنُ: {تَهْجُرُونَ} رَسُولَ اللهِ، وَكِتَابَ اللهِ.

1981- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, **_"تَهْجُرُونَ/Tehcurûn"_** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Allah Resûlü ve kitabı hakkında saçma şeyler söylüyorsunuz."[1241]

Tefsîr, s. 217; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 29; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 40; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 473.

1239 Türkiye nüshasında "آمن لا يخاف" şeklinde geçmektedir.

1240 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 30. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 2. Sevrî de hadisi Saîd b. Cübeyr'den rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 217; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 40.

1241 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 31.

١٩٨٢ - قَالَ مَعْمَرٌ: وَقَالَ الْكَلْبِيُّ: {تَهْجُرُونَ} أَيْ يَقُولُونَ هُجْرًا.

1982- Ma'mer, Kelbî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "'تَهْجُرُونَ/ ***Tehcurûn,'*** zırvalar söylüyorsunuz demektir."[1242]

أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ أَمْ جَاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٦٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ بَلْ جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧١﴾

68. Onlar söyleneni düşünmediler mi? Yoksa onlara, önce gelip geçen atalarına gelmeyen bir şey mi geldi? 69. Yahut onlar resûllerini tanımıyorlardı da bunun için mi şimdi onu inkâr ediyorlar? 70. Yoksa "Onda delilik vardır" mı diyorlar? Bilakis, o kendilerine hakkı getirmiştir. Hâlbuki onların çoğunluğu haktan hoşlanmazlar. 71. Eğer hak hevalarına uysaydı gökler, yer ve içinde olanlar fesada uğrardı. Hayır, biz onlara şan ve şereflerini getirdik; fakat onlar kendi şereflerine sırt çevirdiler.

١٩٨٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، وَقَالَ الْكَلْبِيُّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَوَاتُ[1243] وَالْأَرْضُ، وَمَنْ فِيهِنَّ}.

1983- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Kelbî şöyle demiştir: ***"Eğer hak hevalarına uysaydı gökler"*** yani Allah, onların arzularına uysaydı ***"gökler, yer ve içinde olanlar fesada uğrardı."***[1244]

1242 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 32; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 491.

1243 Mısır nüshasında silinmiştir.

1244 Sevrî bu hadisi Ebû Sâlih'ten rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 217; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 33. Bu hadis İbn Cüreyc, Mukâtil, Süddî, Mücâhid ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 41; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VI, 414; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 250. Kurtubî şöyle demiştir: Çoğunluk şöyle demiştir: "Burada el-Hak, Allah'tır." Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 140.

١٩٨٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ}، قَالَ: الْقُرْآنُ.

1984- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Biz onlara şan ve şereflerini getirdik"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kur'ân'ı (getirdik)."[1245]

أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٧٢﴾

72. Yoksa sen onlardan ücret mi istersin? Rabbinin verdiği rızık daha hayırlıdır ve O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

١٩٨٥ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرْجًا}، قَالَ: أَجْرًا.

1985- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Hasan, ***"Yoksa sen onlardan ücret mi istersin?"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Karşılık, ücret (mi istiyorsun?)"[1246]

وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ ﴿٧٤﴾ وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَجُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٥﴾ وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ ﴿٧٦﴾ حَتَّى إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ إِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٧﴾ وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا

1245 Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 141; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 250. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 13. Begavî bu hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 41.

1246 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 33; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 41; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 141; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 250; İbn Manzûr, *el-Lisân*, II, 1126. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 13.

مَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٩﴾ وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾ بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ ﴿٨١﴾ قَالُوا أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٨٢﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَذَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨٣﴾ قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾ قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّى تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾ بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِالْحَقِّ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٩٠﴾ مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذًا لَذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٩١﴾ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٩٢﴾ قُلْ رَبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٩٤﴾ وَإِنَّا عَلَى أَنْ نُرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴿٩٥﴾ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾

73. Sen onları şüphesiz ki dosdoğru yola davet edersin. 74. Muhakkak ki ahirete iman etmeyenler, doğru yoldan sapanlardır. 75. Eğer biz onlara merhamet edip içinde bulundukları sıkıntılarını kaldırırsak onlar yine azgınlıkları içinde şaşkın kalmaya devam ederler. 76. And olsun ki onları azap ile yakaladığımız halde yine de Rablerine itaatle boyun eğmediler, yalvarıp yakarmadılar. 77. Nihayet üzerlerine şiddetli bir azap kapısı açtığımızda bir de bakarsın ki onlar orada şaşkın ve ümitsiz kalmışlardır. 78. Size kulak, göz ve kalpler yaratan O'dur. Ne az şükredersiniz! 79. Sizi yeryüzünde yaratıp yayan O'dur. Yalnız O'nun huzurunda toplanacaksınız. 80. Dirilten ve öldüren O'dur. Gece ve gündüzün değişmesi O'nun emri iledir. Akletmez misiniz? 81. "Aksine bunlar da

öncekilerin dedikleri gibi" dediler. 82. Dediler ki: "Ölüp toprak ve kemik olduğumuz zaman, gerçekten biz tekrar diriltilecek miyiz? 83. Biz ve babalarımız bundan önce bunun ile And olsun ki tehdit edilmiş idik. Bu ancak öncekilerin efsaneleri ve yalanlarıdır." 84. De ki: "Yer ve oradakiler kimindir? Eğer biliyorsanız (söyleyin)." 85. Onlar "Allah'ındır" diyeceklerdir. Sen de de ki: "O halde siz iyice düşünüp ibret almaz mısınız?" 86. De ki: "Yedi göğün ve büyük Arş'ın Rabbi kimdir?" 87. "Allah'ındır" diyeceklerdir. De ki: "O halde takvalı olmaz mısınız?2 88. De ki: "Her şeyin melekûtu elinde bulunan, himaye eden fakat kendisine karşı kimsenin himaye altına alınmasına imkân tanımayan kimdir? Eğer, biliyorsanız (cevabını verin)." 89. Onlar "Allah'ındır" diyeceklerdir. De ki: "Öyle ise nasıl oluyor da aldanıyorsunuz?" 90. Hayır, biz onlara hakkı getirdik. Onlar ise muhakkak yalancıdırlar. 91. Allah hiçbir evlat edinmedi. O'nunla birlikte herhangi bir ilah da yoktur. Aksi takdirde her ilah kendi yarattığını sevk ve idare eder ve mutlaka onlardan biri diğerine galebe çalardı. Allah, onların (müşriklerin) yakıştırdıkları şeylerden münezzehtir. 92. O, gizliyi de açığı da bilendir. Ortak koşmalarından yücedir O. 93. De ki: "Rabbim! Eğer onların tehdit edildikleri şeyi bana göstereceksen; 94. Rabbim! O halde beni o zalimler topluluğu arasında kılma!" 95. Biz, onlara yönelttiğimiz tehdidi sana göstermeye elbette ki kâdiriz. 96. Sen kötülüğü en güzel olan şeyle uzaklaştır. Biz onların ne ile nitelendirmekte olduklarını çok iyi biliyoruz.

١٩٨٦ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْجَزَرِيِّ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ}، قَالَ: هُوَ السَّلَامُ تُسَلِّمُ عَلَيْهِ إِذَا لَقِيتَهُ.

1986- Abdürrezzâk > Ma'mer > Abdülkerîm el-Cezerî isnadıyla rivayet edildiğine göre, Mücâhid, ***"Sen kötülüğü en güzel olan şeyle uzaklaştır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Bu, selâmdır. (Yani kastedilen,

kötülüğü selâmla defetmektir.) Onunla (Kötülük yapmak isteyenle) karşılaştığında ona selâm verirsin. ('Selâm' deyip geçer gidersin)."[1247]

وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ﴿٩٧﴾ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾ حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ﴿٩٩﴾ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٠٠﴾

97. Ve de ki: "Rabbim! Şeytanların kışkırtmalarından sana sığınırım!" 98. "Rabbim! Yanımda bulunmalarından da sana sığınırım." 99. Onların her birine ölüm geldiğinde "Rabbim! Beni (dünyaya) döndürün" der. 100. "Belki geride bıraktıklarımla sâlih amel işlerim." Asla! Bu onun söylemiş olduğu bir sözden ibarettir. Onların arkalarında da diriltilecekleri güne kadar bir berzah vardır.

١٩٨٧ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ}، قَالَ: الْبَرْزَخُ بَقِيَّةُ الدُّنْيَا.

1987- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Onların arkalarında da diriltilecekleri güne kadar bir berzah vardır"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Berzah, dünyanın kalıntısı, devamıdır."[1248]

1247 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 39. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 14; Zemahşerî, *Keşşâf,* III, 159. Sevrî de hadisi Atâ'dan rivayet etmiştir. Bk. Sevrî, *Tefsîr*, s. 217; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 482.

1248 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 41. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 15. İbn Ebî Hâtim hadisi Mücâhid ve Dahhâk'tan rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 201; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 44; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 150; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 256.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿١٠١﴾ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾

101. Sûr'a üfürüldüğü o günde aralarında neseb olmayacaktır. Birbirlerine soru da sormazlar. 102. Kimlerin tartıları ağır gelirse işte onlar felah bulanların ta kendileridir.

١٩٨٨ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ}، قَالَ: قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْضُ أَهْلِهِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلْ يَذْكُرُ النَّاسُ أَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ: أَمَّا فِي مَوَاطِنَ ثَلَاثَةٍ فَلَا: عِنْدَ الْمِيزَانِ، وَعِنْدَ تَطَايُرِ الصُّحُفِ فِي الْأَيْدِي، وَعِنْدَ الصِّرَاطِ.

1988- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Kimlerin tartıları ağır gelirse işte onlar felah bulanların ta kendileridir"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: Eşlerinden biri[1249] Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "Ey Allah'ın Resûlü! İnsanlar kıyamet günü ailelerini hatırlarlar mı?" diye sordu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Üç yerde hatırlamazlar; ameller tartılırken, amel defterleri ellerde uçuşurken ve Sırât'ın yanındayken."***[1250]

١٩٨٩ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ مَعْقِلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ وَهْبَ بْنَ مُنَبِّهٍ، يَقُولُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ}، قَالَ: إِنَّمَا يُوزَنُ مِنَ الْأَعْمَالِ خَوَاتِيمُهَا.

1989- Abdürrezzâk > Abdüssamed b. Ma'kıl isnadıyla rivayet edildiğine göre, Vehb b. Münebbih, ***"Kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Kimseye en ufak bir zulüm yapılmaz. Bir hardal tanesi ağırlığınca***

1249 O, Âişe *radıyallahu anhâ*'dır.

1250 Bu hadisi Ebû Davud'un Katâde'den rivayet ettiği gibi mürsel olarak kaynaklarda bulamadım. Ancak Ebû Davud'un Hasan ve Âişe'den rivayet ettiği hadisi buldum. Bk. Ebû Davud, Kitâbu's-Sünne, V, 116; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 101; Hâkim, *Müstedrek*, II, 171; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, II, 171.

olsa bile biz onu getiririz. Hesaba çekenler olarak biz yeteriz"[1251] âyeti hakkında şöyle demiştir: "Ameller ancak sonuçlarına göre tartılır."[1252]

مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾

103. Kimlerin de tartıları hafif gelirse işte onlar kendilerine yazık edenlerdir. Cehennemde ebedî kalacaklardır. 104. Onların yüzlerini ateş yalar. Orada dudakları gerileceğinden dişleri sırıtıp kalır.

١٩٩٠ - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ: تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ، قَالَ: أَلَمْ تَرَوْا[1253] إِلَى الرَّأْسِ الْمَشِيطِ بِالنَّارِ قَدْ قَلَّصَتْ شَفَتَاهُ وَبَدَتْ أَسْنَانُهُ؟

1990- Abdürrezzâk > Sevrî > Ebû İshâk isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ebu'l-Ehvas şöyle demiştir: Abdullah b. Mes'ûd bu âyeti "تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ/***Onların yüzlerini ateş yalar. Orada dudakları gerileceğinden dişleri sırıtıp kalır***" şeklinde okudu ve şöyle dedi: "Ateşle taranmış başı görmedin mi? Dudakları büzülüp çekilmiş, dişleri de açığa çıkmıştır."[1254]

أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾ قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ﴿١٠٦﴾ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ﴿١٠٧﴾ قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾

1251 Enbiyâ 21/47.

1252 Bu hadisin tahrici için 1727 no'lu hadise bakınız.

1253 Türkiye nüshasında "ألم تر" şeklinde geçmektedir.

1254 Sevrî, *Tefsîr*, s. 218; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 43; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 257. Tirmizî bu hadisi Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis hasen-sahih-garibdir." Bk. Tirmizî, Kitâbu't-Tefsîr, V, 328; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 88; Hâkim, *Müstedrek*, II, 395. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Firyâbî, İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Hâkim'in Abdullah'tan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 270; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 84.

105. Âyetlerim size okunmuyor muydu ve siz onları yalanlamıyor muydunuz? 106. "Rabbimiz! Şekâvetimiz (bedbahtlığımız) bize galip geldi. Biz doğru yoldan sapmış bir topluluk idik" dediler. 107. "Rabbimiz! Bizi buradan çıkar. Eğer bundan sonra bir daha (küfür ve inkâra) dönersek şüphesiz biz zalim kimseleriz. 108. Diyecek ki: "Yıkılın içerisine! Bana da söz söylemeyin."

١٩٩١ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ}، قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّهُمْ يُنَادُونَ مَالِكًا: {لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ}، فَيَسْكُتُ عَنْهُمْ قَدْرَ أَرْبَعِينَ سَنَةً، ثُمَّ يَقُولُ: {إِنَّكُمْ مَاكِثُونَ}، قَالَ: ثُمَّ يُنَادُونَ رَبَّهُمْ فَيَسْكُتُ عَنْهُمْ قَدْرَ الدُّنْيَا مَرَّتَيْنِ، ثُمَّ يَقُولُ: {اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ}[1255] قَالَ: فَيَيْئَسُ الْقَوْمُ بَعْدَهَا، فَلَا يَتَكَلَّمُونَ بَعْدَهَا كَلِمَةً، وَإِنَّمَا هُوَ الزَّفِيرُ وَالشَّهِيقُ.

1991- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Yıkılın içerisine! Bana da söz söylemeyin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Cehennem ahalisi, Mâlik'e seslenip ***"Ey Mâlik! Rabbin bizim işimizi bitirsin"***[1256] derler. Mâlik kırk yıl boyunca onlara bir cevap vermez. Sonra onlara ***"Siz hep böyle kalacaksınız"***[1257] der. Sonrasında Rablerine seslenirler. Ancak Rableri dünyanın ömrünün iki katı kadar bir süre onlara cevap vermez. Daha sonra da ***"Yıkılın içerisine! Bana da söz söylemeyin"*** buyurur. Bu sözden sonra ümitlerini yitirirler. Artık iç çekiş ve hıçkırma dışında tek bir söz dahi etmezler."[1258]

1255 Parantez arasındaki kısım Mısır nüshasında silinmiştir.
1256 Zuhruf 43/77.
1257 Zuhruf 43/77.
1258 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 46. İbn Ebî Hâtim bu hadisi Katâde > Eyyûb el-Atekî > Abdullah b. Ömer isnadıyla rivayet etmiştir. Bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 3; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 91; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, V, 45; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 153; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 258. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Ebû Şeybe, Hennâd, Abd b. Humeyd, Abdullah b. Ahmed, İbnu'l-Münzir, Taberânî, Hâkim ve Beyhakî'nin Abdullah b. Amr'dan rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 16.

١٩٩٢ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عِيسَى، عَنْ زِيَادٍ الْخُرَاسَانِيِّ، قَالَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ}، قَالَ: فَيَسْكُتُونَ فَلَا تَسْمَعُ لَهُمْ حِسًّا[1259] إِلاًّ كَطَنِينِ الطَّسْتِ.

1992- Abdürrezzâk > Abdullah b. İsa isnadıyla rivayet edildiğine göre, Ziyâd el-Horâsânî, ***"Diyecek ki: Yıkılın içerisine! Bana da söz söylemeyin"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "Sessizce dururlar. Sadece leğen, tas sesi gibi hafif seslerini duyarsın."[1260]

١٩٩٣ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: صَوْتُ الْكَافِرِ فِي النَّارِ مِثْلُ صَوْتِ الْحِمَارِ، أَوَّلُهُ زَفِيرٌ وَآخِرُهُ شَهِيقٌ.

1993- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde şöyle demiştir: "Kâfirin cehennemdeki sesi, eşek sesi gibidir. Başı iç çekme, sonu ise hıçkırmadan ibarettir."[1261]

إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّى أَنْسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾ إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿١١١﴾ قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَاسْأَلِ الْعَادِّينَ ﴿١١٣﴾

109. Gerçek şu ki kullarımdan "Rabbimiz! İman ettik, bize mağfiret ve rahmet et. Sen rahmet edenlerin hayırlısısın" diyen bir topluluk vardı. 110. Siz ise onları alaya aldınız. Nihayet onlar da size beni anmanızı unutturdu. Siz onlara

---

1259 Mısır nüshasında "فَلَا يسْمَعُ لَهُمْ حِس" şeklinde geçmektedir ve bu şekilde de caizdir.

1260 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 47; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 3. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk ve Abd b. Humeyd'e isnad etmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 17.

1261 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 46; İbnu'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 91; İbn Receb, *et-Tahvîf mine'n-Nâr*, s. 119.

gülüp geçiyordunuz. 111. İşte onların sabretmelerine karşılık bugün ben de gerçekten onları mükâfatlandırdım. Onlar kurtuluşa erenlerdir. 112. "Siz yeryüzünde kaç yıl kaldınız?" diyecek. 113. Onlar "Bir gün yahut bir günün bir bölümü kadar eğlendik. Haydi, sayanlara sor" diyecekler.

١٩٩٤ - نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أرنا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَاسْأَلِ الْعَادِّينَ}، قَالَ: الْحُسَّابَ.

1994- Abdürrezzâk > Ma'mer isnadıyla rivayet edildiğine göre, Katâde, ***"Haydi, sayanlara sor"*** âyeti hakkında şöyle demiştir: "'الْعَادِّينَ/ ***el-Âddîn,'*** hesap yapanlar demektir."[1262]

قَالَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١٤﴾ أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾ فَتَعَالَى اللهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿١١٦﴾ وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿١١٧﴾ وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١١٨﴾

114. Der ki: "Siz ancak az bir süre eğlendiniz. Eğer gerçekten bilmiş olsaydınız." 115. Acaba Bizim sizi boşuna yarattığımızı ve sizin bize gerçekten döndürülmeyeceğinizi mi zannettiniz? 116. Mutlak hâkim ve hak olan Allah, çok yücedir! O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Yüce Arş'ın Rabbi O'dur. 117. Kim hakkında hiçbir delili bulunmaksızın Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet ederse onun hesabı

1262 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 49; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'ânil-Azîm*, VIII, 4; Kurtubî, *Tefsîr*, XII, 156. Hâfız bu hadisi Abdürrezzâk'tan nakletmiştir. Bk. Hâfız, *el-Feth*, VIII, 445; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 285. Süyûtî hadisi *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da zikretmiş ve Abdürrezzâk, Abd b. Humeyd, Taberî, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Katâde'den rivayet ettiklerini belirtmiştir. Bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 17.

ancak Rabbinin katındadır. Hiç şüphesiz kâfirler iflah olmazlar. 118. Ve de ki: "Rabbim! Mağfiret ve rahmet et. Zaten sen merhamet edenlerin en hayırlısısın."

DİZİN

B

C

I

K

L

M

N

O

S

T

U

V

Y

Z